

ONZE
DRIE KONINGEN,

VOOR HET NEDERLANDSCH VOLK GESCHETST.

DOOR

E. GERDES.

Illustratiën van J. C. LEICH Jr.

AMSTERDAM, DELFSHAVEN,
A. AKKERINGA, JOH. L. v. D. PAUWERT.
1873.

WILLEM I.

1772-1795.

Toen alles scheen verloren,
En wij in 's vijands hand,
Wou God het kermen hooren
Van 't bloedend Vaderland.
Wilhelmus van Nassouwen
Kwam deelen in ons lot:
Zijn moed en zijn vertrouwen
Ontving de Prins van God.

Wilhelmus-Lied van MARNIX VAN ST. ALDEGONDE.

EERSTE HOOFDSTUK.

IN LIEF EN LEED.

De nacht van 19 Januari 1795 zal eeuwig gedenkwaardig blijven, zoowel voor het Vorstelijk Huis van Oranje als voor het Nederlandsche volk. In dien nacht dobberde een klein vaartuig, een Scheveningsch pinkje, op de onstuimige baren der Noordzee, koers zettende naar de Engelsche kusten, omringd van vele gevaren, die het scheepje en zijne kostbare lading bedreigden.

Welke die kostbare lading was? — niemand, die ook slechts eenigszins met de geschiedenis van Nederland en Oranje bekend is, zal het antwoord hierop schuldig blijven. Het Scheveningsch pinkje toch droeg den Stadhouder der Zeven Vereenigde Gewesten, Prins Willem V en zijne beide zonen, terwijl hun gezin reeds eenige uren te voren op een ander pinkje onder zeil was gegaan. Wonderbare beschikking Gods! Het doorluchtige geslacht, — welks voorvaderen goed en bloed veil hadden voor de eer, de vrijheid en het welzijn des lands, en, hoe ook soms miskend en verdrongen, toch immer onafscheidbaar aan Nederland verbonden waren gebleven, — moest thans als balling op de zee ronddolen, zoekende naar een land, van waar geen wispelturige volksgunst hen teruggedrijven zou.

Wij willen dat eenzame pinkje thans op zijnen weg niet volgen, daar wij het later wel zullen aantreffen. Liever willen wij u, ouden van dagen, de gedenkwaardige gebeurtenissen in uwe herinnering terugroepen, die aanleiding gaven tot dien ballingstocht; en u, Neêrland's jongere zonen en

dochteren, de dagen dier jaren schetsen, die niet zonder eene bloedroode zon zijn voorbijgegaan.

Op den 8sten Maart 1766 werd prins Willem V plechtiglijk met al de ambten en waardigheden bekleed, die aan het Stadhouderschap over de Nederlandsche gewesten verbonden waren. De jeugdige Stadhouder had toen den achttienjarigen leeftijd bereikt, en reeds ruimschoots ervaren, dat »de mensch tot moeite geboren wordt,» welke woorden der H. Schrift hij gewis op zijne eenzame stervenssponde, negen en dertig jaren later, met meer klem herhaald zal hebben. Den 8sten Maart 1748 geboren, ontviel hem zijn vader toen hij nog geen vier jaren oud was en kwam hij onder voogdijschap zijner moeder, die in hoedanigheid van gouvernante des lands de teugels van het Stadhouderlijk bewind in handen nam. Elf jaar later verloor hij haar door den dood en werd de hertog van Brunswijk-Wolfenbützel 1) met de voogdijschap en het erf-kapiteinschap bekleed, welke — met vele onaangenaamheden gepaarde — betrekkingen deze vorst waarnaam tot op den dag, dat de jonge Prins meerderjarig was geworden. Als een blijk hoe zeer de Staten van Holland (toenmaals, want later ondervond hij in hooge mate de grillige luimen dierzelfde Heeren Staten) de diensten van den hertog waardeerden, strekt niet alleen hun verzoek aan het keizerlijke hof (Duitschland), om hem bij voortdoring in dienst van den Staat te laten, 't geen ook ingewilligd werd, maar zij boden hem ook een geschenk aan van tweemaal honderduizend gulden, waarbij de jeugdige Stadhouder en de overige gewesten hunne gaven voegden, zoodat het geschenk de zeer aanzienlijke som van ruim zesmaal honderduizend gulden beliep, terwijl hij tevens tot kolonel en ritmeester-kommandant van het eskadron gardes-du-corps benoemd werd. —

1) Hertog Lodewijk Ernst van Brunswijk-Wolfenbützel had zich jaren lang loffelijk in Oostenrijkschen dienst gekweten. Hij was een man, bekwaam in krijgs- en staatszaken, vrij van hebzucht. Hoewel hij herhaaldelijk de hem aangeboden eer afsloeg, nam hij eindelijk de benoeming door de Staten-Generaal tot veldmaarschalk aan, op eene jaarwedde van f 20.000, die verdubbeld werd toen hij de voordeelige betrekking bij het keizerlijke hof verloor.

Willem V bezocht nu de voornaamste steden des lands en werd overal met gejuich begroet. Het opperbewindheerschap der Oost- en West-indische maatschappijen werd hem opgedragen en in Zeeland werd hij als markgraaf gehuldigd. Reeds het eerste jaar van zijn Stadhouderschap kenmerkte zich door moeielijkheden, ontstaan aan de Hoogeschool te Franeker. De Prins, in zijne hoedanigheid als Curator magnificentissimus, besliste ten voordeele van den akademischen Senaat, waarbij aan dezen het recht werd toegekend uitspraak te doen over de handelingen der studenten. Toen hiertegen het Hof der Provincie in verzet kwam, bleef echter de Prins op zijn stuk staan, meenende dat hij eene beslissende stem had en zich dus in zijn gezag zou gekrenkt achten, als men zich hieraan niet onderwierp, 't geen ten gevolge had, dat zijne waardigheid gehandhaafd werd. Hoe gering en bijna niets beduidend dit voorval ook, op zich zelf beschouwd, moge schijnen, toch vergunt het ons een blik te slaan in het karakter van den vorst, die bij vele zachtzinnigheid een groot gevoel voor recht en waarheid openbaarde. Door zijne bemiddeling werd ook een besluit genomen om de oevers omstreeks Aalsmeer en Leimuiden te bevestigen, ten einde den voortgang van de wateren van het Haarlemmermeer te stuiten, dat reeds 20.000 morgen lands besloeg, verscheidene dorpen verzwolgen had en tot op vijf en veertig roeden afstands van de kerk van Aalsmeer genaderd was. Het Aalsmeerder-ambacht was over dit staatsbesluit zoo verheugd, dat het vaststelde: jaarlijks een plechtigen dankdag te houden en 's Hemels zegen over de aangewende middelen af te smeeken.

In het jaar 1767 ging de negentienjarige Prins een huwelijk aan met Prinses Frederica Sophia Wilhelmina van Pruisen, eene nicht van Koning Frederik II en zuster van Prins Frederik Wilhelm, die in 1786 zijnen oom op den troon gevolgd is. De inzegening van het huwelijk had 4 October te Berlijn plaats en nog vóór de maand ten einde was bevond zich de Prins met zijne jonge gemalin in den Haag. Overal werd het jonge paar met blijken van vreugde en genegenheid in het land ontvangen. »Steden en dorpen wedijverden in eer- en vreugdebetoon;

doch boven allen stak Amsterdam uit. Het stadhuis werd gedeeltelijk tot een paleis ingericht; mannen, en vooral vrouwen, spreidden in feest op feest den onmetelijken rijkdom van de eerste handelsstad der wereld ten toon." 1) De Staten van Holland vereerden aan de jeugdige Prinses eene lijfrente van 20 duizend gulden, waarvan de rentebrief in eene gouden doos besloten lag, die ruim f1800 waarde had. De eerste jaren van hun huwelijksleven gingen niet wolkeloos voorbij. De Prinses beviel 24 Maart 1769 van een dooden zoon en werd in het najaar door de pokken aangetast, van welke ziekte zij gelukkig herstelde. In het volgende jaar schonk zij het leven aan eene dochter, die bij den haar, 19 December, toegedienden doop de namen ontving van *Frederica Louisa Wilhelmina*. Schoon de gansche natie zich over dezen huwelijkszegen van den Stadhouder verheugde en hare blijdschap gaarne door uitwendig vertoon van feestelijkheden had aan den dag gelegd, werden deze echter achterwege gelaten, daar toenmaals de veepest op verontrustende wijze heerschte, waarbij nog kwam het doorbreken van eenige dijken. Dit, gepaard aan de dure tijden, gaf den Stadhouder aanleiding tot het verzoek om de gelden, tot de feestelijkheden bestemd, liever te bezigen tot onderstand van behoeftige gezinnen, vooral van hen, die bij deze volksrampen veel geleden of alles verloren hadden, — een wensch, die niet alleen door alle welgezinden toegejuicht, maar waaraan ook op ruime schaal voldaan werd.

Twee jaren later, en wel op den vier en twintigsten Augustus 1772, beviel de Prinses van eenen zoon, die de namen van *Willem Frederik* ontving. De Staten van Holland, alsmede de Staten-Generaal, stonden als getuigen bij de doopplechtigheid van dezen doorluchtigen telg, welke plechtigheid in de maand October van hetzelfde jaar in den Haag plaats had. Het gansche vaderland verblijdde zich over den zegen, aan het vorstelijk stamhuis te beurt gevallen, en gewis ver-

1) Zie: Het leven, de krijgsbedrijven en de regeering van *Z. M. Willem I* enz. door *H. Zeeman*. Amsterdam 1844. De historieschrijver *Wagenaar* stelde zelfs een lijvig boekdeel op, met eene menigte platen versierd, waarin al de plechtigheden en vermaken van dat huwelijk werden beschreven.

moedde toen niemand met welk een sterken band deze jonge Prins eenmaal aan Nederland zou verbonden worden. Wederom waren het de Staten van Holland, die den jeugdigen erfprins een vorstelijk geschenk aanboden, en andermaal verzocht de Stadhouder alle feestvieringen over deze gebeurtenis achterwege te laten. Niemand moge dit verzoek beschouwen als voortspruitende uit onverschilligheid, of als toegevendende aan een luim, iederen mensch eigen; neen, Prins Willem V was een man, wien te zeer het welzijn des lands en zelfs dat van bijzondere personen ter harte ging, dan dat hij onverschillig zou geweest zijn voor bewijzen van de toegenegenheden des volks; maar feestvieringen bij volksrampen kon en mocht hij niet dulden. Hoezeer hij ook God dankte voor het voorrecht, hem en zijn huis geschonken, toch deelde hij in de smart, die het land had getroffen door herhaalde dijkbreuken en overstromingen, waarbij verscheidene menschen omgekomen waren, en schonk hij uit eigen middelen aanzienlijke sommen tot leniging der ramp. — Den 15^{den} Februari 1774 werd den Stadhouder andermaal een zoon geschonken, die ons onder den naam van Willem George Frederik bekend is en van wiens lotgevallen wij hierna zullen spreken.

Hoe gewichtig ook de gebeurtenissen zijn, die de twintig laatste regeeringsjaren van Prins Willem V als Stadhouder over onze gewesten kenmerken, toch mogen wij ze slechts in eenige vluchtige trekken, als in sprongen, schetsen, voor zoo verre zij in verband staan tot den eersten Koning uit het Huis van Oranje-Nassau, en om niet kronijkmatig te werk te gaan en niet in herhalingen te treden, zullen wij, in hoofdzak de treurige gebeurtenissen vermelden, die den val van den laatsten Stadhouder voorbereidden en ten gevolge hadden.

De verwickelingen, reeds geruimen tijd tusschen Engeland en zijne Noord-Amerikaansche Koloniën bestaande, kwamen eindelijk tot eene uitbarsting, en toen onze Regeering weigerde Engeland met hulptroepen tegen de opgestane volkplantingen te ondersteunen, brak het laatstgenoemde land zijne vriendschappelijke betrekkingen met ons af en kondigde aan: dat het elk met waren beladen en naar de koloniën bestemd Nederlandsch schip voor goeden prijs zou verklaren. Of-

schoon de Regeering dit wel voorzien en reeds te voren maatregelen genomen had, gingen deze maatregelen niet verder dan met eenige vellen papier vol te schrijven: de provincie Holland drong er wel op aan, dat men in allerijl 24 oorlogschepen zou uitrusten, benevens eene behoorlijke krijgsmacht te lande, — maar er kwam niets van, daar de Regeering het beter vond den voorslag aan te nemen van Keizerin Katharina II van Rusland tot handhaving eener gewapende neutraliteit. Toen hierop Engeland ons (20 December 1780) den oorlog verklaarde, besloot men eindelijk hier te lande 52 oorlogschepen uit te rusten, vooral tot bescherming van den handel. Engeland nam onze koloniën weg, 't geen groote verslagenheid en gemor teweegbracht, vooral daar dit onheil aan de slappe wijze van handelen van de zijde der Stadhoudelijke regeering werd toegeschreven 1). Wel was de vreugde uitbundig, toen de Schout-bij-nacht Zoutman, die met een klein eskader eene koopvaardijvloot geleidde, 5 Augustus 1781 in de Noordzee bij Doggersbank, door eene Engelsche overmacht aangeprepen, den Oud-Hollandschen roem dapper handhaafde, maar verder werd er niets verricht; de vloot van den vice-admiraal Hartsinck bleef werkeloos en naarmate de rampen vermeerderden, nam ook het misnoegen toe, inzonderheid daar velen geloofden dat Prins Willem V in het geheim de Engelschen begunstigde en hiertoe door zijn gewezen voogd Lodewijk Hertog van Brunswijk-Wolfenbuttel aangemoedigd werd. Amsterdam deed den eersten stap, door bij den Stadhouder aan te dringen op de verwijdering van den hertog, doch schoon de stad hierover van de algemeene Staten eene berisping ontving, werd de publieke opinie toch zoo krachtig tegen den nu gehaten man, dat hij den Haag moest verlaten en zich te 's Hertogenbosch nederzette. Prins Willem V echter sloot met hem 2) de zoogenaam-

1) Nog in 1780 voeren er 2058 Hollandsche schepen door de Sond; in 1781 slechts één.

2) Dat Willem V gehecht was aan den hertog van Brunswijk verwondere ons niet. Toen zijne moeder op het sterfbed lag, waren hare laatste woorden aan hare kinderen: »Aan mij verliest gij eene teedere moeder, maar aan hem — wijzende op den hertog — zult gij een vader vinden. Volgt zijn raad.»

de consultatie-acte, en toen dit bekend werd brak de storm los en ontstond er gemor tegen den Stadhouder, wiens overeenkomst met zijn gewezen opvoeder onwettig verklaard, en de hertog zelf genoodzaakt werd het land te ruimen. Prins Willem V, — terecht -- hierover vertoornd, daar het een inbreuk was op zijne rechten, verliet de residentie, 17 September 1781, en vestigde zich, bij afwisseling, in Gelderland — waar de adel zeer op zijne hand was —, in Friesland, Groningen en Overijssel. In de eerstgenoemde provinciën kwam het tot feitelijkheden: de steden Hattem en Elburg weigerden 's Stadhouders ordonnantiën aan te plakken en werden hiertoe door het kanon gedwongen. Dit zette nog meer kwaad bloed 1).

Holland en Utrecht gingen er toe over, Prins Willem V van zijne waardigheden als Admiraal en Kapitein-Generaal

1) Om het Nederlandsche volk van heden eenig denkbeeld te geven van de pogingen, die toen ter tijde aangewend werden om de bevolking in opgewondenheid te brengen en den Stadhouder te verguizen, halen wij eenige verschillende schrijvers aan. (Kluit, Groen van Prinsterer e. a.) »Courantiers en nieuwsschrijvers, in plaats van eenvoudig gebeurde zaken op te geven, oefenden een dictatorschap uit over al wat niet met hunne zinlijkheid en denkwijze overeenstemde en hadden (daar de geringste man, die slechts lezen kon, de couranten meer dan den Bijbel in de hand had) veel meer dan te voren de schadelijkste werking op het gros der natie. Nieuwspapieren, Catechismussen, Almanakken, Zakboekjes en Kronijken der Vrijheid, ontelbare blauwboekjes, politieke memoriën en dergelijke; meestendeels naamlooze geschriften, waarbij niet anders dan van Vrijheid, Rechten, verloren Rechten, Volksstem geredeneerd en Stadhouder en Regent onwaardig en straffeloos, ten doel van schimp en haat, openlijk ten toon gesteld werden. Ontaarden, uitvaagsels van de wereld, laffe slaven der tyrannij, landverraders, pesten der maatschappij, aterlingen, vloekverwanten, deze en vele soortgelijke waren de titels van al wie den schrijveren in den weg stond. In 1781 verscheen een libel onder den titel: Aan 't volk van Nederland, dat in de voornaamste steden van Holland heinelijk en bij nacht werd verspreid, en waarin, met een vluchtig overzicht van 's Lands Historie, de Prinsen van Oranje als erfonderdrukkers der Bataafsche vrijheid voorgesteld werden. Alle denkbeeld te boven gaande was de bitterheid der aanvallen tegen den Stadhouder. In 1782 zeide hij, met letterlijke overneming der uitdrukkingen, aan de Staten van Holland: »nog onlangs ben ik in een zeer algemeen gedissemineerd libel, en met mij verscheidene achtbare regenten en ministers, voor het publiek getraduceerd als vervloekte verraders van het vaderland en eerlooze sielten, zooals ook de Prinses mijne gemalin op eene allerhatelijkste wijs ten toon gesteld is; waarbij tevens, als een daad van eer en plicht, met ronde woorden de omkeering van 's Lands Constitutie en het drijven van een dok door mijn hart aangeprezen werd.»

te ontzetten. De verdeeldheid werd steeds grooter en de beide partijen voor of tegen den Stadhouder zochten hare woede lucht te geven in vechterijen en plundering. Prinses *Wilhelmina*, die meer vastheid van wil bezat dan haar Stadhouderlijke gemaal, verliet Nijmegen, waar zij zich met hare kinderen ophield, en reisde naar den Haag, in de hoop dat hare aanwezigheid aldaar de hevigheid van de tegenstanders van Oranje zou doen verminderen, maar — gelijk bekend is — het militair cordon, dat tegen Gelderland getrokken was, verhinderde hare komst in Holland. Tusschen Gouda en Schoonhoven werd hare koets aangehouden en zij genoodzaakt naar Nijmegen terug te keeren. Dit gaf eene andere wending aan de zaak. Koning *Wilhelm Frederik* van Pruisen eischte vergoeding voor de behandeling, zijner zuster aangedaan; de commissie, die den doortocht der Prinses belet had, moest — dit was de eisch — afgezet worden, en toen de Staten hieraan niet voldeden, integendeel het gedrag der commissie goedkeurden, trok het Pruisische leger in drie kolonnen ons vaderland binnen, om ons tot nakoming van dien eisch te noodzaken. Wij wenschen in geene bijzonderheden te treden over de krijgsverrichtingen van het twintig duizend man sterke leger der Pruisen hier te lande; genoeg zij het, dat op 18 September 1787 's Gravenhage door de vreemde troepen bezet en de Stadhouder, hetzij uit vrees of overtuiging, weer in al zijne waardigheden en ambten onvoorwaardelijk hersteld werd, tot groote ergernis der Anti-Stadhouderlijke partij, die tevergeefs naar hulp uit Frankrijk had uitgezien. Een groot deel der bevolking van ons gemeenebest hing van ganscher harte aan het huis van Oranje, doch de Patriotten konden hun wrok niet overwinnen. Velen hunner verlieten het land; de anderen bleven en stookten in 't geheim.

Er heerschte echter vrede. Maar welk een vrede! Gansch westelijk Europa was een stoomketel gelijk, waarvan de kleppen gesloten waren en er dus ieder oogenblik eene uitbarsting volgen kon. In Frankrijk kwam het 't allereerst hiertoe. Het volk stond op tegen zijn wettigen vorst. Het koningschap werd afgeschafft — en al de gruwelen der beruchte Fransche omwenteling van 1789 volgden. Schoon de Regeering des

Stadhouders alle pogingen aanwendde om zich buiten eene botsing met Frankrijk te houden, gelukte dit helaas niet: eensdeels omdat de zoogenaamde Nationale Conventie van dat land reeds met Pruisen — een bondgenoot onzer Staten — in oorlog was, maar vooral omdat de uitgeweken Patriotten Frankrijk gedurig tegen ons ophitsten. De partij der misnoegden in Holland stond in geheime briefwisseling met Frankrijk en stookte het vuur der tweedracht hierdoor steeds meer aan, terwijl zij hare geldelijke en persoonlijke ondersteuning toezegde aan de Fransche krijgsmacht, zoodra deze onze grenzen zou overschrijden. Dit was geen verwerpelijk lokaas voor de Nationale Conventie, die het Hollandsche geld best kon gebruiken, om den oorlog tegen de machtige koningen van Europa voort te zetten, — eenen oorlog, dien zij niet gearzeld hadden te verklaren, om zoowel hierdoor de gelegenheid te ontnemen hunne eigene misdaden te onderzoeken en er zich van te reinigen, alsook om het wuften Fransche volk afleiding te geven. Waar het fanatisme eenmaal bloed heeft geproofd, wordt het hoe langer hoe begeeriger er naar.

Den 1sten Februari 1793 verklaarde het omwentelingsmonster ons den krijg; niet direct aan de Republiek, maar, zoo het heette, aan den Stadhouder, onder voorgeven dat hij, als hoofd van de Vereenigde Nederlandsche gewesten, met Frankrijk's vijanden heulde; dat hij de Patriotten verdrukt en eene wapening bevolen had, om zich bij Engeland te voegen, welke mogendheid evenals Pruisen met de Nationale Conventie in oorlog was.

Met afwisselend geluk aan de zijde der bondgenooten werd de oorlog gevoerd, doch ten slotte keerde de kans zoodanig, dat de Franschen meer en meer vasten voet in de Vereenigde Nederlanden kregen, en Willem V op den 15 Juli 1794 in de Vergadering van Hunne Hoog-Mogenden de volgende rondborstige verklaring moest afleggen: »Als wij de geschiedenis onzer Republiek raadplegen, zullen wij omstandigheden aantreffen, bij welke de tegenwoordige als uit het oog verdwijnen. Of zouden ook de tegenwoordige omstandigheden erger zijn, dan in het jaar 1672, toen niet alleen enkele steden, maar drie van de Provinciën van het bondgenoot-

schap door den vijand waren overmeesterd; of in het jaar 1747, toen geheel Staats-Vlaanderen en het sterke Bergen-op-Zoom verloren was; of eindelijk in het jaar 1793, waarvan de gebeurtenissen nog versch in ieders geheugen liggen? Hebben onze voorvaders of wij zelve toen niet den moed verloren, hoe zeer zou men zich tegenwoordig niet schuldig maken aan lafheid, indien wij de verdediging van den Staat met slappe handen aangrepen. Ziet daar, Hoog Mogende Heeren, hetgeen ik oordeel schuldig te zijn aan de gansche Natie, voor wier onafhankelijkheid een groot aantal mijner voorouderen hun leven ten beste hebben gegeven, voor welke ik zelfs gereed ben het mijne op te offeren, en voor welke mijne beide zoons reeds hebben getoond, dat zij den roem, dien zij dragen, niet onwaardig zijn."

De zon van het Stadhouderschap ging langzaam onder. De partijen in het land tegen Willem V werden hoe langer hoe machtiger en kretten hem uit als een dwingeland, die niet langer regeeren moest. Noch de dapperheid zijner zonen, noch het leger der Bataven kon den stroom der koningsmoorders van 1793 keeren. De eene vesting na de andere opende hare poorten voor den vijand. Alle goede kansen gingen te loor; zelfs de elementen streden ten gunste der Fransche legers, voor wier voeten de rivieren zich tot een weg vormden en het hun gemakkelijk maakten tot aan de Lek door te dringen. Eén dag — maar ook niet meer dan een enkele dag — werden zij op hun tocht teruggehouden, daar het begon te dooien, en vreezende in ons waterland den dood te vinden, dacht reeds generaal Pichegru aan een terugtocht, toen — mag men het bericht gelooven? — hem door een spinnenkenner, die te Utrecht gevangen zat, de mededeeling werd gedaan, dat hij aan de beweging eener spin de voorboden eener naderende vorst had waargenomen. Dit moge waar of verdicht zijn, zeker is het dat zich op den 14 Januari 1795 de koude weder hevig deed gevoelen. De ijsbruggen werden sterker dan ooit en — voorwaarts drong het Fransche leger, dat drie dagen later Utrecht's grijze veste binnentrok en zich kort daarna naar Amsterdam op marsch begaf.

De Anti-Stadhouderlijke partij had dus gezegepraald, de patriotten hadden hun zin. Zoover was nu hun haat tegen Oranje gegaan, dat zij koningsmoorders met Hollandsch goud lokten en betaalden, en het met een grijnzenden lach aanschouwden, hoe onze dierbare vaderlandsche grond door het wuft geboefte, de mannen der guillotine, bezoedeld werd. Van Herodes verhaalt de gewijde oorkonde, dat hij met Pilatus bevriend werd op denzelfden dag toen de Christus Gods aan het volk was overgeleverd. Als ik van eene vergelijking mag gebruik maken, was het hier te lande niet beter gesteld. De revolutie-mannen van Frankrijk verbroederden zich met de revolutie-mannen der Hollandsche Republiek, om Willem V aan de laagste vernedering ten prooi te geven, en zoo God het niet had verhoed, ware hij gewis ook in de met bloed bevleete handen der Franschen gevallen, voor wie geen ander gezag dan het hunne heilig was.

Reeds den 16^{den} Januari was er tengevolge van eene vergadering Hunner Hoog-Mogenden bevel gezonden aan de Staat-sche troepen, om zich niet langer tegen den vijand te weer te zetten. De beide zonen van Willem V vertrokken derhalve naar 'sGravenhage, waar hun een hartroerend wederzien wachtte. De Stadhouder ontving hen met betraande oogen en sloot hen herhaalde malen in zijne armen. Vader en zonen ondervonden het, dat het leed, 't welk men samen draagt, de harten veel inniger aan elkander verbindt, het voor niemand verbergende dat hij en zijn gansche huis alleen het mikpunt van den buiten- en binnenlandschen vijand waren, en maakte de Vorst hun bekend, dat hij vast besloten had zich uit het land te verwijderen, in de hoop dat hierdoor de voorwaarden, door den vijand te stellen, aannemelijker en minder drukkend voor het vaderland zouden zijn.

Wonderlijke lotswisseling voor den zeven en veertig jarigen Vorst, die te midden van de beproevingen, die nu zoowel Nederland als Oranje onderging, zijne kalmte toch geenszins verloor. Integendeel, wetende dat het lot van vorst en volken door God bestuurd wordt, en het hem voegde onderworpen te zijn, boog hij zich ook onder des Heeren hand en volhardde in zijn besluit het land te verlaten, verwachtende

dat God het kwade in zegen veranderen kan en de verkeerde bedoelingen der menschen tot zijn nut zou doen strekken. Met het oog op de ongerechtigheden, waaraan zich het arme verleide deel der Hollandsche natie had overgegeven, dacht hij gewis: dat wel is waar de verminking van het recht Gods steeds bittere vruchten draagt, maar toch ook, dat daar, waar de zonde overvloedig is, de genade nog meer overvloedig kan worden voor land en volk. Hij schreef 17 Januari 1795 aan de Algemeene Staten en die van Holland onder anderen het volgende: »Dat de toestand, waarin het land zich bevond, zijne Hoogheid doende vooruitzien, welk lot hij te wachten had, zoo de vijand verder voortdrong, en geen hinderpaal aan den vrede willende zijn, die voor de goede ingezetenen noodig was, hij besloten had, zich met deszelfs gezin van hier te begeven, in hoop, dat H. H. M. zulks niet zouden afkeuren, biddende den Allerhoogste, om Zijne dierbaarste zegeningen over het lieve vaderland te willen uitstorten, in eene rijke mate dit voormaals gelukkig land te willen zegenen, en te maken, dat het wederom gelukkig worden mogte, betuigende hij alles gedaan te hebben, wat in zijn vermogen was, om zijn lieve vaderland wel te dienen, en dat hij daartoe altijd zijne pogingen aangewend had, doende het hem leed, niet meer van nut te kunnen zijn, en dat, zoo de omstandigheden het immer of ooit toelieten, dat hij weder van nut kon wezen aan zijn vaderland, hetwelk hij hartgrondig beminde, H. H. M. hem altijd gereed zouden vinden, om daartoe al zijne pogingen aan te wenden.»

Maar die omstandigheden kwamen voor hem niet meer.

De morgen van den 18^{den} Januari 1795 was helder, maar koud. De zon bestraalde een keten van ijsbergen aan het Scheveningsche strand, dat op dit tijdstip inderdaad den naam van bevroren pekerveld verdiende. Schuim en baren, vermengd met zand- en weekdieren, waren door den storm, die sedert eenige dagen, vergezeld van sneeuwjacht en harde vorst, gewoed had, tot een ijsdam gevormd, die op sommige plekken meer dan dertig voet hoog was. Thans — ik herhaal het — scheen de zon: zij zou voor het laatst den Stadhouder aan het vaderlandsche strand bestralen en het pad

verlichten van doorluchtige ballingen, die van hier naar Engeland wilden oversteken.

Reeds meermalen hadden vluchtelingen gebruik gemaakt van een Scheveningsch pinkje, om een ander vaderland op te zoeken. Stuurman S y m e n D i j k h u i z e n had nog kort te voren eenige Fransche emigranten, die de guillotine ontvluchtten, naar Engeland overgebracht. Thans lag een pinkje gereed, dat door stuurman C h i e l d e n H e i j e r zou gevoerd worden. Vroeg in den morgen van bovengemelden datum wemelde het strand van nieuwsgierigen en belangstellenden. Velen hielden het oog naar de zee gericht, maar de meesten wendden den blik naar het dorp, van waar men de doorluchtige leden van het Stadhoudelijk gezin wachtende was. Toen de dorpsklok negen ure sloeg zag men drie koetsen naderen, die zich slechts met moeite door het zand een weg konden banen en ook belemmerd werden in haren gang, omgeven als zij waren door eene menigte Hagenaars en dorpsgenooten, van welke de meesten tot schreiens bewogen waren. In die drie koetsen zaten de gemalin van den Stadhouders, de fiere Prinses van Pruisen, de gemalin van den Erfprins en haar driejarig zoontje, de jonge Erfprins van Oranje 1). Eene vrouw, armoedig in de kleêren, maar met een rijk hart voor Oranje, zag den jongen Erfprins op den schoot zijner moeder, en zich niet kunnende bedwingen, verzocht zij de Erfprinses het kind te mogen kussen. Het werd haar toegestaan..... en Willem II heeft het nooit vergeten dat hem, den vorstelijken vluchteling, op het Scheveningsche strand door een arm moedertje een kus werd gegeven. Bij zijne terugkomst in het vaderland, achttien jaren later, liet hij onderzoek doen naar die vrouw, maar K e e t H o l e n — zoo heette zij — was reeds overleden. — De rijtuigen hielden stil op korten afstand van den hierboven beschreven ijssdam, in welken men een weg gehouwen en dezen met planken belegd had. Aan weerszijden door de armen der Scheveningers gesteund, betraden de Prinsessen met den jeugdigen Erfprins en gevolg dit kille pad, en bereikten

1) Later Koning Willem II.

zonder tegenstand de pink, waarmede zij de reis ondernamen. Den volgenden dag, 's middags, bereikte het vaartuig de haven van Yarmouth, en toen een der aldaar voor anker liggende Engelsche schepen zijn geschut loste, begon de kleine Erfprins te schreien, uitroepende: »baker! baker! baker!»

Maar waar toefde de Stadhouder, terwijl de zijnen reeds op zee zwalkten?

Willem V kon niet vertrekken, voordat hij nog eerst — en voor de laatste maal — zijne vrienden rondom zich verzameld en van hen afscheid genomen had. Te midden van deze trefsende en smartelijke beproevingen hield hij zich kalm en mannelijk. Daags te voren had hij aan de Algemeene Staten kennis gegeven, dat hij aan zijne beide zonen Willem Frederik en Willem George Frederik ontslag had gegeven uit 's lands dienst, daar ook zij voornemens waren zich eenigen tijd uit het vaderland te verwijderen. Het antwoord der Staten was: »dat zij, uithoofde van den drang der omstandigheden, dit besluit moesten billijken.» Vergezeld van zijne beide zonen begaf zich de Stadhouder naar de leden der hooge Staatslichamen en verleende vervolgens audiëntie op het paleis aan de heeren: van Wassenaer Starrenburg, Huydecoper van Maarseveen (Burgemeester van Amsterdam) en Perduyn (Pensionaris van Dordrecht). Toen deze audiëntie was afgelopen, zeide Prins Willem: »Welaan, het is tijd dat wij vertrekken.» De koets stond gereed en de Stadhouder vertrok, gevolgd door zijne zonen, benevens den Prins van Hessen-Darmstadt, den zeekapitein Vaillant, den kamerheer van Heerdt, de adjudanten Bentinck en van Bylandt, den secretaris Boeijenck, den luitenant van Heyden, den kamerdienaar Ortheim en den chirurgijn Schenk. Zoodra de Stadhouder aan het strand gekomen was, trok een der visschers zijn dikke jas uit, legde dien op de schouders van den Prins, terwijl andere visschers hem wegens de koude een paar dikke zware kousen over de laarzen aantrokken. Willem V liet dit alles geduldig toe; hij zag er de liefde in, die het visschersvolk hem toedroeg, en zich bewust zijnde dat vele bewoners van het zeedorp met onrust de toekomst tegemoet zagen, zeide hij: »Kinderen,

stelt u gerust, ik heb gezorgd, dat de Franschen u geen leed zullen doen." Nu werd de Prins door twee sterke visschers over den uitgehouwen ijsdam gedragen en naar eene boot geleid, die hem verder naar de vlot liggende pink overbracht. Reeds waren de vorstelijke personen aan boord, toen de Raadpensionaris van de Spiegel nog eenmaal verlangde den Stadhouder te zien en hem een laatst vaarwel toe te roepen, waartoe hij opzettelijk overgekomen was. »Onder de voorstanders der wettige Constitutie stond deze waardige man bovenaan. Hij was eerst Burgemeester van Goes, later Raadpensionaris van Zeeland, door wiens wijze raadgeving dit gewest langen tijd met behoud van rust en orde onder de algemeene verwarring in het spoor eener bedaarde en rechtmatige staatkunde geleid werd." 1)

Nog altijd aarzelde de Prins het teeken tot vertrek te geven. Men hoopte op nadere tijdingen uit Parijs, en naarmate deze gunstig of ongunstig waren zou de reis aanvaard of uitgesteld worden. De zoozeer verbeide koerier kwam en Baron van Heeckeren van Enghuizen bracht de dépêche oogenblikkelijk naar de pink over. De dépêche hield in: dat de Nationale Conventie geen gehoor aan eenig voorstel wilde geven, tenzij de Stadhouderlijke familie het geheele territoir der Republiek verlaten had, en bovendien H. H. Mogenden aan het Directoire de verzekering gaven, dat zij oogenblikkelijk een Traktaat van Alliantie en Commerce met Frankrijk sluiten zouden. Zoover ons bekend is, werd deze eisch niet onmiddellijk door de Nationale Conventie zelve gesteld, maar door de mannen der Anti-Stadhouderlijke partij, die in het revolutionaire Frankrijk heil zochten, ingegeven en voorgeschreven. Hun haat was niet alleen persoonlijk tegen den Stadhouder, maar vooral tegen het erfelijk bewind gekant 2). Zij hoopten zelve eens aan het Bestuur te komen, of, zoo niet, de Regeering over ons land op Fransche leest geschoeid te zien, waarvan zij de heerlijkste verwachtingen koesterden.

1) Groen van Prinsterer.

2) Onder den Stadhouder Willem IV was de waardigheid van Stadhouder der Zeven Vereenigde Provinciën erfelijk verklaard, zoowel in de mannelijke als vrouwelijke lijn.

Helaas, hunne wenschen zouden in rook opgaan. Na den tuimelgeest der revolutie doorleefd te hebben, zouden zij met eigen oogen hun verderf en dat van hun vaderland aanschouwen.

Op dit bericht weifelde de Prins dan ook niet langer. Eerst werd er nog op de pink, waarop Willem V zich bevond, zeeraad belegd en de vraag geopperd: of er kans was eene der havens van de Republiek binnen te loopen, of Hamburg aan te doen, maar toen beide vragen, vooral wegens den ongunstigen Oostewind, ontkenning werden beantwoord, gaf de Prins last te vertrekken. Liggende in zijne kooi schreef hij nog een brief aan van de Spiegel, hem dankzeggende voor zijne toegenegenheid en de hoop uitdrukkende op een spoedig wederzien. Des nachts ten 12 ure werd het anker gelicht. De wind keerde zich een weinig naar het Noorden, en daar dobberde nu op de golven der Noordzee het zwakke vaartuig, waarvan ik in het begin van dit hoofdstuk gesproken heb. 's Nachts werd een vaartuig voor den boeg ontdekt, en vreezende dat het een Fransch schip was, veranderde men van koers, willende men eerst op Yarmouth aanhouden. Den avond van den 20 Januari ten 9 ure liet Jan Ros, de stuurman, het anker voor het dorp Whytbrith vallen, en daar hij het leven van zijne doorluchte passagiers, wegens het vele drijfijls in de rivier voor Harwich, niet wilde in gevaar brengen, bleven zij dien nacht voor anker liggen. Den volgenden morgen echter zeilde de kleine vloot 1) de haven binnen, en nadat de Engelschen eenige zeilen en planken op het zwakke ijs hadden gelegd, begaven zich de Prins en zijn gevolg aan land. Met de grootste bewijzen van deelneming en hartelijkheid werd hij door de Regeering der stad ontvangen, die alle pogingen aanwendde om hem de ongemakken der reis te doen vergeten. Maar slechts kort vertoefde hij hier. Zijn hart verlangde naar vrouw en kleinzoon, en daar de Prinsessen den vorigen dag te Colchester waren aangekomen en haar intrek in een logement genomen hadden, begaf zich de Prins derwaarts, geleid door eenige ruiters van de koninklijke

1) De vloot, die den Stadhouder met gezin en gevolg naar Engeland overvoerde, bestond uit een en twintig pinken.

garde. Koning George III van Engeland echter haastte zich het koninklijk lustslot Hamptoncourt ter beschikking te stellen van den edelen balling, van welke beschikking een erkentelijk gebruik werd gemaakt. Hoe heusch het Britsche aanbod ook zijn mocht, toch moet het den gewezen Stadhouder pijnlijk geweest zijn, toen hij de eerste schreden zette in dat prachtige lusthof, bij de gedachte dat het gebouwd was door Willem III, die zich weleer hier met de jacht vermaakte en ook in deszelfs nabijheid, door een val van zijn paard, den dood vond. Pijnlijker nog, bij de herinnering, dat dezelfde Willem III met Neêrlands overwinnende vloot den overtocht van zijn geboorteland naar de Engelsche kusten had gedaan, — terwijl hij, zijn naneef, als balling op niets anders rekenen kon dan op gastvrijheid. Doch ééne vertroosting bleef hem: de hoop, dat, nu hij het vaderland had verlaten, het de Nederlandsche gewesten voorspoedig zou gaan en zij rust en welvaart genieten mochten.

Hoe men ook Willem V moge beoordeelen, dat oordeel, zonder vooroordeel gegeven, kan niet dan gunstig wezen. »Hij was vlug, wakker en schrander; de nieuwere talen, alsmede de latijnsche sprak hij met groote vaardigheid. In de beginselen van het oude, nieuwe en volkenrecht was hij volkomen bedreven, en van de geschiedenis had hij een hoofdstudie gemaakt. Zijn geheugen was uitstekend, zijn oordeel juist en zijne inzichten helder, zoodat hij in staat was, niet slechts zijne denkbeelden in geschrifte op eene uitmuntende en handige wijze te ontwikkelen, maar ook onvoorbedacht, voor de vuist, ingewikkelde voordrachten te beantwoorden en te wederleggen. Bij dit alles voegde hij werkzaamheid, minzaamheid, innige godsvrucht en onschendbare gehechtheid aan woord en belofte. — Maar hij miste, waarschijnlijk tengevolge der opvoeding die hij genoten had, dat zelfvertrouwen, 't welk voor een vorst zoo onontbeerlijk is, en was besluiteloos en aarzelend, waar alleen vastheid redding had kunnen aanbrenge. De hoogleeraar Weiss en anderen, die zijne opleiding bestuurden, hadden wel zorg gedragen, hem van zijne kindsheid af een diep ontzag in te boezemen voor de Heeren Staten en afkeer van alle inbreuk op hetgeen zij hun recht noem-

den; de hertog van Brunswijk daarentegen had, niet alleen, om zijnen invloed op het bestuur te behouden, hem wantrouwen in zich zelven ingeboezemd, maar ook tevens achterdocht tegen die regenten, de geboren vijanden van zijn Huis." 1) Als een blijk van zijne geduldige onderwerping en berusting in de rampen, die God over hem toeliet, alsmede van zijne inderdaad innige godsvrucht, deelen wij nog mede, dat de Prins, toen hij zich des nachts in zijne kooi op de visscherspink bevond, met luider stem de volgende verzen las, die zoo toepasselijk waren op zijnen toestand:

O Heer, verlos mij uit de banden,
 Waarin de booze mij beknelt;
 Behoed mij voor des wreedaards handen,
 Voor dwinglandij en woest geweld.

Red mij van hen, die kwaad bedenken,
 Die daaglijks samen zich beraân,
 Om mij door 't oorlogszwaard te krenken,
 En te eenemaal ter neêr te slaan.

'k Roep, Heer, in angst tot U gevloten:
 Ai! haast U tot mijn hulp, en red;
 Hoor naar de stem van mijn gebed,
 Daar ik U aanroep in mijn nooden.

Mijn beê, met opgeheven handen,
 Klimm' voor Uw heilig aangezicht,
 Als reukwerk, voor U toegericht;
 Als offers, die des avonds branden. 2)

Willem V bevond zich thans in Engeland en zoo — aldus schrijft van Lennep — moest Nederland verlaten worden door de nakomelingen dier vorsten en helden, aan wie het voornamelijk zijne onafhankelijkheid, zijne grootheid, zijn roem, zijn bloei, te danken had. Het ondankbare Vaderland had geene spanne gronds meer voor hen over; en terwijl

1) Van Lennep. De voornaamste geschiedenis van Noord-Nederland. 8o IV. 27.

2) Psalm 140 en 141, de beide eerste verzen.

het hen in arren moede verstiet, haalde het met blijde jubeltoon diezelfde vreemdelingen in, tegen wier voorzaten het zoo vaak en zoo moedig den strijd had gevoerd. Doch niet altijd zou de bedwelming duren, en spoediger dan men nu vermoedde zou de tijd geboren worden, waarop men reikhalzend terug zou zien naar de hernieuwing der banden, die meer dan twee eeuwen lang Oranje en Nederland aan elkander hadden verbonden.

Wij willen hier van den rampspoedigen Stadhouder voorloopig afscheid nemen en thans onze aandacht wijden aan den man, die reeds vroeg moest leeren zich te gewennen aan de teleurstellingen en rampen van dit leven. Heeft David eerst Israëls troon bestegen na vele vervolgingen en omzwervingen in de woestijn, — Willem Frederik van Oranje, die als balling zijn vader naar Engeland gevolgd was, zou het door zijn voorbeeld wederom bevestigen, dat in vele gevallen de weg tot een troon langs kronkelpaden gaat en van vele moeiten vergezeld is.

Wij hebben hierboven gezien welk eene vreugde er in het land heerschte toen Frederica Sophia Wilhelmina, de gemalin van den Stadhouder Willem V, op den 24sten Augustus 1772 van eenen zoon beviel. Niettegenstaande het land met rampen bezocht was en de algemeene duurte der levensmiddelen voor gebrek deed vreezen, wenschte het volk, dat zeer Oranjegezind en nog niet met zoovele heillooze democratische begrippen besmet was, zijne blijdschap aan den dag te leggen. Op de wallen werden er vreugdeschoten gelost; men trok, versierd met oranjelint, juichend en jubelend door de straten, en niet willende onderdoen voor Amsterdam, waar men den Stadhouder met zijne gemalin bij hunne intrede in de hoofdstad zoo feestelijk onthaald had, werd in den Haag het besluit genomen om algemeen te illumineeren, van welk

besluit de ingezetenen slechts noode afzagen, toen de Stadhouder zijn wensch had te kennen gegeven, om hunne blijdschap liever te betoonen door het verstrekken van milde giften aan armen en noodlijdenden. Voor Prins Willem V was 1772 een jaar van gewichtige herinneringen. Zijn stamvader — althans in de tweede lijn — had juist twee eeuwen te voren den grond gelegd tot de vrijheid der Nederlandsche gewesten, en eene eeuw later had Willem III, als Stadhouder, een eind gemaakt aan de vele onlusten en rampen, die het land van binnen en naar buiten bedreigden. In 1772 scheen het alsof de oude glorie van het roemrijke Holland, of liever die der Zeven Vereenigde Gewesten, nog meer in luister zoude toenemen, en gewis koesterde ieder, die het wel meende met zijn land en vorst, de heerlijkste verwachtingen van den jonggeboren telg, wien reeds in zijne wieg een schitterend lot beschoren was, niet alleen omdat hem een rijk erfdeel te wachten stond van den Ottoschen stam van het huis van Nassau, maar vooral omdat, bij de aanvaarding van het bewind van zijn grootvader Willem IV, de Stadhouderlijke Regeering erfelijk was verklaard, en hij dus een geboren Erfprins of Erfstadhouder was. Bovendien, al had Willem V slechts den titel van Stadhouder, zijne hofhouding evenaarde die eens konings, daar het geslacht der Oranje's aan koningen verwant was en het over middelen kon beschikken, rijker dan menig vorst, die den titel van koning droeg.

De opvoeding, die Willem Frederik genoot, was eene zeer verstandige, gelijk men dit verwachten kon van eenen vader, met zoovele kennis begaafd als Willem V. Zijne moeder, Wilhelmina, liet niets onbeproefd om haren zoon eene opleiding te geven, zijnen naam en stand waardig, en vertrouwde hem in zijne jongelingsjaren toe aan de zorg van den generaal van Stamford, die door zijn mannelijken ernst en niet minder door zijne menschen- en wereldkennis blijken had gegeven, dat hij het vorstelijk vertrouwen ruimschoots verdiende. De kinderjaren van onzen Prins Willem Frederik gingen ongestoord en in het genot van huiselijken vrede en geluk voorbij. Hij had een speelmakker aan zijn bijna twee jaren jongeren broeder Willem George

Frederik, die evenwel zeer in karakter en aanleg van hem verschilde. Willem Frederik was reeds vroeg tot ernst geneigd, afgetrokken, bedaard, beminde de studie, hield veel van wetenschappelijke lectuur en kon zich uren lang bezig houden met zijne boeken, terwijl zijn meer vurige broeder reeds vroeg den toekomstigen krijgsman openbaarde en het liefst zijn tijd doorbracht met het spelen met houten soldaatjes. Dikwijls, om hem hierin genoeg te geven, speelde de oudere broeder met hem mede en beiden lieten dan hunne kleine levenlooze soldaten op elkander inrukken, waarbij het vreedzamer en genoegelijker toeging dan toen zij, in latere jaren, aan het hoofd van legerafdeelingen geplaatst, eenen rampspoedigen oorlog moesten voeren. En toch dachten zij er zeker niet aan, dat deze kinderlijke spelen de voortteekenen waren van de vele bloedige gevechten, waarin zij eenmaal ter verdediging huns vaderlands tegen een wuften vijand zouden deelen. Ook hunne zuster, de kleine Prinses Louisa, die twee jaren ouder was dan Willem Frederik, voegde zich dikwijls bij hun spel, en als men dit drietal in de kamers van het Stadhouderslijk paleis bijeen zag, werd oog en hart verblijd wegens de liefde, die hen onderling verbond. Zeer hing de kleine Prinses aan haren jongsten broeder. Hare liefde tot hem verminderde geenszins met de jaren, en toen zij de tijding vernam, dat hij verre van het vaderland aan eene kwaadaardige ziekte overleden was, riep zij schreiend uit: »O mijn broeder, waarom hebt gij ons zoo ontijdig verlaten!»

De beroemde wiskundige Euler, wiens werken nog steeds gezocht zijn, genoot met Tollius 1) de eer, de eerste onderwijzer te zijn van den jeugdigen Prins. Beide mannen waren zeer bedreven in wetenschappen, zoo noodig voor de verdere ontwikkeling van den toekomstigen Stadhouder. Vooral beijverde zich Tollius hem groote liefde en lust voor de beoefening der Hollandsche taal en letterkunde in te boezemen, en bekend is het dat Willem Frederik zijne moe-

1) Herman Tollius, beroemd om zijne geleerdheid, werd 1742 te Breda geboren en stierf in 1822.

dertaal dan ook zeer vloeiend sprak, althans veel beter dan de Hoogduitsche, waarin hij zich slechts na eene volhardende studie vaardig wist uit te drukken. Wat den generaal van Stamford betreft, die zich met de verdere opleiding van den Prins belast zag, deze was een alleszins bekwaam onderwijzer, maar het ontbrak hem aan vele goede eigenschappen, die den waren opvoedkundige moeten eigen zijn. Van natuur zeer ernstig, bijna somber, en meer wettisch dan evangelisch, was hij streng, daarbij achterhoudend en raadselachtig. Hij was meer staatsman dan opvoedkundige: de slingerpaden der politiek lachten hem meer toe dan de effen en kalme weg des onderwijzers. 't Was geene bijzonder aangename school, die Willem Frederik bij hem moest doorgaan. Van uitspanningen wilde generaal van Stamford niets weten. Werken, schrijven, lezen, rekenen, studeeren van den morgen bij het krieken van den dag tot aan den laten avond, dit was artikel I op van Stamford's lijst van werkzaamheden, en menige knaap uit dien Stadhouderlijken tijd, die aan valsche oorblazingen gehoor gaf, meenende dat de jonge Prinsen niets deden dan lekker eten en drinken, paardrijden en vermaken najagen, zou schaamrood geworden zijn, als men hem in Willem Frederik's leervertrek had gebracht en hem zag arbeiden. Men moge van Stamford's wijze van opvoeding misprijzen, ontegenzeggelijk heeft zij echter veel invloed ten goede op zijnen oudsten leerling uitgeoefend. Althans Willem Frederik is een werkzaam man geworden, die tot aan zijn laatsten levensdag vroeg aan den arbeid ging en van traagheid een grooten afkeer had. En moge het waar zijn dat van Stamford's achterhoudendheid niet zonder uitwerking op het karakter van den Prins is gebleven, en men de staatkundige voorzichtigheid, waarmede later Willem I te werk ging, hoofdzakelijk aan de opvoeding van dien generaal moet toeschrijven, — even zeker is het, dat Willem Frederik reeds als knaap een helder doorzicht en groote vatbaarheid van oordeel bezat, zoodat hij door eigen schrandereheid de leemten van het onderwijs kon aanvullen. Naarmate hij ouder werd en de kinderschoenen ontwies, nam zijne scherpzinnigheid toe en was hij volstrekt

niet blind voor de gebreken, die het Bestuur van zijn beminnenswaardigen, doch in vele opzichten zwakken vader aankleefden. Maar zoowel kinderlijke eerbied als de hem ingeprente voorzichtigheid weêrhield hem ooit zijnen vader eenige aanmerking te maken over sommige misbruiken in de Regeering; liever overlegde hij alles wat hij zag en hoorde, om er later profijt bij te vinden. Staatkunde leert ons dan ook, hoe men het meeste voordeel uit iemands nadeel kan trekken.

Prins Willem Frederik had dus zeer bekwame onderwijzers, — maar de knapste en beste moest nog komen, om de laatste hand aan zijne ontwikkeling en opvoeding te leggen. Deze onderwijzer, veel strenger en onverbiddelijker dan generaal van Stamford, heette: de tegenspoed. Verdrukkingen en tegenspoeden des levens zijn voor ons vleesch alles behalve begeerlijk, maar onontbeerlijk, en het allerminst voor een vorst, die gewoon is, dat zich ieder voor hem buigt, hem vleit en den geringsten wenk als een bevel beschouwt. Een vorst, omgeven van al het goede en schoone, dat deze aarde oplevert, die slechts zijn wensch behoeft te kennen te geven, om te ontvangen wat hij verlangt, vergeet zoo licht dat hij toch slechts een mensch is, van gelijke bewegingen als de minste zijner onderdanen, en maakt zich allicht spoedig het gevoel, zoo niet het geloof, eigen van onafhankelijkheid, zelfs van God. Van ouders als Willem V en zijne gemalin zijn wij verzekerd dat zij hunne kinderen steeds den diepsten eerbied voor het gezag des Almachtigen hebben ingeprent, en gewis heeft Willem Frederik van zijn godsdienstigen vader de eerste zaden van het christendom ontvangen, die later niet onvruchtbaar ontkiemden, — maar er is geene betere leerschool, ook in het christendom, dan ervaring en vooral die der tegenspoeden. Wij hebben het ons niet tot taak gesteld om zelfs oppervlakkig, te onderzoeken of de ondergang van het Stadhouderschap en de beproevingen, die Willem V en zijn gezin ondergingen, een gevolg waren van de zonden van vorst en volk, schoon ik geenszins twijfel of dat onderzoek zou dit laatste wel aantoonen. Willem V was ontegenzeggelijk een vroom man,

maar was mensch, had als zoodanig zijne zonden en gebreken, hoewel men in dien tijd meende dat hij een wezen moest zijn, dat geen kwaad, maar wel veel goeds kon doen. En het Nederlandsche volk, getuige de Spectatoriale geschriften en couranten van die dagen, verleid door het toenemend ongelooft en medegesleept door den geest, die den mensch leert zich te verzetten tegen alle menschelijk en goddelijk gezag, — mocht al uitwendig godsdienstig zijn en vrome gebruiken aankleven, — de zuiverheid des geloofs, waarvoor hunne vaderen den brandstapel beklommen hadden, was van hen geweken 1), en er was eene machtige en liefderijke hand noodig, die hen bewaarde eenmaal zoo diep af te dalen als Frankrijk, dat in zijne Revolutie den Schepper verwierp en het schepsel aanbad. En die machtige liefderijke hand was er. Wel zou zij zwaar drukken op vorst en land, maar om een gelukkigen uitslag te bewerken, velen tot erkentenis en belijdenis van zonde te brengen, menigeen te bewegen God te zoeken in het gebed en zich ootmoedig te onderwerpen. Wij wagen niet te veel met te beweren, dat, als Willem Frederik nimmer verdrukkingen en rampspoeden had leeren kennen, hij nimmer de man zou geweest zijn om eenmaal met die wijsheid en kalmte den sceppter over Nederland te voeren. Vergeten wij niet dat, zoo God het goedvindt ons te kastijden, Hij dit steeds doet met de liefde eens Vaders, dat Hij te midden der straffen zeer barmhartig is en Hij geen ander doel heeft met ons te bedroeven dan om ons wel te doen.

Prins Willem Frederik was vijftien jaren' oud toen

1) »Van lieverlede werd de gansche leer der zaligheid bespottelijk gemaakt. In theologische boeken, in prijsverhandelingen, b. v. van Teijler's Genootschap, in Romans, in naamlooze geschriften en stichtelijke werken, niet enkel van dissenters, maar evenzeer van leden en zelfs leeraars der Hervormde Kerk. In 1792 werd bij het Haagsch Genootschap tot verdediging van de Christelijke Gods dienst eene verhandeling bekroond over de leer der verzoening, waarin het denkbeeld van voldoening aan Gods gerechtigheid als God-onteerend ter zijde gesteld werd.»

Mr. G. Groen van Prinsterer. Handboek der Geschied. v. h. vaderland. 1846 bladz. 841.

zich de voorboden van den naderenden storm begonnen te vertoonen. Wij hebben gezien hoe de binnenlandsche woelingen zoo hevig werden, dat Willem V genoodzaakt werd naar Nijmegen te vluchten, wilde hij de bedreigingen eener muitgrage menigte en de aanslagen der Patriotten ontgaan. Nu eens op het Loo, dan weder op het Valkenhof bij Nijmegen, of ook wel in Zeeland en Friesland verdroeg hij geduldig de schokken, die zijne ouders hadden getroffen, en om zoo min mogelijk het bittere der ballingschap te smaken, verdiepte hij zich nog meer dan vroeger in de beoefening der wetenschappen. Behalve het zoo moeielijk vak der staatkunde, die zijne meest geliefkoosde studie uitmaakte, hield hij zich veel bezig met het lezen der werken van Jan Florentius Martinet, die voor zijn tijd wel den naam van natuurkundige verdiende, en waartoe hem zijn werk: Katechismus der natuur, alle aanspraak gaf, een werk, dat deze geleerde ten dienste der jeugdige Prinsen schreef. Nu meer afgezonderd van het Hofleven, kon ook de vorstelijke moeder nuttiger werkzaam zijn voor hare kinderen, en wat menigeen ten kwade dacht voor de vorstelijke familie, werd, althans voor de drie telgen uit het doorluchtige huis van Oranje, eene bron van veel goeds.

Twee jaren na de omwenteling van 1787, toen Willem V weder door de Pruisische bajonetten op den Stadhouderlijken zetel gebracht was, huwde Prinses Louisa met den Erfprins van Brunswijk Wolfenbüttele, en was voor haren oudsten broeder de tijd gekomen, om, naar het voorbeeld van vorsten en grooten, eene reis door Europa te maken. Die reis zou evenwel niet zoozeer strekken tot uitspanning, als wel om hem gelegenheid te geven de landen nader te leeren kennen, die hem eenmaal bij erfenis zouden toevallen. Vergezeld van generaal van Stamford, bezocht hij de hoven van Berlijn en Brunswijk en leerde in de eerstgemelde stad de zestienjarige Prinses Frederica Louisa Wilhelmina, dochter van Frederik Wilhelm van Pruisen, kennen. Die bevallige Prinses was inderdaad eene liefelijke bloem, die hij op zijn levenspad aantrof. Zijne moeder, die haar dikwijls gezien en geleerd had haar lief te hebben, was niet in gebreke gebleven hem op deze vorstendochter opmerkzaam te maken,

doch liet hem overigens vrij in zijne keuze. Geene politiek behoefde zijn smaak te wijzigen of zijne neiging te richten. Hij kon zelf beslissen naar de keuze zijns harten, en toen ook hij haar leerde hoogschatten, werd het zijne begeerte haar als levensgezellin aan zijne zijde te zien. Frederica Louisa Wilhelmina van Pruisen werd 18 November 1774 geboren. Zij was — gelijk wij reeds gezegd hebben — eene dochter van Frederik Wilhelm II, uit zijn tweede huwelijk met Prinses Louisa van Hessen-Darmstadt, en derhalve, van de zijde der moeder van den jongen Erfprins, zijne volle nicht. Frederik Wilhelm II was de neef van Frederik den Groote, en door dezen tot zijn opvolger gekozen. Met de komst van Frederik Wilhelm II op den troon van Pruisen werd het godsdienstige gehalte van het Berlijnsche hof veel beter dan dit het geval was onder de Regeering van Frederik den Groote, die als veldheer en koning inderdaad dien naam verdiende, maar helaas, op het voetspoor van zijn hofvriend Voltaire, het Christendom tot voorwerp van spotternij maakte. Zijn neef daarentegen, schoon in menig opzicht veel te wenschen overlatende, bevorderde de belangen van kerk en school, en zijne gemalin, Koningin Louisa, wist bij hare dochter den grond te leggen voor eene godsdienstige overtuiging, die haar tot aan haren dood is bijgebleven.

Schoon de ouders van weërszijden zeer ingenomen waren met de keuze hunner kinderen, werd er echter door beide hoven besloten, dat het huwelijk eerst zou plaats vinden als de Erfprins zijne reis afgelegd en vooraf zijne studiën in het Staatsrecht aan de Hoogeschool te Leiden ten einde gebracht had. De Prins keerde te dien einde naar het vaderland terug en begaf zich naar het Leidsch Atheen, waar hij de lessen genoot van den Hoogleraar Adriaan Kluit, beroemd wegens zijne kennis in de vaderlandsche oudheden en staatkundige geschiedenis. 1) Ook Dionisius Godfried van der Kessel en L. Pestel behoorden tot 's Prinsen leeraren in de rechtsgeleerdheid en het burgerlijke

1) Prof. Kluit kwam bij de zoogenaamde ramp van Leiden, 1807, om.

recht. Alle hoogleraren roemden zijn ijver en volharding in de studie, en zijne medestudenten konden niet klagen over gebrek aan minzaamheid en bereidvaardigheid hun van dienst te zijn. Belangrijk, zegt een schrijver 1), is de onpartijdige getuigenis, die de hoogleeraar Wyttenbach, voorwaar geen gematigd patriot, in zijne levensgeschiedenis van Ruhnkenius, die ook geen vriend van het huis van Oranje was, van den Prins in deze woorden geeft: »De oudste zoon van den Stadhouders, bestemd om eenmaal de opvolger van zijnen vader te worden, hield destijds zijn verblijf te Leiden, om zich op de studie toe te leggen. Verscheidene der aanzienlijkste burgers en ook de Professoren van beide partijen verschenen om den Prins te verwelkomen, onder anderen ook Ruhnkenius, die, deels door het algemeen voorbeeld, deels omdat hij zich in vroegeren tijd niet aan het openbaar leven onttrokken had, dezen plicht niet durfde na te laten. En ofschoon Willem Frederik van zijn onderwijs geen gebruik maakte, ontving hij hem evenwel met voorkomende vriendelijkheid, bewees hem grooter eer dan anderen, en onderhield zich met hem, niet als met iemand, die hem ambtshalve verwelkomde, maar sprak met hem over letterkundige onderwerpen, als een vriend der wetenschappen, met haren grootsten voorstander, vol leerlust en eerbied.»

Op achttienjarigen leeftijd werd Willem Frederik door de Algemeene Staten der Republiek tot lid van den Raad van State benoemd en hem het bevelhebberschap over Breda opgedragen met den rang van Generaal der Infanterie, en nadat zijn vader op den 18 September 1790 aan de Staten-Generaal eene schriftelijke kennisgeving had ingezonden van het voorgenomen huwelijk zijns zoons, begaf zich de Erfprins naar Berlijn en op 1 October 1791 werd de echtverbindtenis aldaar voltrokken. Nog in den loop dier maand kwam het jonge, doorluchtige paar op het Loo en later te Utrecht, terwijl zij den 2den November hunne plechtige intrede binnen 's Gravenhage hielden, en aldaar op luisterrijke wijze, zelfs door vele bekende Patriotten, ontvangen werden. De

1) H. Z e e m a n. Het leven enz. van Koning Willem I, blad. 17.

Hooge Staatslichamen en collegiën zonden Afgevaardigden om den Erfprins en zijne gemalin geluk te wenschen, en, naar oud-vaderlandsch gebruik, schonken de Staten van Holland aan de Erfprinses in eene gouden doos eene lijfrente van f18.000, waarbij de Staten van Zeeland eene soortgelijke voegden van f1800. Het gansche volk en vooral ieder, die in de gelegenheid was de jeugdige gemalin van den Erfstadhouder van nabij gade te slaan, werd getroffen door de aanminnigheid der Prinses. Slechts de dweepzieke Anti-Stadhouderlijke partijmannen bleven blind, daar waar zij eene edele vrouw moesten zien. In haar zagen zij slechts de dochter van eenen Pruisischen Koning, wier vader getracht had hunnen invloed te ondermijnen, en die het voorwerp van hunnen haat weder op den Stadhouderlijken zetel geplaatst had. Dit nam evenwel niet weg, dat de meeste weldenkenden de keuze van Willem Frederik hartelijk toejuichten, en de Duitsche geschiedschrijver Niebuhr, die den vorst te Berlijn had leeren kennen, schreef van het doorluchtige paar: »Hij is een karakter van den echten stempel, zoo ook de vorstelijke bruid; zij is zachtzinnig en milddadig, en ik geloof dat weinige vrouwen, welken rang zij ook mogen bekleeden, in voortreffelijkheid bij de vorstin zijn te vergelijken.»

Was het jaar 1791 voor het Stadhouderlijke huis een jaar van zegen en — althans — huiselijk geluk, 1792 zou de rij openen der jaren, die een zee van rampen over Oranje en het Vaderland brachten. Toch was al dit leed niet zonder veel liefs. De Fransche Revolutie, die zich geroepen scheen aan alle vreemde natiën de wet voor te schrijven en alle volken opwekte om tegen hunne koningen op te staan, zocht onder allerlei nietige voorwendsels oorlog. De Oostenrijksche Nederlanden zouden het eerst den aanval van het Fransche leger te verduren hebben, daar men Keizer Leopold en later Frans II wilde straffen, omdat zij het gewaagd hadden zich in de binnenlandsche aangelegenheden van hun land te mengen en den Koning van Pruisen overgehaald hadden hen hierin te ondersteunen. Als de Mogendheden aan de oproeping dezer monarchen hadden voldaan en met kracht van wapenen de moordzieke plannen der Fransche re-

volutie-mannen waren te keer gegaan, de volgende jaren zouden gewis minder bloedig en minder noodlottig voor Nederland geweest zijn. Maar de teerling was geworpen en de winner zou met den buit heengaan. Oostenrijk en Pruisen drongen Frankrijk binnen, bemachtigden Longwy en Verdun en belegerden Rijssel. Nu kon zich het Revolutionair bewind niet langer betoemen. Generaal Dumouriez trok op België los en vóórdat de maand November 1792 ten einde was, was hij meester van de voornaamste steden van Zuid-Brabant. Te Antwerpen werd door de uitgeweken Patriotten, die de plannen der Fransche revolutionairen ijverig ondersteunden, een Bestuur gevormd onder den naam van Revolutionair Comité der Bataven, en onder de bespottelijkste opwinding gaven zij lucht aan hun haat tegen het Stadhouders Bestuur en hunne ingenomenheid met de leuze der Franschen: »Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap,» die bezongen en gevierd werd, terwijl de leden van dit Comité het besluit namen om allen, die zich niet met hen verbonden tot uitroeiing der Oranje-partij, tot den laatsten toe om te brengen.

Frankrijk in België was een gevaarlijke buurman voor de Hollandsche Republiek, en vooral nu hare eigen kinderen dien buurman koesterden. Toch meende ons Bestuur alle aanleiding tot botsing met hem te moeten vermijden, — maar wat baat het den meest vredelievende, als hij omringd wordt door onrustige geesten, die zijn ondergang bezworen hebben? De Franschen zeiden alle Traktaten van vriendschap op, en onder voorwendsel dat het sluiten der Schelde tegen het recht der natuur was, zonden zij eenige gewapende schepen, die die rivier opzeilden. Nu kon de Hollandsche Republiek niet werkeloos en neutraal blijven, en gesteund door Engeland, dat de handhaving beloofde der zelfstandigheid van het Gemeenebest, besloot zij zich tegen een mogelijken aanval te weer te stellen. Het jaar 1792 zou echter niet ten einde snellen zonder dat het vorstelijk Huis van Oranje een bijzonderen zegen genoot. Op St. Nicolaasdag van dat jaar beviel de Erfprinses van een zoon, wien de namen gegeven werden van Willem Frederik George Lodewijk, en zeker had de Erfprins nimmer zulk een St. Nicolaasgeschenk ontvangen,

dat hem zoo verblijdde en tot vertroosting was van geheel het vorstelijk gezin. Weinig echter vermoedde de jeugdige vader, toen hem het knaapje op den arm werd gelegd, dat hij eenmaal zelf dien zoon met de koninklijke waardigheid zou bekleeden.

Gelijktijdig met Engeland werd aan onzen Stadhouder door Frankrijk op den 1sten Februari de oorlog verklaard, en zoo ooit »Holland in nood» was, gewis was het toen niet het minst. Sedert 1748 toch had de Republiek geen oorlog te land gevoerd, en hierdoor was de krijgsmacht langzamerhand zeer verzwakt. Aan eigenlijke krijgsoefening had het te eenemaal ontbroken; officieren en soldaten waren slechts aan een traag garnizoensleven gewoon geraakt, waarbij nimmers iets anders voorviel dan daags een paar uren exerceeren of op feestdagen parade maken. De Erfprins Willem Frederik, zoowel als zijn broeder George Frederik, hadden den Stadhouder herhaaldelijk hierop opmerkzaam gemaakt en had vooral de jongere Prins zich beijverd om een weinig meer krijgstucht in het kleine Staatsche leger te brengen en het aan oefeningen te gewinnen, — maar de Stadhouder alleen kon de bestaande misbruiken niet afschaffen. Hij was te afhankelijk van het Oppergezag, dat bij de Algemeene Staten berustte, en daar deze Vertegenwoordigers der afzonderlijke gewesten onderling te veel verdeeld en flauw conservatief waren, vermocht hij zeer weinig om in de bestaande misbruiken te voorzien. Slechts in het uiterst oogenblik van het gevaar werd onze krijgsmacht uit den dommel gerukt, door het voorbeeld der beide Prinsen en menig vaderlandslievend officier. Het scheen toen alsof zich de meeste partijen wilden verzoenen om eendrachtelijk mede te werken tot behoud van het lieve Vaderland en ter afwering van den vijand. Op den 20sten Februari vaardigden de Staten-Generaal een manifest uit, waarin zij alle landgenooten opriepen tot weerstand tegen een vijandelijk bewind, dat onder de namen van Broederschap en Vrijheid moord, plundering en ellende bracht. De Stadhouder ontwikkelde eene buitengewone werkzaamheid en alle Regenten stonden hem waardig en yaardig ter zijde. Van Kinsbergen werd met het bevel over 's lands zeemacht belast, en in vereeniging

met den Directeur-Generaal der fortificatiën, Du Moulin, gelukte het hem in ongelooflijk korten tijd meer dan honderd fregatten, kotters, brikken, kanonneerbooten en kleine vaartuigen in dienst te stellen, die eene linie vormden van de Schelde tot Gorinchem. Dumouriez zag zich dus eenigzins in zijn plan gedwardsboomd. Hij had eene proklamatie aan de Nederlanders uitgevaardigd, aldus luidende: »De Stadhouder houdt u onder de verdrukking en in slavernij: wij treden Holland in, als vrienden van de Bataven en als onverzoenlijke vijanden van Oranje. Zendt dat trotsche Huis, dat sedert honderd jaren u aan zijn hoogmoed heeft opgeofferd, naar Duitschland terug. Ik kom tot u, omringd van edelmoedige martelaren der omwenteling van 1787: wij zijn geenszins de aanvallers; de Oranje-partij deed ons sedert lang een verraderlijken en geheimen oorlog aan: wij zullen uwe rijke gewesten doortrekken als vrienden en broeders.» De snelle wapening der Nederlanders verhinderde hem voorloopig deze vriend- en broederschap te betoonen. Hij had anders zeer voordeelige plannen, want Daendels, een der uitgewekene patriotten, zou met 800 man van het Revolutionaire Comité en ruim duizend dusgenoemde Bataven naar Dordrecht oversteken en die stad in bezit nemen. Hierin dus tegengewerkt, besloot Dumouriez zich van Breda meester te moeten maken. De Erfprins, die zich te Frankfort bevond, om een mondsprek te houden met Frederik Jozias, Prins van Saksen-Coburg, die het opperbevel had over het Oostenrijksche leger, dat tusschen den Rijn en de Maas stond, kon de bedreigde veste niet te hulp snellen. Generaal Alexander graaf van Bylandt voerde aldaar het bevel, en niettegenstaande Willem V hem last gezonden had de stad tot het uiterste te verdedigen, — al moesten ook daarbij het kasteel en al wat hij als Baron van Breda bezat, zelfs de kerk, die de aarde zijner voorvaderen bevatte, te gronde gaan, — gedroeg zich de bezetting zoo flauw, dat Breda spoedig in de macht der Franschen viel. Moediger hield zich de bezetting van de Klundert, doch ook zij moest voor de overmacht wijken, en nadat de Franschen Geertruidenberg gedurende 24 uren beschoten hadden, werd ook deze stad (24 Maart) overgegeven. Thans trok

een gedeelte van het Fransche leger naar de Willemstad, niet twijfelende of deze sterkte zou spoedig in hunne handen zijn. Maar hierin werden zij zeer teleurgesteld. Luitenant-Generaal Karel Baron van Boetzelaer voerde aldaar het bevel en zou zich zijn oud-Hollandschen eernaam waardig betoonen. Toen de Franschen hem een trompetter zonden met de mondelinge vraag uit naam van Dumouriez: of de Bevelhebber de stad wilde overgeven? gaf van Boetzelaer dit korte, lakonieke antwoord: neen. Eene schriftelijke opeisching van wege den Generaal Berneron (28 Febr.) werd even beslist geweigerd, met de bijvoeging: dat de gouverneur de vesting als man van eer zou verdedigen. Nu openden de Franschen hun vuur, wierpen gloeiende kogels in de stad, staken vele huizen in brand en brachten groote schade te weeg. Maar van Boetzelaer bleef kalm; het kruit werd op veiliger plaats geborgen, en de soldaten kregen betere bedekking tegen de vijandelijke kogels. Het gelukte den belegeraars verwarring te brengen onder de manschappen eener batterij, maar de luitenant S. J. Colthoff, wiens naam wel eervolle vermelding verdient, wist door zijn kloekmoedig voorbeeld en het uitdeelen van geld, de manschappen te vereenigen en de verlatene batterij in werking te brengen, met dit gevolg dat de Franschen onder verlies van vele dooden en met achterlating van twee groote mortieren, voor het oogenblik afdeinsden. Nu schoten zij nog ijveriger. Van Boetzelaer, die door den moedigen vaandrig Rost kennis had gekregen van de gesteldheid der vijandelijke werken, besloot thans een uitval te wagen, die met zulk een goed gevolg werd bekroond, dat de Franschen, ziende met welk eene dappere bezetting zij te doen hadden, aftrokken (16 Maart). Wel was er bijkans geen enkel huis in de stad onbeschadigd gebleven, maar de Hollandsche krijgsroem was gehandhaafd en de Bondgenooten kregen door dit oponthoud gelegenheid sneller vorderingen te maken. Zoo Dumouriez dit verhoeden wilde, moest hij hen te gemoet trekken.

Inmiddels was Prins George Frederik naar Gorinchem gesnelde om daar inspectie te houden en voegde hij zich vervolgens bij zijn broeder Willem Frederik, die door den

Stadhouder tot Opperbevelhebber van het Nederlandsche leger benoemd, zich met het leger der Bondgenooten in België vereenigde. Bij Neerwinden kwam het tot een treffen, en leden de Franschen aldaar (18 Maart) eene beslissende nederlaag, waarvan de Prins van Coburg grooter voordeel had kunnen trekken, indien hij zich niet door Dumouriez tot eene soort van wapenschorsing had laten overhalen. Dumouriez namelijk wendde voor dat de gruwelijke tooneelen, die te Parijs voorvielen, waar men den koning had onthoofd en de partij der Jakobijnen de grootste gruwelen bedreef, hem dermate hadden ontzet, dat hij voornemens was zich met het leger naar Parijs te begeven, om daar de orde te handhaven. De Prins van Coburg, die slechts een middelmatig bevelhebber was en een onbekwamen Staf had, bleef thans werkeloos; maar had hij, die over 120 000 strijders kon beschikken het 30 000 sterke leger der Franschen uiteengeslagen, ware hij Frankrijk binnengetrokken, dan zou de Nationale Conventie, van alle kanten bedreigd, in hare verdere moordplannen gestuit zijn en zou alles een gansch anderen loop gehad hebben. Maar de mensch wikt — en God beschikt. God had voor den gang der gebeurtenissen een weg bepaald, die zeker menigeen — althans in die dagen — raadselachtig toescheen, maar waarvoor wij nu oogen hebben ontvangen, om het heilzame daarvan in te zien. De fout, die Coburg beging bij Neerwinden, waar de Erfprins van Oranje grooten roem behaalde, maakte het mogelijk dat de Franschen zich meteene snelle en ontzaglijke macht konden ontwikkelen. Frankrijk — zegt Bosscha in zijn Neêrlands heldendaden te land — werd een groot legerkamp, vol wapensmidsen, tuighuizen, magazijnen; het wemelde van opgewonden burgers, die zich verzamelden, oefenden, wapenden of naar de grenzen trokken; en te midden dier bewegingen ontwikkelde zich de geestkracht van één man, die voor duizenden gold — van Carnot. De misslagen, in den veldslag van 1793 door hen begaan, die aan beide zijden de krijgsbewegingen bestuurd hadden, leerden hem, en door hem den grooten veroveraar, voor wiens adelaar geheel Europa eerlang zou sidderen, dat de kunst des veldheers gelegen is in de oplossing van dit strate-

gische vraagstuk : zoo vele strijders mogelijk , in een bepaalden tijd , op een beslissend punt bijeen te brengen.

Toch bracht de overwinning bij Neerwinden aanvankelijk dit voordeel aan , dat de Franschen zich niet langer op het grondgebied der Zeven Vereenigde Gewesten konden staande houden. Van defensief werd het Staatsche leger thans offensief. Vereenigd met de Engelsche troepen onder bevel van den hertog van York, drongen de beide zonen des Stadhouders Noord-Brabant binnen, overal de Franschen verdrijvende. Ook Geertruidenberg werd ingenomen en den 29sten Maart 1793 sloeg Prins Willem Frederik het beleg voor Breda en vestigde zijn hoofdkwartier te Prinsenhage. Dienzelfden avond wilden de Franschen eenen uitval wagen met 300 man en twee veldstukken, vooral met het doel om eene aanzienlijke hoeveelheid paardenvoeder binnen te halen. Eene afdeeling Hollandsche garden en soldaten , benevens eenige kavallerie viel den vijand op het lijf, met dit gevolg, dat een gedeelte werd teruggedreven en 125 man gedwongen werden zich met de twee veldstukken gevangen te geven. Prins George Frederik betoonde bij dit gevecht zooveel onverschrokkenheid, dat hij door de huzaren van van Heeckeren midden uit de vijandelijke ruiters moest gered worden. Negen dagen later smaakte Prins Willem Frederik het genoeg van de Fransche bezetting van Breda , tengevolge eener capitulatie , voorbij zich henen te zien trekken , en daar den volgenden dag de Klundert ook ontruimd werd , was nu ons grondgebied geheel van vijanden gezuiverd. Dat deze gebeurtenissen allerwege blijdschap in het vaderland moesten verwekken, valt niet te loochenen. De Erfprins echter wilde de eerste zijn , die dit blijde bericht overbracht. Van uit zijn hoofdkwartier te Prinsenhage schreef hij aan de Staten-Generaal onder anderen het volgende : »Ik heb de eer Uwe H. H. M. met dit succes , hetwelk voor het welzijn van de Republiek zoo beslissend is , geluk te wenschen , niet twijfelende of Uwe H. H. M. zullen met genoeg vernemen , dat het territorium van de Republiek nu ten eenenmale van den vijand bevrijd is , hetwelk wij zekerlijk ten grooten deele te danken hebben aan het goed beleid en het krachtdadig ge-

drag van den Veldmaarschalk, den Prins van Coburg."

Hoe gaarne zou thans Prins Willem — gelijk wij hem nu noemen zullen — naar den Haag gesnelde zijn, om zijne jeugdige gade door zijne tegenwoordigheid te verblijden en zich te verkwikken in de omhelzing van hun éénjarigen zoon! Maar hij kon, hij mocht zich nu niet uit het leger verwijderen. De Nederlandsche krijgsmacht was in twee divisien verdeeld, gezamenlijk nagenoeg 16 000 man tellende. De ruitery — zegt een fransch schrijver van dien tijd — was goed bereiden; in alle behoeften was met onbekrompen hand voorzien; en deze laatste legermacht onzer voormalige Republiek kleefden alleen die gebreken aan, die onafhankelijk zijn van elke krijgsmacht in eenen Staat, die in eene halve eeuw geen oorlog te land heeft gevoerd. Prins George Frederik voerde de eerste divisie aan, en hoewel Prins Willem het opperbevel over beide divisien had, voerde hij toch meer in het bijzonder de tweede aan. Prins George Frederik vestigde zijn hoofdkwartier eerst te Kortrijk, daarna te Menen, en breidde, gesteund door eenige Oostenrijksche troepen, zijne verdedigingslijn uit tot aan Veurne. Prins Willem legerde zich in een kamp nabij Doornik. Dien ganschen zomer vochten de beide Prinsen dagelijks met veel geluk tegen de overmacht der Franschen, die West-Vlaanderen wilden binnendringen, — maar op den 13^{den} September 1793 scheen het lot zich tegen hen te keeren. De Nederlandsche troepen, op dat oogenblik nauwelijks 13 000 man tellende, stonden bij Menen en Werwick, en werden door 30 000 Franschen bedreigd, die met versnelden pas aanrukten en van plan waren de stelling van Prins George Frederik om te trekken en het leger van Prins Willem aan te tasten. De Prins van Coburg had den generaal van Beaulieu bevel gegeven op te rukken en de Pruisen te ondersteunen, maar Beaulieu scheen niet overtuigd genoeg te zijn van het gevaar waarin de beide zonen van den Stadhouder verkeerden. Prins George Frederik wacht den vijand niet af, maar houdt op hem in. Ongelukkig genoeg vermocht de dapperheid zijner troepen geenszins den veel sterkeren vijand te keeren. De Fransche generaal Houchard sloeg de afdeeling

van Prins George Frederik en rukt voorwaarts. Thans snelt de Prins den Keizerlijken Generaal K r a y ter hulp en brengt hem het bericht dat Beaulieu met zijne gansche legerdivisie volgde. Andermaal valt de jongere Prins, — vertrouwende op dit bericht — den vijand aan, bestormt eene batterij, en terwijl hij, strijdende, de Oostenrijkers verwacht, wordt hij door een kogel in den linkerschouder getroffen en stort hij zwaar gekwetst van zijn paard. Met moeite kon hem de Pruisische Generaal G o l o w k i n uit 's vijands handen redden. Prins Willem kon onmogelijk zijn broeder ter hulp snellen. Hij zelf was reeds vroeg in den ochtend van den 13^{den} September met den vijand slaags geweest, en evenals zijn broeder, door de flauwheid van Beaulieu, aan zijn lot overgelaten, bleef hem niets anders over, dan na vijf uren gestreden en vruchteloos hulp gewacht te hebben, den aftocht te beginnen. Die ongelukkige dag kostte veel edel bloed. Toch mochten de Franschen niet lang over deze zegepraal juichen, want twee dagen later werden zij door Beaulieu teruggedreven. 1) Andermaal wist de Prins van Coburg geen voordeel van deze overwinning te trekken. Hij bleef werkeloos, en meenende dat zich de vijand eenigen tijd stil zou houden, betrok hij de winterkwartieren.

Intusschen was Willem V ijlings naar Vlaanderen gesneld, toen hij het bericht had ontvangen van het verwonden van zijn jongsten zoon, die naar den Haag moest vervoerd worden en wiens genezing zeer smartelijk en langzaam was. Prins Willem nam met zijn vader maatregelen om het geleden verlies zooveel mogelijk te herstellen en drong bij hem aan bij de Staten-Generaal een voorstel in te dienen tot het verleenen van pensioen aan de weduwen van gesneuvelde krijgers en aan hen die verminkt waren in den strijd voor hun land. Willem V gaf gaarne gehoor aan het verzoek van

1) Beaulieu, ondervraagt waarom hij de beide Prinsen niet te hulp was gesneld, wendde voor dat zijne soldaten te vermoeid waren en eerst moesten eten. Later is eene ernstige klacht dezerzijds aan het Weener hof gezonden; tengevolge daarvan heeft Beaulieu geen bijzonder opperbevel meer in de Nederlanden gevoerd. Merkwaardig is het ook dat de Oostenrijksche legerberichten dezen slag niet uitvoerig vermelden.

zijnen oudsten zoon, — maar hoezeer de Staten-Generaal de verdiensten der mannen op prijs stelden, die hun leven en gezondheid voor hun land veil hadden, kon het voorstel van den Erfprins toch niet aangenomen worden, daar het land zelf aan geldgebrek leed. Eenige weldenkenden echter namen zich deze zaak ernstig ter harte en stelden een fonds daar, dat zooveel mogelijk het doel van den jongen Prins zou bereiken, — een fonds, waaraan de vorst tot aan zijn dood heeft bijgedragen.

In December van dat jaar reisde Prins Willem naar den Haag, niet alleen om eenigen tijd in den schoot van zijn gezin uit te rusten, maar ook om zich voor te bereiden voor den aanstaanden veldtocht, die reeds twee maanden daarna werd geopend. Algemeen werd hij met gejuich ontvangen. Men had hem lief wegens zijne minzaamheid; men achtte hem om zijn moed. Zelfs de Fransche generaal Dumouriez getuigde van hem en zijnen broeder: »Les deux jeunes Princes d'Orange ont déployé pendant cette guerre les vertus militaires de leurs ancêtres; s'il y a eu des fautes faites dans le gouvernement, ils en sont innocens.»

Niet lang mocht Prins Willem de gewenschte rust genieten. De Franschen werden steeds indringender, en helaas, de bondgenooten zwakker. Schoon de Pruisische Koning zeer tegen Frankrijk gekant en welwillend was ons te helpen, kon hij echter niet ten uitvoer brengen 't geen hij wenschte. Vooreerst waren zijne ministers en veldheeren tegen een Bondgenootschap met Oostenrijk. Er heerschte in het laatstgenoemde rijk een Jezuïetische geest, waarmede het meer Evangelische Pruisen niet overweg kon. Maar ten anderen belette geldgebrek den koning een groot leger op de been te houden. Daar Engeland en onze Republiek Pruisen's hulp niet konden missen, werd er met de laatste Mogendheid een traktaat gesloten, waarbij zij zich (17 April 1794) verbond tot het leveren van 62 400 man tegen 300 000 £ in eens en verder 50 000 £ 's maands. Vijf dagen later kwam de Keizer van Oostenrijk, Frans II, zelf in België, zoowel om door zijne tegenwoordigheid den moed zijner troepen aan te vuren, als

om zich te Brussel als Hertog van Brabant te laten huldigen. Vele Vorsten, onder welke ook Willem V, woonden deze zeldzame plechtigheid bij. »Zeldzaam noem ik haar; want zij was geen uitheemschen Souverein te beurt gevallen dan aan Filips II en nu aan Frans II: en opmerking verdient het, dat bij beiden een Prins van Oranje tegenwoordig was, en dat beiden door een spoedigen afval der onderzaten werden gevolgd.» 1)

Op denzelfden dag dat het traktaat met Pruisen gesloten werd, deed het leger der Bondgenooten, in drie groote corp- sen verdeeld, over welke Coburg, Prins Willem en York het bevel voerden, een aanval op de Franschen, die tot onder de muren van Landrecy werden teruggeslagen. Aan Prins Willem van Oranje werd thans de eer geschonken Landrecy te belegeren, terwijl Coburg te Avesnes en York bij Kamerijk een observatie-stelling innamen. De Franschen hadden te Preux-aux-bois, onder de muren van Landrecy, een sterk, met gracht, gepaliseerde borstwering en redouten, verschanst kamp, welks beide vleugels door de Sambre gedekt werden. Uit dit kamp moesten zij verdreven worden, eer de insluiting der vesting kon plaats hebben. Den 20^{en} April deed de voorhoede van het leger van Prins Willem, onder aanvoering van den Kolonel Barthold Eduard Paravicini di Capelli den aanval. Terwijl 2 vleugelkolonnen in de dorpen Haut-Hapegarde en Etoquis, onder het vuur van het kamp, na een levendig gevecht binnendrongen, bestormde eene derde kolonne het middelpunt van het kamp, en vermeesterde eene batterij, waarna de vijand op alle punten in de vesting werd teruggeworpen, en alle omgelegene hoogten en toegangspunten terstond bezet werden. Het belangrijke wapenfeit was in minder dan 3 uren volbracht en deed met grooten lof spreken van de troepen des Stadhouders. De belegering werd nu dadelijk aangevangen, en de werken van het veroverde kamp gedeeltelijk aangewend tot de loopgraven, die reeds in den volgenden nacht geopend werden. De opeisching der vesting, uit naam van Prins Willem gedaan, werd door

1) Van Lennep.

den Franschen Bevelhebber Roulland met hoogheid afgeslagen. Maar toen een welgericht kanon- en mortiervuur, den 26^{en} aangevangen, in de kleine vesting groote verwoesting had aangebracht, werd de Fransche Republiek in gedwee. Wel eischte hij — het was den 30^{en} April — eene wapenschorsing van 24 uren, verklarende, dat zijne troepen bereid waren om zich op de wallen te laten begraven; doch Prins Willem antwoordde, dat, zoo niet binnen een half uur iemand gezonden werd met volmacht, om de capitulatie te teekenen, het vuur zou verdubbeld worden; en binnen een half uur verschenen gevolmachtigden, die in de loopgraven voor de vesting, in tegenwoordigheid van den Prins, eene overeenkomst teekenden, waarbij de bezetting, sterk ruim 6000 man, krijgsgevangen werd verklaard. De verovering van Landrecy verhief den lof en het beleid en de kloekmoedige voortvarendheid van Prins Willem 1). Had de opperbevelhebber, Prins Coburg, van deze overwinning gebruik gemaakt, voorwaar onze Republiek zou nooit het schouwtooneel van Fransche barbaarschheid geworden zijn, — maar de lauwheid en onbeslistheid van Coburg was oorzaak dat de Franschen, tengevolge van de door Carnot ontworpen plannen, over de Sambre trokken en Charleroi belegerden, op denzelfden dag dat Jourdan met het (Fransche) Moezel-leger bij Dinant over de Maas trok, waardoor de beide Fransche legers konden vereenigd worden. Dit was een hachelijk oogenblik voor de Bondgenooten, en Keizer Frans, geen sterk vertrouwen in een zijner generaals hebbende, verzocht Prins Willem het opperbevel te aanvaarden. Dit opperbevel duurde slechts weinige dagen, maar deze waren voldoende om zijne bekwaamheid en moed ten sterkste te doen uitkomen. Met een leger van 35 000 man viel hij, in de omstreken van Fleurus, de 76 000 man sterke macht aan der beide Fransche bevelhebbers, en na een hevigen strijd, waarin Charleroi genomen en hernomen werd, mocht Prins Willem, 16 Junij 1794, de voldoening smaken, zegevierend zijnen intocht in laatstgenoemde stad te houden, terwijl hij eene

1) Bosscha. Neerland's heldendaden.

volkomene overwinning op het vijandelijke leger behaald had, waarbij de Franschen 3000 man aan dooden verloren.

Het moet ons verwonderen dat deze overwinning, die in de geschiedenis bekend staat onder den naam van slag bij Fleurus, zoo weinig historische vermaardheid aan Prins Willem als veldheer heeft gegeven. De oorzaak hiervan moet gezocht worden in de flauwheid der Oostenrijkers, die eene valsche rol speelden en zich eene eer wilden toerekenen waaraan zij part noch deel hadden. Hierbij kwam de minachting, die destijds drukte op al wat Nederlandsch krijgsman was; de Buitenlandsche dagbladen spraken zelfs van vluchtende Hollanders in een gevecht, waarbij geen Hollanders waren tegenwoordig geweest. Ook in ons eigen land hechtte men weinig aan deze overwinningen, omdat de held een Prins van Oranje, des Stadhouders zoon was, tegen wien de partijzucht dagelijks veld won. En wat boven alles den glans dezer overwinning spoedig deed tanen, was de nederlaag, die de wapenen der Bondgenooten en inzonderheid die der Nederlandsche krijgsmacht kort daarop ondergingen. Nochtans niet zonder eer voor de laatste. De Franschen kwamen met versche troepen, die Carnot wist te leveren, aangerukt, en weldra stonden zij met 75 000 man tegenover het 70 000 sterke leger der Bondgenooten. Prins Willem wanhoopte geenszins ook nu te overwinnen, en gewis zou hij, door zijne groote strategische kennis en ondersteund door zijnen dapperen broeder, die intusschen hersteld was en den rang van generaal der kavallerie bekleedde, den vijand op nieuw een proef van zijne bekwaamheid gegeven hebben, zoo hij waardiglijk bijstand had genoten. Maar de ongelukkige politiek van Oostenrijk verlamde zijne krachten. De Keizer van Oostenrijk twijfelde er aan of hij België wel kon blijven verdedigen en meende het beter te zijn zijne krachten te sparen voor het behoud van dierbaarder Erfstaten. De andere Duitse bondgenooten waren meer bedacht op ontruimen dan op overwinnen, en nauwelijks was de Fransche generaal Jourdan voor de vijfde maal over de Sambre getrokken en had hij voor de derde maal Charleroi ingesloten, of Oostenrijk begon, niettegenstaande de ernstige vertoogen van En-

geland, den aftocht, latende België, en bijgevolg ook on-
Republiek, open voor den steeds aangroeienden vijand. Dri-
dagen liet Coburg nutteloos voorbijgaan, en toen het te laat
was, toen Charleroi reeds door den Oostenrijkschen Bevel-
hebber aan de Franschen bij verdrag was overgegeven, werd
de tweede slag bij Fleurus alleen eershalve geleverd, om niet
al te openlijk uit het strijdperk te loopen. Tweemaal gelukte
het aan Prins Willem, om de Franschen over de Sambre
terug te dringen en bij de eerste maal had hij zelfs zeventien
uren gevochten. Voor de derde maal boden de Franschen
hem en zijn dapperen broeder het hoofd, en weder streden
de beide Prinsen van Oranje vijftien uren lang met afwisse-
lend geluk, waarbij zij er zelfs in slaagden den vijand tot aan
Marchienne du Port terug te dringen, toen Prins Willem
eensklaps het bericht ontving dat de Oostenrijksche Generaal
Beaulieu — dezelfde die hem vroeger reeds eene derge-
lijke streek gespeeld had — zich, in plaats van Charleroi te
ontzetten, door de Franschen had laten overrompelen, waar-
door de zege ten gunste van den vijand werd beslist. Prins
Willem, bijkans door alle Bondgenooten verlaten, hield nog
(6 Juli 1794) een poos stand op het later zoo beroemd geworden
slagveld van Waterloo. De Nederlandsche ruitery en vooral de
dragonders van Blandt deden wonderen van dapperheid, maar
toen de Franschen den volgenden dag versche troepen ontvingen,
zag zich de Prins genoodzaakt zijne legermacht terug te trek-
ken, om niet noodeloos menschenlevens op te offeren. Zijn
terugtocht geschiedde evenwel met groote omzichtigheid en
zonder eenig verlies. Hij schreef aan Willem V het vol-
gende: »Mijne troepen hebben zich van den eersten man tot
den laatsten, met zooveel moed en dapperheid gedragen, dat
ik allen zou moeten noemen, indien ik eenige uitzondering
wilde maken.» Door het bosch van Soignies heen bereikte
hij Brussel en den 22sten Juli keerde hij over Oosterhout op
den vaderlandschen bodem terug, terwijl de Hertog van York
bijna gelijktijdig Vlaanderen verliet en zich op de heide tus-
schen Zundert en Rosendaal legerde. België bevond zich
nu in de macht der Franschen en weldra zouden zij den
Oud-Hollandschen grond betreden, maar niet dan na een

h. tigen strijd met de laatste verdedigers der Republiek. Een bange tijd brak nu aan, waarin het de Stadhoudelijke familie zou ervaren dat zij de slachtoffers waren van de buiten- en binnenlandsche Revolutie, wier geestverwanten dagelijks in aantal toenamen, zoodat wij vermeenen ons aan geene overdrijving schuldig te maken, als wij vaststellen dat twee derde gedeelten der ingezetenen van Nederland òf met den vijand heulden, òf anti-stadhouderlijk gezind waren. Deze omstandigheid maakte het den bevelhebber van het Fransche Noorder-leger, Pichegru, gemakkelijk ons land te bemachtigen. Sluis in Vlaanderen en 's Hertogenbosch vielen (9 Oct. 1794) in handen der Franschen en bleef den Opperbevelhebber van het Nederlandsche leger, door de luimen der politiek van alle buitenlandsche hulp verstoken, niets anders over dan zijn krijgsmacht in de vestingen te verdeelen en zelf zijn hoofdkwartier te Gorinchem te vestigen. Moeielijke toestand voor hem. Zijn vader had te vergeefs getracht eene vrijwillige geldnegotiatie in Holland te sluiten, en schoon vele aanzienlijken hem persoonlijk genegen waren, was hun egoïsme toch sterker dan hunne liefde. Ook Prins Willem ondervond het dat volksgunst dikwijls slechts eene morgenwolk is. Bevelen, die hij uit zijn hoofdkwartier gaf, werden slechts half ten uitvoer gebracht, en dan nog met een gelaat waarop uitgedrukt stond: spoedig is het met uw bevelen gedaan. Maatregelen die hij nam, werden door tegenmaatregelen gedwarsboomd, en zelfs zijn krachtige wapenkreet aan de Hollanders en Gelderschen, tot verdediging van den vaderlandschen grond werd overschreeuwd door hen die alleen heil verwachtten van eene Republiek op Fransche leest geschoeid. De wapenkreet van Prins Willem getuigde van een echt Hollandsch hart en voorzeker van dien anti-Franschen geest, die hem steeds is bijgebleven. En waarlijk: Frankrijk heeft hem noch in 1794 en 1795, noch in 1831 veel voordeel aangebracht; met Fransche zeden en denkwijzen heeft hij dan ook nooit gesympathiseerd. »Ziet daar'' — aldus luidde, onder anderen, zijn wapenkreet Aan de brave In- en Opgezetenen uit Gelderland en Holland langs de bedreigde frontieren, — »Ziet daar wapenen, kruit en

lood, neemt het aan met alouden moed en gebruikt het met sterke handen. Strijden wij allen te zamen, dappere, trouwe landgenooten, voor ons gemeenschappelijk vaderland. Krijgslieden, burgers, landlieden, allen eensgezind, allen onder ééne banier, allen tegen éénen vijand. Ik zal met ulieden, tot behoud van het vaderland strijden, en God geve ons de Victorie!" Maar het was de stem eens roependen in de woestijn: de macht der Patriotten groeide met den dag. Allerwege werden er kleine »Volksgezelschappen" opgericht, met geen ander doel dan den eenvoudigen burger tegen het Stadhoudelijk gezin op te ruïen en ten gunste van Frankrijk te stemmen. 1) Allerlei geschriften, in geheime drukkerijen gedrukt, werden onder het volk verspreid en agenten naar de Fransche legers gezonden om hen van 's volks sympathie te verzekeren. Ook de leden der stedelijke regeeringen ontvingen van de hoofden der uitgewekenen en van de verklaarde vijanden des Stadhouders circulaires, waarin o. a. het volgende uitgedrukt stond: »om de zaak te laten varen van den verachtelijken Willem V, van zijne bloeddorstige vrouw, van zijne door opgeblazen trots verblinde zonen, en van zijn nog snooderen aanhang, den verfoeilijken van de Spiegel en den schijnheiligen deugniet van Alphen: zoo niet, het wraakwaard der gerechtigheid verwacht u op het schavot." Tegenover de wapenkreet van Prins Willem vaardigde Daendels 2), een der hoofden van het Revolutionair Comité der Bataven, eene Proclamatie uit aan de Gelderschen: »Schroomt niet, — schreef hij — de wapens op te vatten en u te ontdoen van uwe Drostten, Hoofdschouten, Rechters, Ambtjonkers, Schouten, Collecteurs, Pachtters, en andere

1) Zelfs de Joden te Amsterdam werden voor aanzienlijke sommen omgekocht, hunne aanhankelijkheid aan het Vorstenhuis van Oranje prijs te geven.

2) Herman Willem Daendels was te Hattem, in Gelderland, geboren 21 Oct. 1762. In het jaar 1787 emigreerde hij, onbesuisd als hij was, naar Frankrijk, trad daar, in 1792, in krijgsdienst, was Kolonel in het leger van Dumouriez en Brigade-Generaal in dat van Pichegru. Hij was een hevige vijand van al wat adellijk en aristokratisch was, en noemde zich een Geldersche jongen, die onder de Franschen het kunstje van den oorlog geleerd had. Hij was een partijganger, een woest en ruw man. Later behoorde hij — zonderling genoeg — tot de officieren die Willem I als koning huldigden.

beulen en bloedzuigers. O mijne vrienden, hoe gelukkig zullen wij zijn, als ons land eens gezuiverd is van al dat Adelijk en Aristokratisch ongedierte, en als het land, door brave burgers en boeren, bij algemeene stemmen daartoe gekozen, zal geregeerd worden."

Wat baatte, in zulk een toestand, alle ijver van den Stadhouder en zijne kloekmoedige zonen? Wel begaf zich Prins Willem naar Amsterdam, om nog eene poging te wagen en te beproeven de Regeering dezer stad te bewegen zich aan het hoofd der verdediging te plaatsen, — maar hij werd afgewezen; men zeide, geene verdediging voor vrienden meer te behoeven. En die vrienden waren de Franschen, de vijanden van Oranje. Neen, verdediging was vruchteloos. De landmacht der Nederlandsche Republiek lag te zieletoegen. De Fransche legers stroomden ons land binnen, terwijl zelfs de winter van 1794, door het vastvriezen der rivieren, ook de laatste borstwering wegnam, die de natuur om Nederland gelegd heeft. Al onze vestingen vielen in handen van den vijand; Bergen-op-Zoom, Willemstad en Breda werden nog dapper verdedigd, maar de Staten-Generaal, ziende dat alle hoop op ontzet ijdel was, gaven aan de Bevelhebbers last zich aan den Franschen generaal te onderwerpen. Pichegru zelf trok zegevierend Amsterdam binnen, en de roode Jakobijnen-mutsen zijner voorrijders werden door de menigte met uitbundig gejuich begroet, terwijl zelfs welgekleede dames niet aarzelden zich tusschen smerige Huzaren op de kanonnen neer te vleien. (20 Januari 1795) 1).

Prins Willem had zich met zijnen broeder eenige dagen te voren naar den Haag begeven en de Stadhouder maakte zich, plichtshalve, tot de afreis gereed. In welke stemming de beide Prinsen hunnen vader aantroffen, heb ik reeds vroeger aangetoond. Toch kan ik mij niet onthouden eenige merkwaardige woorden mede te deelen, die de Stadhouder bij die gelegenheid sprak, — woorden, die getuigen van een ootmoedig hart, dat berust in 't geen God doet. »Deze verne-

1) Zie Bosscha: Neerl. Heldendaden te land III bladz. 173, en van Lennep: Gesch. des Vaderl. IV. Bladz. 121.

dering," sprak hij, »heb ik, als mensch, dubbel verdiend en misschien zal ze mij tot zaligheid strekken; doch in de waarneming mijner posten heb ik ze niet verdiend. Dwaalde ik soms, ik deed het ter goeder trouw; voorwetens en opzettelijk benadeelde ik nooit zelfs mijnen bittersten vijand; met deze bewustheid is het dat ik mijn dierbaar vaderland verlaat. De ware bron onzer ongelukken ligt niet in de onverantwoordelijke handelingen van zoovele Nederlanders, of in de kwade trouw der Bondgenooten, maar in de Nationale zonden en ongerechtigheden: God heeft een twist met Nederland en toont het in de mislukking van alle pogingen en ook nu door de felle vorst, die de wateren tot een gebaanden weg gemaakt heeft. Wie zal oprichten als God ter neêr werpt!" 1)

En nu nog een enkelen blik geslagen op de kleine vloot, waarmede ik dit hoofdstuk opende. Op den 18^{den} Januari 1795 lag zij zeilreê aan het Scheveningsche strand, te midden eener barre koude en met belangstelling gadeslagen door eene menigte uit alle standen der Maatschappij, die nog een warm hart hadden voor Willem V en zijne zonen. »De Vaderlandsche bodem, zegt een welbekend schrijver, had geene plaats meer voor de verdienstelijke nakomelingen van hem aan wiens moed, beleid en zelfopoffering, in eene reeks van geslachten, het Vaderland zijn behoud en welvaart, zijn zelfstandig en roemrijk volksbestaan te danken gehad heeft." Maar toch zouden die edele ballingen uit het aloude Vorstenhuis eene plaats behouden in de harten van duizenden, die door het zwarte wolkenfloers heen een straal van licht meenden te zien, hopende dat het licht eenmaal weêr zou doorbreken en vreugde en vrede zou verspreiden. Gelijk wij weten vertrok de Stadhoudelijke familie niet op hetzelfde uur, noch met dezelfde pink. De gemalin van Willem V was reeds met de Erfprinses en haren zoon in volle zee, toen de Stadhoudër zich met zijne beide zonen inscheepte. Wonderlijke bestiering Gods! In dienzelfden nacht toen het sloopje, waarop zich de Erfprinses bevond, op de baren der Noordzee rondzwalkte, werd

1) C. van der Aa, leven, karakter en lotgevallen van Willem V. Amst. 1806—1809.

in Rusland een kind geboren, dat bestemd was de levensgezellin te worden van den driejarigen vorsteliĳken telg, die thans met zijne ouders en grootouders, een ander vaderland zocht. Dat kind heette Anna Paulowna en was de zuster van Keizer Alexander Ivan Rusland. Waarlijk, dienacht van 19 Januari 1795 mag wel gedenkwaardig heeten.

Veel lief en leed hadden de vorstelĳke ballingen gedurende de laatste jaren ondervonden. Toch woog het eerste niet op bij de vele smartelĳke beproevingen, die thans hun deel waren. Prins Willem V — wij hebben het gezien — verdroeg zijn lot in ootmoed; Prins George Frederik hoopte nog eenmaal met het zwaard in de vuist het Vaderland te verlossen, en Prins Willem's leus was: wachten op de leiding Gods en doen wat de omstandigheden gebieden zouden.

DE JAREN DER VERDRUKKING.

1795-1813.

Wij hebben een land sonder Heere,
Elk rooft en steelt er even zeere;
Wij hebben oorloghe sonder strijd,
Grooten honger sonder dieren tijd;
Grooten eters sonder tanden,
Bederven onze Nederlanden.

Uit het Geuseliedtboek.

TWEEDE HOOFDSTUK.

DE JAREN DER VERDRUKKING.

De stelling is meer dan eenmaal betwist: dat de band tusschen Nederland en Oranje steeds tot welzijn van ons Vaderland is geweest. Wanneer men de geschiedenis van ons land, sedert de aansluiting van Oranje aan Nederland, onpartijdig raadpleegt, kan slechts gewrongen het tegendeel aangevoelen worden. Het is waar, tijdens de stadhouderlooze Regeering, en vooral onder het bestuur van de Wit, toen Oranje, door fellen haat van partijgangers en aanmatiging van Engeland, buiten gesloten was, oogtte ons land ten koste van groote sommen grooten roem, waardoor wel een vertoon van gezag naar buiten verkregen werd, maar waarvan het lieve Vaderland zelf weinig voordeel genoot en door inwendige verdeeldheid steeds geschokt werd. Maar toen Oranje zich in 1672, na eenige rampspoedige jaren, weder aan het Vaderland verbond, bleek het duidelijk dat dit vorstelijk geslacht een bijzonderen zegen medebracht, waarin Nederland zou deelen. Velen meenen, dat in onzen tijd van vrijdenkers en leeringen van gelijkheid, de bewegingen van vorstelijke personen even gewone dingen zijn als pleiziertrainen. Men heeft goed spreken en handelen, men kan de geschiedenis niet uitwischen; een land, vooral een land, oud en groot als het onze, is samengesteld uit zijn verleden, zijne overleveringen, een opgehoopt erfdeel van wetten en zeden, die deel uitmaken van zijn bestaan. Niemand zal ooit kunnen verhinderen dat het lot van het Huis van Oranje aan het lot van Nederland zelf verbonden is. De jaren 1795—1813 hebben het bewezen, dat

zonder Oranje ons Vaderland aan den rand eens afgronds gehangen heeft. Oranje en Nederland moeten dus niet gescheiden worden. »Oranje en Nederland zijn één.” 1) Oranje neemt alle partijen in zich op, om ze te verzoenen, en acht zich gelukkig deze hem van God gestelde taak tot 's volks welzijn ten uitvoer te brengen. Nederland daarentegen gevoelt het dat zonder Oranje ons heilrijk volksbestaan met ondergang bedreigd wordt. Nederland rampspoedig zonder Oranje, — Oranje rampspoedig zonder Nederland.

Wilt gij, mijn lezer, deze laatste stelling bewezen zien, verplaats u dan in den tijd toen zich het Stadhoudersgezins als ballingen, door ruw geweld derwaarts gedwongen, in Engeland bevond. Met weemoed dachten de Prinsen aan het land hunner geboorte, en de genoegens, die de Engelsche aristokratie hun aanbod, konden niet opwegen tegen de smart, die zij gevoelden ver van hun vaderland, ver van zoo vele vrienden te zijn. En ons land zelf? Met uitzondering van eenige heftige Revolutionairen, die zich en anderen eene gouden toekomst voorspiegelden, hadden weinigen in het land van harte het vertrek van de Stadhoudersfamilie, nog minder de komst der Franschen en den val onzer Republiek, toegejuicht. Zij die in de waarheid der H. Schrift geloofden, konden met recht iets anders voorspellen dan wat de Revolutionairen droomden: zij voorzagen niets dan jammer en ellende van de verbroedering met eene Natie, die eene andere vrijheid verkondigde dan die met welke Christus vrijmaakt. En zij zagen juist. Na het vertrek des Stadhouders werd alereerst geweerd wat maar eenigzins naar Oranje zweemde. T. de Jager verhaalt in zijn: »Een Scheveningsch Oranjeboek,” dat een Scheveninger achter het stadhuis te 's Gravenhage strengelijk gegeeseld werd wegens het neuriën van een volksliedje, en toen hij zeide: »Zie zoo, dat heb ik wel voor Oranje over,” beet hem de beul toe: »Zwijg, of gij wordt op nieuw gegeeseld.” Goudsbloemen mochten niet ten toon gedragen worden, en zoo bespottelijk oefenden de Franschen hun begrip van vrijheid uit, dat de groentevrouwen geene peenen of wortelen op

1) Woorden van Z. M. Willem III.

de markt ten verkoop mochten brengen, omdat die vruchten eene oranjekleur hadden. Het Revolutionaire Comité, waarvan Daendels nog steeds de ziel was, zorgde er voor dat de Staten van Holland door een ander Bestuur vervangen werden, waarvan de leden zich als Provisioneele Representanten der Provincie Holland constitueerden, en wier eerste daad was het Stadhouderschap als vervallen verklaard te beschouwen, terwijl van de Spiegel en Bentinck, als getrouwe aanhangers van Prins Willem V, gevangen werden genomen. Daarentegen werden alle uitgewekene Patriotten allerwege met gejuich ingehaald, en zoo ver ging het zelfs, »dat men zich zijner vaderen en hun glorie schaamde; men verkoos het nakroost te zijn van woeste heidenen, sprong achttien eeuwen terug, noemde zich Bataven en gaf aan den nieuwen Staat den naam van Bataafsche Republiek.” 1) Zooveel mogelijk zorgden de Fransche vrijheidsvrienden er voor, dat alle goede oude instellingen door nieuwe, schoon geen betere, vervangen werden; en dat de naam van Staten-Generaal voorloopig nog behouden bleef, diende slechts om geene verwarring in de diplomatieke betrekkingen te brengen. De Franschen, die door het gansche land de steden bezet hadden en naar willekeur handelden, eischten zoowel de roerende als onroerende goederen van den voormaligen Stadhouder als oorlogsbuit, hun eisch versterkende door het voorwendsel, dat zij niet tegen Nederland, maar tegen Prins Willem V den krijg gevoerd hadden. De Staten-Generaal hielden staande, dat de Prins als burger recht op zijne goederen behield, en wisten te bewerken, dat deze niet verbeurd verklaard, maar onder een afzonderlijk beheer gebracht werden. Wat de roerende goederen van Willem V betreft, zij werden meest allen in het openbaar verkocht; onder anderen een kabinet van zeldzame voorwerpen en vaderlandsche herinneringen: een degen van Admiraal de Ruyter, een kommandostaf van Tromp, een Javaansch gouden kanon, een en ander door de Staten-Generaal opgekocht en aan den Vorst op heusche wijze ten geschenke toegezonden. Veel dat der Stadhouderlijke familie moest grieven, konden

1) Van Lennep.

zij echter niet verhinderen. Aan Prins Willem werden verscheidene zijner Erfheerlijkheden, als van Kuilenburg, Veere, Vlissingen en Breda ontnomen, en een tal van baldadigheden werd bedreven, slechts met het doel om Willem V en zijn gezin ergernis te geven.

Ons bondgenootschap of onze vriendschap met Frankrijk had de goede verstandhouding tusschen ons land en Engeland niet alleen afgebroken, maar ook de vijandschap met Groot-Brittanje ten gevolge. Op den dag toen Willem V in Engeland voet aan wal zette, legde Engeland embargo op onze schepen, en te vergeefs beproefde de Bataafsche Republiek, bij monde van gezanten, de opheffing daarvan te verkrijgen. Integendeel, Engeland ging voort met kaperij te plegen, en toen het ons ten slotte (15 September 1795) den oorlog verklaarde, nam het al onze koloniën weg.

Treurige toestand voor ons land, dat meer en meer verarmde. Wat de partij der Oranjegezinden betreft, deze was machteloos. Wel beraamde zij gedurig plannen, maar hunne uitvoering moest telkens verschoven worden, door gemis aan krachten en ondersteuning van Buitenlandsche Mogendheden. Nog altijd had de Stadhouderlijke partij op Pruisen gerekend, maar toen ook dit land aan het Revolutionaire Frankrijk de hand des vredes reikte, ging alle hoop te loor. De beide zonen van den gewezen Stadhouder, namelijk, hadden nog eene laatste poging aangewend, om het verloren Vaderland te herwinnen en eenige honderden officieren, die bij den inval der Franschen in 1795 hun ontslag hadden genomen, te Osnabruck en Lingen vereenigd. Door werving en desertie werd er een legertje van bijna 8000 man op de been gebracht, waarvan de oefening en vorming Prins George Frederik bestuurde, terwijl Prins Willem in Engeland bleef en den gang der zaken regelde. De Koning van Pruisen kon, gebonden door den vrede met Frankrijk, deze vereeniging van troepen in zijn land niet dulden, en — moest dit leger uiteen doen gaan. Prins George Frederik was woedend en schreef een spijtigen brief aan den Koning van Pruisen, waarin hij lucht gaf aan zijn gevoel van teleurgestelde hoop op roem en eerherstelling voor zijn Huis. Doch de Koning van Pruisen legde met goede

gronden, de redenen van zijn gedrag bloot, en deed den opbruissenden toorn van den Prins bedaren.

Deze mislukte onderneming stond echter niet geheel op zich zelve, maar in verband met een kort daarop gevolgden aanval van Engelsche en Russische troepen op Holland (1799). Doch ook deze liep ongunstig af, niettegenstaande de Engelschen met moed streden. Prins Willem, die in 1798 van den Koning van Pruisen eene aanstelling als Luitenant-Generaal in Pruisischen dienst bekomen had, mocht dus geen bevel voeren over troepen, die tegen Frankrijk streden, waarmede Pruisen niet in oorlog was. Nogtans voegde hij zich bij het Engelsche leger, om toeschouwer te zijn, met de hoop in 't hart, dat het zijnen vrienden gelukken mocht het Vaderland van vreemde overheersching te zuiveren. Eenmaal scheen die hoop verwezenlijkt te zullen worden. Op den 2^{den} October waagden de Engelschen op nieuw eenen aanval, die ten gevolge had dat de Fransche en Bataafsche troepen onder Brunen en Daendels moesten wijken, en de Hertog van York, de Opperbevelhebber van het landingsleger, zijnen intocht binnen Alkmaar deed. Maar de daarop volgende verliezen noopten York den strijd op te geven en in vredesonderhandelingen met den Franschen Generaal te treden. Bij het verdrag werd o. a. bepaald, dat den Engelschen en Russen vrije aftocht werd toegestaan, zoo zij vóór den 30sten November alle kusten, eilanden en binnenzeeën der Republiek en de batterijen aan den Helder ontruimd hadden.

Dat deze ongunstige afdoop smartelijk was voor Prins Willem, — wie zal het ontkennen? Het Vaderland scheen voor hem gesloten te zijn. Hij had dit met eigen oogen gezien, want toen hij aan York's zijde Alkmaar binnentrok, vielen hem geene gewenschte toejuichingen ten deel, en zelfs te Amsterdam, waar hij zich in het geheim één dag bij een zijner aanhangers ophield, moest hij ervaren, dat er vooreerst nog aan geen herstel van geleden onrecht te denken was. Thans putte zich zijn werkzame geest te vergeefs uit om nieuwe toegangen te vinden. Aan tegenspoed en teleurstelling gewoon, wanhoopte hij niet aan eene betere toekomst, die hij van God alleen moest verwachten, daar geene aardsche Mo-

gendheid hem hare hulp aanbood. Eerst echter zouden nog zwaardere onweerswolken over hem losbreken. Dit is geen ongewoon verschijnsel in het menschelijk leven, maar hij die beproeving en verdrukking aanziet als van God met een heilrijk doel toegezonden, kan het leed met minder smart dragen. De drukking der melk brengt boter voort, en Prins Willem moest eerst geperst worden, opdat zijne goede en voortreffelijke eigenschappen zich te ruimer zouden kunnen ontwikkelen.

Hetzelfde jaar 1799 was nog in een ander opzicht smartelijk voor Prins Willem. Zijn eenige broeder, zijn deelgenoot in lief en leed, zijn kampgenoot in verschillende krijgstochten, werd hem door den dood ontnomen. In het kort willen wij de voornaamste daden van dien jeugdigen Prins nagaan. Met een enkel woord hebben wij reeds melding gemaakt van de pogingen, door hem in het werk gesteld, te Osnabruck en Lingen eenige troepen te verzamelen, om daarmede nog eene laatste poging te wagen om het verloren Vaderland te herwinnen. Doch wij zagen ook hoe die poging op niets uitliep. Hierop begaf zich Prins George Frederik naar Londen, om door tusschenkomst van den Oostenrijkschen gezant aldaar eene aanstelling in het Oostenrijksche leger te verkrijgen, en de Keizer benoemde hem (17 April 1796) tot Generaal-Majoor eener Hongaarsche brigade. Als zoodanig legde hij groote bekwaamheid en dapperheid aan den dag, in den strijd tegen het Fransche leger onder Jourdan, en niet minder bij de belegering van Straatsburg en Kehl, waarbij hij twee en veertig maal in het vuur is geweest. De Keizer van Oostenrijk beloonde zijne dapperheid dan ook met hem het ridderkruis der militaire orde van Maria Theresia te schenken, welk het eerste voorbeeld was dat die aan een Protestant werd verleend. Kort daarop ontving hij verlof eenigen tijd in Engeland door te brengen, maar op reis derwaarts werd hij door eenen renbode, te Frankfort, achterhaald, met bevel zich weder oogenblikkelijk bij het leger te voegen, om het voortdringen te beletten van den Generaal Bonaparte, die een inval in Karintheë beproeven wilde. In den slag bij Neumark

(2 April 1797) bewees de Prins weder wonderen van dapperheid, maar de vrede van Campo Formio (17 Oct.) maakte voorloopig een einde aan den krijg.

Oostenrijk en Frankrijk bleven elkander echter wantrouwen, en toen de Franschen toebereidselen maakten tot den vermaarden Egyptischen tocht, wist Frankrijk's groote tegenstander, William Pitt, een nieuw verbond tusschen Oostenrijk, Rusland en Engeland te sluiten. Aan Prins George Frederik viel hierbij het zeldzame en eervolle voorrecht te beurt, als Luitenant-Veldmaarschalk het Oostenrijksche leger aan te voeren, — zeldzaam, omdat hij een Protestant, eervol, daar hij nog zoo jeugdig was. In November 1798 te Padua aangekomen, ontving hij bevel de bewegingen der Franschen gade te slaan, maar niet de eerste aanvaller te zijn. Liever het zwaard trekkende tegen een vijand — ook de vijand zijns Vaderlands en van zijn geslacht — dan het in de schede te laten rusten, drong hij er bij het Keizerlijke hof sterk op aan hem verlof te geven de Franschen aan te vallen, daar hij vreesde dat zij zich middelerwijl te veel zouden versterken, maar de ongelukkige Oostenrijksche politiek beteugelde zijn heldenmoed. Hij moest gehoorzamen, en nu wijdde hij al zijn zorg aan de hem toevertrouwde krijgslieden: hij bezocht gestadig de hospitalen en ziekbedden in de kantonnementen, die destijds door kwaadaardige koortsen besmet waren, en hoogst waarschijnlijk heeft hij toen de zaden der besmetting opgevangen, die zich allengskens in zijn niet al te sterk lichaam ontwikkelden. In een enkelen generaalsrok gekleed, en reeds krank zijnde, begaf hij zich op weg naar Venetië, om daar de bezetting in oogenschouw te nemen. Een dichte sneeuwjacht en vinnige koude teisterden zijn zwak gestel dermate, dat, te Padua teruggekeerd, hij zich te bed moest begeven, daar zijne ongesteldheid eene ernstige wending had genomen. Maar te midden van de hevigste pijnen vergat hij zijne plichten niet. Ziende dat de Fransche troepen eene beweging maakten, die hem nadeelig zou kunnen zijn, schreef hij nog op zijn ziekbed een nadrukkelijken brief aan den Franschen Generaal, te kennen gevende dat hij oogenblikkelijk het zwaard zou trekken, zoo de Generaal niet de vereischte

veranderingen maakte. De Fransche Generaal moest den jeugdigen Bevelhebber zijn eisch toegeven, en dus wist — zegt een schrijver — de Prins nog met de pen in de stervende hand ontzag in te boezemen aan de mannen, die reeds geleerd hadden, dat niets te ontzien de zekerste weg was om tot hun doel te geraken.

Prins George Frederik stierf den 6den Januari 1799 in de armen van zijn vriend Baron de Perponcher, in den ouderdom van bijna vijf en twintig jaren, betreurd door allen die hem van nabij hadden leeren kennen. Voor het Stadhouderlijk gezin was zijn dood een zware slag; Oostenrijk verloor in hem een dapper Generaal, en vorsten, staatsmannen, generaals en soldaten hebben over hem getreurd, terwijl zoowel Duitsche als Nederlandsche dichters zijnen lof bezongen. Buiten de kerkmuur van het Heremieten-klooster te Padua werd het stoffelijk overschot van dezen edelen Oranjedelg aan de aarde toevertrouwd, en een zinrijk gedenkteeken, door de meesterhand van Canova vervaardigd, wijst de plaats aan waar zijn gebeente den dag der opstanding verbeidt. 1)

Prins George Frederik van Oranje was ongetwijfeld een merkwaardig man, die al de deugden zijner voorzaten in hooge mate in zich vereenigde. Kort, maar roemrijk was zijn leven. Zoo het hem vergund geweest ware zijne veldheers-talenten te ontwikkelen, gewis zou Bonaparte in hem een tegenpartijder gevonden hebben, die zijne adelaarsvlucht beperkt en een Napoleon onmogelijk gemaakt had.

Prins Willem bevond zich met zijne gemalin en hunne beide zonen — Willem Frederik George Lodewijk en Willem Karel Frederik, welke laatste Prins 28 Februari 1797 in Pruisen's hoofdstad geboren werd, — te Berlijn, toen zijn broeder te Padua stierf. Hij had zich derwaarts begeven om zich meer met de continentale politiek te vereenzelvigen en aan het Pruisische hof zijne belangen en die zijns vaderlands te behartigen. Bij het Berlijnsche kabinet

1) Baron Collot d'Escury van Heineoord heeft in zijn werk: *Holland's roem* D. II. bladz. 580, eene afteekening van dit gedenkteeken gegeven.

kon hij dan ook zijne talenten als Staatsman wel ontwikkelen en slaagde er in een geheim verdrag tusschen Pruisen en Frankrijk te bewerken, waarbij hem voor de geleden verliezen in de Nederlanden eene rijke vergoeding zou toevallen, welke bestaan zou in de Bisddommen Wurtzburg en Bamberg, maar latere gebeurtenissen verijdelden het tot stand komen van dit verdrag. Het meest droeg hiertoe zijn vader bij. Prins Willem V, besluiteloos als hij dikwijls was, belette er de dadelijke uitvoering van, in de meening dat hierdoor een inbreuk werd gemaakt op de hem steeds heilige Duitsche Staatsinrichting, en wilde de eerste niet zijn, die hierin eene verandering bracht. En toen hij eindelijk op het punt stond toe te geven was het te laat. Van zelf werd Prins Willem hierdoor voorloopig belemmerd in den gang der Staatkundige aangelegenheden, en daar zijn geest zich toch moest bezig houden, zocht en vond hij werkzaamheden van gansch anderen aard, die hem vooral voor lateren leeftijd van onberekenbaar nut werden. Hij maakte zich eerst persoonlijk bekend met den toestand en het bestuur der vaderlijke Erflanden in Duitschland, en daarna kocht hij de Poolsche bezittingen van vorst Jablonski in den omtrek van Posen. Om van deze goederen de gewenschte vruchten te trekken en tevens de betrekkingen met het Vaderland te onderhouden, noodigde hij de Nederlandsche uitgewekenen uit zich op zijne heerlijkheden te vestigen. Om hunne komst nog uitlokkender te maken, schonk hij hun vele voorrechten, o. a. eenige jaren vrijheid van landpacht en belasting. De vestiging der Nederlanders in die streek bracht echter eigenaardige moeielijkheden te weeg: de Poolsche onderdanen van den Vorst zuchtten nog onder den druk van het lijfeigenschap en de vrijheid der Nederlandsche landbouwers ziende, ontstond er onder hen niet weinig gemor. Prins Willem, grootmoedig als hij was, maakte hieraan terstond een einde door het lijfeigenschap op te heffen en aan allen, die op zijne goederen waren, gelijke rechten te verleenen. Met allen ijver legde hij zich thans toe op de kennis eener grondige landhuishoudkunde. Geholpen door zijne vlugheid van verstand kostte het hem weinig moeite daarin zeer bekwaam te worden, en toen hij eenige

jaren later de schoone landgoederen in Silezië kocht, wist hij deze zoo productief te maken, dat zij niet alleen veel gelde-lijk voordeel voor hem afwierpen, maar hem ook den lof deden verwerven van een alleszins bedreven landhuishoudkundige te zijn.

Doch te midden van deze werkzaamheden van zoo vreedzamen aard vergat Prins Wille m zijne roeping niet. Hij was een Oranje en kon dus niet onverschillig blijven voor hetgeen er op staatkundig gebied voorviel, vooral niet als dit hem of zijn Huis eenigzins van nabij betrof. Voor zijn arm vaderland kon hij niets meer doen: dit was overgeleverd in de macht van vreemde geweldhebbers, die het uitmergelden ten spijt van verhoog en tegenstand. *B o n a p a r t e*, die in Egypte wonderen van dapperheid verricht had, vertrok van daar naar Frankrijk, en het plan tot omverwerping van het Directoriaal Bewind beraamd en ten uitvoer gebracht hebbeude, nam hij nog voor het einde van 1799 den titel aan van Eersten Consul van Frankrijk. Hij was geen man des vredes en in meer dan een opzicht op hem toepasselijk, wat er van Ismaël geschreven staat: zijne hand was tegen allen en de hand van allen tegen hem. Nadat *B o n a p a r t e* Oostenrijk en Italië vernederd had, kwam er een — kortstondige — vrede tot stand, en bij de onderhandelingen daarover was ook onze gezant, Schimmelpenninck, tegenwoordig, die niet alleen de belangen van ons Vaderland, maar ook die van het Huis van Oranje ten sterkste voorstond. Toch meende Prins Wille m het raadzaam te zijn zelf met den machtigen Consul in overleg te treden, en zoowel door de voorafgegane onderhandelingen te Luneville en te Amiëns, alsmede door de goede tusschenkomst van Pruisen voorkwam hij te rechter tijd de verbrokkeling zijner goederen, en kreeg hij als schadeloosstelling voor het Huis van Oranje, eenige domeinen en stiften terug, waarvan de vorstelijke Abtdij van Fulda, Corvey en de Rijksstad Dortmund in Westfalen, de Abtdij Weingarten en de Rijkssteden Isny en Buchhorn in het zuidelijk gedeelte van Zwaben, de voornaamsten waren. In geene evenredigheid stond deze schadevergoeding tot het verlies, dat hij in Nederland geleden had, doch er was met geene

mogelijkheid eene betere uitkomst te verkrijgen. Wel nam de Bataafsche Republiek aan den Stadhouder en zijn Huis voor het verlies vijf millioen uit te keeren, maar toen het op betalen aankwam, wist de in Napoleon veranderde Bonaparte te beletten dat Prins Wille m deze som ontving. 1) De Stadhouder zelf was ongezind om de schadevergoeding aldus te aanvaarden. Hij had (20 Maart 1801) aan de kabinetten van Engeland en Pruisen geschreven dat, bij eventuëele schadeloosstelling, de Prins van Oranje en zijne opvolgers, om den aard hunner betrekkingen op de Vereenigde Nederlanden, gerekend moesten worden zich het recht voorbehouden te hebben om de Republiek te dienen, indien de inwoners, aan zich zelve overgelaten en bevrijd van allen dwang, zich konden verklaren omtrent de Constitutie, die zij verlangden en daarbij de diensten van Oranje weder inriepen. Boven genoemde domeinen, het door Frankrijk gesekeulariseerde Fulda, met Corvey en Dortmund, werd als een eigen vorstendom aan Prins Wille m V, die den titel droeg van Vorst van Nassau-Dietz opgedragen, maar deze hiertoe niet genezen, stond op de Rijksvergadering te Regensburg, het Bestuur daarvan af (29 Aug. 1802) aan Prins Wille m, die dan ook in zijn dertigste jaar en na eene achtjarige ballingschap, in de rij der regeerende Duitsche Vorsten optrad, onder den titel van Vorst van Fulda.

Met zijne gemalin en hunne beide zonen benevens hunne dochter Prinses Pauline 2) vestigde zich Prins Wille m thans te Fulda als zetel zijner regeering. Het was voorwaar geen lichte taak die hij op zich genomen had. Vooreerst — gelijk wij reeds zeiden — lagen zijne Staatjes en bezittingen ver uit elkander verspreid, en verschilden de inwoners nog al in taal, zeden en levenswijze, — maar ten anderen, en dit was de grootste moeilijkheid, beleden deze laatsten een anderen godsdienst dan Prins Wille m, die der Gerefor-

1) Namelijk toen Prins Wille m later, als Vorst van Fulda, weigerde in een verbond met Napoleon te treden.

2) Deze Prinses werd 1 Maart 1800 te Berlijn geboren, maar overleed reeds op zesjarigen leeftijd.

meerde belijdenis was togedaan. Gewoon dat de Regeering hunner landen van vader op zoon overging, zagen zij den nieuwen Vorst aan als een vreemdeling, die hun door de willekeur van uitheemsche Mogendheden was opgedrongen. Er behoorde dus voor den Prins veel gematigdheid, geduld en wijsheid toe om zijne nieuwe waardigheid tot tevredenheid en zegen van zijne onderdanen te vervullen. Gewis heeft hij, te Fulda, wel eens bij zich zelve de vraag geopperd: waarom hij, een geboren Nederlander, de zoon van den Stadhouder der Zeven Vereenigde Gewesten, de erfgenaam van de Regeering over zulke rijke landen, thans zich behelpen moest met het Bestuur over een min of meer armoedig Vorstendom, en waarom dat Bestuur met zoovele moeilijkheden en bezwaren moest vergezeld gaan? Het antwoord hierop ontving hij eerst jaren daarna. Zijne oogen werden toenmaals nog gebonden om Gods wijze leiding te doorzien. Had God hem terstond geplaatst aar het hoofd eener Regeering, waaraan weinige moeilijkheden en zorgen verbonden waren, Prins Wille m zou voorzeker als Wille m I nimmer den naam als groot Staatkundige verworven hebben. Tegenspoed en vreemdelingschap vormden Oranje voor de gewichtige gebeurtenissen van later jaren, en werd Fulda voor hem de leerschool ter ontwikkeling zijner staatkundige bekwaamheden, die hij eenmaal in den Haag uitmuntend van toepassing zou brengen.

Inderdaad Fulda, met de overige gedeelten van het vorstendom, was een arm land, met zeer geringe inkomsten; de betrekkelijk geringe Staat moest twee Aartsbisschoppen met hunne kapittels, een Rijksprelaat met zijn talrijk convent en eene groote schaar van bruikbare en onbruikbare ambtenaren onderhouden. Eeuwenoude misbruiken, omkoo-pingen en het aannemen van geschenken, zoowel bij den rechter als bij den magistraatspersoon, behoorden tot het Regeeringsstelsel als usance. Ware Prins Wille m een man geweest met gewone gaven en van een alledaagsch karakter, het Fulda van 1802 zou den ouden slakkengang bewandeld hebben; maar de nieuwe Vorst was gelukkig een man van groote begaafdheden, met eerlijke beginselen en te recht-

schapen om al die onhebbelikheden te dulden. Maar wat Napoleon vermocht: door éénen slag een ganschen omkeer van de bestaande dingen te weeg te brengen, dat vermocht Prins Willem niet te doen. Met wijsheid, vastheid en vooral met voorzichtigheid moest hij trapsgewijze de bestaande misbruiken afschaffen en betere gebruiken daarvoor in de plaats stellen, waarbij hem zijne uitstekende begaafdheden, zijne onvermoeide werkzaamheid, zijne snelheid van doorzicht, wijsheid van oordeel, zijne liefde tot gerechtigheid en spaarzaamheid ongemeen te stade kwam. Dat hij voorzichtig moest te werk gaan, hij de Protestantsche Vorst te midden van zulk eene andersdenkende bevolking, wie zal hem dat euvel duiden? Veel kwaads toch zou hij zich zelven en zijnen onderdanen berokkend hebben door gebrek aan noodige behoedzaamheid. Door toe te geven aan te prikkelbaar vleesch of aan te voorbarigen ijver zou hij meer bedorven dan goed gemaakt hebben. Gelukkig voor hem dat hij van zijn doorluchtigen stamgenoot ook de gave had geërfd van te zwijgen waar dit noodig was en de geesten te beproeven eer hij zich hun toebetrouwde.

Terstond na zijne vestiging te Fulda begon hij met een goed voorbeeld te geven: hij richtte zijne hofhouding met de meeste zuinigheid in, en al kon hij zich ook niet dadelijk van een sloop van — nietsdoende — hofbeambten ontslaan, toch wist hij dezen gaandeweg nuttiger werkzaamheid te geven, dan hen alleen als geldverspillende versierselen om zich heen te zien. Prins Willem, die in hoofdsche vermaken en lange maaltijden nimmer veel behagen vond, besteedde zijn tijd dan ook liever met al die middelen aan te wenden, die tot welzijn van zijne onderdanen konden strekken. Vergezeld van zijne gemalin reisde hij dikwijls door zijne kleine Staten, en voor ieder toegankelijk, door het oor geenszins te sluiten voor elke klacht, zelfs van den geringsten, wist het edele paar zich door groote minzaamheid weldra algemeen bemind te maken. 1) De vroege morgenstond vond hem reeds aan den

1) Ten bewijze hoezeer hij zich voor ieder toegankelijk toonde, kan dienen dat hij de hofkleding bij het verschijnen ten hove afschafte en alle kostbare ceremoniën ophief.

arbeid. Hij opende en las zelf al de aan hem gerichte brieven, en om bij zijne staatsdienaren, die naar de gewoonte van andere duitsche Vorsten steeds op grooten afstand gehouden werden, lust tot nadenken en handelen op te wekken, stelde Prins Willem, als hij eenige verbetering in zijn land wilde invoeren, eerst een ontwerp daarvan op, dat hij aan hunne goed- of afkeuring onderwierp, terwijl hij zeer toornig kon worden, zoodra hij merkte dat zij, uit gewoonte van slaafsche onderwerping, ja zeiden, waar het neen behoorde te zijn. Onophoudelijk was hij bedacht op hetgeen tot verbetering van zijn Vorstendom kon strekken, en wist hij op verstandige wijze armoede te lenigen en arbeid te verschaffen aan hen die gaarne werken wilden. Hierin werd hij zeer gesteund door zijne in waarheid beminnenswaardige gemalin, die hem in alle zorgen en tegenheden trouw ter zijde stond. Om harentwille bracht hij ook de wintermaanden gewoonlijk te Berlijn door, waar het doorluchtige paar in den omgang met Pruisen's grootmoedige en edele koningin Louise veel genoot.

Een paar voorbeelden mogen strekken hoe Prins Willem de kunst verstond door nuttige instellingen den toestand zijns lands te verbeteren en de liefde en achting zijner onderdanen te winnen.

Fulda had ook zijne Hoogeschool, die zooals te verwachten was, geheel onder den invloed der Roomsche geestelijkheid stond en door haar in het leven was geroepen meer met het doel om roem te behalen dan wel om licht en kennis te verbreiden. Die Hoogeschool schitterde dan ook als een nachtkaaars. Er was gebrek aan bekwame docenten, en die er waren moesten, wegens ontoereikende bezoldiging, zoovele nevenpostjes waarnemen, dat zij het onderwijs zelf verzuimden. Dit bracht van zelf mede dat het bezoeken der Hoogeschool gaandeweg verminderde. In nog treuriger toestand verkeerde het lager onderwijs. De onderwijzers hadden zulk een karig inkomen, dat de meesten, om niet van honger te sterven, met vrouw en kinderen, dag aan dag bij de ingezetenen en boeren rond gingen, om een maal eten te krijgen. Boeken — schoolboeken — waren uiterst schaars,

en om in dit gebrek tegemoet te komen, moest de meester dikwijls alles uit het ééne voorhanden zijnde boek voorlezen. Schrijfgereedschap was ook dun gezaaid: pennen waren er wel, maar er was geen papier genoeg. De geringere lieden van het Vorstendom konden dan ook lezen noch schrijven, en met den middelstand ging dit slechts zeer gebrekkig. Hierin verbetering te brengen was een der voornaamste zorgen van Prins Willem. Maar zeer gemakkelijk werd het hem niet gemaakt. De geestelijkheid, die, om zelve te kunnen schitteren, hare leeken liever in onkunde liet zitten, werkte den Vorst tegen, en eerst na vele zwarigheden uit den weg geruimd te hebben, gelukte het Prins Willem zijn plan tot verbetering van het Hooger en Lager Onderwijs ten uitvoer te brengen. Hij noodigde den bekenden Duitschen schrijver, A. G. Meissner, Hoogleraar in de klassieke letterkunde te Praag, uit, naar Fulda te komen, en deze nam de roeping aan onder den titel van Consistoriaal-raad en Directeur van het Hooger Onderwijs, welke betrekking hij tot aan zijnen dood (1807) met grooten lof bekleedde. Ook voor de Lagere scholen zorgde de Vorst, en nog heden ten dage wordt Oranje's naam in Fulda met dankbaarheid genoemd door allen, die de vruchten van 's Prinsen bemoeiingen met het Onderwijs genoten hebben of nog genieten. Prins Willem bracht nog meer verbeteringen aan. De kloosters en stiften waren rijk; de Staat was arm en kon niet eens een ziekenhuis onderhouden. Onze Vorst wist te bewerken, dat de groote Rijksdeputatie in 1803 aan de Landsheeren het recht toestond om de kloosters en stiften ten bate hunner of 's Lands geldmiddelen op te heffen. Oogenblikkelijk maakte Prins Willem van dit recht gebruik. De beide rijke stiften Rassdorf en Hunfeld in Fulda werden opgeheven, en in plaats van — 't geen menig Vorst zou gedaan hebben — de opbrengst daarvan in zijne kas te doen vloeien, gebruikte hij het geld om een lands-ziekenhuis te stichten. Hij kocht hiertoe een fraai gelegen kapucijnerklooster aan en liet het doelmatig inrichten, terwijl het nog heden ten dage als zoodanig gebruikt wordt 1).

1) De naaste Pretendent van het Vorstendom Fulda was de Prins van Nassau-

Slechts vier jaren mocht Fulda het voorrecht genieten dezen Vorst te bezitten. Andermaal paktten zich zware onweerswolken over Duitschland samen en brak er een storm los, die zelfs de hechtste Staten op hunne grondvesten deed schudden. Maar vóórdat Fulda's pleit beslist werd trof Oranje zelf een zwaar verlies. Op den 9den April 1806 ontsliep Willem V te Brunswijk, waar hij zich metterwoon had gevestigd. Zijne kinderen, vele leden van zijn gezin en eenige getrouwen, die hem in zijne ballingschap gevolgd waren, waren bij zijn sterven tegenwoordig. Evenals zijn jongste zoon in den vreemde gestorven was, moest hij ook ver van den hem steeds dierbaren vaderlandschen grond den laatsten strijd ten einde brengen. Zijn sterven was kalm. Hij wist in wien hij geloofde en in de hoop des weerziens sloot hij in vrede zijne oogen. Hij had gedurende zijn acht en vijftigjarig leven genoeg van deze aarde gezien, dat deze geen verblijfplaats van bestendig geluk kan zijn. Vrees, teleurstelling, miskennis en ballingschap hadden zijn dood verhaast, en is het ook dat hij geenszins door een krachtigen geest onder zijne tijdgenooten uitblonk, zijne braafheid en zachtzinnigheid hadden waarlijk een beter lot verdiend, dan zijne onderdanen hem hadden berokkend. Hij was een man, dien vele kastijdingen ten deel vielen, maar — gelukkig voor hem — hij leerde die kastijdingen beschouwen als zoovele goedertierenheden Gods, die in alles wijs en naar liefderijke oogmerken handelt, als Hij slaat zoowel als wanneer Hij geneest. Op zijn sterfbed vermocht hij de zijnen te troosten, met hen te wijzen op Hem, die een God is van wonderen en uit den donkersten nacht het heerlijkste licht weet te voorschijn te roepen.

Door den dood van den Stadhouder zag zich Prins Willem in het bezit gesteld der Nassausche Erflanden. Nieuwe

Siegen, die, toen Prins Willem het Vorstendom aanvaardde, met eene aanzienlijke geldsom als lijfrente moest schadeloos gesteld worden. Zou het onrechtvaardig geweest zijn, als Prins Willem het geld van de opheffing der beide kloosters gebruikt had om die jaarlijksche lijfrente aan den Pretendent uit te keeren? Gewis niet. Wij hebben hier dus een bewijs te meer tot tegenspraak aan hen, die onzen Vorst steeds van gierigheid beschuldigd hebben.

regeeringszorgen waren hem dus wachtende, daar er in het Nassausche vele verbeteringen moesten gemaakt worden. Doch de gebeurtenissen, die spoedig na den dood van Willem V volgden, verhinderden hem daarmede zelfs een begin te maken en dwongen hem de pen tegen het zwaard te verwisselen.

Na den vrede met Oostenrijk, 26 Dec. 1805, meende Napoleon dat het tijd werd Pruisen te vernederen, daar de Koning van dat land pogingen in het werk gesteld had om den geweldenaar in zijne vaart te stuiten. Vindingrijk van geest als hij was, zocht hij de eerezucht der kleine Staten van Duitschland te prikkelen en spoorde hen aan zich met hem te vereenigen, om alsdan met gezamenlijke macht Pruisen aan te vallen en te verdeelen. Helaas, de kleine Duitsche Vorsten waren dwaas genoeg naar Napoleon's inblazingen te luisteren. Zij zagen niet in, dat zij hierdoor hun eigen ondergang voorbereidden — en traden toe tot het zoo beruchte Rijnverbond. Dit alles was zeer in het geheim te werk gegaan. Pruisen vernam het slechts bij geruchte en wilde er geen geloof aan hechten, maar Prins Willem, wiens blik scherp was en die vermoedde welk onheil er broedde, begaf zich naar Berlijn en deelde aan het Pruisisch Ministerie zijn gevoelen mede. Ook nu nog hechtte Pruisen er geen geloof aan: de Koning was te rechtschapen — of wellicht te onnoozel — om zelfs te veronderstellen, dat men buiten zijne voorkennis en zonder zijn toestemming den bestaanden rijksvorm zou willen vernietigen. Had Napoleon hem niet acht dagen geleden — vóórdat hij het besluit nam hem van zijne bezittingen te berooven — geluk gewenscht met het vreedzame bezit zijner staten? Neen, Napoleon zou zoo valsch niet zijn. Maar Frederik Willem III van Pruisen was meer Koning dan menschenkenner. Prins Willem van Oranje daarentegen, die slechts eenmaal, in 1802, Napoleon gezien had, kende zijn vijand reeds voldoende. Hij had in de donkere oogen van den Corsikaan niet veel goeds gelezen en, gelijk hij zelf aan zijnen vertrouwden vriend, den geheimraad Arnoldi, verklaarde, »de geheime bedoelingen van Napoleon doorgrond.» Vooral werd zijne ongun-

stige meening over Napoleon bevestigd toen hij zijn raadsheer Lucchese ni naar Parijs had gezonden, om inlichtingen te verkrijgen. Wel kon Lucchese ni niet alles wat hij wenschte te weten bekomen, maar toch was het voor Prins Willem genoegzaam om voor alles te vreezen, zoo hij zich niet bij de saamgezworenen wilde voegen. De Fransche Keizer zond nu ook afgezanten naar Prins Willem, ten einde hem over te halen zich met zijne Staten bij het Rijnverbond aan te sluiten, en noodigde hem zelfs uit naar Parijs te komen. Moeilijke toestand voor onzen Vorst. Weigerde hij naar Parijs te gaan of zijne adhaesie aan het Rijnverbond te schenken, — dan voorzag hij dat zijn naam spoedig uit de rij der Duitsche vorsten zou geschrapt worden. Inderdaad, de Nassausche Erflanden zouden alsdan tusschen de Vorsten van Nassau, Usingen en Weilburg worden verdeeld. De Koning van Wurtemberg zou Weingarten ontvangen en Fulda den keurvorst van Hessen ten deel vallen.

Prins Willem moest beslissen. Nog denzelfden nacht, toen de gezant Napoleon's voorstellen overgebracht had, riep de Vorst zijne getrouwste vrienden bijeen, om hen te raadplegen. De meesten hunner waren van oordeel, dat het voor Oranje voordeeliger zou zijn zich bij het Rijnverbond aan te sluiten, daar anders zijne bezittingen zouden verloren gaan en Napoleon hem nog verder kon benadeelen. 't Is waar, door zich bij het Rijnverbond aan te sluiten zou hij in verwickelingen komen met Pruisen, maar zijne verbinding met dat koninkrijk had hem weinig gouden vruchten geleverd. En misschien zou de Koning van Pruisen in 't hachelijke oogenblik wel een weg vinden om het Rijnverbond te dwarsboomen. Prins Willem was van een ander gevoelen, een gevoelen waarin hij gestijfd werd door zijne doorluchtige moeder, die hem steeds gewaarschuwd had tegen Napoleon en hem den raad gaf den weg eener eerlijke staatkunde nooit te verlaten. Ook valt het niet te ontkennen, dat zijn blik verder zag dan het oogenblik. Scherpzinnig als hij was, begreep hij terstond dat het Rijnverbond alleen in het leven geroepen was, om Napoleon te dienen en zijne macht uit te breiden; wanneer die geweldenaar zijn plan bereikt had,

zou hij de leden van het Rijnverbond tot zijne vasallen maken, die hem cijnsbaar moesten zijn in het bijeenbrengen van groote legers. Bovendien, gesteld ook dat hij Napoleon vertrouwen kon schenken, toch zou hij oneerlijk handelen tegenover Pruisen. Dit wilde hij niet, evenmin als de slaaf van een Napoleon te worden. De uitslag van deze beraadslaging was: »Beter met eere te vallen, dan den beroemden naam van Oranje, door eigenwillige slaafsche onderwerping aan een vreemd juk, te bevleken." Den volgenden morgen gaf Prins Willem den gezant een afwijzend antwoord, en welke pogingen er ook door de leden van het Rijnverbond en door den bekenden Franschen divisie-generaal Klein, op last van Murat, gedaan werden, de Vorst bleef bij zijn besluit volharden. Dit verwondert ons, die hem zijne levensbaan hebben zien ten einde brengen, niet. De Prins bezat niets van het wankelbaar, vergoelijkend karakter zijns vaders, en eenmaal een besluit genomen hebbende, vermocht niemand hem daarvan terug te brengen.

Intusschen lekte het geheim uit, en toen de Koning van Pruisen, beleedigd door de oprichting van dit Rijnverbond, van Frankrijk tevergeefs eischte dat de Fransche troepen Duitschland zouden verlaten, brak er tusschen beide Rijken een geweldige oorlog uit (14 Oct. 1806), die echter ongelukkig voor Pruisen afliep. Prins Willem, wien men zijn vorstendom tot dusver nog niet betwist had, was in de eerste dagen van Augustus van bovengemeld jaar naar Berlijn vertrokken, van verre niet vermoedende dat hij zijn geliefd Fulda, als Vorst, nimmer zou wederzien. Voorzichtig en scherpziend als hij was, had hij echter eenige veiligheidsmaatregelen genomen, daar het hem duidelijk werd, dat een oorlog tusschen Pruisen en Frankrijk niet kon uitblijven. Te Berlijn drong hij bij den Koning er op aan, toch op zijne hoede te zijn en zich op alle mogelijke gebeurtenissen voor te bereiden, en vooral zich tegen Napoleon te wapenen. Doch de Pruisische politiek van die dagen was eene weifelende. Pruisen wachtte op Rusland en Rusland op Pruisen, en terwijl beiden dus wachtten, overviel hen Napoleon. Prins Willem had zich reeds in September als Pruisisch

Luitenant-Generaal bij het leger tusschen Maagdenburg en Erfurt begeven, wachtende op de Russische troepen, die maar niet kwamen opdagen. Napoleon trok over den Rijn en was te Wurzburg vóórdat de Pruisen het wisten. In dezelfde maand (October) hadden de ongelukkige veldslagen bij Auerstadt en Jena plaats, waardoor Pruisen's lot beslist werd. Prins Willem, door het Fransche leger van vrouw en kinderen gescheiden, wilde al vechtende zich dwars door de vijanden heen een weg banen, maar de generaal Möllendorf, wien hij ondergeschikt was, beval hem naar Erfurt te volgen. Met weerzin voldeed de Prins hieraan, wel wetende dat hij zich hier niet zou kunnen staande houden. Het gevolg daarvan was dan ook, dat hij, op last van Möllendorf, eene capitulatie moest teekenen en hierdoor krijgsgevangene van den Franschen overheerscher werd. Door den Gouverneur-Generaal Clarke, die de oprechtheid van den Prins geenszins betwijfelde, verkreeg hij echter vergunning naar Fulda te gaan, waar zich zijne gemalin en hunne drie kinderen bevonden, — maar de weg derwaarts was afgesneden en derhalve zag hij zich verplicht naar Erfurt terug te keeren.

Inmiddels was de Prinses van Oranje zonder eenig bericht van haren gemaal. Sedert den slag bij Jena had zij niets van hem vernomen en eerst op den 22sten October ontving zij door den Generaal Von der Heide, die eene afdeeling Pruisische gevangenen geleidde, de tijding dat Prins Willem krijgsgevangen was. Treurig voorzeker was dit bericht voor haar, maar nog pijnlijker de onzekerheid welk lot de Fransche Keizer hem zou doen ondergaan. Generaal Von der Heide kon niets meer zeggen, nog minder iets doen om die onzekerheid weg te nemen, maar de Geheimraad von Arnoldi, 's Prinsen beproefde vriend, nam het op zich naar Erfurt te reizen, om inlichtingen te verkrijgen. Onder bescherming van een pas, bereikte deze de gemelde stad en het gelukte hem den Prins te zien. Smartelijk was hunne samenkomst, te meer daar von Arnoldi hem mededeelde hoezeer de Prinses en hare kinderen naar hem verlangden. Er werden dan ook pogingen gedaan om nogmaals van Clarke vrijheid te verkrijgen om naar Fulda te vertrekken, maar deze durfde dit

thans niet meer toestaan; de bevelen, die hij omtrent den in 's Keizers oog weerbarstigen Vorst ontvangen had, waren scherper, en schoon vele hooggeplaatste personen hunnen invloed bij hem bezigden, moest Clark e het verzoek afslaan. Arnoldi vertrok dus onverrichterzake naar Fulda, maar vóór dat hij die stad bereikte, moesten eenige Duitsche Vorsten, evenals Prins Wille m, het ondervinden, hoe Napoleon alle rechten met voeten trad en naar goedvinden over het wettig en erfelijk bezit van anderen beschikte. De Hertog van Brunswijk, de Keurvorst van Hessen verloren hunne landen en — Prins Wille m werd Fulda ontnomen. Reeds op den 26sten October bezette de Fransche Generaal Mortier Fulda en deed aldaar Napoleon huldigen. Gelukkig voor de Prinses van Oranje had zij gelegenheid gevonden met hare kinderen eene wijkplaats te Berlijn te vinden. Maar slechts kort mocht zij hier vertoeven: was haar gemaal een gevangene, zij zou eene vluchteling worden, die met hare kinderen rond moest zwerven, zoekende naar een gastvrij dak. Voorwaar, het waren dagen en jaren van verdrukking voor het Huis van Oranje. Toen Napoleon Berlijn binnentrok, verliet de Prinses in het gure jaargetijde met hare kinderen die stad en zocht voorloopig eene wijkplaats in Pommeren, waar zij zich eenigen tijd te Dantzig ophield. Hier werd het Prins Wille m vergund de zijnen weder te zien. Wij wagen het niet dit wederzien te beschrijven, en hoe gelukkig dit ook moge geweest zijn ten opzichte van een hereenigd familieleven, aan den anderen kant was het bewustzijn, thans weinig meer dan ballingen te zijn, ballingen aan wie bijna alles ontnomen was, zeer smartelijk. In deze verdrukking was het voor Prins Wille m en zijne gemalin goed, de bron te kennen, uit welke zij vertroosting en sterkte konden putten. Al waren zij ook vorstelijke zwervelingen, op welke de Mogendheden der aarde thans geen acht konden slaan, toch wisten zij dat er Een in den hemel was, die hen gadesloeg en zonder wiens wil geen haar van hun hoofd zou vallen. Schoon in groote zorg, behoefden zij dus niet bezorgd te zijn, maar het oog vestigen op Hem, bij wien uitkomsten zijn zelfs tegen den dood.

Te Dantzig werd besloten zich gezamenlijk naar Berlijn op reis te begeven. De eerste storm toch was daar voorbij en zij zouden aldaar de zuster van de Prinses van Oranje vinden, de Keurvorstin van Hessen, die ook van haar land beroofd was. Te meer meende Prins Willem hiertoe de vrijheid te hebben, daar hij door de capitulatie van Erfurt aan geene bepaalde plaats of landstreek gebonden was. Doch wat bekreunde zich Napoleon om capitulaties of verdragen; zoo zij niet langer met zijne plannen strookten, veranderde hij ze terstond naar willekeur. Toen de vorstelijke reizigers in den barren winter van 1806 het Pruisisch grondgebied genaakten, werd hun de voortzetting der reis geweigerd door den reeds meer genoemden Clarke, die Gouverneur-Generaal der Pruisische Staten was. Hij handelde op hoog bevel. Welk een toestand voor de vorstelijke reizigers en vooral voor de Prinses, die ten gevolge van een ontijdig kraambed nog zeer zwak was en rust behoefde. Maar de bevelen des Keizers waren onverbiddelijk: de reis naar Berlijn mocht niet voortgezet worden, en het eenige wat men van Clarke verkrijgen kon, was, dat hij de Vorstin toestond te Potsdam te vertoeven, totdat er nadere bevelen van den Franschen Keizer waren ingekomen. Prins Willem echter werd afgewezen en moest weder over den Oder terug. Nieuwe beproeving, nieuwe smart. De ongelukkige Prinses moest nu alleen, te midden der hevigste koude, verder reizen, en bereikte het kleine stadje Freyenwalde, dicht bij Potsdam. Waarschijnlijk heeft deze reis, in het gure weder, nadeelig op de gezondheid harer kinderen gewerkt; althans haar eenig dochtertje, de zesjarige Prinses Pauline, werd hier zoo ernstig krank, dat het kind, niettegenstaande alle spoedige aangewende hulpmiddelen, op den 22sten December 1806 overleed. Het was een druppel te meer in den lijdensbeker, die bijkans overliep. Zoowel de moeilijke reis als dit verlies, en vooral de naweeën van het bovenvermelde kraambed hadden een ongunstigen invloed op den gezondheidstoestand der Prinses, die sedert dien tijd aan veel lichamelijk lijden ten prooi was en zelden eene volmaakte gezondheid genoot.

Prins Willem, voor het geweld moetende bukken, zwierf

nu in Pommeren rond, ieder oogenblik moettende vreezen dat Napoleon ten zijnen opzichte weder van gedachte veranderde en hem, evenals Prins August van Pruisen, als gevangene naar Frankrijk zou zenden. Gelukkig liet men hem echter ongemoeid en hij nam ook, wetende van vele spionnen omgeven te zijn, de voorzichtigheid te baat, zich niet met eenige staatkundige partij te bemoeien. Hij was nu in den volsten zin des woords een zwerveling, en bijna in denzelfden toestand, schoon armer, als toen hij zich met zijn vader 19 Januari 1795 te Scheveningen aan boord van een pinkje inscheepte. Wat toch was hem van al zijne bezittingen overgebleven? Fulda was hem ontnomen. Corvey, Dortmund, Weingarten, Issny en Buchhorn waren in andere handen overgegaan en slechts eenige goederen in Beieren hem overgebleven, wier opbrengst nauwelijks voldoende waren, hem, een Prins van Oranje, overeenkomstig zijn rang te onderhouden. En als hij een blik op zijn arm vaderland sloeg, als hij dacht aan het Nederlandsche volk, dat hij liefhad, gewis dan werd zijn zucht zwaarder en zijn uitzicht donkerder. Inderdaad, het zag er in Nederland zeer ongunstig uit.

Op bevel van Napoleon had zich Schimmelpenninck tot Raadpensionaris der Republiek laten benoemen (Febr. 1805), ten einde eene inlijving met Frankrijk te voorkomen, eene inlijving, die nochtans in het plan van Napoleon met iederen dag rijpte en eerlang geschieden moest. Schimmelpenninck bezat het vertrouwen der natie, en men begroette zijne aanvaarding van het Bewind met eene aanmerkelijke stijging der schuldbrieven. Patriotten en Republikeinen waren tevreden: zij waanden dat nu het gouden tijdperk der volkssouvereiniteit, waarvan zij in 1795 gedroomd hadden, zou aanbreken, en begrepen niet dat het eenhoofdige gezag van den Raadpensionaris veel uitgestrekter was, dan dat der voormalige Stadhouders, en deze toestand slechts een overgang vormde tot grootere beperking van de volksovervrijheid. Napoleon's voorspoedige oorlogen in Duitschland en Italië bleven intusschen niet zonder uitwerking op Nederland. De Keizer had vele broeders en gunstelingen, voor welke hij tronen moest scheppen en — voor Holland had hij zijnen

broeder Lodewijk bestemd. Onder voorwendsel dat de Raadpensionaris aan gezichtsverzwakking leed, gaf hij aan Schimmelpenninck te kennen, dat Frankrijk betere waarborgen voor overeenstemming met Holland moest hebben, en niet-tegenstaande eenige vaderlandslievende mannen zich naar Parijs begaven, om den Keizer tot andere gedachten te bewegen, bleef Napoleon bij de verklaring van zijn wil: dat of Holland bij Frankrijk zou ingelijfd worden, of een Vorst uit de familie der Bonaparte's den Hollandschen troon zou bestijgen. Tegen den Franschen reus vond men geen slinger — en, helaas, ook geen David. Holland moest zich naar zijn wil voegen en dezelfde mannen, die naar Parijs vertrokken waren, om de onafhankelijkheid van ons vaderland tot voorwaarde te stellen, moesten thans Napoleon als een gunst verzoeken, ons zijn broeder Lodewijk tot Koning te geven. Gelukkig bleef Willem V van dezen smaad over zijn land bevrijd, daar hij, gelijk wij gezien hebben, kort te voren overleden was, — maar al de smart trof thans zijn eenigen zoon. Voorwaar, 't was alsof Prins Willem uitverkoren was de drager te zijn van al de ellende, die thans op het volk van Nederland drukte.

Het is geenszins ons plan Lodewijk Napoleon als Koning van Holland te beschouwen. Hij was een ons opgedrongen Vorst, en als zoodanig stappen wij hem slechts stilzwijgend voorbij. Ongelukkig als hij zich gevoelde, willen wij zijne nagedachtenis nog niet verzwaren door eene opsomming van al de teleurstellingen, die hij, dikwijls onverdiend, moest verduren. Onder zijn bestuur werd de macht van Holland, vooral in de Overzeesche gewesten, gedurig geringer. Als vasallen van Napoleon genoodzaakt tegen het onverzettelijke Engeland, in vereeniging met Frankrijk, te strijden, verloren wij achtereenvolgens de Kaap en Curaçao, terwijl het met onze bezittingen in Oost-Indië jammerlijk gesteld was. 1) Dat ons

1) De meer genoemde Daendels was van 1808—1810 Gouverneur-Generaal van Neerlandsch-Indië. Hij regeerde daar op despotieke Napoleontische wijs. Aan zijn oppermachtigen wil aldaar hebben wij echter de vele wegen en forten, die hij liet maken, te danken.

land daarbij verarmde, wie zal het ontkennen. Holland was »een uitmergelend instrument in Franschen dienst,” en als bewijs daarvan behoefde men slechts het platteland en de steden te doorkruisen, de fabrieken, de kantoren binnen te treden, het inwendige der huisgezinnen op te nemen: overal armoede, radeloosheid, geen werk — en de gezinnen in tranen. Geen handel, geen zeevaart, bijkans geen fabriekwezen; vele steden aanmerkelijk ontvolkt, vele huizen met het merk *onbewoond* geteekend, vervallen woningen, de straten met hoog gras begroeid, en, om de ellende te vergrooten werden de belastingen onder allerlei vormen en voorwendzels van jaar tot jaar vermeerderd. 1)

Dat was nu de vervulling van den droom der tegenstanders van het Huis van Oranje.

Bij den vrede te Tilsit werd de macht van Napoleon nog meer bevestigd. Prins Willem, die in Juni 1807 den Keizer van Rusland te Memel ontmoet en van hem vele bewijzen van genegenheid ontvangen had, hoopte dat die vrede ook voor zijne belangen gunstig zou zijn. Maar ook voor onzen Vorst stond het woord geschreven: »Vertrouw niet op prinsen, op des menschenkind, bij hetwelk geen heil is.” 2) Keizer Alexander had hem wel beloofd, bij een aanstaanden vrede aan hem te gedenken en van zijne belangen te gewagen, maar de dagen van 7 en 9 Juli 1807 gingen voorbij, zonder dat er een woord over den Prins van Oranje gerept werd in de geschreven en gesloten vredesonderhandelingen. Welke de redenen geweest zijn, die Alexander genoopt hebben Prins Willem's belangen niet te behartigen, is tot heden onbekend gebleven. Zeer goed kan het zijn, dat Napoleon, die het den Prins niet vergeven kon, de toetreding tot het Rijn-verbond geweigerd te hebben, als eerste voorwaarde gesteld heeft diens naam niet in de verhandelingen te noemen. Een grond voor dit vermoeden is, dat de Fransche Keizer

1) Bij de aankomst van Lodewijk Napoleon op den troon van Holland was er f 200,000 in kas en te betalen 44 miljoen bij 35 miljoen achterstand; een budget van 78 miljoen met 35 miljoen inkomsten.

2) Psalm 146 : 3.

toenmaals reeds dacht aan eene inlijving van Holland bij Frankrijk, omdat zijn broeder niet overeenkomstig zijne luimen regeeren wilde. Waarom zou er dan ook over den Prins van Oranje gesproken worden? Diens bezittingen in Duitschland waren immers vereenigd tot een koninkrijk Westfalen, en in Holland mocht hij geen gezag bekleeden zoolang een Napoleon leefde. Dus — hem eenvoudig te vergeten, dat was het beste. Maar ook deze teleurstelling verdroeg Prins Willem met gelatenheid: hij werd dagelijks meer gewoon aan verdrukkingen, en toen hij bij het bombardement van Kopenhagen (2 Sept. 1807) een groot gedeelte zijner roerende goederen, die hij gemeend had daar veilig te zijn, verloor, bleef hem niets anders over dan eenige bezittingen in Silezië en Posen.

Van alle waardigheden en rangen beroofd, vertrok hij naar Berlijn. De Fransche Keizer, die den gewonden leeuw thans niet meer behoefde te vreezen, had hem — welk eene edelmoedigheid! — toegestaan zich naar zijne gemalin en kinderen te begeven. Te Berlijn, in den schoot van zijn gezin, leefde hij nu als een ambteloos edelman en sloeg met Prinses Wilhelmina zorgvuldig de opvoeding gade van hunne beide zonen: Willem Frederik George Lodewijk en Willem Frederik Karel. De eerste was toen vijftien jaar oud en genoot, onder de leiding van zijn leermeester, Baron Constant de Rebecque, de lessen aan de Militaire school te Berlijn, waarna hem zijn vader naar de universiteit te Oxford zond, om hem verder in de wetenschappen te volmaken, terwijl de jongste Prins aan de lessen van den bekwamen leermeester Glaser werd toevertrouwd. Prins Willem zelf bracht zijn tijd niet werkeloos door. Dikwijls begaf hij zich, vergezeld van zijnen jongsten zoon, naar zijne landgoederen, om zelf de noodige verbeteringen te besturen, en wist bij den jeugdigen Prins, die veel stiller van aard was dan de oudere broeder, eene liefde voor landbouw en landhuishoudkunde op te wekken, die, gelijk wij weten, rijk ontwikkeld en voor ons vaderland tot veel zegen geworden is. Te Berlijn wedergekeerd woonde Prins Willem steeds ijverig de colleges bij der Hoogleraren in de

Oeconomie en Chemie met de daaraan verbonden wetenschappen, en schaamde hij, de Prins van Oranje, de reeds zeven en dertigjarige Vorst, zich geenszins, plaats te nemen tusschen mannen van veel minderen leeftijd en stand. Wat zijne gemalin betrof, zij was gelukkig in den schoot van haar gezin; de uren van uitspanning bracht zij veelvuldig door met schilderen, van welke kunst zij eene bekwame beoefenaarster was, getuige de menigte kleine schilderijtjes, nog thans bij de vorstelijke familie in den Haag en Berlijn aanwezig. Zachtmoedig en stil van aard, mocht het haar menigmaal gelukken de donkere wolken van het voorhoofd haars gemaals weg te wisschen, door hem hoop in te fluisteren voor de toekomst, eene hoop, die Prins Willem zelf sterk koesterde, schoon op andere gronden dan die zij aanvoerde. Zoo men ons niet verkeerd heeft ingelicht, beschouwde Prins Willem Engeland als de rots, waarop de Fransche kolossus eenmaal te pletter zou gaan, en met die vasthoudendheid, hem eigen, kwam hij altijd tot dit denkbeeld terug. Hij kon zijn afkeer van Napoleon nooit verbergen, maar moest toch erkennen, dat Europa veel aan hem verplicht was. Een zoon der Revolutie had hij zelf den voet op haren kop gezet, of gelijk Da Costa zich uitdrukt:

»Napoleon verrijst; hij temt dien schrik der aarde,
't Omwentlings-wangedrocht, dat voor zijn blikken zwicht.»

In zijn oog was de Imperator een merkwaardig man, eene tuchtroede voor vorsten en volken, wiens snelle bewegingen, den bliksem gelijk, Europa verschrikt hadden. Doch op verschriking volgt gewoonlijk bezinning, en zoo de Mogendheden hiervan een nuttig gebruik maakten, zouden zij — meende hij — den overweldiger wel in zijn vaart kunnen stuiten. Door en door Conservatief van gevoelens, kwam er dikwijls — al was het ook een pijnlijke — glimlach op zijne lippen, als hij de bewegingen en den luister van den Franschen despoot gadesloeg en dien hij menigmaal vergeleek bij een sterk licht gevende komeet, die snel voorbijgaat en niets dan een ijdel sloop van langzaam verdwijnend licht achterlaat. Deze beschouwing strookt geheel met zijn karakter, en zijne vorstelijke moeder droeg

er het hare toe bij hem in het gevoelen te versterken : dat strenge heeren niet lang regeeren en spoedig de opgedaagde ster zou ondergaan. Maar waar? In het Westen of in het Noorden? Hij voorzag zijn ondergang, maar Waterloo was voor zijne blikken verborgen.

Een paar jaren vlogen aldus in stille huiselijke rust voorbij, gedurende welken tijd het vorstelijke gezin door de geboorte eener dochter: Wilhelmina Frederica Louisa Charlotte Marianne verblijd werd (9 Mei 1810). Maar vóór dat deze zoo heugelijke gebeurtenis plaats had, zou Oostenrijk ander maal de tuchtroede van Napoleon gevoelen, niet zonder bloed en tranen. Oostenrijk, dat steeds een wrok tegen Frankrijk behield — en niet zonder reden — meende zijn kans schoon te zien, om Napoleon (April 1809) den oorlog te verklaren, daar de krijg in Spanje Frankrijk bezig hield. Maar hoezeer werd hij bedrogen en zag hij zich in zijne berekening teleurgesteld. Als een bliksem vloog de Fransche adelaar Duitschland door, en sloeg Napoleon het Oostenrijksche leger bij Asperen (21 Mei) en te Wagram (5 Juli). Zoodra deze oorlog was uitgebroken, had zich Prins Wille m gehaast zijne diensten den Keizer van Oostenrijk aan te bieden, en daar hij geene militaire betrekking meer in het Pruisische leger bekleedde, benoemde hem Keizer Frans tot Generaal Veldtuigmeester, zonder hem echter tot werkelijken dienst te verplichten. Prins Wille m scheurde zich dus wederom uit de armen van vrouw en kinderen, en vergezeld van den vriend zijner jeugd, Fagel, — een naam groot en edel in 's lands historie — snelde hij naar het tooneel van den strijd aan den linkeroever van den Donau. Helaas, Oostenrijk moest voor den overwinnaar zwichten en Prins Wille m zelf werd te Wagram zwaar gekwetst aan het been, welke wonde hem tot aan zijn dood tot last is geweest. Bijna gelijktijdig met dezen vierden oorlog tusschen Oostenrijk en Frankrijk stonden verscheidene mannen in Westelijk Duitschland op, die legerkorpsen en troepen vereenigden, om daarmede Napoleon afbreuk te doen, en ook de Nassauers poogden zich bij die vrijkorpsen aan te sluiten, om, ware het mogelijk, den Franschen Keizer

te doen vallen en hunnen geliefden Vorst weer in hun midden te zien. Maar schoon zij eendrachtig samenwerken met andere vorsten begeerden, kwam die eendracht niet tot stand. De meeste Vorsten beefden voor Napoleon en hadden noch den moed zich bij Oostenrijk aan te sluiten, noch om de vrijkorpzen te ondersteunen 1). Ongelukkig liep dus deze oorlog voor Oostenrijk af, maar voor Napoleon werd hij het toppunt zijner glorie. Duur moest Keizer Frans den vrede koopen en zijne geliefde dochter aan den man afstaan, die hem ten bloede toe gekastijd had.

Een jaar later zou ook de machtige hand van Napoleon zwaar op ons Vaderland drukken. Lodewijk Napoleon, die het wel met Holland meende en inderdaad onze belangen met groote rechtschapenheid behartigde, werd op allerlei wijze door zijn broeder beleedigd. De plannen van den geweldenaar doorziende, zou het roekeloos geweest zijn zich daartegen te verzetten, daar toch al het nadeel ten koste van het land zou komen. Vrijwillig deed hij dus afstand van de Regeering ten behoeve van zijn zoon (later Napoleon III) en vertrok naar Bohemen. Nu werd Holland bij Frankrijk ingelijfd. Volgens Napoleon was ons land toch eigenlijk slechts eene Fransche provincie, een uitvloeisel van het Rijk, dat zonder onze gewesten niet compleet zou zijn. Holland, verarmd door de Revolutie en het dwaze bestuur zijns broeders, zou nu rijk worden; — derhalve was de inlijving — altijd volgens Napoleon — zeer gewenscht. Van dat rijk-worden onder Napoleon's Regeering kwam natuurlijk

1) Onder anderen die van den Pruisischen officier Katten den Dragonder Luitenant Ferdinand von Schill. De laatste had Straalsund, aan de Oostzee, aan de Franschen ontnomen, maar werd in deze vesting door de Hollandsche hulptroepen, onder bevel van Generaal Gratien belegerd, waarbij hij sneuvelde. Het hoofd van Schill, van den romp gescheiden en in wijngeest gelegd, werd naar Holland gezonden, waar het eene plaats vond in het natuurkundig kabinet van den Hoogleeraar S. J. Brugmans. Later, en wel 24 September 1837 werd het hoofd weder uit den wijngeest genomen en te Brunswijk begraven, bij gelegenheid dat daar een monument ter nagedachtenis van Schill en zijne dapperen werd opgericht. Prins Frederik heeft daartoe medegewerkt, als eene persoonlijke erkenning van 's mans verdiensten. De Regeeringen zijn er aan vreemd gebleven, omdat Schill buiten goedvinden van den Koning van Pruisen zich tegen Napoleon gewapend had.

niets, maar het tegendeel wel. Ons land werd thans met de Hanzesteden, Oldenburg en een deel van het Koninkrijk Westfalen in 10 Departementen verdeeld onder het Gouverneur-Generaalschap van Le Brun, Hertog van Plaisance, die een weidschen titel droeg, maar slechts eene schaduw van gezag had. Elk departement had zijn Prefect: de Cellés te Amsterdam en de Stassart te 's Hage; de eerste een beul, de ander een slaaf van den Keizer. Overal had de Keizer zijne spionnen en elk verdacht woord bracht den spreker in levensgevaar. Geen boek mocht verschijnen vóórdat het door de Censuur te Parijs was onderzocht, en geen courant het licht zien, dan met eene Fransche vertaling, terwijl op alle scholen het onderwijs in het Fransch moest gegeven worden. Door het continentaal stelsel reeds veel geleden hebbende, droeg de maatregel van Napoleon, de schuld van den Staat te tiërceeren, er veel toe bij om menig-een arm te maken. Binnen twee jaren tijds verloor Amsterdam een zevende zijner bevolking; 's Gravenhage, waar nu geene hofhouding meer was, ging langs een hellend vlak achteruit; in Haarlem, langs de Trekvaart en in de omgeving van Amstelveen en Sloten, werden meer dan 500 gebouwen gesloopt: »het eens zoo bloeiende Nederland — zegt van Lennep — dit voorwerp van Europa's verbazing en nijd, vertoonde niets meer dan de puinhoopen van vroegere grootheid, dan het dor geraamte van wat eenmaal een krachtvol en bloeiend lichaam was.» Daarbij kwam nog de gehate conscriptie. Geen medelijden was er voor hen, die zich schuil hielden uit vrees voor den krijgsdienst of die zich wegens lichamelijke gebreken zochten te verontschuldigen. Zoo liet b. v. de Stassart een jongeling, die aan de vallende ziekte leed, brandend lak op de voeten druipen; een jeugdigen conscrit, die te Brielle op het ziekbed lag, liet hij van daar naar Rotterdam overbrengen, waar de jongeling onder de keuring den geest gaf. Voorwaar het was een ijzeren hand, die op ons land drukte.

Toch was Napoleon niet voldaan. Drie rijken waren er, die hem, het eene meer dan het andere, openlijk dwarsboomden: Spanje, Engeland en Rusland. In Spanje woedde

een moorddadige krijg, en afgrijselijk waren de wreedheden van wederzijdsche wraakzucht gepleegd. De Spanjaarden wilden zich niet buigen onder den hun door Napoleon opgedrongen koning, en geholpen door Engelsche krijgstroepen, trachtten zij de Franschen uit hun land te verdrijven. 1) Napoleon zelf noemde later dezen oorlog een wezenlijke plaag en de eerste oorzaak van zijn val. Engeland dwarsboomde hem overal waar het slechts kon: door diplomatieke tegenwerking en aanvallen ter zee. Rusland had slechts noode in het continentale stelsel toegestemd, maar, wilde de Keizer der Russen zijn land niet verarmen en den handel niet geheel vernietigen, dan moest hij daarvan terugkomen. Door eene ukase van 31 Dec. 1810 verbrak hij zijne instemming met het continentale stelsel, en nu meende Napoleon de tijd gekomen, om den Czar in zijn eigen land de wetten te lezen. De tocht naar Rusland werd voorbereid en, zooals bekend is, verbond Napoleon hierbij het plan, om de volken van het Oosten naar hun Aziatische bakermat te verdringen, zich een weg naar Konstantinopel en Egypte te banen en Rusland te doen medewerken tot verovering van Engelsch Oost-Indië. Het waren reusachtige plannen, die evenwel door Moskou's vuurbrand vernietigd werden. Als een vluchteling, verslagen en beroofd, met duizende vervloeking en beladen, bereikte Napoleon, in de laatste dagen van December 1812, zijn paleis in de Fransche hoofdstad.

Maar het zou hierbij niet blijven. De Keizer van Rusland, overtuigd, dat deze nederlaag Napoleon's oppermacht geweldig geschokt had, oordeelde het tot heil van Europa noodig, met de vereenigde krachten van Engeland en Pruisen, — waarbij zich later Oostenrijk voegde, — den geweldenaar in zijne eigene Staten op te zoeken. In Februari 1813 kwamen de eerste Russen in Duitschland, en schoon de veldslagen van Lutzen 2) en Bautzen voordeelig waren voor Napoleon, besliste eindelijk de slag bij Leipzig (16—19

1) Wij komen hierop later terug, in het leven van koning Willem II.

2) In den slag bij Lutzen streed aan de zijde van Blucher de zestienjarige Willem Karel Frederik (onze Prins Frederik), de kleinzoon van Willem V.

October 1813) den ondergang van de Fransche gelukster in Duitschland, terwijl bijna terzelfder tijd de Hertog van Wellington de Franschen dwong Spanje te ontruimen.

Dat was een heerlijk en heilrijk begin. Maar men had den reus nog niet gevelde. Zwitserland en Nederland zuchtten nog onder zijn ijzeren sceppter en hij had macht genoeg in beide landen, om de gemeenschap met Frankrijk te onderhouden en zijn vijanden de tanden te toonen. De worsteling, om hem deze beide rijken te ontrukken, zou — dit erkende iedere mogendheid — ontzaglijk zijn, — want Zwitserland was, wegens zijne bergen en rotsen, moeielijk te genaken en Holland door zijne ligging bijna oninneembaar. Wat Holland betreft: Napoleon wilde ons, ten koste van alles, behouden. »Laat men,» sprak Napoleon tot Schimmelpenninck, »in Holland verstandig zijn en zich wel overtuigd houden, dat ik het land, liever dan het af te staan, aan den Oceaan teruggeven zou.»

Welk antwoord zou Nederland hierop geven?

De nederlaag van Napoleon bij Leipzig bracht hier te lande een onbeschrijflijken indruk teweeg. Allermeest kwam er verademing bij de mannen, wier leus — schoon bijna vermoord — nog steeds Oranje was. De hoop, dat het bij deze nederlaag niet zou blijven, ons vaderland uit de klauwen van den Franschen roofvogel bevrijd worden en de Prins van Oranje weder den zetel zijner doorluchtige vaderen beklimmen zou, werd met elken dag levendiger en gewis menig gebed uit het beklemd gemoed tot God opgezonden, dat die hoop mocht vervuld worden. Maar niet alleen bij de Oranje-lievende partij, neen, onder alle mannen, van wat stand en rang ook, klom de hoop op bevrijding van het vaderland met iederen stond. Van der Palm, in zijn Gedenkschrift van Nederland's herstelling, zegt: »Wie het zag, kan het nooit vergeten; wie het niet zag, nauwelijks gelooven, welk een indruk de tijding van dezen slag in Holland verwekte. Het aangezicht blonk van vreugde, elk hart sloeg, als was hem het grootst geluk op eenmaal aangekondigd. Niemand dacht er aan, misschien heb ik een kind, een broe-

der op dien moorddadigen dag verloren. Bijzondere en openbare rampen waren vergeten. Men sprak van geene verliezen, die men leed of had geleden. Er vloeiden geene tranen, of zij droogden op het enkel woord: Napoleon's val is gewis!"

Inderdaad, Nederland had op dat tijdstip nog mannen, die een warm hart voor Oranje en eene vurige liefde voor het vaderland koesterden. Evenals tijdens Israëls rampspoed de groote profeten leefden, die als heldere sterren onder hun volk schitterden, zoo ook getuigden Nederlands dichters en schrijvers in hunne zangen, liederen en opstellen, hoe wars zij waren van het uitheemsche juk en hoezeer zij verlangden naar het herstel hunner onafhankelijkheid. Wij behoeven u slechts de namen te noemen van Helmers, die te midden der verdrukking, onder welke wij gebukt gingen, in zijn »Hollandsche Natie" als in profetischen geest onze bevrijding voorspelde; van Bilderdijk, Spandaw, Walré, Warnsinck, Klijn, Tollens en anderen, die hun afkeer van de overheersching onbewimpeld in heerlijke verzen te kennen gaven, terwijl de edelen des lands, in den meer stillen kring der vertrouwdste vrienden, plannen beraamden, die ten uitvoer zouden gebracht worden, zoodra het geschikte oogenblik daartoe mocht gekomen zijn. Vooral in 's Gravenhage had zich een kring van Prinsgezinden nauwer dan ooit vereenigd, en meer dan gewoonlijk samenkomsten gehouden, met het doel tot eene nadere bepaling hunner gedragslijn bij komende gebeurtenissen. Deze mannen, die Prins Willem steeds als den wettigen opvolger zijns vaders erkenden, en hem diensvolgens ook den titel van Willem VI gaven, waren — om ze niet allen te noemen: Gijsbert Karel van Hogendorp, F. van der Duyn van Maasdam, Leopold graaf van Limburg-Stirum, O. Repelaar van Driel, F. J. de Jonge en T. D. Ghanguion. Schoon omringd van vele gevaren, te midden van Fransche spionnen; die met argus-oogen op hen loerden, wisten zij toch — met de meeste omzichtigheid — zich in verbinding te stellen met andere en even zulke edele voorstanders der vrijheid als zij waren, onder anderen met van der Hoop te Amsterdam, J. F. van

Hogendorp te Rotterdam en baron Bentinck te Zwolle. Deze laatste was in briefwisseling gebleven met Prins Willem en had zelfs gevangenschap moeten verduren wegens zijne gehechtheid aan het Huis van Oranje.

Deze mannen nu achtten het tijdstip gekomen om een weinig verder te gaan en althans eenige uitbreiding te geven aan hunne plannen, die nog slechts aan zeer weinigen bekend waren. Hierin waren zij het eens, dat, gesteld, al zuchtte het vaderland niet meer onder het vreemde juk, al waren de Franschen ook verdreven, Holland hierdoor nog niet gered was. Dan zouden zij waarschijnlijk terugkeeren tot den toestand van 1795, omdat het vaderland te veel in partij-schappen verdeeld was. Deze moesten eerst vernietigd worden. Het gansche volk moest door éenen geest bezielde worden; één bewustzijn moest de geheele natie vervullen: dat de zon der vrijheid voor Holland zou opgaan, als zich allen vereenigden rondom Oranje, de telg uit het aan Nederland behoorend Stamhuis. Maar hoe al die partijschappen te vereenigen? Meer dan ooit was hiertoe behoedzaamheid noodig: er slopen overal verraders rond, verraders die, onder schijn van groote belangstelling en toegenegenheid, den openhartige verstrikken konden. En gelijk wij gezegd hebben: al was Napoleon in Rusland en Duitschland geslagen, — in Nederland had hij nog groote macht. Iedere poging, in het openbaar aangewend, om 't Fransche gezag binnenslands te fnuiken, zou de noodlottigste gevolgen na zich slepen, en de hulp van eene Buitenlandsche Mogendheid in te roepen, dit zou nog gevaarlijker zijn: de Fransche benden in Holland behoefden zich slechts tot een leger te vormen, om de indringers met goed gevolg den weg af te snijden. Wat bleef derhalve den Prinsgezinden anders te doen over, dan langzamerhand, onder het zegel van het diepste geheim, mannen uit te kiezen, die op een gegeven oogenblik, of bij het uitbreken van een volksopstand, zich met de leiding daarvan konden belasten? Wat anders dan in de binnenkamer tot God te roepen het Vaderland te redden? Ieder was er van overtuigd, dat het zwaard dit niet vermocht, men moest dus alleen alles van Gods leiding en bijstand verwachten.

En die bijstand bleef niet uit. Inderdaad noch door kracht noch door geweld kon Nederland bevrijd worden. Ons vaderland zou, evenals bij zoovele vroegere gelegenheden, ondervinden, dat het zijne verlossing alleen aan de genadige tusschenkomst van God te danken had.

Zoowel de nederlaag van Leipzig, als de stem, die zich hier en daar verhief, had de Fransche ambtenaren in ons land met schrik geslagen. In Alphen, Zaandam en in den Haag waren onder het geringere volk onlusten uitgebarsten, die met moeite konden gedempt worden. Maar slimmer werd de toestand voor de Fransche civiele en militaire bevelhebbers, toen de tijding kwam, dat de Verbonden Mogendheden zich reeds in Westfalen bevonden, ja [zelfs toen het zoo goed als zeker was, dat zich eenige Kozakken in Groningen, Meppel en Hoogeveen hadden vertoond en het Overijsselsche grondgebied waren binnengerukt. Nu verlieten de Fransche ambtenaren Groningen, en zochten de Douaniers met de kas overal een goed heenkomen. Twee dagen vóórdát eene afdeeling Kozakken, met Baron Rosen aan het hoofd, Groningerland was binnengerukt (16 Nov. 1813) legde de Nationale Garde te Groningen de Fransche kokarde af en handhaafde de Kolonel der gewapende Burgermacht, Busch, de orde. Het spreekt van zelf, dat de Kozakken, die zoomin kaarsvet voor hun maag als geld voor hun zak versmaadden, overal rondzagen naar de Fransche Douaniers, om hun het medenemen der kassen te beletten, maar niet altijd slaagden zij er in. Beter ging het Roelof Schenkel, die eene som van f80.000 wist meester te worden, en ten blijke zijner belangeloosheid — daar hij het geld zeer gemakkelijk zich had kunnen toeëigenen — dit den Russischen bevelhebber ter hand stelde. De wijze hoe hem dit gelukte heeft hij zelf beschreven in een brief, gezonden aan de Redactie der Vaderlandsche Letteroefeningen van 1817, welken brief wij, als den toenmaligen tijd kenschetsend, in zijn geheel teruggeven.

»De ondergeteekende, eertijds schipper, maar toenmaals Logementhouder te Groningen, bevond zich bij de komst der Russen aldaar onder de vrijwillige rustbewaarders te paard.

»Op den 15 Nov. 1813, 's morgens ten 10 ure, vernomen hebbende, dat in den vroegen ochtend van dien dag een schip met geld, vervuld met Fransche Douaniers, uit Groningen vertrokken was, maar oordeelende, dat hetzelfde nog wel te achterhalen en te nemen zijn zoude, indien dat met een gewapende sloep geschiedde, deed hij daartoe, uit eigene beweging, den voorslag aan eenigen zijner kennissen, namelijk de schippers Ibe Schelts, Harm Smit, Derk Alberts Hoff, Pieter Muntendam, Sjoerd Jakob Schuiring, Jakob Smit, Hemme J. Lewe en Kornelis Knoop; en toen deze met hem geresolveerd waren, gaf hij daarvan mede opening aan den Heer Kolonel Busch en met dezen Heer ook aan den Baron Rosen, Bevelhebber der Russische troepen, die het vrijwillig ontwerp van den Ondergeteekenden en zijne medegenooten goedkeurde en hem vroeg, hoevele Kozakken hij aan de Zoutkamp tot zijne adsistentie begeerde. De ondergeteekende antwoordde daarop: »20 man is genoeg;» waarop de Baron van Rosen hem verzekerde, dat dezelve den volgenden morgen (zijnde het alstoen reeds avond) vroegtijdig op de Zoutkamp zouden zijn. De ondergeteekende, na vergeefsche pogingen nog meerdere medestanders te verkrijgen, vertrok dienzelfden avond ten elf ure, met genoemde zijne makkers, alle gewapend, met een sloep uit Groningen, met een fellen Z. W. wind en veel regen. Des anderen daags, 's morgens omtrent 4 ure, ontdekten zij bij den Roodenhaan het Fransche schip, ten anker liggende; doch, op de Zoutkamp, althans door de tegenwoordigheid der Kozakken, hopende versterkt te worden, roeiden zij, in stilte, het schip voorbij.

»Omtrent ten 7 ure kwamen zij op de Zoutkamp, alwaar alles nog Fransch was, hoewel de komst der Russen binnen Groningen ook aldaar was bekend geworden. Nog geen Kozakken vernemende, en het Fransche schip nog niet gearriveerd zijnde, begaf hij zich met zijn makkers in stilte aan wal en naar een logement, ten einde kondschap aldaar van een en ander te nemen, en, indien de Kozakken onverhoopt niet kwamen, dan te pogen nog eenige luiden aldaar aan te nemen tot adsistentie, overmits hij wel gevoelde, dat hij te-

gen het groot aantal gewapende Douaniers, die zich in het schip bevonden, zwak genoeg was en misschien gebrek aan manschappen de onderneming zou doen mislukken. De ondergeteekende c. f. bewoog dan ook dadelijk dertien man uit de Zoutkamp, om hem in den aanslag op het bedoelde schip te ondersteunen; doch deze allen, ongewapend zijnde, moesten henegaan, om hier en daar wapenen op te zoeken. In dien tusschentijd inmiddels, even over 10 ure, zag de ondergeteekende het verlangde schip reeds naderen, oplaveerende met allen spoed, zonder dat de beloofde Kozakken verscheenen, en eer de dertien aangenomene manschappen nog teruggekomen waren.

»Er was echter nu geen tijd te verliezen en een vast besluit te nemen, wilde men de prooi niet laten ontsnappen, Doch de ondergeteekende, staat makende op den schrik der Franschen en vertrouwende op de rechtvaardigheid der zaak. was tevens in dit oogenblik verre van aan het gelukken derzelve te wanhopen. Hij oordeelde het echter raadzaam alle mogelijke voorzorg te gebruiken; en hij zond daarom terstond H e m m e J. L e w e naar den Kommandant der batterij (een Brabander), om hem zijn doel te melden, en te vragen, of hij bereid was hem te assisteeren, indien het schip niet wilde bijdraaien; waarop deze antwoordde, dat, als men slechts een pistoolschot deed, hij dan op de batterij gereed zou staan. Op dit bericht besloot de ondergeteekende terstond in de sloep te stappen; dan, in de haast, en als door overloop van tegenheid, bleven H a r m S m i t en D e r k A l b e r t s H o f f, die op dat oogenblik niet bij de hand waren, aan wal, zoodat hij zich slechts met zes zijner makkers in de sloep bevond. Hij gaf bij het afroeien het afgesproken sein door een pistoolschot; waarop terstond het schip bijdraaide en ten anker ging, als ten gunstigen voorteeken voor den ondergeteekenden en zijne tochtgenooten. Op het schip aanroeiende, verscheen niet één der Douaniers op het dek; zoodat men zonder slag of stoot zich aan het boord klampte en op het dek sprong. De ondergeteekende, hierdoor nog meer bemoedigd, liet een der luiken openen, en hebbende in de eene hand de sabel en in de andere een pistool, eischte, met

een forsche stem, de overgaaf van allen, met geld en bagage, als krijgsgevangenen, in naam der Russen; zich wel verzekerd houdende, dat van eenen fermten aanval het geheele gelukken der onderneming afhing, gelijk de ondervinding leerde, want de Fransche Douaniers, als door schrik bevangen, waren doodsbleek, onderwierpen zich terstond en leverden in datzelfde oogenblik ons alle hunne wapenen uit. Zij deden echter het voorstel, om ons het geld (in drie vaten en een koffer geladen) en al hunne bagage te laten, indien wij slechts hunne personen met het schip lieten vertrekken; doch ons antwoord was: »Neen! neen! alles moet meê naar Groningen.» Waarop zij dan ook, zonder verder tegenzeggen, gehoorzaamden.

»Alle de geweren, pistolen, sabels en degens, die de Franschen ons hadden overgeleverd, borgen wij op een visscherman, die met ons naar Groningen terugging; belastende de ondergeteekende Harm Smit met de bewaring van een en ander op het gemelde schip.

»De ondergeteekende bleef met zijne overige makkers op het Fransche vaartuig, houdende zelf met twee geladen pistolen de wacht op het dek, van de Zoutkamp tot Groningen; wordende de wacht in het ruim door twee zijner makkers waargenomen, die om de twee uren door anderen werden afgelost, ten einde de Franschen en het geld te bewaren.

»Des namiddags ten 1 ure zeilden wij, bij het opkomen van den vloed, en met een' halven storm en zwaren regen, met den voornoemden Visscherman, van de Zoutkamp naar Groningen, alwaar wij des avonds ten 11 uur behouden aankwamen, latende echter de ondergeteekende zijne makkers nog gedurende den nacht de wacht houden tot des anderen daags 's morgens 10 ure, toen de Franschen en alles ontscheept werden. De laatsten zullen zich over de behandeling, hun aangedaan, nimmer beklagen, daar zij door ons volk van eten en drinken voorzien en geschikt behandeld zijn.

»In de drie vaten en den koffer was, zoo men verzekert, omtrent f80.000, wordende zulks bij de aankomst te Groningen in handen gesteld van den Baron Rosen, die zijne vreugde over de welgelukte onderneming betuigde, door te zeg-

gen: das ist hüpsch! das ist schön! bepalende zijn Ed. dat aan den Ondergeteekenden eene somma van *f* 1000.— en aan ieder zijner makkers *f* 500 tot een geschenk zoude gegeven worden, ofschoon niemand onzer eenige belooning vorderde, waarom dan ook de ondergeteekende, niets boven zijne makkers begeerende, de aan hem meer geschonkene *f* 500.—, naar evenredigheid, onder zich en de zijnen verdeelde. — Het resteerend geld is bij den genoemden Baron R o s e n verbleven.

»Dit volledig en waarachtig, zoowel als nauwkeurig verhaal van eene gebeurtenis, die men de eer heeft willen aandoen van in de gewichtige Geschiedenis der Omwenteling van 1813 te vermelden, en die, ofschoon zij van geen eminent belang was, echter altijd dienen kan tot een bewijs, dat de Hollanders wel de vrijheid, maar geenszins den moed verloren hadden, moge strekken ter verbetering der daarvan voorhanden zijnde verhalen.

»Immers, wanneer men hiermede vergelijkt de berichten van de Heeren B o s s c h a en K o n i j n e n b u r g, dan zal men beiden onvolledig vinden, hoewel de eerste nauwkeuriger is dan de laatste, als die het geval zoo doet voorkomen, alsof de Russische bevelhebber eenige andere manschappen had afgezonden, doch welke, geen adsistentie op de Zoutkamp bekomende, de zaak zouden hebben laten steken, indien niet toevallig aldaar de ondergeteekende met zijne makkers zich daartoe vereenigd had. Geheel en al zonder waarschijnlijkheid. De Russische bevelhebber gaf noch aan anderen, noch ook zelfs aan den ondergeteekenden, bevel tot het nemen van het schip in quaestie; het was niet dan het vrijwillig opzet van hem en zijne makkers. En de verzekering van den Heer K o n i j n e n b u r g: de geldsom werd in des Landschaps kas gestort, is zeker abusief, daar de ondergeteekende daarvan nimmer iets, maar wel het tegendeel, vernomen heeft.

»De ondergeteekende echter — hoe het ook met dat geld moge gegaan zijn — zal zich altijd (zijnes goeden oogmerks bewust) verblijden over zijne onderneming. Belooning vorderde hij daar niet voor; maar wel huisvestte bij hem naderhand de stille hoop, dat deze gebeurtenis aanleiding mocht

geven, dat hij op de een of andere wijze in 's Lands dienst mocht worden geëmployeerd. Dezen wensch voedde hij nog meer, toen hij sedert al spoedig, door een reeks van ongelukken, met vijf moederlooze kinderen, buiten vast bestaan geraakte; zoodat hij, even vóór den veldslag bij Waterloo, vrijmoedigheid meende te mogen hebben, om te verzoeken bij de Flottille op de Schelde te worden geplaatst; gelijk hij zich ook naderhand bij den Directeur-Generaal der Convooijen adresseerde; beide reizen met alle noodige bewijsstukken, doch ook beide reizen vruchteloos!

»Met het bovenstaande in uw geacht Maandwerk te plaatsen, zal UEd. den ondergeteekenden, en lichtelijk ook den beminnaar van de Geschiedenis onzes dierbaren Vaderlands, eenen dienst betoonen; terwijl U altijd daarvoor dankbaar zal zijn hij, die de eer heeft te zijn

Uw bestendige Lezer
ROELOF SCHENKEL.

Groningen, den 11 Dec. 1816.''

Tot dusver was het den Prinsgezinden gelukt, door hunnen invloed de orde te bewaren en den hier en daar, vooral te 's Gravenhage, begonnen opstand te onderdrukken, 't geen niet altijd zonder levensgevaar vergezeld ging, daar het volk als door een tooverslag en als één man voor Oranje bezielde scheen, zonder dat men wist vanwaar dit onverklaarbaar verschijnsel zoo plotseling zijn oorsprong had genomen. In verschillende steden werd het Oranjelint in de winkels verkocht en iedere toespeling op Oranje in den schouwburg of vriendenkring toegejuicht. Eensklaps ging het gerucht, dat Napoleon was gevangen genomen, en toen straks daarop de generaal Molitor, die te Amsterdam in bezetting lag, die stad verliet, kon ook de meest bezadigde Prinsgezinde, de kapitein der Nationale Garde, Falck, den stroom der toenemende beweging in haren moedwil niet geheel bedwingen. Uit alle stegen, straten en gangen vloeyde het volk samen, de borst of den hoed versierd met de geliefde Oranjekleur en onder een aanhoudend geroep van »Oranje boven!» snelde het naar de wachthuizen der Douaniers, die geplunderd wer-

den. Vervolgens trok het naar de woningen des ontvangers, van den Franschen wapenkommandant der Politie, welke huizen ook geplunderd werden, en waarschijnlijk zou het volk nog meer baldadigheden bedreven hebben, als de Nationale Garde dit niet, door onder de menigte te schieten, voorkomen had. Onder de goede en verstandige leiding van Falck, die evenwel tevergeefs beproefde de leden der Municipaliteit te bewegen om met andere aanzienlijke mannen terstond zich openlijk voor den Prins van Oranje te verklaren, werd er een Bestuur van Orde gekozen uit mannen, die bekend stonden als voorstanders van het Oud-Stadhouderlijke Huis.

Hoezeer deze volksopstand te Amsterdam, op den 15^{en} en 16^{en} November, niet overeenkwam met de gedragslijn der Prinsgezinden in den Haag, toch wisten zij er meesterlijk partij van te trekken. Zij zagen duidelijk, dat het gansche volk naar verlossing smachtte, dat de Hollandsche geest alom ontwaakt was, en dat er zich slechts eenige mannen moesten verheffen, op welken het volk kon vertrouwen en die slechts éenen naam behoefden te noemen, om al wat vaderlander heette rondom dien eenen te vereenigen. Die mannen waren er, God zij dank! Zoolang Nederland bestaat zullen ook de namen dier mannen onuitwischaar in de geschiedenis des vaderlands en in ieder Hollandsch hart bewaard blijven. De eerste-dezer mannen was Gijsbert Karel van Hogendorp, die zich nooit voor den Franschen dwingeland gebogen noch eenige waardigheid van hem aangenomen had. Hij was zelfstandig gebleven onder al de lotverwisselingen van Holland. Naast hem stond zijn vriend, de edele graaf van Limburg Stirum. Muntte de eerste als staatsman uit, hij was een krijgsman, die tot het volk in eene samscholing kon zeggen: »als de tijd daar is, als de nood het eischt, zult gij mij aan uwe spits zien." In eene bijeenkomst hadden zij, met de overige vrienden van Oranje, het besluit genomen: den Prins van Oranje terstond als het Hoofd van Nederland uit te roepen en alle partijschap den nek in te drukken. Met dit besluit in het hart, en hopende op des Heeren bijstand, begaf zich van Stirum (17 Nov.) naar het huis van Hogendorp, zeide hem dat, naar zijn gevoelen, thans het

beslissende oogenblik gekomen was. Amsterdam daverde van het geroep »Oranje boven!» De prefect de Stassart maakte zich tot het vertrek gereed. De troepen der Mogendheden naderden van alle kanten..... nu derhalve niet getalmd. Van Hogendorp stemde toe. Eene zijner dochters vervaardigde in der haast eene oranjekokarde, en versierd met dit teeken zijner aanhankelijkheid aan Oranje, begaf zich van Stirum openlijk naar de woning van den voormaligen Burgemeester Slicher, die niet weinig ontstelde, maar hoewel hij het plan van van Stirum toejuichte, toch in dit oogenblik aan de dringende uitnoodiging van van Stirum, om, in naam van den Prins van Oranje, met zijne voormalige Mederegenten het Bestuur der stad te hernemen, geen gehoor meende te moeten geven. Deze weigering weerhield echter van Stirum niet op den ingeslagen weg voort te gaan, en toen zich ook straks de zonen van Van Hogendorp, met het Oranjelint versierd, op straat vertoonden, bracht dit een indruk teweeg, die nauwelijks te beschrijven is. Door zulke achtbare mannen voorgegaan, meende het volk hun voorbeeld te moeten volgen. Geen twee uur later — en op aller hoofdedksel of borst prijkte de bekende kleur. Niemand had het kunnen vermoeden, dat er zooveel Oranjelint in de stad aanwezig was, want binnen weinige oogenblikken wapperde alom de Oranjevlag en hadden de inwoners er hunne vensters en gevels mede versierd. Doch nergens zag men geweld, vooral niet zooals te Amsterdam. Wel moesten de adelaars en Fransche wapenschilden boven de deuren verdwijnen, maar alles ging zoo ordelijk toe, dat de Prefect zelf er door getroffen werd. Niet het oproer, maar de orde; geen geweld, maar 's volks liefde voor hun wettig hoofd dreef de Stassart den Haag te verlaten.

Wanneer men de geschiedenis dier gedenkwaardige dagen leest, wordt het hart bewogen door de treffende bewijzen van liefde, die rijken en armen, hooggeplaatste edelen en nederige burgers voor het Huis van Oranje koesterden. Alsof een hoogere geest geheel het volk had beziel en weggesleept, zwol het hart van luide dankbetuiging aan God, wien men alleen dezen gezegenden ommekeer toeschreef. Op straat viel

men elkaâr juichend in de armen. Eén kreet vereenigde allen: »Oranje boven!» Inderdaad, het Oranje-boven-zoende alle partijschappen. Een nieuw leven was ontstaan. Velen was het alsof zij van eene doodelijke ziekte plotseling geheel hersteld waren en de frissche, weldadige, versterking gevende lucht weder mochten inademen. Oude, vaderland-sche liederen werden uit ruime borst gezongen en nieuwe geschapen. Een uit vele dezer liederen, in korte kernachtige taal van den bekenden dichter W. H. Warnsinck Bz. 1) gezongen, moge hier een plaats vinden:

Mijn God! Wat blijde wisselkeer!
 De geest des volks verheft zich weêr
 En staakt het machtloos zuchten:
 Het flikk'rend vonkje wordt een vlam,
 En 't grootsch, herrijzend Amsterdam
 Doet 's lands verdrukken vluchten.
 Zij wappren golvende in de lucht,
 De wimpels, op den vloed berucht,
 De aloude Leeuwbanieren:
 De kleur, die Neerlands zege spelt,
 Mag weêr, in spijt van vreemd geweld,
 Verloste burgers sieren."

Van Stirum keerde intusschen naar het huis van Hogenorp terug, waar hij de overige saamverbondenen aantrof, die wij hierboven opgenoemd hebben. Met algemeene goedkeuring werd hij door hen, als in naam van den Prins van Oranje, tot Gouverneur van 's Gravenhage benoemd, en als zoodanig liet hij bij trommelslag den inwoners oogenblikkelijk kennis geven van 's Lands verlossing en 's Prinsen aanstaande overkomst, terwijl hij allen aanmaande tot medewerking ter handhaving der orde. Dit geschiedde onder de oogen der Fransche krijgslieden, die zich naar het Binnenhof begaven en aldaar, vreezende dat men hen aanvallen zou, eene verdedigende stelling innamen, doch later in vrede aftrokken. Met het nemen van allerlei dringende maatregelen gingen een paar dagen voorbij. Bij velen ontstond wel eenige vrees, dat de saamver-

1) Zie: »Herinnering aan den XVII^{den} van Slagtmaand MDCCCXIII," in de Vaderlandsche Letteroef. van 1817.

bondenen overijld gehandeld hadden, want — zoo vroeg men — wat zou er gebeuren als de zaken zich weêr eenigzins gunstiger voor Napoleon wendden? Wat, als het de Fransche Generaals in Utrecht of Gorinchem eens inviel op Amsterdam, Leiden of den Haag los te rukken? En dat hiervoor eenige reden bestond bewijst de brief, dien de gewezen Haagsche Prefect de Stassart schreef, waarin hij de verzekering gaf, dat, zoo zich de Hagenaars langer bleven verzetten, hij hen op eene vreeselijke wijze zou tuchtigen. Deze brief werd door den Adjunct-maire, Fabervan Riemsdijk, op het stadhuis aan Burgemeesteren overhandigd, waarop Slicher, die inmiddels de oude betrekking hernomen had, dit korte, maar moedige antwoord gaf: »Wij kunnen thans onze posten niet meer verlaten, zonder de stad aan de grootste rampen prijs te geven, en zijn niet zoo heel bevreesd voor de bedreigingen van mijnheer den Prefect.” En toen de heer van Riemsdijk de aanmerking maakte, »dat men toch wel mocht toezien wat men deed, daar de zaak des opstands nog niet gewonnen was,” gaf een der beide andere leden van het Stedelijk Bestuur tot antwoord: »dat men dit wagen moest, en dat er tijden zijn, waarin de Magistraatspersoon, evenzeer als de krijgsheld, bewijzen moet alles voor het Vaderland veil te hebben.” 1)

Van Hogendorp, Limburg Stirum en van der Duyn van Maasdam hadden inmiddels (21 Nov.) in naam van den Prins van Oranje het Bestuur van de Republiek in handen genomen en, vermoedende dat Prins Willem zich in Engeland bevond, twee Afgevaardigden in eene visscherspink tot hem gezonden, die, als ooggetuigen, den Prins de toedracht der zaken mededeelen en hem in naam van het Algemeen Bestuur den volgende brief zouden overhandigen:

»Eindelijk is het tijdperk daar, waarnaar wij sedert negentien jaren reikhalsden. Nederlands vrijheid is aan het dagen. De Goddelijke Voorzienigheid deed omstandigheden geboren worden, die haar mogelijk maakten, en nu wordt zij, dank

1) De brief van den Prefect Stassart berust in het Gemeente-archief van 's Hage.

zij de Vaderlandsche trouw! niet door vreemde hulp ons aangebracht, maar rijst op uit onzen eigen boezem. Overal heeft de gisting der gemoederen zich geopenbaard, en de Franschen hebben de uitbarsting van dat edel misnoegen niet durven afwachten. Zij zijn gevlucht uit Amsterdam en 's Gravenhage. Terstond hebben wij den Oranje-standaard geplant, en alles schaart zich rondom denzelfden. Wij hebben ons veroorloofd te spreken in naam Uwer Hoogheid en te handelen op Uwen last. De goede zaak vorderde dit gebiedend; daardoor alleen kon de opstand algemeen worden, de geestdrift bij allen ontbranden. Want er bestaan geene partij-schappen meer: zij zijn in den haat tegen de Franschen, en in de ongelukken des Lands verzwolgen. Van Oranje wacht alles heil, aan Oranje zweert alles trouw. Uwe Hoogheid kome terug onder een Volk, 't welk den laatsten droppel bloeds voor haar veil heeft. Onze onderneming, wij ontveinzen het niet, is hachelijk; maar wij hebben op de edelmoedige hulp van Engeland gerekend. Door Uwe Hoogheid ingeroepen, zal zij sneller en overvloediger ons geworden. Doch op U, Doorluchtige Vorst, rekenen wij bovenal. Aan Uwe goedkeuring onzer daden verbiedt ons hart ons te twijfelen; maar Uwe komst is ons alles, is ons meer dan een leger waardig!"

De mogelijkheid bleef echter over, dat de Prins Engeland reeds weder verlaten had, en de vertraging, die hierdoor zou ontstaan, kon niet anders dan nadeelig wezen. Om hierin zooveel mogelijk te voorzien, zond men den kapitein G. T. Wauthier naar Duitschland, om te onderzoeken of de Prins daar was, met last zich tevens naar den Generaal von Bulow te Munster te begeven, ten einde de Bondgenooten uit te noodigen het benarde Vaderland te hulp te snellen. Lof-felijk heeft zich Wauthier van deze niet zeer gemakkelijke taak gekweten. De beide Afgevaardigden naar Londen waren: Jacob Fagel en Hendrik de Perponcher. Beide mannen hebben wij reeds vroeger ontmoet 1). Fagel, de vrijwillige

1) De laatste was de trouwe strijdmakker van den te Padua overleden Prins George Frederik.

lotgenoot van Oranje in zijne ballingschap, een man, gerijpt door ondervinding en van beproefde trouw, mocht het voorrecht smaken zijn vorstelijken vriend, Zondag 21 Nov., in Engeland aan te treffen, waar zijne komst de grootste opgewondenheid teweegbracht en velen zich, evenals in Holland, met Oranjelint versierden. Wij wagen het niet, de ontmoeting tusschen den Vorst en zijn vriend te beschrijven, maar zeker is het, dat Prins Willem den brief niet zonder ontroering las. De woorden: »Uwe Hoogheid kome terug onder een volk, 't welk den laatsten droppel bloeds voor haar veil heeft", waren de eerste aangename teugen uit zijn beker, die in de laatste achttien jaren verre van zoet was. Falck bleef, in overleg met den Prins, te Londen, om daar voor het Vaderland nuttig werkzaam te zijn, terwijl de Vorst den officier Thomas Cater opdroeg, zijn antwoord op den brief over te brengen. Dit eenvoudige, maar hartelijke antwoord, gericht aan van Hogendorp, was als volgt:

»Mijnheer!

Mij gedragende aan hetgeen de Overste Fagel u van mij-
nentwege zeggen zal, wil ik hem echter niet laten vertrek-
ken, zonder u een blijk te geven van mijn groot genoegen
over de gebeurtenis, welke mijn Vaderland wederom plaatst
in den rang der volken van Europa.

De wijze, op welke de Nederlanders hun verlangen uitge-
sproken hebben, doordringt mijn hart van dankbaarheid, en
zet, is het mogelijk, nog meer kracht bij aan mijne ver-
plichting, om met al mijn vermogen hunne verwachtingen
te vervullen en mij geheel toe te wijden aan hunnen voor-
spoed en hun geluk. De heer Fagel zal u verhalen, welk
een indruk het gedrag der Nederlanders hier gemaakt heeft,
en dat de Prins-Regent en zijn ministers aanstonds de nood-
dige maatregelen genomen hebben, om ons met al de voor-
handen zijnde hulpmiddelen bij te staan. Gij zult er oog-
blikkelijk de uitwerking van ondervinden. Binnen weinige
dagen hoop ik zelf te volgen, en gevoel een levendig ver-
langen om mij te hereenigen met mijne landgenooten, na
een afscheid van negentien jaren. Gelukkig, te kunnen

antwoorden op de dringende uitnoodiging, mij door de heeren de Perponcher en Jakob Fagel gedaan, verblijd ik mij nog meer over de wijze, waarop alles is verricht, en hecht mijne volle goedkeuring aan de beginselen, waarnaar men tot hiertoe gehandeld heeft. Houd u, bid ik u, daarvan verzekerd, en geef zulks te kennen aan die heeren, die zich met u in de zorgelijkste oogenblikken aan het hoofd hebben gesteld, als hebbende daardoor alle aanspraak verkregen op mijne erkentenis en op die hunner medeburgers."

Deze brief, die den 27sten November ontvangen, dadelijk gedrukt en algemeen verspreid werd, verlevendigde niet weinig den moed der edele mannen, die het Hoofd van 's Lands Bestuur vormden en reikhalzend uitzagen naar het oogenblik, dat zij den geliefden Vorst op den vaderlandschen bodem mochten ontvangen. Er zouden echter nog bange dagen voorafgaan, dagen die velen met schrik en angst vervulden, vooral toen het ontzettend bericht de hoofd- en hofstad bereikte, dat de Franschen de stad Woerden geplunderd en vele inwoners vermoord hadden. Gelukkig werd deze treurige tijding eenigermate verzacht door de komst der Kozakken in Holland en dat Zutfen door de Pruisen bezet was. Ook werkte eene toevallige omstandigheid mede, om vele twijfelmoedigen in den Haag gerust te stellen. De weg van den Haag naar Scheveningen was als bezaaid met menschen, die met verlangen de komst eener Engelsche vloot verbeidden. Op den 26sten November stapte een Engelsch koopman, Grant genaamd, die in een visschersvaartuig wegens handelszaken de reis herwaarts gemaakt had, te Scheveningen aan wal, en de menigte, die hem zag, hield hem voor een Engelsch officier, die belangrijke tijdingen kwam brengen. Als in triomf werd hij naar het huis gebracht van Van Stirum, en deze, vernemende dat Grant een Engelsche soldaten-uniform bij zich had, en berekenende dat dit gunstig op de bewoners van den Haag zou kunnen werken, verzocht hem zich in die kleeding in de stad te vertoon. Grant deed dit, en de uitwerking was inderdaad verrassend. Het volk schepte moed en vertrouwen, en het gerucht drong door tot de Fransche Bevelhebbers, die, in

den waan gebracht, dat er achter dien eenen Engelschen soldaat duizend anderen waren, van hun voorgenomen aanval op Leiden en 's Gravenhage afzagen. Den volgenden dag begaf zich Grant op verzoek van Van Stirum naar Rotterdam, waar zijne verschijning niet minder indruk maakte. Openlijk omhelsde men daar de zaak van den Prins van Oranje, vooral nadat de Schout-bij-nacht Kikkert de volgende proclamatie had afgekondigd, die wij om den echt vaderlandschen toon hier mededeelen:

»Nederlanders!

»In dit gewichtige oogenblik moeten alle Nederlanders, op alle punten, in alle betrekkingen, een ieder daar hij te huis hoort, zich scharen om het Algemeen Bestuur der Vereenigde Nederlanden, dat in naam van Zijne Doorluchtige Hoogheid, den Prins van Oranje, ons oproept, om ons dierbaar Vaderland te redden. Mijne keus is niet twijfelachtig: ik zweer den Franschen Keizer voor eeuwig af. Ik aanvaard den mij opgedragen post van Opper-Kommandant der defensie van de Maas. Snelt nu aan ter mijner hulpe, gij allen, die nog werkelijk in den dienst van Frankrijk, gij allen, die bekwaam of genegen zijt, om u onder onzen herstelden Waterstandaard te vereenigen.

»De zeelieden zullen hunne soldij genieten. Zij verbinden zich provisioneel voor slechts twee maanden; eene volle maand soldij zal vooruit betaald worden. Iederen bodem zal ik van bedreven officieren voorzien. Voldoet dan, met mij, aan uwen zoo lang gevoeden wensch, verlaat de Fransche vlag, die een afgrijzen van geheel Europa is. De bezem weêr op den mast! en de wateren weêr schoon geveegd van de aanhangelingen van onzen veroveraar, die, in de razernij zijner verhitte verbeelding, zich onoverwinnelijk wanende, zijn gebied tot aan de grenzen der aarde zocht uit te breiden! Herstelt de glorie der Hollandsche vlag, weleer onoverwinnelijk, weleer geëerbiedigd, maar sedert door de heiligschennende handen onzer verdrukkers met schande bezoedeld en aan flarden gescheurd. Wij strijden nu niet meer voor eenen dwingeland, die ons uitputte, die al onze po-

gingen verlamde, die het bloed onzer jongelingschap schatbaar maakte aan zijne heerschzucht, en die zoovele jaren lang een spel maakte van den vernielendsten oorlog. Neen! wij strijden voor ons eigen Vaderland, voor onze ouders, voor onze vrouwen, onze kinderen en onze bezittingen. Deze zaak is wettig, is heilig, de zaak van het Vaderland is de zaak van God!

»Snelt aan ter mijner hulpe, overwinning en glorie wachten ons! Vaderland en Oranje is onze leuze: in de schitterendste tijdperken onzer geschiedenis was zij altijd het teeken der zegepraal en zal het weder zijn.

»Achtien jaren verdrukking hebben ons nog niet doen ont-aarden, het Hollandsche bloed kan niet verbasteren, het ontvlamt weder tot moed, het haakt weder naar den strijd en nieuwe lauweren.

»Snelt dan te mijner hulpe en komt u onverwijld aangeven aan het Kantoor van Wapening voor geheel het zeedepartement van Rotterdam.’

Dit woord werkte goed. Behalve te Rotterdam, werd ook Utrecht door de Franschen verlaten, en toen zich (8 Nov.) drie Engelsche oorlogschepen nabij Scheveningen vertoonden en een aantal zeesoldaten ontscheepten, werd de vrees gedurig minder, dat de vijand het nog zou durven wagen ons te bestoken. Maar weldra zouden alle angst en vrees verdwijnen en plaats maken voor gejuich en dankzegging. Van alle kanten stroomden de troepen der Bondgenooten aan en eindelijk kwam de vurig begeerde Vorst zelf.

Prins Wille m kon het niet langer in Engeland uithouden, en na de noodigste maatregelen getroffen te hebben, scheepde hij zich, 26 November, te Deal in, aan boord van het Engelsche oorlogschip van 74 stukken, *The Warrior*, dat door een tweede vergezeld werd. Onder het juichen der menigte, die zich in de haven bevond en die aanhoudend riep: »Leve Wille m Frederik! Leve de Prins van Oranje! Vrede met Holland! Eendracht met Brittanje!» onder het losbranden van het geschut en het vlaggen van alle bevriende schepen, verlieten de oorlogsvaartuigen het land, waar de edele Vorst in de eerste dagen zijner balling-

schap eene schuilplaats had gevonden. Wat er wel in die oogenblikken in Prins Willem's hart is omgegaan, welke gedachten zijn hoofd doorkruist hebben: wie zal het wagen dit te gissen? De vraag zal echter gewis op zijne lippen hebben gezweefd: zullen thans de jaren mijner verdrukking een einde nemen, en zal ik, door Gods goedheid, mijn Vaderland wederzien? Zal ik, door de liefde van het Nederlandsche volk geroepen, die roeping op eene waardige wijze vervullen, tot zegen van allen en tot eer van Hem, die mij zoo wonderbaar tot heden bewaard en geleid heeft?

Ja, God zij geloofd, de jaren der verdrukking, de jaren eener smartelijke ballingschap hadden een einde. Door lijden en tegenspoed gevormd, beproefd door ongehoorde rampen, maar altijd kalm gebleven te midden der baren zijner onstuimige levenszee, was Prins Willem gevormd om aan het hoofd eener natie te staan, van een volk, dat hem en zijn Huis liefhad en innig overtuigd was — geleerd door de treurige ondervinding der laatste jaren — dat, zoo het Nederland en Oranje voorspoedig zou gaan, Oranje en Nederland onafscheidelijk aan elkander verbonden moesten zijn.

DE SOUVEREINE VORST DER NEDERLANDEN.

1813-1815.

't Was in Gods wegen steeds, dat Neêrland om Oranje
In tranen beurtlings smolt van zielevreugd of smert;
Dat Neêrland met dien stam, die 't jok verbrak van Spanje,
Door snoeren van gebed tot één verbonden werd.

DA COSTA.

DERDE HOOFDSTUK.

DE SOUVEREINE VORST DER NEDERLANDEN.

Aller oogen waren thans naar Engeland gericht en talloos was de menigte, die zich van den Haag naar Scheveningen begaf, om daar de komst van den geliefden Vorst af te wachten. Van den morgen tot den avond werden de zandhoogten beklommen, en ieders oog tuurde over de verre — verre zee, in de hoop een zeil te ontdekken. Daverend weerklonk het gejuich van duin tot duin en langs het strand, toen eindelijk in den namiddag van den laatsten November een groot schip zichtbaar werd. Het was *The Warrior* met de voor het Vaderland zoo kostbare lading.

The Warrior had, gelijk wij reeds gezegd hebben, Deal den 26sten November verlaten. De scheepsbevelhebber wilde eerst de reis nog eenigen tijd uitstellen, daar de Oostewind zeer ongunstig was voor een goeden overtocht, maar de Prins bleef bij zijn besluit: zijn hart verlangde naar zijn vaderland. Onstuimig was de reis, en het slechte vaarwater was oorzaak, dat de schepelingen eerst in den middag van 30 November den toren van Scheveningen in het gezicht kregen. Er werd toen op *The Warrior* beraadslaagd of het raadzaam was Scheveningen zoo dicht te naderen, dat men eene barkas kon uitzetten en de landing beproeven. Wat kon er in die vier dagen niet gebeurd zijn, dat eene nadering van den Vorst onmogelijk maakte! Maar de Prins wilde van geen toeven weten. Hij luisterde niet naar koude overleggingen en koele berekeningen. Hij *moest* naar zijn land, en zoo dit nog in 's vijands macht was, wilde hij het

helpen vrijvechten en zich alzoo een weg naar den voorvaderlijken zetel banen. Gelukkig behoefde dit niet. Aan het strand stonden geene vijanden, maar vrienden, die des Prinsen moed op prijs stelden, om in deze hachelijke oogenblikken aan hun hoofd te staan. Het bericht van 's Prinsen komst werd aanstonds naar den Haag overgebracht, en spoedig bevonden zich dan ook de Leden van het Algemeen Bestuur met den Graaf Van Limburg Stirum aan het strand. Inmiddels was het Engelsche oorlogschip zoo dicht bij gekomen, dat het 't anker kon laten vallen en de barkas uitzetten, waarin de Prins met eenige heeren van zijn gevolg plaats nam. Onder het gebulder der Engelsche kanonnen naderde de boot, maar vóórdat zij nog grond raakte, was reeds zekere Scheveningsche visscher, stuurman Maarten Mos, haar dwars door de golven heen nabij gekomen. Met beide handen de boot vasthoudende, riep hij vol ongeduld: »Wie is de Prins?» Een der heeren wenkte hem met het oog naar den Prins, en toen hij dezen vroeg: »Zijt gij onze Prins?» en hierop een toestemmend antwoord ontving, greep hij haastig 's Vorsten hand en kustte die vurig en eerbiedig. Als op de armen der visschers gedragen klom de Prins nu, onder het oorverdovend gejuich der menigte, uit de boot in een gewonen schulpwagen en bereikte alzoo het droge strand, waar hij vele hem toegereikte handen moest drukken en door de leden van het Algemeen Bestuur begroet werd onder de kreten der menigte: »Oranje boven! leve Willem!» Langzaam reed de wagen door het mulle zand heen en hield stil in de Keizersstraat voor de pastorie van Ds. Faassen de Heer, waar de Prins uitstapte, in afwachting van een beter rijtuig. De predikant was uitlandig, maar zijne dochters ontvingen den Vorst zoo goed als zij konden, niet weinig verlegen wegens de hooge eer, die haar te beurt viel. Terwijl de Prins hier vertoefde, drongen eenige Scheveningsche vrouwen naar binnen en kwamen de tachtigjarige heer Berkenbosch Blok en de heer Van Kouwenhoven Pals, beide in de uniform van officieren der oude Scheveningsche Schutterij, hunne opwachting bij den Prins maken, om een meer officiëel karakter aan deze komst te leenen. »De korte toe-

spraak van den tachtigjarigen heér *Berkenbosch* moet zoodanig geweest zijn, dat zelfs de Engelschen, die hierbij tegenwoordig waren en voor wie de taal, waarin gesproken werd, onverstaanbaar was, desniettemin door eene blijkbare aandoening en eerbiedige houding, het plechtige van het oogenblik en het ernstige dier woorden volkomen schenen te gevoelen en te begrijpen. Het was dezelfde hoogbejaarde grijsaard, die zich eenige dagen te voren naar den toren had laten dragen, om de geliefde Oranjevlag daar voor 't eerst weer te doen waaien. Bij die gelegenheid kwamen over zijne lippen en uit zijn hart deze woorden: »Heer, mijne oogen hebben nu genoeg gezien, mijne gebeden zijn verhoord!» En inderdaad, weinige dagen daarna ontsliep hij kalm en zacht." 1)

Nu wilde zich de Prins te voet naar den Haag begeven, maar eer hij het einde van het dorp had bereikt, kwamen er drie rijtuigen aan. In een dezer nam de Prins, vergezeld van Graaf *Van Limburg Stirum*, plaats, en nu brachten de paarden hem in vollen draf naar den Haag. De Scheveningsche brug was bezet door eene onoverzienbare menigte, en met moeite — zelfs niet zonder gevaar, daar de paarden schichtig werden — kon het rijtuig voort. In den Haag gekomen, stapte de Vorst af aan het huis van den Graaf *Van Limburg Stirum*, op den Kneuterdijk, waar de deur wagenwijd werd opengezet, ten einde ieder vrijelijk binnen te laten komen, die den lang verbeiden Prins wilde verwelkomen.

Dat was een vreugdedag! De gansche bevolking was op de been, niettegenstaande het gure weder en den barren wind. De Haag geleeke wel een lusthof. Overal wapperden de vlaggen en hier en daar had men de huizen met sparrenloof en Oranjelinten versierd. Het klokkenspel speelde de oude *Vaderlandsche* liederen, en telkens als het »*Wilhelmus van Nassauen*» door de lucht galmde, zong het gansche volk dit geliefkoosde lied uit volle borst mede.

1) Zie: Een Scheveningsch Oranjeboek voor het Nederl. Volk enz. Door T. de Jager. 's Gravenhage, 1863.

Op last van Gijsbert Karel Van Hogendorp werd het volgende volksliedje gedrukt en verspreid:

Welk geluk voor 's Gravenhage,
Elk mag nu Oranje dragen
Aan 't geweer en in 't gemoed,
Op de borst of op den hoed.

O, wat zal zijn Hoogheid kijken
Bij het zien dier eereblijken,
Als hij hoort hoe elk, in vreë,
Draagt Oranje en roept hoezee.

Eer Prins Willem is gekomen
Heeft reeds elk de vlucht genomen,
Die onze onderdrukking zocht;
God heeft dit voor ons gewrocht.

Veel geluk, Oranjevrinden,
Franschen zijn niet meer te vinden,
Roept nu elk, met mij te vreë,
Toch Oranje, toch hoezee.

O wat zal zijn Hoogheid blij zijn,
Als hij ziet hoe rustig wij zijn,
Op 't verzoek van Leopold, 1)
Die op aller tongen rolt.

't Is alom Oranje boven,
Nergens ziet men plundren, rooven.
Ieder zingt in rust en vreë
Toch Oranje, toch hoezee.

Inderdaad, men was schier dronken van vreugde. »Den een' — zegt een ooggetuige, de meer genoemde T. de Jager — »biggelden heete tranen langs de wangen, de ander lachte en schreide; hier zag men er, die noch tranen stortten, noch lachten, maar stom en sprakeloos voor zich heen staarden. Allen hadden echter de gedachte met elkander gemeen, dat zij thans droomden, en dat wat zij in dit uur aanschouwden geene werkelijkheid wezen kon. De straten leverden de bontste mengeling op; aanzienlijksten en geringsten omarmden elkander in het openbaar. Patriotten en Oranjegezinden drukten

1) Van Stirum.

elkander warm de hand -- alle partijschap was vergeten." — Dat had God gedaan !

Nog denzelfden dag deed de Prins de volgende proclamatie van het stadhuis aan het volk afkondigen :

»Waarde Landgenooten !

»Na eene scheiding van negentien jaren , en na zoovele rampen , heb ik het onuitsprekelijk genoeg , dat ik door u eenstemmig in uw midden word teruggeroepen.

»Ziet mij hier aangekomen en gereed , om , onder den Goddelijken bijstand , u in het genot van uwe vorige onafhankelijkheid en welvaart te helpen herstellen.

»Dit is mijn eenig doelwit en het oprecht en vurig verlangen van mijn hart.

»Ik kan u de stellige verzekering geven , dat het insgelijks het oogmerk is van de Bondgenooten.

»Het is in het bijzonder de wensch van Z. K. H. den Prins-Regent van het Vereenigd Koninkrijk van Groot-Britannie en Ierland.

»Hiervan zult gijlieden overtuigd worden , door den grootmoedigen bijstand van dat machtig Rijk , die ul. onmiddellijk staat gegeven te worden , en die den grondslag zal leggen van de vernieuwing dier oude en nauwe betrekkingen van vriendschap en alliantie , die zoo lang het geluk uitgemaakt hebben van beide Staten.

»Ik ben bereid en heb vastelijk besloten al het verledene te vergeven en te vergeten ; ons gemeen en eenig doeleinde moet zijn : de wonden van ons dierbaar vaderland te heelen en hetzelfde in zijn vorigen luister en aanzien onder de volkeren te herstellen. De herleefde koophandel zal , zoo ik vertrouwen , een der eerste en onmiddellijke gevolgen zijn van mijne aankomst.

»Alle partijschap moet voor altoos van onder ons gebannen zijn. Geene pogingen zullen van mijn' kant en van dien van de mijnen onbeproefd gelaten worden , om uwe onafhankelijkheid , uw geluk en voorspoed te verzekeren en te bevestigen. — Mijn oudste zoon , die , onder den onsterfelijken Lord Wellington , zich den roem zijner vaderen niet

onwaardig getoond heeft, staat mij binnen kort te volgen. Vereenigt u dan, waarde landgenooten! met hart en ziel met mij, en ons gemeene Vaderland is gered, de oude tijden zullen weldra herleven en wij zullen aan onze kinderen de dierbare panden kunnen overmaken, die wij van onze voorouders ontvangen hebben."

Deze proclamatie, die van hartelijkheid getuigde, was wel in staat om alle bezorgdheid voor de toekomst weg te nemen; vooral maakte de mededeeling, dat 's Vorsten oudste zoon, die in Spanje wonderen van dapperheid verricht had, spoedig zou overkomen, een goeden indruk. Ieder was overtuigd dat, met zulk een held aan het hoofd, ons leger spoedig ook den laatsten Franschman uit het Vaderland zou verdrijven.

Reeds den volgenden dag wilde de Prins zich naar Amsterdam begeven, waar men zijne komst met ongeduld te gemoet zag, maar hij werd hierin verhinderd, daar hij een krijgsraad moest bijwonen, bij welken de Engelsche Minister Lord Clancarty, die hem op reis naar Scheveningen vergezeld had, en de in den Haag gekomen Pruisische en Russische Generaals, Bulow en Benken dorf, tegenwoordig waren, en in welken krijgsraad een plan van verdediging des Lands werd vastgesteld. Hij moest dus zijne reis derwaarts tot een dag later verschuiven. Buiten den Prins om hadden de voornaamste mannen der Republiek reeds den wensch gevormd, om den Vorst als Souverein te erkennen. Hem in de oude waardigheid zijner voorvaderen te herstellen, bracht eigenaardige zwarigheden mede en de rust des lands werd hierdoor ook niet genoegzaam verzekerd. Wat nog van den geest der Patriotten en Gemeenebestgezinden overig was gebleven, moest ineengesmolten of uitgedoofd worden. De eersten toch hadden reeds te veel onaangenaamheden van hun Regeeringsvorm ondervonden, om dien terug te wenschen. En wat de Gemeenebestgezinden betreft, deze, hoezeer aan het huis van Oranje gehecht, begeerden zelve de democratische instellingen der Republiek te vernietigen. Doch zij herinnerden zich de noodlottige tweespalt, die onder zulk een Regeeringsvorm, nu eens tot eene hoofdelooze en dan weder

tot eene veelhoofdige Regeering aanleiding had gegeven. Een vast, éénhoofdig, onverdeeld Bestuur alleen kon beiden bevredigen. Van Stirum had reeds den eersten stap hiertoe gedaan, toen hij zich, in naam van den Prins, tot Gouverneur van den Haag deed uitroepen. Nog duidelijker had zich het denkbeeld aan de Souvereiniteit van den Prins ontwikkeld, toen Van Hogendorp en Van der Duyn het Algemeen Bestuur des Lands in zijn naam aanvaardden. In naam van den Prins was de oppermacht der Franschen vervallen verklaard, alle eeden, aan hen gedaan, vernietigd, hunne kassen en hunne goederen in beslag genomen. Derhalve was de Souvereiniteit reeds werkelijk uitgeoefend. Het Nederlandsche volk had aan al deze daden het zegel zijner goedkeuring gehecht, op eene wijze, zóó eenstemmig en krachtig, gelijk nooit de oppermacht door eenig volk werd opgedragen. Toen dus de Prins in Nederland kwam, was hij — schoon hij zelf er geen woord van gerept had in zijne proclamatie — reeds tot Souverein aangenomen, en ontbrak slechts zijne toestemming. Stadhouder kon hij niet wezen, daar hij — althans het Algemeen Bestuur in zijn naam — als Souverein had gehandeld. Men moest dus overgaan om hem terstond bij zijn komst luide als Souverein uit te roepen.

Dit was ook het gevoelen der Commissarissen Generaal van het Algemeen Bestuur te Amsterdam, Kemper en Fannius Scholten, die op den avond van des Vorsten aankomst te 's Gravenhage, van het balkon op het Dampaleis te Amsterdam, bij toortslicht aan den volke de volgende bekendmaking afkondigden :

»Landgenooten !

Eindelijk is dan het oogenblik dáár, dat aan al uwe onzerheid een einde maakt. De stormen van omwenteling zijn voorbij. Het werk, door onze groote voorouders vóór twee eeuwen onder groote oneenigheid begonnen, is door ons eindelijk, onder bijna nog grootere zwaarigheden, voleindigd. Geen vreemd vorst, onbekend met uwe belangen en met uwe zeden, zal meer over uwe dierbaarste rechten naar willekeur beschikken ; niet meer zal de vrucht uwer nijverheid

eene prooi van vreemdelingen zijn; niet meer zullen uwe kinderen voor vreemde en met uw geluk strijdige belangen buiten 's lands ter slachtbank gevoerd worden; maar ook niet meer zal de onzekerheid over de verdeeling der oppermacht uwe krachten verlammen, uwe macht ontzenuwen.

»Het is geen Willem VI, dien het Nederlandsch volk heeft teruggevraagd, zonder te weten wat het eigenlijk van hem te hopen of te wachten had.

»Het is Willem I, die, als Souverein Vorst, naar den wensch der Nederlanders, onder het volk optreedt, hetwelk eenmaal door een anderen Willem de Eerste aan de slavernij eener schandelijke buitenlandsche overheersching ontrukkt werd. Uwe burgerlijke vrijheid zal door wetten, door eene die vrijheid waarborgende constitutie, zekerder dan ooit gegrondvest zijn. Maar de veerkracht van buiten, de veerkracht van volken, wier staatsinrichting voor het grootste gedeelte de oorzaak was der wonderen, die zoo dikwijls Europa deden verstomd staan, zal ook bij ons, door eene gelijke veerkracht, in evenwicht gehouden worden. Nog slechts weinige opofferingen zijn er noodig en de naam van Holland zal, gelijk te voren, geëerbiedigd en de vlag der Nederlanden op alle zeeën gezien worden. De groote gebeurtenis is voleindigd. Nederland is vrij, en Willem de Eerste Souverein Vorst van dat vrije Nederland!»

Deze verklaring der Commissarissen van het Uitvoerend Bewind werd met tamelijk genoeggen ontvangen, schoon hier en daar gemord werd. Toen het oude volksdeuntje werd gezongen: »Al is ons Prinsje nog zoo klein, Al evenwel zal hij Stadhouder zijn,» — zong menigeen den laatsten regel aldus:

»Doch hoeft geen Souverein te zijn?»

Den 2 December deed Prins Willem zijn intocht binnen de hoofdstad. Bleek van ontroering verscheen hij op het balkon voor het volk, dat hem vol geestdrift toejuichte. In de volgende woorden gaf hij zijn besluit ter aanvaarding der Souvereiniteit te kennen:

»Onuitsprekelijk waren mijne aandoeningen bij de intrede van heden, binnen deze hoofdstad.

»Teruggegeven aan het volk, dat ik nimmer opgehouden heb te beminnen, zag ik mij, na negentien jaren, als een vader, in het midden van zijn huisgezin.

»Nooit, Nederlanders! zal mijne ontvangst in Holland, nooit mijne intrede in Amsterdam uit mijn geheugen gaan, en, bij uwe liefde beloof ik het u, bedrogen zult gij u niet vinden. Gij wilt het, Nederlanders! dat ik u meer zijn zal, dan ik u zonder mijne afwezendheid zoude geweest zijn. Uw vertrouwen, uwe liefde legt de Souvereiniteit in mijne handen, en van alle zijden dringt men aan op de aanneming daarvan, wijl de nood van het vaderland, wijl de toestand van Europa dit vordert.

»Welaan dan! ik zal mijne bedenkingen aan uwe wenschen opofferen; ik aanvaard wat Nederland mij aanbiedt, maar ik aanvaard het ook alleen onder waarborging eener wijze constitutie, welke uwe vrijheid tegen volgende mogelijke misbruiken verzekert; ik aanvaard het in het volle gevoel der verplichting, welke mij deze aanneming oplegt.

»Mijne voorouders hebben uwe onafhankelijkheid doen geboren worden. De handhaving daarvan zal de nimmer ophoudende taak van mij en de mijnen zijn. Ik reken in deze nog altijd eenigszins hachelijke oogenblikken op uwe medewerking en opofferingen, en weldra zal, na eene korte inspanning, geen vreemdeling meer op uwen grond aan de geestdrift der herborene natie, aan de zegepralende wapenen onzer bondgenooten, onder Gods hulpe, tegenstand kunnen bieden.

Gegeven op het Raadhuis te Amsterdam
den 2^{den} December 1813."

Deze Proclamatie werd in al de bevrijde steden afgekondigd. In den Haag werd zij 's avonds bij fakkellicht, ten aanhoore van het juichende volk, door den Burgemeester Slicher voorgelezen, met bijvoeging dezer woorden:

»Wille den Eersten als Souverein Vorst van Nederland uit te roepen, is niet anders dan de tolken te zijn van den algemeenen wil der Natie en zich te kwijten van de dierbaarste plichten aan God en het Vaderland."

Wat den Prins betreft, vele schrijvers beweren, dat hij in

den beginne de hem aangeboden waardigheid oprechtelijk van de hand had gewezen en niets meer — evenals zijne voorzaten — verlangd had, dan het Stadhouderschap, maar dat hij zich door de overredende taal van Kemper en Van der Duyn en door het gewicht der antecedenten liet bewegen die waardigheid aan te nemen, onder voorwaarde van aan zijne onderdanen eene grondwettige staatsregeling te verschaffen, die de persoonlijke vrijheid tegen elke willekeurige handeling zou vrijwaren, gelijk hij die dan ook in het bovenmedegedeeld Besluit te kennen gaf.

Op den 6^{den} December 1813, op den een en twintigsten verjaardag van Prins Willem's oudsten zoon, werd het Algemeen Bestuur onder toegebrachten dank ontslagen en aanvaardde de Souvereine Vorst zelf de Regeering des Lands. Welk een verrassende ommekeer! Nog geene twee weken geleden en Nederland zuchtte nog onder het vreemde juk. Thans was Nederland met Oranje vereenigd en zou ons volk, onder Gods zegen en onder het Bestuur van den beminden Vorst, heilrijke dagen te gemoet gaan. Geen wonder dan ook, dat de kerken op 5 December nauwelijks de talrijke schare konden bevatten, die met den Souverein opgegaan waren, om God te danken voor deze aanvankelijke verlossing, en hunne gebeden opzonden om Zijne voortdurende bescherming voor Vorst en Volk, terwijl een onzer dichters in de volgende verzen aan zijn gevoel lucht gaf:

Ja, God alleen behoort de dank!
 De dank behoort den Heere;
 De menschheid stemm' een jubelklank
 En juiche, God ter eere.
 Hem rijz' van 't heilig dankaltaar
 De wierook der geredde schaar,
 De lofzang der aanbidd'ren!
 Hem komt de glorie, Hem alleen!
 Zijn Almacht heeft den strijd gestreên
 En d' overmoed doen sidd'ren.

Zie neêr, o God! Heel de aarde buigt:
 Zie neêr, met welgevallen!
 Zie neêr! De rei der volken juicht,
 En Neêrland meer dan allen.

Neem aan, neem aan dien dank en lof!
En bij zoo ruim een dankensstof,
O God, nog eene bede:
Snoer met een onverbreekren band
Oranje saâm en Nederland.
En schenk aan 't aardrijk vrede!

Ja, naar vrede smachtte gansch Europa, dat sedert de laatste jaren als met bloed doortrokken was. Zou die vrede echter verkregen worden, dan moest de man des bloeds, Napoleon, of geheel in zijn land teruggedrongen, of onschadelijk gemaakt worden. De eerste zorg onzer Regeering was dus met de Bondgenooten, wier legers steeds meer voorwaarts trokken, de middelen te beramen, om alle plaatsen, die nog in het bezit van den Franschen overheerscher waren, uit zijne macht te verlossen. Maar dit ging niet zoo gemakkelijk en zeker niet zoo spoedig als men verwachtte. De Franschen hadden nog vele steden, Breda, Muiden, Gorinchem, 's Hertogenbosch, Deventer en andere in hun bezit, en schoon de meesten nog in den loop van het Verlossingsjaar door den vijand werden ontruimd, duurde het toch nog tot Mei 1814 vóór het Vaderlandsch grondgebied geheel door de Franschen was verlaten.

Talloos waren thans de werkzaamheden, die voor den Souvereinen Vorst bestemd waren. Maar gelukkig was hij aan werkzaamheid gewoon en had hij reeds te Fulda blijken gegeven van een verstandig Regent te zijn. Zijne zorgen betroffen allereerst 's lands geldmiddelen, dan een genoegzame legermacht en voorts moest er ten allerspoedigste voorzien worden in het ontwerpen eener Algemeene Grondwet voor den Nederlandschen Staat. Wat de geldmiddelen betreft, de Staatskas — behoeft dit nog gezegd te worden? — bevond zich in een treurigen toestand, en om vooral de krijgskas te stijven, achtte de Vorst het noodig eene proclamatie uit te vaardigen, waarin hij op eene krachtige wijze de natie aanspoorde tot vrijwillige gaven. Deze roepstem bleef niet zonder goede uitwerking. Nog binnen eene maand bedroeg het totaal der giften, volgens de Staatscourant, f 1.204.252, behalve de waarde der geofferde kleinoodiën, parelen, juweelen, gouden en zilveren vorken, horologies enz. Voorwaar, eene

aanzienlijke som, in aanmerking genomen hoe verarmd velen onzer landgenooten in die oogenblikken waren. Ook bleek 's Vorsten oproeping tot eene algemeene wapening niet geheel vergeefs geweest te zijn. 1) In Amsterdam boden zich aanstonds zeshonderd man aan voor den zeedienst, en vóórdat het jaar 1813 ten einde liep, bezat het Vaderland reeds een landstorm en een landmilitie, opgericht uit weerbare mannen van 17 tot 50 jaar, van welke een deel in de steden tot schutterij gevormd en in den wapenhandel geoefend werd. De overigen, bestaande uit 16000 man infanterie en 4000 man artillerie, moesten dienen om den vijand uit het land te verdrijven. Voor de belangen van koophandel en zeevaart werd mede zeer geijverd: de zoo nuttige instelling der *Kweek-school voor Zeelieden*, die onder Napoleon buiten werking was gebracht, werd hersteld en aan een commissaris-generaal de taak opgedragen de zaak van 's lands zeewezen te regelen en deswege de noodige voordrachten te doen, terwijl (25 Maart 1814) de koophandel bijzonder gesteund werd door het in het leven roepen der *Nederlandsche Bank*. In deze en nog zoovele andere werkzaamheden werd de Vorst, bij gebrek aan een eigenlijken Staatsraad, bijgestaan door eenige der bekwaamste Staatslieden, die geregeld twee malen 's weeks vergaderden en door hem over de gewichtigste belangen geraadpleegd werden. Willem I — zoo althans noemen wij hem nu reeds als Souvereine Vorst — spoorde intusschen ijverig aan tot het samenstellen eener Algemeene Grondwet, zoo noodig voor de goede verstandhouding tusschen Vorst en volk en voor de duurzaamheid eener Staatsregeling. Op den 21sten December droeg hij het ontwerpen daarvan op aan eene Commissie, bestaande uit zestien aanzienlijke mannen, die, vreemd

1) Bosscha, in zijn *Neerland's heldendaden te land*, gispt eenigszins de laauheid der Nederlanders om aan die oproeping te voldoen. De natie, zegt hij, meende de bevrijding des lands aan de Bondgenooten te kunnen overlaten. Er boden zich wel genoegzame manschappen aan om de veiligheid binnenslands tegen de Fransche troepen te handhaven, maar men ondersteunde liever door geld het huren van vreemde troepen. Het nakroost der Bataven had een afkeer van het soldatenleven; van daar dan ook dat het krijgswezen van den Nieuwen Staat op zeer gebrekkige grondslagen heeft moeten opgericht worden.

genoeg, tot verschillende richting behoorden; wel is waar een bewijs, dat de Vorst alle herinnering aan vroegere partijchap had uitgewischt, maar 'tgeen toch niet voordeelig op de samenstelling kon werken, daar zij noodwendig een mengelmoes van monarchale en liberale begrippen moest worden. Immers Van Hogendorp en Van der Duijn waren standvastige aanhangers van Oranje en hadden nooit hunne diensten aan een vreemd gouvernement verleend; Roëlli had eene hooge betrekking onder Koning Lodewijk bekleed en Van Maanen was een der ijverigste Revolutionairen geweest. Hogendorp, die zich reeds in 1812, toen niemand nog aan eene omwenteling durfde denken, met het ontwerp eener Grondwet had bezig gehouden, werd tot Voorzitter dezer Commissie benoemd, terwijl Falck de betrekking aanvaardde van Secretaris van Staat.

Gelijk wij zagen, had Prins Willem Engeland verlaten en de reis naar Holland aanvaard, zonder van een lid zijner familie vergezeld te zijn. Wijze voorzichtigheid gebod hem dit. Doch toen de donkerste wolken verdwenen waren en het gevaar minder dreigend was, wenschte de Souvereine Vorst zich omgeven te zien van zijne gemalin en kinderen, om met hen de zorgen en genoegens des levens te deelen en na de vermoeiende werkzaamheden in den gezelligen kring van het huiselijk samenzijn uit te rusten. Prins Frederik was reeds den achtsten December overgekomen en had zich terstond met den Generaal Bulow naar het oorlogstoooneel begeven. Zijn oudere broeder, de Erfprins van Oranje, had, zoodra hem ter kennis gekomen was welke heugelijke gebeurtenissen hier te lande voorgevallen waren, het leger van Wellington, dat zich thans op Franschen bodem bevond, verlaten en kwam, over Engeland, elf dagen na Prins Frederik hier te lande aan. Zijn doorluchtige vader benoemde hem den volgenden dag (20 Dec.) tot Generaal der infanterie en tot Inspecteur-Generaal der troepen. Doch eerst in het volgende jaar mocht de Vorst het geluk smaken zijne gemalin en hare dochter Marianne te omhelzen. Beide, moeder en dochter, kwamen (8 Januari 1815) van den kant van Duitschland, over Gelderland en Utrecht, naar 's Hage, welke

komst twee dagen later gevolgd werd door die van de Prinses weduwe van Willem V, met de eenige zuster van den Vorst, de Prinses weduwe van Brunswijk. Zoo bevond zich dus het gansche Huis van Oranje in het Vaderland, en zoo er ook vroeger veeten bestonden, vooral ten opzichte van de Prinses weduwe van Willem V, deze werden spoedig uitgewischt: alle vijandschap was opgelost in den wensch voor het heil van Neerland. Niemand zag meer in die doorluchtige vrouw de fiere gemalin van Willem V, maar de moeder van den Vorst, die hij liefhad en ongaarne van zich verwijderd zag. Toen zij haren eenigen zoon voor het eerst, na zulk een lang afscheid en na zoovele groote gebeurtenissen wederzag, werd zij van aandoening bewogen en stamelde: »mijn vorst,» maar de Souvereine Vorst nam haar met teedere liefde in zijne armen, en voegde haar toe: »Laat dat, ik blijf altoos uw Willem.»

De Commissie, belast met het ontwerpen eener Algemeene Grondwet voor den Nederlandschen Staat, had zich intusschen zoo ijverig daarmede bezig gehouden, dat zij reeds den 2^{den} Maart het ontwerp den Vorst kon aanbieden, nadat op den 14^{den} Februari bepaald was, dat er van regeeringswege 600 Notabelen ter beoordeeling van dat ontwerp zouden benoemd worden, welke Notabelen tevens zouden worden geacht de Natie te vertegenwoordigen. Den 29sten Maart kwamen vier honderd drie en tachtig hunner te Amsterdam in de Nieuwe Kerk bijeen (honderd negentien bleven om verschillende redenen afwezig), om het gemaakte ontwerp goed of af te keuren.

De Vorst zelf opende de Vergadering met de volgende aanspraak:

»Mijne Heeren!

»Met de hartelijkste aandoening open ik deze Vergadering. Voor negentien jaren, door de Staatsstormen, die Europa nu bijna het vierde van eene eeuw geslingerd hebben, van den Vaderlandschen grond verwijderd, op het oogenblik zelf, waarop zich nauwelijks voor mij de loopbaan had geopend, waarin ik het Vaderland van dienst kon zijn, vond ik mij door de

berichten van het dagelijks dieper zinken van dit volk, met welks roem en geluk de roem en het geluk van mijn Huis zoo lang verbonden waren geweest, nauwer en nauwer aan Nederland verbonden. Maar het geluk, het aaneengeschakeld en ongehoord geluk van den algemeenen overweldiger van het vasteland scheen alle uitzicht, om het land mijner geboorte ooit wederom te zien, en bevrijd wederom te zien, bijna onmogelijk te maken, en echter zie ik mij thans, dank zij daarvoor de goedheid van het Opperwezen, door de zegevierende wapenen der vereenigde wrekers en handhavers van de geschonden rechten der Natie en de geestdrift der Nederlanders zelve, voor het herstel hunner vrijheid, niet alleen in dat Vaderland terug, maar te gelijk omstuwd en gerugsteund door alles, wat de liefde en hartelijkheid van een volk aan eenen Vorst kan aanbieden; en zou ik dan zonder aandoening eene vergadering openen, waar zich een aanzienlijk getal der beste en voornaamste, der kundigste en ge goedste mannen, uit dat volk, vereenigd vindt, om te beslissen over het gewichtigst punt, dat ooit voor een volk in overweging genomen kan worden, over de grondwet, van welke het geluk, niet alleen van dit geslacht, maar, gelijk wij hopen, ook dat van volgende geslachten moet afhangen?

»Neen, mijne Heeren! ik gevoel al het aandoenlijk plechtige van dezen dag; maar ik gevoel ook daardoor te meer den plicht, die op mij rust, om u voor dat Vaderland zelf het belang uwer gewichtige roeping te herinneren.

»Ik heb op de verklaring van het meerendeel der natie, dat zij de uitoefening der soevereine rechten, bij voorkeur, in mijne handen zag, gezegd, alléén op ééne voorwaarde daarin genoegen te zullen nemen, en wel op die, dat eene voor Holland's behoefte en den tegenwoordigen toestand van Europa berekende grondwet de vrijheid van personen, de veiligheid van goederen, en, met één woord, al de burgerlijke rechten, welke een inderdaad vrij volk kenschetsen, genoegzaam zoude verzekeren.

»Eene Commissie, uit mannen samengesteld, welker vaderlandsliefde en kundigheden boven alle bedenking waren, heeft eene dergelijke grondwet ontworpen. De Heer van Maanen

zal u de gronden, waarop dit nieuwe staatsgebouw is opgetrokken, doen kennen; maar het is geenszins mijne bedoeling, het kan mijne bedoeling niet zijn, de behandeling der gewichtigste zaak tot eene ijdele plechtigheid te maken.

»Overtuigd door hetgene wij gedurende twintig jaren gezien hebben, dat eene hoofdelijke stemming van het geheele volk bijna, uit den aard der zaken, niet anders dan eene bloote vertooning is, heb ik juist daarom deze Vergadering bijeengeroepen, om zeker te zijn, dat mannen, uit alle oorden van het Vaderland, uit de achtingswaardigste burgers gekozen, niet bij overijling, maar na een bedaard overleg te hunnent, zonder werking van invloed of overreding, de vraag beantwoorden zouden, of zij in deze grondwet genoegzamen waarborg voor hun geluk en voor hunne veiligheid niet alleen, maar ook voor die van hunne kinderen vonden.

»In het breede te betoogen, mijne Heeren! hoezeer de zaak al uwe aandacht waardig is, zoude eene belediging voor u zijn, maar ik mag niet nalaten u te herinneren, dat het eene belediging voor mij zoude zijn, indien iemand uwer zich kon verbeelden, dat hij in deze beslissing door iets anders, dan alleen door zijne overtuiging, en door zijn geweten, moest geleid worden.

»Het belang en het geluk van Nederland moeten alleen het doel zijn uwer raadplegingen, gelijk zij, hiervan zij God mijn getuige, alleen het doel mijner wenschen en uitzichten zijn.»

De heer van Maanen, President van het Hooge Gerechtshof, ontvouwde thans het oogmerk dezer bijeenkomst en de beginselen, naar welke de nieuwe Grondwet ontworpen was. De Souvereine Vorst overhandigde hierop het ontwerp aan den President en verliet de Vergadering, waarna er een begin met de stemming gemaakt werd. De werkzaamheden, hiertoe vereischt, duurden tot twee uur na den middag, en nu en dan waren de debatten over sommige punten zeer levendig. Vooral het artikel over oorlog en vrede, waarvan de macht in handen van den Vorst zou berusten, werd door menigeen bestreden, en niet minder dat, waarbij bepaald werd dat de Christelijk-Hervormde Godsdienst die van den Souvereinen Vorst moest zijn. Waarschijnlijk zouden de debatten nog le-

vendiger zijn geweest, als de Notabelen zich meer tijd hadden gegund, maar veel tijd van beraad schoot er niet over: de vijand was immers nog in het land; elke dag verloren, was veel verloren. Er moest gehandeld worden. Van daar dan ook, dat velen bij de lezing van een artikel dit maar terstond toejuichten; inderdaad met de beste bedoelingen, maar geheel voorbijziende dat er hier en daar een adder onder het gras verborgen lag, die later meer kwaad dan goed kon doen. Met 448 tegen 26 stemmen werd het Ontwerp goedgekeurd en de uitslag den Vorst medegedeeld, terwijl door het lossen van geschut dit den volke werd bekend gemaakt. Den volgenden dag begaf zich de Vorst, ten 10 ure des morgens, vergezeld van zijn gemalin, zonen, moeder en zuster, te voet van het paleis op den Dam naar de Nieuwe kerk, onder het gejuich van eene ontelbare schare, om den eed, bij de Grondwet gevorderd, af te leggen. Voorafgegaan door de aanzienlijkste plaatsbekleeders des Rijks, besteeg de Souverein, onder plechtstatig orgelmuziek, den opgerichten troon, waarna de Voorzitter der Vergadering zich tot den Vorst wendde, om hem in aller naam hulde toe te brengen. De Vorst hoorde deze toespraak aan, staande en het hoofd ontbloot; hij beantwoordde haar in uitdrukkingen van hartelijke dankbaarheid, terwijl hij zijn vertrouwen te kennen gaf in de goede gezindheid van 'slands ingezetenen en in hunne verkleefdheid aan hem en zijn Huis. Daarna legde hij den volgenden eed af: »Ik zweer, dat ik eerst en bovenal de Grondwet van de Vereenigde Nederlanden zal onderhouden en handhaven, en dat ik wijders de onafhankelijkheid van den Staat, de vrijheid en welvaart van deszelfs ingezetenen, met al mijne kracht bevorderen zal. Zoo waarlijk helpe mij God Almachtig!» De Voorzitter der Vergadering stond thans op en sprak op eene plechtige wijze den volgenden eed uit, waarin hij door al de leden gevolgd werd: »Wij zweren, dat wij, als representeerende de Vereenigde Nederlanden, en in dezen naam, U, krachtens de Grondwet van dezen Staat, huldigen en ontvangen als onzen Souvereinen Vorst, dat wij Uwe hooge Souvereine rechten zullen bewaren en onderhouden, en U getrouw en gedienschtig zullen zijn in de bescherming van Uwen Per-

soon en Staat. Zoo waarlijk helpe ons God Almachtig!"

De Souvereine Vorst, thans als Willem I, gehuldigd, was deze Souvereiniteit verschuldigd, naast God, aan het bloed, ten dienste van het Vaderland door zijne Voorvaderen gestort; aan den roem en welvaart, die Nederland onder hunne leiding verwierf; aan den innigen band, door den loop der eeuwen tusschen hen en de Natie gelegd, aan de oude Rechten van zijn Huis en aan het vertrouwen en de eigen keuze van het vrije volk." 1) De gansche plechtigheid der huldiging van Willem I werd in de kerk besloten met eene godsdienstige redevoering, gehouden door den Amsterdamschen Predikant en Hoogleraar, Petrus Haack, en na afloop daarvan vierde de Hoofdstad feest en werd er des avonds een bijna algemeene illuminatie ontstoken.

Zonder ons in breedvoerige beschouwingen te verdiepen, willen wij echter toch de voornaamste punten der Grondwet mededeelen, die uit 146 artikelen bestond. Opvolging van den Souvereinen Vorst bij erfrecht en eerstgeboorte; aan hem verbleef het recht van oorlog en vrede, opperbestuur der geldmiddelen, de beschikking over vloten en legers; de Souvereine rechten, vroeger door de Staten bezeten, werden thans alleen aan hem opgedragen, doch de gewone huishouding der politie aan de Besturen overgelaten. De Christelijke Hervormde Godsdienst die van den Vorst. De bezoldigingen der Hervormde leeraren, en ook van andere tot daartoe onderhoudene en hulpbehoevende gezindheden, zouden door den Staat gedragen worden. Tot handhaving der volksoverheid en tot waarborg van een richtig beheer, zou eene Vergadering van Staten-Generaal, bestaande uit 55 leden, voor drie jaren door de Staten der Provinciën benoemd, de buitengewone uitgaven vergunnen of weigeren en, evenals de Vorst, wetten voordragen of afstemmen. Voorts een Raad van State; Algemeene Rekenkamer; onafhankelijkheid der Rechterlijke macht; algemeene wetboeken; zorg der Regeering voor het openbaar onderwijs en het armbestuur. Een

1) Verstolk van Zoelen.

nationale Land- en Zeemacht uit vrijwilligers, en bij gebrek van deze, uit lotelingen samengesteld, enz. enz.

Reeds met een enkel woord hebben wij medegedeeld wie de mannen waren, belast met het ontwerpen dezer Grondwet, en daaruit afgeleid, dat er hierdoor in het Ontwerp noodzakelijk heterogene (in aard verschillende) bestanddeelen, zowel anti-revolutionaire als revolutionaire moesten voorkomen, geheel overeenkomstig den geest dier dagen, waarin hart en hoofd zoozeer geslingerd werden. De mannen der Oudstadhouderlijke partij — die van het Huis van Oranje — waren niet bij machte zich geheel van revolutionaire theoriën en begrippen te ontdoen, die zij als met de lucht hadden ingeademd. Zij achtten geen Staat langer mogelijk, dan die uit een zoogenaamde overeenkomst tusschen Vorst en Volk was voortgesproten; er moest een blad papier bestaan, eene geschreven Constitutie, alsof Nederland plotseling een nieuw Rijk was geworden en niet sedert twee eeuwen als een vrije, onafhankelijke, protestant-christelijke Staat bestaan had. Men had door deze Grondwet weder Staten-Generaal, maar deze misten het gezag, dat zij vroeger in de Stadhouderlijke tijden bezaten; Provinciale Staten, maar zonder Souvereiniteit; een vrij volk, dat wapenen mocht dragen, maar op zekeren leeftijd gedwongen werd, bij wijze van conscriptie, den Staat te dienen. De gansche Grondwet was door een Fransch-revolutionair zuurdeeg doortrokken en de eerste schreden gezet op een gebied, waar men eindigen zou met het verzaken van eerbied voor alle hoog gezag.

Onderwijl Nederland het voorrecht genoot zijn eigen Vorst op den troon te bezitten en na zooveel benauwdheid weder eenigszins ruim ademen mocht, hadden er in het buitenland gebeurtenissen plaats, die ons tot nieuw gejuich en dankbaarheid konden stemmen. De Bondgenooten hadden den krijg tegen Napoleon op Franschen bodem voortgezet. Welington, de Pyreneën doorgetrokken zijnde, stond voor Bordeaux, welke stad nu hare poorten voor dien veldheer opende. Lyon werd door de Oostenrijkers ingenomen en Blucher trok met Schwartzenberg op Parijs aan. Napoleon's gemalin, Maria Louise, verliet Parijs, dat de macht der

Gealliëerden niet kon tegenhouden. Op den 31sten Maart, — één dag nadat Willem I de hulde zijner onderdanen had ontvangen — rukten Keizer Alexander, de Koning van Pruisen en de Oostenrijksche Veldheer, aan het hoofd eener geduchte legermacht, Frankrijk's hoofdstad binnen. Alexander, grootmoedig als hij was, vaardigde onmiddellijk na zijn binnenrukken eene proclamatie aan het volk uit, die wij wegens hare merkwaardigheid hier volgen laten :

»Franschen! Het lot des oorlogs heeft mij hier geleid Uw Keizer, die mijn bondgenoot was, heeft mij driemaal bedrogen. Hij is in het hart mijner Staten rampen komen brengen, waarvan de sporen nog lang zichtbaar zullen wezen. Eene rechtvaardige verdediging heeft mij hier henen gevoerd, doch ik ben verre verwijderd van het denkbeeld van aan Frankrijk de rampen, die zijn Keizer mij berokkende, te willen wreken.

»Ik ben rechtvaardig; ik weet, dat het geenszins de schuld der Franschen is. De Franschen zijn mijne vrienden, en ik wil hun bewijzen, dat ik kwaad met goed kom vergelden. Napoleon is mijn eenige vijand.

»Ik beloof mijne bijzondere bescherming aan de stad Parijs.

»Ik zal al hare openbare inrichtingen beschermen en behoeden. Ik zal er niet dan keurtroepen inbrengen.

»Ik zal de Nationale Garde, die uit de bloem uwer burgerij is samengesteld, behouden; het staat aan u, uw toekomstig geluk te verzekeren.

»Gij hebt een Gouvernement noodig, dat aan u en aan Europa de rust weêrgeeft; gij kunt mij zeggen wat gij verlangt. Mij zult gij bereid vinden, om uwe pogingen te ondersteunen.”

Napoleon, die zich te Fontainebleau bevond, wilde nog eene poging wagen en met het overschot van zijn leger op Parijs aanrukken, maar invloedrijke mannen, onder welke de Maarschalk Ney was, wisten hem tot onderwerping over te halen, en teekende hij, 11 April, een verdrag van afstand voor zich en zijne opvolgers, waarna hem Elba tot een verblijfplaats werd aangewezen. Kort hierop nam Lodewijk XVIII bezit van den Franschen troon en werd er tusschen

de Bondgenooten en Frankrijk een algemeene vrede gesloten, bij welken vrede al het onwettig overheerde grondbezit weder van dat land gescheiden, Willem I als Souvereine Vorst van Nederland erkend en aan onzen Staat vermeerdering van grondgebied toegezegd werd. Een en ander had ten gevolge, dat al de vestingen of kustplaatsen, die nog Fransche bezetting inhielden, door deze verlaten werden. Een der kustplaatsen, die het langst de Fransche zijde hielden, was de Helder, waar de Admiraal Verhuell het bevel voerde. Deze verdienstelijke zeeofficier, 1) trouw aan den eed aan Napoleon gedaan, verdedigde zich moedig tegen den Hollandschen Generaal de Jonge, die hem aan de landzijde ingesloten hield, en tegen de Engelschen, die de haven geblokkeerd hielden. Niettegenstaande de Jonge hem liet weten, dat de Geallieerden zich in Frankrijk bevonden en de voornaamste vestingen in onze handen gevallen waren, weigerde Verhuell de vesting over te geven. Eerst den 21sten April, toen hem de abdicatie van Napoleon bekend werd, gaf hij toe, en ontruimde (4 Mei) de vesting.

De vrede van Parijs en de ontruiming der Franschen van ons grondgebied gaven ons veel stof tot blijdschap en dankzegging. Eene week na de inhuldiging van Willem I werd er, allereerst te Amsterdam, een plechtige dankdag in de kerken gehouden, overeenkomstig de begeerte van den Souvereinen Vorst, die hierin reeds vroeger door een goed voorbeeld was voorgegaan. Het zou eene vermindering zijn van de geschiedenis onzes Vaderlands, in verband tot de eerste

1) Karel Hendrik graaf Verhuell werd 1770 te Doesborgh geboren en trad als Luitenant ter zee in 1795 uit den zeedienst, daar de staatsomwenteling niet met zijne zienswijze strookte. Tijdens Schimmelpennincks Bestuur bevond hij zich 5 Juni 1806 te Parijs, waar hij in naam der Commissie, belast om te onderhandelen over de verandering in onzen Regeeringsvorm, tot den Keizer eene aanspraak richtte en diens broeder tot Koning van Holland verzocht. Onder de Regeering van Koning Lodewijk werd hij tot Minister van Marine, Maarschalk des Koninkrijks en Graaf van Zevenaar benoemd. Na den val van Napoleon verzocht hij Willem I in dienst der Nederlanden te worden aangenomen, maar Willem I was tegen hem ingenomen en sloeg zijn verzoek af. Verhuell vertrok naar Parijs, werd Pair van Frankrijk en stierf aldaar 1845.

Regeeringsjaren van Willem I, zoo wij niet te boek stellen in welk eene stemming des harten die Vorst de teugels des Bewinds in handen nam. Een zijner eerste daden toch was luide zijne diepe afhankelijkheid van God te kennen te geven en het Nederlandsche Volk op te wekken zich voor den Almachtige te verootmoedigen en Gods hulp voor Vorst en Volk af te smeeken. Hoe verschillend de gevoelens ook over hem mogen zijn, toch is men het bijna algemeen eens: dat Willem I een diep godsdienstig gevoel bezat en geloofde, dat volk noch Vorst zonder den zegen Gods ooit gelukkig of voorspoedig kan zijn. Dat hij dit althans erkende bewees zijne uitschrijving van den plechtigen Dank-, Vast- en Bededag, die nog vóór het einde des jaars 1813 dagteekent. Die uitschrijving moge menigeen, vooral in onzen tijd van opstand en revolutie tegen alle Goddelijk gezag, op zijn zachtst genomen, eene ijdele godsdienstige vertooning toeschijnen, — voor den Christen, die het wel meent met zijn land en medemenschen, is zij echter van groote waarde. Zij vergunt ons een blik te slaan in het hart van den man, die gereed staat een zwaren last op de schouders te nemen en naar hulp uitziet, om dien te kunnen torschen. Zij herinnert ons aan 's Vorsten naamgenoot, Prins Willem I, die een verbond sloot met den Machtigsten aller Potentaten, en moet menigeen schaamrood doen worden bij de droevige ervaring, dat thans de Vorsten, zoo zij in nood zijn, meer hunne hulp verwachten van buskruit en staal, dan van Hem, in wiens Hand ons leven en onze adem is. Wij beschouwen evenwel gemelde uitschrijving ook niet als geheel alleen uitgaande van Willem I, — neen, zijne voornaamste dienaren en een groot deel der Natie waren van hetzelfde gevoelen als hij, getuige vooral de belangstelling, waarmede zij ontvangen en vele jaren gehandhaafd werd. Als zoodanig meenen wij dan ook de uitschrijving niet aan onze lezers te mogen onthouden, en ons dunkt, bij de lezing daarvan zal menigeen, eene vergelijking makende tusschen die dagen van 1813 en 1873, den wensch uiten: dat Vorst en Volk gedrongen mochten worden te komen tot dezelfde ootmoedige belijdenis van schuld, tot de algemeene bede der uitbreiding van de leer des Evangelies

en om Bijstand des Allerhoogsten , gelijk Willem I dit in 1813 aan zijn volk voorstelde. Bovendien bevat die uitschrijving nog iets meer dan eene gewone opwekking tot gebed en dankzegging. Zij drukt geheel den toestand van land en volk uit , en als zoodanig is zij in ons oog een staatsstuk van hooge waarde , waarom wij ze dan ook in haar geheel laten volgen.

»Overwegende , dat de groote gebeurtenissen , welke in de laatste maanden in Europa in het algemeen , en in ons dierbaar Vaderland in het bijzonder , zijn voorgevallen , te zichtbaar den vinger Gods aanduiden , dan dat niet elk Nederlander verlangen zou den Almachtige vuriglijk en gemeenschappelijk daarvoor te danken ;

»Overwegende , dat daarenboven , zoowel de dringende behoeften , welke de vijanden ons hebben achtergelaten , als de algemeene omstandigheden en onze plichten jegens onze Hooge Geallieerden , ons de noodzakelijkheid hebben opgelegd om opofferingen van onze goede Ingezetenen te vragen , welke ons hart niet alleen moeite aandoen , maar welke ook , zullen zij aan onze bedoelingen beantwoorden en de onafhankelijkheid van Nederland bevestigen , door den zegen des Allerhoogsten moeten achtervolgd worden ;

»Overwegende , dat nog eenige streken van het Vaderland onder het juk en de macht van Frankrijk zuchten , en derzelver ingezetenen door angst en roof gekweld worden , voor welker bevrijding ieder rechtschapen Nederlander *den God zijner Vaders* hartelijk bidden zal ;

»Overwegende eindelijk , dat eene plechtstatige Godsdienst-oefening onder al deze belangrijke omstandigheden evenzeer door de beginselen van ons hart en den Godsdienst gevorderd wordt , als zij ook , naar het voorbeeld onzer Hooge Geallieerden en gelijktijdig en in overeenstemming met het Rijk van Groot-Brittanje , hetwelk deze Staat voor zoovele en zoo belangelooze opofferingen te danken heeft , met de plichten en wenschen der Natie alleszins overeenkomt ;

»Hebben besloten en besluiten :

»1o. Tot het uitschrijven van een plechtigen nationalen Dank-, Vast- en Bededag , welke zal plaats hebben op Don-

derdag den 13^{den} Januari 1814, en dus tenzelfden dage waarop deze Godsdienstige plechtigheid ook door de inwoneren van het met ons bevriend Groot-Brittanje voor den troon des Almachtigen zal worden gehouden. De uitschrijving van welken Dank-, Vast- en Bededag hierna volgt.

20. Dat op den 5^{den} Januari 1814, zijnde de eerste Woensdag in de maand, en voorts tot wederzeggen toe, iederen eersten Woensdag van iedere maand des avonds van zes tot zeven uren, zal worden gehouden een plechtig dank- en biduur, geschikt naar de omstandigheden van tijden en zaken.

30. Onze Commissaris-Generaal tot de Binnenlandsche Zaken zal de vereischte dispositie nemen, ten einde de voorsz. Dank-, Vast- en Bededag met betamelijken eerbied worde gehouden en op dien dag alle Neringen en Handteringen, ouder gewoonte, ophouden.

40. Het vereischt getal Exemplaren van dit Besluit zal worden gedrukt en verzonden aan alle de Commissarissen-Generaal in de Departementen, met last aan alle Predikanten en Leeraren der onderscheidene Godsdienstige gezindheden, om deze van hunne Predikstoelen af te kondigen en alles aan te wenden, wat aan de Godsdienstige plechtigheid van dien dag kan bevorderlijk zijn.

Aldus gegeven in 's Gravenhage den 26sten December des jaärs 1813 en van onze Regeering het eerste.

(Was get.) Willem.

Ter ordonnantie van Zijne
Koninklijke Hoogheid,
(Was get.) A. R. Falck.

Wij Willem, bij de Gratie Gods Prinse
van Oranje-Nassau, Souverein-Vorst der
Vereenigde Nederlanden, enz. enz. enz.

»Van het oogenblik af, dat Wij, geroepen door de een-

stemmige begeerte des Nederlandschen Volks, en aangemoedigd door de treffende blijken van deszelfs hartelijke verkleefdheid aan Ons en Ons Huis, de Hooge Regeering dezes Lands hebben aanvaard, is het Ons één Onzer dierbaarste plichten geweest, zooveel mogelijk werkzaam te zijn tot de spoedige herstelling dier Vaderlandsche zeden, gebruiken en inrichtingen, die onder de oorzaken van deszelfs voormaligen bloei mede mochten gesteld worden, en gedurende eene vreemde overheersching waren belet, gestremd of verlamd geworden.

»Onder alle deze gebruiken en zeden waren er geene, uit derzelve aard meer betamelijk en eerwaardig, en in derzelve strekking heilzamer, dan die, welke nog de blijken droegen van dat echt Godsdienstig gevoel, hetwelk *het sie-raad van onze Vaderen* was bij de oprichting van dezen Staat, en zich openbaarde in afhankelijke erkentenis van Gods wijze en goede Opperheerschappij, en oprechte dankbaarheid voor bijzondere en nationale weldaden: in eerbiedig vertrouwen op Hem, die alleen het goede en den zegen schenken kan: *in ootmoedige belijdenis van eigen schuld en zwakheid, en in prijsstelling op het zalig Evangelium van onzen Heer Jezus Christus*, hetwelk nog onder ons beleden en gepredikt wordt!

»Wij moesten dan, bij onze terugkomst in het lieve Vaderland, met innerlijk genoegen de overgeblevene sporen dier aloude Godsdienstige gezindheid ontdekken, blijkbaar in het reeds geboden herstel *der achtbare viering van den dag des Heeren* en voorgeschrevene openlijke Dankzeggingen voor den aanvankelijken gelukkigen ommekeer van zaken; welke bevelen en voorschriften niet anders dan onze hoogste goedkeuring hebben kunnen wegdragen.

»En daar deze gezegende ommekeer sedert den tijd dier plechtige dankzeggingen en gebeden zoodanige voortgangen heeft gemaakt en tot zulk een trap van vastheid gekomen is, als men zich binnen een zoo gering tijdsverloop en onder zoovele ongunstige omstandigheden nauwelijks had durven beloven, gevoelen *alle ware Nederlanders reeds op nieuw de behoefte om met de uitstortingen hunner vurige erkentenis en met hunne eerbiedige smeekingen gemeenschappelijk tot den*

Troon der Goddelijke Majesteit te naderen; Wij vooral gevoelen deze behoefte, die, tijdens de eerste Godsdienstige viering, door tegenwinden opgehouden, nog verhinderd werden het strand van onzen dierbaren geboortegrond te betreden.

»Wij waren derhalve reeds bedacht, om aan *dit gevoel onzes harten, hetzelfde als dat van alle onze landgenooten*, voldoening te geven, door het uitschrijven van eenen buitengewonen, algemeenen en plechtigen dag, in alle Tempels en Bedehuizen der Godsdienstige Gezindheden binnen ons Vaderland te vieren, en toegewijd zoowel aan *openlijke verootmoediging voor God*, als aan blijde herdenking der reeds genotene algemeene en bijzondere voorrechten en nederige afbedding van verderen Goddelijken bijstand en zegen, toen Wij het bericht ontvingen, dat in het Rijk van *Groot-Brittanje*, thans weder zoo nauw met ons verbonden en welks deelneming in ons lot zich op eene voorbeeldeloos edelmoedige wijze openbaart, zulk een dag van plechtige Nationale Godsdienstoefening is bepaald op den 13^{den} Januari des aanstaanden jaars, en wie kan er aan twifelen, dat daarbij ook inzonderheid aan de verlossing van *Nederland*, als ook voor dat Rijk eene weldaad zijnde, op de meest deelnemende wijze zal worden gedacht.

»Hoezeer Wij dus anders wel zouden gezind zijn geweest, het vieren van zoodanig eenen dag onder Ons nog uit te stellen, tot dat veellicht de geheele verlating van ons grondgebied door de Franschen nog ruimer en algemeener dankstof zou hebben aangeboden, is Ons nogtans de overeenstemming der harten met een Bond-genootschappelijk Volk, van welks trouw Wij reeds zulke treffende blijken ontvingen, Ons zoo geschikt voorgekomen om de gemoederen onzer Natie te stemmen en op te wekken tot vuriger lofverheffing en aanbidding des Allerhoogsten, dat Wij, hierdoor gedrongen, besloten hebben ook denzelfden dag tot hetzelfde einde af te zonderen.

»En zulks te meer, daar de stof onzer Godverheerlijkende erkenenis nu reeds zoo overvloedig is, dat er in de Geschiedenis onzes Vaderlands weinige, indien slechts eenige voorbeelden zullen gevonden worden van zoo groot eene uit-

komst, binnen zoo weinig tijds en met zulke geringe middelen tot stand gebracht. Van een vernederd, afhankelijk, in slavernij gedompeld Volk, dat zelfs geen Volk meer heeten kon, ziet zich de Nederlandsche Natie hersteld in het bezit van haren naam; haar grondgebied voor het grootste deel gezuiverd van vijandelijke benden; in hare onafhankelijkheid erkend door machtige en zegevierende Mogendheden; opgenomen in derzelver Bondgenootschap tot vestiging van *Europa's* vrijheid; toegejuicht, bemind en begunstigd door naburige en afgelegen Volken; de hinderpalen van welvaart uit den weg geruimd; de bronnen van haren overvloed weder geopend, in het blijde vooruitzicht, dat zij welhaast wederom door nijverheid en goede trouw het gebouw van haren ouden voorspoed uit de puinhoopen zal kunnen optrekken: en dit alles binnen het verloop van weinige weken, onder zulk eene zichtbare medewerking der Goddelijke Voorzienigheid, dat men zijne oogen zou moeten sluiten voor het licht, zoo men niet innerlijk bewogen erkende: *de God der Heirscharen heeft Nederland verlost!*

»Doch indien, aan den eenen kant, de dagelijks vernieuwde redenen van erkentenis tot nieuwe dankzeggingen nopen, het is aan den anderen kant niet minder blijkbaar, dat de beschouwing van onzen waren toestand den Godsdienstigen be-minnaar zijns Vaderlands met verlangen doet uitzien naar elke gelegenheid, om op nieuw met plechtigen ernst, de nooden en belangen van dat dierbaar Vaderland aan den God des Hemels en der aarde statiglijk aan te bevelen.

»De vijand van onze nationale welvaart, die het bezit van ons Land, uit hoofde van deszelfs plaatselijke ligging, tot volvoering zijner heerschzuchtige ontwerpen noodig oordeelt, is wel geknot in zijn vermogen en vernederd door de zichtbare hand des Allerhoogsten, maar hij gaat voort, zoolwel door inspanning zijner overgeblevene krachten, als door alle middelen, welke list en staatkunde hem aan de hand geven, de rust en vrijheid van *Europa*, en inzonderheid die van *Nederland*, te bestoken. Ons land heeft hij in den allererbarmelijksten toestand gebracht, en verlaten, door plundering van alle kassen, door berooving van magazijnen en

arsenalen en door uitputting van 's Lands ingezetenen, aan wie hij zelfs den eenigen troost van ongelukkigen, de hoop op eene betere toekomst, had pogen af te snijden! Nog bezetten zijne benden sterke plaatsen in ons Vaderland; en hoe velen van onze jongelingen, door opschrijving en dwang van ons weggerukt, hoe velen van onze edelen en aanzienlijken smachten naar het tijdstip, waarin zij aan het uitheemsch geweld onttrokken, zich met ons in onze verlossing zullen mogen verblijden en het herrezen Staatsgebouw helpen schragen.

»Door dezen staat van zaken worden 's Lands ingezetenen thans geroepen tot opofferingen, die des te zwaarder vallen, naarmate het vermogen om ze te dragen geringer is geworden. Maar kan hetgeen men toebrengt, om van een geheelen ondergang bevrijd te worden, wel opoffering worden genaamd? Mag de lijder zich niet gelukkig rekenen, die, in eene gevaarlijke krankheid, nog eenige middelen, al waren het zelfs de laatste, heeft overgehouden, om van zijne kwaal verlost te worden, en tot leven en gezondheid terug geroepen, dat geleden verlies veelvoudig te herstellen? Zoo beschouwen alle rechtgeaarde Vaderlanders, met Ons, de vordering van geld en manschappen, welke de nood van het tegenwoordig oogenblik Ons gebiedend oplegt, en uit onze betrekkingen tot machtige Bondgenooten, die alles voor de goede zaak hebben opgezet, natuurlijk voortvloeien. Die zich daaraan zou willen onttrekken zou het schromelijk onheil der verwoesting en der vernieling verdienen, waarmede de vijanden van *Nederland* het bedreigen, zoo zij het ooit weder aan hunne macht konden onderwerpen.

»Er zijn dus vele nieuwe redenen voor de Natie geboren geworden, om God vuriglijk om Zijnen bijstand te smeken, dat het Hem genadiglijk behage, de zoo heerlijk begonnen verlossing des Lands te voltooiën, alle onheilen af te weren, de wapenen der Bondgenooten en de onze tot afbreuk des gemeenen vijands met voorspoed te bekronen en onze pogingen, om door goed en bloed de redding van het dierbaar Vaderland te helpen bevorderen, met Zijnen zegen te achtervolgen, opdat eenmaal een gewenschte, eerlijke en duurzame vrede het afgefolterd mensdom weder adem doe

scheppen! *Alles onder ootmoedige belijdenis van onzer aller veekeuldige tekortkomingen, smeekende om genadige vergiffenis derzelve*; met een ernstig voornemen om de verbetering der nationale zeden, een iegelijk van zich zelve te beginnen, en met hartelijke bede, dat de Algoede Voorzienigheid wederom onder ons doe bloeien die maatschappelijke en Evangelische deugden, die de roemrijkste en gelukkigste tijden van onzen Staat versierden; dat Hij de zoo herboren eendracht der Natie bevestigte en alle pogingen verijdele, welke, door openlijke of vermomde vijanden, tot storing derzelve zouden kunnen worden gesmeed; opdat alzoo tevens met de vervulling van onze dierbaarste aardsche wenschen, *de vreeze van Gods Allerheiligsten Naam en onzer aller zielen Zaligheid bevorderd worde.*

»Het is om deze redenen dat wij besloten hebben eenen algemeenen Dank-, Vast- en Bededag uit te schrijven, gelijk wij dien uitschrijven bij dezen, tegen Donderdag, welke zal zijn de 13de Januari 1814, om op denzelfden in alle de gebouwen, tot openbare Godsdienstoefening geschikt, zoodanige plechtige gebeden en dankzeggingen uit te storten, als hierboven breeder zijn gemeld, — gepaard met alle zulke gepaste opwekkingen en vermaningen, als strekken kunnen om onder den Goddelijken zegen den geest der Godsdienstige vaderlandsliefde in de harten meer op te wekken en zuivere Godsvrucht te koesteren en aan te kweeken.

»Wij ontbieden en verzoeken tevens de leeraren van alle Godsdienstige gezindheden om te dezer gelegenheid in hunne gebeden bijzonder te gedenken aan Ons, die door den wil der natie met de zorgen der hoogste Regeering van 'tland zijn belast geworden, dat God ons krachtdadiglijk ondersteune in de vervulling der gewichtige plichten, aan dien post verknocht; dat Hij over ons uitstorte dien geest van wijsheid en kloekmoedigheid, die zoo menigmaal in de hachelijkste oogenblikken onzer Vaderen pogingen tot redding van 'tland hebben gekenmerkt, en dat Hij bij voorkoming Ons, onze beminde Gemalin, onze Koninklijke Vrouwe Moeder, onze Kinderen, geheel ons Huis, in de bewijzen van liefde en vertrouwen der Natie de krachtigste aanmoediging

om goed en bloed voor haar op te zetten en ons hoogste aardsch geluk doe vinden.

»Wij willen ook dat gebeden en smekingen worden opgezonden voor allen, die met en onder ons de belangen des Volks in onderscheidene betrekkingen behartigen, en inzonderheid ook voor den gelukkigen uitslag en de pogingen van die mannen, welke, met ons vertrouwen bekleed, aan het ontwerpen van een vasten *regeerings-vorm* arbeiden, en dat alzoo de vereenigde zorgen voor 's Lands rust, welvaart en veiligheid met rijken zegen worden bekroond; *dat aan de belangen der Christenheid en de uitbreiding der weldadige leer des Evangeliums eerbiediglijk gedacht worde*, met alles, wat verder tot betamelijke, stichtelijke en Godverheerlijkende viering van dezen plechtigen dag kan strekken; en opdat aan onze heilzame intentie te beter worde voldaan, gelasten wij dat op den gezegden dag alle Neringen en Handwerken, openbare bedrijven en gemakelikheden geheel zullen stilstaan, met speciaal bevel aan alle Hoofden en Beambten der Stedelijke en Plaatselijke Politien, om aan de nakoming dezes stiptelijk de hand te houden, opdat aan de aandacht en den ernst der Godsdienstige Beminnars van hun Vaderland geenerlei hinder of stoornis worde toegebracht en Gods allerheiligste Naam alom met gepasten eerbied gedankt en aanbeden worde.

(Was get.) Willem.

Ter Ordonnantie van Zijne Koninklijke Hoogheid,

(Was get.) A. R. Valck."

Wij herhalen het: nederige erkenning van God afhankelijk te zijn; belijdenis dat het de zonden waren van volken en vorsten, die deze aardsche rampen hadden te weeg gebracht; verlangen naar eene algemeene toewijding der harten aan den Allerhoogste en begeerte naar vrijheid van het slavenjuk kenmerkten deze proclamatiën des Konings. Men zegge niet: het was alleen de nood, die hem deze aanschrijvingen afperste, of dat het een middel was om het godsdienstige gedeelte der

natie te vleien. 't Is waar: nood leert bidden, en Willem I had dit in zijne Binnenkamer kunnen doen. Maar wie zegt het ons dat hij het niet gedaan heeft? In ieder geval: Willem I had er behoefte aan om met zijn volk vereenigd te bidden, en heeft dus een voorbeeld gegeven aan alle Koningen en volken hoe in tijden van nood en ramp te handelen. Na hem zijn er nog dikwijls dagen van nood en rouw over Nederland opgegaan, en zonder te willen onderzoeken waarom er toen niet eene algemeene oproeping is geschied, waarom er toen geen dagen zijn vastgesteld dat Koning en volk zich vereenigd voor God nederbogen om Hem schuld te belijden en Hem om uitkomst te smeeken, — constateeren wij slechts dat het niet geschied is en kunnen wij de vraag niet terughouden: of het om die reden ons land zooveel beter is gegaan? Wij dringen onze meening niet op, wij vragen slechts. Ieder van ons handele naar zijne overtuiging, naar zijn geweten, met het oog op verantwoording.

Thans kon de Souvereine Vorst al zijne krachten wijden aan de bevordering van 's Lands welzijn. De voornaamste zorg was voor het oogenblik al het leed, doorgestaan tijdens de Fransche overheersching, zooveel mogelijk te verzachten. Vele huisgezinnen toch waren verarmd en de gegoedsten des Lands hadden aanzienlijke schade geleden door de willekeurige wijze waarop Napoleon met de geldmiddelen was te werk gegaan. De Vorst riep een buitengewone Vergadering der Staten-Generaal bijeen, 2 Mei 1814, die twaalf dagen later eene wet goedkeurde, waarbij alle effecten in een $2\frac{1}{2}\%$ effect geconverteerd en naast de *werkelijke* eene *uitgestelde* schuld werd vastgesteld, ter herleving van de verloren $\frac{2}{3}$. In de eerste gewone Vergadering der Staten-Generaal werden al de middelen op 40 millioen, de uitgaven daarentegen op 51 millioen berekend, maar het uitzicht bestond dat Engeland ons onze O. I. bezittingen zou teruggeven en vooral als de vrede bestendig werd 's Lands kas weêr bloeien. Door een en ander herleefde het publiek crediet weder, de $2\frac{1}{2}\%$ stegen van 30% op 46% en de scheepvaart nam dermate toe, dat er in dit jaar ruim duizend schepen meer de Maas en Goeree uit- en ingezield waren dan in

1808. Ook aan de armengestichten en openbare inrichtingen ten behoeve van noodlijdenden werd in dit jaar gedacht. Eene commissie door den Vorst benoemd, om onderzoek te doen naar den toestand dier inrichtingen en Godshuizen, bracht een verslag uit, dat van veel lijden getuigde, daar die instellingen onder de Fransche Regeering zoo verwaarloosd waren, dat zij ter nauwernood konden staande gehouden worden. Vorst en volk beijverden zich om hunne penningen der weldadigheid ten offer te brengen. De stad Woerden, die door de Franschen zoozeer geteisterd was, ontving alleen ruim zeven en tachtig duizend gulden.

Onderwijl Nederland met woord en daad arbeidde aan de nieuwe organisatie van het Bestuur, hielden zich de Bondgenooten bezig met het organiseeren van Europa. Wat ons Vaderland betreft, de Mogendheden begrepen dat dit in het belang van algemeene rust en vrijheid tegenover het machtige en altijd woelzieke Frankrijk moest worden versterkt. Reeds op den 30sten Mei, bij den vrede, dien zij met Lodewijk XVIII gesloten hadden, was er in het zesde artikel dier voorwaarden bepaald: »Holland, onder de Souvereiniteit van het Huis van Oranje gesteld, zou eene vergrooting van grondgebied bekomen.» De vraag was thans, waarin zou die vergrooting bestaan? Moest Nederland nog eerst oorlog voeren en langs dien weg zijn grondgebied vermeederen? Deze laatste vraag toch acht ons zeer gepast, ons die in een tijd leven, waarin de Koningen naar de stem des volks moeten luisteren. Doch in 1814 hadden de revolutionaire grondbeginsels zich nog niet van het koninklijk purper meester gemaakt en waren de volken — zelfs in vreedestijd — nog geheel afhankelijk van de overleggingen der Souvereinen. Ditmaal gold het België, dat een deel van Frankrijk uitmaakte. Zoo dit met het laatstgenoemde land vereenigd bleef, kon de rust van Europa niet gewaarborgd blijven, want zoo te een of ander tijd Frankrijk van bestuur veranderde en er een koning of keizer aan het bewind kwam met oorlogzuchtige plannen, waren terstond Holland en Duitschland bedreigd door een inval. Men dacht er derhalve aan België, dat inmiddels door een Provisioneel Bestuur geregeerd werd, weder aan zijn vroegeren bezitter, den

Keizer van Oostenrijk over te geven, doch de Zuid-Brabantse Gewesten waren dezen te afgelegen en hunne verdedigingskosten waren hem te groot. Keizer Frans willigde dus dezen voorslag niet in, maar nam liever daarvoor in ruil het meer nabij gelegen Lombardisch-Venetiaansch koninkrijk. Nu werd België aan den Koning van Saksen aangeboden, onder voorwaarde dat hij zijn land aan Pruisen afstond, doch hij wilde liever zijn eigen land behouden, waarin ook vele Mogendheden toestemden, die niet gaarne Pruisen's macht zagen toenemen. Men zat dus met België verlegen, totdat men eindelijk — zonder de Belgen te polsen of hunne inwilliging te vragen — goed vond dit land met Holland te vereenigen 1). De Mogendheden raadpleegden hun eigen belang, handelden naar de ingeving van het oogenblik en dachten noch aan de wrake van het gepleegde onrecht, noch aan de toekomst. 't Is waar, er was veel ten gunste voor eene vereeniging van België met Holland te zeggen. Men keerde terug tot den tijd van Karel V; midden- en zuid-Europa hadden nu een krachtig Bolwerk tegen Frankrijk; België zou met zijn landbouw en fabrieken den nieuw ontluikenden handel van Holland voeden en beide landen zouden dus zeker aldus elkander steunende, groeien en bloeien. Maar het wezenlijk onderscheid werd over het hoofd gezien, een onderscheid, dat gedurig aanleiding moest geven tot tweespalt: de godsdienst en de taal. Noord-Nederland was door geschiedenis, zeden en gebruiken een door-en-door protestantsch, België daarentegen een bij uitstek roomsch land. In sommige Belgische gewesten sprak men eene soort van patois — Vlaamsch zoo men wil — dat iet of wat op de Nederlandsche taal geleek, maar verreweg de meeste Belgen spraken Fransch, en in de beschaafde kringen werd de Nederlandsche taal zoo geminacht, dat ze slechts de boerentaal genoemd werd. Dit alles werd wel door dezen en genen te berde gebracht, maar het zoogenaamd belang van Europa wist deze

1) De wil van de bevolkingen kwam in geen aanmerking. Voor Holland was de toestemming van den Souverein genoeg en over België dacht men nu zeer ten onrechte als geconquesteerd land te kunnen beschikken, te meer daar men het heil der Nederlanden ten doel had.

gewichtige bezwaren door allerlei redeneeringen weg te cijferen. Het besluit werd genomen den Souvereinen Vorst der Nederlanden zoolang met het Gouverneur-Generaalschap van België te bekleeden (1 Aug. 1814), tot dat op het eerlang te Weenen te houden Congres nadere bepalingen zouden worden gemaakt, en toen kort daarop eenige gekroonde hoofden, — de Keizer van Rusland en de Koning van Pruisen — den Prins Regent van Groot-Brittanje bezochten, werd door hen een verdrag vastgesteld, dat België met Holland zou vereenigd worden. Onzen Vorst behaagde echter de Konings-titel niet, die aan de vereeniging van beide landen verbonden scheen: eerst in het uiterst oogenblik zou hij dien aannemen. Naar Brussel vertrokken, vaardigde hij aan het Belgische volk eene proclamatie uit, waarin deze zinsneden voorkwamen: »uwe rampen te doen ophouden, uw godsdienst te beschermen en te vereeren; den Adel met den luister te omgeven, die aan zijne oudheid en verdienste verschuldigd is; den landbouw, den koophandel en alle takken van volksvlijt te begunstigen, zijn de aangename plichten en zorgen, aan welke ik mijne geheele aandacht zal wijden.”

Bij den vrede te Parijs, 30 Mei 1814, was bepaald geworden dat twee maanden later te Weenen een congres zou worden geopend tot regeling van de verwarde Staten-regeling in Europa. Die opening werd echter uitgesteld tot September en toen eindelijk de Vorsten en Ministers daar ter plaatse bijeen kwamen, waren er zoovele voorbereidende werkzaamheden, zoovele vragen vast te stellen en zoovele schikkingen te treffen, dat men dit jaar nog niet aan het maken van bepalingen kon denken. Eerst in het voorjaar van 1815 was er een schijn van eenheid in handelwijze, maar de tijding, dat Napoleon Elba ontvlucht en te Cannes in Zuid Frankrijk geland was (1 Maart), gaf een schok aan de werkzaamheden, die evenwel toch voortgezet werden. Wat Nederland betreft, wij hebben reeds gezien dat de Weener Staatslieden het noodig en nuttig oordeelden, België met ons land te vereenigen, en daar Willem I tevens het Groot-Hertogdom van Luxemburg 1) verkreeg,

1) Dit Groot-Hertogdom werd den Vorst gegeven in ruil voor zijne Nassausche Erflanden: Dillenburg, Siegen, Dietz en Hadamar.

welk gewest evenwel gerekend zou worden tot Duitschland te behooren, werd de Vorst als Groot-Hertog hierdoor lid van den Duitschen Bond. Maart 1815 gaf hij op den 16^{en} aan de Staten-Generaal kennis van zijn voornemen tot ineensmelting der 17 Provinciën en deed twee dagen daarna zijn intocht in Amsterdam als Koning Willem I, waarna hij zich naar Brussel dacht te begeven om daar zijne intrede te doen en gehuldigd te worden.

Wij zeiden hierboven dat de tijding van Napoleon's ontvluchting uit Elba naar Frankrijk een schok had gegeven aan de werkzaamheden van het Weener Congres. Maar niet enkel daar. Geheel Europa werd er door ontroerd, want niemand vermoedde dat de onttroonde Keizer zoo onverwacht den vrede op nieuw zou verstoren. Eerst stelden zich de Vorsten nog gerust, in de meening dat het Napoleon niet gelukken zou zich wederom een grooten aanhang te verwerven en dat Lodewijk XVIII, die den Franschen troon had bestegen, in staat zijn zou den woordbreker en onrust-zaaier uit het land te verdrijven 1). Maar toen juist het tegendeel bleek, toen de kleine krijgsmacht die zich bij Napoleon voegde, gaandeweg vermeerderde en de geweldenaar (20 Maart 1815) Parijs binnentrok, voorzag ook zelfs de gematigdste denker, dat er eerlang een nieuwe storm over Europa zou losbarsten, tegen welken men in allerijl de geduchtste maatregelen moest nemen. Een algemeene geestdrift heerschte er in ons Vaderland. Ieder gevoelde dat lauwhoed land en inwoners in gevaar zou brengen, en dat, zou het Vaderland niet wederom onder het ijzeren juk der Bonapartes komen, alle weerbare man te wapen snellen moest. De schutterijen waren op de meeste plaatsen gereed; jonge ambtenaren te 's Gravenhage, studenten onzer Hoogeschoolen vormden jager-

1) Als een bewijs hoe onvast Lodewijk XVIII op den troon zat, diene het volgende. Het Fransche Staatsblad, de *Moniteur*, gaf den 19 Maart een lijst van de door den Koning benoemde Ridders, met bijvoeging: »het vervolg morgen." Den volgenden dag echter behelsde die courant het bericht: »De Koning en de Prinsen zijn in den afgelopen nacht vertrokken. Zijne Keizerlijke Majesteit wordt op de Tuileriën verwacht." Het vervolg van die lijst der Ridders is nooit verschenen.

kompagniën, en de jeugdige zonen der eerste familien des lands aarzelden niet zich in den wapenhandel te oefenen om op den eersten wenk gereed te zijn tegen den vijand van Oranje en Nederland te velde te trekken.

Koning Willem I was niet minder werkzaam. Zoodra hem het bericht was gezonden van Napoleon's komst te Grenoble en te Lyon, voorzag hij terstond dat zijn aartsvijand spoedig verder zou doordringen, en daar alsdan zijne nieuwe Staten waarschijnlijk het eerst aan een gewapenden aanval zouden blootstaan, gaf hij bevel Maastricht en Venlo in staat van beleg te stellen, terwijl hij twee dagen later de organisatie beval van een Nederlandsch leger te velde, onder kommando van 's Vorsten tweeden zoon, Prins Frederik der Nederlanden, die zich op dat tijdstip aan de Hoogeschool te Leiden bevond. 's Konings oudste zoon, die naar het besluit van 16 Maart, als vermoedelijke erfgenaam van het Koninkrijk der Nederlanden, den titel van Prins van Oranje had ontvangen en aangenomen, voerde het opperbevel over de 20000 man Engelsche en Hanoversche troepen, in vereeniging met de Nederlandsche krijgsmacht, die in de zuidelijke Nederlanden gelegerd waren. Toen echter de toestand in Frankrijk dagelijks dreigender werd, nam het Congres, dat nog steeds te Weenen vergaderd was, het besluit om de strijdkrachten te vergrooten en deze onder een meer ervaren Opperbevelhebber te stellen. Deze Opperbevelhebber was de Hertog van Wellington. Hij kwam den 4^{en} April te Brussel aan en aanvaardde het opperbevel over de vereenigde Engelsche, Nederlandsche, Hanoversche, Brunswijksche en Nassausche troepen, die eene getalsterkte hadden van 91228 man. Vier weken later (7 Mei) benoemde Koning Willem I hem tot Nederlandschen Veldmaarschalk en verkreeg de Prins van Oranje het bevel over de eerste Afdeeling van het Engelsch-Nederlandsche leger, terwijl Prins Frederik aan het hoofd werd gesteld van ruim 10000 man, onder de bevelen van den Engelschen Luitenant-Generaal Hill, die het tweede lergerkorps aanvoerde. De samenstelling van het vereenigde Nederlandsche leger was niet de gelukkigste. Althans de omstandigheden, dat vele Zuid-Nederlandsche officieren jaloersch waren op hunne Noordelijke

wapenbroeders, dat zij nog weinig gelegenheid hadden gehad zich in den wapenhandel te oefenen en vooral de artillerie niet in den besten toestand verkeerde, — dit alles werkte niet gunstig op de onderlinge verhouding. En toch, hoe ongunstig de omstandigheden waren, waarin zich in 1815 onze Nederlandsche krijgsmacht bevond, heeft zij haren ouden roem gehandhaafd, vooral nu zij aangevoerd werd door een veldheer, die den geliefden naam droeg van Prins van Oranje. Op haar was wel toepasselijk wat Tollens zong :

Nu trekken wij te velde,
Te velde nu om zoen,
En oud en jong vermelde
Wat Neerlands knapen doen.

Wij trekken, wel te vrede,
Op de ons gewezen baan,
Met al de volken mede,
Die Gods bevel verstaan.

Napoleon had intusschen aan alle Hoven van Europa vrede en vriendschap aangeboden. De ondervinding had echter de Europeesche Mogendheden wijs gemaakt; niemand hunner vertrouwde meer den man, dien zij als een bloedorstigen overheerscher hadden leeren kennen, en daar zij begrepen dat zijn aanbod van vrede en vriendschap, door den nood gedwongen en slechts een middel was om uitstel van tijd te verkrijgen, ten einde zich tot een vernieuwden strijd te kunnen uitrusten, wezen zij eenparig, met uitzondering van Zweden en Portugal, dat aanbod af 1) en verbonden zich om ter bestrijding van den rustverstoorder eene krijgsmacht te velde te brengen, die op 1057400 man berekend werd. Van zijnen kant bleef Napoleon ook niet werkeloos. Hij begreep dat hij slechts door snelle beweging en het spoedig bijeenbrengen van eene verbazende legermacht op een gegeven punt, mogelijkerwijze de tegen hem uitgezonden troepen der Verbonden Mogendheden kon verslaan. Reeds

1) Den 13 Maart was Napoleon door de gevolmachtigden der voornaamste Hoven vogelvrij verklaard, onder de volgende uitdrukkingen: *Placé hors des relations civiles et sociales et, comme ennemi et perturbateur du repos du monde, livré à la vindicte publique.*

den 13^{den} Juni trok hij over de Sambre, drong de Pruisische voorposten bij Charleroi terug en dwong Blücher naar de groote vlakte van Fleurus te wijken, waar hij hem andermaal een groot verlies toebracht. De tijding van de geleden nederlaag der Pruisen bereikte Brussel in den nacht van den 15^{den} en 16^{den} Juni. De Hertog van Wellington en de Prins van Oranje bevonden zich aldaar op een bal bij den Hertog van Richmond. Terstond werden de vereischte maatregelen genomen, en schoon Wellington met de hem eigene kalmte zijne bevelen uitvaardigde, gingen vele officieren toch hierbij zoo overhaast te werk, dat zij zich den tijd niet gunden hun balcostuum tegen hun uniform te verwisselen, zoodat dan ook velen in zijden broek en kousen te paard stegen.

Het strookt niet met het doel van dit werk, dat wij onzen lezers eene uitvoerige schets geven van den worstelstrijd, die thans plaats greep. Wij willen hun slechts in eenige hoofdtrekken dien ontzaglijken strijd mededeelen en de bijzonderheden daarvan sparen in de levensbeschrijving van Koning Willem II, die als Prins van Oranje, een groot aandeel bijdroeg tot de overwinning, schoon ten koste van veel bloed behaald.

Door de heldhaftigheid van den Prins van Oranje bij Quatre-Bras gedwarsboomd in zijne plannen, om door deze enge teen te breken en achtereenvolgens de Engelschen, de Nederlanders en de Pruisen te verslaan, werd de Fransche bevelhebber Ney genoodzaakt naar Frasnes te wijken. Wellington vereenigde thans het Engelsche en Nederlandsche leger, 66000 man sterk, bij het dorp Mont St. Jean. Rechts was zijne macht gedekt door de pachthoeve Houguemont, links door die van la Haye Sainte. De Franschen streden met moed en het gelukte hun te la Haye door te breken. In dit hachelijk oogenblik stond de kans voor het leger der Bondgenooten verre van gunstig, en zoo de vijand de versterking gekregen had, waarop hij wachtte, zou de 18 Juni waarschijnlijk geen dag van glorie voor ons geweest zijn. Maar Grouchy, die door Napoleon belast was om met 45000 man een wakend oog op de Pruisen te houden, liet door een onbegrijpelijken misslag Blücher ontsnappen, die thans

Napoleon in de flank viel, terwijl Grouchy zelf niet opdaagde. Van alle kanten werden nu de Franschen aangevalen, en schoon zij zich met groote dapperheid verweerden, moesten zij voor de overmacht wijken en trok Napoleon na een vijfdaagschen veldtocht over de Sambre terug.

Het groote pleit was voldongen ten korte van veel edel bloed. De Prins van Oranje werd door een kogel in den schouder gekwetst en door eenige Hanoveranen van het slagveld gedragen en later in een rijtuig naar Brussel vervoerd. De Nederlanders verloren in dien veldslag 2029 man aan dooden en 2051 aan gekwetsten en verminkten. De Engelschen hadden aan dooden en gekwetsten 13833 en de Pruisen een verlies van 33120 man. Het was een duurgekochte zegepraal, maar die Europa ook voor altijd van den geweldenaar verlostte.

Terwijl de legers der verbonden Mogendheden, onmiddelijk na den slag bij Waterloo, naar Parijs trokken, en Napoleon, geen anderen uitweg ziende, zich aan de Engelschen overgaf, die hem — gelijk wij weten — levenslang naar St. Helena verbanden, — beijverde zich Nederland om zijne dappere zonen, die in dezen krijg verminkt waren, met alle kracht te hulp te komen en zoo mogelijk hunne wonden te heelen. Koning Willem zond terstond den Hoogleeraar Brugmans, Inspecteur-Generaal voor den geneeskundigen dienst, naar Brussel, om daar het opzicht te houden over de hospitalen, die opgevuld waren met krankten en gekwetsten, en door zijn goed voorbeeld aangespoord wedijverden alle Nederlanders in het bijeenbrengen van een som tot leniging van den nood, waarin vele nagelaten betrekkingen der gesneuvelden geraakt waren. Alleen naar Brussel werd een bedrag van bij de dertien duizend gulden gezonden tot verkwikking der gekwetsten. Toen de Bondgenooten Parijs binnentrokken, begaf zich de hoogleeraar Brugmans ook derwaarts en aan zijne bemoeiingen hebben wij het te danken, dat vele kunstschaten, die de Franschen uit den Haag geroofd hadden, en vele zeldzame voorwerpen der Natuurlijke Historie door hen uit het voormalig Stadhouderskabinet weggenomen, — weder naar Nederland werden gebracht.

Willem I schonk deze laatsten aan de Leidsche Hoogeschool, die, later nog vermeerderd door de rijke verzameling van vogelen en andere diersoorten van den heer Temminck, weldra een der schoonste kabinetten van Europa werd.

Willem I had zich, gelijk wij hierboven zagen, te Amsterdam als koning doen huldigen, maar moest nog als zoodanig te Brussel, de tweede Residentie des Rijks, de hulde zijner nieuwe onderdanen ontvangen. Hiertoe wilde hij ook overgaan, maar meende vooraf de Grondwet naar de behoeften der beide vereenigde Rijken te moeten wijzigen. Aan een Commissie, gedeeltelijk uit Belgen bestaande, was die taak opgedragen en deze hield er zich reeds mede bezig tijdens den inval der Franschen. In Juli 1815 was zij gereed en bood den koning het ontwerp aan, dat zoo mogelijk met meerdere vrijzinnige begrippen was vermeerderd en hier en daar op de leest der Engelsche en Fransche Besturen geschoeid was. Zoo sprak de nieuwe Grondwet van eene *Eerste Kamer*, wier leden uit de Aanzienlijken des Lands bestaan en door den koning voor hun leven benoemd worden zouden. Dit was eene nabootsing van het zoogenaamde Huis der Lords in Engeland. Maar wat dáár noodwendig was, bleek hier geene behoefte te zijn. Vele Engelsche Lords en Leden van het Hoogerhuis (Eerste Kamer) stonden door geboorte en afstamming, rijkdom en invloed bijna op gelijke lijn met hunnen regeerenden Vorst, en dit bracht van zelf mede dat zij een geducht bolwerk uitmaakten, om den troon te schragen in tijden van miltzucht en er voor zorgden dat zich de koninklijke macht zonder hunnen wil, niet verder uitbreidde. Maar onze Eerste Kamer van 1815 was een lichaam, dat in tijd van nood, wanneer het de meeste kracht moest ontwikkelen, niet de minste kracht bezat, omdat hare leden niet onafhankelijk en zelfstandig genoeg waren. Eene tweede wijziging der Grondwet bestond hierin, dat de beraadslagingen der Tweede Kamer voortaan om het andere jaar te Brussel en te 's Hage zouden gehouden worden en dat zij door het belangstellend publiek konden worden bijgewoond, bijgevolg openbaar waren. Dit laatste was de vrucht van het liberale

beginsel, dat meer en meer wortel vatte, waarbij van de meening werd uitgegaan, dat de kiezers het recht hadden te beoordeelen, welk gebruik de gekozenen van hun lastbrief maakten. De vaste inkomsten en uitgaven werden voor tien jaren bepaald, 't geen — volgens het gevoelen van vele deskundigen — den Staat aan eene op gezette tijden terugkeerende crisis en niet minder aan het gevaar van ontbinding zou blootstellen. Ook ten opzichte van den godsdienst werd eene belangrijke wijziging voorgesteld, eene wijziging zooals men die van Belgische zijde niet anders kon verwachten en die men ook ten haren gunste moest veroorloven. Bij de Grondwet van 1814 was bepaald, dat het Hoofd van den Staat den Christelijk-Hervormden Godsdienst zou belijden; in die van 1815 werd dit voor hem niet meer verplichtend geacht. Men had hierbij het oog op de gematigde denkwijze des konings en dacht waarschijnlijk meer aan den dag van heden dan aan toekomstige tijden. Misschien ook rees uit den boezem der Belgische (Roomsche) Commissie de zoete hoop: dat Willem I of zijne opvolgers eenmaal van godsdienstig gevoelen veranderen zouden. Deze hoop werd wel eenigszins uitgedrukt door de bepaling, dat het Gouvernement het onderwijs niet in het belang van den godsdienst bevorderen zou, waarbij, ons bedunkens, lag opgesloten, dat de Belgische geestelijkheid die bevordering wel voor hare rekening zou nemen. Deze bepaling in de Grondwet was althans voor het Protestantsch, en met name Hervormd Nederland, weinig beuoedigend. Het Hoofd van den Staat kon morgen den Christelijk-Hervormden Godsdienst opzeggen, en de Staat dezen ten opzichte van het onderwijs alles behalve bevorderlijk zijn. Eindelijk, de drukpers zou geheel vrij zijn, zoodat geen drukker of uitgever verlof behoefde te vragen om te drukken of uit te geven wat men goedvond, eene bepaling die aan de dagbladschrijvers zeer gelegen kwam.

Dit nieuwe ontwerp kwam van den 8sten tot den 19^{en} Augustus in behandeling en werd door de in dubbelen getale saamgekomen Vergadering der Noord-Nederlandsche Staten-Generaal (1ste en 2^e kamer) met eenparige stemmen aangenomen. Niemand was er in Holland die er protest tegen

inleverde. Het vertrouwen op de bekwaamheid en gematigdheid van den koning was onbeperkt en het liberalisme had te veel veld gewonnen dan dat het — voorloopig — met deze nieuwe zegepraal niet tevreden zou zijn. Tegen veler verwachting evenwel wekte het ontwerp in België hevigen tegenstand. Het bleek nu duidelijk dat België voor Holland was eene doode — of beter: doodende, giftige — vlieg in de zalf des apothekers. De Roomsche geestelijkheid aldaar was er misnoegd over dat hare kerk, of zoo zij het noemde, de kerk van heerschappij werd beroofd en eigenlijk onder het gezag en de uitspraak stond van een Staat, die alle godsdiensten kon belijden en zich in zijn belang daarboven kon verheffen. Vooral was het de Bisschop van Gent, Maurits van Borglio, die zich met alle kracht tegen de aanneming van het ontwerp gelden deed. Reeds onder Napoleon had hij kerkerstraf ondergaan wegens zijne verdediging van de rechten der Roomsche kerk, en vaardigde thans (2 Aug.) een herderlijk schrijven uit, waarbij aan de Notabelen ten strengste werd verboden het ontwerp aan te nemen. Hij kon het niet verkroppen dat aan alle gezindheden gelijke rechten werden toegekend en de Geestelijkheid geen zitting mocht hebben in de Staten-Generaal. Een en ander werkte niet gunstig, en het gevolg was dan ook dat de stemming der Notabelen ten nadeele van het Ontwerp uitviel: 527 stemmen voor en 796 tegen. Onder deze laatsten waren er evenwel 126, die verklaard hadden, dat zij het Ontwerp slechts hadden afgestemd wegens eenige artikelen over den Eeredienst, over welke, als zijnde het gevolg van overeenkomsten met de Souvereinen, hun het oordeel niet toekwam.

Deze verschillende stemming — namelijk die van Noord- en Zuid-Nederland — gaf aanleiding tot veel verwarring en wrijving. Willem I evenwel meende dezen Gordiaanschen knoop te kunnen en moeten doorhakken. Hij vaardigde op zijnen verjaardag (24 Aug.) een proclamatie uit waarbij hij vaststelde dat het Ontwerp was aangenomen. Hij werd hiertoe geleid door de eenigszins gewrongen en willekeurige stelling, dat de niet opgekomen leden door hun niet verschijnen

ter Staten-Generaal, hunne goedkeuring aan het Ontwerp verleend hadden; dat de bovengenoemde 126 tegenstemmers eigenlijk vóór de aanneming van het Ontwerp geweest waren, en dat, daar het gevoelen der Noord-Nederlanders zoo eenparig geweest was, er geen twijfel meer bestond of het Ontwerp bevatte de uitgedrukte wenschen der groote meerderheid van de Onderdanen van het Vereenigde Koninkrijk. De herziene Grondwet werd aldus door den Koning als verbindend afgekondigd en Willem I op den 21sten September plechtig te Brussel gehuldigd.

Een nieuw tijdstip was nu aangebroken, zoowel voor den man, die thans eene dubbele kroon droeg, als voor het Vaderland, dat die kroon door niemand anders wenschte gedragen te zien. Algemeen werd de hoop uitgedrukt dat 1815 eene reeks van jaren vol vrede, eendracht en voorspoed voor Vorst en Vaderland openen mocht. Dichters stemden hunne harpen om dat gezegende jaar te bezingen, op het voetspoor van da Costa, die reeds in 1814 dit gebed had ten hemel gezonden:

»O Gij, die met één wenk 't oneindig Al regeert!
 Gij, wiens onperkbaarheid, al wat bestaat, vereert!
 Hergeef Euroop de rust, zoo lang bij haar verloren,
 Verlos haar van 't gedrocht, tot hare straf geboren,
 En droog de stroomen van 't gestorte menschenbloed!
 Door eeuwen vrede zij de afgrijpsbre krijg vergoed!
 't Geluk herrijz' voor ons na zooveel tegenheden,
 En Neerland bloeie weér door Eendracht, Moed en Zeden.»

**WILLEM I ALS KONING DER VEREENIGDE
NEDERLANDEN.**

1815 - 1832.

Wijsheid , moed noch kracht ,
Kunnen ooit in 't strijden
Eenig vorst bevrijden
Zonder 's Heeren macht.

VIERDE HOOFDSTUK.

WILLEM I ALS KONING DER VEREENIGDE NEDERLANDEN.

Drie en veertig jaar was Willem Frederik Prins van Oranje oud, toen hij zich ten toppunt eener eer, waardigheid en hoogheid verheven zag, die de balling van het jaar 1795 zich zeker nimmer had voorgespiegeld. De lessen van Generaal von Stamford waren hem zeer te stade gekomen, en de tegenspoeden des levens, die hij tot dusver met mannelijken moed had doorworsteld, hadden hem sterk gemaakt, om de lasten en moeilijkheden, aan het Koningschap verbonden, naar eisch te torschen. Een zaadje, in weligen grond gestrooid en door geene belemmeringen verhinderd, zal spoedig den stengel opwaarts schieten, maar door den minsten ruwen wind heen en weer geschud, zal de plant weldra ter aarde zijgen, omdat hare standplaats niet hecht is; of, zoo het haar ook gelukt den storm weerstand te bieden, zullen bloem en vrucht uiterst zwak worden. Gansch anders is het met den eikel, die door allerlei steentjes of kluitjes verhinderd wordt stengel en blad te ontvouwen en zich dwars door deze hinderpalen heen een weg moet banen. Gesteund door zijn wortel, die zich nu krachtig in de aarde ontwikkelen kan, vermag de jeugdige eiken-stengel storm en regen te trotseeren: hoezeer hij ook geteisterd en geslingerd wordt, hij behoudt zijn stand, waaruit slechts bijkomende omstandigheden hem kunnen losrukken.

Gedurende de eerste twee jaren zijner regeering had Koning Willem nog te strijden tegen de woelingen der Belgische

bisschoppen, die zich steeds tegen de Grondwet bleven verzetten en het eene misdaad achtten den eed op eene constitutie af te leggen, die waarheid en leugen gelijkelijk beschermde, die de belangen der Roomsche kerk aan Protestantsche ambtenaren toevertrouwde en de onvoorwaardelijke onderwerping van de kerk aan de wetten van den Staat eischte, benevens nog een aantal grieven, die de geestelijkheid opwierp, om hare meerderheid boven de wereldlijke macht te toonen. Maar Koning Willem was niet de man om zich door een mijter of priestergebaar vervaard te laten maken. Niettegenstaande hij zeer gematigd bleef en de tegenstanders door minzaamheid zocht te winnen, weken zij geen duimbreed van hun verzet af en moest de Koning, eindelijk, tot strenge maatregelen de toevlucht nemen. Zoo b. v. werd de Bisschop van Gent crimineel vervolgd, daar hij den eed op de constitutie veroordeeld had, den Paus had geraadpleegd over het doen van gebeden voor de Prinses van Oranje, schoon de vergunning daartoe uit Rome verleend was; twee Pauselijke brieven van aflat in de hoofdkerk te Gent had aangeplakt, — voor welke misdaden hij tot deportatie werd veroordeeld. Zonderling genoeg vond de Regeering haren grootsten steun in België bij mannen, die zich de begrippen der Fransche wijsbegeerte hadden eigen gemaakt. Waarschijnlijk meenden dezen, dat de weg tot volksregeering in den meest radicalen zin over een monarchalen troon heenliep; zij steunden dus voorshands den troon, om dien later het zekerste te doen vallen. Wonderlijke slingerpaden der politiek. De tegenstand der geestelijkheid, aanvankelijk krachteloos gemaakt, sluimerde echter niet. Zij wachtte slechts haren tijd af; als zij sterkere bondgenooten verkregen had, — wie dan ook — zou zij het hoofd wederom opsteken. Wij zullen spoedig zien dat de wolf in schaapsklederen altijd een wolf blijft.

Te midden van deze staatszorgen en verwickelingen bleven die jaren niet geheel zonder zegen en voorspoed, allereerst voor het koninklijke Huis. Terstond na de overwinning bij Quatre-Bras kwamen de Staten-Generaal bijeen en boden, 29 Juni 1815, den Koning een adres aan, waarin Zijne Majesteit voorgesteld werd in naam van het Nederlandsche volk, als

een bewijs van dankbaarheid, — den Prins van Oranje, die zich zoo heldhaftig gekwetten had: het domein van Soestdijk, »met al zijne ap- en dependentiën» aan te bieden, om door hem en zijne erfgenamen, als patrimonieel goed in vollen eigendom bezeten te worden; voorts het Koninklijk jachtslot aldaar, ten koste van het land, behoorlijk te laten meubileeren, en eindelijk tot vereeuwiging van het manmoedig gedrag der troepen, bij Quatre-Bras zoo luisterrijk tentoongesteld, in het domein van Soestdijk een monument, ten aandenken van die roemrijke gebeurtenis op te richten. Dit blijk van Nederlands liefde en dankbaarheid streelde den Monarch niet weinig en tien dagen later werd dit voorstel dan ook met kracht van wet bekleed en het domein van Soestdijk den Prins van Oranje afgestaan. 1) Ook schonk de Koning, op voorstel der Staten, in het begin van 1816, aan zijn dapperen zoon twee paleizen: een te Brussel en een te Tervueren, in het bosch van Soignes gelegen. Hetzelfde jaar 1816 kenmerkte zich nog door eene andere gebeurtenis, gewichtig voor het koninklijke Huis. De Prins van Oranje trad dat jaar in het huwelijk met de Russische Grootvorstin Anna Paulowna, jongste zuster van Keizer Alexander, 2) een huwelijk, dat groote blijdschap te weeg bracht en de beste verwachtingen voor ons vorstelijk Huis deed koesteren, te meer daar het in 't volgend jaar bekroond werd door de geboorte van eenen zoon: Willem Frederik Paul Alexander Lodewijk, thans onze Koning Willem III. 19 Febr. 1817.

Gunstig waren ook de vooruitzichten voor den Nederlandschen handel; de zeevaart herleefde, vooral daar onze West-Indische Bezittingen, overeenkomstig het tractaat met Engeland, weder onder ons Bestuur kwamen. Wel werden de goede verwachtingen eenigszins getemperd door een hongers-

1) Dit lustslot was in 1674 aangelegd door Willem III, wien de Staten der provincie uit hoofde zijner bewezen diensten het rechtsgebied in de heerlijkheden van Baarn, Soest en ter Eem opdroegen. Na den dood van Willem III kwam Soestdijk aan Joan Willem Friso en aan de Stadhouders Willem IV en Willem V. In 1795 werd het domein.

2) Meerdere bijzonderheden hierover zal de lezer vinden in het leven van onzen tweeden Koning Willem II.

nood, ontstaan door een algemeen misgewas der granen en volkslevensmiddelen, maar door de opheffing van de rechten van in- en uitvoer (3 Oct. 1816) daalden de prijzen aanmerkelijk. Aan den anderen kant bracht deze opheffing allerlei bezwaren mede. De Noord-Nederlanders meenden dat door het invoeren dier wet de handel geheel ten voordeele der Belgen zou neigen. Deze daarentegen waren van oordeel dat men liever den invoer naar buiten moest weren. De Koning kwam in dezè geschillen tusschen beide: hij verdedigde de belangen van den vrijen handel tegen de meerderheid der beide Kamers en verbood alleen den uitvoer aan de landzijde. Hierdoor werd de handel van Amsterdam zeer verlevendigd en verminderde de vrees voor hongersnood, daar de graanhandel in Nederland lager in prijs bleef dan elders. Dat dit niet geheel naar den zin was van België bleek spoedig. De Zuidelijke Nederlanders achtten de Noordelijke Provinciën bevoordeeld, en om een tegenwicht te verkrijgen, verlangden zij een belasting op het verbruik van koffie en suiker binnenslands. De Koning geloofde het gevoelen zijner Zuidelijke onderdanen alleszins billijk te zijn en sloeg eene wet voor in hunnen zin. Doch nu meenden de Noord-Nederlanders benadeeld te zullen worden. Algemeen was de tegenkanting hier te lande en zelfs mannen, anders zoozeer op de hand des Konings, als Kemper en van Hogendorp, ijverden er met alle kracht tegen. Meer en meer rezen er stemmen op, die onze vereeniging met België hoogst naideelig achtten, en Kemper die in 1814 en 1815 die vereeniging als hoogst gelukkig beschouwde, vloekte ze thans opeulijk. Nochtans zette de Koning zijn voorstel door, dat vervolgens door de Kamers bij stemming werd aangenomen (17 April 1819). Vijf maanden later werden de Staten-Generaal gesloten en ontnam de Koning aan Graaf van Hogendorp rang en titel van Minister van Staat. De belasting op de koffie bleef echter een groot struikelblok. Meer en meer bleek het dat de Koning groote voorliefde voor de Belgen had, die hij langs den minzaamsten weg zocht te winnen, maar dat hem evenmin gelukte als hij vroeger te Fulda de ijverige Roomsgezinden behagen kon. Gedurig werden de stemmen tegen die belasting luider, en eindelijk zag Willem I zich ge-

noodzaak (1821) haar op te heffen en ze te vervangen door eene belasting op het gemaal, die reeds sinds lang in de Noordelijke Provinciën was ingevoerd.

Uit een en ander zien wij dat de eerste Regeeringsjaren van Koning Willem I niet zoo vreedzaam waren als zij schenen. Het was vrede, dat wil zeggen, er was geen oorlog tusschen ons en een Europeeschen Staat, maar niettemin kenmerkten zich de jaren, die 's Konings bestuur den Belgischen opstand voorafgingen, toch niet sterk door eensgezindheid en rust. Maar bij eenig nadenken was dit ook onmogelijk gemaakt door de vereeniging van het Protestantsche Holland met het Roomsche België, het land, dat zich ook door zijne taal van ons afscheidde en de verzamelplaats werd van vele heethoofden en woelgeesten, die zich uit Frankrijk moesten verwijderen. De Oostenrijksche Staatslieden wisten zeer goed waarom zij voorgesteld hadden België bij Holland te voegen. 't Is waar, de Zuidelijke Nederlanden lagen wel wat ver van Oostenrijk om geregeld en met goed gevolg bestuurd te worden, zoodat het een lastpost was met een jaarlijksch klimmend nadeelig saldo; maar eigenlijk beschouwden zij dat land als een vergaderplaats van brandstoffen, die gedurig op het punt stonden te ontvlammen en Europa met gevaar bedreigden. Wij zullen dan ook spoedig zien dat wij geene onwaarheid schreven toen wij zeiden, dat België de doodende, giftige vlieg was voor ons land. Hoe snel gewoonlijk eenige smetstof ontkiemt en zich verspreidt, waren er toch echter vijftien jaren noodig, om dat land geheel en al verdertelijk voor ons te maken. Voorloopig -- gelijk wij zeiden -- rustte de geestelijkheid en sluimerde de revolutiegeest. Misschien achtten beiden de slooping nog niet noodig van een Rijk, waar, vergelijkender wijs, althans in hunne schatting, de Staatsinrichting goed en de Vorst welgezind was.

Maar was er ook binnenslands vrede, daarbuiten hadden wij nu en dan oorlog te voeren. Door de bepalingen van het Weener congres waren ons -- schoon niet alle -- overzeesche bezittingen teruggegeven, maar de omstandigheden hadden verhinderd er terstond de noodige troepen heen te zenden. Eerst na 1816 konden zich de Commissaris-Generaal Elout en

Buyskes met den Gouverneur-Generaal Van der Capellen derwaarts begeven, om de ongemakkelijke taak te aanvaarden de Oost-Indische Bezittingen van de Engelschen over te nemen en ons gezag, dat bij de Indische Vorsten en volkeren tamenlijk vervreemd was, te herstellen. Door het despotisch gezag van Daendels — roemloozer gedachtenis — en het door de Engelschen ingevoerde stelsel waren onze koloniën bijna geheel uitgeput en eerst eenige jaren later gelukte het door een beter stelsel de Oost-Indische bezittingen voor ons profijtelijk te maken. Hoewel de Javanen over het algemeen niet ontevreden waren weder onder het oude Hollandsche gezag te komen, bleven er echter toch vele misnoegden over, die elke gelegenheid te baat namen de Vorsten tot opstand te brengen. Zoo b. v. vermoordden de Amboinezen den Resident Van den Berg en zijn huisgezin, benevens een honderdtal Europeanen, en eerst na vele scherpe gevechten gelukte het den Vice-Admiraal Buyskes de ingezetenen tot onderwerping te dwingen. In 1819 werd onze heerschappij aldaar op nieuw bedreigd. De Sultan van Palembang deed een aanval op het Nederlandsche fort en noodzaakte de bezetting de daar gevestigde factorij te verlaten. De Schout-bij-Nacht Wolterbeek zond terstond eenige schepen derwaarts, maar deze konden de rivier, waaraan Palembang gelegen is, niet opzeilen, daar de vijand den stroom door paalwerk versperd en de monding met sterke batterijen bezet had. Onze krachten schoten te kort het paalwerk te vernielen en er moest versterking te hulp geroepen worden. Het duurde echter ruim een jaar voor dat de vereischte macht gereed was, bestaande uit een linesschip, een fregat, twee oorlogsbrikken en een aantal kleinere schepen, met de noodige troepen, over welke Generaal-Majoor de Kock het bevel voerde. Voorzien van de noodige werktuigen poogde men eerst het paalwerk op te ruimen, maar niet zonder heftigen tegenstand van den vijand. Op den dag van den aanval had het fregat Dageraad ruim 60 dooden en gekwetsten en werden de aan land gezette troepen teruggeslagen, terwijl eene kanonneerboot, aan welke het gelukt was door het paalwerk heen te dringen, door den vijand overmeesterd en eene andere in den grond geboord werd. Drie

dagen later werd de strijd op nieuw hervat. Ditmaal met gunstiger gevolg, want de Overste Bischoff bezette het versterkte eilandje Gombora en veroverde met den Majoor de Leeuw drie batterijen, terwijl de korvetten Venus en Ajax de vijandelijke waterbatterijen tot zwijgen brachten, tot de hoofdstad opzeilden, den Sultan tot de overgave dwongen en hem gevangelijk naar Batavia voerden (1 Julij 1821). Doch bestendig zou de vrede op Java niet zijn. Vier jaren later bewerkte een Prins uit het Huis des Sultans van Djokjokarta, Diepo Negro genaamd, een nieuwen opstand, waarbij al de Europeanen en Chineezen, die zich op het grondgebied van Djokjokarta bevonden, vermoord werden. Deze opstand wekte den Vorst van Serang op zich mede aan het Nederlandsche gezag te onttrekken, en met eene macht van ruim tienduizend man naar Damak op te rukken, waar hij de daar gevestigde Nederlanders zeer benauwde. Het gelukte echter aan Generaal van Geen den vijand op de vlucht te drijven, maar Diepo Negro wist zich langen tijd staande te houden, en zelfs zoo machtig werd zijn aanhang, dat men hier te lande reeds voor het behoud onzer koloniën begon te vreezen. Doch de Kock, de overwinnaar van Palembang, dempte ook nu den opstand, hoewel eerst vijf jaren later Diepo Negro zich overgaf en verbannen werd (1830).

Doch keeren wij naar ons land terug. Het Huis van Oranje leed twee treffende verliezen. Op den 15^{den} October 1819 stierf 's Konings eenige zuster Louisa, Douairière van Brunswijk-Luneburg, wier naam wij reeds verscheidene malen genoemd hebben, en het jaar daarop overleed de moeder des Konings Wilhelmina, de Prinses Douairière van Oranje-Nassau. Veelvuldig en zwaar waren de stormen des levens geweest, die over het hoofd dezer laatste gewoed hadden. Vroeger door menigeen in den lande verguisd en verkeerd begrepen, had zij zich bij het bedaren der hartstochten, geheel van het staatkundig leven teruggetrokken en hare laatste jaren grootendeels doorgebracht op het Paviljoen te Haarlem, waar zij echter niet overleed, maar op het Loo afscheid nam van deze wereld en van allen die haar liefhadden. Beide Prinsessen zijn in het vorstelijk familiegraf te Delft begraven.

Bij deze verliezen, die het Koninklijke Huis onderging, trof het Vaderland nog eene ramp, waardoor vele ellende werd te weeg gebracht. In Januari 1820 bezweken de dijken van Waal en Rijn, en tegen het aanwassende water niet bestand, werd een groot gedeelte van de Betuwe en den Alblasserwaard bij Dordrecht door den vloed verzwolgen. De Koning begaf zich in persoon derwaarts en deed wat hij kon tot verzachting van den nood der ongelukkigen, die binnen weinige uren have en vee verloren hadden. Nog eenmaal herhaalde zich vier jaren later eene dergelijke overstroming, maar ditmaal veel sterker en uitgebreider. Voorafgegaan door een zachten winter en gevolgd door de zware regens van het voorjaar (1825), waren de dijken en dammen geheel doorweekt, zoodat, toen er een hevige orkaan uit het Noord-Westen opstak, vergezeld van een hoogen springvloed, die bolwerken onzer veiligheid uit elkander gerukt werden. De ellende, hierdoor veroorzaakt, ging alle beschrijving te boven. Een groot deel van Noord-Holland, Friesland, Overijssel, Gelderland en zelfs Drenthe werd overstroomd, waardoor alleen in de drie laatste provinciën zich dertien duizend menschen van alles, behalve de kleeding, die zij aan het lichaam hadden, beroofd zagen, terwijl velen den dood in de golven vonden. De schrik — aldus deelt een schrijver mede — de schrik en de verwarring, door de onverhoeds aanstuivende golven te voorschijn geroepen, deed menig landman zijn vee vergeten, dat schielijk een prooi der vernielende zee werd. Sommige huizen stonden tot over het dak onder water; alles was ééne zee, wier oppervlakte opgevuld was met wrakken van huizen, stallen en huisraad, met verdronken runderen en paarden. Millioenen waren door deze ramp vernield. De Koning, die juist in dien tijd lijdend was aan eene langdurige ongesteldheid, welke zich naar de voeten verplaatst had, kon door zijne tegenwoordigheid de verslagenen niet opbeuren. Hij zond echter onmiddellijk zijn oudsten zoon, den Prins van Oranje, die in zijnen naam de plaatsen bezocht, welke het meest geleden hadden, en die naar vermogen verkwikking en hulp aanbracht. Willem I ondersteunde de ongelukkigen rijkelijk uit zijne eigene kas en droeg aan de Staten-Generaal een

onderstand voor uit 's Landskas van acht millioen gulden, een middel waardoor vele tranen gedroogd werden en in den grootsten nood kon voorzien worden. Behalve deze hulp leverde een beroep op de algemeene liefdadigheid nog goede uitkomsten. Amsterdam droeg een half millioen bij, Haarlem 40000 en den Haag 70000 gulden.

Hetzelfde jaar (1825) kenmerkte zich echter door eenè zoowel voor de Koninklijke familie als voor het Vaderland verblijdende gebeurtenis. De tweede zoon des Konings, de algemeen beminde Prins Frederik trad den 21sten Mei te Berlijn in het huwelijk met Prinses Louisa Augusta Wilhelmina Amalia, dochter van Koning Frederik Wilhelm III van Pruisen, een huwelijk, waardoor de vereeniging der beide Huizen van Oranje en Hohenzollern nog sterker werd bevestigd, en zeer bleek de liefde van ons volk voor het Koninklijke gezin bij de komst van het jeugdige paar, dat voorloopig in het huis op het Plein te 's Gravenhage zijn intrek nam, totdat hun paleis in het Voorhout gereed was. 1) Inderdaad, Prins Frederik was algemeen bemind, niet alleen om zijn stillen, bezadigden aard, maar vooral door zijn menschlievend karakter. Zeer was dit gebleken sedert de jaren 1818—1821, toen de Prins zich aan het hoofd had gesteld eener vereeniging, ontworpen door den Generaal J. van den Bosch, ten doel hebbende door het aanleggen van volkplantingen in nog niet ontgonnen heidestrecken van ons vaderland, de behoeftigen te ondersteunen, hun arbeid te verschaffen en hun levenslot te verbeteren. Deze maatregel werd uit de tijdsomstandigheden geboren. De burgerkrijg der

1) Uit dit huwelijk werden geboren: Wilhelmina Frederika Alexandrina Anna (5 Aug. 1828) gehuwd met den onlangs overleden Koning van Zweden en Noorwegen, en 30 Maart 1871 te Stockholm gestorven; — Willem Frederik Nicolaas Karel en Willem Frederik Nicolaas Albert, beide overleden; — Wilhelmina Frederika Anna Elisabeth Maria, geboren 5 Juli 1841, gehuwd 18 Juli 1871, te Wassenaar bij den Haag, met Wilhelm Adolph Maximiliaan Carl, Vorst von Wied, welk huwelijk 28 Juni 1872 gezegend werd door de geboorte van een zoon. Prins Frederik's gemalin overleed 6 December 1870 op het huis de Pauw onder 's Gravenhage, zoodat dezen beminden grijzen Vorst slechts ééne dochter is overgebleven, benevens een kleinzoon en een achterkleinkind, het laatste geboren uit een huwelijk van de dochter van de Koningin van Zweden met den Kroonprins van Denemarken.

laatste jaren, het lijden gedurende de Fransche overheersching en de oorlog tegen Frankrijk hadden menige bron van volkswelvaart doen opdrogen. De armoede was schrikbarend toegenomen, en daar de handel — vooral de binnenlandsche — weinig te beteekenen had, liepen er vele werklieden rond, die vruchteloos werk zochten. De gewone liefdadigheid was niet toereikend om zoovele monden te stoppen, zoovele armen en vooral verarmden te kleeden. Dit bracht den meergenoemden Generaal van den Bosch op het denkbeeld, om op uitgebreide schaal eenige uitgestrekte heidevelden in het Noord-Oosten van ons Vaderland te ontginnen, waardoor hij hoopte duizenden, die lust en krachten hadden tot den arbeid, voor den landbouw bekwaam te maken en hierdoor hun een bestaan te verschaffen. Dit denkbeeld vond weerklank bij den Koning — en werd de Maatschappij van Weldadigheid opgericht, met Prins Frederik aan het hoofd. Het is hier de plaats niet om den meer of min gunstigen gang van werkzaamheden dezer Maatschappij na te gaan; ook niet om op de niet juiste uitvoering harer plannen te wijzen en alzoo de oorzaken harer kwijning na te gaan, — genoeg zij het te zeggen, dat de koloniën Frederiksoord, Willemsoord en Wilhelminasoord veel nut hebben gesticht en de naam van Prins Frederik door menigen beweldadigden gezegend is geworden. Hopen wij, dat de pogingen, sedert de laatste jaren in het werk gesteld, om de Maatschappij van Weldadigheid te doen bloeien en haar philanthropisch karakter te behouden, met goed gevolg mogen bekroond worden.

Behalve deze goede philanthropische instelling hebben wij nog aan Koning Willem I de oprichting te danken der Nederlandsche Handelmaatschappij. Onze oude wereldhandel was door de overheersching der Franschen en vooral door de mededinging van andere natiën bijna geheel te loor gegaan. Wel werd hij na 1813 een weinig verlevendigd, maar wij hadden geene vrachten voor Indië en om alleen de onkosten uit retourvrachten goed te maken, ging niet. Er moest dus naar een middel gezocht worden om hierin te voorzien. Dit kon alleen geschieden door de binnenlandsche

nijverheid te bevorderen en een aanzienlijk kapitaal bijeen te brengen, ten einde de bezwaren van den wedstrijd met vreemden te overwinnen. Koning Willem I, wiens werkzame geest zich hiermede bezig hield, vaardigde 29 Maart 1824 een besluit uit, waarbij tot oprichting eener Nederlandsche Handelmaatschappij werd overgegaan, met een kapitaal van 12 millioen gulden, dat bij voldoende deelneming tot 24 millioen zou kunnen gebracht worden. De Koning zelf ging met een goed voorbeeld voor. Hij nam deel voor 4 millioen, met toezegging, dat ingeval het kapitaal niet mocht worden gevonden, hij het ontbrekende zou aanvullen, terwijl er aan de deelnemers een jaarlijksche intrest van $4\frac{1}{2}$ percent werd gewaarborgd. Het hoofddoel der Maatschappij was de bevestiging en uitbreiding van den handel en de vaart tusschen Nederland en de overzeesche Bezittingen, benevens die op alle andere gedeelten van Indië, de bevordering van den theehandel op China, terwijl bij voorkeur Nederlandsche producten en fabricaat zouden worden overgevoerd. Ook mocht de Maatschappij geene andere schepen gebruiken dan Nederlandsche en bij voorkeur de zoodanige die in Nederland waren gebouwd. De deelneming aan deze onderneming overtrof verre de verwachting. Reeds den eersten dag werd er voor 69 millioen gulden ingeschreven, zoodat bij koninklijk besluit van 19 April 1824, het kapitaal op 37 millioen gebracht werd. — Het ligt niet in ons bestek de werkzaamheden dezer Maatschappij na te gaan, noch de oorzaken op te sporen waarom zij aanvankelijk niet gelukkig was in hare onderneming. Van Hogendorp had haren ondergang voorspeld in 1825, maar hij bewees hierdoor kortzichtiger te zijn dan Willem I, die volharding aan ijver paarde en door eigen ervaring wist dat zonder tegenspoed niets tot stand komt. De ongelukkige afloop van den theehandel op China, de staking der handelsbetrekkingen met Zuid-Amerika en vooral de oorlog met België waren niet bemoedigend voor de jeugdige Maatschappij. Toch hield zij stand, en wij weten: Koning Willem's verwachtingen zijn niet bedrogen uitgekomen. Nog altijd is de Nederlandsche Maatschappij voor ons Vaderland zeer veel waard, en moge al de industrie meer

of min door een speculatiegeest vervangen zijn, zij blijft tot heden een bron van voorspoed, die aan duizenden onderhoud verschafft en den Nederlandschen handel verrijkt.

Terwijl in vele landen van Europa de gisting dagelijks sterker werd en de liberalen gedurig hooger werden in hunne eischen, maakte Koning Willem gebruik van den vrede, dien ons land genoot, om 's volks welvaart te verbeteren en nieuwe wegen op te sporen tot uitbreiding van den handel. Door de oprichting der Nederlandsche Bank, reeds vroeger door ons vermeld, werd aan onzen Koophandel een groot gemak verschafft; maar vooral voorzag het graven van het Noord-Hollandsche kanaal, waardoor den Helder met Amsterdam verbonden werd, in eene behoefte, die door den handel van Neerland's eerste handelsstad lang gevoeld werd. Nu was het niet meer noodig, onze koopvaardijvloot, met groote kosten en onder vele moeilijkheden over de Zuiderzee te slepen, of langs omwegen de goederen naar den Helder te voeren en daar te laden of te lossen. De schepen konden thans met ongebroken lading de haven van Amsterdam bereiken, en om de kroon op dit reuzenwerk te zetten, bracht de Koning het ontwerp tot stand die stad van dokken te voorzien, waardoor de schepen eene veilige havenplaats verkregen.

In December 1824 begroetten een oorlogsfregat en een Oost-Indievaarder elkander in het Kanaal met het losbranden van het geschut, en sedert dat jaar begon de Amsterdamsche handel aanmerkelijk te herleven. Ook elders werden nieuwe kanalen gegraven: de Zuid-Willemsvaart bracht 's Hertogenbosch en Maastricht in verbinding, de Willemsvaart Zwolle en den IJssel, het Zederik-kanaal Vianen en Gorinchem, het kanaal van Voorne verbond Maas en Merwede.

Al deze pogingen van onzen Koning om 's lands voorspoed te bevorderen werden door alle weldenkenden op hoogen prijs geschat. Niettemin waren er anderen — muggezifters zouden wij ze noemen, menschen die alle edele bedoelingen aan egoïstische drijfveeren toeschreven — die van meening waren, dat de Koning het algemeen belang slechts ten bate van eigen voordeel voorstond, en die zich niet ontzagen den Koning een winstzoekend administrateur te noemen, wien alle wegen

openstonden om zich op deze wijze te verrijken. Het moge waar zijn dat Koning Willem I door zijne deelneming in zoo vele ondernemingen aanzienlijke schatten won, maar daartegen staat toch over dat als hij niet de eerste geldschieder geweest was, niemand de hand aan het werk geslagen zou hebben, om zoovele nuttige inrichtingen, van welke ons Vaderland nog tot op den huidigen dag voordeel trekt, tot stand te brengen. De Nederlanders zijn over het algemeen niet voortvarend op het gebied van ondernemingen; zij koopen niet gaarne een kat in den zak, maar kijken haar liever uit den boom, gelijk het spreekwoord zegt. Doch zoo zich iemand aan het hoofd plaatst eener onderneming, en vooral als die iemand een Koning is, die de percenten waarborgt, dan tast ieder, die kan, gaarne toe. Maar dan moet ook niemand later zeggen, dat de Koning alleen uit eigenbelang tot zulke ondernemingen gedreven werd. Tot bewijs hoe Willem I niet zoo geheel baatzuchtig handelde diene, dat hij duizenden besteed heeft om de wetenschap te hulp te komen. Hij zond op eigen kosten den heer Reinwardt, eerst Hoogleraar te Harderwijk, later te Amsterdam, naar Indië, waar deze gedurende een verblijf van zeven jaren belangrijke diensten aan de wetenschap bewezen en een rijken schat van voorwerpen der Natuurlijke Historie verzameld heeft. De Overste Rothiers doorreisde, mede op 's Konings kosten, Griekenland, waar hij zich met het opsporen van oudheden bezig hield en vele gedenkwaardige stukken herwaarts zond. Ook moest de Majoor Humbert, wiens naam reeds vermaard was door zijne opdelvingen te Oud-Carthago, eene wetenschappelijke reis maken door Frankrijk, Sicilië, Italië, Maltha en vooral naar Tunis, waar hij vele opgravingen met goed gevolg ten einde bracht, — welke reis de Koning uit eigen middelen geheel bekostigde.

Ons dunkt dat tegenover al deze feiten den bedillaars, — althans hierin — het stilzwijgen moet opgelegd worden. Daarbij komt nog 's Konings bekende milddadigheid. Dat hij geene groote sommen in eens, aan dezen of genen hulpzoekende, gaf, pleit meer voor dan tegen hem. Willem I ging verstandig te werk met zijn geld, en wie zal dit

niet prijzen in een rijk man! Door niet alles te geven wat men heeft behoudt men voortdurend iets om te geven. Waar echter nood was, daar hielp de Koning onbekrompen, en vooral uit zijn testament is gebleken, dat hij den Nederlandschen Staat groote diensten heeft bewezen. Van 's Konings milddadigheid, zoo zichtbaar getoond in de rampen, die het Vaderland troffen, hebben wij reeds meer dan eenmaal gewaagd, en gaarne grijpen wij nu de gelegenheid aan om ook eenige voorbeelden van zijne hulpvaardigheid te geven.

Op zekeren dag wandelde Koning Willem in het Haag-sche bosch. Niets onderscheidde zijne kleeding van die van andere menschen. Gewoonlijk droeg hij een zwarten rok en een ronden hoed, en liep als in gepeins met de handen op den rug, de eene laan uit en de andere in. Meestal wandelde hij onverzeld van adjudant of staatsman, doch het gebeurde ook wel eens dat Prinses Marianne, vooral toen deze nog in den kinderlijken leeftijd verkeerde, met hem mede ging. Ik althans herinner mij nog als knaap, vader en dochter dikwijls op hunne wandeling gezien te hebben, en steeds trof het mij hoe dartel Prinses Marianne aan de zijde huppelde van den Koning, die altoos even bedaard en deftig voortwandelde, en het liefst eenzame wegen koos, om het voor hem zoo lastige groeten te ontwijken en alleen met zijne gedachten te zijn. Zijn gewone weg was het breede pad langs de Maliebaan, aan de zijde van het Kanaal, tot dicht bij het zoogenaamde Boschhek, waar hij dan terugkeerde en langs afgelegene zijlaantjes weder den weg voorbij het Boorhuis nam naar het Voorhout en Noordeinde. Zocht de Koning bij voorkeur zulke wegen op, weinig door voetgangers bewandeld, ook anderen hadden behoefte aan eenzaamheid, schoon niet om dezelfde reden. Terwijl de Koning zijn weg voortzette zag hij, in het bosch, iemand voor zich uit wandelen, die door zijne bewegingen en ook door zijne uitroepingen, zijne opmerkzaamheid gaande maakte. Die wandelaar toch liep niet geregeld door, maar stond van tijd tot tijd stil, schudde met het hoofd, sloeg de handen te zamen en ging daarna weêr

voort, om straks op nieuw stil te staan en dezelfde bewegingen te herhalen. Maar niet alleen bepaalde hij zich tot deze stomme bewegingen. Nu en dan ontsnapte hem een diepe zucht, en eens zelfs, terwijl hij het hoofd opwaarts hief, riep hij uit: »O God, Gij weet toch dat ik onschuldig tot deze ramp gekomen ben. Ach, red mij en gedenk mijn huisgezin, dat nu op het punt staat in de grootste ellende gestort te worden!» De Koning, die deze woorden vernomen had, begreep terstond dat deze wandelaar, die overigens zeer fatsoenlijk gekleed was, door een groot ongeluk was getroffen. Langzaam voortwandele haalde hij hem in, en hem ter zijde komende, zeide hij tot hem:

»Vergeef mij mijnheer, misschien ben ik een weinig onbescheiden, maar ik heb u sedert eenige oogenblikken gadegeslagen en bewegingen gezien, ja zelfs uitroepingen gehoord, die mij den indruk hebben gegeven, dat gij u in een droevigen toestand bevindt. Is dat zoo?»

De wandelaar zag den vrager aan en op diens gelaat zeer veel vindende dat hem oprechte deelneming verzekerde en vertrouwen inboezemde, antwoordde hij:

»Ja mijnheer, dat is zoo. Ik ben diep ongelukkig geworden en daar ik niet geloof dat gij er misbruik van zult maken, wil ik u mededeelen wat er met mij gebeurd is.»

Hierop verhaalde hij den Koning — dien hij niet herkende — dat hij een landsambtenaar was en dat een zijner klerken, in wien hij een al te groot vertrouwen gesteld had, hem eene som aan 's lands gelden had ontstolen, veel te aanzienlijk dan dat hij het te kort uit eigen middelen zou kunnen dekken. Zijne borgstelling was hierop in beslag genomen en — wat niet uitblijven kon — hij was wegens zijn al te groot vertrouwen op zijne ondergeschikten, uit 's lands dienst ontslagen. Nu wist hij zich niet te redden; hij had een talrijk gezin, bezat geene middelen, kon geene andere betrekking krijgen, en niets dan ellende wachtte hem in de toekomst. Een zijner vrienden had hem aangeraden naar den Haag te gaan, bij den Koning audientie te vragen en Zijne Majesteit openhartig de gansche toedracht mede te deelen, in de hoop hierdoor uit zijnen nood verlost te worden. Hij was dan ook den dag

te voren in den Haag gekomen, had een vriend geraadpleegd over den vorm van zijn aanzoek en zich daarop te bed be-geven. Maar hij kon niet slapen en in het vroege morgenuur had hij het schoone zomerweder te baat genomen om eenige verademing voor zijn geprangd gemoed te vinden.

De Koning had hem, zonder hem een enkelen keer in de rede te vallen, laten uitspreken en zeide toen :

»Ik heb deernis met u. Gij hebt evenwel den rechten weg ingeslagen door uwe zaak aan God op te dragen. Ik heb u hooren bidden. Welnu, het gebed des rechtvaardigen vermag veel. Houd moed. God zal wel uitkomst geven. Wend u tot den Koning en ik twijfel er geenszins aan of Zijne Majesteit zal belang in uw lot stellen en u deelneming bewijzen.»

»Ik hoop het te doen,» sprak de ambtenaar, »doch als de Koning mijn verzoek afwijst.»

»Daaraan moet gij nu niet denken,» viel hem de Koning in de rede. »Stel allereerst uw vertrouwen op God, doe dan wat gij als mensch verplicht zijt te doen en wacht de uitkomst af.»

Bij deze woorden waren beide aan een dwarslaantje gekomen. De Koning groette den wandelaar, sloeg dit laantje in en begaf zich op weg naar de stad, terwijl de andere nog verder het bosch indrong, totdat de tijd hem drong naar het logement terug te keeren en zich voor de audientie aan te kleeden. Doch wie schetst zijne verbazing toen hem, kort voordat hij het huis verliet, een brief aan zijn adres werd ter hand gesteld, waarin eene aanstelling lag bij een onzer ministeriën, eene aanstelling die hem dubbel zooveel inbracht als de betrekking, welke hij vroeger bekleedde. Tevens bevond zich in dien brief een banknoot van duizend gulden, ter tegemoetkoming van geleden schade. Nu wist de ambtenaar wie die wandelaar was, en hij zegende in zijn hart den Koning, die de uitspraak van het recht niet mocht veranderen, maar gaarne een achtenswaardigen ongelukkige zijne hulp wilde bewijzen.

Een jong industriëel te Amsterdam had eene belangrijke

uitvinding gedaan en daarvoor octrooi aan Zijne Majesteit gevraagd. Doch hij was niet bij machte de onkosten, daaraan verbonden, te voldoen en tevens had hij verzuimd de voorschriften, bij het Staatsblad bepaald, stipt na te komen. Hij wendde zich thans op nieuw tot den Koning en ontving kort daarna de aanschrijving, dat Z. M. aan het geuit verlangen zou voldoen, zoo Requestrant de voorschriften nauwkeurig opvolgde en de veroorzaakte onkosten kon goed maken. In een afzonderlijk papier lag eene banknoot van f200, waarvan de Requestrant het doel terstond begreep.

Tijdens de Koning op het Loo vertoefde en daar, evenals in den Haag, het vroege morgenuur tot eene wandeling bezigde, die zich heden verder uitstreckte dan gewoonlijk, ontmoette hem een man, wiens kleeding en houding den Gelderschen boer verried. De Koning hield er van op zijne wandelingen dezen en genen aan te spreken, vooral als hij van de vooronderstelling uitging dat hij onbekend was. Hij vroeg den man of hij naar zijn werk ging. »'t Mocht wat,” was het antwoord. »Ik heb geen werk en loop al acht dagen rond, zonder dat het mij gelukt is een penning te verdienen. Bovendien zit ik erg in de knel.” »Hoezoo?” vroeg de Koning, die wel bemerkte had dat de boer hem niet kende. »Och,” antwoordde hij, schouderophalend, »ik heb een enkel haasje geknipt, de koddebeier heeft er mij op betrapt en nu moet ik opdokken, anders ga ik achter slot. En wat zal er in dien tijd van mijne vrouw en kinderen worden. Dat ellendige haasje!”

»Ik weet goeden raad,” zeide de Koning. »Zoek den Koning op het Loo te spreken te krijgen.”

»Ja wel, mooi gezegd, maar slecht gedaan. Denkt gij, dat men zoo'n armen stumpert als ik ben, bij den Koning zou toelaten? En gelooft gij zelf niet dat onze Koning het veel te druk heeft om zich met zulke dingsigheden in te laten.”

»Dat zoudt gij toch kunnen beproeven,” hernam de Koning. »Maar al zou het u ook niet gelukken den Koning te spreken, gij zoudt u toch naar het paleis kunnen begeven en uw geval aan een der Adjudanten mededeelen, met verzoek uw voorspraak te zijn.”

»Een mooi ding!» zeide de boer. »Dat geeft zie niet zóó veel. De eene strooper zou voor den anderen strooper spreken — neen mijnheer, dan zijt gij de plank heel en dal mis. Neem het mij niet kwalijk mijnheer, maar gij weet er niet veel van hoe het aan een hof toegaat.»

»Dat is mogelijk,» antwoordde de Koning glimlachend, »maar misschien kan ik wel iets voor u doen. Eerst moet ik echter weten of gij nog van plan zijt weêr te stroopen.»

»Neen, daar heb ik genoeg van. Mij moêge de . . .»

»Stil, stil!» viel hem de Koning in de rede, die bang begon te worden voor de groote woorden van den kleinen boer. »Zie daar hebt gij eenig geld. Betaal nu wat gij schuldig zijt en houd u stipt aan de wetten, opdat gij niet weder aangehaald wordt.»

Bij deze woorden wenschte de Koning hem goeden morgen en zette zijne wandeling voort. De boer, van verbazing getroffen, wist niet wat hij aanschouwde, toen hij in zijne hand vijf gouden tientjes zag liggen. Twee dagen later kreeg hij eene aanstelling als oppasser der jacht in 's. Konings bosschen te Apeldoorn.

In het jaar 1815 — dus verhaalt de heer Zeeman, aan wiens leven van Z. M. Willem I wij deze bijzonderheden verschuldigd zijn — zag zich de Koning verplicht het doodvonnis te onderteekenen van een man, die zijn vader vermoord had. Geene enkele omstandigheid was er, die tot verzachting van het vonnis aanleiding kon geven. De wet duldde geene genade, en de Koning moest tot zijn leedwezen het recht zijnen loop laten. Te meer smartte hem dit, daar de misdadiger eene ongelukkige weduwe naliet met twee hulpbehoevende kinderen. Hij zond aan de vrouw onmiddellijk eene som gelds om in de eerste behoeften te voorzien, en verzekerde haar tevens uit eigen middelen een jaarlijksch inkomen van f 300.

Aldus gaf de Koning der wet haren eisch en toonde een Christen te zijn, die geleerd heeft barmhartigheid te bewijzen en zich over weduwen en weezen te ontfermen.

Korten tijd voordat de Koning tot het besluit kwam afstand te doen van den troon, deed hij eens in het vroege morgen-uur eene wandeling en werd door een geweldige regenbui overvallen, zoodat hij, wilde hij niet doornat worden, genoodzaakt werd in eene eenvoudige woning aan den Scheveningschen weg eene schuilplaats te zoeken. Het was een klein kamertje dat hij binnentrad, en daarin bevond zich een bejaard burger vrouwtje, dat den ouden, haar onbekenden heer, wellevend en gul ontving. De Koning begon dadelijk met haar te spreken en vroeg hoe het haar ging en of zij op haren ouden dag boven de zorgen was. Het tegendeel was helaas, waar. Haar man was reeds sedert vijf maanden bedlegerig en nu waren zij door deze ziekte zoo achteruitgegaan en in schulden geraakt, dat het zeer donker voor haar en haren man uitzag. Bovendien waren zij niet in staat geweest de huispenningen te voldoen en »de huisbaas» — wreed als alle huisbazen zijn — had gedreigd, dat, als zij niet binnen drie dagen het geld betaald had, hij hun »boeltje» zou laten verkoopen.

»En het is al zoo gedund,» vervolgde zij, »zooals mijnheer wel zien kan. Ik heb om het lieve brood en de medicijnen voor mijn man te kunnen koopen, het eene stuk voor en het andere na moeten wegdoen.»

De Koning wist haar den naam en de woning van den huisbaas te ontlokken en vertroostte haar met het uitzicht op eene spoedige hulp.

»Ik zou niet weten van waar die komen moest,» zeide het vrouwtje.

»Bij God zijn alle dingen mogelijk,» sprak de Koning ernstig. »Bid tot Hem. Hij verhoort het gebed.»

De regen had opgehouden; de Koning wenschte haar goeden morgen en vertrok. Eenige uren later stuurde de huisbaas haar de quitantie over de verschenen huur, met een brief aan haar adres. Een onbekende had hem die gelden betaald en hem verzocht dien brief tegelijk met de quitantie aan de vrouw te doen bezorgen. Bij de opening daarvan vond zij er f 600 aan banknoten in liggen. Stel u hare verbazing voor. Wel vermoedde zij dat er die oude heer niet geheel vreemd

aan was, maar het kwam haar geenszins in de gedachten, dat die milde gever Koning Willem I was geweest.

Op zekeren morgen wandelt de Koning weder in het bosch. 1) Het was zeer warm weder, en daar Z. M. niet goed warmte op 't hoofd kon verdragen, hield hij den hoed in de handen op den rug, terwijl hij even als gewoonlijk zeer eenvoudig gekleed was, namelijk in een donkerblauwen rok met koperen knopen. In de schaduw der laantjes voortwandelande kwam hij bij een bejaarden man, die bezig was met hout te kloven. De Koning sprak hem aan en vroeg hem:

»Valt u dat werk niet zwaar op uwen leeftijd?»

»Och mijnheer,» was het antwoord, »wat zal ik u zeggen? De gewoonte doet veel.»

»En wat verdient gij dagelijks met dat werk?»

»Tien stuivers, mijnheer.»

»Maar kunt gij daarvan leven?»

»Och, mijnheer, 't geeft wel niet veel vet in den schotel, maar toch zou 't voor mij wel toereikend zijn. Doch ik heb eenige kleinkinderen te onderhouden, die mijn overleden zoon heeft nagelaten. En ik verzeker u dat die wat lusten. Ik heb vroeger betere tijden gekend, mijnheer, en nimmer heb ik gedacht, dat ik nog op mijn ouden dag het brood met houthakken moest verdienen.»

»Zoo,» zeide de Koning, »en wat hebt gij dan vroeger gedaan?»

»Mijnheer moet weten dat ik aan de beide zoons van onzen geliefden Stadhouder Willem V het zwemmen heb geleerd.»

Hier zag de Koning den ouden man oplettend aan en scheen hem te herkennen.

»En hoe ging het met die zwemlessen?» vroeg de Koning.
»Kregen de beide prinsen het zwemmen spoedig beet?»

1) Wij hebben deze mededeeling te danken aan den Hoogwelgeb. Heer Baron R. A. van Hœvell, huize Wijhezigt onder Wijhe, die ze ons dezer dagen toezond.

»Dat ging nog al, mijnheer; vooral de jongste prins, die, helaas, in Italië is gestorven, was een vlugge zwemmer, maar Prins Willem — met dien had ik nog al moeite; die zat liever met zijn neus in de boeken dan in het natte water, maar dat is zeker ergens goed voor geweest, anders ware die Prins géwis nooit onze beminde Koning geworden.»

De Koning wilde nu het gesprek niet voortzetten, vroeg den man waar hij woonde, wenschte hem goeden dag en wandelde voort. Dienzelfden avond ontving onze houthakker eene boodschap om den volgenden morgen te tien ure aan het paleis bij Z. M. den Koning te komen. De oude man verschrikte. Hij dacht niet anders dan dat hij kwaad gedaan had en de Koning hem daarover wilde bestraffen.

Eenigszins benauwd vroeg hij den lakei of deze de reden niet wist, maar deze trok, glimlachend over de onnoozelheid van den grijsaard, de schouders op.

Op het bepaalde uur begaf zich onze houthakker naar het paleis. In het vertrek gekomen zag hij daar den Koning, die, om hem te verrassen, den hoed in de handen op den rug hield en denzelfden blauwen rok droeg. Stel u nu den schrik voor van den man, die in den Koning den heer herkende, die gisteren zoo minzaam met hem gesproken had. Bevende viel hij aan 's Konings voeten neder, maar de Vorst richtte hem terstond op, sprak hem hartelijk toe en verzekerde hem dat hij voortaan voor zijn ouden zwemmeester zou zogen. Tot aan zijn dood toe genoot de grijsaard een jaargeld van drie honderd gulden.

Op deze wijze zouden wij kunnen voortgaan met onzen lezer vele treffende proeven van 's Konings mildheid en minzaamheid te geven. Vele familiën, vooral in den Haag, zouden kunnen bevestigen hoe zij hare opkomst te danken hebben aan Willem I, die zich niet door luimen liet beheerschen, maar dáár gaf waar hij eerlijke menschen vond, die door tegenspoed in den nood gekomen waren. Wij wenschen deze korte reeks van mededeelingen uit 's Konings bijzonder leven te besluiten met de volgende anecdote, voor welker waarheid

wij instaan, en moge zij al niet dienen om de voorbeelden van 's Konings mildheid te vermeederen, zij doet ons toch een blik slaan in het gemoedelijk en minzaam karakter van den Vorst.

Een der predikanten bij de Ned. Herv. Gemeente, de welbekende D^s. Dirk Molenaar was ernstig krank geworden. Zijne Majesteit stelde veel belang in hem en liet zich elken dag bericht geven van den toestand der ziekte. D^s. Molenaar woonde in de Molenstraat, en ieder Residentiebewoner weet dat 's Konings tuin en paleis een uitweg heeft in die straat. Op zekeren avond, althans het was reeds donker, wordt er zachtjes aan het huis van den kranken predikant gescheld. De meid doet open, maar kon wegens de donkerheid den persoon, die aangescheld heeft, niet juist onderscheiden; zij kon ten minste niet zien of het een heer of een gewoon burgerman was.

»Ik wenschte gaarne den dominé te spreken,» zegt de persoon, die op de stoep is blijven staan.

»De dominé is niet te spreken,» antwoordt de meid, een weinig gemelijk, misschien omdat zij wegens de menigvuldige aanvragen, al te veel naar de schel heeft moeten luisteren; »de dominé is ziek en er mag niemand bij hem komen.»

»Ik zou hem toch zoo gaarne willen zien,» hernam de persoon op bescheiden toon, »ga eens vragen of het niet mogelijk is.»

De meid, een weinig gestreeld door den minzamen toon, meent dat zij den bezoeker niet geheel kan afwijzen. Zij laat hem binnen op de mat, en zegt:

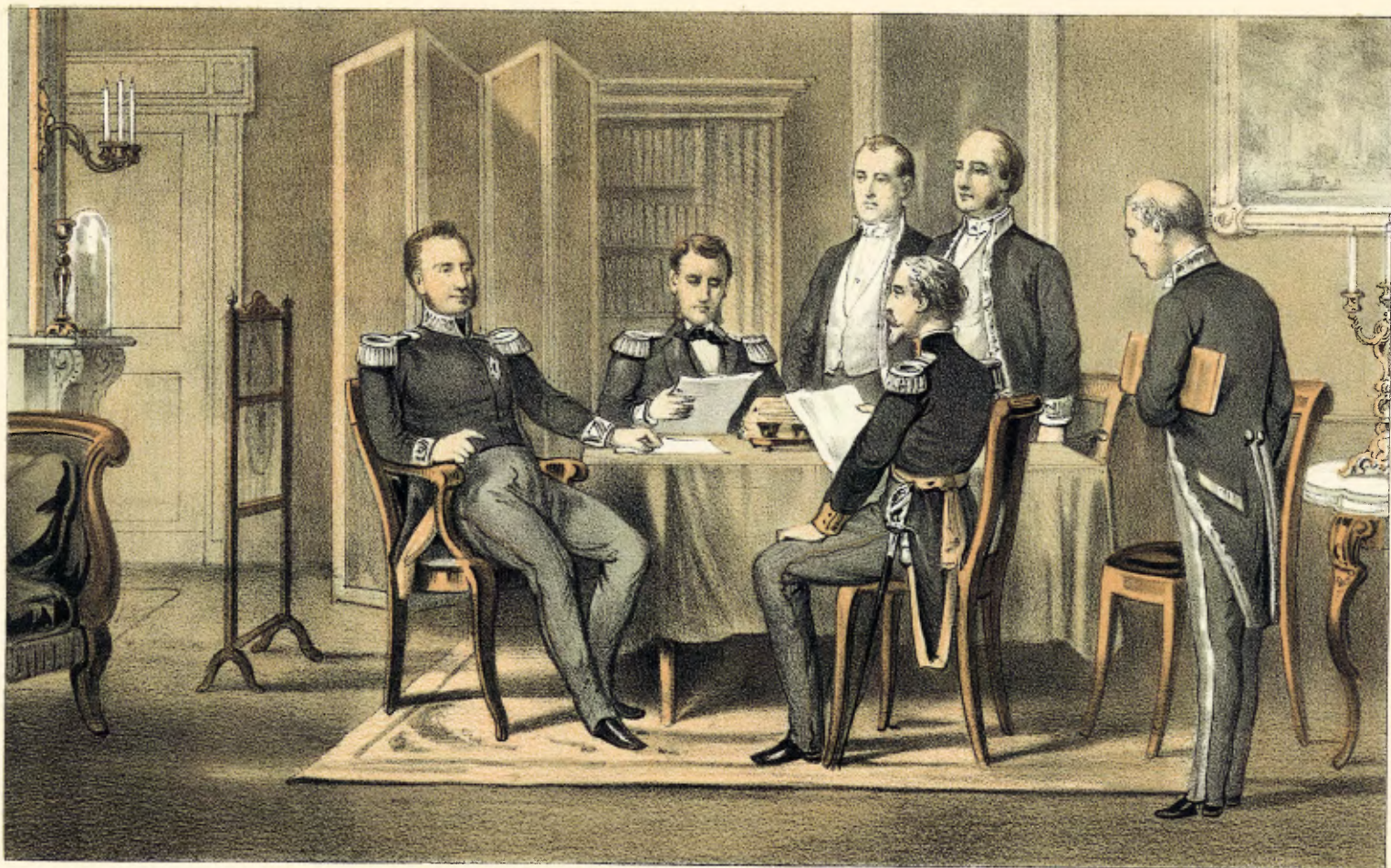
»Nu, ik wil wel naar boven gaan en vragen, maar wie moet ik zeggen dat er is?»

»Zeg maar dat mijnheer de Koning den dominé gaarne wenschte te zien.»

De meid laat den bezoeker op de mat staan, gaat heen, en komt kort daarop terug.

»Mevrouw zegt, dat zij geen mijnheer de Koning kent en vraagt waar u woont en wat u doet?»

»Ik woon in het Noordeinde,» was het antwoord, »en wat ik doe is moeielijk te bepalen, maar zeg aan Mevrouw dat

WILLEM I MET ZIJNE MINISTERS ARBEIDENDE.

Lith. Emvik & Binger.

men mij gewoonlijk noemt: Zijne Majesteit Willem I, Koning der Nederlanden."

Stel u den schrik der dienstmaagd voor, die daar vóór haar op de mat Koning Willem zag staan.

Het uiterlijk leven van Willem I was meer dat van een rijk, deftig en bedachtzaam edelman dan dat van een Koning. Inderdaad was er weinig koninklijke praal en luister bij of aan hem te zien. Zeer eenvoudig gekleed, droeg ook zijn paleis de kenteekenen van de grootste eenvoudigheid, en men vond in zijne vertrekken niet de minste weelde. Hij was een voorbeeld van matigheid en werkzaamheid. Van lang tafelen en uitgezochte spijsen was hij geen vriend. Hij stond des morgens vroeg op en als het eenigszins ging begaf hij zich reeds vroeg ter ruste. Zelfs bij bijzondere gelegenheden, als er soirées of iets van dien aard in het paleis plaats hadden, wist hij zich op een behoorlijken tijd te verwijderen. Tot een werkzaam leven had hij zich zelf verplicht. Hij hield er niet van door de oogen van anderen te zien. Hij wilde zelf alles onderzoeken. Van daar dan ook dat sommigen in hem meer een administrateur dan een Koning zagen. Reeds te vijf ure des morgens begaf hij zich 's zomers of 's winters naar zijn kabinet, las daar alle ingekomen adressen en verzoekschriften en teekende, ten dienste van minister, directeur, thesaurier of adjudant, op den kant zijn besluit aan. Sommige dier verzoekschriften waren eigenlijk geheel buiten zijne waardigheid: een arme boerenknecht, die zijn eenigste geit had verloren; eene weduwe met drie dochters, die werk zocht; een schipper, wiens schuit was gezonken; een molenaar, die gedwardsboomd werd wegens het plaatsen van een schutting langs zijn erf, — deze en dergelijke ons bekende stukken en verzoekschriften las de Koning met het grootste geduld door; ja, hij gunde zich zelfs nooit eenige ontspanning als de bepaalde werkzaamheden van den morgen niet geregeld waren afgelopen. Bovendien schonk Willem I bijna elke week, als hij in den Haag was, een groot gedeelte van den Woensdag aan ieder die hem wenschte te spreken. Zelfs in tijden van buiten-

gewone werkzaamheden week hij van deze gewoonte niet af: hij zelf begeerde voortdurend in betrekking te blijven met zijn volk, en was hun voorspoed hem lief, niet minder groot was zijne deelneming wanneer de een of ander met rampen werd bezocht.

Niet ongepast komt het ons voor, tot kenschetsing van die in menig opzicht gelukkige dagen, eenige regelen over te nemen uit een fransch boek, getiteld: Bezoek van M a r m i e r bij Koning Willem I, welk boek na 's Konings afstand van den troon het licht zag. »Hij — zoo zegt onder anderen de schrijver — die door eene van 's Gravenhage's schoone straten zijne schreden naar het naburige Scheveningen richt, zal, aan zijne linkerkzijde, een door twee schildwachten bewaakt gebouw ontwaren, dat in grootte noch sierlijkheid, naar het uiterlijke, sommige woonhuizen van Amsterdamsche bankiers kan evenaren. Dit gebouw was nog onlangs de woning van een Vorst, die na gedurende vijftien jaren over bloeiende gewesten en uitgestrekte koloniën te hebben geregeerd, en na zich plotseling de eene helft zijner Staten door eene omwenteling te hebben zien ontscheurd, thans van de hem overgebleven kroon vrijwillig afstand doet en tot het ambtelooze leven terugkeert. De Woensdag voormiddag van elke week leverde vóór het Koninklijke verblijf in het Noordeinde, een zeldzaam tooneel op.

»Dan zag men lieden te voet en met rijtuig, in gala- en gewone kleeding, den ingang van het Paleis naderen en zich, door elkander, naar de vertrekken des Konings begeven; — want op elken Woensdag verleende Koning Willem I aan zijne onderdanen audientie. Men trad het Paleis binnen, liet zijn naam inschrijven en werd naar de beurt tot den Koning toegelaten. Een adjudant riep volgens de lijst, die hij in zijne handen hield, elk der ingeschrevenen één voor één af, leidde hem tot Zijne Majesteit en bleef aan de deur staan wachten. Eens begaf ik mij ook met eene menigte personen naar eene van die openbare gehoorgevingen, die onder de regeering des vorigen Keizers van Oostenrijk en voormaals in Frankrijk, rond den eik van Vincennes, mede plaats hadden, en ik had den tijd het zeldzame tooneel te beschouwen van een volk,

dat zijn Koning ongehinderd naderde, op een tijdstip, dat het wapen der moordenaars de Vorsten noodzaakte zich achter wachten en verschansingen schuil te houden. Op de tafel lagen reeds drie groote bladen papier met namen van bezoekers volgeschreven. Ik zag mij omringd door lieden van verschillende ouderdom en rang. Naast de Leidsche professoren, die den Souverein de belangen hunner hoogeschool kwamen aanbevelen, stond de beschroomde student, die hem zijne theses wilde aanbieden; bij den gedecoreerden hoofdofficier, met zware epauletten en schitterende monteerling, zag men den adelborst der marine, in zijn eenvoudigen blauwen rok en zijne met smal gouden galon omboorde muts; de rijke handelaar, wiens naam millioenen aan Amstel's beurs gold, zat naast den sollicitant, die naar eene geringe betrekking stond. Op dezen dag waren in de vorstelijke vertrekken alle rangen gelijk, al de voorrechten van geboorte en maatschappelijken stand weggewischt. Geen voorrecht bestond hier als het nummer van inschrijving: de eerst ingeschrevene was de eerst binnengelaten. De ambachtsman in zijn eenvoudig kled en met bestoven schoenen, ging vóór den smaakvol uitgedoschten edelman, wiens paarden men op de straat hoorde trappelen; de leerling ging vóór den meester en de soldaat vóór den officier. In een aangrenzend salon stond de Koning, tegen eene console leunende, allen, die beurtelings voor hem traden, vriendelijk groetende, hunne verzoeken en klachten aanhoorende en vervolgens door een licht hoofdknikje afscheid van hen nemende. De deur van zijn salon was geopend, en ik zag meermalen op het gelaat dier lieden uit de mindere volksklasse, zoo heusch door hunnen Souverein bejegend, een vreugdestraal glinsteren. Zoo menigeen, die met droeven blik en gebogen hoofd hem naderde, scheen eensklaps door eene blijde hoop verlevendigd te worden en vertrok met een gevoel van erkenning. Wellicht hadden deze goede lieden reeds ondervonden, dat de Koning een waarachtig belang in hunne bezwaren stelde; wellicht was het hun reeds een genoegzame troost, hunne klachten voor de voeten des troons te mogen brengen en aangehoord te worden. Terwijl allen, die mij in de antichambre vóór waren, beurtelings de audientiezaal bin-

nentraden , beschouwde ik met aandacht dezen Vorst , wiens naam reeds meer dan vijftig jaren eene voorname plaats in de geschiedenis bekleedt , en wiens volharding ons in 1833 met een Europeeschen oorlog bedreigde. Hem aanziende, herinnerde ik mij al den tegenspoed , dien hij ondergaan , al de smart , die hij geproefd had , en de volgende woorden van Chateaubriand kwamen mij voor den geest : »De grooten der aarde hebben de droefenis der verlatenheid , de bittere uren der ballingschap gekend , en men heeft gezien hoevele tranen de oogen der Koningen kunnen plengen.» Na zoovele jaren worstelens en beroerens drukten zijn gelaat , zijne houding , zijne gewoonten nog getrouw den aard zijns karakters uit. De ouderdom zelfs schijnt voor die vaste en hardnekkige bewerktuiging te zijn terug getreden : hij ontnam hem noch de mannelijke kracht zijner trekken , noch zijn gelaat zoo vol uitdrukking ; slechts zijne haren deed hij grijzen. Zijn kalm en regelmatig aangezicht en zijne dicht gesloten lippen , stelden te gelijker tijd het zinnebeeld van kracht en voorzichtigheid voor ; zijne levendige oogen kenteekenen scherpzinnigheid , en als ik hem aanzag , scheen mij zijn gelaat de levende afbeelding der wapenspreuk zijns koninkrijks , welke vooral die zijner regeering was : Je maintiendrai.”

Dat was het oordeel van een vreemdeling en niet die eener gehuurde of met goud betaalde pen. Inderdaad Koning Willem I bezat veel goeds ; hij meende het oprecht met Nederland , en het volk beminde hem zeer. Velen gaven hem den eernaam van Vader Willem. Allen , zoowel zij die zijnen troon omringden , als die in geene bijzondere betrekking tot hem stonden , hadden hem in de dagen des voorspoeds en in de tijden toen zijn Koningschap door de Revolutie bedreigd werd , lief , ja , nog even zoo lief als toen zij hem te Scheveningen , bij zijne komst uit Engeland als Souvereine Vorst , op de handen droegen. Koning en volk stonden in hartelijke overeenstemming tot elkander. Wanneer Willem I ook eens — of liever nog al dikwijls — zonder naar raadslieden of wijze vrienden te luisteren , zijne eigene gevoelens liet zegepralen en bepalingen wijzigde , eerst door hem gaaf aangenomen , — toch deed hij dit niet om

eigen grootheid, roem of aanzien te bevorderen, maar omdat het, naar zijne innige overtuiging ten bate was van het volk, dat hem uit liefde de kroon had opgedragen. Vasthoudend, tot aan de grenzen van eigenzinnigheid, in staatkundig beleid, was hij dit evenzeer op godsdienstig gebied. Geboren en opgevoed in een tijd, eensdeels vijandig aan het Christendom, anderdeels lauw en onverschillig, had hij van zijn vader, die streng godsdienstig was, de protestantsche gevoelens der achttiende eeuw overgenomen. Het was toen geen tijd van onderzoek — en zoo het dit al ware, dan geschiedde dit meest in partijdigen vijandigen zin. Men vergenoegde zich met zich in de leerstukken des Christendoms te laten onderwijzen en die op het gezag van den predikant, op een vastgesteld oogenblik, aan te nemen, om ze daarna, met den Bijbel, in een hoek neder te leggen en ze later bij voorkomende gelegenheden, op ziek- of sterfbed te gebruiken. Alle denkbeeld aan strijd ontbrak; men was tevreden met protestant, Hervormd of Luthersch, te heeten en liet de kerk in het midden. Niemand dacht in dien tijd aan eene kerkelijke beweging zooals in onze dagen, evenmin als men toenmaals spoorwegen mogelijk zou geacht hebben. De predikanten waren toen, veel meer dan thans, staatsambtenaren, en 't viel niemand in ooit aan hunne verklaring van een of ander Bijbelwoord te twijfelen. Men nam alles op goed geloof aan, maar men vergat het even spoedig, omdat er bij de meesten — gelijk wij zeiden —, prikkeling en leven aan hunne prediking ontbrak. Als men den verbazend grooten stapel van leerredenen tusschen de jaren 1816—1830 aanziet, krijgt men een goeden dunk van de godsdienstigheid der Nederlanden, maar als men die leerredenen inziet, schrikt men onwillekeurig terug wegens de flauwheid van inhoud. Het waren gemoedelijke woorden — meer niet. Maar het volk verlangde ook niet meer. »Verregaande onkunde in de leer der zaligheid, wier eenvoudig begrip bijkans niet in de school, dikwerf ook in de kerk niet, althans niet op algemeen verstaanbare wijze, voorgedragen, menigmaal met sluwheid of stoutheid, in school en kerk, verdraaid, ontzenuwd, tegen gesproken werd. Over het algemeen werd ten aanzien van

Kerk, School, Staat en Maatschappij, ook door de meeste voorstanders en leden der Gemeente, enkel aan Christelijke vormen, aan de school en niet aan de kerk van het Evangelie, waarde gehecht. Doode rechtzinnigheid onthield zich, ook waar de vijand indrong, zorgvuldig van polemieken. Deze toestand verwekte evenwel weinig opziens, omdat de slaap der onverschilligheid, bij het gros der kerkeleden, te diep en te algemeen was, om door den geloofskreet van zeer weinigen te worden gestoord." 1)

In dien tijd, in dien toestand leefde Koning Willem I, en evenals zijn vader hield hij zich aan hetgeen de kerk leerde. Geen Zondag ging voorbij, of men zag hem, en zeer dikwijls twee malen op één dag, ter kerk gaan, meestal onverzeld. Nog knaap zijnde heeft schrijver dezes Koning Willem menigmaal Zondags morgens of Zondags middags de poort, in de Molenstraat uitkomende, zien uitgaan, zonder eenig teeken zijner waardigheid versierd. Gewoonlijk begaf hij zich naar de Grootte Kerk, waar hij met de grootste aandacht de prediking volgde. Wat vele tijdgenooten en nakomelingen ook van zijn kerkgaan mogen gezegd hebben, eene zaak blijft onwedersprekelijk: Willem I gaf hierin, evenals weleer zijn grootte stamvader Prins Willem I, een goed voorbeeld aan zijn gezin en volk. De Zondag was waarlijk voor hem een door de Christelijke kerk gewettigde rustdag en slechts in de uiterste noodzakelijkheid week hij van deze orde af. Dat er echter voor den Koning ook een tijd zoude komen waarin de pijn dieper het vleesch doordrong en bijkans het hart raakte, zullen wij later zien. Geen mensch, binnen de beademing van het Evangelie geboren, of er komt een oogenblik in zijn leven, waarin eene bijzondere roepstem tot hem komt, die hem uit de staketsels van het conservatisme of de nevelen der onverschilligheid tracht te rukken. Ook Willem I zou die roepstem hooren.

Langzaam, te midden der vreedzame jaren van 1815 tot 1830, ging de tijd voort! Van eene snelheid en felheid van

1) Groen v. Prinsterer, Handboek.

gebeurtenissen, zooals wij thans beleven, had men in die jaren geen begrip. Maar toch, de voorboden van een naderenden omwentelingsstorm waren reeds meer dan »eens mans hand" zichtbaar en tastbaar voor allen die zien en voelen wilden. Niet slechts in Griekenland, Spanje, Polen, Rusland en Frankrijk betrok de politieke hemel en werd de gezichteinder daar steeds onheilspellender, maar ook in ons eigen Nederland was de lucht verre van helder. Vooral in België, toenmaals — gelijk wij reeds meermalen gezegd hebben — de verzamelplaats van Fransche uitgewekenen en revolutionaire woelgeesten, stak een dreigend onweder op, dat inzonderheid over Noord-Nederland eenmaal scheen te zullen losbarsten. En in ons Vaderland zelf was het niet geheel rustig. De zuidelijke geesten werkten op de noordelijke. Van tijd tot tijd vernam men eenig gemor, en schoon de publieke bladen over het algemeen kalm bleven, kon een ingewijde toch tusschen de regels iets lezen, dat zorgwekkend was. Over het algemeen was de klacht, dat het volk den Koning te veel vertrouwen schonk, en mannen als Van Hogendorp, Falck en Meijer, — waarlijk geene tegenstanders van het Oranjehuis — achtten dit voor de toekomst zeer gevaarlijk. Wij hebben hierboven reeds aangestipt, dat de Koning, zonder naar anderen te luisteren, dikwijls wettelijke bepalingen naar eigen inzien veranderde. Zelfs de Grondwet — door menigeen schamper 's Konings bijbel genoemd — werd soms door hem gewijzigd; van eene ministerieele verantwoordelijkheid wilde hij niets hooren, en hem werd eene macht tot het nemen van besluiten toegekend, die weinig of niet strookte met het bestaan eener wetgevende macht. Langzamerhand werden de Staten-Generaal geheel uitgesloten van hun toezicht over de Overzeesche Bezittingen; de tienjarige begrooting werd een raadsel: de Regeering ging niet meer uit van den Koning met de Grondwet, of uit kracht der Grondwet, — maar van den Koning alleen. Van Hogendorp, die de eerste afwijkingen waarnam, schreef reeds in October 1822 het volgende in een zijner vertoogen: »Al wat van dit spoor afwijkt heeft geene andere strekking dan om verwarring te brengen in den Staat en eindelijk verderf

over het regeerende Huis. Ik heb in mijn leeftijd die verwarring en dit verderf tweemaal bijgewoond en zal den grond niet helpen leggen tot een derde maal. Ik acht, dat elk goed burger van den Staat en elk oprecht vriend van het Koninklijke Huis, zich uit al zijn vermogen daartegen behoort te verzetten."

Er lag iets moedigs in deze taal, maar niet minder profetisch. Zoo Koning Willem naar deze vertoogen geluisterd had, gewis zou dan het zaad der tweedracht, dat hier en daar reeds begon te ontkiemen, verstikt zijn, en hij zelf zou zich veel verdriet en moeite, vele teleurstelling en ergernis bespaard hebben. Laat ons echter niet meenen dat deze, van het volk zelf bewilligde, afwijking alleen de oorzaak was van eene scheuring, die wij — om des vredes wille — niet wenschen weder geheeld te zien, tenzij de Christelijke geest dien der revolutie overwonnen heeft.

Wij hebben gezien dat Belgie's geestelijkheid door den krachtigen arm van den Koning was bedwongen en zich stil hield. Maar Rome spreekt ook haar *non possumus* uit over den vrede: zij kan geen vrede houden of het moet die eens kerkhofs zijn. Van lieverlede lieten zich de Belgische bisschoppen weder ongunstig uit over de regeering van Koning Willem I. Zij waren niet tevreden met het onderwijs der jeugd, dat zij geheel, zonder Staattoezicht, in handen wilden hebben. Een krachtigen steun vonden zij bij de (Belgische) liberalen, die hen gedurig aanspoorden nog meer te verlangen dan volledige vrijheid van onderwijs. Om nu de Roomsche gezinden eenigszins te gelieven sloot de Koning in Juni 1817, een concordaat met den Paus, waarbij bepaald werd dat Mechelen een aartsbisschop, Gent, Namen, Luik, Brugge, 's Hertogenbosch en Amsterdam ieder een bisschop zou hebben, door den Paus te benoemen, maar op voordracht van eene commissie den Koning welgevallig, terwijl er tevens vrijheid van onderwijs in de Roomsche seminariën werd bewilligd. Nu, dacht men, zou er rust komen. Maar wat voor Belgie noodig scheen behaagde Noord-Nederland niet. Zoowel de liberalen als rechtzinnige Protestanten hier te land waren er over misnoegd, vooral omdat de Koning de behandeling

dier zaak had opgedragen aan twee leden der Staten-Generaal, die min of meer bij het volk in minachting waren, namelijk de Celles en de Stassart. Doch weldra zou het misnoegen algemeen worden, vooral in België, toen men daar uit eene circulaire van den Minister van Binnenlandsche zaken, te weten kwam, dat de Regeering zich bij het vaststellen van het concordaat »vrij wat voorbehouden had.”

Te midden van al deze onrust binnen 's lands kwamen nog de woelingen van buiten 's lands. Koning Karel X van Frankrijk had door verandering van kabinet, niet kunnen beletten dat de liberalen in zijn land dagelijks sterker werden. Hierdoor breidde zich ook de invloed der Belgische liberalen steeds meer uit, inzonderheid toen zij zagen dat Neerland's Koning niet geheel afkeerig was van aan sommige hunner eischen toe te geven.

Meer en meer breidde de macht der revolutionaire factie zich uit. Vooral was dit in België het geval. De grootste contrasten hadden daar plaats. De geestelijkheid, gewoonlijk geen voorstandster van de drukpers, veel minder van eene vrije, begon er nu plotseling mede te dweepen, omdat deze, in handen zijnde van de revolutionaire factie, haar uitnemende diensten zou kunnen bewijzen. De Belgische bladen namen met den dag een stouter toon aan, en meenende dat de Zuidelijke Nederlanden nog minder dan stiefmoederlijk behandeld werden, deden zij den Koning allerlei verwijten en schroomden niet hem te lasteren en te beschimpen. Nogtans zag Willem I geen gevaar. Zelfs niettegenstaande hij in Juni 1829 eene reis maakte door België en op vele plaatsen uiterst koel ontvangen werd, gaf hij aan de stedelijke regeering te Luik zijne tevredenheid te kennen over de onmiskenbare gemoedsstemming der ingezetenen tegenover het schandelijk gedrag dergenen »die de kreet van vermeende grieven hadden bewerkt.” Deze uitdrukking van den Vorst werd door zijne tegenstanders terstond te baat genomen om eene vereeniging op te richten onder den naam van »orde der schande”, en uit deze orde, die in hun oog een eeretitel was, werden kies-

vereeningen geboren, die stelselmatig opposanten in de Staten-Generaal brachten. Het gevaar voor eene revolutionaire omkeering van 's lands zaken werd met den dag grooter en de Koning begon eindelijk in te zien dat zijn troetelkind een weinig vermetel werd en dat, zoo het niet aan banden werd gelegd, het hem in 't aangezicht zou slaan. Wat hij reeds vroeger moest gedaan hebben, deed hij, nu het bijna te laat was. Hij zond 11 December 1829 ter Staten-Generaal de bekende boodschap in, en de Tienjarige begrooting, dat geduchte wapen in de handen der oppositie, ging over in eene nieuwe voordracht op de middelen voor één jaar. Bovendien nam de Koning nog andere maatregelen, b. v. de wet op de drukpers, het onderwijs enz., maar van lieverlede werd de uitvoering daarvan vertraagd. Krachtige daden volgden niet op de gesproken woorden, en de oppositie achtte dat deze daad des Konings slechts een kunstgreep was geweest, een bloote vertooning, die straks, als de toestand van Europa het gedoogen zou, als een nevel zou verdwijnen. Inderdaad was de algemeene houding der Monarchen op dat oogenblik niet gunstig voor de revolutie. Rusland hield de Polen onder sterk bedwang, Pruisen de Rijn-provinciën, Oostenrijk zijn Italiaansche Staten, Engeland de Iersche woelgeesten; zoodat België begreep dat, als het thans nog verder ging, de Mogendheden met alle kracht zouden tusschenbeide treden om de orde te handhaven. Het juiste oogenblik moest dus afgewacht worden.

En dit kwam ook. Een opstand te Parijs, waar Karel X, de man van de dweepzieke witte vlag, die met de Jezuiten geheuld en door overtreding van het Charter meined gepleegd had, voor de oppositie had moeten bukken en de vlucht had genomen, werkte epidemisch op de Belgische opposanten. Zelfs in Noord-Nederland gingen stemmen op ten gunste van 't geen er in Frankrijk gebeurd was: men zag helaas, alleen op de uitwerking en niet op de oorzaak. Bijna ieder juichte den val van Karel X toe, maar dacht er in de verte niet aan, dat de val van dezen Vorst voorbereid en bewerkt was door dezelfde mannen, die straks den koninklijken troon van Oranje-Nassau zouden verdeelen, om te beter te kunnen heerschen.

Merkwaardig dat de Vorst, anders niet van schranderheid ontbloot en wien men geen scherpen blik kon ontzeggen, thans blind scheen voor dreigend gevaar; hij haastte zich het gouvernement van Lodewijk Filips te erkennen, en vertrouwend op de verkleefdheid zijner onderdanen, wier dankbaarheid hij door zijn milde en goede Regeering meende verdiend te hebben, vertrok hij met de zijnen naar het vaderlijk lustslot, het Loo, zonder een enkele voorzorg te nemen tot het voorkomen der oproervlam, en Brussel latende onder de hoede van een tachtigjarigen bevelhebber met een zwakke bezetting.

Het jaar 1830 zal eene gedenkwaardige, doch in vele opzichten droevige bladzijde in de geschiedenis der Vereenigde Nederlanden beslaan. Willem I had zich in den zomer naar Brussel begeven, om de tentoonstelling van Nationale nijverheid door zijne tegenwoordigheid te vereeren, en de Staatscourant had met luiden ophef het vertrouwen vermeld, dat tusschen vorst en volk bestond. Waartoe diende dat? Was het om den helderzienden zand in de oogen te gooien of moest het strekken om de adder, die onder het gras school, te verschalken? Ieder die deze aankondiging in het Regeeringsblad gelezen had, wist wel beter, maar hoopte dat zijn buurman het geloofde. In den Haag werden de voorbereidselen gemaakt tot het huwelijk van 's Konings eenige dochter, Prinses Marianne met Prins Albert van Pruisen (1). De Koning had zich weder naar het Loo begeven, en de Prins van Oranje was met zijn broeder Prins Frederik in de residentie. Op den 24sten Augustus begon het oproervuur te Brussel in hevigheid toe te nemen. Reeds eenige dagen te voren had men aldaar oproerige geschriften aangeplakt, als waren het biljetten van het schandelijk tooneel, dat er zou gespeeld worden. De Potter, een man, die ten spijt van Noord-Nederland door den Koning beweldadigd was; Tielemans, die ook redenen had van dankbaarheid aan zijn Vorst; van de Weijer, Surllet de Choquier en nog eenigen, waren de voornaamste tooneelspelers in dat ontzettend drama.

(1) Dit huwelijk werd gesloten 14 September 1830.

Twee dagen daarna werd in den schouwburg de opera: »de stomme van Portici» gegeven, welk stuk uitermate geschikt is om woelige gemoederen nog woeliger te maken. Elk couplet, zinspelende op volksonderdrukkers en dwingelanden, werd luide toegejuicht, en nog voordat het gansche tooneelstuk ten einde was, stroomden de woelgeesten de zaal uit, vereenigden zich op het plein voor het paleis met de heffe des volks, en weldra vernamen de kreeten: »Weg met Willem I! Weg met Holland! Leve Frankrijk!» Maar roepen en schreeuwen was niet voldoende. Onder begunstiging van den nacht trokken de oproermakers de stad door, haalden de koninklijke wapenborden boven de deuren weg, traden die met den voet, plunderden de huizen van den dagbladschrijver Libry-Bagnano en van den gehaten Minister van Maanen, en stak het laatste in brand. Andere gebouwen en fabrieken van personen, die de gunst van het volk derfden, ondergingen hetzelfde lot. De gewapende macht was te zwak om tusschenbeide te treden, en de kommandant, die niet gaarne zijne vingers wilde branden, daar hij bij eene vroegere gelegenheid tot herstel van orde scherpe maatregelen getroffen en daarover 's Konings misnoegen ervaren had, wilde thans geen bevel geven tot het gebruik maken van vuurwapenen.

In den nacht van den 26sten op den 27sten Augustus kwam de tijding van het oproer te 's Gravenhage. Wel gaf Prins Frederik, die het kommando had over al de strijdkrachten van het Rijk, — bevel om onverwijld eene gewapende macht naar België te doen oprukken en zond hij zijn adjudant naar Brussel, om aan de Nederlandsche troepen aldaar spoedige versterking te verzekeren, — maar meer kon hij zonder 's Konings inwilliging niet doen. De Prins van Oranje begaf zich naar het Loo om zijnen vader de treurmare over te brengen en zijne bevelen te ontvangen. Ooggetuigen verzekeren, dat toen Koning Willem I vernam wat er te Brussel was voorgevallen, hem de tranen in de oogen kwamen. Het gevoel van teleurstelling maakte zich van hem meester, en hij wist in het eerst niet welk bevel hij zijn zoon moest opdragen. Willem I was geen weifelaar; veeleer een behoudsman in de milde opvatting van het woord. Hij was doordrongen van het be-

wustzijn dat God hem België had gegeven en hij dit moest behouden. Maar hoe? Door het gedurig meer met banden der liefde te omstrengelen, of in geval van onophoudelijk verzet, door kracht van wapenen?

Het ligt niet in ons bestek den Belgischen opstand uitvoerig te beschrijven. Wij besparen dit tot aan de levensbeschrijving van Koning Willem II en willen voor het tegenwoordige slechts den blik slaan op de daden van Koning Willem I. Na vergeefsche pogingen door den Prins van Oranje gedaan om de Belgen te bewegen de vaan des oproers neêr te werpen en zich genoodzaakt te zien het Zuidelijk grondgebied grootendeels te doen ontruimen, bleven den Koning nog slechts drie middelen over om de verdere gevolgen van den opstand te voorkomen of het gebeurde zoo mogelijk te herstellen. Zoo Willem I den opstand beschouwde als een onwettig wederstreven van zijn koninklijk gezag, dan kon hij daardoor voor Holland de gunstigste voorwaarden trachten te verkrijgen; òf hij kon, door verstandelijke toegeeflijkheid de oproerige gewesten herstellen; òf eindelijk, hij kon de getrouwe provinciën te wapen roepen en aldus den opstand dempen. Het eerste was zeer onwaarschijnlijk, en hoe geneigd de Koning ook voor den tweeden maatregel was, toch begreep hij zeer goed dat België thans doof was voor de zoete stem der liefde en der toegeeflijkheid. Hem bleef dus niets anders over dan gebruik te maken van zijne macht. De Koning verkoos de oproermakers met het zwaard te tuchtigen en tot gehoorzaamheid te dwingen. Hij riep: te wapen! (5 Oct. 1830.)

Ons vaderlandsch volk is geenszins oorlogszuchtig: integendeel, het bemint den vrede, maar wanneer er gevaar bestaat voor zijne vrijheid, als zijn goed recht aangetast wordt, dan staat het gansche volk als één man op, vooral als het daartoe geroepen wordt door een Oranje. Nog levendig staat schrijver dezes den tijd voor den geest, welk eene uitwerking 's Konings roepstem op ons volk had en welk eene verandering van bezigheid daardoor plaats vond. Als knaap in den Haag wonende en bekend zijnde met enkele militairen, kwam hij dikwijls in de kazerne, waar, vóór 1830, de soldaten op het plein in hunne vrije

uren zich met het kegelspel bezig hielden, waartoe expres-
selijk eene kegelbaan was gemaakt en welk spel hij dikwijls
heeft mede aangezien. Maar sedert het einde van Augustus
was alles als in een tooverslag veranderd. Aan kegelen dacht
niemand meer. Het vaderland was in gevaar. Geweren, ka-
nonnen werden beproefd; ransels gepakt en — zoo trok het
eene bataillon na het andere uit. En toen de wapenkreet
door 't land klonk, snelde alles toe om de wapenen aan te
gorden. De jongeling verliet zijne verloofde, de man zijne
vrouw en kinderen, de koopman zijn kantoor, de student de
hoogeschool: allen haastten zich bij het leger aan te sluiten
en de grenzen te bereiken. Sedert den strijd met Spanje had
men wellicht nog nimmer zulk eene geestdrift hier te lande
gezien, zulk eene eenstemmigheid, om voor Nederland en
Oranje het zwaard aan te gorden. En mocht Willem I nu
en dan, vooral in de beide laatste jaren, wel eens getwijfeld
hebben of hij nog de liefde van het volk bezat, thans kon
hij het met eigen oogen aanschouwen, hoezeer het hem be-
minde en goed en bloed voor hem veil had. Waren er tra-
nen in zijne oogen gekomen toen hem het eerste bericht werd
gebracht van den opstand van zijn troetelkind; zeker zal zijn
oog niet droog zijn gebleven toen hij zijne eigen zonen en
de kinderen zijns lands zag uittrekken om land en Koning
te verdedigen.

De Prins van Oranje, zijn broeder Prins Frederik, de
Hertog van Saxe-Weimar en de andere legerhoofden kwamen
echter in eene moeilijke positie. De Koning, hoewel zijn volk
te wapen geroepen hebbende, meende nog altijd dat eens-
deels door bedreiging, anderdeels door toepassing van zachte
maatregelen de Belgen zouden gewonnen worden. Maar wat
baat het bij een brandend huis, als men den waterstraal niet
in de laaie vlam spuit? Het vuur des oproers kan niet door
verzachtende olie getemperd, maar wel vergroot worden,
gelijk dan ook de uitkomst in dezen strijd met België geleerd
heeft. De Prins van Oranje, vurig als hij was — en in menig
opzicht, gelijk wij later zullen zien, niet eenstemmig met
zijn vader — had reeds te Brussel (1 September) bewezen
niet bevreesd te zijn voor eenig dreigend gepeupel; Prins

Frederik had getoond een dapper krijgsman te zijn , toen hij (23 September) met een geringe macht van 8000 man de stad binnendrong. Maar vurigheid van geest , heldenmoed en dapperheid vermogen niets , als er nog steeds naar een ander middel tot bedwingen van een oproer wordt gezocht dan het wapen. Dit eenmaal getrokken zijnde moet het zwaard niet in de schede , voordat de tegenstander onschadelijk is gemaakt. Had Koning Willem I minder den weg der onderhandeling of dien eener minnelijke schikking bewandeld , hij zou zich zelve veel verdriet , ons vaderland veel bloed en geld bespaard hebben. Het bevel van David aan Joab : »Handel mij zachtken met den jongeling , met Absalom , » kon en mocht hier voor België niet gelden.

Inmiddels hadden zich eenige stemmen doen hooren , die van scheiding spraken , en de Koning , hieraan — gewis niet zonder invloed van zijn oudsten zoon — gehoor gevende , benoemde den Prins van Oranje tot Landvoogd van België en zond hem naar Antwerpen , om de voorgenomen scheiding geregeld te doen plaats hebben. Tevens wendde zich Willem I tot de hoven van Rusland , Pruisen , Frankrijk , Oostenrijk en Engeland — die de vereeniging van Nederland met België hadden tot stand gebracht — om in overleg met hen de middelen te beramen , ten einde den opstand in de Zuidelijke Nederlanden ten onder te brengen. De Prins van Oranje beloofde in een proclamatie aan de Belgen : een afzonderlijk beheer , vrijheid van taal en onderwijs , ja ging eenige dagen nog verder door hen als eene onafhankelijke natie te erkennen , 't geen in Noord-Nederland kwaad bloed zette. Maar dit alles was slechts voedende olie in de vlam. De Prins van Oranje moest België weêr verlaten en het leger bijeenverzamen om het vaderland tegen den dagelijks aangroeienden vijand te verdedigen. Op den 18^{den} October verklaarde de Koning in zijne troon-rede aan de Staten-Generaal : »dat de krachten der Noordelijke Gewesten alleen ten hunnen eigenen behoefte zouden worden besteed.» Nu werd de schutterij mobiel verklaard ; tal van vrijkorpsen voegden zich bij het leger aan de grenzen , die reeds door de muiters bedreigd werden , en alles wachtte slechts op het woord voorwaarts ! ten einde

België te toonen, dat oud Holland's dapperheid geen luidende schel was. Het voorwaarts werd wel uitgesproken, maar zeer laat.

De Koning verbeidde de uitspraak der conferentie van de afgevaardigden der Mogendheden, die 17 November te Londen de eerste zitting hielden. Willem I verwachtte niet anders dan dat hem de hulp der gekroonde hoofden zou te beurt vallen, want Pruisen's Koning was zeer nauw aan hem verwant; de Russische Keizer Nicolaas hem zeer genegen; Oostenrijk en Engeland hadden het sterkst aangedrongen op de vereeniging van België met Oud-Nederland. Alleen voor Frankrijk was hij bevreesd dat het hem geene gunstige stem zou geven. Maar toch, Lodewijk Filips zat eerst een jaar op den Franschen troon — en zou deze het nu reeds wagen tegen de andere Mogendheden te stemmen? Het gaat evenwel in de politiek als met de stukken op een schaakbord: door verplaatsing van een enkelen pion of officier wordt soms in een oogwenk het geheele tooneel veranderd. Wij zullen zien hoe noodlottig die verandering voor Koning Willem's partij werd.

De allereerste maatregel, dien de conferentie nam was: het gelasten van een wapenstilstand, waarbij de troepen des Konings en die der opstandelingen hunne ingenomen stellingen zouden behouden. Op de volgende zittingen bleek dat de Mogendheden partijdig handelden, dat wil zeggen, dat zij partij kozen voor België tegen Nederland, en dat zij ongaarne zagen, ja zelfs afkeurden, dat de Koning zich door geweld van wapenen van België zou willen meester maken. Verschillende omstandigheden droegen hiertoe bij, en niet minder dwong hen de politiek tot zulk een gang van zaken. Immers, hoe gaarne Keizer Nicolaas den Koning zou te hulp gekomen zijn, had hij echter op het oogenblik de handen vol met Polen, dat ook door de smetstof der revolutie was aangetast. Pruisen durfde niet tusschenbeide komen, uit vrees van een opstand der Rijn-provinciën, die ook zeer revolutionair waren. Frankrijk kon meer winnen dan verliezen bij eene scheiding van de beide vereenigde Nederlanden, en Engeland, waar op het oogenblik een zeer liberaal Ministerie gezeteld was, kon ook Willem I niet ondersteunen, vreezende, dat België Frankrijk

zou te hulp roepen, zich onder Frankrijk's vaan stellen en aldus dat land aanmerkelijk vergrooten zou. Of Engeland daarbij nog niet eene nevenbedoeling had? Wie zal het beslissen — wie ontkennen?

In plaats nu van bij de conferentie raad en hulp te vinden ondervond de Koning daar tegenstand. Talleyrand, de Fransche afgevaardigde, sloeg het stelsel van non-interventie voor, 'tgeen door de Mogendheden werd aangenomen met de bepaling, dat daar eene vereeniging met België onmogelijk scheen te zijn, er andere schikkingen moesten gemaakt worden, om de toekomstige onafhankelijkheid van België met het behoud van het evenwicht van Europa te verbinden. De Nederlandsche afgevaardigden, Falck en Van Zuijlen, leverden hier tegen te vergeefs protest in, en Willem I begreep dat de conferentie, eenmaal zoo ver gegaan, nog minder gunstig gezind voor Holland zou worden. En inderdaad, in plaats van bemiddelaarster stelde zij thans den Koning den eisch: de vrije vaart op de Schelde. Deze eisch aangenomen zijnde, ging zij verder: de scheiding werd vastgesteld: Holland zou bevatten al wat in 1790 aan de Republiek behoorde; België bestaan uit de overige deelen van het Rijk, met uitzondering van Luxemburg, als eigendom van het Huis van Nassau; ¹⁹/₃₁ der Staatsschuld zou ten laste van Holland komen, België de vrije vaart op de Hollandsche koloniën behouden, terwijl de Mogendheden de onschendbaarheid en onzijdigheid van België waarborgden. Over den aard hoe en door wien dat land geregeerd zou worden, zouden de Mogendheden zoo spoedig mogelijk beslissen; in ieder geval, de Republikeinsche partij in België, waarvan de Potter nog steeds de ziel was, had een slecht vooruitzicht; reden waarom deze woelgeest dan ook van het staatkundig tooneel afscheid nam en Surlet de Choquier tot Regent werd benoemd.

De pretendentes voor de Belgische kroon waren zeer talrijk. Geen wonder ook: het koningschap, troon en kroon zijn toch iets meer dan eereposten. Oranje kon geen pretendent stellen, daar op het nationaal congres te Brussel het geheele Huis van Nassau uitgesloten was. Drie dezer pretendentes kwamen vooral in aanmerking. Frankrijk zou gaarne den oudsten zoon van Lodewijk

Philips als Koning van België gezien hebben; maar de rechtmatige vrees dat de Mogendheden hierin gevaar voor Europa — wegens vergrooting van Frankrijk — zouden zien, deed den Franschen Koning van zijn voornemen afzien, onder bepaling dat de tweede pretendent, de Hertog van Leuchtenberg, zoon van Napoleon's stiefzoon Eugénius Beauharnais, mede zou worden uitgesloten. Engeland evenwel deed zijn pretendent zegepralen, namelijk Prins George Christiaan Frederik Leopold, Prins van Saxe Coburg — Saalfeld, geboren te Coburg 16 December 1790, een man, die eene glansrijke opvoeding had genoten en met groote talenten begaafd. Hij scheen in de wieg gelegd te zijn om het Huis van Oranje te dwarsboomen, want het was dezelfde Prins, die met ter zijde stelling van den Prins van Oranje, — gelijk wij reeds vroeger met een enkel woord hebben gemeld — de erfgename van den Engelschen troon, Charlotte Amalia van Brunswijk-Wolfenbützel tot gemalin verkreeg. Hij mocht zich evenwel niet lang in haar bezit verheugen. Moeder en kind stierven ruim een jaar later. Bij de omwenteling, die in Griekenland plaats had, werd hem de Grieksche kroon opgedragen, maar hij wilde ze niet aanvaarden, daar eene door hem voorgestelde grensscheiding tusschen dat land en Turkije door de Mogendheden verworpen werd. Toen hem nu, op doordrijving van Engeland, dat er vooral finantieel belang bij had, de kroon van België werd aangeboden, gaf hij bewijzen van een verstandig man te zijn, iemand, die den geest der eeuw huldigde, doch weinig kennis droeg van een goddelijk recht. Hij gaf aan de commissie, die hem het aanbod kwam doen, tot antwoord. »Ik ken geene andere eerezucht, dan het geluk mijner medemenschen te bevorderen. Reeds op jeugdigen leeftijd ben ik in zulke zonderlinge en moeilijke toestanden geplaatst geweest, dat ik geleerd heb alle Souvereine macht uit een wijsgeerig oogpunt te beschouwen; ik heb die macht met geen ander doel gewenscht dan om anderen goed te doen. Zonder eenige staatkundige moeilijkheden, die mij toeschenen Griekenland's onafhankelijkheid in gevaar te brengen, zou ik mij thans aldaar bevinden; doch ik ontveinsde mij de moeilijkheid der taak niet. Ik gevoel nu, hoe

wenschelijk het voor België is om zoo spoedig mogelijk een Koning te kiezen; Europa's vrede is er zelfs mede gemoeid." Het einde daarvan was dat hij, na eenige deliberatiën over de 18 artikelen van het voorloopig vredes- en afscheidsverdrag, de kroon aannam. Den 4^{den} Juni 1831 werd hij met eene meerderheid van 152 stemmen door de Belgen tot Koning verkozen.

Dat Koning Willem I met den loop van de bepalingen der conferentie niet gediend was, wie zal het hem euvel duiden: hij stond op zijn goed en goddelijk recht. Behalve België wilde men hem nog het voortdurend bezit van Luxemburg betwisten, en zijn recht op Maastricht werd betwijfeld. Voor en aleeer deze punten beslist waren wilde hij niets verder toestaan en (12 Juli 1831) gaf hij aan de Mogendheden zijne verbazing te kennen over den loop van de overleggingen der conferentie, de verbreking der met hem gesloten overeenkomst waardoor de belangen van het Moederland aan den overmoed der Belgen werden ten offer gebracht, zoodat hij dien ten gevolge eenen Prins, die zonder voorafgaande aanneming der schikkingen in Januari vastgesteld, bezit van de kroon nam, als een vijand des Konings zou aanzien. Dit waren woorden voor eens dooven mans ooren. De Mogendheden bleven op hun stuk staan, — schertsten misschien met 's Konings bedreiging — en Leopold hield 9 dagen later zijn intrede te Brussel.

Nu mocht de Koning ter wille zijner eer en die van het Vaderland niet langer lijdelijk blijven. Acht maanden achtereen was hij ten speelbal zijner Bondgenooten geweest. Op hun bijstand kon hij niet, wel op hun tegenstand rekenen. Zijne rechten waren verguisd, het Vaderland was bespot. Dit langer te dulden ging niet. Bevelen werden aan de beide Prinsen, die met het leger meer dan dertig weken werkeloos op de grenzen gelegen hadden, gezonden. Op den 1^{en} Augustus 1831 sprak de Prins van Oranje het Voorwaarts! uit en den volgende dag trok het leger België binnen.

Intusschen hadden er reeds vroeger van weerszijden vijandelijkheden plaats gehad; talrijke schermutselingen tusschen Noord-Nederlanders en Belgen, waaraan de wederkeerige volkshaat, aangewakkerd door zangen en liederen der dichters,

zulk een onverzoenlijk karakter gaf. Wij herinneren slechts aan 5 Februari 1831, waar de lafheid der Belgen en de moed der Nederlanders zoo sterk aan het licht kwam. Of was het geene lafheid zich in eenen tijd van onderhandeling meester te willen maken van eene kanoneerboot, die door den storm naar de kaai van Antwerpen werd geslagen? Maar van Speijk, wiens naam ieder Vaderlander met eerbied en geestdrift noemt, dulde niet dat de Hollandsche vlag met schande werd bejegend, en zich tegen de overmacht der bespringers niet kunnende verdedigen, stak hij liever den brand in 't kruit, dan zich over te geven. Deze heldendaad was een antwoord op al de beleedigingen, welke ons krijgsvolk gedurende de laatste maanden had moeten ondergaan, en niet alleen dat België hierdoor genoodzaakt werd zich een weinig in zijn schulp terug te trekken, maar zelfs buitenslands herleefde de achting voor eene natie, die zulke dappere zonen bezat.

De Prins van Oranje had dan het voorwaarts! uitgesproken, en lang talden onze krijgers ook niet. Niet alleen dat zij van verlangen brandden zich met den vijand te meten, maar hij moest overrompeld en hun land bezet zijn, voordat de vriendelijke Mogendheden tusschenbeide konden komen, daar deze verklaard hadden de hervatting der vijandelijkheden niet te zullen dulden. Als een stofwolk stoven de verraste Belgische legerbenden uiteen. Hasselt, Leuven, Boutersem ondervonden de kracht der Nederlandsche wapenen. Binnen tien dagen waren de beide Belgische legers uiteen geslagen en stonden de voorposten op twee uren afstands van Brussel. Maar thans daagde het Fransche leger op, en de Prins van Oranje, die van den Koning het stellige bevel ontvangen had een strijd met dat leger te ontwijken, zag zich genoodzaakt terug te trekken.

Hoe smartelijk dit ook was, — het Nederlandsche leger had bewezen zonen van een dapper volk te zijn, en de beide Prinsen hadden den roem der Oranje's gestaafd. De gansche natie juichte den Prins van Oranje toe toen hij met zijn broeder in den Haag terugkeerde, en schitterende feesten volgden elkander op. Ten gevolge van nieuwe onderhandelingen

te Londen, werd 29 Aug. 1831 een wapenstilstand gesloten, gedurende welken tijd de gevangenen beiderzijds werden uitgewisseld. Deze onderhandelingen werden echter met iederen dag ongunstiger voor Holland. Den Koning werd bij de zogenoemde 24 artikelen een land ontroofd, door hem tegen zijne erfstaten geruild en tegen zoovele bezwarende voorwaarden verkregen. De bepalingen omtrent het overnemen en dragen der schuld waren ook zeer ten nadeele van ons land, — geen wonder, dat de Koning, schoon België het gaarne gezien zou hebben, weigerde die artikelen te onderteekenen. Hij vaardigde een dagorder uit aan het leger, dat daar hij zich niet verbinden kon den wapenstilstand langer in acht te nemen, het zich als in staat van oorlog moest beschouwen tegen iederen vijand, die het grondgebied van Noord-Nederland zou willen schenden. Het was een moeilijke tijd voor Koning en Vaderland: de kleinmoedigen, bevreesd dat ons land nu door Frankrijk en Engeland zou bezet worden, riepen luid dat de Koning moest toegeven; het leger bleef getrouw en was bereid de stem des Konings te volgen; de gegoeden onder de oprechte vaderlanders, in welke de geest der geuzen nog voortleefde, brachten hunne offers op het altaar des lands en zorgden er voor dat er in korten tijd een leening van 45 millioen gulden tot stand kwam, en zij die geenszins twijfelden aan de bescherming Gods van het lieve Vaderland, vereenigden zich meer dan vroeger om in de kerken te samen te komen en in plechtige bidstonden Koning en volk aan de hoede des Heeren aan te bevelen.

Zoo duurden de onderhandelingen voort tot in 1832, zonder eenige gewenschte uitkomst te vinden. Rusland, dat ons nog de meeste welwillendheid betoond had, zond in Maart van dat jaar den Graaf Orloff naar den Haag, om Willem I te bewegen Leopold als Koning van België te erkennen en de 24 artikelen te onderteekenen, behoudens eenige verbeteringen in het eindverdrag. Het kostte onzen Koning gewis zeer veel om het eerste te doen, maar daar de volksstem zich steeds luider liet hooren, was hij tot dit offer bereid, namelijk België af te staan en Leopold als Koning van dat land te erkennen. Maar om de 24 artikelen, zooals ze daar

waren , te onderteekenen , daartoe was hij niet te bewegen.

De onderhandelingen waren derhalve mislukt en de gevolgen , schadelijk genoeg voor ons land , zouden niet uitblijven. Hoe het echter zij : België maakte geen deel meer uit van ons Vaderland. Het vereenigde koninkrijk was vaneen gescheurd, en sedert 21 Maart 1832 — de dag, waarop de Koning den pretendent Leopold als Koning van België erkennen wilde — kan men rekenen dat Willem I opgehouden had Koning te zijn der Vereenigde Nederlanden.

WILLEM I ALS KONING DER NEDERLANDEN.
1832—1840.

Kruip' staatsbelang , in krijg en vreed ,
Langs duizend kromme wegen ,
Gij , koning , gij gaat recht door zee
Met ons den springvloed tegen.
Hoe zwarter ginds de valscheid zij ,
Te blanker , Neerland ! schittert gij.

TOLLENS , 's *Konings verjaardag.*

VIJFDE HOOFDSTUK.

WILLEM I ALS KONING DER NEDERLANDEN.

Nu de Koning geweigerd had de 24 artikelen aan te nemen, besloten de Mogendheden een anderen weg in te slaan. Vreemd genoeg! De vijanden der revolutie begonnen met haar te knipoogen. België werd in bescherming genomen tegen den Koning, die de regeering over dat land weleer, tot onderdrukking van alle woeling, met hun goedvinden had aanvaard. Van bemiddelaars werden die Mogendheden heerschters over geweten en recht. Zij bekrachtigden het met België gesloten verdrag, en Lodewijk Philips, om nog meer reden te hebben België te kunnen beschermen, gaf aan Leopold zijne dochter Marie ten huwelijk. Voorts trachtten zij Willem I te bewegen afzonderlijk met België te onderhandelen, maar hiertoe was de Koning nog minder over te halen. Hij kon terecht zeggen: gij hebt mij dat land bezorgd naar eigen goeddunken, en zonder de bewoners — of althans slechts voor de leus — te raadplegen; nu moet gij mij niet bemoeilijken, als ik opstandelingen wil tot orde brengen. Zoo gij dit echter wilt doen, kunt gij evenwel niet verlangen dat ik met opstandelingen onderhandel. Gij zijt bemiddelaars; toont dat gij het zijt volgens eed en geweten. Op deze weigering werd besloten Nederland te dwingen te voldoen aan de bepalingen van de 24 artikelen, en namen Engeland en Frankrijk het op zich de volgende dwangmiddelen in werking te brengen: onze kusten te blokkeeren, onze schepen met beslag te beleggen en onze troepen uit de citadel van Antwerpen te verdrijven.

De citadel van Antwerpen was den Belg een doorn in 't oog; niet minder de dappere Chassé, die er het bevel voerde en den Antwerpenaars reeds gevoelig had getoond dat hij zijnen Koning niet straffeloos liet honen. De Belg was niet bij machte dien geduchten vijfhoek het stilzwijgen op te leggen, wanneer Chassé had verkozen de vuurmonden te doen spreken, en 42,000 man, onder bevel van den franschen Generaal Gerard, waren noodig om hem tot de overgave te dwingen. Vreemd was het in dit geval, dat Willem I onverzettelijkheid bij groote gematigdheid paarde. Had hij op de nadering der Franschen, tegen wier overmacht hij toch niets vermocht, eenvoudig last gegeven dat de Nederlandsche troepen zich terug zouden trekken en aldus de citadel ontruimd zou worden, dan had men in waarheid kunnen zeggen dat de Koning wars was van bloedvergieten. Maar eene gansche bezetting bloot te stellen aan het moorddadigst vuur en geduchte ongemakken, zonder iets te doen om haar te hulp te komen, getuigt toch wel eenigszins van zijn voornemen om toch den vijand de tanden te laten zien. Het moge politiek geweest zijn — die ongelukkige politiek! — maar de Oranje's van 1567 tot 1648 en die van 1672 verstonden immers ook staatkunde. Zij schroomden niet, koste wat het wilde, er met het zwaard op in te houwen — en zij hebben gezegepraald, trots alle Spaansche, Britsche en Fransche politiek. Zeker, Koning Willem was van andere gedachte, maar als hij zijn leger had geraadpleegd, als hij den harts-tochtelijken moed met eigen oogen had aanschouwd, die den officier zoowel als den gewonen soldaat bezielde, hij zou — nu toch eenmaal menschenbloed moest vergoten worden, het bevel niet hebben gegeven, het zwaard in de schede te laten rusten, en een gansch leger, eene gansche natie getuige te doen zijn van een wanhopigen en hopeloozen strijd tegen een ongeroepen vreemdeling. Nogtans, eere wien eere toekomt! Chassé en de zijnen hebben zich met groote dapperheid gedragen; zoowel vriend als vijand zwaaiden hun den welverdienden lof toe. De Koning zelf rukte zich het Grootkruis der Willemsorde van de borst en zond dit den Generaal toe, hem te kennen gevende, dat hij hierdoor zoowel

hem als alle officieren en manschappen vereeren wilde. De citadel van Antwerpen viel in handen van den franschen Generaal, maar het zal voor Frankrijk eene eeuwige schande blijven dat bolwerk tot puin geschoten en ons door zijne overmacht gedwongen te hebben ons goed recht prijs te geven. Zeer waar, zelfs profetisch, is het wat onze bij uitnemendheid vaderlandsche dichter zong:

Wat dacht gij, Fransche zwermen, zegt!
 Die als een jachtsneeuw aangeschoten,
 Den breidel kwaamt aan stukken stooten,
 Verraad en oproer aangelegd?
 Dacht gij u lauwr'en op te garen
 Uit scherven en verbrokkeld steen?....
 De helden oogsten lauwerblaren,
 De plonderaren schande — alleen.

Keert, horden! trekt braveerende af!
 Vermeldt met daavrend zegezingen
 Hoe gij den wachter wist te dwingen,
 Dat hij u 't puin van 't burgslot gaf.
 Maar.... later uitspraak zal bepalen,
 Als weêr het Recht ter vierschaar treedt,
 Wat neêrslag is en zegepralen —
 Wat glorie en wat schande heet.

Na de verovering van de citadel trokken de Franschen uit België terug en wederom volgden lange conferenties en onderhandelingen, waartoe Engeland en Frankrijk de eerste stappen deden. Was het uit leedgevoel? Had zich de volksstem dier beide natiën krachtig doen hooren ten gunste van het zoozeer verguisde Nederland? Deze vraag is zeker niet ongepast: immers toen de bemanning van Engelsche kruisers eenige arme Hollandsche visscherslieden had opgebracht, werd zij door het verontwaardigde Engelsche volk met steenen geworpen; de krijgsgevangenen te St. Omer, waar de dappere verdedigers der citadel eenigen tijd moesten vertoeven, werden met alle voorkomendheid behandeld, en sommige fransche dagbladschrijvers, die er anders op uit zijn van hunne glorie te gewagen, achtten dien roem eenigszins verduisterd door een aanval op »zulk eene brave natie als Holland.” Hoe het zij: Frankrijk en Engeland deden stappen tot hervatting der afgebroken onderhandelingen en boden zelfs aan de opgehou-

den schepen terug te geven, de blokkade en het embargo op te heffen, alsmede het overgeven van Venlo en het vroeger reeds aan Nederland toegewezen gedeelte van Limburg — mits de Koning Lillo en Liefkenshoek wilde doen ontruimen en België's onzijdigheid wilde erkennen. Ook over de vaart op de Schelde werden onderhandelingen gevcerd en na twee maanden lang conferentiën te hebben gehouden en eindelooze vertoogen van weerszijden te hebben aangehoord, besloot de Koning de vijandelijkheden te schorsen en den Belgen de vrije scheepvaart op de Maas te vergunnen. Nu werden de opgebrachte schepen ontslagen en keerden de gevangenen uit St. Omer naar het Vaderland terug.

Doch waren de vijandelijkheden al geschorst, — de Koning gaf geen bevel tot afdanking van het leger; integendeel, hij meende gewapend te moeten blijven, in status quo zooals men het met een vreemd woord noemde. Maar dit status quo was even zoo rampzalig als de uitspraak daarvan onwelluidend is. In den beginne prees het Vaderland den Koning om zijne vasthoudendheid aan zijn goed recht; men bewonderde zijne edele volharding en trok zijn partij tegen ieder die hem van hardnekkige onverzettelijkheid beschuldigde. Hij werd vergeleken bij Prins Willem I, die liever alles wilde prijs geven dan zich bukken voor het geweld, dat het volk van zijne vrijheid zou berooven. De Nederlandsche dagbladen prezen zijn ijver, zijne zorgen voor 's lands eer en welzijn, en de tijdschriften en maandwerken namen gaarne de ontboezemingen der dichters over. Ziehier onder anderen, een couplet uit een dichtstuk, dat de Vaderlandsche letteroefeningen van 1832, bij gelegenheid van 's Konings 60sten verjaardag, brachten :

»Hoor, o God, die de aard ten voetbank
 en den hemel hebt ten troon!
 Hoor ons danken, hoor ons bidden,
 hoor ons aller vreugdetoon!
 Wereldrechter! Heer der heeren!
 machtig Koning van 't heelal!
 Hoor, bij Uwer schepslenbede,
 Neërlands beé thans bovenal!
 Zegen vloeie, Bron van zegen!
 op het hoofd des Konings af,

En gansch Neérland dankt en jubelt
 voor hetgeen Uw gunst hem gaf.
 Zestig jaren waart Ge, o Vader!
 hem ten schild, ten toeverlaat,
 En door hem look heil en zegen
 op voor land en onderzaat.
 Spaar, o God, den eedlen Koning!
 steun den sceppter, dien hij torscht.
 Dek hem met Uw liefdevleuglen,
 zegen d'allerbraafsten Vorst!
 Wolk'loos blijv' de dag zijns levens;
 en als eens zijn avond naak',
 Rust' hij sluim'rend als op rozen,
 na de zwaarvolbrachte taak.
 Ja, wat smetkwaal 1) ook moog woeden,
 offers velle door haar macht
 Weer den giftpijl van zijn schedel,
 schut hem door Uw Englenwacht!
 Rek zijn dagen! Spaar zijn telgen!
 Hoed zijn dierbre gemalin!
 Daal' de rijkdom Uwer liefde
 zeegnend op zijn Hofgezin.

De Staten-Generaal waren het geheel met hem eens en toonden zich met de natie bereid om de benoodigde schatten toe te staan en op te brengen, benoodigd om een leger op den voet van oorlog te houden, dat geen enkelen kogel verschoot.... Maar het hinkende paard kwam achteraan. Geestdrift wordt gewoonlijk spoedig gevolgd door eene verslappende tegenwerking. Eenmaal betalen, eenmaal leenen, nog eens betalen, en nog eens leenen, dat ging nog; doch toen het betalen en de leeningen tot in de millioenen gingen, zonder dat het einde kon worden overzien, begon de Nederlandsche financier tot bedaren te komen en ging aan 't rekenen. En waar dit geschiedt is het met alle geestdrift uit. 't Is waar, gedurende dat status quo bloeide onze handel zeer; ten gevolge van de scheiding van België werden vele fabrieken naar de Noordelijke provinciën overgeplaatst, en de Oost bracht aanzienlijke sommen op aan 't Moederland, — maar — zoo werd gevraagd — waar bleven al die millioenen, zoowel door de belastingen als leeningen opgebracht? Waarvoor werden de groote sommen besteed, die Oost-In-

1) De cholera.

dië afwierp, en waarover de Koning het uitsluitend beheer had? Moest al dat schoone geld zoo maar spoorloos in een bodemlooze schatkist verdwijnen? En..... eenmaal aan 't vragen en jammeren, kwam er geen einde aan. Als in een oogenblik was 't blad omgekeerd: de Koning begon zijne populariteit te verliezen. Men begon hem te beschuldigen van het land door zijne onverzettelijkheid uit te mergelen..... en ten laatste zag de Koning in dat hij moest toegeven. Op den 14^{den} Maart 1838 verklaarde hij, door zijn gezant te Londen, bereid te zijn tot de aanneming der 24 artikelen en, na wegruiming van nieuwe financieele bezwaren, werd het verdrag tusschen Nederland en België op den 19^{en} April 1839 geteekend. Aldus, na negen moeilijke jaren, waarbij ons Vaderland ontzaglijk had geleden, door zwaard en cholera, door miskennis en verguizing, mocht eindelijk het volk, niet zonder een zucht, uitroepen: God dank, het is vrede!

Maar voordat de vrede definitief gesloten werd, trof den Koning een smartelijk verlies. Gelukkig in den huiselijken kring, te midden van kinderen en kindskinderen smaakte hij menig zegenrijken dag, vooral in het bijzijn zijner beminde gemalin. De Koningin had, gelijk wij gezien hebben, dagen van rampspoed doorleefd gedurende de eerste jaren van haar huwelijk; haar teeder gestel had veel geleden toen zij in den winter van 1795 in de pink naar Engeland moest vluchten, en niet minder was hare gezondheid geschokt toen zij in 1806 overal in Duitschland, in het barre jaargetijde, eene schuilplaats moest zoeken, verwijderd van haren gemaal. Sedert dien tijd was het aan haar te zien dat zij leed, en moest de wetenschap dikwijls te hulp geroepen worden om haar zwakke gezondheid te versterken. In den lateren leeftijd openbaarde zich bij haar eene kwaal — als men ons wel onderricht heeft, de kanker —, die ook de weduwe van Willem IV ten grave had gesleept. De sterkste middelen waren noodig om de hevigheid der pijnen te doen bedaren. Nogtans, in dagen van mindere smart, was zij welgemoed. Zij was inderdaad eene godsdienstige, beminnelijke Vorstin, die

meer haar genoeg zocht in het huiselijke leven, in de beoefening der schoone kunsten, dan in het bijwonen van openbare vermakelijkheden. Toch moest zij, terwille van haren rang, zich nu en dan aan het volk vertoonen, zelfs als de pijn haar daartoe niet aanmoedigde, en schrijver dezes heeft haar eens in een concert gezien waar zij — niettegenstaande de levendigste muziek — insliep, ten gevolge van de verdoovende middelen, die zij had moeten innemen. Het volk kende en zag haar weinig. Zij schitterde niet in het openbaar; als zij wel deed, geschiedde dit meer in 't verborgen. Als een bewijs van hare minzaamheid en liefde deelen wij het volgende mede. Toen zij geboren werd kreeg zij tot zoogster zekere Catharina Albrecht, eene jonge vrouw van achttien jaren, die drie jaren bij de Prinses bleef. Tot aan haren dood toe ontving deze min een jaarlijksch pensioen van 100 Thaler en 50 Thaler voor haren oudsten zoon, den zoogbroeder der Prinses. Zoo vaak de Koningin naar Berlijn kwam, werd de oude zoogster bij haar ontboden en met alle hartelijkheid behandeld. Toen Catharina Albrecht in hare laatste ziekte op hare legerstede lag en haar zoon aan de Vorstin hiervan bericht deed toekomen, zond deze haar 50 Thaler met een eigenhandigen brief, die het hart der doorluchtige vrouw alle eer aandoet. De brief luidde :

»'s Gravenhage, den 21 October 1822.

Mijne goede, lieve moeder Albrecht! Ik heb uwen brief van den 2^{den} dezer wel ontvangen, en daaruit met groot leedwezen uw zwakken en ziekelijken toestand vernomen. Het zou mij diep grieven, als ik u hier op aarde niet meer mocht zien. Ik zal u en de mij door u bewezen trouwe diensten nooit vergeten. Dat het ook met de gezondheid uwer dochter zoo slecht staat, is recht treurig, en ik kan mij licht voorstellen, hoe gij, arme moeder, daaronder lijden moet. Er moet hier een zeer goed middel bestaan tegen hare kwaal; zoodra ik mij dat verschaffen kan, wil ik het u toezenden, met aanwijzing hoe men het gebruiken moet. Groet uwe kinderen van mij. God behoede u, mijne beste Albrecht, en geve u krachten. Misschien zie ik u hier beneden nog

wel eens. Mocht ik het volgende jaar naar Berlijn komen , dan kom ik u bezoeken als gij nog leeft. Verzuim maar niets , dat u dienstig kan wezen , en denk altijd met liefde aan uwe oude zoogdochter

WILHELMINA.

Koningin der Nederlanden.”

Dezen brief ontvingen de kinderen vier en twintig uren na den dood der moeder en was dus een goede trooster uit verre landen.

Tegen October 1837 begon echter de kwaal der Koningin in hevigheid toe te nemen. Den 4^{den} October keerde zij van het Loo naar den Haag terug, en acht dagen lang verkeerde het Koninklijke gezin in groote ongerustheid over haar , tot dat in den middag van 12 October de edele Koningin den laatsten adem uitblies , in den ouderdom van ruim 62 jaar , na een huwelijksvereeniging van zes en veertig jaren. Zij ontsliep zacht en kalm, en tot aan hare laatste oogenblikken behield zij haar volle bewustzijn en sprak zij nog woorden van liefde en vertroosting tot haren gemaal en hare zonen , den Kroonprins en Prins Frederik , die evenals de kleinzoon der Vorstin , onze geëerbiedigde Koning Willem III, aan haar sterfbed stonden. Hare eenige dochter , Prinses Marianne , bevond zich met haren gemaal , Prins Albrecht , te Berlijn , en mocht hare beminde moeder niet meer levend aanschouwen , terwijl de beide andere kleinzonen der overledene zich ook buitenslands bevonden : Prins Alexander in Italië en Prins Hendrik op zee. Het lijk der Koningin werd te Delft begraven , juist op denzelfden dag (26 October) waarop achtien jaar geleden 's Konings zuster in de groeve nederdaalde. Zij rust in de gewelven waar zoo menig lid van het geliefde Oranjehuis met haar den heerlijken dag der opstanding verwacht. Onder de personen , die hare ter aardebestelling bijwoonden , bevond zich ook de Grootmeester van haar Huis , de Graaf van der Duyn van Maasdam , een van het drietal , dat zooveel heeft bijgedragen om de edele ballinge op den zetel der Oranje-Nassaus te herstellen. Niet alleen door den Koning en zijn gezin , door den edelen graaf , dien

wij u noemden , maar door alle Nederlanders werd zij diep betreurd wegens hare edele inborst, nederigheid, vriendelijke tegemoetkoming, liefde voor kroost, gade en de schoone kunsten. 1) Ter vereering harer nagedachtenis werd een gedenkpenning aan haar gewijd. Deze gedenkpenning, gegraveerd door v. d. Kellen, vertoont aan de voorzijde: het Vaderland in eene treurende houding, leunende tegen eene graftombe, waarop de voorletters van H. Majesteits naam; met de eene hand legt het beeld een cypressenkrans op de tombe, met de andere hand houdt het eene, met een rouwfloers omhangen, urne omvat. Op den rand staat: *Multis. Flebilis. Occidit.* d. i. zij overleed door velen betreurd. Op de keerzijde is, te midden van een krans van 62 sterren, de reeks harer levensjaren, het opschrift: *Frederika Louisa Wilhelmina, Koningin der Nederlanden, geb. 18 November 1774, overleden 12 October 1837.*

De drie laatste regeeringsjaren van Koning Willem I behooren niet tot zijne gelukkigste. Toch wendde hij steeds al zijne pogingen aan om Neerlands welvaart te vergrooten. Niettegenstaande de lasten, die het Vaderland, door België's afscheiding, thans alleen te torschen had, beijverde zich Willem I om den handel op Oost-Indie te bevorderen: er werd een nieuw stelsel van cultuur op Java ingevoerd; kanalen, dokken en entrepôts aangelegd, en werd de eerste spade in den grond gestoken voor het maken van een spoorbaan van Amsterdam, over Haarlem en 's Hage, naar Rotterdam. Ook genoot de Koning het voorrecht zijnen kleinzoon, den Erfprins van Oranje, in het huwelijk te zien treden met Sophia Frederika Mathilda, dochter van Koning Willem I van Wurtemberg en van de Grootvorstin Katharina van Rusland (18 Juni 1839). Maar al deze voorspoed en blijdschap werd zeer getemperd door den financielen nood van het Vaderland en den hoogst ongunstigen toestand waarin de schatkist verkeerde. In het jaar 1839 verspreidde zich de pijnigende

1) Zie Mr. J. C. Voorduin, karakterschets enz. 1837. Utrecht. Ook Kunst- en letterbode II. 258.

tijding, dat de Regeering eene leening van 36 millioen gulden voor het te kort vroeg. Schoorvoetend en onvolkomen werd door de Ministers voldaan aan het dringend aanzoek der kamers, om opheldering wegens het gebruik dezer gelden, en daar deze aarzeling steeds meer argwaan verwekte, werd men nog dringender, en nu ontdekte men, dat de Regeering in de laatste jaren, zonder toestemming der kamer 120 millioen had verbruikt, en dat zij geenszins kon aanwijzen waartoe zij die schatten had besteed. Verbazing en verontwaardiging maakten zich van velen meester. Maar wat hielp dit? Het geld was weg en niemand kon of wilde of mocht zeggen waar het gebleven was. Tot heden toe — vergissen wij ons niet — is dit vraagstuk onopgelost; ofschoon de oppositie toenmaals hare hersenen kwelde, is zij nog even ver gebleven als in onze dagen. In het belang van de geschiedenis onzes Vaderlands was het wel der moeite waard de schuilplaats van al dat goud te weten te komen. Veel is er gegist; allerlei geruchten gingen er rond, het een nog bezwaarlijker dan het andere voor de Regeering. Eenige geruchten waren zelfs allerbespottelijkst. Onder anderen kraaide men het uit, dat aan Don Carlos aanzienlijke sommen gezonden waren om het Monarchale stelsel te steunen; dat Hollandsche en Buitenlandsche dagbladen werden bezoldigd; dat de Koning door die gelden het stelsel van volharding goed maakte en zich had vergist in de toekomstige opbrengst der koloniën, wier vruchten hij, tot dekking dier uitgaven, meende aan te wenden. Indien deze laatste gissing waar is, zou Willem I hierin gelijk zijn met Jan de Wit, welke staatsman een martelaar van het volk werd, omdat hij, hoe welgemeend ook, over middelen had beschikt, die nog niet aanwezig waren. 1)

Doch hoe het zij: de schatkist was ledig, de schuld was aanzienlijk, en daar men dit niet aan den Koning mocht wijten, moest het Ministerie al de zwaarte der oppositie dragen. De voorgestelde leening werd verworpen, en de kamer drong op ministerieele verantwoording en herziening der Grondwet aan. Wij willen in geene bijzonderheden treden over de houding

1) Zie Levensschets van Z. M. Koning Willem Frederik's Gravenhage bij K. Fuhri 1844.

der kamers, die der dagbladen over het algemeen en over de volksstem, — die allen te zaam min of meer begonnen te morren, om geen erger woord te gebruiken, — liever vestigen wij thans het oog op de kerkelijke geschillen, die in 's Konings laatste regeeringsjaren plaats vonden.

Korten tijd nadat Koning Willem I den Nederlandschen troon beklommen had vaardigde hij een Algemeen Reglement voor het Bestuur der Hervormde kerk in het Koninkrijk der Nederlanden uit, waarbij eenige leden dier kerk geroepen werden eene Synode uit te maken, van welke in artikel 9 van dat Reglement gevorderd werd, dat zij de leer van de Hervormde kerk zouden handhaven. Het Reglement omschreef die leer niet. Tevens werd uitgemeakt dat aan de predikanten hun traktement van 's lands wege zou worden uitbetaald, als eene billijke schadeloosstelling voor onrechtmatig verlies. Dit Reglement vond bij velen in den lande afkeuring. Men vond dat dit een ingrijpen in de rechten der Herv. kerk was, die immers voorstanders, huishouders, opzieners en Herders had, welke, volgens de wetten der kerk, als dienaars van Jezus Christus, macht en autoriteit in die kerk hadden, om hare belangen te handhaven, zonder dat de Regeering zich daarmede behoefde te bemoeien. Groote ergernis vooral wekte het Reglement over de aanstelling der Synode, aan welke het hoogst — en dus oppermachtig — bestuur in de kerk werd opgedragen. Men voorzag dat — al waren de gekozen leden van dat lichaam ook voorstanders van de leer der kerk, zooals zij nu (1816) was — hunne opvolgers wel eens andere gevoelens aankleven en de leer en belijdenisschriften der kerk naar goedvinden veranderen konden. Ook stond te vreezen dat sommige leden der Hervormde gemeente, die naar een voorwendsel zochten om zich van hare kerkgemeenschap af te scheiden, daaraan nu gevolg zouden geven. 1)

1) Zie Memorie van Bezwaren, overhandigd door eene Commissie uit de Classis van Amsterdam aan Z. M. den Koning, tegen het Algemeen Reglement voor het Bestuur der Herv. kerk in het Koninkrijk der Nederlanden. Amsterdam bij W. Brave 1816.

Maar al die bezwaren baatten niets : het Reglement werd ingevoerd, de Synode ingesteld. Ongetwijfeld heeft Willem I hiermede de beste bedoelingen gehad, maar hoe conservatief, ja orthodox zijne gevoelens ook waren, toch heeft hij zich bij de ontwerping van het Reglement van 1815, niet geheel kunnen ontdoen van den geest zijns tijds, die liberaal was in den ongunstigen zin des woords. Wellicht meende hij hierdoor aan de Ned. Herv. kerk een steun te geven boven andere gezindheden, juist om hare leer, die hij persoonlijk aankleefde. Maar hij vergat dat kerk en staat twee lichamen zijn, die wel naast elkander kunnen leven, maar niet vereenigd. Een huwelijk tusschen kerk en staat heeft altijd misgeboorten ten gevolge gehad. Wat het regelen en uitbetalen der predikants-traktementen betreft, — waarschijnlijk beschouwde Willem I zich als de administrateur der kerk. Wederom met de beste bedoeling. Maar door dat Reglement gaf hij zich meer het voorkomen van een Oud-Hollandsch Burgemeester, dan van Rentmeester dier kerk. Hoe het zij : de Regeering van Willem I heeft, onzes bedunkens, hierin gefaald, en de uitkomst heeft bewezen dat de Commissie van de Amsterdamsche Classis in hare Bezwaren tegen het Reglement, een profetisch woord uitsprak.

Het is ons doel geenszins eene geschiedenis der Ned. Herv. kerk te schrijven sedert 1815 en nog minder de verwickelingen en botsingen nagaan, die er al zeer spoedig ontstonden. De ondervinding, die de beste leermeesteres is, heeft de gebreken van het Algemeen Reglement aan het licht gebracht, zoowel ten opzichte van de daardoor bepaalde betrekking der kerk tot den Staat, als van de werking der daardoor in het leven geroepen beginselen van kerkbestuur. Inmiddels had het Adres aan alle mijne Hervormde landgenooten van Molenaar, in 1827 tot negenmaal toe herdrukt, bij velen het goed vertrouwen geschokt en de rust verstoord. Kort daarna verhief zich de school van Bilderdijk en deden da Costa en Capadose van zich hooren. 1)

De toestand zou echter nog slimmer worden. In 1829 ge-

1) J. J. Prins. Het kerkrecht der Ned. Herv. kerk, historisch critisch beschreven. Leiden 1870. Bladz. 70, 71.

waagde de Algemeene Synodale Commissie van »het toenemen van zoogenaamde oefeningen», alsmede van eenen »geest van wantrouwen en neiging tot afzondering (afscheiding).» De Voorzitter der Synode Dr. H. W. Donker Curtius, predikant te Arnhem, sprak dit nadrukkelijker uit en beklagde de toenemende zucht tot afscheiding. Onder anderen liet hij zich aldus hooren: »Het ontbreekt minder dan ooit aan dezulken, die zich, bij monde of geschriften, voordoen als handhavers der echte 1) oude kerkelijke rechtzinnigheid, en op vele Predikanten den blaam van onrechtzinnigheid werpende, het wantrouwen in het hart der eenvoudigen zaaien, en hen van hunne leeraren aftrekken, boven welker leerredenen deze misleiden dan ook niet nalaten, te verkiezen de voorstellen, onderwijzingen en besturingen van deze zelfde misleiders, tot het aanhooren van welke zij zich dan ook, zooveel de gelegenheid zulks toelaat, gaarne in zoogenaamde oefeningen afzonderen. Het is even zeker, als het te betreuren is, dat de gezetheid op zoodanige afgezonderde en niet gewettigde samenkomsten, in welke de onwetendheid en dweeperij dikwerf hand aan hand gaan, toenam, en dat dezelve mede werd bespeurd bij lieden, van welke men zulks, uithoofde van hunnen stand en opvoeding, niet schein te kunnen verwachten.» 2)

Die geest van afzondering was ontstaan, doordat, naar het gevoelen van eenige Ned. herv. leeraren en leden der kerk, de leer der Herv. kerk niet alleen niet gehandhaafd, maar averechts werd toegepast, en in vele gemeenten de predikanten juist het tegendeel leerden van wat de Belydenisschriften der Ned. Herv. inhielden. »De eerste — om de, naar ons inzien, min gevoegelijke woorden van den schrijver »de Synode der Ned. Herv. kerk en de leervrijheid» te gebruiken — de eerste, die de vaan des oproers tegen de orde in de kerk daadwerkelijk opstak, was Hendrik de Cock, sedert 29 November 1829 predikant te Ulrum, die wegens een geschrift tegen twee andersdenkende leeraren tot eene suspen-

1) Zou Dr. D. C. dit woord wel gemeend hebben?

2) Zie: H. M. C. van Oosterzee: de Synode der Ned. Herv. kerk en de leervrijheid. 1865.

sie in den predikdienst werd veroordeeld, dat gevolgd werd door zijne afscheiding uit de bestaande kerk. Zijn voorbeeld werd gevolgd door de predikanten H. P. Scholte, A. Brummelkamp, P. van Velsen, G. F. Gezelle Meerburg en Dr. A. C. van Raalte. Wij onthouden ons in dit werk over eene beoordeeling hunner afscheiding, maar kunnen niet nalaten de bijkomende omstandigheden te bespreken, daar deze in direct verband staan tot de Regeering van Willem I. De Synode — blijkens de rede van haren voorzitter — was verbolgen en zocht naar middelen, niet slechts om de afscheiding tegen te gaan, maar vooral om de personen, die dusgenaamde oefeningen leidden en bezochten, behoorlijk te straffen. Beter had zij gedaan, zoo zij de leer der Ned. Herv. gemeente, volgens de haar verleende opdracht, had gehandhaafd. Maar zij klemde zich vast aan het stelsel van stilzwijgen, ook toen de christelijke waarheid met voeten getreden werd, liet tal van adressen onbeantwoord, wees op hoogen toon de verzoekschriften af van de meest achtbare mannen, en verklaarde ten laatste — op al de klachten over de afwijking der leer — niet bevoegd te zijn, om de verlangde maatregelen te nemen. En in stede van het Evangelie nam zij den sterken arm van den Staat te baat: zij spoorde de Regeering aan haar met gewapende macht te hulp te komen. Een paar lang vergeten artikelen van het strafwetboek, uitvloeisels der revolutionaire dwinglandij, waarbij alle bijeenkomsten van meer dan 20 personen zonder toestemming der Politie verboden waren, moest strekken om de Synode in hare wijze van beschouwing, te ondersteunen. En nu begon de vervolging. Gelukkig, dat de inquisitie niet meer van kracht was; gelukkig dat de tijden voorbij waren, toen men Christenen verbrandde, ophing, geeselde en jaren lang opsloot. Niettemin was er vervolging. Behalve gevangenisstraf 1), die eenige predikanten — zelfs vóór hunne formeele afscheiding — ondergingen, werden vele separatisten, afge-

1) »Zelfs daar, waar de Rechtbanken vrij spraken, hielden de kwellingen en vervolgingen niet op: en wat niet minder afkeuring verdient, bij de invoering der Provinciale Hoven, werden de rechters, die men wist dat voor vrijspraak gestemd hadden, niet daarin opgenomen.»

Van Lennep.

scheidenen, Nieuwlichters of welke andere namen men hun minachtend gaf, veroordeeld tot betaling van boeten en bij niet betaling, bij onmacht, werd hun huisraad verkocht. In Friesland alleen bedroegen de opgelegde boeten in een jaar reeds f 6860. De onontbeerlijkste meubelen, kleederen en zelfs kindergoed werden den meestbiedende gegund. Te Oenkerk dwong men de vrouw van een veroordeelde nog eenen rok uit te trekken, die daarop verkocht werd. Zelfs op Zondag, om de afgescheidenen te ergeren en den wederinkoop voor hen te beletten, had de verkooping plaats. Aan gevangenen werd niet vergund bezoeken te ontvangen. De bijeenkomsten werden met geweld uiteengedreven; onder anderen te Amsterdam op Paaschzondag 1834, waarbij vele menschen deerlijk mishandeld en gewond werden. Daarbij kwam nog de straf der inkwartiering, die volgens de grondwet, hier niet van toepassing mocht zijn. Vijf, zes, acht soldaten in één huisgezin, dikwijls bij schamele lieden, was geene zeldzaamheid. In eene gemeente hadden sommige afgescheidenen tien en twaalf soldaten drie weken lang in huis en van de woning des predikants werd een wachthuis gemaakt. Bij éenen man te Oosterwolde kwamen 31 soldaten en een officier in kwartier. Waarlijk, als dat geene vervolging heet, weten wij niet hoe men andersdenkenden om hun geloofswil, nog vervolgen moet. 1)

De Synode had haren eisch verkregen. Maar de geschiedenis harer handelingen in die ongelukkige jaren heeft duidelijk het bestaan eener vervolgende Staatskerk aan het licht gebracht en ons doen zien hoe jammerlijk, voor de vrijheid eens Christens, de macht van zulk eene Staatskerk misbruikt wordt. De vervolging der Synode, bijgestaan door de Regeering, was onstaatkundig, onrechtmatig, ondoeltreffend, ontoereikend en nadeelig. Immers — gelijk elke strenge politie maatregel eene terugwerkende kracht heeft, en bij het volk, dat zich niet altijd vergenoegt met bloot toeschouwer te zijn, verzet vermeedert, —

1) Zie: De Reformatie, Tijdschrift der Chr. Afgesch. Gemeente in Nederland, en de Maatregelen tegen de »Afgescheidenen aan het Staatsregt getoetst», door Mr. G. Groen van Prinsterer, 1837.

zoo ook bij de vervolging der Afscheidenen, die — wij weten het immers — zich volstrekt met geene politiek inlieten, maar eenvoudige, godsdienstlievende personen waren. Hoe meer zij onderdrukt werden, des te talrijker werd hun aanhang. Vele achtingswaardige mannen trokken hunne partij. De meeste dagbladen keurden het gedrag der Regeering af — en het slot was, dat aan de Afscheidenen vergunning werd verleend tot het stichten van afzonderlijke kerkgenootschappen, terwijl de plagerijen nog eene wijle aanhielden.

De vragen zijn meermalen gedaan: welke houding Koning Willem I in of tegenover deze kerkelijke geschillen heeft aangenomen? Heeft hij de vervolging goedgekeurd? Was hij het eens met de Synode? Dat hij de vervolging goedkeurde, althans goedkeuren moest, is buiten twijfel. Niets kon zonder zijn wil of volmacht geschieden. Maar of hij er geen hartzeer van had, geluisterd te hebben naar eene Synode, die hem in de sterkst mogelijke kleuren de Afscheidenen als strafwaardige rustverstoorders afschilderde? Ons dunkt, een man als hij, opgevoed in de strenge richting der Calvijnsche beginselen; die in 1813 en 1814 getoond en uitgesproken had, wat hij op christelijk gebied geloofde waarheid te zijn, moest zich wel met eigen ooren overtuigen, dat er in die dagen nog al verschillende gevoelens van de kansels verkondigd werden, en dat, om maar iets te noemen, de prediking van zijn orthodoxen hofkapeiaan, eene geheel andere was dan die van meer liberale predikanten. Moest hij dus niet de gedachten koesteren, dat de Synode de leer der Herv. kerk niet handhaafde? Wij gelooven van ganscher harte dat Willem I, die de Ned. Herv. kerk zeer liefhad, voorgelicht door eenzijdige ambtenaren, gekweld door de Synode, wel eerst langen tijd in het denkbeeld heeft verkeerd dat alles wat men hem berichtte waarheid was, maar uit bezorgdheid voor het heil der kerk — en mitsdien ook voor dat zijner onderdanen — maatregelen heeft laten doorgaan, die, toen de nevelen der valsche voorstellingen begonnen te verdunnen, door hem — althans in zijne binnenkamer — zijn betreurd.

Op den 21sten October 1839 gaf de Koning in zijne troonrede te kennen dat het tijdstip geboren was om over te gaan tot wijzigingen in de Grondwet, die de scheiding van Nederland met België onvermijdelijk had gemaakt. Dit verwonderde niemand, daar de vraag naar die herziening reeds meermalen uit den boezem der kamer was uitgegaan. Dien ten gevolge de voorgestelde herziening afwachtende, werd door de Staten-Generaal de wensch geuit dat er geen Begrooting, maar enkel een Crediet van zes maanden zou aangevraagd worden, en gaven zij, door verwerping dier Begrooting en eener voorgestelde leening van 56 millioen, hun misnoegen te kennen over eene geldleening, die buiten hen om met de Handelmaatschappij gesloten was. Eene Credietwet voor de eerste helft van 1840 werd toen aangeboden en aangenomen, terwijl men het betreurde dat, na zoovele blijken van moed, trouw en verkleefdheid aan het regeerend Huis, een jaar, welks aanvang door vrede was opgeluisterd, wellicht met inwendige onlusten en gevaarlijke botsingen tusschen de staatsmachten eindigen zou.

Verbazing, teleurstelling en verslagenheid maakten zich van de kamer meester, toen — in plaats van het verbeide ontwerp ter herziening der Grondwet — er eenvoudig vijf conceptwetten door den Koning ingediend werden, die bijna niets met eene herziening gemeen en slechts op de scheiding betrekking hadden. Niet alleen in de kamer der Staten-Generaal, maar ook in de dagbladen gaf men daarover zijn misnoegen lucht; men ging zoo ver dat men deze handelwijze een bespotten der natie noemde. Daarbij kwam nog dat zich het gerucht verspreidde, dat Koning Willem I op een huwelijk bedacht was met de Belgische Jonkvrouw Gravin d'Oultrémont, een voorgenomen huwelijk, dat vooral aan de protestantsche bevolking aanstoot gaf, daar deze dame, hoewel zeer vele beminnelijke eigenschappen bezittende en verwant aan voorname protestantsche adellijke geslachten in ons land, den Roomschen godsdienst aankleefde. Het was inderdaad ook meer dan een bloot gerucht. De Koning had werkelijk plan zich met de Gravin in het huwelijk te begeven. Zijn oudste zoon, de Prins van Oranje, zag er eerst volstrekt niets onheilspelelends in. Hij, zoowel als het gansche hof, achtte die staats-

dame der overledene Koningin hoog. Haar roomsch-zijn kon der Natie niets hinderen; zij was opgevoed in de Roomsche leer, die haar niet verboden had de vertrouwde vriendin der Koningin geweest te zijn. Te meer, allen die in de omgeving des Konings waren, wisten hoezeer hij aan familie-leven gehecht was, en dat hem in zijn klimmenden ouderdom eene zorgzame gemalin tot groote vertroosting zou wezen. Zij wisten, hoezeer de Koning zijne Wilhelmina betreurde. Telkens als hij het Paleis in het Bosch bezocht, wendde hij den bedroefden blik door de vensters op het zuiden, naar de torenspitsen der stad Delft, waar haar overblijfsel rustte, — en behoefte aan vertrouwelijkheid dreef hem deze te zoeken in het gezelschap eener verstandige en fijn beschaafde vrouw als de Gravin d'Oultremont was. Zoo dacht de Koning, — zoo dacht men aan het hof. Maar het volk, dat slechts oppervlakkig kon zien en oordeelen, dat niet alles wist, verschilde hierin van gevoelen, gaf aan zijne verontwaardiging lucht en trachtte langs allerlei kanalen op den Prins van Oranje zoo veel uit te werken, dat deze het voorgenomen huwelijk zou verijdelen. Hierbij kwam nog het volgende: »Op zekeren Zondag zag de Prins van Oranje uit een der vensterramen van zijn Paleis, den Koning, gelijk deze gewoon was, te voet uit de Kloosterkerk terugkeeren. Vroeger was dit een aantrekkelijk gezicht, wanneer al wie zich in den omtrek bevond, van wat rang of stand, langs het pad waar de Koning zijne schreden zette, zich schaarde, om hem een teeken van eerbied en verknochtheid te geven, en nu — zelfs geen groete van beleefdheid, en die zich niet met afgewende houding verwijderden, bleven staan om afkeuring en minachting te doen blijken. »Zie — riep de Prins van Oranje met vuur en levendige gebaren, — zie wat daar mijn vader overkomt. Mijn vader gaat zich ongelukkig maken en ons met hem.» 1) Doch zoover zou het niet komen. De Prins van Oranje werd spoedig gerust gesteld. Geschreven en gedrukte waarschuwingen en smee-kingen kwamen den Koning in handen en de oudste Predikanten van Amsterdam begaven zich naar de Residentie om hem te

1) Zie Bosscha, Het leven van Willem II 3e druk, bladz. 411.

herinneren aan de verplichting, die door zijne belijdenis en zijn koningschap op hem rustte jegens de Hervormde kerk.

De Koning gaf zijn voornemen — vooreerst — op. Hij bezat zelfverloochening genoeg om alles te vermijden wat, als Koning, zijnen onderdanen ergernis kon geven. Op staatkundig gebied kostte hem dit meer moeite. Nieuwe wetten werden wederom ingediend; de beraadslagingen over de Begrooting met heftigheid gehouden en — wederom drong men van de zijde der Staten-Generaal naar herziening, ministerieele verantwoordelijkheid en het contreseing, 28 April 1840.

Maar Willem I was niet de man, die zich gaarne door anderen de wet gesteld zag. Hij was Koning in de volle beteekenis van het woord. Een naam-Koning te zijn streed tegen zijne beginselen, overtuigd als hij was, dat alles wat hij gedaan had, tot welzijn van Nederland geweest was, en dat volksrampen en de oorlog met België buiten zijne schuld lagen. Moelijk kon de Koning inzien, dat de toestand waarin hij zich thans bevond, het noodzakelijk gevolg was van zijn medewerken aan het liberaal beginsel in de Staatsregeling van 1815 opgenomen. Hij was ook inderdaad ietwat liberaal in beginsel, maar — vreemd genoeg — conservatief in uitvoering. Eenmaal op dezen weg zijnde kon hij, bij alle volharding, den stroom van telkens aanwassende vrijzinnige begrippen niet meer keeren. Geweldig brak eindelijk de storm van verwijt, wrevel en grieven over hem los, en stond hij ook meer toe dan zijne Koninklijke waardigheid duldde, liet hij zich zelfs de ministerieele verantwoordelijkheid afpersen, — afgemat, moedeloos, teleurgesteld als hij was, wilde, kon hij niet langer den scepter over Nederland zwaaien. Het volk, dat hem zoo lief had gehad, en dat hij wederkeerig oprecht was toegedaan, ontzag zich niet met minachting van hem te spreken, en dit niet kunnende verdragen, besloot hij zijne kroon neder te leggen, overtuigd dat eene vaste, krachtige, mannelijke hand, jeugdige leeftijd, bevrijd van den druk van geklommen jaren en niet weifelende door vroeger herinneringen, tot het bestuur vereischt werden.

In het begin van October 1840 begaf zich de Koning, vergezeld van zijne beide zonen en kleinzonen naar het Loo, waar zich op den 7^{den} dier maand de hoofden der Departementen van het Algemeen Bestuur des middags ten twaalf uur, in de groote zaal van het voorvaderlijk slot, bij de vorstelijke personen vervoegden. Die hoofden waren: de heeren C. F. van Maanen, J. G. Verstolk van Soelen, F. W. F. T. van Pallandt van Keppel, H. J. van Doorn, H. M. de Kock, J. C. Baud, Rochussen, de Pelichy de Lichtervelde, Schuurman, benevens de leden van den Raad van State: de heeren J. E. N. van Lijnden, R. W. J. van Pabst tot Bingerden, Piepers, A. J. Borret, W. G. van de Poll, G. Beelaarts van Blokland, Macpherson, M. W. de Jonge van Campens Nieuwland en de geheimraad voor de Luxemburgsche zaken, de heer Stifft. Deze allen namen plaats aan eene tafel, aan het midden van welke de Koning gezeten was tusschen den Prins van Oranje, Prins Frederik, den Erfprins van Oranje en Prins Alexander.

Toen de Koning opgestaan was verklaarde hij, dat hij zijne zonen, zijne kleinzonen en de Staatsdienaren, alhier tegenwoordig, op den dag van heden had saamgeroepen, om uit zijn eigen mond te hooren de verklaring van zijn, na rijp beraad en geheel uit vrijen wil, genomen besluit, om op dit oogenblik onherroepelijk afstand te doen van de regeering over Nederland en Luxemburg, en om de Nederlandsche, Luxemburgsche en Limburgsche kroon over te dragen aan zijn wet-tigen Troonopvolger en beminden zoon, den Prins van Oranje. Tevens gaf hij te kennen dat er van dezen afstand en overdracht eene acte was opgemaakt, waarvan terstond in deze bijeenkomst voorlezing zou worden gedaan, en die door hem, door de tegenwoordig zijnde Prinsen en Staatsdienaren zou worden ondertekend. Voorts dat hij voor zich alleen had voorbehouden den titel zijner Koninklijke waardigheid, en daarbij den alouden naam van zijn Huis zou voeren, zich alzoo zullende noemen: »Koning Willem Frederik, Graaf van Nassau.» Hierop beval hij den Secretaris van Staat de in dubbel opgemaakte acte voor te lezen, die aldus luidde:

»Wij Willem, bij de Gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz. enz.

»Op heden Woensdag den zevenden October 1840, des middags ten twaalf uur op het Koninklijk Paleis het Loo, bij ons geroepen en ontboden hebbende onze beminde kinderen en kindskinderen, Prinsen van ons Huis, mitsgaders de Hoofden der departementen van Algemeen Bestuur, de leden van den Raad van State en den Geheimen Raad voor de Luxemburgsche zaken, ten einde kennis te dragen van de hoogstgewichtige en laatste daad waarmede wij voorgenomen hebben onze langdurige Regeering te eindigen en uit onzen eigen mond de na te melden verklaring aan te hooren:

»Oorkonden en verklaren bij deze:

»Dat wij, na langdurig en rijp beraad, geheel vrijwillig en uit eigen beweging, buiten iemands raad of aanzoek, van dit oogenblik af, onherroepelijk afstand doen, gelijk wij doen bij de tegenwoordige oorkonde en verklaring, van ons Koninklijk gezag en waardigheid in de Nederlanden, en van ons Groot-Hertogdom en Hertogelijk gezag en waardigheid over Luxemburg en Limburg, mitsgaders van al de rechten aan de eene en aan de andere verbonden, dezelve overdragende aan onzen beminden zoon en wettigen Troonopvolger, Willem Frederik George Lodewijk, Prins van Oranje, om door hem en zijne wettige opvolgers bezeten te worden, overeenkomstig de bepalingen der Grondwet van het Koninkrijk der Nederlanden en die voor de erfopvolging in het Groot-Hertogdom Luxemburg vastgesteld.

»Met dezen plechtigen, onherroepelijken en geheel uit onzen vrijen wil gedanen afstand en overdracht onzer Regeering besluitend, en ons persoonlijk alleen den titel der Koninklijke waardigheid voorbehoudende, verlangen en bevelen wij laatstelijk, dat onze tegenwoordige oorkonde en verklaring, welke wij met onze handteekening hebben bekrachtigd en met het Grootzegel van het Koninkrijk hebben doen bezegelen, nadat dezelve door al de Prinsen en hooge Staatsambtenaren, thans bij ons vergaderd, onderteekend zal zijn, in het archief van het Koninkrijk en van het Groot-Hertogdom zal worden ne-

dergelegd en bewaard, met een daaraan gehecht authentiek afschrift der proclamatie, welke wij gezorgd hebben, dat onmiddellijk worde afgekondigd, tot behoorlijke algemeene bekendmaking van onzen afstand en overdracht; mitsgaders, dat authentieke afschriften dier stukken tot bewaring en nederlegging zullen gezonden worden aan de beide Kamers der Staten-Generaal, aan den Raad van State, aan den Hoogen Raad der Nederlanden en aan de Staten der Provinciën."

Nadat dit stuk door den Koning, de Prinsen en belanghebbenden geteekend was, stond Zijne Majesteit nogmaals van zijne zitplaats op, dankte in treffende bewoordingen al de vereenigde Staatsdienaren voor de goede en trouwe diensten, hem gedurende langeren of korteren tijd bewezen, en wekte hen op den Koning, zijnen opvolger, met denzelfden ijver en verknochtheid ten dienste te staan. Men kon het den Koning aanzien dat hem dit afscheid van zijne Staatsdienaren zeer had geschokt. Zijne oogen waren vochtig geworden en na allen hartelijk de hand te hebben gedrukt, verliet hij met de Prinsen de zaal, om gebruik te maken van het middagmaal, dat ditmaal, zonder gasten, zonder bedienden zelfs, alleen door hem en zijne zonen genuttigd zou worden.

Den zelfden dag werd namens hem de volgende proclamatie afgekondigd:

»Wij Willelm, bij de Gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz. enz. enz.

»Doordrongen van eerbiedige dankbaarheid, voor de hulp, bemoediging en bijstand, waaraan de Almachtige Opperbestuurder der volken, het ons, in de hooge betrekkingen, waartoe Hij ons geroepen heeft, nimmer heeft laten ontbreken, mogen wij met genoegen terugzien op den tijdkring van bijna zeven en twintig jaren, gedurende welken wij het hoogst gezag in ons Vaderland en ons Groot-Hertogdom Luxemburg gevoerd, en naar ons vermogen getracht hebben, het geluk en welzijn van onze beminde onderdanen en het heil van het land, waaraan onze voorvaderen door nauwe banden verbonden zijn geweest, en ook wij zoo innig verknocht zijn,

overeenkomstig de regelen en voorschriften der grondwet te bevorderen.

»Menigvuldige zegeningen van den Allerhoogste hebben onze Regeering gekenmerkt, zelfs onder den druk der staatkundige gebeurtenissen der laatste jaren, waarin wij den na-deeligen invloed, welke groote en onophoudelijke zorgen en verdriet op ons uitgeoefend, in al zijne uitgestrektheid hebben ondervonden.

»Die zorgen en moeielijkheden van het Hoog Bestuur blijven zwaar op ons wegen. Wij gevoelen ze dagelijks meer en meer bij het klimmen onzer jaren 1) en bij het besef der op ons liggende verplichting, om voortaan in de behandeling der zaken, van het Koninkrijk, eenige andere regelen te volgen, dan die, welke vóór de veranderingen en bijvoegingen onderdaags in de Grondwet gebracht, door haar waren vastgesteld en voorgeschreven.

»Door onze publicatie van 4 September l.l. hebben wij aan die veranderingen en bijvoegingen volle beslag gegeven, en alzoo is het begin harer werking op handen.

»Dat tijdstip hebben wij, na ernstige overdenking, het geschiktste geacht, om gevolg te geven aan het sedert lang bij ons bestaan hebbende voornemen, om de overige levensdagen, welke God ons gunnen zal, in rust, en bevrijd van de zorgen der Regeering door te brengen, onder dankbare herinnering aan al het goede, dat Zijne liefde en wijsheid ons hebben geschonken.

»Eene vaste, krachtige, mannelijke hand, jeugdiger leeftijd, bevrijd van den druk van geklommen jaren, en niet weifelende door vroegere herinneringen, worden voortaan tot het bestuur van het Koninkrijk en tot bevordering van deszelfs geluk en welzijn vereischt, en bij ons volle gevoelen en overtuiging, dat de last der Regeering ons voortaan geheel zoude ter neder drukken, en ons buiten staat stellen, om den nog overigen tijd van ons leven aan de goede en wakkere behartiging der belangen van onze beminde onderdanen toe te wijden, hebben wij, na rijp beraad, uit eigenen geheel vrijen

1) De Koning was toen ruim 68 jaar oud.

wil, besloten, onze lange Regeering op den dag van heden onherroepelijk te eindigen, en ons Koninklijk, Groot-Hertogelijk en Hertogelijk gezag over te dragen op onzen beminden zoon, den Prins van Oranje, die de wettige opvolger is onzer Koninklijke, Groot-Hertogelijke en Hertogelijke kronen.

»Wij danken onze beminde onderdanen voor de menigvuldige blijken van vertrouwen en verknochtheid, welke wij, gedurende onze Regeering, van hen in de ruimste mate hebben mogen ondervinden, en overtuigen ons, dat zij met liefde en eerbied hunnen nieuwen Koning zullen ontvangen, aan wien het Vaderland reeds zooveel verplicht is, en die met een diep bewogen hart, doch met mannelijken moed, onder het nederig opzien tot de hulp en bijstand van God Almachtig, de Nederlandsche, Luxemburgsche en Limburgsche kroonen, op den dag van heden uit onze handen heeft aanvaard, om door hem en zijne wettige opvolgers bezeten te worden, ten gevolge der plechtige acte van onzen vrijwilligen afstand en overdracht, welke in de Archieven van het Koninkrijk en van het Groot-Hertogdom door onze zorg wordt overgebracht, om aldaar te worden weggelegd en bewaard.

»Ten slotte lasten en bevelen wij, dat onze tegenwoordige proclamatie, met welke wij onze Regeering eindigen, zal worden afgekondigd in eene plechtige openbare terechtzitting van den Hoogen Raad der Nederlanden, van de Provinciale Gerechtshoven, van de Crimineele Rechtbank te Amsterdam en van de Arrondissements Rechtbanken, mitsgaders van de puien der Raadhuizen, van de Hoofdplaatsen der Provinciën en der Arrondissementen, alwaar zij bovendien zal worden aangeplakt ter plaatse, alwaar zulks aldaar gebruikelijk is, en eindelijk, dat zij in het Staatsblad zal worden geplaatst.

»Gedaan op het Loo, op heden den 7^{den} October 1840.

»(Get.) WILLEM.

»Van wege den Koning,

»(Get.) VAN DOORN.”

Het waren de laatste woorden, die Koning Willem de Eerste aan zijn volk richtte en waarmede hij zijne regeering

besloot. Schoon er velen in het land waren, die smart gevoelden, dat Willem I onder deze omstandigheden en in den toestand waarin zich thans het Vaderland bevond, troon en kroon vaarwel zeide, waren er duizenden die zijn besluit met vreugde vernamen, verwachtende dat Koning Willem II een Lux in tenebris zou zijn. Inderdaad het was een smartelijk einde eener Regeering, die onder oorverdoovend gejuich van het verlorne Vaderland een aanvang had genomen. Dat einde was zoowel pijnlijk voor den afgetreden Koning, als weinig bemoedigend voor het Vaderland. Schoon was voorzeker de toekomst in 1815, maar — in 1840? Eene toekomst van grootheid en roem voor het Nederlandsche volksleven, waarvan in het laatstgemelde jaar weinig meer te ontdekken viel. Het Vaderland zuchtte onder een dagelijks aanwassenden last van schuld, en de beste financiers wisten geen middel daarin te voorzien. Geen steun in het Buitenland, aan spot en hoon blootgesteld, — was het wonder, dat menig hart bijna van moedeloosheid bezweek, dat menig Christen, die het wèl met zijne haardstede, wèl met zijn dierbaar Vaderland meende, zich in ootmoed voor God boog met de smeekende vraag: Wat nu? Anderen geloofden dat het uitzicht niet zoo donker was en dat men goedsmoeds de toekomst moest tegengaan. Met God voor Koning en Vaderland! — heette het. En daarom vestigden zich aller blikken op den nieuwen Koning. Onder zijne regeering — dit was aller hoop — zou de zon des heils en des voorspoeds weer over Nederland opgaan.

**Z. M. KONING WILLEM FREDERIK , GRAAF
VAN NASSAU.**

1840-1843.

..... Hooger wenschen
Regelen ons aardsche lot.
Die mij henen roept, is God.
Dit moet rust in de onrust schenken.
Als Zijn hand de banden slaakt,
Zijn ze rasser losgemaakt.

't Gaat naar huis — bij God daarboven,
Waar de wand'laar eerlang rust.
Welkom in 't verschiet, o kust,
Steeds nabij voor wie ge'looven!
Nog één reis, mijn tenten kluis,
Dan is de arme zwerver thuis.

J. P. HASEBROEK.

ZESDE HOOFDSTUK.

Z. M. KONING WILLEM FREDERIK , GRAAF VAN NASSAU.

Het gebeurt meermalen in het leven van den mensch, dat hij teleurgesteld wordt in zijne beste verwachtingen. De laatste teleurstelling in zijn leven is gewoonlijk de onherstelbaarste. Nadat de mensch een groot deel van zijn bestaan, onder aanhoudende werkzaamheid heeft doorgebracht, en het hem gedurende dien tijd gelukt is zooveel geld bijeen te verzamelen, als noodig is om een goeden ouden dag te genieten en onbekommerd door te brengen, sluit hij zijne werkplaats, zijn kantoor, of legt zijne bediening neêr, in het blijde vooruitzicht dat voortaan geen lasten hem meer zullen drukken, geen nood hem zal pijnigen, geen zorg voor het dagelijksche brood hem zal kwellen. Hij kan tot zijne ziel zeggen: »Ziel, gij hebt vele goederen, die opgelegd zijn voor vele jaren, neem rust, eet, drink, wees vroolijk.» Maar zie, dan komt gemeenlijk wat hij het minst verwacht heeft — de laatste teleurstelling, de dood. De gehoopte rust is kort, soms zeer kort.

Schoon niet geheel, is toch het grootste gedeelte hiervan toepasselijk op de laatste levensjaren van Z. M. Koning Willem Frederik, Graaf van Nassau. Hij was bij zijn troonsafstand nog niet zoo oud, of hij had, naar veler meening, nog zeer goed eenige jaren kunnen regeeren. Doorgaans toch genoot hij eene goede gezondheid, en bezat hij zelfs een krachtig gestel, dat hij van zijne jeugd af aan vermoeienissen had gewend. 't Was dan ook niet zoozeer een klim-

mend verlangen naar rust, dat hem noopte zijne hooge waardigheid neêr te leggen, als wel — gelijk wij reeds gezien hebben — de last der teleurstellingen en tegenwerkingen, die hij niet langer kon of wilde torschen.

Na als een zeer bekwaam administrateur zijne zaken geregeld te hebben en nog eenige weken getuige geweest te zijn van de eerste regeeringsdaden van zijnen zoon en opvolger Willem II, verliet hij 's Gravenhage en vertrok naar Berlijn, om daar het hem behoorend paleis U n t e r d e n L i n d e n te bewonen, of ook, bij afwisseling, zich naar zijne goederen in Silezie te begeven. Misschien koos hij Pruisens hoofdstad, omdat daar zijne dochter, gehuwd met Prins Albrecht, haar verblijf hield. Nogtans was het Pruisische hofleven geenszins naar zijn smaak. Niet dat het hem, die geheel zijn leven een voorbeeld van ingetogenheid geweest was, daar te weelderig toeging, — volstrekt niet: het Pruisische hof is immers bekend wegens zijne eenvoudigheid, en de salons van Prinses Marianne schitterden zelden door feesten, — maar de Graaf van Nassau was liever in de stille eenzaamheid zijner eigene omgeving, waar hij geene toespelingen vernam op hem minder aangename herinneringen. Toch had hij behoefte aan gezelligheid in zijne afzondering, en daar hem thans de politiek geene hinderpalen meer in den weg kon leggen, bracht hij zijn voornemen ten uitvoer om zich in het huwelijk te begeven met de gravin d'O u l t r e m o n t, welk huwelijk 16 Februari 1841 te Berlijn voltrokken werd. Wel verhieven er zich weder vele stemmen tegen, maar de Graaf van Nassau was er thans boven verheven. Andere daarentegen keurden het zeer goed, voorgevende dat de gravin uitermate geschikt was, om de laatste dagen van den in vele opzichten zoo zwaar beproefden grijzen vorst te veraangenen. De zachte hand eener gade is meer dan anderen in staat de rimpels van het voorhoofd weg te wischen, en Koning Willem Frederik had hieraan behoefte: hij was immers een mensch van gelijke bewegingen als wij. In Nederland nam men de kennisgeving van het huwelijk tamelijk koel op. Wij zijn te phlegmatisch van natuur om langen tijd herinneringen te bewaren, die ons niet zeer van nabij betreffen. Schoon Koning Willem Fre-

derik voor ons geen vreemdeling was, begon toch menig-
een in den bewegelijken tijd van Koning Willem II eerste
regeringsjaar den Graaf van Nassau te vergeten.

In het laatst van 1841 bezocht Koning Willem Frederik
weder den Vaderlandschen bodem, maar thans vergezeld van
zijne gemalin. Hij bracht eenige genoegelijke weken zoowel
in de Residentie als op het Loo door, en zij, die te voren beweerd
hadden dat 's Vorsten tweede huwelijk onaangenaamheden tus-
schen het Koninklijk gezin had veroorzaakt, konden — in
zoover het hun vergund was van nabij toeschouwers te zijn —
zich met eigen oogen overtuigen met welk eene liefde de Graaf,
en met welk eene voorkomendheid zijne gemalin ontvangen
werd door al de leden van het Vorstelijke Huis. Nederland
ondervond ook nu weder de bewijzen van 's Konings mild-
dadigheid en belangstelling in nuttige ondernemingen. Vele
gemeenten, wier kerkgebouwen in deerniswaardigen toestand
verkeerden, vele armen-inrichtingen, die door den nood der
tijden achteruit gegaan waren, ontvingen van hem aanzien-
lijke sommen. Vooral hadden de arme bewoners der Residen-
tie reden van erkentelijkheid, daar de Graaf hun in den
strengen winter van 1841 op 1842 groote giften schonk, en
menige weduwe en wees had aan hem eene verbetering van
hun lot te danken. De Hervormde Gemeente te Apeldoorn
ontving van den Vorst een prachtig orgel ten geschenke, be-
nevens de gelden tot het stichten van een nieuw kerkge-
bouw 1). Ook andere kerkgenootschappen ondervonden 's Gra-
ven belangstelling en wij zouden meer dan eene bladzijde
behoeven, om de inrichtingen en besturen te noemen, die
de gevraagde ondersteuning ontvingen. Koning Willem
Frederik bezat de moeilijke en soms hoog noodige kunst van
weigeren niet altijd, maar zoodra hij zich overtuigd had dat hulp
vereischt werd, gaf hij. Niemand — zoo drukt zich zeker
dagblad uit — die slechts eenige geldende redenen had en
nergens hulp kon vinden, was er zeker van door den Graaf

1) Bij gelegenheid dat de Graaf van Nassau de godsdienstoefening in de kerk
te Apeldoorn bijwoonde, 17 Dec. 1841, had de leeraar dier gemeente, Ds. Roe-
lofz tot tekst gekozen: 2 Kron. 24: 16b »hij had goed gedaan in Israël,
beide aan God en zijnen huize»; een zeer toepasselijk woord.

van Nassau niet afgewezen te worden. En als men weet, dat de Vorst nog geenszins zijne gewoonte had laten varen om zelf alle brieven en verzoekschriften, aan hem gericht, te openen en te doorlezen, kan men zich een denkbeeld maken van zijne werkzaamheid.

In den zomer van 1842 zijn goederen te Silezie bezocht hebbende, keerde hij in October van dat jaar naar Berlijn terug. Daar genoot hij het voorrecht zijne beminde kleindochter, Prinses Wilhelmina Maria Sophia Louisa, dochter van Koning Willem II, te ontvangen met haren gemaal, den toenmaligen Erf-Groot-Hertog van Saxen-Weimar-Eisenach, wier huwelijk eenige dagen te voren (8 Oct.) in den Haag was voltrokken. Het volgende jaar bracht de Graaf van Nassau het grootste gedeelte van den zomer en het najaar in Nederland door, bij afwisseling op het Loo of in de Residentie, waar hij met groote aandacht de zitting der Staten-Generaal volgde. Het Vaderland doorleefde toen een hachelijken tijd. Het stond met 's Lands financiëelen toestand zeer slecht. De eene misrekening volgde de andere, en de Minister, belast met het beheer der geldzaken, wist geen ander middel, om uit dezen nijpenden nood te komen, dan een voorstel in te dienen tot een buitengewone belasting op de bezittingen en in verband daarmede tot het openstellen eener vrijwillige leening à pari, tegen eene rente van drie percent. Bij gelegenheid dat de Minister de memorie van toelichting omtrent dit voorstel indiende, om door dit middel in 's lands financiën te voorzien, werd door den Voorzitter der Staten-Generaal een brief voorgelegd, die van wege Z. M. Koning Willem Frederik, Graaf van Nassau, — zich thans in den Haag bevindende, — ingekomen was. Die brief luidde als volgt:

»Aan Zijne Majesteit den Koning der Nederlanden,
enz. enz. enz.

»De vorderingen, welke mij, als nog ten laste van het rijk der Nederlanden toekomen, en welker regeling thans zal moeten plaats hebben, bedragen de aanzienlijke som van f 4.259.141.94, spruitende uit de volgende oorzaken:

10. »Voorschot uit mijne bijzondere fondsen, gedaan ten behoeve van het kanaal van Gent naar Ter Neuzen, groot *f* 2.596.277.08 uitmakende het bedrag van hetgeen door mij, deswege, aan de Algemeene Maatschappij van Volksvlijt te Brussel is moeten worden betaald.

»Alzoo de helft van dit kanaal op Belgisch grondgebied gelegen is, zou ik gelooven in billijkheid de helft van die som, alzoo *f* 1.298.138.54 van de Nederlandsche schatkist te kunnen vorderen.

20. »Zijn de fondsen, tot daarstelling van het kanaal van Voorne benoodigd, in der tijd mede aan de Algemeene Maatschappij van Volksvlijt te Brussel voorgeschoten, en is dien ten gevolge door mij aan die Maatschappij met de renten betaald geworden, eene som van *f* 2.714.103.40, welke ik deugdelijk van het Rijk der Nederlanden te vorderen heb.

30. »Eindelijk heeft de schatkist ten mijnen laste eene vordering groot *f* 141.821.21, ter zake van boven het beloop der zuivere opbrengsten, betaalde renten van de negotiatie op het kanaal de Grift te Apeldoorn. Die renten en het kapitaal waren door mij geguarandeerd. Ik zelf ben houder van 494 obligatiën der 500, waaruit de negotiatie bestaat.

»Al deze verschillende belangen wensch ik geregeld te zien, en wel op zoodanige wijze, dat de schatkist daarvan geen bezwaar, wel voordeel geniete, opdat ik alzoo niet verlooche de beginselen, welke mij steeds geleid en zoo dikwijls bewogen hebben, om aanzienlijke sommen ten behoeve van hetgeen het dierbaar Vaderland in mijne oogen vorderde, in de waagschaal te stellen, ja zelfs, zoo noodig, op te offeren.

»In verband hiermede, wensch ik ook bij te dragen tot leniging, zooveel mogelijk, van den moeielijken toestand, waarin zich 's Rijks financiën bevinden, ten gevolge der mindere prijzen van de Oost-Indische voortbrengselen en van de vermindering der algemeene welvaart, welke het te hopen is, dat slechts tijdelijk wezen en ophouden zal met de oorzaken, welke die hebben aangebracht.

»Ik draag kennis van de wijze, waarop Uwe Majesteit zich voorstelt in dien toestand te voorzien, en ben, alzoo ik daarin waarborg voor de toekomst erkenne, naar aanleiding van

dit een en ander te rade geworden, Uwe Majesteit aan te bieden :

»In de eerste plaats, ten behoeve van den Staat af te zien van alle vorderingen, welke ik ter zake van voorschotten voor het kanaal van Gent naar ter Neuzen ben hebbende.

»In de tweede plaats genoeg te nemen, dat mijn vorderingen op het kanaal van Voorne, nadat aan mij zal uitgekeerd zijn het saldo, hetwelk het speciale fonds van het kanaal op ultimo December 1843 zal bedragen, ten beloope hoogstens van f250.000, bepaald zal worden op eene ronde som van f2.000.000.

»In de derde plaats terug te geven al de obligatiën op het kanaal de Grift gevestigd, welke in mijn bezit zijn, waartegen ik ontslagen worde van de ten behoeve dier negotiatie door mij gestelde garantie, waarna ik deswege te vorderen zal hebben de som van f105.779.79, met welke som verzekerd wordt eene som van f50.000 te mijnen laste aan het Rijk komende, voor door het Amort. Synd. betaald, ten behoeve van het kanaal van Charleroi.

»In de vierde plaats te stemmen, dat ik voor de vorderingen, welke mij alzoo verschuldigd blijven van f2.000.000 en van f55.000, respectivelijk geen ander of verder recht van aanspraak op den Staat zal hebben, dan voor zooverre de zuivere inkomsten van de beide kanalen, die van Voorne en van de Grift, zullen strekken, om mij in de eerste plaats drie ten honderd aan jaarlijksche rente, en vervolgens zoo mogelijk achtereenvolgende de aflossing te doen geworden.

»Eindelijk in de vijfde plaats, om aan 's Rijks schatkist, in zoodanige termijnen, als welke tusschen ons nader zullen geregeld worden, doch waarvan de laatste op 1 Februari 1843 verschijnen zal, à pari, voor te schieten eene som van tien millioen gulden, waarvan mij geene hoogere rente dan drie ten honderd 'sjaars zal worden uitgekeerd, en waarvoor ik zal bekomen inschrijvingen op een krachtens de voor te dragen wet, ten behoeve eener vrijwillige leening ad drie ten honderd daar te stellen, Grootboek van Nationale schuld.

»Deze verschillende aanbiedingen worden echter door mij niet gedaan, dan onder de navolgende voorwaarden :

»In de eerste plaats, dat het thans bij Uwe Majesteit in beraadslaging zijnde ontwerp, tot het uitschrijven eener buitengewone belasting op de bezittingen, en in verband daarmede tot het openstellen eener vrijwillige leening à pari, tegen eene rente van drie ten honderd, — dat tot regeling van den achterstand, — en dat tot aflossing van een gedeelte dier schuld aan de Handelmaatschappij, — kracht van wet bekomen.

»En in de tweede plaats, dat ik, die in eene buitengewone omstandigheid weder gaarne mijn offer op het altaar des Vaderlands breng, door middel van deze opoffering ook vrijgesteld blijve van alle verdere bijdragen.

»Nadat de wetten zijn vastgesteld, zullen de tot verwezenlijking van dit mijn aanbod te maken bepalingen in de noodige contracten kunnen opgenomen worden.

(Get.) WILLEM FREDERIK.”

's Gravenhage, 6 November 1843.

Het is hier de plaats niet om den financiëelen toestand des lands na te gaan, die zulk een brief deed geboren worden. Wij zullen er op terugkomen, als wij het leven van Koning Willem II beschrijven. Maar de brief zelf bevat veel merkwaardigs, zoodat wij dien eenigszins nader moeten toelichten. Hij getuigt toch van waarachtige belangstelling in het Vaderland, dat in een bijna reddeloozen toestand verkeerde, ten opzichte zijner geldmiddelen. Koning Willem Frederik heeft door dezen brief menigen mond gestopt, die hem van kwade bedoelingen beschuldigde, en zijn aanbod, om het Vaderland in dezen benarden staat van zaken te hulp te komen, is zoo edel als grootmoedig en onbekrompen. Als wij letten op het voormalige artikel 32 der Grondwet, springt het in het oog, dat de Vorst niet gehouden was in de voorgestelde belasting op de bezittingen te deelen. Dit artikel zegt: »De Koning, mitsgaders de Prinsen en Prinsessen van zijn Huis, zijn vrij van alle personeele lasten en beschrevene middelen, met uitzondering van de verponding. De gebouwen tot hunne woning of gebruik bestemd, zijn van de verponding ontheven.” Het was dus eene valsche betichting, die sommigen luide ver-

kondigden, als zou de Graaf van Nassau uit louter financiëel eigenbelang, het aanbod dier aanzienlijke som gedaan hebben. De Vorst was vrij van belasting — ook op die der bezittingen — en had derhalve niet de minste verplichting eenige bijdrage te leveren, nog minder was het noodzakelijk dat hij zich op eenigerlei wijze dekte. Die aanbiedingen zelve waren hoogst kostbaar en zeer te prijzen. Door het aanbod van tien millioen tegen eene rente van 3 pct., bracht hij het land eene som ten offer van tweemaal honderdduizend gulden, daar hij zijn geld, naar den toenmaligen stand der schuldbrieven, gemakkelijk tegen 5 pct. had kunnen plaatsen, en als men de kapitaalswaarde der 3 pct. op 67 pct. berekent, offerde de Graaf, door zijne bereidverklaring, een kapitaal van f3.300.000 op 1). Door zijne bijdrage van tien millioen aan te bieden maakte hij het wetsvoorstel der vrijwillige leening veel aannemelijker, zoowel voor de Regeering als voor de ingezetenen. Maar ook nog uit een ander oogpunt is die brief belangrijk. De Graaf verklaart — voorwaardelijk — van eene vordering van vier millioen gulden ten laste van het Rijk der Nederlanden af te zien. Nu zou het niet zeer moeielijk vallen eenige aanmerkingen op die vordering en ten minste eene tegenvordering te kunnen maken, maar ontegenzeggelijk is het dat het kanaal van Voorne eene onderneming is, waaraan het Rijk eigenlijk geheel vreemd was. Het graven en exploiteeren van dat kanaal geschiedde buiten toestemming der wetgeving en kostte dus het Rijk niets. Door het aanbod van Koning Willem Frederik werd dat kanaal eigendom van den Staat, en mogen wij den Graaf wel dankbaar zijn voor zulk een kostbaar en nuttig geschenk, dat als eene belangrijke aanwinst voor het Vaderland moet beschouwd worden.

De Graaf van Nassau heeft het niet mogen beleven dat zijn aanbod werd aangenomen. Een paar dagen, nadat de be-

1) Zie Handelsblad van 22 Dec. 1843.

wuste brief aan Z. M. Willem II ter Kamer der Staten-Generaal was voorgelezen, vertrok de Vorst met zijne gemalin naar Berlijn. Zijne gezondheid was voortreffelijk, en niemand — wellicht hij zelf het minst — vermoedde dat zijn dood zoo spoedig nabij was. Na de ernstige ziekte, die hem het vorige jaar had aangetast, gevoelde hij zich sterker dan ooit en beraamde het plan, om in de aanstaande lente met zijne gemalin eene reis naar Italië te maken, vooral met het doel om zijne dochter, Prinses Albrecht van Pruisen, te bezoeken, die zich daar tot herstel harer gezondheid ophield. Hij zette zijn werkzaam leven geregeld voort, maar liet zich niet meer in met grootsche ondernemingen. Als men hem hiertoe aanspoorde, was gewoonlijk zijn antwoord: »Ik ben een oud man, en wil mij mitsdien met geene nieuwe zaken meer inlaten.» Op den 12^{den} December 1843 bevond zich de Graaf alleen in zijn kabinet. Het was zeven uur in den morgen; daar buiten was nog alles donker, maar bij den helderen schijn van waskaars en lamp, hield zich de Vorst bezig met lezen en het maken van aantekeningen. Een begonnen brief aan Prinses Marianne, waarin hij zijne vreugde te kennen geeft haar in Italië weder te zien, lag voor hem, benevens het bekende boek van Thomas à Kempis: de navolging van Christus, waaruit hij eenige bladzijden, en wel het hoofdstuk: Overdenking van den dood gelezen had. Zijne gemalin had hem even verlaten, ten einde hem eenige oogenblikken eenzaamheid te vergunnen, — toen omstreeks half negen een hevig geluid der schel uit 's Vorsten zitkamer in de belendende vertrekken vernomen werd. De dienstdoende Adjudant schoot haastig toe en vond den Graaf bijna bewegingloos in zijn armstoel zitten, in de houding van iemand, die opgestaan en neergevallen was. De Graaf had den brief van Prinses Marianne tusschen zijne vingers geklemd, maar gaf geen teeken van leven. Het hoofd rustte zwaar op de borst en zijne oogen waren half geopend. De Adjudant begrijpende dat hier onmiddellijk hulp moest aangewend worden en den Vorst niet willende alleen laten, deed op zijne beurt de schel weergalmen. Terstond verscheen de Gravin, gevolgd door de overige Adjudanten

en Kamerheeren. Maar zij kwamen, helaas, te laat. Eene beroerte had den grijsaard getroffen, en alle kunstmiddelen, die de Geneesheer von Dieffenbach aanwendde, waren te vergeefs: het bloed wilde onder het laatmes niet meer vloeien, en omstreeks negen uur blies Z. M. Koning Willem Frederik, Graaf van Nassau den laatsten adem uit. Geen geluid was meer over zijne lippen gekomen, en zoomin Prins en Prinses Frederik, die onmiddellijk toegesnelde waren, als de Gravin hebben een geruststellend of hope gevend woord van den stervende vernomen. Onverwacht aldus was de Koning der verschrikking verschenen, en de rijke Koning, die over millioenen schats kon beschikken, had het hoofd voor hem moeten buigen en was machteloos in zijne kille armen gezonken. Onverwacht, evenals bij zijn doorluchtigen voorzaat Prins Willem I, maar ook minder bloedig. Toch had deze nog de kracht gehad de wegstervende verzuchting te slaken: »Mijn God, erbarm u over mij en dit arme volk!»

Koning Willem Frederik werd in één oogenblik uit het aardsche leven weggerukt en voor dien God gebracht, voor Wien wij allen, de Vorst en de bedelaar, moeten verschijnen, en die als de rechtvaardige Rechter zijn Woord bevestigen zal, doende naar dat Woord aan een iegelijk wegdragen, hetgeen door het lichaam geschiedt, naardat hij gedaan heeft, hetzij goed, hetzij kwaad. Zijn leven is leerrijk geweest, maar niet minder zijn dood; en de voornaamste les, die wij er uitputten kunnen is, zelfs nog in dit oogenblik: bereid te zijn om God te ontmoeten.

Dit zoo plotselinge afsterven gaf aan vele gemoederen een geweldigen schok. De Koning van Pruisen, die zich buiten Berlijn bevond, keerde, op het vernemen van het doodsbericht, onmiddellijk naar zijn Residentie. De voorstelling in den Koninklijken schouwburg aldaar werd afgezegd en de Kolonel Spengler naar Holland gezonden, om aan de leden van het Huis van Oranje de treurmare over te brengen, terwijl te gelijk de Graaf von Mantuffel, Adjudant van Prins Albrecht van Pruisen, naar Rome werd gezonden om Prinses Marianne met den dood van haar vader bekend te

maken. Als een bijzonderheid van het reizen in die dagen, deelen wij nog mede, dat genoemde Adjudant in acht en een halven dag, niettegenstaande de hooge sneeuw, die de Alpen en de Apennijnen bedekte en vele wegen onbegaanbaar maakte, de reis van Berlijn naar Rome heeft afgelegd. Acht dagen later stond Prinses Marianne voor de lijkbaar haars geliefden vaders.

Wij wagen het geenszins te beschrijven met welk een gevoel de doodstijding in den Haag ontvangen werd. Het Koninklijk gezin was er diep door getroffen, en niet alleen de Residentie, maar de gansche natie nam aandeel in dit smartelijk verlies. Zoo spoedig had men den dood des Graven niet verwacht, en menigeen, die de verplichtingen erkende, welke het Vaderland den overledene schuldig was, had hem eenen langeren rusttijd toegewenscht. Alle publieke vermakelijkheden werden terstond geschorst en de stadsklokken moesten elken dag driemaal een uur lang geluid worden, terwijl er, volgens aanschrijving van den Minister van eeredienst, op den 17^{den} December, in alle kerken eene godsdienstoefening zou worden gehouden, waarbij de overleden Vorst herdacht en een gebed tot God om vertroosting voor het Koninklijke gezin opgezonden zou worden. Een dag te voren hield de Israëlietische gemeente te 's Gravenhage een plechtigen lijkdienst, en de heer H. Ghele, predikant bij de Ned. Herv. Gemeente te Londen, sprak aldaar den 24 December eene leerrede uit, naar aanleiding van Psalm 89: 49.

Thans moesten de noodige schikkingen gemaakt worden om het lijk naar zijne laatste rustplaats over te brengen. Gestorven in de stad, waar hij weleer als balling een toevluchtsoord had gevonden, moest het stoffelijk overschot van den Graaf van Nassau naar Nederland vervoerd worden, om in het graf zijner vaderen te worden bijgezet. In den vreemde mocht het niet blijven. Neerlands eerste Koning moest in het Vaderland den dag der opstanding verbeiden. Vele maatregelen werden echter vereischt eer het lijk ter grafplaats komen kon: het moest van de eene stad naar de andere worden overgebracht, op de golven der Elbe, Noordzee en Maas dobberen en in eene zaal op een werf overnach-

ten, voordat het zijne laatste aardsche bestemming bereikte.

Op bevel van Koning Willem II vertrokken Generaal Baron van Omphal, Adjudant van den overledenen Koning, en Generaal-Majoor Evers naar Berlijn, om het lijk naar Nederland te vergezellen. Tevens werden met den meesten spoed Z. M. stoombooten Cerberus, onder bevel van den Luitenant ter zee 1ste klasse, Hinlopen, en de Curaçao, Kommandant Schout-bij-Nacht Koopman, in gereedheid gebracht, om naar Hamburg te stevenen, waar zij het lijk, uit Berlijn aangekomen, moesten ontvangen. De beide Koninklijke schepen werden van buiten geheel zwart geverfd; van binnen behangen met zwart floers en afgezet met zilver.

Den 23sten December des avonds vereenigde zich het Koninklijke Hof van Pruisen, Prins Frederik 1), zijne gemalin en dochter Louise, de verdere leden der Koninklijke familie, benevens vele hooggeplaatste personen in het paleis van wijlen den Graaf van Nassau, Unter den Linden, om de lijkplechtigheid bij te wonen. De Opper-hofprediker Dr. Ehrenberg, belast met die verrichting, hield bij die gelegenheid eene rede, waaruit wij het volgende overnemen:

»Wij treuren met ons Koninklijk Huis; wij treuren met de kinderen en klein-kinderen van den ontslapene; wij treuren met de Gravin, zijne diep ter neêr gebogen gemalin; wij treuren met zijn volk, dat hem geëerd en bemind heeft, zooals goede vaders door hunne goede kinderen geëerd en bemind worden.

»Van de regeerende Vorsten, die door de rampspoedige gebeurtenissen, die in het laatst der vorige en in het begin der tegenwoordige eeuw in ons werelddeel hebben plaats gehad, hebben geleden, wandelde, sedert 7 Juni 1840 2), hij alleen nog op deze aarde rond, op welke de stormen woeden

1) Volgens het Testament van Koning Willem Frederik was Prins Frederik tot Executeur van de aanzienlijke nalatenschap benoemd. Dat testament, berustende bij den notaris Schiefbaan te 's Gravenhage, was een treffend bewijs van 's Konings werkzamen en ordelievenden geest. Eigenhandig door hem geschreven, besloeg het 40 bladzijden klein schrift, benevens nog een Codicil van 17 bladzijden, terwijl er bij en na zijn tweede huwelijk nog belangrijke veranderingen door hem in zijn gemaakt.

2) De sterfdag van Friedrich Wilhelm III, Koning van Pruisen.

en de Koninkrijken geschokt worden; met hem is de laatste van die Vorsten tot zijne vaderen verzameld. Nadat hij de oogden gesloten heeft, mogen wij wel gedachtig zijn aan de vreugdekreten, die door geheel Europa opgingen en overal weerklank vonden, met welke, na het herwinnen zijner vrijheid, het Bataafsche volk, ongewoon een juk te dragen en lang reeds morrende tegen de opgedrongen overheersching, in den zoon van zijnen Stadhouder zijnen eersten Koning begroette.

»In het Huis, waartoe Hij behoort, schitteren roemrijke namen. De namen van Willem, Maurits en Frederik Hendrik van Oranje, hebben een onvergankelijken glans, niet slechts in de geschiedenis der Staten en der Christelijke kerk, maar in de geschiedenis der menschheid. Ten eeuwigden dage zal men die doorluchtige mannen roemen onder de standvastige en zegevierende strijders tegen de onderdrukking des geestes, onder de edele beschermers van 's menschen kostbaarste goederen en heiligste recht, van het recht, om den Schepper van hemel en aarde naar eigene overtuiging en de inspraak van het eigen geweten te dienen. Ook tot dit Huis Hohenzollern-Brandenburg, tot het Huis der Frederikken en der Frederik-Wilhelmen behoort hij. Dat alles heeft de ontslapene nu wel achter zich en onder zich, en het is dáár van weinig beteekenis, waar het alleen er op aankomt, wat een mensch in zich zelve waardig is; maar wij mogen het ons bij zijne lijkst tot onze stichting herinneren.

»Hij, de zoon van Willem V, is gedurende meer dan 25 jaren voor zijn volk een verstandig, rechtvaardig, goeder-tieren en vaderlijk Koning geweest. Het geluk en de tegenspoed zijns volks gingen hem onophoudelijk na aan het harte, en op het ijverigst heeft hij steeds getracht, door vrijzinnige en grootsche maatregelen, welken het niet aan welverdiende waardeering ontbroken heeft, en welke na zijne verscheiding in nog grootere mate naar waarde geschetst zullen worden, onder hetzelfde het licht des geestes te verspreiden, edele krachten en gezindheden op te wekken en aan te vuren, gebreken te verhelpen, rampen te lenigen, lasten te verlichten, de bronnen van welvaart te vermeerderen. Er kwam een tijd van moeilijke verwickelingen en harde beproevingen voor

hem en voor zijn volk. In dien tijd zag men hem, alle harts-tochtelijke opwelling door strenge zelfbeheersching verre van zich afhoudende, met rijp verstand en steeds helderder doorzigt de omstandigheden, de behoeften en de noodige maatregelen overwegen. Men zag hem een werkzamen ijver, eene vastberadenheid, eene waardigheid in houding, eene kloekheid en rechtschapenheid, eene gemoedskalmte en standvastigheid, onverschrokkenheid en berustend vertrouwen op Hem, die der menschen en volkeren lotgevallen bestuurt, betoonen, welke hem de achting, ja de bewondering zijner tijdgenooten verwierven en hem bij het nageslacht een onsterfelijken roem verzekeren. Zijn volk stond hem getrouw en dapper ter zijde, de getrouwsten en dappersten in trouw en moed evenarende, tot elke opoffering bereid, tot elke inspanning gereed, onvermoeibaar in het doorstaan van ontberingen en in het lijden. De Koning, de heldhaftige Prinsen en het geheele volk waren als één man, in allen leefde ééne gedachte, één gevoel en één wil.

»Aan den avond van een leven, zoo vol van lotwisselingen, zoo rijk aan ondervindingen, zoo vervuld met zorgen en arbeid, mocht de Koning wel de rust genieten, die hij in stil huiselijk verkeer, aan de zijde eener getrouwe gezellin, onder het uitoefenen van weldadigheid heeft gevonden.»

Vervolgens herdacht de prediker de plotselinge ongesteldheid, die aan het leven van den Vorst zulk een spoedig einde maakte, en herinnerde er aan hoe dit gebeurde, terwijl de Graaf alleen was. »En toch — ging hij voort — was hij niet alleen. Een was er bij hem: de beste Vriend van aanzienlijken en geringen, van beschaafden en verwaarloosden, van rijken en armen van geest, die niemand vleit, maar het met ieder wel meent, helpt en troost. Hij was bij hem, in wien alleen het heil der menschen is gelegen, die alleen hun Toeverlaat is in leven en sterven, die den dood met al zijne verschrikkingen heeft overwonnen, en ons het eeuwige leven in Jezus heeft toebereid. Men vond, toen de Koning ontslagen was, op de tafel aan welke hij gezeten was, het alom bekende boek over de Navolging van Christus, opengelegd bij het Hoofdstuk: Overdenking van den dood.

»Zalig zijn de dooden, die in den Heere sterven; zij rusten van hunnen arbeid en hunne werken volgen hen na.»

»O Heer — dus besloot de predikant, die thans tot het gebed overging, zijne toespraak — o Heer, als eens al het goed, alle macht en heerlijkheid dezer wereld voor ons geene waarde meer hebben, en het ons om het even zal zijn of wij in hoogheid of laagheid zijn geplaatst geweest 1), of wij altijd overvloed, of dikwijls gebrek hebben gehad, of wij ontzien of vergeten, geprezen of gesmaad zijn geworden, bevelen gegeven of ontvangen hebben, en op de gansche aarde niets gevonden wordt, waarop wij kunnen roemen, waaraan wij ons kunnen houden, mocht dan Gij, ons voor de Uwen erkennende, ons nabij zijn!

»Geef het ons, dat wij U in onzen wandel trachten te volgen, U altijd voor oogen hebben; dat wij spreken, handelen, lijden, ons verheugen en bedroefd worden, zooals Gij gesproken, gehandeld, geleden, U verheugd hebt en bedroefd zijt geworden, opdat Gij ons tot U kunt nemen, als onze dag aan zijn einde is gekomen.

»O Heer, wij allen zijn in Uwe hand. Gij neemt ons weg wanneer en zooals Gij wilt. Leer ons ieder oogenblik gedachtig zijn aan den dood; leer ons iederen dag en ieder uur bereid zijn om te sterven; laat altoos de gedachte in ons levendig zijn aan de ernstige woorden: »Waakt, want gij weet de ure niet waarin de Heere komen zal.»

»Behoed verder met Uwe genade het volk, aan hetwelk Gij den ontslapene tot Koning gegeven hadt, den Koning, zijn zoon, en allen die tot zijn Huis behooren. Zijt geprezen voor alle genade en weldaden, die Gij hem in het leven en in zijn sterven hebt bewezen. Amen.»

Na afloop van dezen lijkdienst werd het stoffelijk overschot van den Graaf van Nassau in alle stilte weggevoerd. Prins Frederik had zijn wensch te kennen gegeven alle Koninklijke eerbewijzingen, aan den hoogen rang des overledenen

1) Is dit wel zeer juist? Misschien alleen in betrekking tot het stof. Ons eeuwig lot staat in een nauw verband tot hetgeen wij hier op deze aarde geweest zijn en hoe wij onze talenten besteed hebben.

verschuldigd, achterwege te laten. Het lijk werd gezet op een lijkwagen, bespannen met acht paarden, en voorafgegaan door een detachement garde-dragonders. Achter de koets, die omgeven was van de bedienden des overledenen, gingen de Koning van Pruisen, Prins Frederik en Prins Albrecht, benevens de verdere Prinsen van het Koninklijke Huis, allen in hunne rijtuigen. Zij vergezelden het lijk tot op eene plaats, waar het naar Maagdenburg en van daar naar Hamburg moest worden vervoerd. Mild waren de belooningen, welke aan allen, die bij deze lijkplechtigheid in Pruisen's hoofdstad iets te verrichten hadden, te beurt vielen. De onderofficieren onder anderen, die de doodkist in de lijkkoets geplaatst hadden, ontvingen ieder 72 Friedrich's d'or, en de 1700 el fijn zwart laken, waarmede de vertrekken in het paleis van den overleden Vorst waren behangen, werden aan de armen van Berlijn ten geschenke gegeven.

Den 25sten December kwam het lijk te Hamburg aan en werd op de Curaçao overgebracht, welk schip zich op de Elbe nabij Lühe met de Cerberus vereenigde, om gezamenlijk de reis naar het Vaderland te ondernemen. Op Vrijdag 29 December werd men van den vuurtoren te Goedereede de beide schepen gewaar. Onmiddellijk werd een sein gegeven, en vertrokken van Hellevoetsluis de heeren Bedloo de Bronovo naar den Haag en Reyns naar Rotterdam, om het bericht over te brengen, dat het overschot van Z. M. Koning Willem Frederik weldra Neerland's bodem zou bereiken. Kort daarop verkondigde een salut van 33 minuutschoten van het ter reede liggend transportschip Willem Frederik Hendrik en van de kanoneerbooten, alsmede de te halver stok geheschen vlaggen van 's Rijks werf, dat het Koninklijke convooi Hellevoetsluis naderde. De Kommandant der zeemacht aldaar en de Directeur der Marine begaven zich aan boord, ten einde aan den Kommandant Koopman de ingekomen orders van het Departement van Marine te overhandigen. Plechtig was de ontvangst te Hellevoetsluis; de havenmeesters hadden de zes sluisdeuren smaakvol met rouwfloers omhangen en op verschillende punten rouwvlaggen geplaatst. Groot was de menigte, die hier

aan de havenzijde en kanaalboorden geschaard stond. De gansche bevolking van Hellevoetsluis was saamgestroomd, en zoowel deze als de tallooze schaar van vreemdelingen gaf op ondubbelzinnige wijze hare deelneming te kennen door eene plechtige stilte, die ten einde toe volgehouden werd. Onder het gelui der klokken passeerde het stoomschip de sluizen en het kanaal van Voorne; zes zwarte, met rouwfloers omhangen paarden trokken het vaartuig statig en langzaam voort, en des avonds te zes ure bevond zich de boot voor Rotterdam. Hier had men de groote zaal in de woning van den heer Directeur der Marine tot eene rouwzaal ingericht. Deze zaal, eene der grootste van ons Vaderland, was uitermate voor dit doel geschikt. In korinthischen stijl opgetrokken, geheel wit, met een boogwijs plafond van arabesken voorzien, en opgeluisterd door eene colonnade met kroonlijst, maakte zij een indrukwekkende vertooning. In het midden dier zaal was een lijktroon geplaatst, gedrapeerd met zwart fluweel en zilveren ornamenten, versierd met het Koninklijke wapen, in goud en zilver, met zwart krip overtogen, terwijl de trappen, die naar den lijktroon leidden, eveneens met zwart en zilver bedekt waren. Voor den troon rustte, op een pedestal, de Koninklijke kroon, op een rood fluweelen kussen, met gouden galons en ahangende kwasten. Vier groote zilveren candelabres stonden op de vier hoeken van den lijktroon, van onderen met krip overtogen en met zilveren doodshoofden afgezet, en twee grootere candelabres in de andere hoeken der zaal, gezamenlijk 72 waskaarsen dragende.

Zoodra het schip te Rotterdam was aangekomen, begaven zich de Minister van Marine, Schout-bij-Nacht Rijk, de Graaf van der Duijn van Maasdam en de Gouverneur van Zuid-Holland derwaarts, om namens Koning Willem II het lijk in ontvangst te nemen. Wegens den lagen stand van het water kon echter de ontscheping niet terstond plaats grijpen en eerst des avonds te 10 ure kwam het stoomschip aan 's Rijks werf, waarna men het lijk naar de rouwzaal overbracht. De bazen en kommandeurs van de werf genoten de eer de lijkkist te dragen, welke eer van veel last verge-

zeld ging. De lijk-kist toch was elf honderd Nederlandsche ponden zwaar. Zij bestond uit drie kisten: de binnenste, die het lijk bevatte, was van tin en omgeven door een eikenhouten, en beide waren besloten in eene mahonyhouten kist, voorzien van zilveren hengsels en bedekt met zwart fluweel. De wacht bij deze lijk-kist, die hier tot den dag der begrafenis moest blijven, was opgedragen aan den Schout-bij-Nacht Koozman, den Generaal-Majoor van Omphal, den Kolonel Spengler, den Directeur der Marine Verhuell, en de Kapitein-Luitenants van Franck, Enslie en Baars, die beurtelings bij den lijk-troon waakten.

Den volgenden morgen, Zaterdag 30 December, kwam Koning Willem II vergezeld van zijn Adjudant, Baron Mielliet van Coehoorn, in den vroegen ochtend aan 's Rijks werf. Zijne Majesteit begaf zich geheel alleen in de rouwzaal, bleef daar ruim een kwartier en voegde zich weder bij zijn Adjudant, om straks andermaal, alleen, eenige minuten bij het lijk te vertoeven! Het zijn gewis smartelijke en aandoenlijke oogenblikken geweest, die Willem II bij het overschot zijns vaders heeft doorgebracht. Immers, hij had veel aan hem verloren: een Raadsman, een hulp en steun in alle omstandigheden des levens, een liefhebbenden vader, die hem zoo dikwijls trouw de hand gedrukt en hem nog geen zes weken geleden een hartelijk afscheidswoord toegeroepen had. Thans was die hand verstijfd, de mond voor altijd gesloten; dat liefhebbende en zorgdragende hart klopte niet meer. Was het wonder, dat er een stroom van tranen langs 's Konings wangen vloeiden! Was het wonder, dat ook hij er aan dacht eenmaal eene plaats onder de dooden te zullen innemen!

Vier en twintig uren later kwam Koning Willem II nogmaals, thans vergezeld van zijne gemalin. Beiden begaven zich weder naar de rouwzaal en keerden een uur later naar de Residentie terug.

De 2de Januari 1844 was bestemd, als de dag waarop het stoffelijk overschot van den Graaf van Nassau in de graf-gewelven zijner voorvaderen te Delft zou bijgezet worden. Te half zeven ure kondigde het geschut het oogenblik aan dat die plechtige dag

was gekomen, terwijl alle klokken te Rotterdam door haar somber gelui de sombere stemming niet weinig verhoogden. Te 7 ure werd de kist op den rouwwagen geplaatst en langzaam trokken dezen de acht paarden voort op den straatweg naar Delft, terwijl hij voorafgegaan en gevolgd werd door eerewachten, cavalerie en rouwkoetsen, waarin Adjudanten en Kamerheeren des Konings hadden plaats genomen. Wij behoeven niet te verzekeren dat er bij die gelegenheid eene ontelbare schare van alle kanten, zoowel te Rotterdam en Delft als langs den weg, was bijeengekomen. Reeds de eerste extra-trein, die 's morgens te 6½ ure uit Amsterdam naar 's Hage vertrok, voerde 600 passagiers aan; de tweede was niet minder talrijk.

Zonder onze lezers te willen vermoeien met hun eene lijst te geven der lange programma's voor de begrafenis, deelen we liever de woorden mede van een ooggetuige, die ons daarvan de volgende beschrijving geeft: »Na den Nieuwejaarsdag van het jaar 1844, waarop het gelui der doodsklokken tusschen de zegenwensen in klonk, volgde de morgen, waarop aan het stoffelijk overschot van Willem I de laatste eer zou worden bewezen. Reeds met het schemeren van den morgen ging er eene ontelbare menigte menschen, als in bedevaart, naar Delft, waar het zoo stil is, — zegt een reiziger — alsof men bevreesd is de groote dooden te storen, die binnen hare muren begraven zijn. De weg daarheen was bedekt met menschen van allerlei rang en stand, en tusschen hen marcheerden met stille trom de militairen, die de orde moesten handhaven bij de plechtige begrafenis des Konings. Het wemelde niet alleen op de straten van menschen, maar ook hier en daar waren de daken van de huizen weggenomen, en in plaats daarvan zag men een levend dak van menschenhoofden. Toen ik dien volkshoop overzag, riep ik voor mijn geest een tijd op, toen eene niet minder talrijke schaar aan de andere zijde van 's Gravenhage den Koning met geheel verschillende aandoeningen verbeidde. Dat was nu ruim 30 jaar geleden. Toen werd hij ten noorden van de Koningstad uit het water op de handen naar zijn Vaderland gedragen als een jeugdig Souverein; thans werd hij ten zuiden

der Koningstad uit het water op de handen naar zijn Vaderland gedragen als — een lijk Ik bemerkte een Generaal, die in vliegende galop kwam aanrennen en de militaire macht te Delft voorbereidde op de komst van den lijkstoet 1). Er verscheen een plotselinge uitdrukking van ernst op aller gelaat. Weinige oogenblikken later liet zich de muziek van een doodmarsch vernemen, en vergezeld van het gebrom der doodsklokken, moest ieders hart hierdoor wel tot somberheid gestemd worden. De stoet naderde al meer en meer. Bij de Nieuwebrug gekomen werd het lijk door den Koning en de Prinsen ontvangen, en zette zich de stoet, volgens het vastgestelde Programma, in beweging, van de Nieuwebrug langs de westzijde van het Oude Delft tot aan de Nieuwstraat, achter het Stadhuis, langs de zuidzijde en zoo voorbij de hoofdwacht naar de Nieuwe Kerk. Achter den lijkwagen, voorafgegaan door de Groot-Officieren van Z. M. den Koning in groot uniform, met rouwstrikken en omfloersde sjerpen, ging Willem II met al de Prinsen van zijn Koninklijk Huis, namelijk, Prins Frederik, de Kroonprins, Prins Alexander en Prins Hendrik. Zij allen droegen hunne groot uniformen en ordeteekenen, die ten halve onder hunne lange rouwmantels zichtbaar waren. Van de beide punten hunner steken hingen lamfers naar beneden. Op de linkerzijde van den langen rouwmantel des Konings lag eene groote zilveren ster. Op den mantel van Prins Frederik was eene kleine zilveren ster gehecht, en op die der Prinsen eene kleine gouden. De slippen van den rouwmantel des Konings werden gedragen door twee Pages, in roode uniformrokken gekleed, met gouden lussen en zwarte onderkleederen. De slippen der mantels van de Prinsen werden elk door een Page gedragen.

»Toen de trein aan de Nieuwe Kerk was gekomen werd de lijk-kist uit den rouwwagen genomen, waarmede, ten gevolge van de buitengewone zwaarte en grootte der kist, geruime tijd verliep. Vervolgens werden de ordeteekenen en de kroon

1) Deze komst werd zeer vertraagd door een ongemak, dat op de Singels bij de Delftsche poort aan den lijkwagen overkwam en hetwelk noodwendig moest hersteld worden eer men verder kon gaan. De lijkwagen vertrok te 7 uur uit Rotterdam en kwam eerst te 12 uur te Delft.

van den overleden Koning wederom op de kist gelegd, die nu door 24 Kamerheeren, bijgestaan door een gelijk getal onderofficieren, binnen de kerk gedragen en aldaar bij den ingang van den grafkelder op eene lijkbaar geplaatst werd. Voordat het lijk echter de lijkkoets verliet, rangschikten zich de Officianten, Officieren en Groot-Officieren, in rang en ouderdom opklimmende, in twee rijen, van de kerkdeur naar het open graf, terwijl de Generaal die den Koninklijken standaard droeg, gevolgd door acht Pages, ter zijde van den ingang des grafkelders ging staan, met den Heraut van wapenen tegenover hem.

»Aller oog — dus vervolgt de ooggetuige, wiens mededeeling wij hier en daar gewijzigd hebben — aller oog zocht den Koning, die thans zijn vader naar de laatste rustplaats bracht. Daar ging hij diep ter neer gebogen. Ik had mij niet vergist toen ik vermoedde dat zijn oogen vochtig zouden zijn. Ik had hem zien weenen van vreugde en aandoening toen het huwelijk zijner dochter Sophia werd ingezegend; ik wist dat hij in tranen losgebarsten en in een armstoel neergezegen was, toen hem de dood zijns vaders was aangekondigd, — en zou hij thans niet weenen, gaande achter zijn lijk? Prins Frederik daarentegen was bedaard, kalm en ernstig, gelijk altoos. Nogtans kon men het hem aanzien, dat hij zijne smart verkropte en misschien ieder oogenblik van aandoeningen zou overstelpt worden.»

Er heerschte een doodsche stilte toen de stoet zich binnen het kerkgebouw in beweging stelde. Ook daar buiten was het zeer stil. Er werd immers een doode begraven, en die doode was een Koning, dien men bij zijn leven had geacht en geëerd. Nu vernam men hier en daar slechts eenige zachte kreten van droefheid. In de kerk bevonden zich, behalve de reeds genoemde personen, nog de Hofkapelaan Dermout, de predikanten der Hervormde gemeente te Delft, de Minister van Justitie, de Secretaris-Generaal van dat departement, de Burgemeester van Delft, benevens nog velen, wier aanwezigheid vereischt was.

Terwijl Koning Willem II en de Prinsen de lijkbaar omgaven, naderde de Hofkapelaan en hield eene korte, toepas-

selijke rede , die op allen een zichtbaren indruk maakte , waarna de kroon en ordeteekenen , op een wenk van den Kamerheer-Ceremoniemeester , van de kist afgenomen en aan den Hof-Maarschalk van wijlen Zijne Majesteit ter bewaring overgegeven werden. Hierop werd de lijkstaf van het rouwkleed ontdaan en langzaam in het grafgewelf neêr-gelaten , waarna Z. M. de Koning en de Prinsen de kerk verlieten en zich in gereedstaande rijtuigen naar den Haag begaven. Na hun vertrek werd de lijkstaf door den Minister van Justitie met het grootzegel van het Rijk verzegeld en , daar thans de plechtigheid geëindigd was , trad de Heraut voorwaarts en riep met luider stemme : »De plechtige ter aarde bestelling van Koning Willem Frederik , Graaf van Nassau , is volbracht!» Terstond hierop deed zich het orgel hooren , dat zijne indrukwekkende tonen zoolang aanhield totdat de geheele schaar het kerkgebouw had verlaten.

Nog eene merkwaardige bijzonderheid moeten wij mededeelen. Het volk van Nederland heeft dikwerf gelegenheid gehad om op te merken hoe de afgestorven Koning in plechtigen optocht naar de opening der Kamer van de Staten-Generaal reed , en hoe er dan meestal een zonnestraal door de wolken brak , ofschoon het dagen achtereen had geregend. Zoo was het ook thans. Er hadden dien morgen eenige kleine sneeuwvlokjes , vergezeld van een fijnen regen , door de lucht gezweefd. Maar nauwelijks had de lijkstaf Delft bereikt of het werd droog weder , en toen de kist op de lijkstaf stond drongen de zonnestralen tusschen de wolken door , verlichtten de kerk en schitterden op de marmeren tombe van Prins Willem I.

De woorden van den Heraut bij de begrafenisplechtigheden van Koning Willem I uitgesproken , drukten het zegel op de uitdrukking der H. Schrift : »Stof zijt gij en tot stof zult gij wederkeeren.» Bij al den luister , glans en heerlijkheid , die in en om het kerkgebouw ten toon gespreid waren , wist toch ieder dat hij in de nabijheid van een graf stond , en luide verkondigden lijkstaf en lijkstaf , hoe prachtig ook versierd , de nietigheid van al het aardsche. Koning Wil-

Ik rust thans in de gewelven van het vorstelijk familiegraf der Oranje-Nassau's, naast zijne in 1837 ontslapen gemalin. Met recht mogen we spreken van eene rust na zulk een bedrijvig en welbesteed leven. Hoe lang die rust zal duren weten wij niet, maar wij gelooven, op grond van het heilig Woord van God, dat eenmaal alle graven zullen opensplijten en de dooden zullen opstaan. Dat is eene groote vertroosting voor allen die in God gelooven. Welk een vernederend lichaam wij ook mogen hebben, sedert de zonde in de wereld is gekomen, en welk een doodelijk kwaad er in onze natuur moge schuilen, waardoor wij eenmaal ten grave gesleept worden, toch weten wij: dat zoo ons aardsche huis dezes tabernakels gebroken wordt, wij een gebouw van God hebben, een huis niet met handen gemaakt, maar eeuwig, in de hemelen. (2 Cor. V: 1). Dat wist Koning Willem I ook. Zoo voor hem de H. Schrift geen boek van fabelen en legenden, maar het Waarachtige Woord Gods was, dan heeft hij in de dagen zijns levens op aarde, zijne toevlucht gezocht bij Hem, die de Overwinnaar des doods is, en die ons vernederd, in het graf liggend lichaam veranderen zal, opdat het gelijkvormig worde aan Zijn heerlijk lichaam. Dan zal het voor Koning Willem I — gelijk het voor allen die in Jezus Christus gelooven — eene groote vreugde geweest zijn, te weten dat de dood ons bestaan niet vernietigen kan, en dat wij, na ons verscheiden, niet bestemd zijn om als naakte schimmen in het heelal rond te zweven, maar — voorgegaan door en geloovend in Jezus — als nieuwe menschen, uit het graf herboren, in reine, heerlijke lichamen voor God te verschijnen, omdat wij menschen zijn en menschen blijven.

Het oordeel over levenden en dooden berust in Gods handen. Koning Willem I sprak in de zitting van de Staten-Generaal van September 1830, de woorden uit: »Mijn lot is hierboven beslist.» Welnu, laat ons hem, die thans die beslissing in het graf verbeidt, de woorden op de lippen leggen:

Ik loof U, Heer, die mij gezegend hebt!
Gij doet mijn stof in heerlijkheid herrijzen,
Dan zult Ge in mij Uw eeuwige kracht bewijzen,
Die me uit het graf, U zelf gelijk, herschept.

WILLEM II.

1792-1813.

.

Heil den glorieijken degen

Van Oranje en Hollands bloem!

Driemaal heil den held, wiens strijden,

Ja, wiens bloed ons vrij behield!

Wien we hart en zangen wijden,

Met den warmsten gloed beziëld

DA COSTA.

De 6de December.

EERSTE HOOFDSTUK.

DE VORSTELIJKE ZWERVER.

Wij brengen u nog eenmaal aan het Scheveningsche strand, het tooneel van een der merkwaardigste gebeurtenissen uit het leven van ons koninklijk Oranjehuis. Daar zien wij op den 18 Januari 1795 een kind, dat nu eens op den schoot eener Vorstin, dan weder in dien eener baker rust, en beschut tegen de felle koude, dwars door opgestapeld ijs, naar eene gereedliggende pink gedragen wordt. Dat kind heet Willem Frederik George Lodewijk en was de kleinzoon van Willem V, Stadhouder der Zeven Vereenigde Nederlanden. De treurige verwickelingen, waarin ons Vaderland zich toenmaals bevond, — verwickelingen, die wij in het leven van Koning Willem I uitvoerig beschreven hebben — noopten Willem V met de zijnen het land te verlaten en een ander verblijf op te zoeken. Het uitzicht op herstel van zijn geboorteland was zeer donker, en zeker zou hij in die rampspoedige dagen ontkennend het hoofd hebbengeschied, zoo hem iemand voorspeld had, dat zoowel zijn zoon als kleinzoon eenmaal in roemrijker tijdperk den vaderlandschen grond weder zouden betreden, om aldaar een hooger gezag en hoogere waardigheid te bekleeden, dan hij, als Stadhouder, ooit bezeten had. En toch, de Bestuurder van Vorsten en volken zag: dat hoe kil het thans aan dat Scheveningsche strand was en hoe vele de tranen ook waren, die bij dat droevig afscheid gestort werden, er eenmaal een dag zou komen, dat ditzelfde strand zou weergalmen van het gejuich

eener volksmenigte, die den terugkeerenden Prins met warmte en hartelijkheid begroeten zou.

Dat kind was de zoon van Willem Frederik, Erfstadhouder der Nederlanden en van Frederika Louisa Wilhelmina, Prinses van Pruisen. Willem Frederik George Lodewijk zag 6 December 1792 in een der vertrekken van het Oude Hof (thans het paleis des Konings), des morgens ten acht ure het levenslicht, en een uur later knielde zijn vrome grootvader Willem V, die zich van het Binnenhof naar de kraamkamer gespoed had, in dit vertrek neder, om God te danken voor den zegen aan het Huis van Oranje geschonken, te meer daar hij de eerste uit dat doorluchtig geslacht was, die zich grootvader mocht hooren noemen. De jeugdige Oranjespruit werd tweeëntwintig dagen later in de St. Jacobskerk te 's Gravenhage gedoopt, maar eerst vele jaren daarna zou hij het kerkgebouw wederzien, om, niettegenstaande een langen zwerftocht, een sprekend getuige te zijn van de vervulling van het woord, dat in profetischen geest bij zijne dooprede geuit was. De predikant namelijk, met de bediening van het sakrament belast, had bij die gelegenheid tot tekst gekozen de woorden uit 2 Samuel 7: 16: »Doch uw huis zal bestendig zijn.» Twee jaren later pakten zich zulke geweldige onweders boven dat huis samen, dat — zoo God het niet verhoed had — zijn ondergang onvermijdelijk ware geweest.

Het kleine visschersvaartuig bracht den tweejarigen zoon van Prins Willem Frederik van Oranje naar Engeland, waar hij slechts een jaar op het kasteel Hampton-court vertoefde, met zijne moeder naar Berlijn vertrok en daar bleef, zelfs toen zijn vader, bij den vrede van Amiens in 1802 — door afstand van Willem V — tot regeerend Vorst van Fulda en andere kleine Staten benoemd werd. Het spreekt van zelf, dat eenmaal te Berlijn zijnde, de jeugdige Prins eene Duitsche opvoeding kreeg. Als zoon van een Duitschen Vorst was hij van zelf een Duitsche Prins, en gezamenlijk met zijn broeder Frederik (geboren 28 Febr. 1797) ontving hij de eerste lessen in de Pruisische hoofdstad, terwijl hij later de Militaire Academie te Berlijn bezocht, onder de leiding

van zijnen leermeester Jean Victor Baron de Constant Rebecque 1), die door den Koning van Pruisen tot zijn Militairen Gouverneur was benoemd en met wien hij te zamen in één huis woonde. Bovendien genoot hij nog het bijzondere onderricht van Ancillon, een zeer vermaard geschiedkundige, wiens lessen niet zonder indruk op hem gebleven zijn, en van wien hij nog jaren daarna met veel belangstelling sprak.

Doch slechts korten tijd mocht onze Prins de lessen zonder stoornis vervolgen. Het onheilspellende jaar 1806, waarin zoo menig vorstenhuis, zoo menige Staat door de willekeur van den Corsicaan uit elkaar gerukt werd, en ook Oranje zich uit de rij der regeerende Vorsten geschrapt en met geheelen ondergang bedreigd zag, dwong den leermeester Baron Rebecque het zwaard aan te gorden en den vader van zijnen leerling op het slagveld te volgen, terwijl op de nadering van Napoleon de veertienjarige Prins met zijne moeder naar Stettin en Dantzig moest vluchten en eerst naar Berlijn kon terugkeeren, toen de Fransche gewelddenaar daartoe verlof had gegeven. Of de jonge Prins zulk een afkeer van Napoleon had als zijn vader, weten wij niet. Maar verwonderen zou het ons geenszins, zoo er in zijn jeugdige en licht ontvlambaar hart een gevoel van haat en gramschap tegen dien overweldigder was opgerezen. Immers, hij is ooggetuige geweest van den smaad en hoon, waaraan zijne moeder te Berlijn — onder de macht van Napoleon — bloot stond. zijne lieve moeder, wier zesjarig dochttertje, van oord tot oord dolende, in kommer en ontbering te Feyerwalde gestorven was.

Intusschen had Prins Willem toch nog gelegenheid gehad om te midden der onrust, en zelfs op zijne zwerftochten, zijne studiën voort te zetten, die gedurende de afwezigheid van Rebecque door Graaf van Bijland werden geleid.

1) Deze verdienstelijke man, schoon van Fransche afkomst en in 1792 uit Parijs gevlucht, was nogtans door vele banden aan Holland verbonden, waar zich reeds enkele leden zijner familie gevestigd hadden. Hij was gehuwd met eene Jonkvrouw uit het adellijk geslacht der van Lijndens. Den Erfstadhouder bij zijne uitwijking gevolgd zijnde, ging hij in 1798 in Pruisischen dienst over.

De getuigschriften des leeraars aan de koninklijke Militaire academie te Berlijn waren zeer vereerend voor hem, inzonderheid wat zijn schriftelijk werk en gedrag betreft. De Prins moet zeer bedreven geweest zijn in geschiedenis, wis- en natuurkunde. Zijne taalstudiën lieten te wenschen over, maar de Prins had ook geen hoofd en hart, geen lichaam om zich in studiën te verdiepen. Geheel het tegenbeeld van zijn meer ernstigen en stillen broeder Frederik, die zich uren lang rustig met zijne boeken kon bezig houden, beminde Prins Willem meer de lichamelijke oefeningen. Vlug van geest en bevassing was hij ook vlug in al zijne bewegingen. Hij vond groot behagen in het uitvoeren van allerlei waagstukken en sprongen, en inzonderheid was hij een geoefend paardrijder. Zeer waarschijnlijk lag deze trek naar beweging in zijne lichamelijke gesteldheid en voldeed derhalve de natuur aan eene behoefte, die zijn broeder Frederik minder gevoelde.

De Pruisische staatkunde behaagde echter zijn vader in geen een deele, gelijk wij dit in het leven van Willem I ontwikkeld hebben. Om die reden vatte de zoon van Willem V het plan op, om zijn eerstgeborene naar Engeland te zenden en diens opvoeding aan een der universiteiten aldaar te doen voltooien. Van Engeland toch verwachtte Prins Willem Frederik meer dan van Pruisen. Engeland was de geduchte tegenstander van Napoleon, en hoopte hij steeds dat dat land de rots mocht worden, waarop de Corsicaansche hulk te pletter zou stooten. Buitendien Holland was slechts door de zee van Engeland gescheiden, en zoo er in zijn geliefd Vaderland iets mocht gebeuren wat zijne overkomst noodig maakte, kon hij, als hij zich bij het eerste gunstige teeken daar bevond, zijn geboortegrond veiliger, gemakkelijker en spoediger bereiken, dan wanneer hij in Duitschland vertoefde. Prins Willem Frederik hield altijd het oog op het Vaderland gevestigd en de geringste straal van hoop was genoegzaam om zijn vertrouwen te versterken, dat God hem nog eenmaal den Vaderlandschen bodem zou doen betreden. Maar voordat hij zijn plan tot rijpheid kon doen komen en zijnen zoon naar Engeland zenden, moest er eerst een plech-

tige gebeurtenis plaats hebben. De jeugdige Prins zou in het openbaar belijdenis afleggen van zijn geloof. Gedurende de twee laatste jaren had hij het onderwijs in den Christelijken Godsdienst genoten van den predikant Sack, een zeer gemoedelijk man, een vijand van alle kerkelijke twisten, die ook de vereeniging der Luthersche en Hervormde kerkgenootschappen voorbereid heeft. Op den 30sten Maart 1809 werd hij, op zestienjarigen leeftijd, in bijzijn van zijne ouders en koninklijke bloedverwanten, bevestigd en op zijne afgelegde belijdenis aangenomen als Lidmaat der Hervormde kerk. Drie dagen later verkondigde hij den dood des Heeren bij brood en wijn.

Nu stond er slechts een hinderpaal aan Prins Willem Frederik in den weg om zijnen zoon naar Engeland te zenden: zijn zoon was in Pruisischen dienst en alleen Koning Friedrich Wilhelm III kon hem daaruit ontslaan. Bekleed met den rang van Officier begaf hij zich naar Koningsbergen, waar de Koning zich toen bevond, verzocht en verkreeg dat ontslag, en de Koningin Louise hechtte bij die gelegenheid eigenhandig hem de ordeteekenen van den zwarten Adelaar op de borst.

Veertien jaren had nu de zoon des Erfstadhouders, ver van zijn geboortegrond, in Duitschland rondgezworven. In die veertien jaren heeft hij het ondervonden, dat ook de weg der Vorsten niet langs rozen gaat, en dat ons leven hier op aarde niet zonder tegenspoed, bitterheid en beproevingen voorbijgaat. Doch het einde zijner omzwervingen was nog niet bereikt. Hij moest nog een grooten omweg maken eer hij aan zijne bestemming kwam. De weg naar den zetel en de waardigheid zijner voorvaderen liep door Spanje en over de Pyreneën heen. Moeielijk en vol gevaren was die weg, maar noodig om het karakter te vormen van den Vorst, die eenmaal een koninklijke kroon zou dragen. Eerst echter naar Engeland. Vergezeld van zijn trouwen dienaar Eulner, verliet de jeugdige Prins in een jacht de haven van Kolberg, bereikte de Engelsche vloot, die voor Gothenburg ten anker

lag, scheepte zich op de korvet Rolla in en zette op dit schip de reis naar Yarmouth voort. Op den 20sten Juni 1809 werd de Erfprins van Oranje aan het Engelsche hof voorgesteld. Koning George III ontving hem zeer heuschelijk en ter zijner eer werd er menig feest op het kasteel Windsor gegeven. Kort daarop vertrok de Prins naar Oxford. Zijn vader had eerst Edinburgh als de plaats aangewezen, waar de zoon zijne studiën zou aanvaarden, maar kwam van dit besluit terug. Waarschijnlijk heeft de Erfprins hiertoe zelf aanleiding gegeven. Edinburgh toch, het middelpunt der Puriteinsche Godgeleerdheid, met zijne zuiver presbyteriaansche instellingen, zijn ietwat stijven eeredienst, zonder eenige vertooning van praal, heeft voor een hart, dat voor kunst, schoonheid en fraaie uitwendige vormen gloeit, weinig aantrekkelijks. Daarentegen vertegenwoordigde Oxford de zoogenaamde High Church; daar was de zetel der Bisschoppelijke kerk, die — bedriegen wij ons niet — het oog meer streelt en een poëtisch gemoed meer bevredigt. De Prins maakte zich zijn tweejarigen studietijd aldaar wel ten nutte. Hij oefende zich in het latijn en de fraaie letteren, de Rechtswetenschap, de Logica. Wiskunde, Letterkunde, de Redekunde en in de Godsdiensleer, terwijl zijn oude leermeester Baron Rebecque met hem de oefeningen in de Militaire wetenschappen, de geschiedenis en de wetenschap der strategie voortzette. Zijn vacantietijd besteedde hij aan het doen van uitstapjes naar het Zuidwesten van Engeland, en in 1810 bezocht hij het Noorden van Engeland, Schotland en Ierland. Toen de twee studie jaren voorbij waren werd de Erfprins plechtiglijk tot Doctor (Mr.) in het Burgerlijk Recht bevorderd en de Universiteit van Oxford rekende het zich tot eene hooge eer aan een Prins van Oranje het Diploma te mogen ter hand stellen. Die studietijd is zeer kort geweest. Maar er was ook een geldige reden voor. Spanje had op den 6^{den} Juni 1809 aan Napoleon den oorlog verklaard en de hulp van Engeland ingeroepen. Aan deze inroeping had het hof van St. James gehoor gegeven en Wellington derwaarts gezonden om de Fransche legers, die zich in Spanje bevonden, te bestrijden. De Erfprins van Oranje begeerde aan dien veldtocht

deel te nemen en niet weinig werd hij hierin ondersteund door Rebecque, wiens krijgsmansgeest zich op den duur niet onder de geleerde heeren en prelaten van Oxford op zijn plaats bevond. Prins Willem (de vader) gaf zijne toestemming en toen de Prins-Regent van Engeland 1) de vergunning schonk dat de Erfprins van Oranje in het Engelsche leger onder Wellington mocht dienen, begaf hij zich, 21 Juni 1811, te Spithead aan boord van het Engelsche fregat *The Mermaid*, om koers te zetten naar Lissabon in Portugal. De Prins-Regent had hem benoemd tot Luitenant-Kolonel en Aide-de-Camp in het Engelsche leger, terwijl op verzoek van den Prins zijne beide leermeesters Rebecque en Johnson vergunning ontvingen hem te vergezellen.

Het behoort niet tot de strekking van dit werk om de aanleiding tot dien veldtocht te omschrijven; evenmin is het ons doel dien in al zijne bijzonderheden breedvoerig na te gaan. 2) Het Engelsche leger bevond zich toen in Portugal en op den 26 Juni 1811, toen de Fransche Generaal Soult naar Andaluzië en Marmont naar de vallei van den Taag aftrok, liep *The Mermaid* de haven van Lissabon binnen. De Erfprins zond naar den Engelschen bevelhebber zijne brieven van aanbeveling en aanstelling, en drie dagen later antwoordde hem Wellington, dat hij hem met blijdschap ontvangen zou. Oogenblikkelijk vertrok de Erfprins naar het Hoofdkwartier, waar hij, na eene moeilijke reis, zoowel te scheep als te paard, vier dagen later aankwam en toen voor het eerst den beroemden Veldheer ontmoette. Wij kunnen niet nalaten hier de schoone beschrijving in te lasschen, die Bosscha van deze treffende ontmoeting gaf. »Het moet een treffende groep geweest zijn — in de herinnering althans van hen die latere tijden beleefd hebben was de ontmoeting treffend! — aan de eene zijde de rijzige gestalte van den twee en veertig jarigen

1) Koning George III leed aan geestverzwakking. Diensvolgens werd het bestuur van het Koninkrijk van Groot-Britannie opgedragen aan 's Konings zoon, George August Frederik, Prins van Wales, onder den titel van Prins-Regent.

2) Wie hieromtrent uitvoeriger berichten verlangt, verwijzen wij naar het werk van Bosscha: *Het leven van Willem II.*

Engelschen veldheer, wiens doordringend verstand zich uitdrukte in zijne turende oogen, gelijk de vastheid van zijn karakter in een scherp besneden aangezicht, door de zon van Hindostan en Portugal gebruind; aan de andere zijde de blonde Nederlandsche jongeling, wien het in zijn zwevende blikken en spelende gelaatstrekken was aan te zien, dat, zoo bij zijne ontwikkeling in mannelijken leeftijd, zijne zedelijke volkomenheid aan die van zijn uitwendig voorkomen gelijk zou zijn, hij ter goeder ure gebracht werd in eene school van gestrengheid, van geestkracht, van werkzaamheid, zooals hij die vinden zou in den omgang met den man, die daar voor hem stond. Welke gesprekken wederzijds bij die eerste ontmoeting gehouden zijn, en met welke oogen de Engelsche officieren, uit de naastbij gelegene kantonnementen aan de tafel van den Opperbevelhebber gekomen, den Oxfordschen student, die nog geen vijandelijk kruit geroken had, hebben aangezien, daarvan is noch melding, noch getuigenis. Maar dit weet men, dat voor sommigen hunner de ongedwongen wellevendheid van dezen nieuweling dien dag tot den eersten gemaakt heeft eener levenslange vriendschap; dat voor den Prins die dag is geweest het begin eener levenslange vereering van Wellington, en toen deze na den maaltijd in persoon te paard den Prins teruggeleidde, dit blijk van onderscheiding de aanvang is geweest eener onafgebroken reeks van oplettendheden, waarvoor het Huis van Oranje en de Nederlandsche Natie den Edelen Lord dank zijn verschuldigd."

De Erfprins was juist in een tijd gekomen dat er in de twee eerste maanden geen belangrijke slag zou geleverd worden. Wellington had het plan Ciudad-Rodrigo te bemachtigen, maar daar hij dit voor den vijand wilde verborgen houden, zond hij een groot deel van zijn leger naar de kantonnementen in Portugal, terwijl hij langs ongebaande wegen, om de Fransche verspieders te misleiden, eene menigte kanonnen ter plaatse deed brengen, waar hij ze bij den eersten aanval kon gebruiken. Te midden van deze voorbereidselen, maakte de Prins eene reis naar Gibraltar en Cadix en keerde 28 Augustus in het Hoofdkwartier terug. Maar voor de Franschen was het voornemen van Wellington geen

geheim meer gebleven. Zij achtten het dus raadzaam de bedreigde vesting van levensmiddelen te voorzien en daar er zich in de nabijheid van Ciudad-Rodrigo twee vijandelijke legers bevonden, kon Wellington er zoo min aan denken nu reeds tot het beleg over te gaan, als om den Franschen te beletten de stad te versterken. De beide legers, die van Wellington en Marmont bleven eenigen tijd besluiteloos tegenover elkander staan en op den 24sten September werd het den Erfprins vergund voor het eerst eene vijandelijke armée te zien, die zich tot den aanval op eene hoogte bij het dorp El-Bodon, voorbereide, waar de Engelschen eene sterke stelling hadden ingenomen en de oprukkende Franschen door hunne kanonkogels deerlijk teisterden. Om dit vuur tot zwijgen te brengen zond Marmont zijne ruitery van drie zijden de hoogte op. De batterij werd genomen, maar de aansnellende soldaten van het vijfde Engelsche Regiment sloegen den vijand terug. Dit gevecht is door den Erfprins bijgewoond en hier heeft hij — om eene welbekende, veelbetekenende uitdrukking te gebruiken — den eersten vuurdoop ondergaan. Vol moed, en zich niet vergenoegende met slechts uit de verte aan den krijg deel te nemen, waagde hij zich, met den sabel, die hem zijne moeder geschonken had, in de hand, te midden der strijdenden, die, naar den wisselenden krijgskans, beurtelings weken of aanvielen. Wellington's macht was echter veel geringer dan die der Franschen, en als een voorzichtig veldheer, die de kunst verstond zijn tijd af te wachten, trok hij terug, eerst naar Guinaldo, en toen Marmont hem ook daar wilde bestoken, naar het sterk bevestigde dorp Rendo, waar de Franschen hem niet volgden, of niet volgen durfden. Marmont zelf trok ook terug, verdrietig dat het hem niet gelukt was zijn tegenstander in een algemeen veldslag te wikkelen, maar toch tevreden dat Ciudad-Rodrigo de gewenschte levensmiddelen had ontvangen. Wat Wellington aangaat, deze had ook zijn doel bereikt, namelijk den Franschen den weg naar Gallicië afgesneden. De bemachting van de vesting werd niet opgegeven, maar uitgesteld, 1)

1) Een dag vóór het gevecht bij El-Bodon geraakten twee rijknechts van den Erfprins met een zijner rijpaarden en een bepakt muilezel onder de Fransche

vooral wegens den invallenden herfst, die in Portugal van hevige regenbuien en niet minder van allerlei ziekten gepaard gaat. De laatste drie maanden van 1811 gingen derhalve voor Wellington werkeloos voorbij, — en toch niet geheel werkeloos. Hij hield Ciudad-Rodrigo in het oog, omsingelde het en liet in het geheim telkens nieuwe stukken aanvoeren, schijnbaar tot versterking van zijn leger, maar eigenlijk om ze tegen de vesting te gebruiken.

Napoleon intusschen koesterde het plan van een veldtocht tegen Rusland, en daar hij meende van het Engelsche hulp-leger weinig te vreezen te hebben, werden veertig duizend man teruggeroepen. Wellington begreep dat hij nu niet langer aarzelen mocht: hij moest van deze gelegenheid gebruik maken, hopende dat het hem gelukken mocht de Franschen uit Spanje te verdrijven. Op den 8sten Januari 1812, te midden van sneeuw en vorst, werd de Redoute aan de Noordwestzijde der stad door de Engelschen bestormd en overmeesterd, waarna de belegering van Ciudad-Rodrigo een aanvang nam met het aanleggen eener parallel. De Erfprins van Oranje was overal aanwezig waar de strijd het hevigst was, en toen in den avond van den 19 Januari 1812 — nadat de stad drie dagen te voren te vergeefs was opgeëischt — Wellington het bevel gaf Ciudad-Rodrigo stormenderhand in te nemen, was de Erfprins een der eersten, die met Rebecque en andere stafofficieren, gevolgd van de stormbende, in de gracht sprong, waarin zakken met bladen tot demping waren geworpen. Nu werd de kleine bres bemachtigd, die spoedig gevolgd werd door de verovering der groote, waarna de Fransche generaal Barrié, geen kans meer ziende zich staande te houden, zich gevangen gaf en de stad in handen der Engelschen viel. Zeer werd Wellington voor deze daad geprezen: hij ontving aanzienlijke eerbewijzen, en de Cortes verhieven hem tot Grande van Spanje en Hertog van

voorposten, en werden door hen gevangen genomen. Later werden de beide rijknechts teruggezonden, maar Generaal Marmont schreef in zijn legerbericht: »Wij hebben de bagaadje van den Prins van Oranje buit gemaakt.» Dit bericht kwam in handen van Napoleon toen deze juist in Holland was en werd in de dagbladen van dien tijd geplaatst.

Ciudad-Rodrigo, terwijl ook de Engelsche Regeering hem de Grafelijke waardigheid aanbood, overtuigd als zij was, dat Wellington door de verovering dezer stad het land uitstekenden dienst bewezen en den oorlog in een nieuw glanspunt gebracht had. Dat de Erfprins niet werkeloos gebleven is in de gracht, waarin hij gesprongen was, kunnen wij van zijn jeugdigen moed wel verwachten. Wij mogen ons voorstellen hoe hij als Kolonel zijne soldaten heeft aangevoerd en hen steeds met een goed voorbeeld is voorgegaan. Toch had hij nog den tijd om een bewijs zijner menschenliefde te geven. De Majoor George Napier werd door een schot een arm verbrijzeld en nauwelijks zag de Prins dit, of hij haastte zich den gekwetste zijne sjerp aan te bieden, om den arm te verbinden. Napier, die later Gouverneur van de Kaap werd, behield die sjerp in zijn bezit als een gedachtenis aan die gedenkwaardige gebeurtenis.

Thans lag de beurt aan Badajoz, eene sterke vesting in het zuiden naar de zijde van Portugal gelegen, aan de rivier de Guadiana. Reeds tweemalen hadden de Engelschen deze stad te vergeefs belegerd, en hun trots, hun eergevoel duldde niet dat dit ook voor de derde maal geschieden zou. Maar lang tijd van beraad was er niet. Marmont, die de inneming van Ciudad-Rodrigo vernomen had, trok Wellington tegemoet, en Soult had het plan Badajoz te ontzetten. De vesting was zeer sterk en de Fransche Generaal Philippon had van de rotsachtige natuur, die Badajoz omgaf, meesterlijk gebruik gemaakt, om haar nog geduchter te maken door mijnen, forten en kroonwerken aan te leggen. Wellicht zou Wellington de verovering der stad beproefd hebben door haar te beschieten en haar door bommen en granaten in een puinhoop te veranderen; maar vooreerst lag dit niet in het plan van den veldheer: het was geene vijandelijke stad; zij bevond zich slechts in de macht van den vijand en door haar te vernielen beroofde hij Spanje van een schoon verblijf en zich zelven van een geduchte sterkte, zoo hij haar overmeesterd had. Doch ten anderen: hij bezat niet de daartoe vereischte kanonnen; hem bleef derhalve niets over dan, evenals te Ciudad-Rodrigo, bres te schieten en storm

te loopen. Maar met bedachtzaamheid wegens zijne geringe macht. De fransche legers waren in aantocht en hij moest hun ten minste een leger van dertig duizend man te gemoet zenden om door hen niet overrompeld te worden. De opening der loopgraven voor Badajoz geschiedde in een zeer ongunstig jaargetijde: in het voorjaar. Hevige plasregens bemoeilijkten den arbeid der gravers, die soms tot aan de knieën in het water stonden, en de grond was dermate doorweekt, dat er rondom de tent van den Opperbevelhebber een dam moest gemaakt worden. Een oogenblik scheen het zelfs dat men voor de derde maal het werk der belegering moest opgeven. Maar Wellington wilde thans niet wijken, schoon hem van de kogels van het bastion La Trinidad groot nadeel werd toegebracht. Met zijne gewone koelbloedigheid gaf hij bevel de hoogte te bestormen, waarop de redoute La Picurina lag en van waar de Erfprins van Oranje, als zijn aide-de-camp hem telkens bericht van den loop van het gevecht moest brengen, — een zeer gevaarlijke opdracht, daar de weg soms door een regen van kogels heen moest afgelegd worden. La Picurina werd echter genomen. Dit gaf moed, en naarmate de tijding kwam dat de Franschen meer en meer naderden, verdubbelden de Engelschen hunne inspanning. Meester zijnde van bovengenoemde Redoute werden thans bressen geschoten in het bastion La Trinidad en in dat van Santa-Maria. Op den 6 April bepaalde Wellington dat er dien avond een stormaanval zou plaats hebben. Achttien duizend Engelschen namen daaraan deel en hoe bloedig de strijd ook was, hoe moorddadig de mijn ook werkte, — toch gelukte het aan den volhardenden moed der krijgers en niet minder aan het wakkere voorbeeld der officieren, en vooral aan dat van den Prins van Oranje, die telkens tot een nieuwen aanval aanspoorde, — de vesting te overmeesteren. Twee uren na middernacht was Badajoz in de macht der Engelschen. Maar de Prins had afgrijpselijke tooneelen bijgevoond. Uit de bressen en loopgraven steeg hem de reuk van gezengd menschenhaar en verbrand menschenvleesch te gemoet; het gekerm der gewonden, de rauwe kreten der stervenden drongen in zijn oor; geen stap kon zijn paard

doen, of het vertrad een mensch, die baadde in zijn bloed en vergeefs naar hulp uitzag. Schrikkelijk tooneel! Twee duizend lijken alleen lagen in een der bressen, en de Engelschen werden meester van Badajoz ten koste van drie duizend zeventienhonderd man gesneuvelden en gewonden, terwijl er zes Generaals gekwetst waren. Dat de Prins van Oranje door zijn persoonlijk moed veel bijgedragen heeft tot het bemachtigen der stad blijkt uit een schrijven van Wellington aan Graaf Liverpool, waarin hij hem vrijheid verzocht den Prins de gouden eemedaille te mogen verleen, daar deze dit eermetaal ten volle verdiend had. Deze onderscheiding is daarom vooral onze opmerking waardig, omdat Wellington slechts zeer karig belooningen aanvraagde voor officieren van zijn staf, en ten anderen omdat de Prins als aide-de-camp met geen kommando belast was.

Nu volgden de bloedige dagen van 22 en 23 Juli 1812. In den omtrek van Salamanca hadden zich de Fransche en Engelsche legers tegenover elkander vereenigd: de eersten bij de hoogten van het dorp Dos Arapylos, de laatsten bij Santa-Martha. Beiden hadden zich geducht versterkt, maar nog geen aanval gewaagd. Eerst vergenoegde zich Marmont met allerlei uittartende bewegingen, doch volgde dra het voorbeeld van zijn grooten meester. Hij ondernam met zijn linkervleugel een flankmarsch, ten einde, om den rechtervleugel der Engelschen heen, Wellington in den rug aan te grijpen of hem op den weg naar Ciudad-Rodrigo terug te werpen. Doch Wellington was op zijne hoede. Terwijl hij met den Prins van Oranje een koud middagmaal nuttigte en hem de beweging der Franschen bericht wordt, staat hij terstond op en geeft bevel tot den aanval, om dus Marmont te voorkomen. Nu werd de slag beslissend — en gesteund door een Portugeesch-Engelsch leger, dat de Franschen in het front aanviel, werd Marmont tot den aftocht genoodzaakt en door de zegevierende Engelsche krijgers vervolgd. Meer dan zeven duizend Franschen werden in die beide dagen gevangen genomen, en men verzekert dat de Prins van Oranje, in de hitte der vervolging, met eigen hand een Franschen Dragoonder aangreep en hem noodzaakte zich gevangen te geven.

Groot was de lof, dien Wellington in zijn legerbericht den Erfprins toezwaaide. Hij zegt onder anderen daarin 1): »Ik verzoek uw Lordschap de aandacht van Z. K. H. den Prins-Regent bijzonder te vestigen op Zijne Doorluchtige Hoogheid den Erfprins van Oranje, wiens gedrag op het slagveld, gelijk bij elke andere gelegenheid, hem aanspraak geeft op de hoogste aanbeveling, en de opmerkzaamheid getrokken en hem de achting heeft verworven van het geheele leger.» Dit gunstige rapport van den veldheer moest voorzeker den Prins vleien, maar hooger nog schatte hij de eer zegevierend Salamanca binnen te mogen rijden naast den man, dien hij het meest vereerde.

Thans lag de weg naar de Hoofdstad open. Koning Jozef, Napoleon's broeder, had het raadzaam geacht de Engelschen niet af te wachten, maar was naar Toledo geweken, om zich daar met de Fransche legers te vereenigen. Maar ofschoon het Engelsche leger Madrid onder het gejubel eener verlostte schaar binnentrok, toch kon Wellington in hunne vreugde niet deelen. Koning Jozef had er voor gezorgd dat de schatkist en de kostbaarheden van Madrid den binnentrekkenden vijand niet in handen vielen. Het land was verarmd; de inwoners waren uitgemergeld; de natuur was rijk aan vruchten en bloemen, waarmede men de dappere zonen van Albion begroette, maar met vruchten en bloemen kon de Opperbevelhebber zijn leger niet onderhouden, nog minder soldij betalen. In geen vijf maanden hadden zijne troepen, evenmin als hij zelf en zijn staf, een penning ontvangen; zelfs de muilezeldrijvers, die zoovele goede diensten aan het leger hadden bewezen, hadden nog hun loon te vorderen. Dat was een moeielijke toestand voor den veldheer — en toch zou deze nog moeielijker worden. De Fransche Generaals, hiervan onderricht, besloten van deze ongelegenheid der Engelschen partij te trekken, hunne legers te vereenigen en gezamenlijk Wellington aan te vallen, ten einde hem in eenen slag te verpletteren. Konden zij dit doel niet bereiken, dan wilden zij trachten zijne bewegingen te belemmeren, zijne krachten

1) Aan Graaf Bathurst gedagteekend van Flores de Avila, 24 Juli 1812.

te verbrokkelen en hem tot den terugtocht in noodzaken. De Engelsche Opperbevelhebber doorzag terstond dit plan en ontveinsde zich, deels ook uit geldgebrek, dat gemor veroorzaakte, de bezwaren niet, waarin hij zou verwickeld worden. Hij geloofde echter langs twee wegen de plannen der Franschen te verijdelen: hunne vereeniging te voorkomen, door ieder afzonderlijk slag te leveren, en Burgos, die sterke vestingklomp, in te nemen en van daar een sterk steunpunt te verkrijgen tegen het Fransche Noorderleger. Maar beide plannen mislukten. Op den 18^{en} September, in het hevigst vuur der belegering, ontving Wellington bericht, dat de Fransche Generaal Souham met een leger van vijf en veertig duizend man op weg was om Burgos te ontzetten, en daar tevens vernomen werd dat Soult op marsch was naar den Taag, besloot hij, vooral gedrongen door de werkeloosheid der Spanjaards zelve, het beleg op te breken. Van dat oogenblik dagteekent die reeks van terugtrekkende bewegingen, waardoor Wellington nog meer lof heeft geoogst dan door zijne overwinningen bij Salamanca. Op den voet gevolgd, soms zeer nabij van een veel sterkeren vijand, wist hij door zijne groote kalmte en voorzichtigheid telkens een veldslag te verijdelen, die gewis zijn val zou berokkend hebben. Op den achtsten November bereikte hij de Tormes, waar hij zijne strijdkrachten met die van Lord Hill vereenigde. Toch bedroegen zij nauwelijks vier en zestig duizend man, terwijl de gezamenlijke legers der Franschen onder het opperbevel van Koning Jozef ongeveer negentig duizend beliepen, eene overmacht, aan welke hij zich niet wagen mocht. Liever trok hij Portugal binnen om daar nieuwe krachten, versterkingen en geld te verzamelen, ten einde in het volgend jaar den strijd op leven en dood met verschen moed te hervatten. Te recht zegt Bosscha: »Het was een terugtred — om een forscher sprong te doen.»

Thans volgde er een half jaar van rust in de kantonementen van Portugal, terwijl het Hoofdkwartier te Freneda gevestigd was. De Erfprins van Oranje, die inmiddels zijn 20ste jaar bereikt en van het mentorschap onder Constant de Rebecque ontslagen was, bracht den winter in Oporto

door. Overal waar hij zich vertoonde nam hij de harten in door zijne minzaamheid, en zijn vader die hem daar deed gadeslaan, moest betuigen dat zijn zoon niet slechts een Ridder zonder vrees, maar ook zonder blaam was. Lord Wellington, inmiddels benoemd tot Opperbevelhebber van al de Spaansche troepen in Spanje, had het plan tot een nieuwen veldtocht gevormd en wenschte den Erfprins van Oranje aan het hoofd eener brigade te stellen, daar hij hem had leeren kennen als een man, die wist te gehoorzamen en wiens moed meermalen gebleken was, vooral daar zijn gedrag zich onderscheidde van vele Engelsche officieren, die Wellington's bevelen, niet altijd even scherp hadden opgevolgd. Van deze aanstelling tot hoofd eener brigade kwam echter niets, schoon buiten schuld van Wellington. De nederlaag, die Napoleon in Rusland ondervonden had, gevolgd door een verbond van Rusland en Pruisen tegen Frankrijk, was tot het Hoofdkwartier te Freneda doorgedrongen, en de Erfprins van Oranje meende dat nu Napoleon's val zeker en Nederland's verlossing nabij was. Geheel van het tegenovergestelde gevoelen zijns vaders, die de herstelling van het Stadhouderslijk gezag door Engeland's invloed verwachtte, geloofde de Erfprins, dat Pruisen het land was, waarvan hij die herstelling kon tegemoet zien, en zonder te vermoeden dat Prins Willem Frederik zich reeds opweg naar Engeland bevond, gaf hij Wellington zijn wensch te kennen om in Pruischen dienst te mogen overgaan, en richtte een verzoek van dien aard aan zijn oom van moeders zijde, den Hertog van York, de broeder van den Prins Regent. Doch er kwam niets van. Prins Willem Frederik was bij de Engelsche ministers niet zeer gezien wegens de onbuigzaamheid van zijn karakter; zij konden het niet vergeten dat hij hen bij den vrede te Amiens tegengewerkt had; terwijl aan den anderen kant de Prins het den Engelschen steeds kwalijk bleef nemen dat zij de Nederlandsche vloot en Koloniën hadden behouden. Nu wilden de Engelsche ministers wel iets ten gunste van Oranje doen, en zagen zij er zelfs naar uit om zoo mogelijk eene nieuwe landing op de Hollandsche kusten te beproeven, ten einde Napoleon's macht ook daar te fnuiken, maar

het gunstige oogenblik was nog niet gekomen. Doch zoo zij Oranje wilden ondersteunen, dan was het ter wille van den Erfprins, die bij hen in groote achting stond, te meer daar er nog andere plannen aan verbonden waren, over welke wij later zullen spreken. Buiten weten van den vader om, die te Londen vertoefde, schreven zij aan den zoon en aan Wellington — en het slot was, dat de Erfprins vooreerst in Spanje moest blijven, omdat Napoleon zich op nieuw sterk had toegerust en de Pruisen bij Lutzen en Bautzen geslagen had. Alles te zamen genomen, gelooven wij dat het goed was voor den Erfprins Wellington nog niet te verlaten, en zich bij den veldheer onmisbaar te maken, wiens groote krijgskundige kennis hem van veel dienst kon zijn. Van eene andere zijde beschouwd, leidde God de kronkelpaden der politiek zoo, dat de toekomstige held van Quatre-Bras in den slag van Vittoria en in de passen der Pyreneën zich die bekwaamheden kon eigen maken, die hem tot een der beoemdste veldheeren van dien tijd hebben gevormd.

Wellington had den rusttijd der kantonnementen niet nutteloos doen voorbijgaan. Het Spaansche leger zoowel als dat der Engelsche en Portugeesche hulproepen was door hem georganiseerd en in hunne strijdkrachten had hij meer eenheid gebracht. Het geheele leger bedroeg 200000 man, waarvan de keurtroepen, bestaande uit 45000 Engelschen en 28000 Portugeezen, onder zijne persoonlijke leiding stonden. Met deze macht stond hij gereed de Franschen aan te vallen, wier sterkte de zijne overtrof, wat het getal aanging, maar wier gehalte eenigszins verminderd was, doordat Napoleon vele duizenden oudstrijders naar Duitschland geroepen had, om het voorlaatste bedrijf van zijn drama met hun bloed te bezegelen. Te vergeefs hadden de Fransche Generaals uit het Hoofdkwartier van Koning Jozef te Valladolid door spionnen getracht de bedoelingen van den Engelschen Opperbevelhebber te weten te komen; zij gisten dat hij op nieuw Madrid zou willen naderen, om van daar uit zijne operatiën voort te zetten, en, zoo het mogelijk ware, de Fransche legers

naar de Pyreneën te verdrijven. Maar Wellington was een gesloten boek. Zelfs zijne hoofdofficieren wisten niet altijd zijne plannen, en eerst kort nadat hij met zijne berekeningen gereed was, maakte hij hun met zijn voornemens bekend. Met het grootste overleg, en partij kiezende van de streken, die hij doortrekken moest, begaf hij zich met het leger op marsch, en zoo doeltreffend waren zijne maatregelen gekozen en in zulk een strategisch verband had zich het leger geplaatst, dat de Franschen, verbaasd over deze tactiek, het raadzamer oordeelden Madrid te verlaten en meer noordwaarts te trekken, dan zich met dien man te meten. Op den 13^{den} Juni 1813 bevond zich Wellington met den Prins van Oranje en zijn staf weder in de nabijheid van Burgos, dat hij verleden jaar, teleurgesteld, had moeten verlaten. De tijden waren echter veel veranderd. Koning Jozef kon Burgos niet behouden, en om het kasteel niet in de macht des vijands te geven, had hij het in de lucht doen springen. Thans trok Wellington de Ebro over' — en de Franschen waren genoodzaakt al de plaatsen van Biscaye prijs te geven en zich tot nabij Vittoria terug te trekken. Zij formeerden daar eene sterke stelling, om het verder voortdringen van het Engelsch-Spaansch leger te beletten en voedden de hoop, dat, zoo het daar tot een veldslag mocht komen, zij de overwinning zouden behalen. Maar deze nieuwe hoop zou niet verwezenlijkt worden. Wellington sloeg hen zoodanig, dat zij in grooten haast de vlucht moesten nemen met achterlating van bijna alle kanonnen, ammunitie, den maarschalksstaff van Jourdan 1) en zelfs de reiskoets van den Koning. In den avond van den 19^{den} Juni 1813 trok Wellington met zijn staf Vittoria binnen. Dat de Prins van Oranje zich dapper gedragen had in dezen strijd bewees de *dépêche*, die de Opperbevelhebber (22 Juni 1813) uit Salvatierra naar Engeland afvaardigde, en waarin de volgende woorden voorkomen: »Zijne doorluchtige Hoogheid de Erfprins van Oranje, nam

1) Het was deze zelfde Generaal die in 1794 door Prins Willem Frederik bij Charleroi werd geslagen, en thans niet zonder toedoen van diens zoon andermaal de nederlaag leed.

als mijn Adjudant deel aan den slag, en gedroeg zich met zijn gewonen moed en beleid.”

De gevolgen van dezen veldslag waren dat de Franschen zich meer en meer noord-oostwaarts terugtrokken, terwijl Wellington hen dwars door de valleien en passen der Pyreneën vervolgde. Hier en daar hielden zij nog wel eens stand om den Engelschen de tanden te toonen, maar met de kracht van een reus joeg Wellington hen uiteen, totdat er op het gansche Schiereiland geen gewapend Franschman in het open veld meer te zien was. Doch Napoleon gaf den moed nog niet op. Zoodra hem de ongelukkige afloop van de wapenfeiten zijner Generaals in Spanje was bekend geworden, gaf hij bevel in allerijl nieuwe versterking derwaarts te zenden. Hij wilde, ten koste van alles, zijne eer tegenover de Engelschen handhaven, en met de bekwaamheid hem eigen, slaagde hij er in binnen ééne maand Soult met een leger tegenover Wellington te stellen. Van nu af werden de Pyreneën, gedurende negen dagen achtereen, het toneel van bloedige schermutselingen en gevechten, waarin van beide zijden wonderen van dapperheid werden verricht. Meer dan eenmaal was de Prins van Oranje, die steeds zijne soldaten vooruit was, in gevaar gevangen genomen of doodgeschoten te worden, en slechts aan zijne kloekheid en aan de snelheid van zijn paard had hij het, onder den zegen Gods, te danken, dat hij die gevaren ontkwam. Doch hoe dapper zich Soult en het Fransche leger ook gedroeg tegenover de Engelschen en Spanjaarden, die hier vasten voet verkregen hadden, toch mislukte hun toeleg Spanje binnen te dringen. Alle bergpassen, die naar het binnenland leidden, waren zoodanig door de Engelsche troepen bezet en versterkt, dat Soult de hoop moest opgeven het bevel zijns Keizers te volbrengen, dat in niets meer of minder bestond dan: te Madrid zijne verdere bevelen af te wachten.

Twee zeer uitvoerige *dépêches*, waarin de Opperbevelhebber, op den 1sten Augustus 1813, eene beschrijving geeft van zijne laatste krijgsverrichtingen in het Noorden van Spanje en die in de Pyreneën, droeg hij den Erfprins van Oranje op naar Engeland over te brengen. De eerste van deze beide

dépêches besloot hij met de woorden: »Ik zend deze dépêche over door Zijne Doorluchtige Hoogheid den Erfprins van Oranje, die volkomen bekend is met al wat er is voorgevallen en met de situatie van het leger, en die in staat zal zijn Uw Lordschap menige bijzonderheid mede te deelen betrekkelijk deze reeks van operatiën, waarvoor in een dépêche geene plaats is. Zijne Hoogheid heeft een paard onder zich doodgeschoten gehad in den slag bij Sorauren op den 28sten Juli.»

Wat bewoog Wellington om juist den Erfprins van Oranje met deze beide dépêches naar Engeland te zenden? Het antwoord hierop ontbreekt, maar vele gissingen laten het toe de aanleiding daarvan op te sporen. Vooreerst Wellington wist dat de Prins van Oranje zich in Engeland bevond, en zoo koel of onverschillig van hart was hij niet, of hij begreep dat vader en zoon — beide personen van hoogen naam, rang en toekomst — elkander gaarne ontmoeten zouden. Ten anderen gunde hij den jongen Erfprins gaarne eene verpoozing na de strapatzen van zulk een langen krijg, maar — en dit zal wel de voornaamste reden geweest zijn — de Engelsche Lord was niet onbekend gebleven met de bedoelingen van het Hof van St. James ten opzichte van den doorluchtigen zoon uit het Oranjehuis en allerminst met diens plannen om de gemaal te worden van Prinses Charlotte 1). Kort na de belegering van Ciudad-Rodrigo, toen zich het Engelsche leger op zijn eersten tocht in Spanje bevond, had de Erfprins van zijnen vader eenen brief ontvangen, waarin hem gewichtige zaken werden medegedeeld 2). Prins Willem Frederik die geene andere gedachten en hoop koesterde dan nog eenmaal zijn vaderland uit de macht

1) Bij het leger in Spanje werd dit huwelijk door de Engelschen als zóó zeker beschouwd, dat er nimmer een diner aan de tafel van den Opperbevelhebber werd gehouden, of alle daartoe genoodigde Lords en officieren bleven zoo lang met de hand op de leuning hunner stoelen rustend staan, totdat de Erfprins van Oranje gezeten was, schoon deze, als soldaat, in rang beneden hen stond.

2) De overbrenger van dezen brief was Baron van Heerdt tot Eversberg. Op zijn terugtocht werd hij dicht bij Hamburg gevangen genomen, en na te Vincennes opgesloten geweest te zijn, zou hij ter dood zijn gebracht, zoo Russische en Pruisische invloed hem niet bijtijds gered hadden.

des dwingelands verlost te zien, en alle pogingen daartoe in het werk stelde, die hem ten dienste stonden, bleef gedurig — wij herhalen het — het oog op Engeland vestigen. Onder anderen had hij de mogelijkheid berekend van een huwelijk van zijnen zoon met de dochter van den Prins-Regent, aan wie later de kroon van Engeland moest te beurt vallen, een huwelijk, dat voor Holland slechts — althans staatkundig — voordeelig kon zijn. Bekend was het dat zoowel George III vóór zijne krankzinnigheid, alsmede de Prins-Regent met dit ontwerp ingenomen waren; de Engelsche grooten hadden groote achting voor den jeugdigen Erfprins, en toen Prins Willem Frederik zich nu zelf naar Engeland had begeven om de onderhandelingen voor dit huwelijk te bespoedigen, scheen het dat er bijna geene hinderpalen in den weg stonden. Van een en ander verwittigde Prins Willem Frederik zijn zoon, en schoon ons zijn antwoord op den brief des vaders niet is medegedeeld, gelooven wij toch dat het voor beide partijen bevredigend was. Sedert den herfst van 1812 was er niets verder van uitgelekt. Mogelijk had de Erfprins het in de Pyrenee'sche bergpassen ter sprake gebracht, — en dit was voor Wellington voldoende hem met de genoemde dépêches naar Engeland af te vaardigen.

Op den 16^{den} Augustus 1813 kwam de Erfprins te Plymouth aan, en het bulderen van het kanon uit den Tower en het St. Jamespark kondigde de Engelsche bevolking diens aankomst aan. Na de audientie bij den Prins-Regent, wien hij een uitvoerig verslag en toelichting der beide dépêches gaf, en eene samenkomst met de twee voornaamste ministers, had zijne ontmoeting plaats met zijnen vader, dien hij in geen vier jaren had gezien. Prins Willem Frederik was niet recht tevreden. Gedurende zijn verblijf van vijf maanden in Londen had hij bij het Engelsche Hof, en met name bij de ministers, weinig medewerking in zijne plannen gevonden, en daar hij waarschijnlijk bij zijn zoon op dit oogenblik ook weinig geneigdheid vond om zich nu reeds in het huwelijk te begeven, daar dezen het afwisselende kriegsleven meer toelachte, — een gevoel en waarin Wellington hem gedurig versterkt had — werd er overeengekomen dat de Erfprins

voorloopig naar Spanje zou terugkeeren. Wonderlijk zijn de wegen Gods. Als de Engelsche ministers op dit tijdstip het aanzoek des vaders met klem ondersteund hadden, zou voorzeker de Erfprins toen reeds de Gemaal van Prinses Charlotte geworden zijn. Maar Holland zou dan waarschijnlijk hem nimmer als Koning Willem II ontvangen hebben. Het is God die regeert, die de gedachten der Staatslieden leidt en de schijnbaar nietigste omstandigheden gebruikt tot uitvoering van Zijnen raad.

Maar hoe ook tegengewerkt, toch wist Prins Willem Frederik iets te verkrijgen: Engeland zond vertrouwde personen naar Holland, om daar den opstand tegen het Fransche gezag te bevorderen. 't Was wel een moeilijk tijdstip, van hetwelk weinig goeds te voorspellen viel, daar Napoleon zich sterker dan ooit gevoelde en te Dresden eene geduchte oorlogsmacht om zich heen had verzameld, — maar de hoop leefde in den vader dat er weldra gunstiger tijden voor hem en zijnen zoon zouden aanbreken, en daar het met zijne plannen strookte dat de Erfprins van Oranje in Engelschen dienst bleef, gaf hij gaarne zijne toestemming tot diens vertrek. Den 16 September — eene maand na de komst van Wellington's aide-de-camp te Londen, thans bekleed met den rang van Generaal-Majoor — geleidde Prins Willem Frederik den jeugdigen held naar Plymouth, waar deze zich inscheepte op het oorlogschip Achatas, en onder vaarwel schoten en het spelen van het volkslied koers zette naar de golf van Biscaye. 1)

De vorstelijke held zwierf dus andermaal over de diepe wateren verre van zijn vaderland, dat onder den vloek eener Fransche overheersching zuchten moest. Schoon een vreemde deling voor zijn geboorteland geworden, zou het hem toch moeilijk gevallen zijn de plaats, waar eenmaal zijne wieg

1) Bij deze gelegenheid nam Baron Constant de Rebecque afscheid van zijnen leerling, dien hij, gedurende ruim acht jaren, getrouw als opvoederen wapenbroeder terzijde had gestaan. Veel heeft de Erfprins van Oranje aan dien man te danken, maar veel bleef hem nog over, dat hij van dien sijn beschaafden man, die met recht een man van orde kan genoemd worden, had kunnen aanhemen.

stond en waar teedere moederarmen hem omvingen, te vergeten. Ons is niet bekend, dat hij ooit door een vurig verlangen naar zijn land werd gedreven, maar toch mogen wij wel veronderstellen dat zoowel Constant de Rebecque als de ingeschapen sympathie voor het Vaderland, die in ieders borst woont, zijn oog meermalen in gedachte naar het Noordeinde en het Oude Hof heeft doen wenden. Hij was echter nog niet aan het einde van zijn zwerftocht, maar toch dichter bij dan hij — en Wellington vermoedde.

Nadat de Erfprins van Oranje den 22sten September in Wellington's hoofdkwartier was teruggekeerd, nam hij op nieuw met ijver zijne betrekking in het leger waar. Hij was een geboren krijgsman: het oorlogsveld lachte hem meer toe dan politieke debatten en het kon hem meer behagen, gewikkeld in zijn soldatenmantel, den nacht door te brengen onder het starrendak, dan in een gemakkelijken leunstoel gezeten omringd te zijn van hofdienaars en stijve bezoekers. De vervolging van Soult's leger op Fransch grondgebied werd voortgezet en 10 November 1813 had de veldslag plaats bij de Nivelle, waar het Fransche leger met een groot verlies aan doden, krijgsgevangenen en geschut, uit zijne sterkte verdreven en op de vlucht gejaagd werd. Nu lag voor Wellington de weg naar Frankrijk open, en daar de tijdsomstandigheden het hem veroorloofden, kon hem niets weerhouden te beproeven den gehaten Corsikaan in zijn eigen land op den nek te treden.

Maar hier willen wij hem niet volgen. Gebeurtenissen, die meer bijzonder onzen vorstelijken zwerver betreffen, noodzaken ons Wellington en zijne roodrokken op hunnen veroveringstocht te verlaten en het oog te wenden naar Holland, waar de uchtendstond der verlossing was aangebroken. Toen de Erfprins van Oranje als een held aan den oever der Nivelle streed, schreef de Engelsche minister Lord Bathurst aan Wellington een brief, waarin hij den Opperbevelhebber verzocht den Prins van Oranje naar Londen te doen terugkeeren; maar toen Wellington dezen brief ontving was de Prins juist aangetast door eene oogziekte, die destijds in het leger heerschte, en die hem belette de

reis te aanvaarden. Deze terugroeping was geheel eigenmachtig het werk van het Engelsch ministerie. 's Prinsen vader, die zich te Londen bevond, had men er geen kennis van gegeven. Men wilde liever met den voortvarenden zoon dan met den bedachtzamen — en in hun oog — eigenbelang zoekenden vader te doen hebben. Er bestond echter een belangrijke reden tot het schrijven van dezen brief aan Wellington. Napoleon was te Leipzig geslagen, diens zontaande langzamerhand, en het vereischte juist geen scherp oog om te zien, dat de man, die thans van alle kanten werd aangevallen, spoedig als een aangeschoten roofdier zijn hol zou opzoeken. De geheime zending naar Holland tot aanwakkering van den opstand aldaar, was in haar taak geslaagd, en op denzelfden dag dat Wellington uit het Hoofdkwartier te St. Jean de Luz aan Lord Bathurst meldde, dat, zoodra de oogziekte van den Prins geweken zou zijn, hij hem de reis naar Engeland zou doen aanvaarden, — jubelde gansch Londen over de gezegende omwenteling, die in Holland had plaats gegrepen; welk bericht de Erfprins van Oranje eerst ontving toen hij den Engelschen wal had bereikt.

Wij hebben de gebeurtenissen en gevolgen dier omwenteling in het eerste gedeelte van ons boek breedvoerig beschreven, en daar wij er derhalve niet op terugkomen willen, volstaan wij met de vermelding, dat de Erfprins van Oranje den 19den December 1813 voor het eerst zijnen voet op den vaderlandschen grond zette, na een afzijn van ruim achttien jaren. Veel ging er gewis op dat oogenblik in zijn hart om: een glorierijke tijd lag achter hem; een nieuw tijdperk was aangebroken; de oranjezon had zich, door Gods goedheid, weder boven de kimmen vertoond. Diep waren zijne aandoeeningen toen hij aan wal stapte, en ooggetuigen hebben het verzekerd dat de Erfprins van Oranje jaren daarna, toen hij, als Koning Willem II uit Engeland teruggekeerd en tot Maarschalk van het Engelsche leger bevorderd, te Hellevoetsluis op de bovenste trede van den trap, die naar de kade geleidde, langen tijd stil bleef staan, en alles om zich heen beschouwend, met diep gevoel deze woorden zeide: »ik her-

inner het mij nog zeer goed, dat het deze plek van mijn geboortegrond is, dien ik het eerst in 1813 betrad."

Welk een ommekeer voor den vorstelijken zwerver! Met roem beladen teruggekeerd uit den krijg tegen den dwingeland, die zijn Vaderland zoo lang en zoo wreed gefolterd had, zou hij thans voortaan alles wat in hem was, toewijden aan het heil van allen, die met hem den eere naam van Nederlander droegen. Had zijn vader steeds hoofd en pen en al de spinneweefsels der politiek in het werk gezet om de eerszins Huizes, het welzijn der Republiek voor te staan, — hij, de heldhaftige zoon, zou zijn gansche hart, de kracht van zijn zwaard dienstbaar stellen om diens streven te bevorderen. En dit zijn geen ijdele klanken. De Erfprins van Oranje had zijn Vaderland lief. Hij kon het den dichter Bellamy, in diens lied »de Vaderlandsche jongelingen", nazeggen :

Wij leven voor het Vaderland!
Dit zegt ons brandend hart;
Hem, die zijn Vaderland versmaadt,
Verachten we in ons hart.

Wij dragen, aan de sterke heup,
Een scherp en blinkend zwaard;
Wij dragen voor ons Vaderland
Dit breede, scherpe zwaard.

Ons oog lacht met een zachten blik;
Doch worden wij gesard,
Dan bliksemt ons ontzaglijk oog
Den schrik in aller hart.

DE PRINS VAN ORANJE.

I.

1813-1815.

Wij lagen diep gezonken ,
De voetveeg eens Tirans ,
In slavenboei geklonken ,
Verneêrd , ontaard , en — fransch !
Maar Hij die 't lijden lenigt ,
Verbrak den beulenband :
Gij reest , verjongd , hereenigd ,
Oranje en Nederland !

J. J. L. TEN KATE.

TWEEDE HOOFDSTUK.

DE PRINS VAN ORANJE.

I.

Niet lang bleef de Erfprins van Oranje in zijn geboorteplaats. Nadat hij getuige was geweest van de liefde des volks, dat zich gelukkig gevoelde weder in het bezit te zijn van een Oranje op den hoogsten zetel; nadat zijn vader in Maart 1814, als Souvereine Vorst, in de Nieuwe kerk te Amsterdam, de Grondwet plechtig had bezworen, vertrok hij in April van laatstgenoemd jaar naar Engeland. Doch thans niet om met de Ministers aldaar over nieuwe krijgsverrichtingen te spreken, noch om door hen weer naar Spanje of de Pyreneën gezonden te worden. Zijne reis had een geheel tegenovergesteld doel: hij zou de besproken echtverbintenis met de Engelsche Koningsdochter versterken en bestendigen. Dit had Willem I zelf aangekondigd, toen hij 30 Maart de Afgevaardigden in de Nieuwe kerk onder anderen aldus toesprak: »De gewichtigste onzer buitenlandsche betrekkingen, die met het edelmoedige Groot-Brittannië, zullen eerlang door de huwelijksverbintenis van mijn oudsten zoon, een nog hooger trap van vertrouwelijkheden en wederkeerige dienstvaardigheid bereiken.»

Dit voorgenomen huwelijk was voor de meeste Hollanders ook geen geheim meer. Men las er van in de Nieuwspapieren; het voor en tegen werd in alle kringen besproken, en schoon men zich de moeilijkheden niet ontveinzen kon, die door een verbintenis van den toekomstigen Souverein Willem II met eene aanstaande Koningin van Groot-Brittannië in het leven zouden geroepen worden, — toch streefde het den

volkstrots te zeer, om met dit huwelijk niet ingenomen te zijn. De Erfprins van Oranje vertrok dan naar Engeland — maar toen hij twee maanden later in den Haag terugkwam, schreef hij eenen brief aan Prinses Charlotte, waarin hij voor altijd van haar afscheid nam. Wat was hiervan de reden? Het zou ons niet moeielijk vallen u een uur lang hierover te onderhouden, maar dan zouden wij u moeten leiden in al de intrigues en kabalen, die aan de hoven gesmeed worden, dingen, van welke wij ons liefst verre houden. Toch is het noodig om er in korte woorden iets van te zeggen. Laat ons allereerst verzekeren dat beide jongelieden: de een en twintigjarige Erfprins van Oranje en de zeventienjarige Prinses Charlotte elkander zeer genegen waren. De Erfprins had haar gezien en was verrukt geworden over hare liefvalligheid, en de Prinses schepte behagen in den blonden jongeling, die een heldenhart in zich omdroeg. Maar wat baat genegenheid bij politiek? De staatkunde was hier de slang, die door hare kronkelingen beide jeugdige verloofden van het spoor bracht. Wij hebben u reeds medegedeeld, dat Willem I bij de Engelsche Staatsdienaars niet bemind was, en hier en daar merkte men aan het Hof van St. James op, dat — schoon velen den Erfprins van Oranje persoonlijk genegen waren — er toch bedenkingen tegen zijn huwelijk gemaakt werden, ja zelfs, dat er kuiperijen plaats hadden om de voorgenomen echtverbintenis te verbreken. Een der voornaamste bezwaren, die de tegenstanders van dit huwelijk luide deden gelden, was dat zoomin de Erfprins als de Prinses bestendig in Engeland konden wonen. Het plan, dat de Erfprins een jaar met zijne gemalin in Engeland, en zij met hem het volgend jaar in Holland zou doorbrengen, vond weinig ingang. Te midden van deze beraadslagingen, die hoe langer hoe ingewikkelder werden, verscheen plotseling de man, die — waarschijnlijk zonder dat hij het bedoelde — het vraagstuk oploste. Die man was Leopold, Prins van Saksen-Coburg en Gotha, die mannelijke schoonheid aan nederigheid paarde, en bij wien genoemde bezwaren niet in rekening konden gebracht worden. Zijne hoofsche, wellevende manieren, zijn bescheiden optreden wonnen het hart van alle ho-

velingen en niet minder dat van Prinses Charlotte en — van dat oogenblik werd de Erfprins van Oranje op den achtergrond geplaatst. Deze terugzetting kon de Erfprins niet verdragen en hij zag van het huwelijk af, en bleef er van afzien, niettegenstaande later de Prins-Regent moeite aanwendde om dit toch tot stand te brengen. Laat ons er nog bijvoegen, dat Prinses Charlotte 2 Mei 1816 met Prins Leopold in het huwelijk trad en reeds het volgend jaar overleed.

In het Vaderland wedergekeerd, wijdde hij al zijn krachten aan de legerorganisatie, die in groote verwarring was. Dat hij daarbij veel tegenkanting ondervond, wie zal het ontkennen? De Hollanders waren nooit geboren krijgslieden en zijn altijd wars van den soldatenrok geweest. Toch was het noodig een leger samen te stellen; Europa was nog in beroering en men moest op alle mogelijke gebeurtenissen bereid zijn. Kort voor zijn vertrek naar Engeland was de Erfprins er in geslaagd eene kleine macht van strijders te Tilburg bijeen te brengen, en bij zijn terugkeer bleef er genoeg voor hem te doen om die macht te vergrooten. Kort daarop bracht Keizer Alexander van Rusland ons land een bezoek, en 21 Juli vertrok de Erfprins naar Brussel, waar hij als Engelsch Generaal de troepen moest inspecteeren, die in België eene afwachtende houding hadden aangenomen, totdat het Weener Congres met zijn besluiten ten einde was. 1) Wij kennen die besluiten, waarvan een dezer voor ons Vorstenhuis en ons Vaderland allergewichtigst was. Reeds in November 1814 was te Weenen besloten tot de Vereeniging van België met de Nederlandsche gewesten, en de Souvereine Vorst der Nederlanden, met den titel van Koning der Nederlanden, over het nieuwe Koninkrijk van dien naam als Monarch gesteld. Op den 16^{den} Maart 1815 werd Willem I als Koning der Nederlanden geproclameerd, eene gebeurtenis, waarbij de Erfprins niet tegenwoordig was, daar hij zich

1) Bij die gelegenheid werd de Erfprins van Oranje vereerd met de Orde van het Gulden Vlies en die van Bath. Op de instellingen der Nederlandsche ridderorden komen wij later terug.

bij het leger te Brussel bevond, maar bij welke heugelijke gelegenheid hij toch niet werd vergeten. Immers er werd toen vastgesteld, dat hij als vermoedelijk erfgenaam van den troon voortaan den naam zou dragen van Prins van Oranje.

Spoedig zou de Vorstenzoon bewijzen dat hij den naam van Prins van Oranje ten volle waardig was en niet onderdeed in moed en dapperheid voor al de edele mannen uit dat doorluchtig geslacht voortgesproten. Tijdens het verblijf van den Prins van Oranje te Brussel kwam aldaar de tijding, dat de gebannen Keizer van Frankrijk uit Elba ontvlucht en in Frankrijk geland was, waar zich terstond eene aanzienlijke krijgsmacht om hem heen schaarde. Aanstonds werden maatregelen genomen om den vluchteling, den woordbreker te keer te gaan. Men vertrouwde zijne vredelievende aanbiedingen niet en er werd besloten niet te rusten totdat hij uit Frankrijk verjaagd en voor altijd onschadelijk gemaakt was. De strijdmacht der Bondgenooten werd tot op de grenzen van Frankrijk opgestuwd en Wellington tot Opperbevelhebber van het Engelsch-Nederlandsche leger in de Nederlanden benoemd, terwijl den Prins van Oranje het bevel over het eerste legerkorps werd opgedragen, dat voor het grootste gedeelte uit Hollanders en Belgen bestond. Het was geene gemakkelijke taak, door den Prins van Oranje op zich genomen: hij moest thans bevelen geven aan Generaals, die meer dienstjaren telden dan hij levensjaren, en bovendien had hij zorg te dragen voor de goede verstandhouding tusschen bevelvoerders, die elkander een vijandelijk hart toedroegen wegens staatkundige gevoelens, b. v. Perponcher, een oud Oranjevriend en Chassé, een echte patriot en gevormd in revolutie-tijden. Doch hoe jong de Prins van Oranje ook was, hij bezat de kunst, allen aan zijn persoon gehecht te maken en hierdoor alle onderlinge veeten te doen vergeten, terwijl hij aller oog Zuidwaarts deed richten naar het land, welks grenzen het leger spoedig hoopte over te trekken, om den dwingeland van Europa te beletten den Nederlandschen grond te betreden. Maar deze hoop feilde. De Prins van Oranje

had zich den 15^{den} Juni 1815 te paard gezet en vergezeld van zijnen staf, de voorposten bezocht, toen hem het bericht werd dat er een voorpostengevecht had plaats gehad tusschen de Pruisen en Franschen, waaruit dus bleek dat de laatsten reeds de Belgische grenzen hadden overschreden. Oogenblikkelijk, doch zonder het minste teeken van ongerustheid te vertoonen, nam hij zijne maatregelen en zond uit zijn Hoofdkwartier te Braine-le-Comte bevelen aan de verschillende Generaals, waarna hij zich naar Brussel begaf, om met den Opperbevelhebber een onderhoud te hebben, met het voorneemen om nog voor den nacht in het Hoofdkwartier terug te zijn. Wellington had ook iets van het voorpostengevecht vernomen, doch evenmin zwaarigheid gezien, zoodat hij den Prins van Oranje uitnoodigde den nacht te Brussel te blijven en het bal bij te wonen, dat de Hertogin van Richmond aan de aanzienlijke vreemdelingen gaf. Inmiddels volgde de eene onrustbarende dépêche de andere op, en te midden van den dans kwam de tijding, dat de Franschen zich reeds dicht bij het punt bevonden waar de groote wegen van Namen en Brussel naar Charleroi elkander kruisen. Onmiddellijk werd het bal opgeheven en het bevel aan de troepen te Brussel uitgevaardigd zich terstond op marsch naar Quatre-Bras te begeven, ten einde te beletten dat Napoleon het bedreigde punt bereikte, waardoor het onmogelijk zou worden dat de Pruisische en Engelsche Opperbevelhebbers elkander ontmoetten. Wellington steeg in zijn balcostuum te paard en de Prins van Oranje reed spoorlags naar het Hoofdkwartier. Vier uren later stond hij aan het hoofd zijner troepen bij den zoo belangrijken en beroemd geworden Viersprong. Hier moest de jonge krijgsoverste den kamp wagen tegen den ervarensten Maarschalk van het Keizerrijk, strijden met in den oorlog weinig geoeffende troepen tegen oude krijgslieden, wier benden de zijnen ver in getal overtroffen.

Reeds den vorigen dag had de Hertog van Saksen-Weimar, toenmaals Kolonel, op bevel van Generaal Constant de Rebecque, het bedreigde punt bezet en de Generaal Perponcher, tot wiens divisie hij behoorde, had dit goedgekeurd. Doch bijna had een tegenstrijdig bevel uit het Hoofd-

kwartier, waar men van den gevaarlijken toestand nog onkundig was gebleven, in de bewegingen des legers eenige verwarring gebracht, zoo Perponcher niet bij zijn besluit volhard en den Hertog van Saksen-Weimar bevelen gezonden had, het punt tot het uiterste te verdedigen, 't welk door den Prins van Oranje zeer geprezen werd. De Prins zag met juistheid in, dat hier zijn post was en gebruik makende van zijn vindingrijken geest wist hij den steeds aanrukkenden en aangroeienden vijand in den waan te brengen, dat zijne macht tegen die van hem wel bestand was. Gedurig liet hij zijne legerafdeelingen van stelling veranderen, de kanonnen verplaatsen, met bevel van niet dan in de hoogste noodzakelijkheid van de kogels gebruik te maken, en hierdoor misleidde hij den Franschen Bevelhebber zoodanig, dat deze teruggehouden werd door te tasten. Toen eindelijk Ney het bevel hiertoe gaf — schoon te laat — hield de Prins zich met de Nederlandsche divisie van Generaal Perponcher zoo kloekmoedig staande, totdat aan de Engelsche troepen gelegenheid gegeven werd hem bij te springen, waardoor aan de Franschen de mogelijkheid werd ontnomen door Quatre-Bras voort te dringen en de groote legers te scheiden. Groote dapperheid en onverschrokkenheid legde de Prins van Oranje in dezen strijd aan den dag. Steeds was hij op de meest bedreigde punten aanwezig, stelde zich, om den moed der zijnen aan te vuren, koelbloedig bloot aan de duizenden kogels, die om hem heen suisden, en geraakte niet zelden in gevaar. Met zijn gepluimden hoed in de hand, daar hij in den ochtendstond, — door vele beschikkingen verhinderd werd zijn sabel aan te gespen —, wees hij de soldaten den vijand aan, snelde, in weerwil van de smeekingen van Constant de Rebecque, om toch zijn leven niet te veel in de waagschaal te stellen, hen vooruit en geraakte met zijnen Adjudant, O. J. H. Graaf van Limburg Stirum onder een zwerm van Fransche ruiters, die den graaf gevangen namen 1) en gewis ook den Prins zouden gegrepen of gewond hebben, indien Oranje zich

1) Zijn gevangenschap was echter van korten duur.

niet door eene meesterlijke wending en bijzondere vlugheid van zijn paard uit het gedrang gered had. Toen te 3 ure in den namiddag de Engelschen op het slagveld aankwamen, wees 's Prinsen vederbos de plaats aan waar zich de vijand bevond — en was Ney genoodzaakt met zijne hoofdmacht naar Frasnes terug te trekken, terwijl te tien ure in den avond de overwinnende troepen der Bondgenooten, en inzonderheid de Nederlandsche legermacht, bij Germioncourt hunne bivouakken betrokken en zich ter ruste konden neervleien.

Maar de Prins van Oranje mocht nog geen gebruik maken van de welverdiende rust na zulk een afmattenden dag. Zich naar Nivelles begeeven hebbende, waarheen zijn Hoofdkwartier was overgebracht, had hij eenheid te brengen in de daar heerschende verwarring van aankomende gedeelten van kolonnen, die op bevelen wachtten en soms tegenstrijdige berichten brachten. Niemand wist waar de vijand was; slechts van ééne heugelijke waarheid was ieder overtuigd, dat de Prins van Oranje den Maarschalk Ney tot den aftocht genoodzaakt had, en dat, zoo het den laatsten gelukt was de overwinning te behalen, het Britsch-Nederlandsche leger thans te Nivelles niet den nacht zou kunnen doorbrengen. Hoe afgemat ook, zette zich de Prins in het holst van den nacht aan de schrijftafel, om zijnen vader, den Koning der Nederlanden, bericht te geven van hetgeen dien dag was voorgevallen. In dit legerbericht komt het volgende voor, dat zonder verheffing, maar geheel overeenkomstig de waarheid, geschreven is: »Ik had het geluk de positie te Quatre-Bras te behouden tegen een vijand, in alle opzichten en zonder eenige vergelijking, sterker in macht; en hierdoor heeft de Hertog van Wellington tijd genoeg gehad eene macht bijeen te trekken, om den vijand in zijne voornemens te verijdelen.» In de eerste oogenblikken werd het gewicht van dit wapenfeit niet terstond beseft. Twee jaar later heeft Generaal Gneisenau aan den Koning van Pruisen betuigd, dat door het besluit der Nederlandsche bevelhebbers om te Quatre-Bras post te vatten en aan Ney een hardnekkigen tegenstand te bieden, het Pruisische leger bij Ligny behoed is geworden voor eene algeheele vernietiging.

De slag bij Quatre-Bras was slechts het droevig voorspel voor het bloedig drama van 18 Juni 1815. Beide legers bleven op den 17^{den} tegenover elkander staan, loerende op elkanders bewegingen, in angstige spanning van 't geen volgen zou. Waar zich Napoleon met zijne hoofdmacht bevond wist men eerst tegen den middag toen men de gedeeltelijke nederlaag van het Pruisische leger bij Ligny vernam, en naar aanleiding daarvan verplaatste Wellington zijn hoofdkwartier naar Waterloo. Napoleon volgde Wellington's aftrekken Nederlandsch-Engelsch leger, en zeker zou dit het te kwaad gekregen hebben en de bemachtiging van Brussel niet hebben kunnen weren, zoo God van den hemel niet genadiglijk tusschen beide gekomen ware met een beletsel, waaraan niemand dacht. Toen het Nederlandsch-Engelsch leger zijn vorige standplaats (Mont St. Jean) verlaten had, werd die streek letterlijk overstroomd door plasregens, die onophoudelijk neerstortten en aldus het voortdringen van Napoleon's leger zeer belemmerden. Aan strijden was geen denken en zeven en zestig duizend Franschen hielden stand tegenover een bijna gelijk getal van Wellington's legermacht, terwijl op een afstand van drie uur het Pruisische leger naar het oogenblik hunkerde om zich met zijn aartsvijand te meten. De Prins van Oranje stond met zijn legerstaf in het gehucht Le Chénois, op eene hoeve Abeiche geheeten, en had het bevel over het centrum van het Engelsch-Nederlandsch leger 1). Na eenige korte uren van rust stond de Prins bij 't aanbreken van den dag op en reed naar de voorposten, om zich van de goede stellingen te overtuigen, en nauwelijks was het middaguur aangebroken, of het geschutvuur van Generaal Reille — dezelfde die tegen den Prins in Spanje bij Vittoria gestreden had — kondigde de nadering der Franschen aan. Een ontzettende strijd had thans plaats: de worsteling van een wanhopende tegen allen die zijn ondergang bezwo-

1) Zonderling is het feit dat de Prins van Oranje bij deze gelegenheid niet één Nederlandsch soldaat onder zijn bevelen had. De Nederlandsche troepen stonden onder bevel van Prins Frederik, Chassé, Generaal Perponcher en Lord Hill.

ren hadden. Uren lang hield deze worsteling aan en tegen zeven uur des avonds stond de Fransche garde, gevolgd door de zoo beroemde kurassiers, op het punt Wellington's legerfront door te breken. Verschrikkelijk was de verwoesting die de Fransche artillerie te weeg bracht. Wellington's macht bevond zich in groot gevaar. In dit oogenblik verscheen de Prins van Oranje, verzamelde twee bataljons Nassauers en wilde zich met deze troepen op de vijandelijke artillerie werpen, ten einde het front te redden. Maar dit heldenfeit mag hij niet verrichten. Nauwelijks is hij, aan het hoofd der Nassauers, op korten afstand des vijands gekomen, of een geweerkogel vliegt hem door den linkerarm nabij den schouder en scheurt zijn vleesch van een. Hij haast zich van zijn paard te stijgen en zinkt bedwelmd neder op het vochtige klaverveld, richt zich haastig op, maar moet zich waggelend aan het paard van een officier vasthouden. Kapitein Constant de Rebecque de Villars, ijlings toegeschooten, biedt hem zijn paard aan, daar dat van den Prins gekwetst is, en de Prins beproeft ook den voet in den stijgbeugel te zetten, — maar zijn krachten schieten te kort, bloedverlies heeft hem verzwakt en — hij laat het hoofd op de borst van den edelman vallen. Er is echter geen tijd te verliezen: de Fransche kurassiers komen aanrennen — en wederom beproeft de Prins te paard te stijgen, 't geen hem ook gelukt. Nu vestigt hij het oog op den vijand, geeft bevelen en verlangt te strijden, — maar zijne stem wordt zwakker en zwakker; de bedwelming neemt toe, en in der haast wordt er eene macht van scherpschutters geformeerd, die den Prins moeten dekken en hem alzoo uit het vuur leiden, terwijl hij van weerszijden gesteund wordt. Te Mont St. Jean wordt de Prins op een deurpaneel gelegd en door Nassauers naar het Hoofdkwartier te Waterloo gedragen. Onmiddellijk door de heilkundigen aldaar onderzocht en verbonden, vervoerde men den Prins naar Brussel en groot was zijne vreugde, toen hij den volgenden morgen bij het aanbreeken van den dag de gewichtige tijding vernam, dat Napoleon geslagen was en de derde Nederlandsche divisie niet weinig had bijgedragen tot de nederlaag der Fransche gar-

de. 1) Reeds vier dagen na zijn verblijf te Brussel was hij zoover hersteld dat hij aan Koning Willem I een legerbericht kon afzenden, waarin hij zeer uitvoerig den slag beschrijft voor zoover hij er deel aan heeft genomen. Zijn pen vloeit over van loftuitingen over alle officieren en zelfs vergeet hij de manschappen niet. Allen draagt hij op aan 's Konings welwillendheid. Bijzonder voldaan was Willem I over het heldhaftig gedrag van zijnen oudsten zoon, waarvan Generaal-Majoor Constant de Rebecque, 's Prinsen oude leermeester, hem terstond bericht had gezonden. De Koning schreef den Generaal-Majoor deze woorden terug: »Gij hebt hem nooit geveid; ik kan dus te meer verzekerd zijn, dat mijn zoon zooveel lof verdient, als gij hem geeft." Maar niet slechts Constant de Rebecque — allen die den Prins bij Waterloo hadden gadegeslagen, waren eenparig in zijnen lof. De Hertog van Wellington, met recht trotsch op zijnen kweekeling, schreef aan den Nederlandschen Secretaris van Staat, Baron van der Capellen, met betrekking tot den veldslag van Waterloo: »Ik vind geenen lof groot genoeg voor den Prins van Oranje, door wien de bewegingen gedurende den geheelen dag zoo voortreffelijk zijn bestuurd, dat ik van het begin tot het einde van het gevecht, geene bevelen aan hem heb behoeven te geven;" 2) bij eene andere gelegenheid roemde hij, in bijzijn van Vorsten en gekroonde hoofden den Prins, zeggende: »hij is een in de oorlogskunst volleerd krijgsoverste." In het Britsche Lagerhuis deed Lord Castlereach het voorstel om aan al de officieren, die onder Lord Wellington tot de overwinning bij Waterloo hadden medegewerkt, namens Groot-Brittannie dank toe te brengen, en in de eerste plaats aan den Prins van Oranje, dien hij noemde: »den jongen held, opgevoed in de school en in de grondbeginselen van den Hertog van Wellington."

1) Bosscha verhaalt dat toen de Prins na het nederzigen in het klaver-veld, bij het opstaan, een klaverblaadje-vier tusschen zijne vingers geklemd vond en dit als een goed voorteken beschouwde. Tot welke bijgeloovigheden vervallen groote mannen! In den laatsten oorlog tusschen de Duitschers en Franschen heeft men meer voorbeelden van dergelijken aard gehad.

2) Zie de Staats-Courant van 20 Juni 1815.

Uit Duitschland en Spanje kwamen brieven van gelukwenschen; de couranten noemden eenparig den Prins van Oranje een held, in wien het bloed der oude Nassau's vloeyde, en zelfs de Franschen konden zich niet weerhouden der getuigenis waarheid te verleenen. In Engeland werden er te zijner eere penningen geslagen. Op een dezer wordt de Prins voorgesteld, te paard zittende, met den gepluimden hoed zijnen krijgslieden het pad der overwinning aanwijzende; terwijl op de keerzijde de naam van Waterloo, door eene lauwerkrans omgeven, prijkt. Andere penningen droegen op de keerzijde de woorden: De glorie der Nederlanden. Ja, zoozeer was men van de hooge talenten des Prinsen overtuigd en zoo algemeen zweefde zijn naam op aller tongen, dat er, gedurende 's Prinsen aanwezigheid te Parijs, op welke wij straks zullen terugkomen, eenige oogenblikken sprake was, hem den door den val van Napoleon vacanten troon van Frankrijk aan te bieden. 1)

Op het bericht dat haar zoon gekwetst was, spoedde zich zijne moeder, Koningin Wilhelmina, naar Brussel en week niet van zijne sponde, hem gedurig verplegende en hem, als de pijnen het toelieten, vertroostende woorden toesprekende. Ook las zij hem nu en dan iets uit een duitsch boek voor, maar wie zal het hem — in die dagen van spanning — euvel nemen, dat hij meer ooren had voor bijzonderheden van den veldslag, en dat hij met innige blijdschap luisterde naar het bericht, dat de zegevierende Bondgenooten zich op marsch naar Parijs bevonden. Gaarne had hij zich bij hen gevoegd, maar de wonde eischte tijd van genezing. Eindelijk was, door Gods goedheid, de herstelling zoover gevorderd, dat hij zijn dankbetuiging in het openbaar kon bewijzen. Na de bijwoning van een Te Deum in de Hoofdkerk (te Brussel), bij welke gelegenheid de Aartspriester van G u d u l e hem groote hulde toebracht en hem uit naam van het Nederlandsche volk smeekte zich niet meer aan zulk groot gevaar bloot te stellen, daar zijn leven voor hen allen zoo dierbaar was, begaf hij zich (2 Juli 1815), den arm in een

1) Mémoires du Général Lamarque.

band dragende, naar de Hervormde kerk, om met de gemeente God te loven voor zijn herstel en 'slands verlossing. Kort daarna bezocht hij den schouwburg, meer den drang volgende van de begeerte des volks om hem te zien, dan dat hij in dien tijd veel lust voor dergelijk vermaak koesterde. De vreugde der aanwezigen was ongekunsteld; de schouwburg daverde van het gejuich der menigte, en toen er door eene verborgene bewerking een lauwerkrans op het hoofd van den held nederdaalde, schenen de vreugdekrenten geen einde te willen nemen. Bij het verlaten van den schouwburg wachtte hem eene ontelbare volksmenigte op, en nauwelijks was hij in zijn wagen gestegen, of vele handen spanden de paarden af en trokken het rijtuig voort, vergezeld van eene Burgerwacht te paard en onder het aanhoudend gejubel van duizenden feestgenooten. Dat het niet aan ontboezemingen in dichtmaat en ongebonden stijl ontbrak, waarin de Held van Waterloo vergeleken werd bij de grootste veldheeren der oudheid, en vooral als een roemrijke naneef der krijgshaftige Nassaus, daarvan getuigen de vele brochures, die wij onder onze oogen gehad hebben, maar die te rijk in keuze zijn dan dat wij er, in een werk als dit, een uittreksel van zouden kunnen geven. Ook het penseel heeft zijne daden vereeuwigd. De schilder *O d e v a e r e* stelde het tooneel bij Waterloo voor op het oogenblik dat de Prins van Oranje gewond in de armen valt van den kapitein de *R e b e c q u e*, en toen *Wille m I* op den 19^{den} October 1818 de Vergaderingen der Volksvertegenwoordiging opende, prijkte dit schilderstuk voor het eerst in een nieuw gebouwd Paleis der Staten Generaal. Wij hebben reeds vroeger vermeld op welk eene wijze het Nederlandsche volk zijne dankbaarheid en liefde aan den dag legde, en nog heden ten dage zal geen Nederlander het Vorstelijk Lustslot Soestdijk voorbijgaan, zonder zich in herinnering te brengen, dat dit Lustslot in naam van het Nederlandsche volk den Prins van Oranje ten geschenke is aangeboden, om door hem en zijne nakomelingen als patrimonieel goed in vollen eigendom te worden bezeten.

Geheel hersteld, schoon nog altijd den arm door een band ondersteunende, vertrok de Prins naar Parijs, waar hij 17

Juli aankwam. Daar had hij gelegenheid de machtigste Souvereinen van Europa dagelijks te ontmoeten, en op den 30sten Juli mocht hij, in naam des Konings, aan tachtig strijders uit de Nederlandsche troepen de eere teekenen der Militaire Willemsorde overhandigen, eene ridderorde, die eerst korten tijd te voren was ingesteld. De Prins sprak de dappere troepen daarbij aan in de Hollandsche taal en noodigde de gedecoreerde officieren en soldaten op een gastmaal uit, waarbij waarschijnlijk voor de eerste maal in Frankrijk's hoofdstad uit zoovele monden het geroep geklonken heeft: Leve Koning Willem! Ook in Parijs ontbrak het den Prins van Oranje niet aan eerbewijzingen. De Keizer van Rusland schonk hem de versierselen der Tweede Klasse van de orde van St. George; de Koning van Pruisen die der Eerste van den Rooden Adelaar en de Keizer van Oostenrijk het Kommandeurskruis der Militaire Orde van Maria Theresia, een eere teeken, dat zijn oom Willem George Frederik als Generaal in Oostenrijkschen dienst ook reeds verworven had.

Op den 19 Augustus verliet de Prins Frankrijk's hoofdstad, en werd met groot gejuich zoowel te 's Gravenhage als te Amsterdam ontvangen. Nederland gevoelde hoeveel het aan den jeugdigen held verplicht was, die zijn leven gewaagd en zijn bloed geplengd had voor de vrijheid des volks, dat nog zoo kort geleden het zware juk eens Napoleons getorscht had. Thans waren zij voor altijd van dien geweldenaar verlost 1) en aller borst werd vervuld met de hoop, dat er van nu af gezegende dagen voor het Vaderland zouden aanbreeken, eene hoop, die ook gedurende bijna vijftien jaren achtereen gedeeltelijk werd verwezenlijkt.

1) Napoleon (22 Juni), gedwongen de kroon neder te leggen, gaf zich aan de Engelschen over, die hem (31 Juli) als gevangene naar St. Helena overbrachten, waar hij na een eenzaam en pijnlijk leven van zes jaren in Mei 1821 den laatsten adem uitblies.

II.

1815—1829.

De Prins van Oranje was thans drie en twintig jaar en wederom kwam een huwelijksverbindtenis ter sprake, naar welke niet alleen het Koninklijk gezin, maar ook het gansche volk uitzag ter bestendinging der Oranje-dynastie. Van een huwelijk met Prinses Charlotte van Engeland kon geene sprake meer wezen: de kuiperijen van sommige Vorsten en Vorstinnen hadden dit belet, gelijk wij gezien hebben. Maar spoedig zou het Nederlandsche volk vernemen dat er een echtverbindtenis ontworpen was, waaraan het van verre niet gedacht had. De Prins, die de toegenegenheid van den Russischen Keizer reeds driemaal ervaren had: eens tijdens het aanwezen van dien Czar in Holland, vervolgens te Parijs en de derde maal te Brussel, waar deze met Koning Willem en den Prins het nabijgelegen slagveld bezocht en bij die gelegenheid vóór de herberg *La belle Alliance* den toast instelde: op het Schoon-Verbond van Staten en Familie! — de Prins, zeggen wij, mocht alle hoop voeden dat hij eenmaal de gemaal worden zou van de jongste zuster des Keizers, die, wij herinneren het u als eene merkwaardige bijzonderheid uit het leven van Willem II, in denzelfden nacht geboren werd toen de Erfprins als tweejarig kind het land vluchtende moest verlaten. Hij had haar afbeeldsel gezien en elke trek van haar beeld vulde hem met verlangen haar te aanschouwen. De briefwisseling tusschen de kabinetten van 's Gravenhage en St. Petersburg, kwam tot een gewenscht einde, en nu verlangde de Prins zeer naar het oogenblik, dat het hem vergund mocht zijn de reis naar Rusland te ondernemen, om persoonlijk de hand der Russische Grootvorstin te winnen. Maar zijn geduld zou op eene harde proef gesteld worden: de wonde aan arm en schouder was nog verre van geheeld; gedurig sprong zij open en moest hij zelfs eene kunstbewerking ondergaan, daar er vele beensplinters in de wonde gedrongen waren, die weggenomen moesten worden. Eindelijk,

op den 28sten November 1815, kon hij de reis naar Rusland aanvaarden, en na de hoven van Weimar en Berlijn bezocht te hebben, kwam hij met zijn gevolg, in geleide van den Adjudant-Generaal des Keizers te St. Petersburg aan, waar hunne vertrekken in het Winterpaleis waren gereed gemaakt. Nog denzelfden dag had de ontmoeting tusschen het Vorstelijk aanstaand paar plaats. Naar hetgeen de dagbladen en particuliere brieven van dien tijd melden drukte de Vorstin, *Anna Paulowna*, hare ingenomenheid met haren toekomstigen gemaal op een ondubbelzinnige wijze uit, en na de plechtige wisseling der ringen, die in de Hofkerk van het Paleis plaats had, werd het huwelijk op den 21sten Februari 1816, eerst met de in Rusland gebruikelijke kerkelijke plechtigheden voltrokken en daarna volgens Protestantsch gebruik ingezegend. Daar de Predikant der Hollandsche gemeente te St. Petersburg kort te voren overleden was, werd den aanwezigen Franschen predikant *De la Saussaye* dat dienstwerk opgedragen, een dienstwerk dat door zijne eenvoudigheid zeer afstak bij den oogverblindenden luister, die de Grieksche Kerkorde had ten toon gespreid 1). Wij willen u geene beschrijving geven van de huwelijksfeesten, die te St. Petersburg plaats hebben gehad. Bals, tooneelvoorstellingen, maskeraden, wapenschouwingen en ijsvermaken wisselden elkander schier dagelijks af, — vermaken die de groote wereld bemint en zonder welke een Vorstelijk huwelijk nu eenmaal niet gevierd kan worden. Toch zouden wij ons zeer bedriegen door niet te gelooven, dat velen die wegens hun geringeren stand en het wèl meenden met beide Vorstelijke personen, in hunne gebeden het jeugdige paar voor God gedacht hebben. In Nederland althans was dit het geval. Op den daartoe door den Koning bestemden Bededag werden van alle kansels gebeden opgezonden tot den Allerhoogste om dit huwelijk te zegenen en het tot heil van het

1) Eene maand te voren had in dezelfde hofkerk eene andere huwelijksvoltrekking plaats gehad, namelijk van de Grootvorstin *Katharina Paulowna*, de weduwe van Prins *Peter van Holstein-Oldenburg*, met den Kroonprins van *Wurtemberg*. Uit dit huwelijk is geboren: *Sophia Frederika Mathilda*, die — wij weten het — de gemalin is van Neerland's Koning *Willem III*.

Vaderland te doen gedijen. Ook in onze voornaamste steden werden feesten gevierd en de dichters spanden hunne lieren, om het huwelijk van Nederland's Kroonprins met de Russische Grootvorstin te bezingen. Wij kunnen ons niet onthouden eenige regels over te nemen uit het schoone gedicht, door onzen Tollens bij die gelegenheid vervaardigd:

Hij komt, hij nadert; door ontelbaar tal van tongen
 Verwelkomd waar hij naakt, in elke taal bezongen;
 Van Neêrlands velden af, tot daar de Newa stroomt,
 Met d'eigen kreet begroet, gezegend waar hij kooft.
 Paleis en hutten stroomen ledig. Berg en dalen
 Weergalmen van 't gejuich en dreunen van 't herhalen.
 Hij komt, hij nadert. Krans en kroonen, wijd en zijd,
 Omwemelen zijn kar, die over lauweren rijdt.
 Hij komt in luister, rijk aan glorie, groot in daden,
 Met vorstendeugd gesierd, met heldeneer beladen;
 En snelt, van lof verzaad en moé van zegebuit,
 Uit de armen van den roem in de armen van zijn bruid.

Ja, plechtig is die stond en d' aanblik waard der englen,
 Als harten voor Gods oog, hun aanzijn samenstrenglen;
 Als zij hun lot, hun doel, hun uitzicht en hun hoop
 Vereenen voor altoos in d' omgelegden knoop;
 Als al wat hunner heet, hoe ver weleer gescheiden,
 Zich weerzijds de armen reikt en nader komt in beiden;
 Als afkomst en geslacht, verdeeld in aard en stand,
 Zich met hen aansluit en omgordelt in hun band;
 Als vreemden van elkaâr, op verren grond gezeten,
 Zich weerzijds magen zien, zich weerzijds broeders heeten,
 En uit de reine vlam, die 't minnend paar ontgloeit,
 Een dubbelwijde kring van nauwer vriendschap vloeit:
 O, kostbaar dan die band, hoe needrig ook gesloten,
 Hoe schamel ook gevierd, gezegende echtgenoten!
 Gij dient het doel van God, in welk een stand het zij,
 En brengt de menschen tot de menschen naderbij.

De reis van den Prins van Oranje naar St. Petersburg duurde langer dan men in Nederland verwacht had; met ongeduld verbeidde men zijne terugkomst, die eerst in de maand Augustus 1816 geschieden kon. Koning Willem I bevond zich destijds op het Loo, en één dag voor 's Konings verjaardag kwam het jeugdige paar aldaar aan. Het volgende jaar (19 Febr. 1817) werd het Huis van Oranje verblijd door de geboorte van eenen zoon, Willem Alexander Paul Frederik Lodewijk, thans Koning Willem III. De geboorte had plaats te Brussel, en werd de jonge Erfprins al-

daar ook gedoopt in de voormalige kerk der Augustijnen, die voor den Protestantschen eeredienst ingericht was. Een jaar later, 2 Augustus 1818, beviel de Prinses van Oranje te Soestdijk van haren tweeden zoon, Willem Alexander Frederik Konstantijn Nicolaas Michaël. Op den 13^{den} Juni 1820 werd Prins Willem Frederik Hendrik op hetzelfde Lustslot geboren, en twee jaren daarna, 21 Mei 1822, zag, insgelijks te Soestdijk, Prins Willem Alexander Frederik Ernst Kasimir het levenslicht 1), maar de vorstelijke ouders mochten zich slechts vier maanden in het bezit van dit kind verheugen, daar het 22 October 1822 overleed. Eenigermate werd dit verlies vergoed door de geboorte eener dochter Prinses Wilhelmina Maria Sophia Louise, die 8 April 1824 te 's Gravenhage het levenslicht zag.

Zoo smaakte dan de held van Ciudad-Rodrigo, Quatre-Bras en Waterloo reeds op even dertigjarigen leeftijd het voorrecht vader te zijn van vier bloeiende kinderen, geboren uit eene vrouw, die met moederlijke teederheid over hen waakte. Geen vader kon trotscher zijn op zijne kinderen dan de Prins van Oranje op zijne drie zonen, die, toen deze als knapen voorspoedig opwiesen, door hem aan de zorg van bekwame leermeesters en opvoeders werden toevertrouwd. Vrijzinniger van begrippen en gevoelens dan zijn vader, was zijne eerste gedachte hen naar een opvoedingsgesticht te zenden, waar zij met andere knapen in aanraking konden komen en zich, onder wijze leiding, in hunnen omgang vormen. Maar de jaarlijksche verplaatsing van den zetel der Regeering, beurtelings te Brussel en te 's Gravenhage belemmerde er de uitvoering van, en benoemde dus de Prins Baron de Constant Rebecque de Villars tot Gouverneur van zijnen oudsten zoon, terwijl later de heer van der Spuy de bestendige leermeester der drie Prinsen werd. Toen de Prinsen tot knapen opgeschoten waren kon men hen bijna dagelijks met laatstgemelden heer zien wandelen, en menigmaal heeft schrijver dezès zich verlustigd, als hij de drie zonen van den

1) Deze Prins is het eenigste kind van Koning Willem II, dat te Amsterdam is gedoopt, 18 Juni 1822.

Kroonprins, vergezeld van hunnen burgerlijken gouverneur, uit het paleis op den Kneuterdijk zag aankomen, en hunne wandeling richtten door het Voorhout naar het Bosch. De Prinsen droegen allen dezelfde kleeding: een buis van donkerblauw laken, van voren geheel met kleine koperen knopen vastgehecht, eene broek van dezelfde kleur en een pet van lichtblauw laken. De Erfprins en Prins Hendrik gingen meestal zeer bedaard naast hunnen gouverneur en luisterden naar de gesprekken, die de heer van der Spuy met hen voerde, maar Prins Alexander, die bewegelijker van aard was, sprong en huppelde naast hen, 'tgeen waarlijk een zeer aangenaam tafereel opleverde. Helaas, waar zijn die gelukkige dagen en jaren gebleven, toen de Vorstelijke zonen van den Kroonprins nog in het volle genot der kracht eens jongelings, en in volle levenslust daarheen wandelden! Wat al veranderingen sedert dien tijd! Niet het minst heeft daartoe de dood bijgedragen, die met wreedden arm den broeder uit hun midden en ouders en grootouders hun ontscheurd heeft.

De Prins van Oranje was gestreng in zijn opvoedingsstelsel: de Koninklijke Prinsen moesten zich reeds vroeg aan zware lichaamsoefeningen gewennen, en de duinen rondom Scheveningen zouden beter kunnen vertellen hoe de Vorstelijke knapen daar gegraven, gesprongen en gebuiteld hebben. Eigenaardige gedachten koesterde de vader over sommige gedeelten van het onderwijs, gedachten wel door teedere zorg en behoedzaamheid in het leven geroepen, maar die toch te eenzijdig waren dan dat zij met voordeel, tot ontwikkeling — vooral der Historische kennis — zijner zonen vruchtbaar konden gemaakt worden. Hij ging met ijver het onderwijs zijner kinderen na en was er zeer op gesteld dat zij hunne denkbeelden in goeden vorm op schrift brachten, — eene methode, waarvan hij het nut aan de Militaire akademie had leeren waardeeren. Ook aan het godsdienstig onderwijs liet de Prins van Oranje zich veel gelegen liggen. Schoon hij op verre na geen Bijbelkundige was, en wegens bekende omstandigheden niet zulk een gestreng godsdienstige opvoeding had genoten als zijn vader, — toch kende hij vele hoofdwaarheden des christendoms en was ook tamelijk goed te huis in sommige Bijbel-

verhalen. Zijn Biograaf, de heer B o s s c h a, verhaalt dat de jonge Prinsen dagelijks hun morgengebed bij hunnen vader moesten doen, en dat toen ook Prins H e n d r i k de jaren van onderscheid bereikt had, de Prins van Oranje aan zijne kinderen wekelijks negen uren godsdienstig onderwijs gaf. Dikwijls gaf hij zijn leedwezen te kennen dat hij zelf maar zoo weinig van den Bijbel wist, maar opdat zijne kinderen hierin niet zouden te kort schieten, vertrouwde hij het Christelijk onderwijs van zijne zonen toe aan den Hofkapelaan, D e l p r a t, Waalsch Predikant te 's Gravenhage, welk onderwijs hij — zoo tijd en omstandigheden dit toelieten — geregeld en gaarne bijwoonde. Uit een en ander blijkt ons derhalve dat de Prins van Oranje een nauwlettend vader was, en ooggetuigen hebben ons verzekerd dat hij zijne kinderen hartelijk liefhad, het liefst in hun midden verkeerde, met hen deelnam aan hunne spelen en uitspanningen, en dikwijls zeer verdrietig was als hij door het bezoek van een Vorstelijk persoon verhinderd werd zich met zijne kinderen bezig te houden. Wanneer de Vorstelijke familie op het Lustslot te Soestdijk vertoefde, waar zij meer ongedwongen aan landelijke uitspanningen kon deelnemen, kon men menigmaal zien hoe de jeugdige Prinsen zelven een kanonstukje tegen eene hoogte optrokken, er mede werkten, naar de schijf schoten, kortom alles verrichtten wat hen tot den stand van krijgslieden kon voorbereiden, — en daar de Prins van Oranje zelf geene vermoeienissen kende, ging hij hen steeds voor hen daarin te volharden. Inderdaad, de Prins van Oranje, van der jeugd af aan lichamelijke inspanningen gewoon, wist niet wat vermoeienis was. Zijn vader kon acht uren achtereen met de pen op het papier aan zijn schrijftafel doorbrengen, zonder dat zijn geest vermoeid werd; de zoon reed in acht uren van Brussel naar 's Gravenhage. Hij was een der voortreffelijkste ruiters van Europa. Zelden kon hij door zijne Adjudanten te paard worden gevolgd. Bij gelegenheid van de oefeningen in het kamp, tusschen Amersfoort en Utrecht, had de Prins, op een regenachtigen dag reeds te zes ure in den morgen, de bewegingen der troepen bestuurd; maar nauwelijks had hij van kleederen gewisseld en te zes ure met den Koning in zijne tent het middagmaal gebruikt,

of hij steeg op nieuw te paard en reed spoorlags naar de badplaats Spa, waar zich zijne gemalin bevond. Hij wilde haar met zijn bezoek verrassen en zag haar nog vóór het invallen van den nacht, hebbende dus in zoo korten tijd een afstand van veertig uren afgelegd.

Wij zeiden hierboven dat verschillende omstandigheden en bezigheden den Prins van Oranje beletteden steeds het onderwijs zijner kinderen van nabij en gedurig gade te slaan. Onder deze moet men vooral zijne veelvuldige reizen rekenen. Hij had eene groote voorliefde voor België, gelijk wij reeds vroeger opmerkten, eene voorliefde, die den Noord-Nederlanders dikwijls grieven moest, doch waarin hij geene verandering kon of wilde brengen. Koningin Wilhelmina, die meer van de stille Residentie in Zuid-Holland hield, dan van een verblijf in het woelige en luidruchtige Brussel, trachtte hem dikwijls te bewegen minder vaak naar Brussel te gaan, en toen haar eens eene commissie der stedelijke Regeering van laatstgenoemde plaats werd voorgesteld, vroeg zij aan die heeren: »Hoe komt het toch, dat mijn zoon steeds aan het verblijf in uwe stad de voorkeur schijnt te geven?» Hun antwoord was: »Z. K. H. de Prins van Oranje bevindt zich goed bij ons, en wij hebben Zijne Hoogheid hartelijk lief.»

Maar ook buitenlandsche reizen werden door hem ondernomen, niet zoozeer omdat de Prins een bewonderaar was van grootsche natuurtooneelen, als wel omdat zijne reizen meestal in betrekking stonden tot militaire doeleinden. In den herfst van 1820 woonde hij de groote manoeuvres te Warschau bij en vier jaren later geleidde hij zijne gemalin naar St. Petersburg, schoon hij daar slechts kort bleef. Door de behoeften der natuur gedreven, trok hij gestadig heen en weër, en dagen en nachten achtereen reed hij onverpoosd, in een open rijtuig, 's winters of 's zomers, door de schaduwlooze vlakten of besneeuwde velden van Rusland en Polen. En toch was zijne gezondheid niet sterk. Bij een zijner bezoeken aan het keizerlijke Hof te St. Petersburg meende men zich over zijn min of meer lijdend uitzien ongerust te moeten maken. Sommige artsen gaven hem den raad meer

rust en versterkend voedsel te nemen, maar het een noch het ander kon hem behagen. Rust was hem zelfs nadeelig, en zoo hij dien raad had opgevolgd, zou de hartkwaal, waarvan de sporen zich nu en dan openbaarden, hem gewis sneller ten grave hebben gesleept.

Menigmaal bezocht ook de Prins onze Provinciën en wist door zijne innemende manieren en groote minzaamheid aller harten te winnen. Waar hij zich in Noord-Nederland vertoonde, overal ondervond hij geestdrift en liefde voor zijn persoon; als men zijne vriendelijke oogen en den hem eigenaardigen lach aanschouwde, werd terstond vergeten dat hij meer aan België dan aan Holland hing. Bij gelegenheid eener overstroming, die in 1825 de kustplaatsen der Zuiderzee had geteisterd, schonk hij aan de noodlijdenden aldaar eene som van dertig duizend gulden, gezamenlijk met zijne gemalin, en terwijl Willem I zich te Brussel ophield, reed en zwalkte hij te paard of in een bootje langs of over de overstroomde velden, om de bewoners, die, door het doorbreken van den Waterlandschen dijk boven Amsterdam, huis en have verloren hadden, te troosten en hulp te verleenen. Hiermede niet tevreden wilde hij zelf onderzoeken of de geredde personen, die in het Aalmoezeniers weeshuis te Amsterdam een onderkomen gevonden hadden, goed verpleegd werden, en toen hij met den Burgemeester, dier stad D. W. Elias, het weeshuis bezocht, viel zijn oog op eene vrouw, die te midden harer kinderen door eene plotselinge ongesteldheid overvallen werd. »Burgemeester, burgemeester!» riep hij uit, terwijl hij toeschoot om de vrouw bij te staan, »help eens een handje!» En zoo gebeurde het dat eene hoog zwangere vrouw door den Kroonprins der Nederlanden en den Burgemeester van Amsterdam opgebeurd en uit de saamgedrongen schare verwijderd werd. »Ik geef tweehonderd gulden voor de kraam en neem het Peetschap op mij!» riep de Prins haar achterna, en gewis zullen vele jaren daarna moeder en kinderen nog dikwijls gesproken hebben van de menschlievendheid van een Prins van Oranje.

De Prins van Oranje bekleedde echter ook betrekkingen, die met zijne waardigheid overeenkwamen. Volgens de Grondwet was hij Lid van den Raad van State: eene vereeniging van staatslieden, die tusschen den Koning en de Ministers stond en die over de wetten, door de Ministers voorgesteld, moest beraadslagen voor zij aan de beslissing des Konings onderworpen werden. De Prins nam slechts zelden deel aan de vergadering van dezen Raad van State, omdat zijne zienswijze omtrent dit lichaam geheel afweek van die zijns vaders. Er heerschte ook omtrent andere punten een groot verschil tusschen den Koning en den Kroonprins. Beide hadden tegenstrijdige gezichtspunten, en de vader, vasthoudend als hij was, wilde van een eenmaal ingewortelde meening niet afstappen, terwijl de zoon, van zijn kant, en zeer op zijne eer gesteld, geen duim breed van zijn gevoelen week. Wat de Kroonprins was, wilde hij geheel en alleen wezen, zonder tusschenpersonen en dwarskijkers. Dit was nu onder de Regeering van Willem I onmogelijk. De Koning wilde alles alleen doen. Of dit nu slechts administratie en politiek betrof, durven wij niet verzekeren, maar bekend is het dat de verstandhouding tusschen vader en zoon dikwijls veel te wenschen overliet, en dat Willem I zich meer aangetrokken gevoelde tot zijn jongeren dan tot zijn oudsten zoon. Meer dan eenmaal is het gebeurd dat de Kroonprins volstandig weigerde langer de betrekking te vervullen van Opperdirecteur der Zaken van Oorlog, omdat hij geene schrede kon verzetten of een regel schrift openbaren zonder de persoonlijke bemoeienis des Konings, — en zoo hij ze dan weder aannam, was het op lang aanhouden en dringen zijner geliefde moeder en der Prinses van Oranje. In den tijd van twee jaren nam hij driemaal zijn ontslag als Opperdirecteur van Oorlog, — totdat eindelijk dat Departement op een geheel anderen voet werd ingericht. Het opperbevel over het Nederlandsche leger berustte bij den Prins, doch slechts weinig maakte hij hiervan gebruik, en dan nog slechts bij groote manoeuvres. Later ging dit opperbevel over aan Luitenant-Generaals en ten slotte werd er Prins Frederik mede belast. Prins Frederik, een

man van een bedaard karakter en groote kalmte, wendde van zijnen kant alles aan om de verstandelijke vermogens van den soldaat te ontwikkelen. De Prins van Oranje hield meer van Praktijk dan van Theorie en meende dat het laatste voor den krijgsman minder behoefte was. »Een soldaat, — heeft hij eens gezegd, — is geen schooljongen; de natuur moet hem vormen, en het veld, niet de leerkamer is zijne school.» Prins Frederik daarentegen was met den Koning van een ander gevoelen, en hieraan is Breda zijne Militaire Akademie verschuldigd. Later bezocht de Prins van Oranje zelf die Akademie, en toen hij alles nauwkeurig gadeslagen en zich van het nut dezer inrichting overtuigd had, was hij grootmoedig en oprecht genoeg te erkennen, dat zijne meening verkeerd was geweest, en heeft hij bij zijne Troonsbestijging te kennen gegeven, dat die Akademie op denzelfden voet moest blijven bestaan. Niettegenstaande het hem dikwijls onaangenaam was dat Prins Frederik meer de gunst des Konings genoot dan hij, stond hij toch met zijn broeder in de beste verstandhouding, hoewel hij het nu en dan niet nalaten kon hem dit in scherts te verwijten. Bij gelegenheid van een hofbal naderde eene aanzienlijke dame den Prins van Oranje en deelde hem mede, dat het haar lief zou zijn als haar echtgenoot weder in dienst gesteld werd. »Ik meende gehoord te hebben,» zeide haar de Prins in 't fransk, »dat gij uwen man bij het huwelijk tot voorwaarde hadt gesteld buiten dienst te treden, 't geen ook geschied is. En waarom dan nu weer in dienst?» — »De tijden en gevoelens zijn veranderd,» antwoordde de dame, »en derhalve wend ik mij tot uwe Koninklijke Hoogheid de voorspraak voor mijn echtgenoot te zijn.» De Prins tikte haar toen glimlachend op den schouder en door een teeken haren blik op Prins Frederik vestigende, fluisterde hij haar op schertsenden toon in: »Weet gij dan niet Mevrouw, dat ik hierin niets te zeggen heb; die — dáár is uw man; hij alleen kan uwen wensch vervullen.»

Wij zijn genaderd aan den gedenkwaardigen tijd, die het

verlies van België voor ons ten gevolge had en daar wij de oorzaken der Belgische onlusten reeds in het leven van Koning Willem I beschreven hebben, zullen wij ons nu slechts bepalen tot de vermelding van eenige bijzondere zaken, die den Prins van Oranje in dezen meer persoonlijk betreffen. Te midden van die onlusten, en toen deze het hevigst waren, maar nog niet tot daden van geweld waren overgeslagen, werd de Prins van Oranje onverwachts en tot verwondering van velen tot Voorzitter van den Ministerraad en van den Raad van State benoemd, terwijl hem tevens het opperbevel werd opgedragen over 's Lands schutterijen met den titel van Kolonel-Generaal. Wat den Koning hiertoe bewogen heeft is menigeen een raadsel gebleven. Ons dunkt echter 's Konings bedoeling duidelijk te zijn. De Prins van Oranje, geen betrekking bekleedende, was uit den aard der zaak Eerste onderdaan. Door het bekleeden dezer betrekkingen werd hij nu Eerste Staatsdienaar en belette hem de Koning hierdoor aan zijne bekende genegenheid voor België den ruimèn teugel te vieren. Het was een kabinets coup d'état van Willem I, zeer fijn uitgedacht, maar die den Prins van Oranje van zelf in groote moeilijkheden moest brengen. Nogtans gehoorzaamde hij aan den wil des Konings. »Hij was,» zeide hij »zoozeer overtuigd, dat het geluk van het Rijk afhing van de overeenstemming van den Koning en het volk, dat hij zich verplicht achtte, tot bevordering daarvan met al zijn vermogen mede te werken.» Deze dubbele betrekking gaf den Prins van Oranje veel arbeid, dien hij echter met welwillendheid verrichtte. Het ontging hem niet dat er veel onrust in het zuidelijk gedeelte des lands heerschte, aangestookt door de Epidemische revolutie van Frankrijk; doch wat hem het meest smartte was, dat ook de schutterij in België hier en daar naar de stem der oproermakers geluisterd had, en hem, toen hij ze in oogenschouw nam, niet met de gewone geestdrift ontving, maar mokte en mompelde en slechts te nauwernood aan de bevelen voldeed. Er was voor hem geen twijfel meer: eerstdaags zou de smeulende vlam uitbarsten.

STRIJD EN AFWACHTING.

1830—1840.

Wee, wee der stad, waar plannen broeien,
Waar muitzucht mokt en ondank mort;
Waar 't volk zich wringende uit zijn boeien,
Verwoed zijn eigen rechter wordt.
Daar trekt met zijn geklauwde vuisten
Het oproer aan het klokkenkoord,
En zij, wier klanken vrede ruischten,
Roept huilend tot den broedermoord.

SCHILLER

DERDE HOOFDSTUK.

STRIJD EN AFWACHTING.

Den 26^{en} Augustus 1830 kwam te 's Gravenhage het bericht, dat te Brussel een oproer was uitgebarsten. Prins Frederik, die het opperbewind voerde over alle strijdkrachten des lands, wist zeer goed wat hij doen moest: hij zond oogenblikkelijk bevel naar Gent, Antwerpen en Breda om vier bataljons Infanterie, drie eskadrons Huzaren, twee eskadrons Dragoners, benevens eene batterij Rijdende Artillerie en Veld Artillerie, alles wel gewapend en van munitie voorzien, naar Brussel te doen oprukken en daar nadere orders af te wachten. Een van 's Prinsen Adjudanten was de nacht daaraanvolgende reeds te Brussel gekomen, om den Bevelhebber der Koninklijke troepen versterking toe te zeggen. Maar anders was het met den Prins van Oranje. Deze een geboren krijgsman, die het met der daad bewezen had het zwaard te kunnen gebruiken, moest zich als Eerste Staatsdienaar terstond naar den Koning op het Loo begeven, hem van het gebeurde kennisgeven en zijne bevelen vragen. De Koning vertrok onmiddellijk met den Prins naar den Haag. In den daarop volgenden ministerraad gaf de Prins als zijne meening te kennen, dat het oproer door kracht van wapenen moest bedwongen worden, om alzoo de rechten der kroon tegenover het volksgeweld te handhaven; doch tevens, dat zoodra de rust hersteld was, het volk waarborgen moest hebben voor de toekomst, daar naar zijn gevoelen de Belgen billijke wenschen hadden te kennen gegeven, die on vervuld waren gebleven. Maar de Koning zoowel als de Minis-

terraad waren de meening van den Prins niet toegedaan; de Koning riep eene buitengewone vergadering der Staten-Generaal tegen den 13 September bijeen — en wees het verlangen van den Prins af om den in veler oog gehaten Minister van Maanen ontslag te verleen. Voorts droeg de Koning aan zijne beide zonen op zich naar de zuidelijke gewesten te begeven, om zooveel in hunne macht was personen en eigendommen te beschermen en zich van den waren staat van zaken te verzekeren, ten einde daarvan den Koning verslag te geven en hem de geschikte maatregelen voor te dragen, om de gemoederen tot bedaren te brengen. Deze opdracht ging van de verwachting uit dat zoodra de beide Prinsen zich met eene krijgsmacht vertoonen zouden, de oproermakers wel bevreesd zouden worden en de wapenen nederleggen. Maar de Koning, hoe goed een rekenaar hij ook was, had vergeten dat een smeulend vonkje geen drie dagen behoeft om in volle vlam over te slaan. Toen de Prinsen op Belgisch gebied kwamen, bleek hun dat zij niets anders konden doen dan òf van de wapenen gebruik te maken, òf de eischen der oproermakers in te willigen. Maar zonder de machtiging des Konings mochten zij tot geen van beiden overgaan. Zoo zij echter het eerste gedaan hadden, voorzeker België ware voor ons niet verloren geweest, Koning Willem I zou veel verdriet en ons land veel geld bespaard zijn. Doch God had het anders beschikt.

De beide Prinsen begaven zich naar het Hoofdkwartier te Vilvoorde en van daar naar het Paleis van Laeken, ten einde te beproeven de oproerlingen door middel van milde bewoordingen tot rust te brengen. Doch dit gelukte niet. De nieuw gevormde Burgerwacht, die het voorkomen aannam, alsof zij het goede wilde, had uit haar midden eenen raad gekozen, die met de Regeering tot de handhaving der rust en orde zou medewerken. Eene députatie, bestaande uit den graaf Felix de Merode, Palmaert (den vader), Frédéric de Sécus, Gendebien en Baron Joseph d'Hoogvorst, begaf zich uit Brussel op weg naar den Haag, om den Koning een adres aan te bieden. Op reis derwaarts ontmoetten zij de Prinsen te Merxem, en werd

hun door dezen medegedeeld dat de Koning reeds gedeeltelijk aan hun wensch had voldaan door de bijeenroeping der Staten-Generaal; maar verre van zich hierdoor te laten terughouden, zetteden zij de reis naar den Haag voort, daar hunne hoofdbedoeling was nog iets anders van den Koning te vorderen, onder anderen de afzetting van den Minister van Maanen, een nieuw verkiezingsstelsel, verantwoordelijkheid der Ministers, enz.

Te Antwerpen heerschte groote gisting, maar door de bemoeiingen van Generaal Chassé, die daar zijn hoofdkwartier had, de waardige houding der Prinsen en het verstandige gedrag van vele burgers, kwam het daar vooreerst niet tot eene uitbarsting, en zond de Prins van Oranje zijnen Adjutant, Graaf de Cruquembourg naar Brussel, ten einde de Hertogen van Aremberg en van Ursel tot een onderhoud met hem uit te noodigen. Tevens had gemelde Adjutant in last den Bevelhebber der Burgerwacht, Baron van der Linden d'Hoogvorst, naar het Hoofdkwartier der Prinsen te ontbieden. Met gezegden Bevelhebber verschenen tevens de heeren van der Smissen, Hotton, Graaf van der Burgh, Rouppe en Sylvain van de Weyer, voorgevende in last te hebben den Prins van Oranje te verzoeken binnen Brussel te komen. De Prins van Oranje en zijn broeder toonden zich bereid aan dat verzoek te voldoen, echter onder voorwaarde: »dat zij door de militaire macht zouden worden gevolgd, ten einde het bewaren van de rust gemakkelijker te maken; dat de onwettige kleuren en vlaggen afgelegd en weggenomen, en de teekens van het wettig gezag, die door de verwaasde menigte waren verwijderd, weder op hunne plaats zouden hersteld worden." Deze voorwaarde was niet naar het genoegen der Belgen, en andermaal werd den Prins eene députatie, toegezonden om verandering van voorwaarden. Deze députatie bestaande uit den Baron de Sécus, den Majoor van der Smissen, den Prins de Ligne, Man, Delfosse, Michiels en Feichman, vertrok nog denzelfden dag naar Laeken en keerde 'savonds naar Brussel terug, maar kon, wegens de barricaden, die middelerwijl door het volk opgeworpen wa-

ren, slechts met moeite de binnenstad bereiken. Zij brachten het bericht over dat de Prins van Oranje den volgenden dag binnen Brussel zou komen, alleen vergezeld van zijnen staf. Prins Frederik kon zijnen broeder niet vergezellen. Hij was met het opperbevel over de troepen belast en kon hem te hulp komen, wanneer er gevaar mocht ontstaan. Eenigszins ongerust over de schrede, die de Prins van Oranje ging doen, gaf hij te kennen dat het hem moeilijk zou vallen het juiste tijdstip te weten te komen, wanneer die hulp noodig zou zijn; maar zijn broeder gaf hem, bij het afscheid, tot antwoord: »Er zal er altijd wel een zijn dien ik u zenden kan.»

Behalve in Spanje en op de velden van Waterloo heeft de Prins van Oranje nimmer in zoo groot levensgevaar verkeerd als in de dagen van 1 tot 3 September 1830. Vergezeld van zijn staf en gekleed als Generaal van het Nederlandsche leger, rijdende op een schoon Arabisch paard, trok hij de brug over en werd door de Burgerwacht met een »Leve de Prins!» begroet, welke groete de Prins beantwoordde met een: »Leve de Koning!» De Laekenpoort was versperd en moest de Prins door eene zijdeur, die zoo nauw was, dat slechts een ruiter te gelijk er door heen kon, binnen de stad komen. Maar hier werd het moeielijk den weg te vervolgen: behalve de Burgerwacht, grootendeels in blauwe kielen gehuld en van wonderlijke wapens voorzien, drong het volk, met onheilspellende gebaren, door alle in- en uitgangen heen. Overal waren barricades aangebracht, meest allen in eenen nacht door saamgerot volk uit alle vreemde bestanddeelen vervaardigd. Niettegenstaande de Prins van Oranje het gevaar zag, waarin hij zich begeven had, behield hij zijne kalmte en sprak hier en daar een uit het volk minzaam toe, welke woorden dikwijls met uitjouwingen beantwoord werden. Bij het Marktplain gekomen, wilde de Prins den kortsten weg naar zijn Paleis inslaan, — maar het volk belette hem dit onder wild en woest getier, terwijl men zich niet ontzag hem met pieken en lansen te dreigen. Door het schreeuwende volk, dat naar geene rede wilde luisteren, meer en meer in het nauw gebracht, sloeg het paard, dat de Prins bereed, achteruit en trof een man. Dit zette nog meer kwaad bloed, en niette-

genstaande den gekwetste door den Prins, grootmoedig als hij altijd was, eene som gelds ter vergoeding werd toegezegd, wordt het volk, onder gejouw en dreigingen, nog dreigender. De Prins begrijpt dat hij thans door eene rassche wending een einde aan dit gevaar moet maken. Zijn paard de sporen gevende, rent hij door de volksmenigte heen, springt de eene barricade na de andere over en bereikt, altijd nog in levensgevaar verkeerende, daar het gillende gepeupel hem achtervolgt en men zelfs stoelen en tafels uit de vensters werpt om hem te treffen, — te drie ure het plein van zijn Paleis. Bij de straat de l'Hopital ware hij bijna het slachtoffer van een dwaas geworden. De daar geplaatste schildwacht den Prins in vollen galop ziende aankomen legt het met scherp geladen geweer op hem aan, en stond op het punt van los te branden, toen een officier deze dwaling gelukkig bemerkte en de wacht onder het geweer deed komen.

Op het Paleis gekomen wendde de Prins het woord tot d'Hoogvorst: »Gij hebt op verbeurte van uw hoofd u aansprakelijk voor mij gesteld, — houdt gij aldus uwe beloften en hebt gij den zoon uws Konings alleen in deze stad gelokt, om hem prijs te geven aan al de beleedigingen van het grauw! Is dit de trouw der Belgen!» De hoofden der Burgerwacht, benevens Aremberg en Ursel, trachtten den Prins gerust te stellen, voorwendende dat de beleedigende houding niet die van het Belgische volk, maar van een troep schooiers was, en de Prins, dit voor waarheid aannemende, betoonde zich weër even minzaam alsof niets van dien aard ware voorgevallen, en benoemde eene Commissie, die de noodige maatregelen tot herstel der kalmte beramen en hem deze voorstellen zou. De Generaal-Majoor, Graaf van Bylandt, had uit vrees, dat de komst van den Prins te Brussel heillooze gevolgen mocht hebben, tegenover het Paleis van den Prins eene brug over den stadsmuur doen slaan, die Z. K. H. in geval van nood een veiligen aftocht verzekerde, maar zoodra als de Prins vernomen had dat het volk hierover gemord had, was door hem bevel gegeven die brug af te breken. Voor het Paleis wachtte de kleine Koninklijke krijgsmacht (bezetting) den Prins op. Deze manschappen hadden — waarschiijn-

lijk door de besluiteloosheid van Bylandt — zure dagen en nachten doorgebracht en aan beleedigingen van het gepeupel bloot gestaan. De Prins inspecteerde vluchtig deze troepen en werd door hen met gejuich ontvangen.

Den volgenden morgen kwam de Commissie bijeen, en des middags noodigde de Prins eenige aanzienlijke mannen aan zijne tafel. Daar buiten echter school het volk onheilspellend bijeen. Gedurig werden er oproerige kreten vernomen en het gerucht drong de eetzaal binnen dat het volk uit de benedenstad kwam aanrukken. Men riep d'Hoogvorst naar buiten, die opstond om te vertrekken. »Mijnheer d'Hoogvorst,» riep de Prins hem toe, »vergeet niet dat gij op verbeurte van uw hoofd voor mij instaat.» En toen ook Bylandt wilde heengaan, daar men hem verwittigd had dat er een aanval op het Paleis beraamd werd, zeide de Prins, zoo kalm mogelijk: »Generaal, gij zult wel denken aan de bevelen, die ik gegeven heb, om u tot den laatsten man te verdedigen, en mij te waarschuwen als het tijd is den degen te trekken.» Het geschreeuw voor het Paleis werd met elke minuut heviger, en toen men den Prins bezwoer zich onder de bescherming der troepen te plaatsen en de stad te verlaten, was zijn antwoord: »Mijne zending is nog niet afgelopen; morgen zal de Commissie haar werk ten einde brengen, en ik moet althans met François I kunnen zeggen: Tout est perdu hors l'honneur.» Het gelukte echter van de Weijer het volk, dat op het plein stond, tot bedaren te brengen, en zoo ging de avond tamelijk rustig voorbij.

Inmiddels was de Commissie met haren arbeid gereed. Vooruit was het te berekenen welke maatregelen zij zou willen voorslaan, vooral sedert de Deputatie uit den Haag teruggekeerd was, die de Koning wel goedgunstig ontvangen, maar geen bevredigend antwoord gegeven had. Willem I had zijne toegeeflijkheid geheel daarvan afhankelijk gemaakt, dat men de troepen met de Prinsen moest ontvangen. De Commissie drukte haar gevoelen uit dat aller wensch was eene scheiding van de beide deelen des Rijks. De Prins beloofde het zijne te doen om deze te bewerken, maar onder voorwaarde dat België trouw zou zweeren aan de dynastie

en dat in geval de Franschen het land zouden willen binnenrukken, de Belgen met hem den vijand zouden buiten drijven. Dit werd met een »leve de Prins! Ja! Ja!» beantwoord, en toen hij hierop »Leve de Koning!» uitriep, bleek het hoe Willem I gehaat was. Er ontstond een gemor, een gemompel. »Neen, neen!» was de algemeene kreet, »Leve de Prins! Leve de vrijheid! Leve België!» Men drong bij den Prins aan zich aan het hoofd der beweging te stellen. »Wees gij onze Koning!» riep men uit. »Blijf, Prins, bij ons!» Thans volgde een aandoenlijk tooneel van gehechtheid aan den oudsten zoon des Konings, een tooneel dat hem zichtbaar aandeed, vooral toen men hem met doeken en linten toewuifde. Gelukkig liet hij zich door dit gevaarlijke oogenblik niet wegslepen. Zich vermannende en de rechterhand op het hart leggende, zeide hij: »Ik bedank u voor de gevoelens, die gij jegens mij aan den dag legt; maar als Eerste onderdaan des Konings ben ik u het voorbeeld van gehoorzaamheid schuldig. Mijn hart is altijd met u geweest, maar ik wil niet iets doen, waardoor ik uwe achting zou onwaardig zijn. Hebt geduld. Ik hoop spoedig in uw midden terug te komen met berichten, die u voldoen zullen. Tot dan, vaartwel!» Voordat de Prins de zaal verliet, werd hem nog voorgesteld bevel te geven dat de troepen de stad zouden ontruimen, een voorstel dat de Prins in bedenking nam en daarna bij zijn vertrek uit de stad deed uitvoeren.

Tegen half drie ure verliet de Prins Brussel. De Burgerwacht deed hem uitgeleide, maar kon wederom de beleedigingen van het volk niet afweren. In de vlakte van Mon-Plaisir werden de daar aanwezige soldaten hem gewaar en verwelkomden hem allerhartelijkst, waarna de Prins zich naar het Hoofdkwartier bij Prins Frederik begaf. Na eene wapenschouwing der troepen van het garnizoen te Brussel, dat te 4 ure te Vilvoorde aankwam, vertrok de Prins naar den Haag. Algemeen was de vreugde hem weder te zien; te Rotterdam trok het volk zijn rijtuig als in triomf door de stad, maar niet minder was men verheugd in de Residentie, toen men hem eindelijk terug had, voor wien menig vaderlandsch hart vol bezorgdheid en onrust had geklopt.

De Prins, schoon door zijnen vader geprezen, mocht bij den Koning niet de gewenschte voldoening vinden. Willem I wilde niets weten van milde toezeggingen aan »onruststokers." Hij wilde alleen langs den regelmatigen weg tot veranderingen overgaan en hiertoe waren de Staten-Generaal bijeengeroepen. Pijnlijk was dit besluit des Konings voor den Prins, maar nog pijnlijker toen hij vernam, dat de Koning zijnen broeder bevel had gegeven Brussel binnen te rukken en de orde aldaar met het geweld der wapenen te handhaven. Wij weten hoe ongelukkig deze onderneming afliep. Den 23sten September 1830 met 8000 man de stad binnengedrongen, was Prins F r e d e r i k, wegens de overmacht der oproerlingen genoodzaakt, haar drie dagen later weder te verlaten. Had hij van zijn geschut mogen gebruik maken, wellicht zou hij de bovenhand gehad hebben, maar het bezigen van dergelijk geweld scheen hem verboden te zijn en moest hij den weg der onderhandeling inslaan. Zoowel door de eischen der Belgen gedrongen, als ook door stemmen uit Noord-Nederland aangespoord, ging de Koning er toe over, bij besluit van 4 October 1830, den Prins op te dragen: »tijdelijk in 's Konings naam het bestuur waar te nemen over al die gedeelten der Zuidelijke gewesten, waar het grondwettig gezag erkend werd, en alle middelen aan te wenden die gedeelten, waar de orde was gestoord, tot het wettig gezag terug te brengen," waarbij hem Antwerpen als Residentie aangewezen werd. Oogenblikkelijk begaf zich de Prins naar zijne nieuwe Residentie, maar zijn verblijf en waardigheid aldaar zouden slechts van korten duur zijn en een bron van verdriet voor hem worden. Meer en meer openbaarde zich een aan het Huis van Oranje vijandige geest. De stemmen naar eene formeele scheiding werden steeds luider, en toen de Koning begreep dat de erkenning van het grondwettig gezag in de Zuidelijke provinciën geheel had opgehouden, ja zelfs dat de Prins zoover gegaan was de onafhankelijkheid van België te erkennen en zich aan het hoofd der beweging wilde stellen, — herriep de Koning de volmacht aan den Prins verleend en benoemde Generaal D i b b e t s tot bevelhebber van Maastricht en Generaal C h a s s é in diezelfde betrekking te Antwerpen. De Prins

verliet hierop deze stad, na nogmaals den Belgen, bij eene Proclamatie van 25 October 1830 verzekerd te hebben, dat zijne wenschen steeds voor hen zouden zijn en hij tot hun welzijn zou medewerken. Vooraf echter bracht hij een afscheidsbezoek aan Generaal Chassé op de Citadel. Het was hem niet ontgaan dat de Hollandsche officieren stuursch tegen hem geworden waren, en hoewel hij zich onschuldig gevoelde, en gedrongen door de omstandigheden stappen had gedaan, die door de meeste Noord-Nederlanders veroordeeld werden, zoo was hij zich toch bewust als man van eer gehandeld te hebben. Zijne bedoelingen waren goed geweest en daarom griede het hem door zijn vader en diens onderdanen miskend te worden. Een en ander deelde hij den Generaal mede, van wien hij een hartelijk afscheid nam 1), van verre niet vermoedend dat deze kort na zijn vertrek de stad zou bombardeeren, daar, zoodra de Prins zich verwijderd had, het oproer binnen hare muren losbarstte.

Het was geen aangename terugreis voor den Prins van Oranje. Hij wist dat hij door zijnen vader, die hem openlijk verloochend had, niet vriendelijk ontvangen, noch door de Hollanders verwelkomd worden zou. Op zijne reis vertoefde hij in het gehucht Willemsdorp tegenover den Moerdijk, om daar de bevelen des Konings af te wachten, en dat zijn hart in die uren onrustig klopte, wie zal het tegenspreken? Maar zoo het waar is dat de Prins van Oranje zich niets te verwijten had, zoo zijn hart hem niet veroordeelde tegen beter weten gehandeld te hebben en zijns Konings bevel ongehoorzaam geweest te zijn, — welnu, in die eenzame Postherberg was een plekje, waar hij zijn gemoed kon uitstorten voor Hem, die in het verborgen ziet en wien de klachten niet te veel zijn, maar die immer een geopend oor heeft voor allen die tot Hem roepen en een Vriend blijft ook dan als alle vrienden ons verlaten. Doch tot zijne groote vreugde bleef de miskende Vorst niet lang alleen: zoodra de Prinses van

1) Toen de Generaal Chassé bij gelegenheid van dit bevel zijne troepen voor den Prins liet défileeren, en na afloop daarvan den degen weder in de schede wilde steken, wat hem eerst na groote moeite gelukte, zeide de Prins lachend tot hem: »Papa Chassé, hij gaat er beter uit dan in.»

Oranje tijding had bekomen van het verblijf des Prinsen , spoedde zij zich met hare beide zonen Wille m (thans onze Koning) en A l e x a n d e r naar Willemsdorp tot haren ge- maal , om de droeve wolken van zijn voorhoofd weg te wis- schen en hem moed en hoop voor de toekomst in te fluiste- ren. Vier dagen verwijlde het Vorstelijk gezin in deze on- aanzienlijke herberg , waarlijk geen verblijf, dat eenigszins voor een Koninklijk gezin ingericht was. Doch waar vrede en liefde bed en tafel spreiden , daar wijken vrees en be- kommering. Ons dunkt, die vier dagen — zoo zij ook niet tot de roemrijkste uit het leven van Wille m II gerekend kunnen worden — zijn zeker voor hem vreedzamer en geluk- kiger geweest , dan toen hij zich te midden van kruitdamp en het gewoel van strijders bevond. En zoo ooit onze Koning Wille m III vragen mocht hoe wisselvallig het lot ook voor Vorsten is, moge hij zich den 27sten October 1830 voor den geest brengen , toen hij aan de hand zijner moeder de ne- derige Postherberg te Willemsdorp binnentrad.

Den 31sten van Wijnmaand werd de Prins van Oranje bij den Koning ontboden en hem door zijnen vader eene zending naar Londen opgedragen , waar zich de conferentie van de gezanten der vijf groote Mogendheden bezighield met het lot over België en Nederland te werpen. Vreemd was deze opdracht des Konings. Hij wist immers wel dat zijn oudste zoon de terughoudendheid noch het Gamaliëls karakter van een diplomaat bezat ; dat , om aan dergelijke conferentie deel te nemen het bloed koud moet zijn als dat der visschen en het wezen iets anders moet uitdrukken dan wat men meent. Maar waarschijnlijk zond de Koning hem slechts daarheen om hem eenigen tijd van het hof te verwijderen , — nogtans niet om hem op te vroolijken, want de vier maanden, die de Prins van Oranje te Londen doorbracht , hebben er veel toe bijgedragen zijn gemoed te schokken en hem in eene spanning te brengen , die allernadeeligst op zijne gezondheid heeft gewerkt.

Het is ons bekend uit het leven van Wille m I hoe par- tijdig die conferentie omtrent Nederland is geweest en dat En- geland niet alleen de scheiding van België begunstigde maar

't ook doordreef dat Prins Leopold de kroon van België verkreeg. Een en ander werd door Koning Willem I beantwoord met de verklaring dat hij zich hield aan de Acte van Scheiding, aan de conferentie voorgesteld, en »dat hij den persoon, die de Souvereiniteit van België aannam, zonder vooraf die Acte onderteevend te hebben, zou beschouwen als zijn vijand, en hij zich verplicht zou rekenen de toevlucht tot zijne eigene middelen te nemen en de toegevendheden te doen ophouden, die niet meer zouden kunnen overeenkomen met de in- en uitwendige zekerheid van den Staat, noch met de belangen zijner getrouwe onderdanen.” In weerwil van deze verklaring nam Prins Leopold de Belgische kroon aan, wel bewust dat Engeland en Frankrijk hem niet zouden alleen laten staan. Maar toen was het geduld van Willem I uitgeput, en na een bezoek aan het kamp te Ryen 1) op den 23 Juli 1831, verscheen, 29 Juli, het volgend Koninklijk besluit: »Onze beminde zoon, de Prins van Oranje, zal het Opper-Kommando over onze krijgsmacht aanvaarden en zich onverwijld aan het hoofd van het leger stellen.” Twee dagen later vaardigde de Opperbevelhebber eene dagorder uit voor het leger te velde, die algemeene tevredenheid verwekte, en groot was de geestdrift toen ikort daarop de Prins van Oranje, in naam des Konings, het voorwaarts! uitsprak. Het zwaard zou thans de ellenlange debatten vervangen.

De Prins van Oranje rukte, aan het hoofd van het Nederlandsche leger, naar de Belgische grenzen. Aan zijne zijde reed Prins Frederik, die als Kolonel-Generaal der Landmacht den Opperbevelhebber van het leger te velde zou behulpzaam zijn. In eene dagorder maakte de Prins het bevel tot het oprukken bekend. Hierin verklaarde hij ruitelijk, misschien in de keuze der middelen, om den Belgischen opstand te dempen, te hebben gedwaald, doch verzekerde tevens, dat al zijne daden, woorden en bedoelingen geen ander oogmerk hadden, dan grootere onheilen te voorkomen.

1) Bij gelegenheid van dit bezoek aan het kamp te Ryen waren drie geslachten tegenwoordig: Willem I, de latere Willem II en onze beminde Koning Willem III, — een bezoek, dat waarlijk wel gedenkwaardig mag heeten.

Het slot dier dagorder luidde aldus: »Thans hoop ik u met het zwaard in de vuist te overtuigen, dat het bloed der Nassaus nog in mijn aderen vloeit, en dat geen offer mij te zwaar zal zijn, om het geluk te verzekeren van dien geboortegrond, voor wiens onafhankelijkheid onze voorouders zoo dikwerf met een gewenschten uitslag legermachten hebben bestreden, die de hunne ver in getal, maar geenszins in moed te boven gingen.» Dat dit den Prins ernst was sprak hij ook bij andere gelegenheden uit. »Wat ik in mijne dagorder van dezen morgen gezegd heb, zijn de gevoelens van mijn hart,» zeide hij tot eenige officieren; »ik hoop daarvan op het slagveld te doen blijken. Ons Vaderland verkeert in moeilijke omstandigheden, het heeft dappere mannen noodig. Met God moet onze rechtvaardige zaak zegevieren. Vertrouwen wij op God, mijne Heeren. Ik reken op het leger: »het kan stellig op mij rekenen.»

Het getal der troepen, uit 35898 manschappen bestaande, onder de bevelen van de Generaals van Geen, Saksen-Weimar, Meijer en Cort Heyligers, overschreed den 2^{den} Augustus de vijandelijke grenzen. Onmiddellijk vaardigde de Opperbevelhebber eene proclamatie uit aan de bewoners der streken, waarin zijne troepen doorgedrongen waren. Hij kende de opgewondenheid en in vele opzichten billijke verontwaardiging, die de Nederlandsche krijgslieden tegen de Belgen bezielde, maar wist tevens hoezeer kwaadwilligheid de bewoners der Zuidelijke gewesten tegen hunne voormalige broeders van het Noorden had opgezet. Zijne proclamatie ademde een geest van vrede en zachtmoedigheid. »Geene zucht naar overwinning of wraak, — sprak hij daarin, »bezielt het leger of zijnen aanvoerder. De Koning, mijn vader, zendt mij met geen ander doel herwaarts, dan om billijke en rechtmatige voorwaarden te verkrijgen van scheiding, tusschen de Gewesten, die hem getrouw bleven, en die welke zich aan zijne heerschappij onttrokken! Wij doen den oorlog aan, om des te spoediger een duurzamen vrede te bewerken. Aan de rustige bewoners van den grond, waarop ik thans sta, waarborg ik bescherming en veiligheid; zelfs ondersteuning beloof ik aan hen die de goede zaak zijn toe-

gedaan. Moge soms hier en daar eenige ongeregeldheid, dat altijd onvermijdelijk kwaad van een talrijk leger, worden gepleegd, elke klacht, die de inwoner doet, zal door de Legerhoofden worden gehoord. Op bewijs van het misdrijf zal de gestrengste straf volgen." Deze proclamatie werd gevolgd door eene dagorder aan het leger, waarin o. a. het volgende voorkomt: »Wapenbroeders! geene wraakzucht gaat onze legerspits vooruit. Den vreedzamen ingezetenen zeggen wij veiligheid en bescherming, den welgezinden ondersteuning toe. Noord-Nederland is nooit hun vijand geweest en ook nu niet, nu het zich, na vruchteloos alle middelen van vergelijk beproefd te hebben, genoodzaakt vindt, Gods beslissing tusschen hen en ons in te roepen. Verwart het goede gedeelte des volks geenszins met diegenen, die zich eigenmachtig tot bestuurders hebben opgeworpen. Wij komen om hun en ons zelve den vrede weder te geven, en die verstandhouding te herstellen, zonder welke, noch voor Noord- noch voor Zuid-Nederland, immer rust, geluk of bloei mogelijk zijn; alsook om die verstandhouding voor de toekomst op onwankelbare grondslagen te vestigen. Wapenbroeders! ik reken daarom op uwe krijgstucht niet minder dan op uwen moed; beider vereeniging moet het kenmerk zijn van dat echte Vaderlandsche leger, waarover ik trotsch ben het bevel te voeren. Ik zal die krijgstucht des te nauwgezetter onderhouden, daar ik met de meeste zorg in al uwe behoeften zal trachten te voorzien. De militaire autoriteiten, van allen rang, zullen gehouden wezen de klachten der inwoners te hooren. Zoodra de feiten, die aan manschappen onder hunne orders, ten laste worden gelegd, bewezen zullen zijn, zal men de schuldigen straffen, naar al de gestrengheid der krijgswetten." 1)

Bij verandering van Hoofdkwartier verwisselden ook de verschillende divisieën van het leger van standplaats. De 1ste divisie verzamelde zich te Chaam, de 2^e te Alphen, de 3^e voor Eersel en Bergeyk, terwijl de kolonne onder bevel van den generaal Post zich te Alphen bijeen trok. De 4^e divisie,

1) Zie deze proclamatie en dagorder in de Staatscourant van 4 Aug. 1831.

met den Generaal Cort-Heyligers aan het hoofd, stond tusschen Eindhoven en Valkenswaard. Nog dienzelfden dag geraakten de voorposten der 1^e divisie te Sondereigen slaags met een Belgischen post van 400 man, die spoedig door het 2^e bataljon jagers tot Merxplas werd teruggedrongen. De 2^e divisie, wier voorhoede inmiddels tot Eel en Ravels was gemarcheerd, ontmoette den vijand, die een hardnekkigen tegenstand bood, doch door onze troepen, onder de oogen van de beide Vorstelijke broeders, geslagen werd. Op denzelfden dag, dat het Hoofdkwartier te Baerle-Nassau was verlegd en aldaar den nacht van den 2^{den} op den 3^{den} Augustus doorbracht, toog uit Breda een kolonne naar Groot-Zundert, eene andere naar Rozendaal, en eene derde was uit Bergen-op-Zoom naar den kant van Capelle getrokken. Beide laatstgenoemde kolonnes werden in den rug gedekt door een gedeelte der Zuid-Hollandsche schutterij en eenige compagnien van de 10^e Afdeeling. Ook van Maastricht tot aan Cadzand werden den 2^{den} Augustus zoodanige bewegingen gemaakt, dat men zeggen kon, dat het geheele leger te velde voorwaarts was gegaan en de Nederlandsche troepen den vijand op diens eigen grond gingen bestrijden. De Belgische troepen, die West-Wezel en Loenhorst hadden bezet, waren op het hooren van het geschut der Nederlanders naar Brescaet geweken en hadden zich aldaar, zoo goed doenlijk, vereenigd. Den 3^{den} Augustus rukte de 1^e divisie, bij het aanbreken van den dag, over Sondereigen en Merxplas naar Beers en Vorselaere. De Prins plaatste zich aan het hoofd dier troepen en reeds te zes ure in den morgenstond verliet het leger het hoofdkwartier Baerle-Nassau.

De sterkte der Belgische hoofdmacht was in twee legers gesplitst. Het zoogenaamde leger van de Maas telde tien duizend man met 24 kanonnen, en stond onder de bevelen van Generaal Daine, een man die de goedwilligheid van Koning Willem I slecht had vergolden. Diens hoofdkwartier was Hasselt en zijne troepen strekten zich uit tot in den omtrek van Roermond en Venlo. Het andere leger was gekantonneerd in de landstreek, die zich van de Schelde uitstrekt tot aan Gheel en Turnhout. Het noemde zich: het leger van de

Schelde en stond onder bevel van den Luitenant-generaal Baron de Tiecken de Terhove. De Prins van Oranje had zijn plan reeds gemaakt: 't was zijn voornemen zijn leger tusschen die beide Belgische legers te schuiven, het leger van de Maas te omsingelen, het andere af te snijden, en — zoo dit laatste hem niet gelukte — strijdende over Leuven naar Brussel te trekken.

Schoon wij geenszins het plan hebben om den gedenkwaardigen Tiendaagschen veldtocht uitvoerig te beschrijven, willen wij echter trachten alles te vermelden waaraan de held van ons boek persoonlijk deelnam, terwijl wij den belangstellenden lezer, die met alle bijzonderheden en bewegingen van het Nederlandsche leger wil bekend worden, naar andere geschriften verwijzen. 1)

Des middags van den 3^{den} Augustus ontving de Prins van Oranje reeds het bericht, dat Turnhout door de 2^e brigade der 2^e divisie, na een kort maar hevig kanonvuur, stormenderhand was ingenomen. Hij begaf zich met zijn staf oogenblikkelijk derwaarts en werd op de markt, door de troepen die zich in slagorde geschaard hadden, met luide geestdrift ontvangen. De Belgische vlag, die van een hoogen vrijheidsboom woei, werd nedergehaald, de boom onder luid hoezee! verbrand, en op bevel van den Prins van Oranje wapperde spoedig de Nederlandsche vlag van Turnhout's kerktoren. De inwoners schenen over de komst der Hollandsche troepen zeer tevreden te zijn; het Stadsbestuur bood den Prins een beker met eerewijn aan, maar deze werd door hem geweigerd, daar hij betuigde: »dat hij wel als handhaver van de rechten des vaderlands was gekomen, maar niet als een Vorst, die hulde begeerde." De Opperbevelhebber vestigde thans zijn hoofdkwartier te Turnhout, en uit het huis, dat de Belgische Generaal Niellon des middags had verlaten, schreef hij des avonds het legerbericht van dien dag aan den Koning, en den volgenden dag, uit het Hoofdkwartier te Gheel. Hier beval de Prins van Oranje, die vergezeld werd van zijn broeder,

1) Onder anderen: Van Kampen, de Tiendaagsche veldtocht, en J. H. v. Ingen, Verhaal enz. benevens Bosscha, Neerland's heldendaden te land.

dat het 2^e bataljon der 18^e Afdeeling zich in orde van bataille zou scharen, en toen dit geschied was, wendde hij zich tot den Majoor Tegelaar, — wiens bataljon zich bijzonder dapper gedragen en met geveld geweer den vijand, tusschen Eel en Raevens, bij Poppel, uit de huizen en het bosch verdreven had, — schonk hem in naam des Konings met een woord van dankzegging voor de eerste proef van moedbetooning op vijandelijken grond, het kruis der Militaire Willemsorde, en sloot hem als met de Ridder-Accolade broederlijk in zijne armen.

Inmiddels had Koning Leopold van zijnen kant toebereidselen gemaakt om het Nederlandsche leger op zijn overwinningstocht te stuiten. Het leger van Generaal Daine moest versterking hebben, en zoo hij — Koning Leopold — met het Scheldeleger niet te hulp kwam, zou de Prins van Oranje zijn doel bereiken. Daine wilde nog beproeven den 7^{en} Augustus tot het dorp Scherpenheuvel (Montaigu) door te dringen. Van zijnen kant moest de Opperbevelhebber van het Nederlandsche leger de vereeniging der vijandelijke troepen verhinderen, en hem bleef dus niets over dan te trachten Daine tot een slag te dwingen en — hem te verslaan. Dit besluit had de inname van Hasselt tengevolge en om onzen lezer eens eene proeve te geven van een legerbericht van den Prins van Oranje uit die dagen, deelen wij het hiervolgende mede, waardoor wij te gelijk een overzicht verkrijgen van de bewegingen der troepen en Daine's nederlaag. De Prins dagteekende dit legerbericht uit het Hoofdkwartier Curinghen, den 8sten Augustus 1831.

»Ik heb de eer Uwe Majesteit te berichten, dat het aan het leger van Uwe Majesteit heden heeft mogen gelukken, de vijandelijke troepen onder bevel van Daine, bekend onder den naam van Armée de la Meuse, te omvleugelen, Hasselt te doen verlaten, en op Tongeren terug te trekken. Uwe Majesteit zal voorzeker al het gewicht gevoelen van het bezetten van Hasselt. Dit punt toch opent ons gemakkelijke communicatiën met Maastricht en 's Hertogenbosch.

»Deze belangrijke operatie is op deze wijze tot stand gebracht:

»De troepen op den linkervleugel onder het bevel van den

Luitenant-Generaal Cort-Heyligers, rukten van Heusden voorwaarts tot Sonhoven. Tegelijkertijd formeerde ik een sterk korps tusschen Diest, Halen, Herck en Beerenbroek, houdende ik de stad Diest bezet door de Tweede brigade der Eerste Divisie onder den Generaal-Majoor Favange. Dit korps was samengesteld uit de Derde Divisie (Generaal Meyer) staande te Herck en Beerenbroek, en vergezeld door de Brigade lichte kavallerie, onder bevel van den Generaal-Majoor Boreel; te Halen de Eerste brigade der Eerste Divisie, onder bevel van den Generaal-Majoor Schuurman, waarbij zich de Luitenant-Generaal van Geen bevond; de brigade kurassiers, onder bevel van den Generaal-Majoor Post, en vier batterijen Artillerie en reserve ondersteunde deze brigade Infanterie. Het was mijne bedoeling, om, met dit korps, Daine door kracht van wapenen te noodzaken zijne stelling voor, in en om Hasselt te verlaten. Ik zelf bevond mij met mijnen beminden broeder, Prins Frederik, en den staf van het Hoofdkwartier, aan het hoofd der Derde Divisie. Het alzoo samengestelde korps zette zijne bewegingen voorwaarts, op den grooten weg van Diest naar Hasselt. Intusschen had ik aan de Tweede Divisie onder den Hertog van Saksen-Weimar het bevel gegeven, om uit St. Truyen voor het oogenblik op te breken, en zich voorwaarts te bewegen op Hasselt, ten einde het korps van Daine aan den kant van St. Truyen en Tongeren te omsingelen. Ik had redenen om te gelooven, dat de Armée de la Meuse ons te Hasselt wilde afwachten, of misschien zelfs ons in de richting van Diest aan te vallen. Mijne meening rustte hierop, dat de stellingen van Sonhoven en het dorp Houthalen nog laat in den vorigen avond (7 Aug.) door die armée bezet waren, en de lichte Kavallerie, onder bevel van den Generaal-Majoor Boreel, die de dorpen Kermpt, Herckenrode en omstreken inhiel, nog dienzelfden vorigen avond door eene sterke verkenning, van Hasselt komende, was aangetast geworden, en zelfs genoodzaakt zich achter de eerste brigade der derde Divisie te Beerenbroek terug te trekken. Het terrein waar de brigade stond was te veel met heggen en struiken bezet, om iets te kunnen uitvoeren. De Infanterie van

gemelde eerste Brigade der derde Divisie, onder bevel van den Kolonel Stoecker, dreef de verkenning onmiddellijk terug tot Kermpt, waarop zij weer naar Curinghen terugtrok. In en achter dit dorp trof ik heden morgen den vijand aan. Ik liet het dorp aanstonds door het korps Leidsche Jagers en de korpsen Noord-Hollandsche en Groninger Jagers en-tirailleur aantasten. Hierop scheen het, alsof uit het dorp een aanval op ons zou bewerkstelligd worden, waarom ik genoodzaakt werd eenige Bataljons te deployeeren en eene positie te nemen, rechts en links van den weg, dien wij veroverden. Mijn rechtervleugel steunde op het bosch van Steewoort, hetwelk door een der Bataljons der eerste Brigade derde Divisie bezet werd. De linkervleugel werd gedekt door het dorp Herckenrode; ook dit dorp deed ik tevens sterk bezetten.

»Tusschen de gedeployeerde Bataljons stond de Batterij Veld-Artillerie: en op mijn rechter-vleugel, tusschen het bosch en de bezetting van hetzelfde, stonden twee stukken Rijdende-Artillerie. De vertooning van zoo groot een aantal troepen was de waarschijnlijke oorzaak, waarom de vijand van zijne voorwaartsche beweging afzag. Ik hervatte derhalve mijne voorwaartsche beweging met de troepen, die in vermelde slagorde stonden. De korpsen Vrijwillige Jagers ageerden steeds en-tirailleur. Bij ons naderen van het dorp, ontruimde de vijand het onmiddellijk. Wij trokken er om en doorheen, en namen eene stelling op de hoogte van de andere zijde van het dorp en in het gezicht van Hasselt.

»Ik zond mijnen Adjutant, den Luitenant-Kolonel Van Tuyl, als parlementair naar de stad, om de militaire bezetting, zoowel als de ingezetenen te waarschuwen, dat, indien men de poorten niet terstond voor mij ontsloot, en tegen mijn bevel aan, zich durfde verdedigen, ik hen verantwoordelijk stelde voor de treurige gevolgen, die het innemen der stad door kracht van wapenen na zich zoude slepen. Spoedig keerde de Overste Van Tuyl terug met het bericht, dat de bezetting, zoowel als het geheele korps van Daine, zich op Tongeren terugtrok, en de achterhoede van hetzelfde op hetzelfde oogenblik de stad had verlaten. Hij meldde mij tevens,

dat de Burgemeester en Wethouders mij te gemoet kwamen, om veiligheid voor hunne stad van mij af te smeeken. Ik beloofde ze.

»Nu besloot ik de achterhoede van het vijandelijk korps terstond te doen vervolgen, en zoo mogelijk aan te tasten. Ten dien einde beval ik den Generaal-Majoor Boreel, met zijne Brigade en eene halve Batterij Rijdende-Artillerie de stad op een draf door te trekken en op den weg van Tongeren den vijand te vervolgen.

»De Generaal trof hem al dadelijk buiten de stad aan, en bracht met zijn Kavallerie en Artillerie hem geen gering verlies toe. Er ontstond weldra groote verwarring. De vijand vluchtte van alle zijden. Wij vervolgden hem tot aan het dorp Wimmertingen. Deze aanval van den Generaal Boreel had vooreerst ten gevolge, dat wij drie zes-ponds kanonnen en twee houwitseren en zeven caissons voor kanon en houwitseren veroverden, een aantal van omtrent honderd gevangenen van alle wapenen maakten, en tevens veel kavallerie- en treinpaarden in onze handen vielen, gelijk ook vele wagens, met equipement-stukken uit het magazijn van Hasselt beladen.

»De dérouté, hier aan den vijand toegebracht, had daarenboven nog dit andere gelukkige gevolg, dat de vijand, een gedeelte van den straatweg op Tongeren verlaten hebbende, door dwarswegen heen zocht te ontkomen, en de Hertog van Saksen-Weimar gelegenheid vond, op zijnen tocht van St. Truijen naar Hasselt, nog een getal van twee honderd gevangenen te maken, waaronder drie officieren.

»Mijn Hoofdkwartier is op dit oogenblik nog te Curinghen; morgen zal het te Hasselt gevestigd zijn. De stad is intusschen bezet door de Eerste Brigade der Derde Divisie, met welke de Luitenant-Generaal Meijer er zijn Hoofdkwartier geplaatst heeft.

»De Hertog van Saksen-Weimar zal morgen weder St. Truijen met de eene, en Looz met de andere Brigade onder zijn bevel gaan bezetten.

»De Brigade, die Diest bezet, zal zich morgen weder aan mij aansluiten, en Halen en Herck bezetten, latende alleenlijk eene sterke bezetting te Diest achter. De Luitenant-Generaal Cort-Heijligers staat te Sonhoven en omstreken.

»Het is mij ten hoogste aangenaam, om de troepen, onder mijn bevel, in de gunst van Uwe Majesteit aan te bevelen.

»Ik kan hunnen moed en hunnen ijver niet genoeg prijzen.

De Opperbevelhebber van het Leger,

WILLEM, Prins van Oranje.»

Hasselt was derhalve in ons bezit. De Prins had den Burgemeester dier stad, Baron de Cecil, die in gezelschap van twee Wethouders en een Roomschen geestelijke verschenen was, met zijne gewone minzaamheid ontvangen, en hen voor de veiligheid der stad ingestaan. In de stad vond de Overwinnaar eene menigte kleedingstukken, en bij die gelegenheid de uniform van een Belgisch officier der Infanterie bezien, toonde hij deze, inderdaad fraai gemaakte kleeding, aan eenige officieren en vroeg schertsend: »Wie wil dezen rok?» Bij deze woorden viel zijn blik op een aan Nederland getrouw gebleven Belgisch officier. »Ik bedank Uwe Hoogheid,» antwoordde die brave krijgsman. »Ik ben niet gewoon van rok te veranderen.» »Neen, zeker!» hernam de Prins met vuur, terwijl hij hem gulhartig de hand reikte, »ik weet, dat gij den uwen getrouw zijt, en niet gemakkelijk verandert.»

Koning Leopold wist nog niet dat Daine zulk een geweldige proef van Nederlandschen heldenmoed had ontvangen; hij verkeerde zelfs in het denkbeeld dat de Generaal van het Maasleger eenig voordeel had behaald, en daar hij geen onhandig krijgsman was verlangde hij er naar zich nu terstond aan het hoofd van het leger van de Schelde te plaatsen, om met dat van Daine vereenigd het verloren terrein te heroveren. En hiervoor bestond wel een gegronde hoop. Al had Leopold voor het oogenblik slechts zeventien duizend man en twintig stukken Artillerie, — met Daine's overschot verbonden zou dit tamelijk versterkt worden, en bovendien heerschte er in België zulk eene geestdrift dat er geene kleeding en wapenen genoeg waren, om de zich aanbiedende strijders voor een veldtocht uit te rusten. Alle wegen in België

waren vervuld met gewapende burgerscharen, en met recht kon men spreken, van een leger achter een leger.

De Prins van Oranje, hoe behoedzaam en omzichtig hij ook te werk ging, mocht echter zijne voorwaartsche beweging niet staken, te meer toen hij vernam dat Baron Van Boecop met de troepen uit Maastricht Tongeren bezet had. Hij nam derhalve dadelijk het besluit op Leuven los te trekken: Koning Leopold, die intusschen Daine's nederlaag had vernomen, en vermoedde dat de Nederlandsche troepen thans Leuven zouden willen aantasten, week terstond met zijn leger naar Aerschot en spoedde zich, gevat als hij was, naar Leuven, met het doel om onder de bescherming der wallen van die stad, het Nederlandsche leger staande te houden. Inderdaad was hem ook die snelle beweging goed te stade gekomen, want reeds den elfden Augustus stiet de voorhoede van den Prins van Oranje op de Belgische troepen en raakte met haar bij Boutersem handgemeen. De Divisie Meijer zou de vijandelijke stelling voor Leuven in het front aantasten, terwijl de Divisiën van Geen en Saksen-Weimar de beide flanken moesten omsingelen. Hierdoor hoopte de Prins het vijandelijke leger, niettegenstaande het met 20000 man Burgerwachts vermeerderd was, derwijze te omklemmen, dat het òf zich moest overgeven, òf hem als strijdend overwinnaar den weg naar Brussel zoo vrij laten. In zijn legerbericht van 11 Augustus uit het Hoofdkwartier Thienen meldde hij den Koning o. a. het volgende:

»Ik heb de eer Uwe Majesteit te berichten, dat ik heden mijn Hoofdkwartier te Thienen gevestigd heb, welke plaats door de tweede Brigade, derde Divisie, bezet is.

De eerste Brigade, derde Divisie, bezet Gomplich en heeft eene sterke voorhoede te Boutersem
 De eerste divisie staat op mijnen Rechtervleugel en bezet St. Joris Winghe en omstreken. Deze vereeniging van de krachten des legers heeft tot oogmerk, om morgen een aanval op Leuven te beproeven. In het dorp Boutersem is de voorhoede met den vijand handgemeen geweest. Het gevecht was op zich zelf niet veel beduidend, doch het deed ons het verlies betreuren van den Luitenant-Kolonel

Valkenburg, die de Groningsche Jagers kommandeerde. Hij stierf aldaar een roemrijken dood."

In dienzelfden nacht ontving de Prins van zijnen vader het bevel om de vijandelikheden te staken, zoodra er een Fransch leger kwam opdagen, maar wijl hem hiervan niets bekend was, steeg hij in den morgenstond van den 12^{den} Augustus, te 5 ure, te paard, om den beslissenden slag te slaan. Die 12de Augustus zou een onvergetelijke dag worden. Weldra zou de zon over die velden opgaan, waarop menig Hollander, getrouw en moedig voor Koning en Vaderland strijdende, zijn laatsten zucht naast een stervenden Belg zou slaken, en waar de witte vederbos van Oranje, — gelijk in vroeger dagen een Hendrik IV van Frankrijk deed, — zijnen getrouwen, evenals in Spanje, bij Quatre-Bras, Waterloo en elders, de baan der overwinning zou aanwijzen. De Prins met den eenen voet in den stijgbeugel geklemd, zag dat een onbekende, in een blauwen kiel gehuld, hem naderde, en daar hij nooit gewoon was iemand af te wijzen, die hem spreken wilde, alderminst aan sluipmoordenaars dacht, liet hij toe dat deze hem naderde. Het was een boer, die schade geleden had bij een brand, en nu een verzoekschrift tot vergoeding deed, te meer daar die brand door inlegering veroorzaakt was. Terstond trok de Prins den voet terug, ziet vluchtig het verzoekschrift in en zich tot de hem omringende officieren richtende, vraagt hij hun om geld, »om veel geld." Een welgevulde goudbeurs wordt in de handen van den landman geworpen, die verbaasd over zulk een schat, en geheel buiten zich zelven van ontroering, en den hoogen rang van den Vorstelijken weldoener vergetend, hem om den hals valt en hem in zijne armen drukt.

Nu gaat het voorwaarts, — maar een dikke nevel bedekt den omtrek, zoodat het leger eerst te halfacht kon opbreken. Saksen-Weimar evenwel had reeds te 3 ure zijn bivouak verlaten en stond tegen twaalf uur op den IJzeren Berg in den rug der vijandelijke stelling. Generaal Meyer begaf zich ook op weg tot den frontaanval, en weldra geraakte men slaags met den vijand, die de voorste huizen van Bautersem spoedig moest ontruimen, doch achter het dorp eene sterke

stelling aannam, waar hij den uitweg met zijn kanon kon bestrijken. De Prins van Oranje, — als altijd vooraan waar het gold te strijden, en willende onderzoeken waarom de aanval niet op het middengedeelte van het dorp plaats had, — reed met zijn staf derwaarts. De vijand werd terstond dezen stoet van officieren gewaar en vuurde zijne kanonnen op dit punt af. Eenige staf-officieren waagden het den Prins opmerkzaam te maken, dat de vijand hem aan zijn vederbos herkend heeft en hij zich dus aan groot gevaar blootstelde. Maar de Prins gaf hun schertsend ten antwoord: »Geen nood, mij kunnen zij toch niet raken, daartoe zijn zij te onhandig; maar gaat gij henen mijnheeren, gij trekt aller oogen herwaarts.» Doch nauwelijks had de Prins dit gezegd of — het prachtige paard, dat hij bereed, stortte eensklaps neder: een kanonskogel had het edele dier het linker voorbeen weggenomen. Aller oogen waren terstond op den Veldheer gericht, die bij het wegzinken van het paard, uit den zadel sprong en zich tot de verschrikte officieren wendde met deze geruststellende woorden: »Ik heb niets, volstrekt niets, mijnheeren.» Hij maakte den voet uit den stijgbeugel los, en zich kalm tot zijnen adjudant Van Stirum richtende, zeide hij: »Stirum, gij zult voor mijn zadel zorgen.» 1) Terstond besteeg hij een ander paard, maar gaf bevel den aanval op den hoofdweg van het dorp te staken, om geen nutteloos bloed te vergieten, en zich te bepalen bij de omsingeling van de stelling des vijands, ten einde hem tot een terugtrekking te noodzaken. De Prins had goed gezien, en weldra werd het uitgevoerd bevel met den besten uitslag bekroond. De vijand werd verjaagd, en nam, zich overvleugeld ziende, de vlucht.

Nu lag Leuven voor den overwinnaar bloot en hoopte de Prins zoo niet heden, dan toch dat morgen de Nederlandsche vlag van de Brusselsche kerktorens zou wapperen. Maar de teleurstelling zou niet uitblijven, eene teleurstelling, die den held pijnlijk moest zijn, daar zij hem stuitte op den weg der overwinning.

1) Dit zadel was een geschenk van den Hertog van Wellington.

De Prins van Oranje was den straatweg naar Leuven opgerukt toen hem een Parlementair te gemoet snelde, gevolgd door eene députatie, die met den Opperbevelhebber van het Nederlandsche leger in onderhandeling wilde treden. Zij bestond uit Lord William Russel — tijdens den oorlog in Spanje 's Prinsen Adjudant —, een Belgisch officier in een blauwen kiel gehuld, met een trompetter der Belgische jagers en een geheel in het rood gekleeden koerier. De eerstgenoemde overhandigde den Prins eenen brief van Sir Robert Adair, zaakgelastigde van Engeland bij het Belgische Gouvernement, welke brief bij vergissing aan den Hertog van Saksen-Weimar was gericht, daar men in de meening verkeerde, dat deze met het opperbevel belast was. In dien brief gaf Sir Robert Adair te kennen, dat de Fransche Maarschalk Gérard met 50000 Franschen te Wavre stond, — een plaatsje tusschen Brussel en Tirlemont — welk leger, door Koning Leopold te hulp geroepen, voornemens was het voortdringen der Nederlandsche troepen te beletten. De Prins voerde met deze députatie het gesprek in de Engelsche taal, en bleef zeer kalm, maar wilde vangeen wapenstilstand weten, dan onder voorwaarde dat zich Leuven eerst aan hem overgegeven en hij zich vergewist had dat de Franschen reeds op Belgisch grondgebied waren gekomen. De députatie had geene volmacht om deze voorwaarde in te willigen en vertrok, terwijl de Prins bevel gaf tot voortrukken. Gedurende deze onderhandeling had de vijand gelegenheid gehad zich op den Pellenberg te versterken, maar werd door de 2e brigade, 2e divisie, spoedig uit deze gunstige stelling verdreven. Terstond na dit behaalde voordeel verscheen er een tweede parlementair, thans vergezeld door Sir Robert Adair zelf en van den Majoor in Belgischen dienst de l'Eau. Door beiden werd er bij den Opperbevelhebber sterk op aangedrongen het vernielend vuur te staken en een wapenstilstand te veroorloven. De Prins echter bleef op zijn stuk staan: Leuven moest eerst in zijne macht zijn, daar hierdoor het zegel op zijn overwinningstocht gedrukt werd. Dit was nu geenszins naar den zin van de Belgen en ook niet van Sir Robert Adair, die, de onverzettelijkheid van den

Lath. Bompk & Binque.

DE PRINS VAN ORANJE VOOR LEUVEN, 12 AUG. 1831.

Prins niet kunnende veranderen, beloofde alles in het werk te zullen stellen ten einde die voorwaarde volvoerd te zien. Spoedig na het vertrek van den Parlementair, meldde zich een Belgisch Overste aan met verzoek aan den Prins hem de voorwaarden der kapitulatie van Leuven te willen mededeelen. Deze werden door den Chef van den Generalen Staf, den Luitenant-Generaal Constant Rebecque, opgesteld en door den Bevelhebber van Leuven aangenomen. Aan de bezetting werd een vrijen aftocht met geweer, wapenen en ammunitie vergund en den Belgen een wapenschorsing tot den 13en Augustus, des middags te 3 ure, toegestaan. De overbrenger der aangenomen artikelen dezer kapitulatie was een officier der Brusselsche Schutterij. Toen hem de blinddoek was afgenomen herkende de Prins in hem een zijner vroegere vrienden en kon hij zich niet weerhouden op een toon van verrassing en spijt uit te roepen: »Ook gij Baudry onder mijne vijanden!» De Belg werd zeer getroffen, bloosde en gaf door een schouderophalen te kennen dat hij niet anders had kunnen handelen. Eenige oogenblikken later verscheen op den IJzeren berg, voor Leuven, een deputatie uit de stad: de Burgemeester, Wethouders benevens twee geestelijken, die den overwinnaar de sleutels van Leuven kwamen aanbieden, welk oogenblik door onzen teekenaar niet onverdienstelijk is wedergegeven. »Gedurende deze onderhandelingen — dus schreef de Prins aan zijnen vader — werd er een hevig kanonvuur uit en van de poort der stad Leuven op onze troepen gemaakt. De oorzaak niet kunnende beseffen, zond ik terstond den Kapitein van Stirum, van den Staf van Prins Frederik, als parlementair derwaarts, om den Bevelhebber der stad de reden te vragen van deze schijnbaar verraderlijke handelwijze. Spoedig keerde de Kapitein van Stirum met een officier terug, die zijn leedwezen betuigde over het gebeurde, en beweerde dat het geheel strijdig was met de stellige bevelen, die de Opperbevelhebber der troepen aldaar gegeven had. Wij betreuren door dezen aanval den dood van den Luitenant Prinsen, van de Artillerie, en het verlies voor den dienst van Uwe Majesteit van den overste Guillières, wien het linkerbeen door een ka-

nonschot werd weggenomen. Zijnen zoon, die als Adjudant van hetzelfde Regiment Kurassiers bij zijnen vader den dienst deed, trof hetzelfde ongeluk door denzelfden kogel." 1)

Reeds des middags van den 12^{den} Augustus werden de posten van Leuven door de Belgische aan de Nederlandsche troepen overgegeven. Het garnizoen vertrok en de eerste Brigade der derde Divisie van het Nederlandsche leger bezette de stad. De beide Prinsen verlieten in den voormiddag hun Hoofdkwartier te Thienen en begaven zich met hunne Adjudanten naar het veroverde Leuven. Pas hadden zij dit Hoofdkwartier verlaten of zij ontmoetten een Trompettermajoor van het Fransche leger, die door den Franschen Generaal Lawoestine, vergezeld van den overste Eksteen werd gevolgd. Dicht bij Leuven vervoegde zich ook de Fransche Afgevaardigde Belliard bij de Prinsen, om gezamenlijk over den terugtocht der troepen te onderhandelen. Terstond begaf zich de Prins van Oranje met den Luitenant-Generaal de Constant Rebecque, benevens de bovengenoemde Fransche Generaals in een huis aan de Stadspoort, en werd men het daar spoedig over de verschillende punten eens, waarna de Prins de Bataljons der 3^e Divisie die op de pleinen der stad stonden, inspecteerde en hun in hartelijke bewoordingen zijne tevredenheid betuigde. Nog dienzelfden dag vaardigde hij de volgende dagorder aan het leger te velde uit:

»Wapenbroeders! Gij hebt aan mijne verwachting voldaan. Ik vertrouwde op uwe dapperheid en uw onwankelbaren moed. Ik waardeer de lijdzaamheid, waarmede gij al de vermoeienissen doorgestaan, en u al dat gemis getroost hebt, hetwelk de krijgsmarschen in de nabijheid des vijands altijd vergezelt.

»Groot is uwe belooning, de zege onzer wapenen is volkomen.

»Na een veldtocht van te nauwernood tien dagen staan wij in het hart van België.

»Tweemaal ontmoetten wij den vijand; eerst te Hasselt, daarna bij Leuven, en dit was genoeg, om de twee Belgische

1) Zie Staatscourant van 14 Augustus 1831.

legers uiteen te slaan en in wanorde op de vlucht te jagen. Gisteren en heden stonden onze voorposten op twee uren afstands van Brussel, en geen Belgisch leger is er meer, om den intocht dier Hoofdstad te beletten.

»De Koning, mijn vader, heeft onze behaalde overwinning bij Hasselt met blijdschap vernomen. Door mij betuigt hij zijne innigste tevredenheid aan u, en aan de troepen van alle wapenen, die aan de vorige gevechten deelnamen, en hunne pogingen vereenigden, om dat leger te vernietigen, hetwelk onder den naam van leger van de Maas, zich onoverwinnelijk waande.

»Wij hebben nu onze taak volbracht. Wij hebben gedaan wat Koning en Vaderland van ons eischten. Wij hebben gezegevierd over den vijand, tegen wien wij ten strijde zijn gegaan.

»Met eere keeren wij weder naar onze vorige grenzen. Een talrijk leger uit Frankrijk rukt België binnen. Zijne voorposten raken de onze. Wij keeren terug, ten gevolge eener schikking tusschen onzen Souverein en den Koning der Franschen.»

Hoewel deze dagorder zeer vereerend was voor onze troepen, bleek toch hier en daar eenige ontevredenheid onder officieren en soldaten. 1) Aangemoedigd door eene overwinning gedurende eene reeks van tien dagen, was de ijver onzer krijgslieden zoo groot, dat zij zeer gaarne de wapenen tegen de ongenoodigde Fransche gasten zouden gekeerd hebben, te meer daar 't bekend was dat de Fransche troepen met groote overhaasting en niet genoegzaam uitgerust uit hunne kantonnementen opgebroken waren. Bij vele officieren heerschte de overtuiging dat zij zich niet behoefden te schromen zich met het Fransche leger te meten, en dat dit zelfs zeer noodzakelijk was. De Prins van Oranje een en ander hoorende en ziende — schoon innerlijk verheugd over den moed zijns legers — had echter geleerd te gehoorzamen, en moest strenge

1) Er wordt verhaald, dat toen de Hertog van Saksen-Weimar, die zich reeds met zijn korps achter Leuven bevond en daar handgemeen geworden was met den vijand, — het bevel ontving tot schorsing der vijandelijkheden, hij den degen verstoord ter aarde wierp, zeggende: »dat is het rampzalig werk der diplomaten.»

bevelen geven tot voorkoming van botsingen, die gevaarlijke gevolgen zouden kunnen naslepen en tot een Europeeschen oorlog aanleiding moesten geven. De Luitenant-Generaal de Rebecque werd naar het Hoofdkwartier van den Maarschalk Gérard gezonden, om met hem de middelen te beramen tot verhinderings dat de beide krijgsmachten in vijandige aanraking met elkander kwamen.

Den 14 Augustus des morgens te 10 ure begon de terugtocht der Nederlandsche troepen en verliet de 3e Divisie de stad Leuven. Tevens ontving de Prins van Oranje het bericht dat de Maarschalk Gérard zijn groot verlangen had te kennen gegeven om den Opperbevelhebber van het Nederlandsche leger te ontmoeten, en bepaalde de Prins dat deze ontmoeting den 16 Augustus te Thienen zou plaats hebben, waar hij zijn Hoofdkwartier vestigde in de herberg »De tinnen schotel.» Nu bleek de lafheid der Belgen. Steunende op den wapenstilstand en wetende dat de Nederlandsche krijgslieden terugtrekken moesten, kwamen zij in grooten getale Thienen binnen, bezetteden de huizen op de markt en sarden onze soldaten. Schoon bedaard en kalm gaf toch de Prins aan de twee Bataljons, die bij hem waren, bevel, te laden en de zijstraten te bezetten. De Adjudant van den Maarschalk Gérard, de Graaf de l'Aigle, die reeds vroeg in den morgen te Thienen was aangekomen, zag terstond den benarden staat van zaken in en reed pijsnel naar den Maarschalk terug, dien hij op den weg van Jodoigne aantrof. De Fransche Generaal, die veel achting voor den Prins van Oranje had, spoedde zich terstond met zijn staf naar Thienen en gaf bevel aan een regiment Infanterie, om zich met den stormpas naar de stad te begeven, ten einde alle botsingen tusschen Nederlanders en Belgen te voorkomen.

De beide Opperbevelhebbers stelden nu aan elkander hunne officieren voor en bood de Prins van Oranje zijnen gasten een prachtig ontbijt aan, dat ook beleefdelyk werd aangenomen, waarbij het niet aan betuigingen van bewondering over den moed van het Nederlandsche leger ontbrak. De Maarschalk Gérard, een soldaat uit de school van Napoleon, gaf luide zijne toejuichingen over het krijgstalent van den Prins

van Oranje te kennen en zeide onder anderen ten aanhoore van alle aanwezigen: »Uwe Koninklijke Hoogheid heeft met nagenoeg geïmproviseerde soldaten binnen weinige dagen een schoonen veldtocht volbracht.» 1)

De Prins van Oranje bleef in de stad totdat de Fransche troepen waren binnengerukt en verliet toen Thienen, terwijl de Maarschalk met zijnen staf hem tot op een grooten afstand van de stad uitgeleide deed, waarna de terugtocht van het geheele Nederlandsche leger regelmatig plaats had en dit reeds den 21sten Augustus op den Vaderlandschen grond was teruggekeerd.

Hoe men ook in Nederland dacht over den gesloten wapenstilstand en hoezeer men het ook bejammerde dat de diplomatie op zulke, voor Nederland dubbelzinnige wijze, was tusschenbeide getreden, — hierin was men het toch algemeen eens; dat het leger in den korten tijd van tien dagen doorslaande bewijzen van moed en zelfopoffering had gegeven. Men reikhalsde naar het oogenblik, waarop men aan de dappere krijgslieden de welverdiende hulde zou kunnen toebrengen.

Op den 23sten Augustus kwamen de beide Prinsen te 's Gravenhage aan. De reis naar de Hofstad was voor hen een onafgebroken zegetocht. De ingezetenen van de Residentie wedijverden met elkander om aan de beide Koningszonen hunne vreugde te kennen te geven. De Wagenstraten, de Veenestraat, Hoogstraat en het Noordeinde geleken op één bloemenhof. Reeds voordat het rijtuig der Prinsen de stad had bereikt, werden de paarden afgespannen en trokken eenige mannen dit onder luid gejuich voort. Bij het Paleis des Konings gekomen werd de Prins van Oranje, letterlijk, door het volk op de schouders gedragen en alzoo den grijzen Koning als in de armen geworpen. Aandoenlijk was het te zien hoe

1) Men verhaalt dat Koning Leopold kort na de wapenschorsing tot den Maarschalk Gérard zeide: »Ik vind toch den Prins van Oranje niet zoo groot als men wel beweert,» — waarop Gérard antwoordde: »Vergis u niet, Sire! De laatste krijgsbewegingen van dezen Prins herinneren ons Napoleon.»

teeder en hartelijk de vader zijne beide zonen omarmde. Die oogenblikken hebben al het leed vergoed wat de Prins van Oranje had moeten verduren. Nu was alle veete vergeten. Het volk jubelde en de Koning gaf zijne tevredenheid te kennen. Alreeds op den 21 Augustus had Willem I de verdienste van zijn oudsten zoon beloond door hem te benoemen tot Veldmaarschalk en hem twee van de bij Hasselt, op den vijand veroverde stukken metalen geschut te schenken, ten einde deze ter gedachtenis te plaatsen bij het Monument, dat reeds in 1815 te zijner eere te Soestdijk was opgericht. Van zijnen kant had de Prins van Oranje geen woorden genoeg om zijnen broeder, Prins Frederik, te prijzen. Bij eene dagorder, waarin hij aan het leger bekend maakt dat de Koning van voornemen was uit het bij Hasselt veroverd geschut gedenkteekenen te laten vervaardigen (Het Metalen Kruis), die de borst zouden versieren van ieder, die aan den afgevoeren veldtocht had deelgenomen, voegde hij er deze kennisgeving bij: »Maar dat het leger op één wenk marschvaardig was, en krijgstucht en wapenhandel kende, dat heeft het te danken aan de onvermoeide zorgen van mijn geliefden broeder, den Admiraal en Kolonel-Generaal. Daarom heeft de Koning op mijne voordracht terstond besloten, de groote verdiensten van den Admiraal en Kolonel-Generaal, die mij steeds behulpzaam was en aan mijne zijde streed, te beloonen met het Groot-Kruis der Willemsorde." 1)

Van de verdere eerbewijzingen, die den Prins, zelfs uit den vreemde, ten deel vielen, ook van zijn triumftocht binnen Neerland's Hoofdstad, zullen wij niet gewagen. Het zijn onvergetelijke dagen geweest voor Oranje en Nederland, dagen van onafgebroken feestvieringen, die van den 23sten Aug. tot 19 September aanhielden, en wier feestvreugde geheiligd werd door menigen plechtigen dank- en bedestond, waartoe de Koning de Nederlandsche natie had uitgenoodigd. En het was goed dat ons volk tot het gebed geroepen werd, want schoon ook voor het oogenblik het zwaard in de schede stak, de wapenen waren nog niet ter zijde gelegd. Er smeulde

1) Zie Staats-Courant van 22 Augustus 1831.

nog menige vonk onder de asch, en het vaderland verkeerde nog niet geheel buiten gevaar.

Wij hebben in het leven van Willem I uitvoerig het status quo en 's Konings volhardingsstelsel beschreven, dat in ons vaderland veel gemor en ellende te weeg bracht. Grootte ontevredenheid heerschte er ook onder het gedeelte des legers, dat werkeloos op onze grenzen bleef liggen, en waardoor onze schatkist niet weinig schade leed. De Prins van Oranje hield acht jaar achtereen zijn hoofdkwartier te Tilburg en sprak het meer dan eenmaal onverholen uit, dat hij en het leger gereed waren, zoodra de Koning bevel gaf de vijandelikheden te hervatten. Gelukkig echter kwam het er niet toe, schoon België ons menigmaal sarde. Dat de Prins aan de mogelijkheid van een nieuwen oorlog dacht, bewijst de brief, dien hij den 14den December 1832 aan Generaal Chassé schreef, en waarin hij het gedrag van dat legerhoofd gedurende de belegering der Citadel prees. Daarin spreekt hij ook van de waarschijnlijkheid, dat ook hij er op rekent door de Franschen aangevallen te zullen worden, die hij alsdan een blijk van den moed der Nederlanders hoopt te geven. Maar de Citadel viel, de Franschen keerden weder naar hun land — en het status quo bleef aanhouden.

Van tijd tot tijd maakte de Prins, als zijne tegenwoordigheid bij het leger kon gemist worden, eenige Buitenlandsche reizen. In Februari 1834 bezocht hij met zijn oudsten zoon St. Petersburg, waar hij meer van de ontevredenheid, die destijds in het vaderland heerschte, vernam dan toen hij zelf in het land was. Het Petersburger kabinet was goed onder-richt van de plannen, die men in België en Nederland smeedde, om Koning Willem I op onaangename wijze zijn volhardingsstelsel te verwijten en pogingen aan te wenden hem in zijne macht te fnuiken.

Eene ernstige ziekte — borstvliesontsteking — bracht den Prins in 1835 aan den rand des grafs. Na zijn herstel werd het nog meer openbaar hoe groot de liefde des volks voor hem was. De dag van zijne volkomene genezing werd door eene algemeene illuminatie in den Haag gevierd. Op den 1 Maart begaf zich het gansche Koninklijke gezin met den

herstelden Kroonprins ter kerk, om openlijk God te danken voor de redding van het leven van Willem I oudsten zoon, en werd er tot aandenken aan die heugelijke gebeurtenis een gedenkpenning geslagen met het opschrift: »Salvo Principe grata patria." Een jaar later begaf zich de Prins van Oranje met zijne beide zonen naar Engeland, waar hen een hartelijke ontvangst werd bereid. Het eene feest volgde daar te zijner eere het andere op, en niet zonder beteekenis was het, dat tijdens zijn verblijf aldaar, de gedenkdag van Waterloo met grooteren luister dan vroeger werd gevierd. Naar het Vaderland teruggekeerd, wijdde hij al zijne zorgen aan de verfraaiing van Tilburg, waar hij eene kleine Hofhouding hield. Veel liet de Vorst zich gelegen liggen aan het ontginnen der heide in Tilburgs omstreken. Groote boerenhofsteden werden er door hem aangekocht en zelfs stichtte hij nieuwe bouwhoeven, waarvan de eerste steen der eene door de Kroonprinses gelegd en Anna genoemd werd, terwijl aan de anderen de naam Sophia's-hoeve, Willems-hoeve, Alexander's-hoeve en Hendrik's-hoeve (naar 's Prinsen vier kinderen) werd gegeven.

De gebeurtenissen, die thans volgden, waren allergewichtigst voor Nederland en Oranje, en bijzonder voor den Kroonprins. Nadat in 1838 de Koning zijn besluit had te kennen gegeven, dat hij tot het traktaat der 24 Artikelen was toegetreden, werd spoedig daarop de vrede définitief gesloten — maar ook even spoedig gevolgd door de abdicatie van Willem I, eene gebeurtenis, waarbij wij nu niet weder zullen stilstaan. Willem I legde op den 7^{den} October 1840 de kroon neder en op denzelfden dag aanvaardde de Prins van Oranje, als Willem II, het hoogste gezag over de Nederlandsche gewesten. Door velen die de zienswijze van Willem I gedeeld hadden en die met bijna afgodische eer den afgetreden Koning aankleefden, werd deze abdicatie ten zeerste betreurd, terwijl het grootste deel des volks in Willem II den Vorst meende te zien, die, verlost van de vaderlijke voorgij, alles zou aanwenden om het Vaderland groot te maken.

Wij zullen zien of deze zienswijze juist is geweest.

KONING WILLEM II.

1840-1849.

Ein Gott ist, der die Welt regiert
Oft denkt der Mensch im Wahn
Ich hab dies Werk zum Ziel geführt,
Und Gott hat es gethan.

SCHUBART.

VIERDE HOOFDSTUK.

KONING WILLEM II.

Door de volgende Proclamatie maakte Koning Willem II aan zijn volk bekend, dat hij de neergelegde kroon zijns vaders aanvaard had:

»Wij Willem II, bij de Gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot-Hertog van Luxemburg, enz. enz.

»Geliefde landgenooten en onderdanen van alle rangen en standen !

»Door de Koninklijke Proclamatie van mijn hoogst geëerbiedigden en hartelijk geliefden Vader, is U de gewichtige en treffende gebeurtenis bekend geworden, dat Ons aller Vader en Koning, gedrukt door de zorgen van een zeven en twintigjarige Regeering, bestendig toegewijd aan het welzijn van het getrouwe Nederlandsche Volk, en door veel zegen, maar ook door veel verdriet, voor het Hoofd van den Staat gekenmerkt, zich, bij het klimmen zijner jaren, bewogen heeft gevonden, die zware taak op heden aan mij over te dragen.

»Diep gevoelt gij allen met mij het groot verlies, dat het Vaderland door dezen afstand lijdt, en hoe moeielijk het voor mij, zijn opvolger, wezen zal, in de plaats te treden van een Koning, die met zooveel wijsheid, gedurende lange jaren, voor het geluk en welzijn van Nederland heeft gezorgd.

»Doordrongen van het gewicht der plichten, thans op mij rustende, aanvaard ik de Regeering, met het vaste voornemen, om, onder den Goddelijken zegen, niets onbeproefd te laten, dat strekken moet tot het geluk van het Nederlandsche

volk en den luister van het Koninkrijk, en zal de Grondwet, dat plechtanker van Neerland's vrijheid en volksgeluk, op de nieuwe baan, welke ik intreed, steeds mijn gids en geleidster zijn, gelijk ik dit met plechtigen eede staven zal bij mijne grondwettige huldiging in de Hoofdstad.

»Tot bereiking echter van het groote doel, waarnaar ik streef, tot bevordering van heil en voorspoed voor Land en Volk, behoef ik het vertrouwen, de liefde en de trouw mijner onderdanen. Mogen zij mij die gevoelens in dezelfde mate toedragen, als aan mijn hoogst geëerbiedigden en hartelijk geliefden vader van hen is te beurt gevallen; zoo zullen wij, Koning en volk, sterk door eendracht, en steunende op den bijstand van den Allerhoogste, de toekomst rustig ingaan!

»Deze zijn, geliefde landgenooten en onderdanen, mijne wenschen, voornemens en verwachtingen in dit voor ons allen zoo plechtig en gewichtig oogenblik. Mijne daden zullen, met de hulp van God, mijne woorden bevestigen, en, gelijk het mij heeft mogen gebeuren voor de onafhankelijkheid van Nederland met het zwaard te strijden, zoo zal ik ook nu aan hetzelfde geheel mijn leven en al mijne krachten toewijden.

»Gedaan op het Loo, op heden den 7^{den} October 1840.»

Dat was een hartelijk en welgemeend woord, en voor zooverre wij het leven van Koning Willem II, door vriend en vijand beschreven, hebben kunnen nagaan, drukte het ook geheel zijn karakter uit. Willem II was inderdaad een hartelijk en welmeenend Vorst; de satanische kunst van huichelen verstond hij niet. Hij vertoonde zich altijd zooals hij was: in zijne groote deugden en eigenschappen als Vorst en krijgsmann, maar niet minder in zijne groote zonden en gebreken als mensch.

Willem II heeft bij de aanvaarding der Nederlandsche kroon niet te veel gezegd toen hij gewaagde hoe moeilijk het voor hem was de plaats zijns vaders in te nemen. Nederland immers bevond zich in hoogst benepen toestand. 's Lands financiën waren bijna uitgeput, zoodat het ergste wat een Staat te vreezen heeft, voor de deur stond. Van meer dan

eene zijde rezen er klachten op over dwang en drukkende belastingen, en zeker zou menig Vorst teruggedeinsd zijn, om bij zulk een toestand het oppergezag te aanvaarden. Wanneer Willem I onder dergelijke omstandigheden de Regeering had op zich moeten nemen, hij zou zich wel eerst wijselijk bedacht en ten minste voorbereidingen gemaakt hebben, die hem zekere waarborgen gaven. Maar de berekenende aard van Willem I was niet op zijnen zoon overgegaan, zoo min als zijne arbeidzaamheid en taai geduld. Willem II, door zijn zwervend leven in zijne jeugd, door de onrust als medesleep der verschillende veldtochten in Spanje, en vooral wegens het versnelde pompwerktuig van zijn hart, gaf zich zelden den tijd om bedaard over soms belangrijke zaken na te denken. Hij las en overzag alles vluchtig, verzuimde wel het groote niet, maar sprong steeds over kleinigheden heen, waarmede zijn vader zich het hoofd kon vermoeien, welke kleinigheden echter zeer dikwijls, door ze te verzuimen, tot bergen werden.

Dat Willem II geen vergeefsch beroep gedaan had op de liefde zijner landgenooten en onderdanen, hiervan ontving hij op den 19 October 1840 een bewijs. Op dien dag opende hij voor de eerste maal de Vergadering der Staten-Generaal, en zelden was er zulk eene schaar van toeschouwers en belangstellenden in de straten, die hij doorrijden moest, tegenwoordig als toen. Schrijver dezes bevond zich ook onder die menigte. Het was voor de eerste maal dat een Koning der Nederlanden zich te paard naar de Staten-Generaal begaf. De vorige Koning reed er altijd in de prachtige, zoogenaamde glazen koets heen, maar Willem II had zijn geliefd paard bestegen. Die vertooning — men vergunne ons dit woord — was wel niet zoo deftig als bij Willem I, maar Willem II wilde ook daarop geen aanspraak maken, als men de deftigheid in eene koets zoekt. Eene koets was hem te eng; in den zadel was hij de man. Willem I als Staatsman behoorde ook meer in de glazen koets dan een krijgsheld als Willem II. Op schrijver dezes maakte het een goeden indruk. De voorstanders van oude hebbelikheden en gewoonten keken wel eerst een weinig betrokken, maar toen zij

straks het vriendelijk, open en innemend gelaat aanschouwen van hunnen Koning, verdween spoedig al het vooroordeel en juichten zij zoo luid als zij konden. Met moeite kon Willem II voortrijden; zijn paard was van alle kanten omringd en moest soms stil blijven staan. De haagsche jeugd vooral beijverde zich hare aanhankelijkheid aan den nieuwen Vorst te betoonen: de jongens hingen letterlijk aan zijn paard, en de Koning, die dit toch wel een weinig te bont vond, keerde zich om en riep schertsend: »jongens, blijft toch van den staart van mijn paard!» 1).

Met grooten eerbied, maar allerhartelijkst werd Z. M. in de Vergaderzaal ontvangen. De aanspraak, waarmede de Koning de zitting opende, bevatte de krachtigste betuiging van liefde jegens den afgetreden Koning en het Nederlandsche volk. »Mocht het mijnen Koninklijken Vader gegund zijn — zeide hij onder anderen — bij het genot der gewenschte rust nog lang getuige te wezen van den rijken oogst der weldadige vruchten, waarvan de zaden onder zijne Regeering mildelijk werden uitgestrooid; en mocht de dankbare liefde des Nederlandschen volks hem blijven vergezellen, voor de trouwe zorg, waarmede hij gedurende meer dan het vierde eener eeuw, onafgebroken voor het welzijn van dit volk heeft gewaakt. Gesterkt door zijn voorbeeld, zal ik ondernemen de taak te volbrengen, welke thans op mij rust. Ik gevoel er ook in deze ure geheel het zwaarwichtige van; maar ik deins er niet voor terug, omdat ik mijn vertrouwen heb gesteld op de krachtige hulp des Allerhoogsten.»

In deze troonrede gewaagde Willem II tevens van den zegen, die zijn Koninklijk Huis ruim eene maand te voren, op den 4^{den} September, was te beurt gevallen door de geboorte van den Erfprins van Oranje, den eersteling uit de in het vorige jaar gesloten echtvereeniging van 's Konings oudsten zoon met Prinses Sophia van Wurtemberg, eene gebeurtenis waarop wij later zullen terugkomen.

1) Schrijver dezes was dicht genoeg bij den Koning om hem dit te hooren zeggen. Willem II, die zijne eerste 20 jaren buiten Holland doorbracht, sprak onze taal steeds met een vreemd accent uit, zweemende naar het Engelsch en het Duitsch.

Inmiddels was de tijd genaderd dat Willem II de hoofdstad bezoeken, aldaar zijn plechtigen intocht houden en den eed op de Grondwet afleggen zou. Op den 27sten November 1840 begaf zich de Koning derwaarts, vergezeld van zijne gemalin, zijne drie zonen, zijne dochter Prinses Sophia en Prins en Prinses Frederik. Aan het smaakvol gedecoreerd stationsgebouw gekomen, steeg de Koning met zijne drie zoons en Prins Frederik te paard, terwijl de Koningin met de Prinsessen gebruik maakten van de statiekoets. De oude Haarlemmerpoort was afgebroken en vervangen door eene nieuwe, die bij die gelegenheid den naam van Willemspoort kreeg. Aan deze poort werd de Koning met een welkomstgroet ontvangen door den Burgemeester, Mr. W. D. Cramer, bijgestaan door Wethouders en Leden van den Stedelijken Raad, welke groet de Koning op de vriendelijkste wijze beantwoordde. Den volgenden dag had de plechtige inhuldiging des Konings in de Nieuwe Kerk plaats, welke heugelijke gebeurtenis door 101 kanonschoten werd aangekondigd. De kerk was prachtig versierd en voor 4000 zitplaatsen ingericht. De hooge kerkgewelven waren bedekt met trofeën van Oranjevanen en Nederlandsche vlaggen, — maar al die versierselen werden verdonkerd door de kleederpracht van krijgs- en staatslieden, van de rijke kooplieden der hoofdstad met hunne vrouwen, van vreemde gezanten en hooggeplaatste staatsdienaars. Maar bovenal werd het oog getroffen toen de Koning en de Koningin verschenen. De Koning was gekleed in een wapenrok van donker-blauw fluweel en goud, omhangen met den Koninklijken mantel en gedekt door een statie-barret, uit welks onderrand zich een prachtige bos schitterende witte veeren verhief. De Koningin droeg een kleed van wit goud-satijn en was bedekt met diamanten. Nog nimmer had men in Nederland zooveel oogverblindenden luister gezien, en het kostte onzen landgenooten, die wel van deffigheid, maar geenszins van opschik en praalvertooning houden, moeite daaraan hunne goedkeuring te schenken. Ook waren er stemmen die het afkeurden, dat de inhuldiging plaats vond in eene kerk, en vooral dat een Hervormde predikant daarbij eene rede hield

en er een kerkelijk gezang werd aangeheven. Nauwelijks had de Koning den hem bestemden zetel ingenomen of hij richtte op mannelijken en luiden toon het woord tot de Leden der beide Kamers. Wij deelen uit zijne toespraak slechts de volgende zinsneden mede: »Ik ben bereid, om, voor het oog des Allerhoogsten, de heilige beloften af te leggen, welke het tot de schoonste taak mijns levens maakt, de Grondwet te eerbiedigen, de onafhankelijkheid van het Rijk te verdedigen en te bewaren, de vrijheid en de rechten van al mijne onderdanen te beschermen en de algemeene welvaart door de middelen, mij bij de wetten gegeven, te bevorderen.» Na het voorlezen der Grondwet legde de Koning den eed af, waarna hij dien van getrouwheid van de Leden der Staten-Generaal ontving. Terstond daarop verhief zich de Wapenkoning, de heer R. A. Baron van Höevell tot Nyenhuis 1), die tot driemaal toe den kreet aanhief:

1) De leden van dit geslacht hebben ten allen tijde van hunne gehechtheid aan het Stamhuis van Oranje treffende blijken gegeven, en na bekomen inlichting en vergunning meenden wij het een plicht te zijn deze openlijk te vermelden, als eene bijdrage voor de geschiedenis onzes Vaderlands. Uit brieven, bij de geachte familie van gemelden heer Baron van Höevell, thans nog op het huis Wijhezigt onder Wijhe wonende, is ons gebleken, dat een neef van dezen Baron zich bijzonder dapper gedragen heeft in den zoogenaamden Posten-oorlog. Deze neef heette Clemens August Baron van Höevell, die op eigen kosten eene compagnie ruiters tegen de Franschen te velde bracht. Hij schreef aan zijn broeder den volgenden brief, dien wij in de origineele spelling teruggeven:

»Zeer geliefde Broeder!

Ik hoop U HWGeb. mijne laatste brieven wel zult ontvangen hebben, en om U HWGeb. te overtuigen dat ik nog in leven ben, soo sende deesen brief. Den 23ste deeser ben ik 's morgens om half vier uit Moesecroen (?) naar Turcoin gemarcheerd, met een escadron, dat ik commandeerde en met een Grenadiers bataillon van Zillerhard; voor het opgaan der zon waren wij daar en hebben wij dien dag aldaar gepasseerd, 's anderen daags zijn wij geattaqueerd geworden door zeventuizend Franschen en twintig stukken kanon. Ik behoef U HWGeb. niet te zeggen wat het is zeshonderd man tegen zeventuizend; van straat tot straat hebben wij ons verdifendeerd, maar dit was te vergeefs; de infanterie retireerde op het stadhuis, daar konden wij met de paarden niet opkomen, ik moest er mij dus doorheen slaan op mijn volk vertrouwende, ik ben in een straat gereden, waarvoor drie stukken kanon geposteerd stonden en ben in eene volle carrière daartegen ingereden, hetgeen mij reussceerde; uit de huizen werd ik ook leelijk door de burgers en jagers begroet. Alles wat bij de kanonnen was hebben wij nedergesaheld en zijn toen het stadje uitgereden. Ik ben hier gelukkig aangekomen. De Ritmeester Schrautenbag was geblesseerd en is daar

»Leve de Koning!» welke kreet door al de aanwezenden werd herhaald. De Koning verliet nu met zijn hof de kerk en kort daarop begaven zich vier herauten naar buiten, stegen te paard en strooiden onder het volk zilveren en bronzen gedenkpenningen uit. Op deze penningen staat op de voorzijde: Willem II Koning der Nederlanden, en op de keerzijde ziet men de Grondwet, op welke de Schepter en Veldheersstaf prijken, met het opschrift: Ingehuldigd XXVIII November MDCCCXL.

De Koning, die door dergelijke plechtigheden steeds levendig getroffen en thans weer diep ontroerd was, begaf zich

gebleven; de Cornet de Mey en van Comel zijn denkelijk gebleven. De Cornet van Braam is het paard onder hem doodgeschoten, hij heeft zich nog kunnen sauveren en bevindt zich hier. Mijn standaard is afgeschoten en hebbe niets meer dan den stok. Een paard van mij is doodgeschoten en is een bajonet in het lijf gestoken. De bruine daar ik op geseeten heb, manqueert niets, dat paard zoolang het leeft gaat niet van mij af, ik zal het houden totdat het zijn eigen dood sterft. Ik heb mijn beste volk verloren, die menssen sweven mij altijd voor de oogen, men zegt dat de meesten in dat plaatsje om het leven zijn gekomen. De teyt ontbreekt mij om verder te schrijven, doet mij plaisir en schrijf mij eens en franqueert den brief tot den Haag en set het adres: »à l'armée du Prince Frederic d'Orange.» Ik hoop U HWGeb. nog eens weer te zien, veele complimenten aan alle bekenden.

Uw broeder

C. A. VAN HÖEVELL.

Kortrijk den 26 May 1793.

Weinige weken daarna overleed die dappere held aan eene hevige zenuwkoorts, nadat hij door den Prins van Oranje voor zijn manmoedig gedrag bij den slag van Turcoin tot Majoor bij het Regiment Dragonders van van Tuyll van Serooskerken benoemd was. Hij maakte zijn testament, zooals men in oorlogstijd gewoon is, op de trommel, en wees daarin eene som aan tot onderhoud van zijn paard (de Bruine); de familie heeft deze som daartoe ook besteed en in 1814 is het trouwe dier op stal op het huis Cretier gestorven.

Ook de oudoom van gemelden Wapenkoning gaf blijken van groote verknochtheid aan en liefde voor den Stadhouder Willem V. Toen Willem V reeds in de pink gezeten was, waarmede hij naar Engeland zou vluchten, klampte zich de kamerheer Frederik Baron van Broekhuizen (zoon van Willem Herman Baron van Broekhuizen tot Quikhorn en Bate en van Eleonora Baronesse van Höevell tot Nyenhuis) aan het vaarttuig vast, onder den uitroep: »Waar Gij blijft, daar blijf ik ook, waar Gij sterft, daar sterf ik ook.» Willem V, door zooveel gehechtheid en trouw diep bewogen, vatte hem bij de hand en zeide: »Welnu, Broekhuizen, vergezel ons dan ook.» Menigmaal zag men later den Stadhouder met Broekhuizen gearmd door Londen's straten wandelen. Genoemde Frederik van Broekhuizen en diens broeder Roelof waren de laatste mannelijke afstammelingen van dit zoo oude en hoogst aanzienlijk adellijk Overijsselsch en Geldersch geslacht.

naar zijn paleis, waar hem in zijne binnenvertrekken nog een ander aandoenlijk tooneel wachtte, dat ons eenigszins aan de Russische gebruiken herinnert, van welke de Koningin zich niet losgemaakt had. De Koningin en hare dochter Prinses Sophia knielden voor den gehuldigten Koning neder en verzochten om zijnen zegen. Hij hief beide op en klemde haar aan zijn hart.

Eene beschrijving te geven van de feesten en de schitterende illuminatiën, die in Amsterdam plaats hadden, zou ons bestek verre overschrijden. Willem II vertrok met zijn gezin den 5^{den} December en genoot het voorrecht den volgenden dag zijn eersten verjaardag als Koning der Nederlanden in zijn gezin te vieren, om zich daarna, volgens zijne eigene woorden, geheel aan de belangen des Rijks toe te wijden. Allereerst waren het twee gewichtige instellingen waarmede hij zich moest bezig houden: de school en de kerk. Tijdens de Regeering van Willem I werd de schoolwet van 1806 gehandhaafd en ook onder zijn bestuur was zij nog van kracht, niettegenstaande de vele klachten, die waren opgekomen en die hij zelf had doen hooren tegen deze dusgenoemde gemengde school. Vooral waren de klachten van Roomsche zijde veelvuldig en aanhoudend, en Willem II, daaraan een einde wenshende te maken, had eene commissie benoemd, bestaande uit de heeren Baron van der Capellen, Baron van Wijkerslooth van Schalkwijk, Bisschop van Curium, Mr. G. Groen van Prinsterer, Baron van Hugeloth van Aerdts, Professor A. des Amorie van der Hoeven, Professor N. C. Kist en W. J. Piepers. Het verslag van deze commissie bevredigde den Koning niet, en daar de Ministers geene wijziging wilden gedoogen, die met de Grondwet streed, vaardigde Willem II op 2 Januari 1842 een Besluit uit, waarvan wel het voornaamste het artikel elf was, dat bepaalde, dat voortaan de gebouwen der openbare scholen dagelijks buiten de schooluren zouden beschikbaar gesteld worden voor de geestelijken der verschillende gezindten tot het geven van leerstellig onderricht in den godsdienst. Dit Besluit vond heftige tegenkanting, behalve bij de Roomsche

Katholieken, die tevreden waren gesteld, daar nu uit de volksschool geweerd werd wat hun aanstootelijk was. Openlijk beschuldigde men — en men had dit reeds vroeger gedaan — den Koning, dat hij Rome begunstigde en zelfs overhelde tot de Roomsche kerk. Wij willen niet beoordeelen in hoeverre dit laatste waar is. Het valt niet te ontkennen dat Willem II veel gevoel had voor uitwendige praal en dat de eenvoudige eeredienst der Hervormde kerk hem minder behaagde dan al de Israëlitische vormen en gebruiken, die de Roomsche kerk aangenomen en behouden heeft. Lange preken waren hem onverdragelijk: hij hield van een kort, klaar en krachtig woord. Zijn verblijf in Engeland had ook niet medegewerkt om hem voor de gebruiken onzer Hervormde kerk gunstig te stemmen. De Anglikaansche Ritus voldeed hem meer. Maar wat wij bovenal moeten in aanmerking nemen is: Willem II heeft zich nooit den tijd gegund een diepen blik in de H. Schrift te slaan; hij keurde het zelfs goed dat de Roomsche kerk aan hare leeken het lezen daarvan verbood. Hij bleef steeds op hare oppervlakte zweven; hem was het genoegzaam de vormen na te leven, en hierdoor belette hij dat de ernstige en gewichtige waarheden des levens diepe en blijvende indrukken op zijn hart konden maken. Toch had hij grooten eerbied voor den Bijbel, en als het »Onze Vader» gebeden werd hoorde hij dit met hoogen ernst aan. Nu is het wel mogelijk, dat deze zin voor het uitwendige, deze oppervlakkigheid — om niet onkunde te zeggen — Willem II meer neiging gaven tot Rome, maar later zijn hem toch de oogen opengegaan en heeft hij zijne Hervormde landgenooten en onderdanen leeren waardeeren. 1) Behalve het lager onderwijs behartigde de Koning ook de belangen der Afgescheidene Gemeenten, die nog altijd onder den druk waren van het Koninklijk Besluit van 5 Juli 1836, en door hem thans betere waarborgen ontvingen voor hunne vrijheid van godsdienstoefening.

1) Toen 's Konings dochter, Prinses Sophia, belijdenis van haar geloof aflegde, uitte Willem II aan de gasten, daarbij tegenwoordig, den wensch: dat vele Katholieken daarvan mede getuigen mochten geweest zijn, opdat zij de uitnemendheid mochten leeren kennen eener Protestantsche geloofsbelijdenis.

De Regeering van Willem II heeft zich voor hem door vele moeilijkheden en bezwaren gekenmerkt. Wij hebben reeds gezegd dat zijne komst op den troon op een zeer ongunstig tijdstip voorviel. De Nederlandsche staatsschuld was toen gestegen tot twee duizend twee honderd en zes millioen gulden, met een jaarlijkschen rentelast van 34 millioen. Op de Koloniën drukte een schuld van honderd vier en dertig millioen en moest nog de achterstand van vorige jaren gedekt worden. Deze druk kwam op de bewoners des lands neer, die reeds klaagden over hooge belastingen.

Er heerschte groote opwinding: de vrees voor een Staatsbankroet, voor ondergang van ons Vaderland en wat dies meer zij, was aan de orde van den dag, en aan dien tijd zijn wij het lied van da Costa verschuldigd, waarvan wij het 1^e couplet hier wedergeven:

Zij zullen het niet hebben,
 Ons Oude Nederland!
 Het bleef bij alle ellenden
 Gods en der Vaadren pand.
 Zij zullen het niet hebben,
 De goden van den tijd!
 Niet om hun erf te wezen,
 Heeft God het ons bevrijd!

Wij hebben bij het slot van het leven van Koning Willem Frederik, Graaf van Nassau, gezien door welke maatregelen Willem II, op voordracht van zijn Minister van Hall, een einde maakte aan dien veegen toestand van 's lands geldmiddelen, en niettegenstaande de strijd daartegen heftig was, behaalde toch het gezond verstand en Neerland's goede burgerzin den triomf, en kwam de vrijwillige leening van 127 millioen tot stand. De Koning schonk den Minister van Hall het Grootkruis der Orde van den Nederlandschen Leeuw en betoonde in een Proclamatie van 2 April 1844 zijne »innigste erkentelijkheid" aan zijne landgenooten en onderdanen.

De eene moeilijkheid was nauwelijks overwonnen, of de

andere daagde weder op. Behalve het gedurig verwisselen van Ministers — 't geen nimmer zonder bezwaren voor 's Lands schatkist geschiedt — , vernam de Regeering het telkens dringender verlangen naar verandering van Grondwet, eene verandering meer overeenkomstig den geest der tijden. Willem II was wel geen vijand van veranderen, maar hij meende dat het beter was zulk eene verandering niet plotseling te doen geschieden, maar langzamerhand naar de zich openbarende behoeften. In October 1843 gaf de Commissie uit de beide Kamers in haar antwoord op de troonrede aan Z. M. het volgende te verstaan: »Wij verwachten met vertrouwen, dat de Regeering het geschikte tijdstip tot herziening onzer Grondwettelijke instellingen niet zal laten voorbijgaan.» De Koning gaf hierop dit antwoord: »De Staten-Generaal kunnen zich verzekerd houden, dat ik alle belangen des Lands met een nauwlettend oog blijf gadeslaan, en Hun Edel-Mogenden kunnen er zich met vertrouwen op verlaten, dat ik op mijnen tijd niets zal verzuimen, wat mijne overtuiging mij zal aanwijzen als geschikt en noodzakelijk, om tot wezenlijke verbetering van onzen inwendigen toestand bij te dragen.» Een jaar later drong de Tweede Kamer der Staten-Generaal nog sterker aan op eene herziening der Grondwet. De Koning bleef echter bij zijne meening dat, naar zijne overtuiging, de tijd daarvoor nog niet gekomen was, en zeide in zijn Troonrede van 1845: »Met terugzicht op het verledene, mag ik niet nalaten, op nieuw mijn gevoelen te doen kennen, dat het wijzigen dier Grondwet plichtmatig behoort te rusten op eene overtuiging van noodzakelijkheid. Tot nog toe is zoodanige overtuiging bij mij niet gevestigd; maar ik herhaal de verzekering, dat zoodra dit plaats zal hebben, ik niet zal aarzelen, om daarvan door een voorstel aan U Edel-Mogenden te doen blijken.» Twee jaren later, toen het bleek dat het kiesstelsel moest veranderd worden, gaf de Koning te verstaan dat het nu ook de tijd werd om ook nog andere bepalingen der Grondwet te veranderen, en — voegde hij er bij — »ik zal die veranderingen aanbieden met dat vertrouwen, hetwelk mij het bewustzijn schenkt van niets te beoogen, dan hetgeen het waarachtig

heil van Nederland kan bevorderen." Van dit oogenblik af dacht ook de Koning in ernst aan eene herziening der Grondwet. Sommigen zijner Ministers evenwel — voorgelicht door dagbladen en stemmen uit de Staten-Generaal — wilden verder gaan dan hij; maar met hunne gevoelens kon zich de Koning niet vereenigen, omdat hij als zijn meening staande hield, dat de noodzakelijkheid zulks nog niet gebod. Die noodzakelijkheid liet zich echter met klem gevoelen, toen het onweder der Revolutie in het Zuiden van Europa losbarstte en zich over een groot gedeelte van ons werelddeel uitstreckte. Oogenblikkelijk nam onze Regeering hare maatregelen. De Koning, die tot dusver geen stap van persoonlijke toenadering tot den Koning van België had willen doen, schreef thans dien Vorst eigenhandig een brief, waarin hij hem verzekerde, dat Koning Leopold met volkomen gerustheid zijn wakend oog onverdeeld voor zich uit richten kon op Frankrijk: en als het noodig was kon hij rekenen op ondersteuning uit het Noorden. Van twee kwaden moest Willem II het minste kiezen. Sedert dat België zich afgescheiden had, had dat land zijne liefde verloren, maar voor Frankrijk koesterde hij geen de minste sympathie en was er niet toe te bewegen geweest het Fransche hof te bezoeken.

Meer en meer kwam de storm nabij. Eensklaps, op 13 Maart 1848, ontbood hij Jonkheer Boreel van Hoogelanden, Voorzitter der Tweede Kamer, bij zich, en van hem vernomen hebbende dat de noodzakelijkheid eener Grondwets-herziening dringender dan ooit was, zeide hij tot hem: »In dat geval is geen tijd te verliezen: ga uit mijnen naam aan uwe ambtgenooten zeggen, dat ik bereid ben aan hun verlangen gehoor te geven en alles toe te staan wat tot welzijn van het Land zal kunnen strekken." Later vernam men dat deze kennisgeving »*proprio motu*" — geheel uit eigene beweging — geschied was, buiten weten van een Minister, — reden waarom de Ministers zich gekrenkt gevoelden en hun ontslag verzochten, dat ook aangenomen werd.

Maar nauwelijks was die daad *proprio-motu* des Konings bekend of eene algemeene beweging ontstond er in het Land en inzonderheid in de Residentie. Verschillend waren de

meeningen en allerminst prezen de Conservatieven's Konings daad. Daarentegen waren de mannen van den vooruitgang zeer met deze gebeurtenis ingenomen, en een paar dagen later had er een optocht in den Haag plaats van werklieden en muzikanten, geleid door Democratische dagbladschrijvers, die zich met vaandels en fakkels, onder het zingen van volksliederen, naar het paleis des Konings en van daar naar de paleizen van den Prins van Oranje en van Prins Frederik begaven, waar zij den omtrek van hun »Leve de Koning! Leve de Prinsen!» deden weergalmen. Toen deze optocht ten tweede male voor het paleis van Willem II kwam, trad de Koning naar buiten, en steunende op het vertrouwen, dat hij bij het volk genoot, reikte hij ieder die ze wilde aannemen, de hand. Deze optocht kon den Koning — hoe gaarne hij ze ook op andere tijden gewenscht had — toch nu niet aangenaam zijn. Hij had eene fout begaan, zijne Ministers gekrenkt, de Constitutie niet naar de letter opgevolgd en verontschuldigde zich hierover bij de Gezanten der vreemde Mogendheden, die hij van een en ander moest kennis geven, om verkeerde uitlegging te voorkomen. Nogtans werd er wederom een optocht voorbereid, die ook tot stand kwam en den Koning meer en meer in moeielijkheid bracht.

Doch onverwachts kwam hierin eene wending, die aan al deze ovatiën een einde maakte, door het treurig bericht dat 's Konings tweede zoon, Prins Alexander, den 20sten Februari op het eiland Madeira overleden was. Diep werd Z. M. hierdoor geschokt. Was het verlies van dezen zoon voor hem zeer smartelijk, — misschien was het nog meer voor zijne gemalin, aan welke Prins Alexander met groote liefde hing. Hij was een beminnelijk Vorst, die veel voor de toekomst beloofde. Onder het toezicht van den Baron de Constant Rebecque — gelijk wij dit reeds vroeger medegedeeld hebben — genoot hij het onderwijs in verschillende vakken van wetenschap van de heeren van der Spuij en Cavin. Daarna bezocht hij, tegelijk met zijn oudsten broeder, de Leidsche Hoogeschool en nam de lessen waar van de Hoogleraren de Kock en van Assen. Ook nam hij deel aan den Tiendaagschen veldtocht. Onder zijne bijzondere

studiën deed eene geneigdheid voor de penningkunde, vooral de Vaderlandsche, zich kennen. Hij wendde ook vele pogingen aan tot verbetering van het paardenras in ons Vaderland. De liefhebbers der valkenjacht hebben aan hem de herleving daarvan te danken, — die ridderlijke uitspanning der Middeneeuwen, aan wier vernieuwde invoering men de uitgave verschuldigd is van het prachtig Boekwerk: *Traité de la Fauconnerie* door Dr. Schlegel en Verster van Wulverhorst. Het leger verloor in hem een wakkeren Kavallerie-Generaal. Zijne gezondheid was reeds langen tijd zeer zwak geweest en de milde natuur van Madeira genie-tende, hoopten allen die hem kenden en liefhadden, dat zijn sterk gebouwd lichaam de kwaal zou overwinnen, die hem langzaam dreigde te slopen. Maar de tering is een wreede spotter, en in weerwil van alles wat kunst en wetenschap vermochten, blies hij op negen en twintig jarigen leeftijd den laatsten adem uit. Een onzer dichters heeft hem een graf-dicht gewijd, waaraan wij de volgende acht regels ontleenen :

Gij, slechts een oogenblik voor onze hoop verschenen, —
 Een vriendelijke ster aan Neêrlands horizon, —
 Toch met uw schoonen naam niet uit ons oog verdwenen,
 Voor dat uw lief gelaat nog harten voor zich won!
 Rust zacht, geplukte bloem! in 't midden van de helden,
 Aan wier roemruchten stam gij pas ontloken waart.
 En moge omhoog uw geest den lof van Hem vermelden,
 Die ook van dáár zich kiest de kleinen dezer aard!

Wij stappen over de debatten heen die er over de Grond-wetsherziening gevoerd werden. Ook is het geenszins ons plan over die herziene Grondwet een oordeel te vellen. Lie-ver vereenigen wij ons met da Costa's woord: »Aan Neder-land, in de lente van 1844.»

Neen! geen Grondwet zal behouden, hoe vergoed eens of vertreên,
 Zoo geen raad bij God gezocht wordt, met verneeding en gebeên.
 Vruchtloos anders elke Grondwet! 't Blijft een levenloos papier,
 Speelbal, dáár, van ijde vonden, bron van nieuwe driften, hier!
 Maar wat Staatswet ons beheersche, zij dit Opschrift het begin,
 Onbeschreven, zoo het zijn moet, maar geprent in hart en zin:
 »k Ben die God, die eens uw Vaadren uit het Spaansche Egypte bracht.

Die met Willem van Oranje Neerland scheppend heb gedacht!
 Die door Maurits veertig steden aan uw Staatskroon heb gesnoerd.
 En door hem en Fredrik Hendrik 't groot bevrijdingswerk volvoerd.
 Die uw koopliên vorsten maakte, van uw waatren vasten grond;
 Die vier werelden door schepen aan dat visschersdorp verbond,
 Waar paleizen zich verhieven, zegens zegen vroeg en spä,
 By den weerklink der kartouwen van Farnese en Spinola;
 Die voor (wederom!) een Willem, 't zij hij neêrlag of overwon,
 Stilstaan deed en achteruitgaan Frankrijks koninklijke Zon;
 Die aan Frankrijk en zijn Keizer u rechtvaardig overgaf;
 Die, als volk in 't graf gezonken, u weêr opriep uit het graf,
 Die by Waterloo en Leuven uw Oranjevaan bescheen;
 En de jongste lotsbevrijding uit uw Staatsverlegenheên
 Achttien honderd vier en veertig tot haar jaarmerk voeren doe."
 Ja! wy treden, God der Vaadren! tot die hoogste Grondwet toe.

Den 25sten Augustus 1848 bezocht de Koning, vergezeld van zijnen zoon, Prins Hendrik, de Hoofdstad. Helaas, het zou de laatste maal zijn dat Amstel's ingezetenen zijn innemend gelaat zouden zien. Reeds toen beschouwden Z. M. lijfarts en andere geneesheeren de hartkwaal, aan welke de Koning bij toeneming leed, als doodelijk, en was hij, om eene gewone uitdrukking te gebruiken, niet anders dan een man van het oogenblik en bedreigde de dood hem met zijn killen adem. Op den 13^{den} Februari 1849 sprak de Koninklijke mond voor het laatst in het openbaar, bij gelegenheid van de nieuwe zitting der Staten-Generaal. Het gelaat des Konings getuigde maar al te zeer, dat hij leed. Hij wilde echter niets verzuimen wat hij meende zijn plicht te zijn. Hij opende de zitting, maar zijne stem was zwak en weifelende. Toch verhief hij zich enkele malen, vooral toen hij de volgende woorden uitsprak: »Laat ons, met die eendracht, welke kracht geeft, ijverig voortgaan, om het goede te bevorderen, en het Opperwezen zal zijn zegen op onzen arbeid geven." Helaas, niet lang meer zou hij daaraan arbeiden; zijn taak was nagenoeg afgewerkt; hij zeide het zelf meer dan eens: dat zijne levensbaan ten einde spoedde. Zijne laatste woorden, die hij op het adres van de Tweede Kamer uitsprak, zullen en moeten onvergetelijk blijven. Na zijnen dank betuigd te hebben voor de hulde hem gebracht en voor de overeenstemming die meer en meer zichtbaar werd tusschen de Regeering en de natie,

zeide hij: »Aldus aangesloten, Mijne heeren! kunnen wij de moeielijkheden van het oogenblik met minder schroom te gemoet gaan, en mogen wij eerbiedig den Goddelijken zegen verbeiden op onze pogingen ten behoeve van een getrouw volk, met hetwelk ik mij innig verbonden reken.»

Zoolang de nagedachtenis van Willem II in Nederland wordt bewaard, zal dit woord kracht behouden. Het is een woord dat zijn Opvolger van hem geërfd heeft.

De Koning had plan Tilburg te bezoeken, Tilburg dat hem bijzonder lief was, en waar hij grootsche en groote inrichtingen in het leven had geroepen. Zijne geneesheeren hadden hem die reis afgeraden, te meer omdat hij door eene zware verkoudheid gekweld werd. Maar de Koning luisterde niet naar den raad: hij wilde, hij moest naar Tilburg. Dikwijls had hij gezegd, als hij zich te Tilburg bevond: »hier is het heerlijk! hier adem ik vrij!» Hij had, opdat de Koningin hem nu en dan derwaarts zou kunnen vergezellen daar den eersten steen gelegd voor een Paleis, waarvan hij zelf de teekening had gemaakt. Op den 13^{den} Maart, het was een Dinsdag, verliet de Koning de Residentie, des morgens tusschen 10 en 11 ure. Hij nam een hartelijk afscheid van de Koningin en vertrok in gezelschap van zijn Adjutant Baron de Girard de Miellet van Coehoorn. Tegen den middag kwam hij te Rotterdam en begaf zich terstond naar 's Rijks Werf, waar hij het Stoomjacht wilde bezichtigen, dat hij had doen bouwen. Zijn Adjutant Jonkheer Merkes van Gendt, die zijn hoogst vertrouwen genoot, was vooruitgezonden om bericht te geven van zijne komst. De Koning was gekleed in zijn gewoon reiskostuum: groote grijze mantel met een rood snoer aan den hals vastgehecht en om de schouders geslagen; zijn hoofd was gedekt met de hem eigene ronde muts. Bij het afdalen van den steiger, die naar het Stoomjacht geleidde, woei het hevig uit het Noord-Westen, en slingerde de wind 's Konings mantel om de spoor van den rechter laars. De Koning struikelde, verloor het evenwicht en stortte van een achttal treden af. De beide Adjutanten sprongen dadelijk toe en richtten den Koning op.

»Het is niets, ik dank u mijne heeren,» sprak de Koning geruststellend. Oogenschijnlijk had de Koning geen letsel bekomen; slechts scheen hij een weinig huiverig te zijn. Niettemin werd het jacht nauwlettend bezichtigd. De Directeur der Marine, Verhuell, die wel opgemerkt had, dat Z. M. door den val eenigszins had geleden en vooral 's Konings ademhaling versneld was, drong er op aan dat geneeskundige raad werd ingeroepen, maar deze werd door den Koning afgewezen met de woorden: »ik dank u vriendelijk mijn goede Verhuell voor uwe belangstelling. Ik gevoel mij wel. Ik verlang niets. Ik dank u.»

Het weder bleef stormachtig; de Koning zette de reis in een stoomboot tot Geertruidenberg voort. Gedurende den overtocht verliet hij het paviljoen niet, maar, op de stoomboot een schilder ontdekt hebbende, noodigde hij dezen uit bij hem te komen, bezichtigde diens schetsboek, verzocht hem eenige omtrekken in potlood te teekenen en uitte den wensch een schilderij van hem te ontvangen. Hoe ongesteld hij ook was — hij wist en voelde het wel, schoon hij 't voor anderen verborgen hield, daar hij ongaarne iemand bedroefde — deed hij dus nog wèl tot aan zijn levenseinde. Na het verlaten van de boot, plaatste hij zich in zijn reisrijtuig, dat hij, tegen zijne gewoonte, gesloten hield, wikkelde zich in zijn mantel, sprak weinig of niets, en aldus in een hoek gedoken, reed hij Tilburg binnen. Hij, anders de minzaamheid zelf, hief nu nauwelijks het hoofd op, om de bewoners, die op straat of voor de deuren der huizen verzameld waren, en hem met blijgejuich verwelkomden, te begroeten. Eerst toen hij zijne woning naderde kwam hij eenigermate tot zich zelve en groette de saamgevloeide menigte met hoofd en hand. Kort daarna spoedde hij zich, met zijne aangeboren levendigheid, naar het nieuwe Paleis. Met een vluchtigen blik beschouwde hij daar een en ander, onderhield zich met den Burgemeester der stad en den heer Frankenhof, liet zich door laatstgenoemde eenige aanwijzingen doen en zeide: »Ik zal morgen daarover nader spreken; ik ben huiverig en wil mij vroeg ter ruste begeven.» Inderdaad keerde hij dan ook terstond naar zijn verblijf terug en dronk te 9 ure als naar gewoonte thee in gezelschap van zijne beide Adju-

danten, waarbij hij smakelijk eene sigaar rookte. Toch schoof hij zijn stoel dicht bij de kachel dan hij anders deed, wandelde vervolgens een paar malen door den tuin om frissche lucht in te ademen en legde zich te half elf op zijn veldbed ter ruste neder. Midden in den nacht, te 2 ure, werd de kamerdienaar, die in het aangrenzend vertrek sliep, uit den slaap gewekt door een angstig gekerm, dat zich in de slaapkamer des Konings deed hooren. Geheel verschrikt en ontroerd roept de kamerdienaar: »de dokter! de dokter!» Zoodra de Adjutanten dezen kreet vernemen, snellen zij naar het slaapvertrek des Konings, en spoedig daarop vertrekken twee lanciers te paard van de wacht: de een naar den heer van Hees, officier van gezondheid 2^e klasse, de ander naar Dokter Maes. De eerstgenoemde is weldra bij den lijder en meent dat eene aderlating, bij de doodelijke benauwdheid, den Koning lucht kan geven. De ader wordt geopend, maar er komt geen bloed, en eerst toen warme baden werden toegediend, vloeide dit rijkelijk. Middelerwijl rustte de Koning in de armen zijner Adjutanten, en toen de hevige benauwdheid een weinig geweken was, sloeg hij de oogen op en zeide: »Het is mij alsof ik in den hemel ware!» Dr. Maes, die intusschen was gekomen, prees de aangewende maatregelen en na overleg met den heer van Hees, oordeelden zij het goed den Koning een geneesmiddel toe te dienen, waarvan Z. M. ook dadelijk de heilzame werking ondervond.

De Koning verlangde zeer naar zijn lijfarts Professor Everard, maar, hoewel er oogenblikkelijk eene estafette naar den Haag gezonden werd om dien geneesheer te ontbieden, kon de Koning niet hopen hem vóór den avond te zien. En toch, reeds weinige uren later stond Prof. Everard aan de Koninklijke sponde. Hij had van het ongeval te Rotterdam gehoord, en terecht beducht dat Z. M. zijne hulp zou behoeven, was hij naar Tilburg gesnel, waar hij in den vroegen morgen te 7 ure aankwam. De Koning was zeer verheugd zijnen arts te zien, reikte hem de hand en zeide: »Ik vreesde dat gij te laat zoudt komen.»

De drie geneesheeren pleegden nu te zamen raad. Zij kwamen tot de overtuiging dat de Koning in levensgevaar ver-

keerde en dat geene middelen der kunst toereikend zouden zijn den gevreesden slag af te weren. Zij verzochten Z. M. zich van alle werkzaamheden te onthouden, maar Willem II, werkzaam van aard als hij was, wilde daarvan niets hooren, te meer omdat hij niet aan ernstig gevaar geloofde. Toch namen geneesheeren en Adjudanten voorzorgsmaatregelen: de kamerdienaren des Konings Mattes en Aerts, benevens de lakkeien Molijn en van Son, werden dringend verzocht alle onderhoud met Z. M. te vermijden, welke taak niet gemakkelijk was, daar de zucht tot spreken den Koning was bijgebleven. Alle aankomende pakketten uit de Residentie werden zorgvuldig teruggehouden.

Intusschen was de toestand des Konings zeer afwisselend; er werd zelfs hoop gevoed — behalve door de geneesheeren — dat de aanval slechts een voorbijgaande zou zijn. De bulletins, die den 15^{den} Maart des morgens vroeg en te 9 ure werden uitgegeven, waren eenigszins geruststellend; die van des avonds te 6 ure en van den volgenden morgen waren het echter in geen deele. Dat dit allerwege de grootste ongerustheid verwekte behoeft nauwelijks gezegd te worden. Vooral in Tilburg heerschte algemeene verslagenheid. De kerken der Roomsch-Katholieken stonden reeds den 15^{den} den geheelen dag open en tegen den daaropvolgenden dag had de Bisschop van Gera eene solemnele mis aangekondigd, terwijl de kerkeraad der Hervormde Gemeente tegen den 16^{den} een bedestond had uitgeschreven. 1) Des Konings toestand verslimmerde echter met ieder uur. Z. M. had niet gewild dat men de Koningin hiervan kennis zou geven, nog minder H. M. uitnoodigen naar Tilburg te komen. Toch veronderstelde hij dat men het gedaan had of doen zou, en beval dat als H. M. mocht gekomen zijn, zij niet het nieuwe Paleis moest betrekken, maar het vriendelijk aanbod van den Bisschop aannemen en in diens woning haar verblijf nemen,

1) Voorganger hierbij was Dr. G. D. J. Schotel, Predikant te Tilburg, die tot tekst had gekozen: »Roep Mij aan in den dag uwer benauwdheid, Ik zal er u uithelpen en gij zult Mij eeren.» Prins Hendrik woonde deze godsdienst-oefening bij.

want zeide hij: »wanneer H. M. in het Paleis wellicht eene noodlottige tijding mocht vernemen, zou zij het nimmer weder willen bezoeken.»

Den 16^{den} kwam Prins Hendrik. 1) De Koning was van zijne aankomst verwittigd en riep terstond zijn zoon tot zijn ziekbed. Treffend was de ontmoeting tusschen vader en zoon. De lijder bevond zich op dit oogenblik zoo wel, dat de Prins niet veronderstellen kon, dat het de laatste maal was dat hij de hand zijns vaders zou drukken. De toestand van den Koning scheen inderdaad hoop op een goede uitkomst te geven, en de Tilburgers gaven dit door hunne blijde stemming te kennen. Des avonds te 7 ure reed de Koningin de stad binnen, maar de geneesheeren verzochten H. M. dringend den Koning niet te bezoeken, daar zij de gevolgen eener zenuwachtige aandoening, vooral tegen den nacht, vreesden. Met moeite liet zich de Koningin bewegen aan dit verzoek toe te geven en tot den volgenden morgen te wachten. Zij begaf zich echter, vergezeld van hare staatsdame, Baronesse von Nagell, in een vertrek, dat aan de ziekenkamer grensde, en plaatste zich daar achter de deur, om zoo mogelijk hem te hooren. Met een opgeruimd hart keerde zij eenige oogenblikken later terug, zeggende: »Mijn hart is eenigszins verlicht; ik heb zijne dierbare stem gehoord,» waarna zij zich, vermoeid van de reis, ter ruste begaf.

De Koning had een weinig gesluimerd en bij het ontwaken met zijn Adjudant gesproken, welke woorden de Koningin opgevangen had. Maar deze sluimering had het gewenschte goede gevolg niet gehad. De borstbeklemming openbaarde zich op nieuw met hevigheid en vooral namen de hartkloppingen sterk toe. »Voel mijn hart,» zeide de Koning tot Prof. Everard. Een oogenblik later vervolgde hij: »roep!» De geneesheer begreep wien de Koning bedoelde en wenkte de hem omringende personen Prins Hendrik snel te ontbieden. Plotseeling — in 't zelfde oogenblik — springt de Koning van zijn bed op. Hevige angst en benauwdheid zijn op zijn gelaat

1) De oudste zoon des Konings, de Kroonprins, bevond zich destijds in Engeland.

zichtbaar. Hij werpt zich in de armen van Prof. Everard met de woorden: »Ik bezwijk!» De geneesheer leidt hem zachtjes naar een ziekenstoel — de laatste kracht zinkt weg, het hart houdt op te kloppen en — vijf minuten voor drie uur in den morgen van Zaterdag 17 Maart 1849 had Koning Willem II opgehouden te ademen.

H. M. de Koningin en Prins Hendrik kwamen te laat om nog een woord van den stervenden Vorst op te vangen. Den volgenden middag begaven zij zich andermaal naar het sterf-huis, om het lijk te zien, vergezeld van Ds. Schotel, die, toen de Koningin neêrgekniel lag, een gebed tot God opzond. Het stoffelijk overschot van Willem II lag op zijn ijzeren veldbed. De Afgestorvene was in zijn gewonen uniformjas gekleed, met zijn mutsje op het hoofd en het kommandeurskruis van St. George op de borst, juist zooals ieder bewoner van 's Gravenhage hem honderde malen gezien had, als hij uitreed om de door hem aangelegde werken te bezichtigen. Geen pijnlijke trek had zijn aangezicht misvormd. Kalmte en rust hadden er haar aangenaam waas over gespreid. 't Kon ook niet anders: hij was zijne rust ingegaan, na het einde van een moeilijken levensweg. Willem II had zich nimmer een lang leven voorgesteld: hij wist maar al te goed, dat zijne aardsche rust nabij was. Maar of hij ooit aan de hemelsche rust gedacht heeft? Wij weten het niet; de Koning heeft zich daarover nooit uitgelaten. Bij den dood van zijnen zoon Alexander zeide hij eens tot eenen ernstigen vertrouweling, die hem op de vergankelijkheid van het ondermaansche wees: »ja, wij wandelen als op graven; deze aarde is niets dan een groot graf, dat alle grootheid, eer en roem verslindt." Dikwijls kon hij, hoe levendig van aard hij ook was, minuten lang als op één punt staren, en de ernst, die alsdan zijn gelaat teekende, maakte het waarschuwend dat hij zich met hoogere dingen bezig hield. Wat zou de overledene Vorst zich ongelukkig gevoeld hebben als hij geloofd had, dat met onzen dood alles afgedaan was, en dat hij niet kon overgaan in eene betere schepping, dan deze,

met zonde en ellende bezwaard als zij is. Voor ons ligt zijne toekomst met een sluier bedekt en zien wij niet anders dan het vorstelijk lijk in het sterfhuis, dat alle praal ontbeerde. Geene andere versierselen vond men in de kamer waar het lijk lag, dan de witte rozen, die de Koningin er had laten heen brengen.

In den namiddag van den 23sten Maart werd het lijk in een zinken kist gelegd, die van boven met glas was gedekt, waardoor het lichaam, in uniform gekleed, met al de ridderorden op de borst, zichtbaar was. Eerst later kon deze kist, te Rotterdam, in eene mahonyhouten gezet worden, daar deze nog uit den Haag moest komen. Deze laatste was zeer fraai en prijkte met de namen: Waterloo, Quatre-Bras, Leuven en Hasselt, benevens met eene zilveren plaat met dit opschrift:

Zijne Majesteit Willem II,
Koning der Nederlanden,
Prins van Oranje-Nassau,
Groot-Hertog van Luxemburg, enz. enz. enz.
Geboren te 's Gravenhage 6 December 1792,
Ingehuldigd te Amsterdam 28 November 1840,
Overleden te Tilburg 17 Maart 1849.

Het ligt niet in ons plan een overzicht te geven van de plechtigheden, die bij de ter aarde bestelling van den overledenen Vorst plaats hadden. Slechts enkele bijzonderheden willen wij mededeelen. De Koningin-weduwe week geen enkelen dag van het sterfhuis; hare smart was groot; zij had in haren gemaal den Koning en den held geëerd, en verscheidene malen daags begaf zij zich met hare dochter, de Erf-Groot-Hertogin van Saksen-Weimar-Eisenach, naar het sterfvertrek, om de kist met hare tranen te besproeien. Haar oudste zoon, middelerwijl uit Engeland geland, spoedde zich nog den avond van zijne overkomst naar Tilburg en wij kunnen ons voorstellen welk een droevig wederzien dit was.

Dingsdag 3 April werd het lijk op den lijkwagen geplaatst en, onder het toestroomen van een aanzienlijke schaar van leeddragenden en vreemdelingen, door vier paarden naar

Geertruidenberg getrokken. Op het zwart fluweelen kleed, dat de kist bedekte, prijkte, op een kussen van rood fluweel, de Koninklijke kroon en daarnevens lagen de épauletten en de beide sabels door den Koning in de veldtochten van 1815 en 1830 gedragen. Te Geertruidenberg lag de stoomboot gereed, die het lijk naar Rotterdam zou overbrengen. Het vaartuig was geheel in rouw gehuld; het dek was met zwarte kleeden belegd, en op het achterste gedeelte daarvan was eene katafalk geplaatst, met zwart laken bekleed en afgezet met wit. Over deze katafalk was eene zwarte tent gespannen, die bijna tot aan de stoombijp reikte. Des avonds te zes ure kwam de stoomboot te Rotterdam aan. Toen de boot aan den wal was vast gemaakt kwamen de Koningin-weduwe, de Erf-Groot-Hertogin van Saksen-Weimar-Eisenach en Prins Hendrik op het dek. De Koningin-weduwe begaf zich naar de katafalk en bleef daar eene wijle in biddende houding staan. Onmiddellijk daarop kwam Z. M. Koning Willem III aan boord van de stoomboot en omarmde zijne moeder bij de lijk-kist zijns vaders. 1) De lijk-kist werd vervolgens naar de rouwzaal van 's Rijks werf overgebracht en in de buitenste kist geplaatst. De Koningin-weduwe legde een lauwerkran op het deksel van de binnenste kist, knielde neder, deed een kort gebed en drukte toen, diep bewogen, een kus op den lauwerkran. Hierop werd het buitendeksel der kist gesloten en legde de Koningin-weduwe wederom een kran op het hoofdeinde der kist. Koning Willem III plaatste de muts zijns vaders, waarop de witte vederbos prijkte, in het midden van dezen lauwerkran, waarna de kist op de estrade van den troon werd geplaatst.

Den volgenden dag had de begrafenis plaats. Het weder was zacht maar deinzig. Eene tallooze menigte, die het luid verkondigde, dat wij een heldhaftigen, edelmoedigen, beminnelijken, hoog gewaardeerden Koning verloren hadden, was op alle punten van den weg, dien de trein moest nemen, aanwezig. Te half elf naderde de lijk-wagen de stad Delft,

1) Zie Nieuwe Rotterd. Courant, 4 April 1849.

door een Koninklijk saluut van 101 kanonschoten aangekondigd. Groot was de stoet, die den overledene grafwaarts geleidde. Onmiddellijk achter den lijkwagen ging Z. M. Willem III te voet in Admiraals-uniform, met de épauletten op den langen rouwmantel, gevolgd door de Prinsen Frederik en Hendrik. Drie merkwaardige mannen hadden zich bij den stoet gevoegd: Lord Fitz Roy Somerset, wapenbroeder van den overledene, die bij Waterloo eenen arm verloren had, en de twee bejaarde Scheveningsche visschers Roelevelt en Baak, die met wijlen den Koning, toen Erfprins van Oranje, onder Wellington in Spanje gestreden hadden. Op het oogenblik, dat de Koning en de Prinsen de kerk binnentraden, kwam hen onze Kroonprins, toen negen jaren oud, te gemoet, in zeemanscostuum, met een rouwmantel om en een matrozen hoedje op, waarvan een lamfer afhing.

Voordat de kist in het graf werd nedergelaten, nam Koning Willem III den door zijne moeder gevlochten lauwerkrans op, hief dien omhoog en sprak op ontroerden toon: »Dezen lauwerkrans leg ik, als Koning der Nederlanden, neder op het stoffelijk overschot van Neêrlands onvergetelijken tweeden Koning, in naam van zijn edel en getrouw volk, in naam van het geheele koninklijke geslacht!»

Zacht ruste de asch van Koning Willem II in de donkere gewelven van den Delftschen grafkelder. Wie zou hem die rust misgunnen na zulk een veel bewogen leven? Zijn biograaf zegt: »Acht jaren had Willem II geregeerd: zijn koningsweg was een doornenpad geweest.» Eigenlijk was zijn gansche levensweg een weg geweest van veel moeite en verdriet, — maar schoon wij ons niet vermeten willen dezen Vorst te oordeelen, gelooven wij toch dat hij zich veel moeite en verdriet had kunnen sparen door het pas trop de zèle van Tayllerland meer in toepassing te brengen. Wanneer men echter 's Vorsten beste vrienden raadpleegt, dan was zijne overhaasting, gejaagdheid en rusteloosheid alleen te wijten aan de hartkwaal, die zich reeds als jongeling bij hem

openbaarde. Wij gelooven dit gaarne, alsmede dat Willem II zeer minzaam, in den huiselijken kring gezellig, een voorkomend echtgenoot en liefderijk vader was. Over 's Konings godsdienstige denkbeelden hebben wij reeds meer dan eenmaal gesproken: hij had een diep gevoel van afhankelijkheid van God, maar gelijk hij over vele dingen slechts vluchtig heenliep, zoo miste hij ook dat vastklemmen aan den Heer, die zich zoo dikwijls genadiglijk aan hem betuigd had.

Willem II was een rijzig man, eer mager dan gezet. Hij droeg het hoofd fier, schoon niet trotsch, had eene eenigszins gebogen houding en maakte, als hij te voet ging, evenals al de Oranje-Nassaus, kleine stappen. Hij was vlug, levendig, zeer hoffelijk, en ten hove vorderde hij van ieder, van wien men dit naar stand of geboorte mocht verwachten, de grootste nauwlettendheid op alles, wat het hofleven voorschrijft. Door zijn aangenamen omgang wekte hij de sympathie op van allen die met hem spraken. Hij had een nobel voorhoofd, dat zich grooter vertoonde dan 't was; zijn blik was vriendelijk en om zijn mond speelde bijna altijd een lach, hoewel zijn gelaat dikwijls overschaduwd werd door nevelen en donkere lijnen van groote hartstochten, sporen van strijd, zorg en smart; zijn uiterlijk verried den man gewoon aan krijsavonturen. Hij droeg geene knevels, maar zijne bakkebaarden sloten zich onder zijn kin te zamen, dat hem zeer goed stond. Aan zijne grijsachtige blauwe oogen kon men geene geestvolle uitdrukking ontzeggen; zij hadden iets zeer doordringends; de mond was eer groot dan klein, maar de lippen waren dun. Zijne stem was niet zeer welkend; integendeel hard en scherp, vooral ten gevolge van uitlandigheid, waardoor hem de Hollandsche taal nooit recht eigen geworden is.

Hij had geen bijzonder sterk lichaamsgestel; hij was zeer zenuwachtig. Te veel inspanning — en misschien ook te veel ontspanning — hadden hem ondermijnd. Daar zijn vader het hem stelselmatig onmogelijk maakte aan staatszaken deel te nemen, en zijn geest zoowel als zijn lichaam beweging en werkzaamheid behoefde, zocht hij — vooral toen hij nog

Prins van Oranje was — meestal verstrooiingen op, die voedsel konden geven aan de lasteringen zijner vijanden. Inderdaad Koning Willem II, hoe minzaam en dienstvaardig hij ook was, had vele vijanden, en zooals 't gewoonlijk gaat — vijanden, die vroeger zijne vrienden waren, die zijn vertrouwen misbruikten, hem op allerlei wijze geld aftroggelden en dan ontrouw werden en belasterden 1). Wij willen geene personen noemen, noch een lijst geven van de schotschriften, weekblaadjes en blauwboekjes, die slechts geschreven werden om hem te honen, ten blijke dat de eene helft der menschen een wellust heeft in het lasteren en de andere helft er vermaak in scheidt dien laster te gelooven. Wat ons betreft, wij houden het er voor dat de lastering zijner vijanden meest door eigenbelang en geldgierigheid gedreven werd. Koning Willem II heeft het ondervonden dat de mensch wreed is in zijn oordeel, -- maar gelukkig oordeelt God anders dan de mensch.

Willem II was, ten opzichte van eten en drinken, een zeer matig man en vergenoegde zich met de eenvoudigste spijzen. Zijn ontbijt bestond gewoonlijk: uit twee dooiers van eieren, een stukje brood en thee; daarna rookte hij eene sigaar (hij was een sterke rooker), zocht de buitenlucht op en dronk dan een glas Xeres. Het middagmaal was eigenlijk schraal; in zijn hof- en huishouding was hij zeer zuinig, en wetende dat hierover aanmerkingen gemaakt werden, zeide hij eens bij gelegenheid dat hij een aanzienlijke gift had geschonken: »om zoo iets te kunnen doen houd ik liever wat minder ruime tafel, en ik wenschte dat men mijn voorbeeld volgde.» De Koning was gelukkig als hij anderen kon gelukkig maken, hoewel zijne keuze in de personen, die hij bewelddigde, soms allerongelukkigst uitviel. Veel geld besteedde hij aan het veranderen en verfraaien van zijn Paleis, en wie ooit de gothische zaal daarin heeft bezichtigd, moet 's Konings smaak bewonderen. De prachtigste schilderijen waren daar

1) Merkwaardig is het dat Koning Willem II tegen sommige personen eene sterke antipathie koesterde, die van achteren bleek zeer juist te zijn. Voor dit psychologisch raadsel vindt men wellicht den sleutel in de geschriften van LIBRY-BAGNANO: »Les crimes d'un honnête homme.»

vereinigd, die hij soms te duur had gekocht. De kunstkoopers wisten wel dat Z. M. moeilijk een aanbod kon afslaan en hadden de slimheid nooit zelve den prijs te bepalen, waardoor zij gewoonlijk tien maal meer ontvingen dan de stukken waard waren. 's Gravenhage is hem de oprichting der beide standbeelden van Prins Willem I verschuldigd en Tilburg heeft aan hem belangrijke werken te danken, b. v. ontginningen, aanbouwingen, eene kazerne voor de ruitery, straatwegen en kanalen. Meest al deze werken werden door den Koning ondernomen, om aan de arbeidende klasse werk te verschaffen.

De Koning had een groot gevoel voor Recht. Als een klein staaltje diene het volgende. Bekend is het dat de zoon van Lodewijk XVI aan de handen zijner beulen ontkomen is en sedert door Europa heeft rondgezworven. Hij oefende hier en daar, vooral in Duitschland, het bedrijf uit van horologiemaker en huwde, 13 Oct. 1818, te Spandau, een jong meisje Jeanne Einert genaamd, die protestantsch was en hem o. a. twee zonen schonk: Adelberth de Bourbon, thans officier bij het Regiment Grenadiers te 's Gravenhage en Ange Emmanuel de Bourbon, die — zoo wij ons niet vergissen — Machinist 2^e klasse is bij de Koninkl. Nederl. Marine. Na vele wederwaardigheden — wier mededeeling hier niet op hare plaats is — kwam de zoon van Lodewijk XVI in 1845 uit Engeland in Nederland en vestigde zich te Delft. Door bijna alle vorsten en hooggeplaatste personen officieus als de wettige afstammeling van Lodewijk XVI erkend, genoot hij ook ruime geldelijke ondersteuning van Willem II. Kort na zijn aankomst werd hij te Scheveningen door eene hevige ongesteldheid aangetast en, naar Delft vervoerd, stierf hij — niet zonder vermoeden vergiftigd te zijn — aldaar 15 Augustus 1845. Een zerk zou zijn graf dekken, maar wat moest er op dien steen gebeiteld worden. Welke naam en welke titels? In die gelegenheid wendde de Burgemeester van Delft, de heer van Berkel, zich tot Koning Willem II, en Z. M., zonder eenige aarzeling, overtuigd als hij was van de waarheid, gaf tot antwoord: »zet er op: »Ici repose Louis

XVII, roi de France et de Navarre, (Charles Louis, duc de Normandie), né à Versailles, le 27 Mars 1785; décédé à Delft le 10 Août 1845." En zoo is het ook geschied. 1)

Ook was Willem II zeer weldadig, maar hield er niet van dat dit rondgebazuind werd. Zijne giften waren meest altijd aanzienlijk, meer dan koninklijk. Hij overlegde niet eerst — zooals zijn vader dit deed — hoeveel te geven, maar handelde naar de impulsie van het oogenblik. Wij hebben reeds hier en daar een staaltje gegeven van 's Konings weldadigheid en willen nog het volgende feit vermelden, waarvan wij de namen der personen verzwijgen, omdat deze, naar wij gelooven, nog in leven zijn. Onder de Regeering van Willem I was een besluit in het leven geroepen, het verbod inhoudende, dat geen officier onder den rang van kapitein zich in het huwelijk mocht begeven zonder vooraf het bewijs te hebben geleverd, dat hij of zij — met wie hij zich in den echt wilde begeven — eene som van minstens twaalf duizend gulden bezat. Van dit besluit werd noch onder Willem I noch onder Willem II afgeweken. Een jong officier, knap van uiterlijk en op wiens gedrag niets te zeggen viel, wenschte zich in het huwelijk te begeven met de dochter van een fatsoenlijk man, maar die helaas, geene middelen bezat. De officier deed alle pogingen om het verlangde geld bijeen te krijgen, maar te vergeefs. In den uitersten nood verzoekt en verkrijgt hij gehoor bij Koning Willem II. Hij smeekt om de toestemming des Konings zich in het huwelijk te mogen begeven, zonder te bewijzen de bepaalde som in bezit te hebben. De Koning verklaarde hem, dat van dat besluit in het belang der heeren Officieren nimmer werd afgeweken en dat het hem zeer leed deed hem

1) In het sterfregister der gemeente Delft is hij als volgt ingeschreven: »Charles-Louis de Bourbon, Hertog van Normandije (Lodewijk XVII), bekend geweest onder den naam van Naundorff, geboren op het kasteel van Versailles in Frankrijk den 27 Maart 1785, zoon van wijlen Z. M. Lodewijk XVI, Koning van Frankrijk, en van hare Keizerlijke en Koninklijke Hoogheid Marie Antoinette, Aartshertogin van Oostenrijk, Koningin van Frankrijk, beiden te Parijs gestorven, echtgenoot van Mevrouw de Hertogin van Normandije, geboren Jeanne Einert.»

het verzoek te moeten weigeren. De officier was zeer ter neergedrukt door 's Konings weigering, ofschoon hij die billijken moest. De Koning, door de neerslachtigheid van den officier getroffen, bedacht zich een oogenblik en overhandigde hem een paar minuten later een pakje met de woorden : »doe dit pakje eens open en zie wat het inhoudt.» Dadelijk gehoorzaamde de officier aan dit bevel, en vond er in twaalf banknoten, ieder van duizend gulden. »Ziedaar,» zeide de Koning, »ik geef aan u en aan uwe lieve aanstaande vrouw dit geschenk, en neem alzoo het bezwaar weg, dat ulieden in den weg stond. Het zou jammer zijn, als zulk een knap paar niet trouwde.»

Wij behoeven niet te zeggen hoe gelukkig de officier was. En de Koning? Hij was gelukkig anderen gelukkig gemaakt te hebben.

En hier leggen wij de pen neder. Wij hebben — hoe gebrekkig dan ook — getracht Koning Willem II voor ons volk te schetsen zooals hij was: als held, als Koning en als mensch. Moge zijne nagedachtenis onder ons volk in zegening blijven!

WILLEM III
ALS ERFPRINS EN KROONPRINS DER
NEDERLANDEN.
1817—1849.

Gij weet, o Vorst, wat wensch het zij,
Dien we u te staamlen trachten:
Geen kindren, meer verkleefd dan wij,
Geen wal van trouwer wachten;
Geen Vorst en volk zoo na verwant
Als Nassau is en Nederland.

VOLKSLIED.

EERSTE HOOFDSTUK.

WILLEM III ALS ERFPRINS EN KROONPRINS DER NEDERLANDEN.

De stelling is wel eens geopperd, dat de tijd waarin een mensch geboren wordt een grooten invloed uitoefent op de vorming van zijn karakter en niet minder op zijn levensloop. Er zijn wel menschen geweest, gelijk er steeds groote mannen hebben bestaan, die zich zelve hebben gevormd, — karakters, op welke de tijdsomstandigheden geen vat hadden —, maar deze moeten wij als uitzonderingen aanmerken. Vooral, dunkt ons, geldt die stelling personen, die reeds door hunne geboorte de opmerkzaamheid verdienen, en is het voor de bereiking van hun levensdoel volstrekt niet onverschillig of zij in een tijdperk van vrede geboren worden of onder het losbranden van het oorlogsgeschut; of de natiën tegen hare overheden in opstand zijn, dan wel of er harmonie bestaat tusschen vorst en volk. Wij zouden eene menigte voorbeelden kunnen aanhalen, die de geschiedenis, zelfs van ons Vaderland, aanwijst, maar zouden dan ons bestek ver te boven gaan. Slechts met het oog op den Vorst, van wiens leven en regeering, voor zoover het ons vergund is, wij voor het Nederlandsche volk eenige bijzonderheden willen schetsen, meenen wij eenige bewijzen voor bovengenoemde stelling te moeten geven. Zijn grootvader, Willem I, werd geboren en opgevoed in een tijd, waarin de volken dachten niet onder maar met en naast de vorsten te moeten regeeren. Het was de tijd der Republiek onder de bespottelijkste vor-

men. Wij kennen allen Willem I levensgeschiedenis en weten welk een ontzaglijke invloed de tijdsomstandigheden, onder het Bestuur van den almachtigen God, op dezen Vorst hebben uitgeoefend. Hij vereenigde in zich republiek en monarchie, en met recht kunnen wij hem dan ook den naam geven van Burger-Koning. Zijn zoon, Willem II, de jeugdige balling, zwierf van het eene oorlogsveld naar het andere. De damp van het buskruit was de lucht, die hij bijna onafgebroken inademde, voordat hij den Koninklijken zetel zijns vaders innam. Geen wonder dus, dat toen men hem aan het hoofd der natie geplaatst zag, toen hij de eerste zitting der Staten-Generaal opende en hij door de waardigheidbekleeders van ons volk gehuldigd werd, de soldaat meer in hem uitblonk dan de Koning. Had hij de macht gehad van een Frederik de Grootte, de geschiedenis zou hem den naam van Soldaten-Koning niet onthouden hebben. Daarentegen Willem III, geboren in een tijd toen de oorlogsfakkelt uitgebluscht was, en vorsten en volken, diplomatie en politiek, godsdienst en wetenschap zich beijverden, om de wonden van den langdurigen krijg te heelen, — in een tijd toen verdelging en vervolging, moord en plundering plaats maakten voor menschenmin en zelfsverloochening, — Willem III zou het ondervinden dat God hem verwekt had, om zoo min een Burger- als een Soldaten-Koning, maar inderdaad en in der waarheid een Volkskoning te zijn, geroepen om zijn volk gelukkig en groot te maken, niet door het geweld des zwaards of de kunstgrepen der diplomatie, maar door al de krachten en gaven, die christendom en beschaving in tijden van vrede aanbieden.

Europa was tot rust gekomen. Napoleon verveelde zich dooddelijk te Longwood op St. Helena. De troepen der Geallieerden, die Frankrijk bezet hielden, maakten zich gereed naar hunne haardsteden terug te keeren, en Willem I, Koning der Nederlanden, bevond zich met zijn gezin in de tweede Residentie des Rijks, — op dat tijdstip, meer dan ooit, de verzamelplaats van vele Vorsten en aanzienlijke personen.

Er bestond hiervoor ook een gewichtige grond. Niet alleen dat vele Prinsen, Generaals en andere legerhoofden op hunne reis uit Frankrijk naar hunne woonplaatsen door Brussel heentrokken, maar andere hooggeplaatste personen kwamen uit Noord en Zuid derwaarts met een bijzonder doel. Zij wilden getuigen zijn van de vreugde eens volks, dat het voorrecht zou smaken de eerste Koningsspruit uit het Vorstelijk Huis van Oranje te ontvangen.

Tegen het midden van Februari 1817 verkeerde de hoofdstad van België in eene groote spanning. De vaderlandsche vlaggen werden te voorschijn gehaald en in orde gebracht, om bij het eerste teeken ontrold te worden. De kanonniërs stonden bij hunne stukken, om zoodra het gewenschte sein gegeven werd, den grond te doen daveren van hunne kanonschoten. Dat gewenschte sein was de bevalling van de schoondochter van Koning Willelm I, de Keizerlijke Grootvorstin van Rusland, Anna Paulowna, 21 Februari 1816 gehuwd met den Prins van Oranje. Aan het hof van den Kroonprins — dus meldde de Berichtgever van de Amsterdamsche Courant van Dinsdag 18 Februari 1817 — was alles voor de geboorte van een Koninklijken telg in gereedheid gebracht. Keizer Alexander had aan de Prinses van Oranje een luiermand ten geschenke gezonden, waarvan al de voorwerpen in Rusland geweven en geborduurd waren. Al deze voorwerpen waren rijk versierd, en voor ieder jaar, tot aan het tiende toe, genummerd. Ieder uur werd die bevalling te gemoet gezien en niet weinigen waren er die hoopten dat de jonggeborene een zoon zou zijn tot bevestiging en bestendiging der Koninklijke Dynastie 1). Op den 20sten Februari 1817 werd het volgende Bulletin bekend gemaakt. »H. K. H. Mevrouw de Prinses van Oranje is gisteren avond te half elf ure voorspoedig verlost van een Prins, welke evenals H. K. H. zijne moeder zich welvarende bevindt. Brussel den 20sten Februari 1817. Dindal.—Harry.» Deze tijding verwekte

1) Op hoog bevel was bepaald: »Indien de jonggeborene een Prins is, zal zulks door 101 kanonschoten den volke worde bekend gemaakt; zoo het eene Prinses is, is het aantal schoten op 34 bepaald.» Zie Haarlemsche Courant van Donderdag 20 Februari 1817.

algemeene en groote blijdschap, zoowel onder de leden van het Koninklijke gezin als onder onze landgenooten 1). De bestemde 101 kanonschoten werden afgevuurd, de klokken luidden, de vlaggen wapperden en de voornaamste steden van ons land wedijverden met elkander in vreugdebetooning. Garnizoen en schutterijen hielden parade, en in menige stad, vooral te Brussel, 's Gravenhage en Amsterdam werd er geïllumineerd.

Ook ontbrak het niet aan dankzeggingen in 's Lands kerken, en op den 2^{den} Maart werd er ten elf ure des ochtends te Brussel in de Hoofd- en Parochie-kerk van St. Gudule een plechtig Te Deum gezongen, welk Te Deum, volgens brieven uit dien tijd, met eene bijzondere pracht en statie plaats vond. Het werd door den voormaligen Bisschop van Roermond, Baron van Velde de Meïroy aangeheven en door de Ministers, de leden van den Staatsraad, den Groot-Officier van de Kroon, de Kamerheeren des Konings, de burgerlijke en militaire overheden, in groot costume, bijgewoond. Onze vaderlandsche dichters bleven ook geenszins achter hunne gevoelens in zangen lucht te geven. Een der eerste was gewis de Amsterdamsche dichter Westerman, wiens »Lierzang'', zooals het dichtstuk genoemd werd 2), reeds drie dagen na de geboorte van den Erfprins van Oranje, door hem in den Amsterdamschen schouwburg den toehoorders werd voorgelezen. Wij deelen het hier mede, omdat het ons den geest van dien tijd herinnert :

Bij 't plechtige trompetgeschal,
 Bij 't buld'ren der kartouwen,
 Doe thans de vreugde op trans en wal
 Weër de achtbre vlag ontvouwen.
 Ja, haal haar in verrukking op,
 En zwier zij van den torentop,
 En gevel en kampanje!
 Hier geef' de vreugde alleen de wet,

1) Ter stadsdrukkerij van Amsterdam verscheen 21 Februari eene »Extra-ordinaire'' Amsterdamsche Courant, waarop met groote letters het heugelijk nieuws te lezen stond. Het zegel van dit halve Extra-nummer bedroeg 5 penningen en de Courant werd bij duizenden verkocht.

2) Zie Vaderl. Letteroef. 1817.

Want Neerland jubelt onverlet
Met Willem van Oranje.

Verrukte 't u den Prins te zien
Met lauw'ren overladen,
En mocht gij hem uw hulde biën
Voor grootsche heldendaden:
Thans blijve hart noch boezem koel,
Thans drijft u vroolijker gevoel
Het bloed met drift door de ader.
De feestgalm roll' langs wal en strand,
En vier' den Held van Nederland:
Hij is Gemaal en Vader.

Zie, zie in 't Vorstlijk aangezicht
De vadervreugde gloeien,
En 't oog gehecht aan 't dierbaar wicht
Van wellust overvloeien!
Nu wordt het vol aandoenlijkheid
In geestdrift weër tot haar geleid,
Die, aan zijn hart gezonken,
Op Neêrlands hulde recht bekwam,
En aan Oranje's eed'len stam
Een telgje heeft geschonken.

Juich, dierbre Prins, tot vreugd gestemd,
Want God vervulde uw bede;
Juich, met uw zoon aan 't hart geklemd,
Gansch Neerland met u mede.
Verheug u met den lieveling,
Waarvoor wij 's Hemels zegening,
Tot heil van 't nakroost wachten.
Een hooger glans omstraalt de kroon,
Oranje's stam bloeit rijk en schoon,
Vereend in vier geslachten.

Ja, stroom' des grooten Wille m's bloed
Met dat van P e t e r samen,
En blijven deugd en heldenmoed
Ons heilig erf omvâmen;
En schittre M a u r i t s dapperheid,
En F r e d e r i k H e n d r i k's krijgsbeleid
In Nassau's laatste zonen;
En schrage een onverwrikbre trouw
Den roem van Neêrlands Staatsgebouw
Vereend door alle kronen.

Intusschen naderde de dag dat de jonggeborene Prins den H. doop zou ontvangen, eene plechtigheid, die door al de leden van het Koninklijke gezin bijgewoond zou worden. Op

den 20sten Maart begaf zich de Prinses Douairière van Oranje-Nassau, de moeder van Koning Willem I, die gewoonlijk haar verblijf hield op het Paviljoen bij Haarlem, vergezeld van hare dochter de Prinses Douairière van Brunswijk, naar Brussel, waar zij twee dagen later aankwamen. De voormalige kerk der Augustijnen, toenmaals voor de godsdienstoefening der Ned. Hervormde Gemeente ingericht, was inmiddels gereed gemaakt tot de ontvangst der Vorstelijke personen en gasten. Den 25sten Maart zag het Programma van den plechtigen doop van den jongen Prins het licht. Dit Programma, dat wij om zijne uitgebreidheid slechts verkort wedergeven, geeft ons een voorstelling van den toenmaligen glans van het Koninklijke Huis binnen Brussel. »Des namiddags ten twee ure vertrekken H. H. M. M. van het hôtel van den Prins van Oranje. Dit vertrek zal worden aangekondigd door 51 kanonschoten. De trein wordt geopend en gesloten door een detachement kavallerie. Dezelve zal bestaan uit dertien koetsen; de koets, waarin H. H. M. M. met Prinses Marianne, (toenmaals zeven jaar oud) gezeten zijn, zal met acht paarden bespannen wezen; die van de overige leden van het Koninklijke Huis en van den Grootvorst Nicolaas van Rusland met zes paarden. Aan de kerk zullen H. H. M. M. worden ontvangen door Z. E. den Commissaris-Generaal voor den Hervormden Eeredienst en door de leden van den Grooten Kerkeraad. De godsdienstige plechtigheid begint met het zingen van een of twee verzen uit een der Psalmen of Gezangen; daarna doet de leeraar het gebed en vervolgens eene kerkelijke redevoering, welke een kwartier uurs duurt. Inmiddels zal de jonggeboren Vorst, de Erfprins van Oranje, insgelijks met een plechtigen stoet naar de kerk gebracht worden. Alsdan zal de oudste Hofprediker, de Ridder Brieger, de bediening van den Heiligen doop verrichten, als wanneer de plechtigheid met gebed en gezang zal eindigen. De stoet zal op dezelfde wijs als zij gekomen is terugkeeren. Een salvo van 50 schoten zal het einde van de plechtigheid aankondigen en gedurende dezelve zal het geheele garnizoen onder de wapenen zijn.»

Overeenkomstig dit Programma werd dan ook den 27sten

Maart 1817 deze plechtigheid ten uitvoer gebracht. In de kerk gekomen namen de Koning en de Koningin plaats in eene rijk versierde tribune tegenover den preekstoel. Aan hunne rechterzijde zaten de Prins van Oranje, Prins Frederik en de Grootvorst Nicolaas van Rusland, terwijl 's Konings moeder en zuster zich aan hunne linkerzijde neerzetterden. Vóór de tribune nam de Grootmeesteres van het Huis van de Prinses van Oranje plaats, dragende den jongen Vorst op een met goud gewerkt kussen onder een kanten sluier. Ter rechter- en linkerzijde bevonden zich het corps diplomatique en de ministers, en achter deze meer dan 1500 aanzienlijke genoodigden. Gedurende het lezen van het formulier van den H. Doop stond de geheele vergadering op, waarna de Prins van Oranje zijnen zoon ten doop hield, die den naam ontving van Willem Alexander Paul Frederik Lodewijk en aldus twee namen van Russische Keizers met drie oud-Hollandsche namen in zich vereenigde. »Het bleef niet onopgemerkt — dus voegt de berichtgever er bij — dat, terwijl de held van Quatre-Bras deze godsdienstige plechtigheid verrichtte, de Koning en Koningin zeer aangedaan waren, gelijk de gansche dienst op al de aanwezigen een diepen indruk maakte. De kerk was versierd met tapijtwerken, toebehoorende aan den Baron d'Hoogvorst en aan de stad Gent. Het orgel werd bespeeld door den heer de Voldere van Gent, lid van het Koninklijk Instituut. De vermaarde schilders Odevaere, Paelinck en van Bree hebben de noodige zorg gedragen, om van deze plechtigheid, waarvan onze jaarboeken geen voorbeeld opleveren, een treffelijk schilderstuk te vervaardigen. Des avonds had er eene voorstelling plaats in den schouwburg, die geheel met waskaarsen verlicht was, en waarbij men onder anderen een stukje opvoerde, getiteld: de geboorte van den zoon van Mars en Flora. Willem I schonk bij die gelegenheid eene som van vijfduizend gulden aan de armen der stad.»

Aldus was de Erfprins van Oranje het leven binnengetreden en had hij, onbewust, als zuigeling, reeds vele goeder-tierenheden Gods genoten. Met welk een zorg en angstval-ligheid werd hij dag en nacht bewaakt. Hoe onafgewend waren

de oogen zijner lieve moeder op hem gericht ! Maar bovendien, — en dit was geen gering bewijs van Goddelijke goedertierenheid, — hij was in den naam des Heeren Jezus Christus gedoopt. Hij, de toekomstige Koning der Nederlanden, die eenmaal het oppergezag over millioenen onderdanen voeren zou, behoorde thans Hem, den Koning aller koningen, den Heer aller heeren toe. Die doop was iets meer dan wat sommige berichtgevers er van meldden : »eene min of meer onbeduidende plechtigheid vol kerkelijke praal en Koninklijken luister.» Die doop was een feit. Door dien doop is de Erfprins van Oranje ééne plant geworden in de gelijkmaking van den dood van Jezus Christus, evenzeer als in de gelijkmaking Zijns doods. Dit kan door niemand die de H. Schrift als het Woord Gods aanneemt, ontkend worden, en ieder die deze treffende waarheid van harte gelooft, zal daarvan de gezegendste gevolgen in leven en sterven ondervinden.

Wij gaan de eerste kinderjaren van den jeugdigen Erfprins stilzwijgend voorbij. 1) De komst der ouders met hun kind te 's Gravenhage werd met groot gejuich begroet en uit menig Vaderland- en Oranjelievend hart werd de bede opgezonden, dat God het beminde Vorstenhuis zegenen en de jonge telg opgroeien mocht tot heil van het lieve Vaderland. De echt van den Prins van Oranje bleek ook verder niet ongezegend te zijn, want toen de Erfprins nauwelijks zeven jaar oud was zag hij zich omringd van twee broeders en eene zuster, terwijl — gelijk wij dit in het leven van Willem II bericht hebben — zijn broeder Ernst Kasimir — geboren 21 Mei 1822 — reeds op een leeftijd van vier maanden het tijdelijke met het eeuwige had verwisseld. Toen de Erfprins zes jaren oud was, werd er ernstig aan gedacht welk stelsel van opvoeding men met hem zou volgen. De Kroonprins, zijn vader, was van

1) Daar in dien tijd de kinderpokken in Nederland heerschten, en vele ouders zeer tegen de inenting gekant waren, meende de Prins van Oranje een goed voorbeeld te moeten geven, met zijn zoon den 12 April, toen de Erfprins nog geen twee maanden oud was, te doen vaccineeren, welke kunstbewerking met goed gevolg bekroond werd.

gevoelen dat eene publieke opvoeding de beste was, en zou gaarne zijn zoon naar een opvoedingsgesticht gezonden hebben, waar hij met knapen van zijn leeftijd kon opgroeien. Huiselijk onderwijs, hoe goed ook ingericht, had, zijns inziens, eene groote schaduwzijde: bij het kind werd geene ambitie opgewekt; de inspanning bij het leeren kon nooit door de zoo noodige ontspanning in het gezelschap van schoolmakkers opgevolgd worden, en daarbij was de knaap buiten staat genoegzame menschenkennis op te doen; hij leerde zich niet oefenen in het bedwingen zijner luimen en hartstochten bij de kleine plagerijen, die op school altijd plaats vinden, en kon evenmin toegeven aan den drang van edele beginzelen, waar hulpvaardigheid geboden werd, doordat de weg daartoe bij het eenzame en afzonderlijke onderwijs afgesloten was. Om kort te gaan: de Prins van Oranje geloofde dat zijn zoon door den omgang met andere knapen moest gevormd worden, — maar hij moest zijn plan van opvoeding opgeven. Misschien was Koning Willem I hiermede niet ingenomen, — maar zeker is het dat de gesteldheid des lands er toe bijdroeg om het plan in duigen te doen vallen. Het Hof toch moest telken jare beurtelings van Brussel naar den Haag en van den Haag naar Brussel verhuizen, en zoo nu de Prins van Oranje zijnen zoon naar een Noord-Nederlandsch Opvoedingsgesticht gezonden had, zou dit den naijver der Zuidelijke Nederlanden opgewekt en kwaad bloed gezet hebben. Dit moest vermeden worden, en derhalve werd de opvoeding van den Erfprins toevertrouwd aan den Majoor Constant de Villars, die vooraf de grondregels, die hij in de vervulling zijner taak wenschte te volgen, aan den Koninklijken vader moest onderwerpen, wel een bewijs met welk een zorg en belangstelling hij het welzijn zijner kinderen behartigde. Wij hebben op bladzijde 294 gewaagd van de eigenaardige gedachten, die de Prins van Oranje koesterde over het Onderwijs dat aan zijne kinderen in de geschiedenis des Vaderlands zou gegeven worden. En deze gedachten waren inderdaad eigenaardig. Zoo b. v. beschouwde hij dat de kennis van de geschiedenis der voormalige Republiek weinig nut voor zijne kinderen zou opleveren, en daar de werken over de Vaderlandsche

Historie, die in zijnen tijd het licht zagen, — naar zijn oordeel te veel valsche en partijdige oordeelvellingen behelsden, vond hij het maar beter de geheele Vaderlandsche Geschiedenis buiten de leerkamer te bannen, te meer daar hij het gevaarlijk vond jonge Prinsen geschiedverhalen vol van den roem hunner voorvaderen te doen lezen, voordat hun eigen oordeel gerijpt was, om deze op hunne rechte waarde te schatten. Hij zelf onderzocht elk leerboek, dat den Erfprins in handen viel, om te weten of er ook iets in stond, dat diens hoogmoed of verheffing op geboorte en Vorstengezag kon opwekken. De stelregel van Willem II — een stelregel die gedeeltelijk democratisch klonk — was: »De Vorsten moeten zich zoo gedragen alsof de volken het recht hebben hen af te zetten, en de volken moeten zich laten regeeren alsof de Vorsten hun door God tot Souverein zijn gegeven.»

De Erfprins van Oranje ontving reeds vroeg goede indrukken van de waarheden der H. Schrift. Vooral was het zijne Grootmoeder, de inderdaad vrome Koningin Wilhelmina, die hem met de geschiedenissen des Bijbels bekend maakte. Die Vorstin, geene vriendin van luidruchtige vermaken, maar de genoegens van het huiselijke leven beminnende, was altijd zeer gelukkig als zij haren kleinzoon — en later ook de beide Prinsen Alexander en Hendrik — bij zich kon ontvangen en wist dan het drietal kleinzonen op de aangenaamste wijze, als eene fijn beschaafde en beminnelijke vrouw, met datgene bezig te houden, wat alleen het hart bevredigen kan. Maar ook de Kroonprins wilde de godsdienstige opleiding zijner kinderen niet geheel aan anderen overlaten. Schoon meer aan vormen gehecht dan bekend met de eischen van een hooger christelijk leven, verzuimde hij nogtans niets om zijnen oudsten zoon hoogen eerbied voor God in te prenten. Dagelijks moest de Erfprins een voorgeschreven morgengebed bij zijnen vader doen, en, gelijk wij reeds op bladzijde 295 verhaald hebben, gaf de Kroonprins zelf elke week, zoo hij geene verhindering ondervond, negen uur godsdienstig onderwijs aan zijne kinderen. Tweemaal in het jaar, en gewoonlijk in de tegenwoordigheid der Onderwijzers

Van der Spuy en Cavin, hield de Prins van Oranje examen met zijne kinderen, en zoo ons de bescheidenheid niet terughield, zouden wij gaarne eenige bijzonderheden van dit examen mededeelen, waaruit ons alsdan drie zaken zouden blijken: de waakzame zorg des vaders, de geschiktheid der onderwijzers en de goede vorderingen van den Erfprins en zijne twee broeders.

Het zal nimmer kunnen beweerd worden dat de Prins van Oranje zijnen kinderen eene weeke opvoeding heeft gegeven. Integendeel, de vader was zeer gestreng, zelfs hard in zijn stelsel. De Prinselijke knapen genoten slechts hoogst eenvoudige spijzen en menige knaap in de Residentie sliep in een veel zachter bed dan de toekomstige Koning der Nederlanden. Aan gymnastieke oefeningen en krachtige lichaamsbewegingen ontbrak het den Prinsen geenszins, — en zoodra zij slechts in staat waren het geweer te kunnen vasthouden, moesten zij dagelijks exerceeren gelijk de minste soldaat. Maar na de inspanning volgde ook de ontspanning: muziek en spel. De Kroonprins, schoon zelf geen muziek beoefenende, zag het gaarne dat zijne kinderen er smaak of aanleg voor hadden en trachtte dezen te ontwikkelen, want zeide hij: »mijne kinderen zullen dikwijls behoefte hebben aan onschuldige verstrooiingen, die zij onafhankelijk van anderen, zich kunnen verschaffen.” 1) En als de lessen afgedaan waren, dan be- toonde zich de Prins van Oranje recht als vader te midden zijner zonen! Dan kon hij — evenals Hendrik IV — met zijne kinderen spelen, en was zeer teleurgesteld als een andere Sully hem in deze bezigheid en vermaken kwam storen. 2) Gelukkig de zoon, die zulke herinneringen aan zijnen vader heeft. Gelukkig de vader, die grafvaarts dalende, de bewustheid had steeds het goede voor zijne kinderen bedoeld te hebben!

Uit dit alles blijkt ons meer dan genoegzaam hoe zorgvuldig de Prins van Oranje zijne kinderen opvoedde. Hij spaarde ze geenszins en was hij soms ook in vele dingen opbruissend

1) Zie Bosscha. Het leven van Willem II 3e druk. Bladz. 252.

2) Vergelijk bladz. 295 van ons werk.

en handelende naar de impulsie van het oogenblik, — met zijne kinderen ging hij steeds bedachtzaam en overlegend te werk. En waarlijk, het is bekend met welk eene liefde de ouders hunne kinderen omringden: hoe zij elkander beminden, en hoe groot de liefde was die broeders en zusters onderling vereenigde. Vooral bleek dit in de dagen van kommer en smart, de dagen van October 1830, toen de Prinses van Oranje, zich niet latende terughouden door de gefronste wenkbrauwen van haren schoonvader, noch luisterende naar de eischen van étiquette, toegaf aan de bewegingen haars harten en met hare beide zonen Willem en Alexander naar den Vorstelijsen echtgenoot heensnelde, om, verzekerd van zijne onschuld, door hare tegenwoordigheid die donkere uren zijns levens op te helderen en hem in het bijzijn zijner kinderen de smart der teleurstelling en de grief van verdenking te doen vergeten. Geen huis zonder kruis. Maar onder welken vorm zich dit kruis ook openbaarde, hetzij in de eenzame dorpskerk te Willemsdorp, waarvan wij in het leven van Willem II gewaagden, hetzij bij den dood van Prins Alexander, bij scheiding of andere wederwaardigheden des levens, — de liefde tusschen ouders en kinderen werd er niet door verminderd. Ja, aandoenlijk was het te zien met welk eene hartelijkheid vader en zonen elkander omhelsden als zij elkander na eene lange scheiding wederzagen. »Mij heugt nog het oogenblik, — verhaalt ons een hofbeambte — dat de Prins van Oranje in het voorjaar van 1831, na een hoogst onaangenaam verblijf van vier maanden in Engeland, terugkwam. De Prinses van Oranje, die haren gemaal te gemoet was gesnel, viel hem snikkend en schreiend om den hals, en de Erfprins die toen juist veertien jaar geworden was, wedijverde met Prins Alexander, Prins Hendrik en de Prinses Sophia, — die toen haar zevende jaar bereikt had, — in de betuiging hunner kinderlijke blijdschap. Dat oogenblik zal ik nooit vergeten. De Prins van Oranje was zoo aangedaan, dat de tranen hem langs de wangen biggelden, en toen hij — geleid door de hand der teederste liefde — in een stoel neergeveld werd, klom dadelijk Prinses Sophia — die 's vaders oogappel was — op zijn

schoot en streelde zijn wangen met hare zachte handjes.” »Vier maanden later — dus verhaalt dezelfde — was ik getuige van een ander tooneel. Acht dagen te voren had zich het Koninklijk gezin naar het kamp bij Rijen begeven, waar Koning Willem I de troepen bezocht en getuige was van de opofferende liefde der vaderlandsche krijgers. Willem I, Prins Frederik, de Prins van Oranje en zijne drie zonen reden langs de onafzienbare liniën, in wier gelederen mannen en jongelingen uit de aanzienlijkste huizen naast de zonen eens arbeiders plaats hadden genomen, om de rechten des Vaderlands tegen den vreemden indringer te verdedigen. Een paar dagen later begaf zich de Prins van Oranje naar den Haag, om afscheid te nemen van de zijnen. Het was den 31 Juli 1831. Op dien dag had Koning Willem I het besluit genomen zijne geschonden Majesteit met het zwaard te wreken en zijnen zoon, tot Opperbevelhebber des legers benoemd, gelast België binnen te rukken. Dienzelfden avond nog nam de Prins van Oranje afscheid van zijne gemalin en kinderen. Moedig en onverschrokken als hij was, dacht hij geen oogenblik aan de gevaren die hem wachtten. Hij had immers reeds zoovele veldslagen bijgewoond en den dood leeren trotseeren. God zou hem wel behoeden en weer in welstand, als overwinnaar in de armen van vrouw en kinderen terugvoeren. Zoo dacht en sprak hij. Maar de Prinses van Oranje liet zich niet door zijne woorden gerust stellen. Daar zij zijnen moed en vurigen ijver kende, vreesde zij dat hij zich te veel bloot zou stellen en smeekte hem toch aan haar en hunne kinderen te denken. De Prins van Oranje had een heldenhart en het weeke gemoed eens kinds. Tegen zulke betuigingen van liefde was hij niet bestand. Hij barstte in tranen uit en daar het oogenblik van vertrek genaderd was, moest hij zich met geweld uit de armen van vrouw en kinderen losrukken.”

Wij gaan weder een paar jaren — ook de jaren van studie aan de Leidsche Hoogeschool — met stilzwijgen voorbij. Het waren de jaren van het status quo, gedurende welken de

legertenten in Noord-Brabant opgeslagen bleven en onze krijgsmacht eene afwachtende houding moest aannemen. De Prins van Oranje bezocht herhaalde malen onze troepen en onder zijne oogen werden zijne beiden zonen Willem en Alexander, die door hunnen grootvader, overeenkomstig hunnen stand met militairen rang bekleed waren, gevormd voor den krijgsdienst en deelgenooten gemaakt van al de ongemakken en ontberingen van een leger te velde. Prins Hendrik zwierf in dien tijd meestal op zee, en bezocht, onder de leiding van een kundig officier, de verste streken van onzen aardbodem, en waar de Nederlandsche vlag zich vertoonde bewees men haar de eer, die weleer onze zeehelden zoo roemrijk gehandhaafd hadden.

De Erfprins van Oranje was inmiddels zijn achttiende jaar ingetreden en nadat hij te midden van het Koninklijk gezin belijdenis van zijn geloof afgelegd en bij zijne eerste avondmaalsviering in de kloosterkerk te 's Gravenhage den dood des Heeren bij brood en wijn verkondigd had, vergezelde hij, in Mei 1836, zijnen vader en zijnen broeder Prins Alexander op eene reis naar Engeland, waar hem veel eer werd bewezen. Onder anderen berichtten de nieuwspapieren, dat er aan het hof van Koning Willem IV van Groot-Brittannie een bal werd gegeven, waarop de toekomstige Koningin van Engeland, de zeventienjarige Prinses Victoria, met den Erfprins van Oranje en Prins Alexander en twee andere Prinsen in één dansgroep vereenigd was. Was het wonder, dat dezelfde nieuwspapieren er als in een adem bijvoegden, dat er sprake was van eene huwelijksverbindtenis van Oranje met de Engelsche Prinses, — eene huwelijksverbindtenis, die sedert de politieke fout van den Stadhouder Willem III bijna eene onmogelijkheid was geworden. Willem II had dit ook goed ingezien, en de Erfprins van Oranje dacht er evenzoo over als zijn vader: hij die eenmaal Koning Willem III zou heeten, wilde niet de speelbal van Engelsche Ministers, evenmin de vasal eener gemalin zijn. Hij liet die eer en waardigheid over aan zijnen mededanser, Prins Albert van Saksen Coburg en Gotha, die zich gemakkelijker in zulke vreemde bochten kon wringen, — en laat ons dit er bij voegen — dit

met eere gedaan heeft. Het eene feest volgde op het andere, nu en dan afgewisseld door reizen naar het Noorden en Westen van Groot-Brittannie. Vooral gedenkwaardig was het voor hem toen hij getuige mocht zijn hoezeer Engeland zijnen Koninklijken vader vereerde, wiens heldendaden in Spanje nog geenszins vergeten waren. Te Woolwich werd den Prins van Oranje een maaltijd aangeboden door Sir Hussey Vivian, Grootmeester der Koninklijke artillerie, en toen hem bij deze gelegenheid een feestdrank werd toegebracht, beantwoordde hij dien toast met de volgende woorden : »Ik betuig mijn oprechten dank aan den edelen krijgsman, die mij de eer heeft bewezen van mijne gezondheid voor te stellen. Hij heeft de hoop uitgedrukt dat wij het voorbeeld van onzen vader mogen volgen : wij geven de verzekering dat wij zullen trachten dit te doen, en wij verzekeren bovendien dat er geen Nederlandsch soldaat is, die den Prins van Oranje niet als het beste voorbeeld ter navolging beschouwt, en die er niet trotsch op is van onder hem te dienen.»

Op den 19^{den} Februari 1838 had de Erfprins van Oranje den vollen leeftijd van 21 jaar bereikt. Volgens een besluit des Konings bezat hij nu het recht om zitting te nemen in den Raad van State, en daar zijn vader, als Voorzitter van dien Raad, verlangde dat hij nog dienzelfden dag zijne plaats zou innemen, sprak de Prins van Oranje zijnen zoon bij die gelegenheid met de volgende woorden aan : »Het is niet zonder aandoening dat ik U heden, als Voorzitter en in naam van dezen Raad, geluk wensch met uwe meerderjarigheid, en dat het te dier gelegenheid uwen Koninklijken grootvader behaagd heeft, U bij Besluit van gisteren, zitting in den Raad van State te verleenen. Ik en allen hier tegenwoordig zien U met welgevallen in ons midden, en wij hopen dat de bijwoning der beraadslagingen van dit grondwettig lichaam U zal opleiden tot die gewichtige betrekkingen, waartoe gij, mijn zoon, in den loop der tijden door de Voorzienigheid bestemd zijt. Gij zult ook mij de gerechtigheid laten wedervaren, dat ik, als vader, vroegtijdig den loop uwer gedachten geleid heb op dit uw

lot, en daarbij steeds getracht heb, de plichten die op U rusten, op uw geweten te drukken. Gij weet, dat sedert eeuwen de belangen van Nederland en van het Huis van Oranje-Nassau nauw aan elkander verbonden zijn; de welvaart van het een, is ten allen tijd de voorspoed van het andere geweest, en de geschiedenis leert ons integendeel, dat de tegenspoed van het eene ook steeds ten nadeele van het andere gewerkt heeft: — ik houd U dit niet voor om U trotsch te maken op uwe voorouders, de Erfstadhouders van deze gewesten, maar integendeel alleen om U aan te toonen, dat buiten en behalve uwen plicht ook eigenbelang U moet aansporen, ten allen tijde gereed te zijn zakelijke offers te brengen aan het welzijn van het Vaderland. — Ik zou niet zoo verre uitgeweid hebben ter gelegenheid van uwe introductie in dezen Raad, zoo ik dezen stap niet had aangezien als den eersten, in uwen civielen en staatkundigen loopbaan: het was daarom voor mij van hoog belang U nog eens kort en openlijk uwe plichten hier voor te houden. Ontvang dan nogmaals van ons allen de verzekering van de bereidwilligheid en de tevredenheid, waarmede wij U hier opnemen.”

Deze hartelijke rede werd gevolgd door een toespraak van het oudste lid van den Raad, Jonkheer van Lijnden van Hoevelaken, die hem uit naam van al de tegenwoordigen hartelijk geluk wenschte, — eene toespraak, die de Erfprins op eene waardige wijze beantwoordde. »Hij was — zeide hij — doordrongen van 't geen hem door zijn vader was voorgehouden en stelde er hoogen prijs op deel te mogen nemen aan de beraadslagingen van den Raad van State.”

De Erfprins begaf zich kort hierna op reis naar Duitschland. Deze reis stond in verband met eene huwelijksverbintenis, waarvan reeds het gerucht door de nieuwspapieren verspreid was. De Prins had op vroegere reizen en ook te 's Gravenhage, of liever op het Badhuis te Scheveningen, het geluk gemaakt Prinses Sophia Frederika Mathilda van Wurtemberg te ontmoeten. Deze Prinses was de dochter van Wilhelm Friedrich Carl Koning van

Wurtemberg, welke Koning, nog Kroonprins zijnde, eene maand vóór het huwelijk van Willem II met de Groot-Vorstin Anna Paulowna, in den echt was getreden met de Groot-Vorstin Katharina Paulowna 1). De Erfprins van Oranje wist de genegenheid der Prinses te verwerven, en daar geene politiek of diplomatie belemmeringen in den weg legde, en ook beider ouders die verbinding gaarne zagen, kon de verloving en spoedig daarop het huwelijk voortgang hebben.

Tegen het midden van Juni 1839 begaf zich de Erfprins naar Stutgard. Op de grenzen des lands werd hij door een Adjudant des Konings van Wurtemberg ontvangen en naar de Hofstad geleid, waar hij door het gansche hof opgewacht en verwelkomd werd. Het huwelijk werd op den 18^{den} dier maand bepaald, een dag na den verjaardag der Prinses en op den gedenkdag van de overwinning bij Waterloo. Wij geven hiernevens een korte beschrijving van deze plechtigheid, zooals ze ons door ooggetuigen medegedeeld is. De medeleden der Koninklijke familie en het huwelijkspaar kwamen in de vertrekken der Koningin bijeen, waar zich ook de hofstoet verzameld had. Onder het luiden der klokken van de Hof- en Stiftskerk begaf zich de stoet naar de voor deze plechtigheid ingerichte groote marmerzaal. Voorafgegaan door Kamerheeren, Adjudanten en Hofdames, kwamen de Koning en Koningin van Wurtemberg met den Kroonprins en de Prinsessen van het Koninklijke Huis, de vorstelijke Bruid omgevende, die door haren Bruidegom werd geleid. Achter dezen: de Hertogin Henriette, zuster der Koningin, de Prins van Oranje, Prins Frederik van Wurtemberg, de Markgraaf en Markgravin van Baden, Hertog Paul Wilhelm van Wurtemberg, de Prinsen Jerome en Napoleon van Montfort, neven des Konings, Graaf en Gravin Marie van Wurtemberg enz. De aanstaande Erfprinses van Oranje, die het bekoorlijke harer liefalligheid slechts opluisteren maar niet overtreffen kon, droeg op haar voorhoofd een kostbare diadeem, een geschenk van haren vader. Oranje-

1) Vergelijk bladz. 291 noot.

bloemen en frissche mirten strengelden zich door hare schoone blonde lokken en hielden tevens den neergolvenden bruidsluier vast. Al de kostbare sieraden die zij droeg stonden in schoone harmonie met het kleinood, dat op hare borst prijkte en beschaduwd werd door een tuil van geurige oranjebloemen en mirten. Haar kleed was van zwaar wit damast met zilverranken doorgewerkt en gegarneerd met een zeer breede, insgelijks zilveren brocaten kant (volant). Bij de komst der vorstelijke personen in de trouwzaal begaven deze zich op hunne bestemde plaats, terwijl de genoodigden en hovelingen zich schaarden ter rechter- en linkerzijde van het altaar, waarop het kruisbeeld des Verlossers en de gouden schaal met de beide trouwringen stonden. Dicht bij de trap-treden des altaars was een dubbel, met purper fluweel overtrokken bidbankje gezet, voor hetwelk de Bruid en Bruidegom plaats namen. De echt werd ingezegend door den Hofprediker von Grüneisen, nadat hij door eene indrukwekkende rede het gewichtige oogenblik had voorbereid. Hij las het formulier en deed de bij het huwelijk gebruikelijke vragen, en toen deze toestemmend beantwoord waren, nam hij de trouwringen van de gouden schaal en bood ze met eenige gepaste woorden eerst aan de Prinses en vervolgens den Erfprins van Oranje aan. Toen de wisseling der ringen plaats had, 't geen den volke door 25 kanonschoten werd bekend gemaakt, reikte de Erfprins de rechterhand aan de Prinses, en beiden knielden hand in hand op het bankje neder, waarna de Hofprediker met het opleggen van zijne hand op die der doorluchtige verloofden, de inzegening voltooide, er bijvoegende: »Wat God vereend heeft zal de mensch niet scheiden.»

Het huwelijk tusschen Willem Alexander Paul Frederik Lodewijk Erfprins van Oranje en Prinses Sophia Frederika Mathilda van Wurtemberg was gesloten. Voortaan zouden zij één zijn in liefde, geloof en hoop. Zij zouden het leven, dat God hun schenken zou, als man en vrouw, als reizigers naar één doel doorwandelen, en onder het liefhebbend oog van Hem, die ook hun Heiland was, zou beider devies, thans vereenigd, een steun zijn in alle beproevingen en smartelijke ondervindingen des levens, die ook voor

hen niet zouden uitblijven. Het »Je maintiendrai" van Oranje en het »Furchtlos und treu" van Wurtemberg 1) zou voortaan, ineengestremgeld, het schild zijn, waarop de spitse pijlen der verleiding en verzoeking zouden verstompen.

Toen de huwelijksinzegening voltrokken was, begaven zich de jonggehuwden naar de groene wapenzaal van het Paleis, waar zij de gelukwenschen van het Koninklijke gezin, de familieleden en van het corps diplomatique ontvingen. Daarna zette men zich aan tafel. De Koning van Wurtemberg stelde den eersten heildronk in op het jonge paar, welke heildronk gevolgd werd door eene ruischende muziek, die het Wilhelmus van Nassauen aanhief. Des avonds was er groot bal ten hove, en schitterden het Paleis, de gansche stad en omtrek van eene prachtige illuminatie. Op alle hoogte en heuvel had men vreugdevuren ontstoken en zelden was Stutgard in zulk eene vroolijke stemming geweest als dien avond. Geen huis — zelfs in de geringste buurten — of het was verlicht en met groen versierd. Vooral blonk het gebouw uit van den Nederlandschen gezant, Baron van Eck, die boven den ingang het volgend vierregelig versje in vlammend schrift had doen plaatsen :

De bloem van Wurtemberg,
Vereenigd met Oranje,
Belooft een eeuw van heil
Aan Neerland en Germanje.

Boven het Koninklijke Postkantoor was een chassinet, dat de volgende regels bevatte :

Nur Frohes melde Tag für Tag,
Die Post vom Haag und nach dem Haag.

Bij een tabaksverkooper las men :

Ihr habt jetzt doppelten Geschmack
An Hollands ächtem Rauchtack.

De volgende dag werd doorgebracht op het lustslot Rosenstein, van waar men de heerlijkste vergezichten heeft op het Neckerdal en de Zwabische Alp. Schitterde het brui-

1) Je maintiendrai beteekent: Ik zal handhaven; Furchtlos und treu — onbevreesd en trouw.

loftsfeest van pracht en kostbaarheden , hier in dit slot was alles hoogst eenvoudig. De Erfprinses van Oranje was in het wit gekleed met een rozenkrans als gordel en rozen in de lokken ; haar eenigst uitwendig sieraad was eene fraaie parure van parelen , een bruidsgeschenk van haren Vorstelijken gemaal.

Na afloop der feesten begaven zich de jonggehuwden op reis naar het land hunner bestemming. Den 15^{den} Juli waren de burgerlijke en militaire gouverneurs van Zuid-Holland naar de grenzen dier provincie vertrokken, om den Erfprins en de Erfprinses van Oranje te verwelkomen, en den volgende morgen reed de Koninklijke familie hen een eind weegs te gemoet, middelerwijl Koning Willem I zich naar het Huis ten Bosch begaf, waar de ontmoeting zou plaats hebben en waar zich al de voorname Staatspersonen verzameld hadden. Omstreeks half drie uur stapte Prins Alexander, die zijnen oudsten broeder en zijne schoonzuster te Arnhem had opgewacht en van daar de reis naar de Residentie met het jeugdige paar had medegemaakt, aan het Paleis in het Bosch af en spoedig verscheen nu het rijtuig, waarin de jonggehuwden gezeten waren. De Koning, omringd van zijn gezin, wachtte H.H. K.K. H.H. op de trappen van het Buitenverblijf af, en toen de Erfprins en de Erfprinses van Oranje uit het rijtuig getreden waren, had er eene treffende ontmoeting plaats, waarvan schrijver dezès getuige mocht zijn. 1) De grijze Vorst sloot zijne kleinkinderen in zijne armen, en tranen van blijdschap, vermengd met die van weemoedige herinnering aan zijne ontslapen gemalin, biggelden langs zijne wangen. Niemand die deze ontmoeting bijwoonde, bleef ongeroerd, en toen zich straks de Erfprins naar de tallooze menigte, die voor het Paleis stond, groetend boog, weergalmde de lucht van het gejuich, als een blijk van de blijdschap, die haar bezielde over eene echtverbindtenis, waarvan men alleen zegen voor het Stamhuis en het Vaderland verwachtte, te meer daar er slechts ééne stem opging over de beminnelijke hoedanigheden der jeugdige Erfprinses.

1) Dit oogenblik is door onzen teekenaar aanschouwelijk voorgesteld.

Wij kunnen ons niet onthouden de volgende dichtregelen mede te deelen, die der Erfprinses bij hare komst op Neerlands bodem door eene ons onbekende dichteres toegewijd werden. Het dichtstuk verscheen in het Handelsblad van 19 Juli 1839, onderteekend G. M. geb. V. en maakte overal grooten indruk, zoodat vele Vaderlandsche dichters zich beijverden om het in Nederlandsche verzen over te brengen. Het is inderdaad een schoon vers, en bevreesd zijnde dat het door eene vertolking of verkleining zou lijden, geven wij het in zijn geheel, niet twijfelende of onze lezers zullen het ons dank weten dit schoone dichtstuk aan de vergetelheid ontrukkt te hebben.

IHRER KÖNIGL. HOHEIT DER PRINZESSINN SOPHIE VON WÜRTEMBERG,
ERFPRINZESSIN VON ORANIEN,
BEI IHREM FEIERLICHEN EINZUG IN IHR NEUES VATERLAND.

Willkommen, holdes Fürstenkind,
Dem frohen Niederland!
Dir bringt es, rein und treu gesinnt,
Der Lieb' und Ehrfurcht Pfand.
Dir ist der Jubelruf geweiht:
Heil Dir, Erhabne! Dir,
Der Würtemberger Stolz und Freud',
Jetzt unsers Landes Zier!

O sende nicht ins Heimathland
Den thränenschweren Blick;
Was Dir das Schicksal dort entwand,
Hier findest Du's zurück.
Des Lebens schönster Blumenkranz:
Vertrauen, Lieb' und Treu,
Erbühen Dir mit frischem Glanz
In unserm Lande neu.

Ein Jüngling, edel, rein und gut,
Der kräft'gen Ahnen Bild,
Aus Nassau's heldenreichen Blut,
Ist Dir nun Schirm und Schild.
Ja er, der hohe Fürstensohn,
Den Du Dir frei erkorst,
Er bietet Dir Ersatz und Lohn
Für das, was Du verlorst.

Das Fürstenhaus, an Blüten reich,
 Dem Du jetzt angehört,
 Des Glanz Du als ein neuer Zweig
 Mit Tugendschönheit mehrst,
 Es segnet Dich. Mit offenen Arm
 Begrüsst Oranien Dich:
 Dir schlagen alle Herzen warm,
 Dein freuen Alle sich.

Ein Land, wo freundlich die Natur
 Mit Blumen schmückt die Au,
 Wo heiter über Wies' und Flur
 Sich wölbt des Himmels Blau;
 Wo auf der weiten Wellenbahn,
 Vom Sonnenglanz bestrahlt,
 Ein Wald von Segeln ab und an
 Sich in die Fluthen malt.

Ein Reich, das herrlich, kräftig blüht,
 Wo Ordnung, Eintracht thront,
 Wo jedes Herz für Wahrheit glüht,
 Wo Fleiss und Kunstsinn wohnt,
 Dies blüh'nde Land, dem keines gleich,
 Es wird Dein Wohnsitz sein,
 Dies friedlich starke Königreich,
 Es nennt sich gerne Dein.

Und sieh, ein Volk bewohnt dies Land,
 Das Deutschen Stamms sich rühmt,
 Dem Deinen Geist und Sinn verwandt,
 Und treu, wie's Brüdern ziemt;
 Und mit den Musen wohl vertraut,
 Ist ihm die Dichtkunst mild,
 Lockt es der Tonkunst Schmeichellaut,
 Des Malers magisch Bild.

Ein Volk, das falscher Glanz nicht reizt,
 Nicht blutgetränkter Ruhm,
 Das nur nach Ehr und Grösse geizt,
 In Friede's Heiligthum;
 Doch das, wie freundlich es dem Freund,
 Und treu bis in den Tod,
 So furchtbar ist dem kecken Feind,
 Der seinem Heerde droht.

Dies Volk, es wird das Deine sein,
 Ja Dein mit Gut und Blut;
 Dir seines Strebens Höchstes weih'n
 Mit freudig heitrem Muth;

Dir ist sein Jubelruf geweih't:
 Heil Dir, Erhabne, Dir,
 Der Würtemberger Stolz und Freud',
 Jetzt unsers Landes Zier!

So helle dann den trüben Blick,
 Erheite Deinen Sinn,
 Schau nicht mehr sehnsuchtsvoll zurück
 Zur lieben Heimath hin.
 O sieh, was Dir die Zukunft heut,
 Das Glück, das Deiner harrt:
 Lass fahren die Vergangenheit,
 Freu Dich der Gegenwart.

Und blühe, schönste Blume, Du,
 Mit holdem Reiz geschmückt,
 Im Schatten seel'ger Friedensruh,
 Beglückend und beglückt;
 Umschlungen von dem heiligen Band
 Der Liebe, rein und süß,
 Sei Dir Dein neues Vaterland
 Ein irdisch Paradies.

Den 17^{den} Juli hielden de Erfprins en Erfprinses van Oranje van uit het Paleis Huis ten Bosch hun intocht binnen 's Gravenhage. Wij behoeven niet te vermelden hoe feestelijk de Residentie uitgedoscht was en hoe hartelijk zij ontvangen werden. Des avonds was er eene prachtige illuminatie, en op het Plein, tegenover hun Paleis, 1) eene Eernaald opgericht, die een kolom van vuur geleek. De Prinses van Oranje, die om vele redenen zeer met dit huwelijk ingenomen was, schonk duizend gulden aan de armen van 's Gravenhage. 2)

1) Dit Paleis werd door Willem III bewoond als Prins van Oranje. In vroegeren tijd werd het het Logement van Amsterdam genoemd en diende tot tijdelijk verblijf van de Afgevaardigden, die uit 's Rijks Hoofdstad ter Staten-Vergadering kwamen. Na de omwenteling van 1813 werd dit gebouw ingericht tot een verblijf van de moeder van Koning Willem I, de weduwe van den in 1806 te Brunswijk overleden Prins-Stadhouder Willem V. Ook heeft er Prinses Marianne ingewoond bij haar huwelijk met Prins Albert van Pruisen. Bij de komst van Willem III tot den troon werd het Paleis weér aan den Staat afgestaan en is sedert ingericht voor de bewaring van 's Rijks-Archief, dat vroeger op het Binnenhof geborgen was.

2) Wij mogen niet vergeten dat er bij gelegenheid van het huwelijk van den Erfprins en de Erfprinses van Oranje een gedenkpenning werd geslagen. Op de voorzijde dezer keurig uitgevoerde medaille ziet men het zinnebeeld der liefde,

Vier dagen later hield de Erfprinses van Oranje haren eersten kerkgang in haar nieuw Vaderland, in de Grootte kerk, onder het gehoor van Ds. Ruitenschild. Toen de Predikant het Amen uitgesproken had, stond de gansche gemeente op en zong haar en haren Gemaal het welbekende Psalmvers toe:

»Dat 's Heeren zegen op u daal' enz.»

In September van dat jaar hielden de Erfprins en Erfprinses hunnen intocht binnen de Hoofdstad. Vergezeld van den Prins en de Prinses van Oranje, die met hunne dochter Prinses Sophia in eene opene caleche Amsterdam binnenreden 1), kwam het jeugdige paar op Maandag 23 September 1839 in de Hoofdstad, en toen zij zich kort na hunne aankomst op het balkon van het Paleis vertoonden, was er bijna geen einde aan het oorverdoovend gejuich der tallooze menigte, die jubelend en wuivend van hare vreugde blijken gaf. De Hoofdstad heeft, bij die gelegenheid, getoond hoe hoog zij het Vorstenhuis schatte. De illuminatie van den 23 September overtrof alles wat tot dien tijd gezien was, en schrijver dezès herinnert zich zelden een feestviering binnen Amsterdam bijgewoond te hebben, die zoozeer getuigde van de liefde en gehechtheid voor Nederland en Oranje. Uit alle steden des Rijks was men naar de Hoofdstad heengestroomd. 't Was alsof alle Nederlanders zich dáár vereenigen wilden, om het jeugdige paar, eensgezind en oprecht, hunne hulde te brengen. Dat het niet aan dichtstukken, heilgroeten en welkomstzangen ontbrak, behoeven wij niet te verzekeren. Het regende bijna zangstukjes, die het volk op alle mogelijke wijze zong. Schrijver dezès vond een van die liedjes

dat in de rechterhand de huwelijksfakkelt houdt en met de linkerhand de wapens van Nederland en Wurtemberg door een krans vereenigt. Het opschrift luidt:

Teneris sed perpetuis vinculis junxit, d. i. Deze heeft hij met teedere maar duurzame banden vereenigd.

Op de keerzijde staan de namen der Vorstelijke Echtgenooten, benevens de datum hunner verbindtenis, in een krans van Oranjetakken en rozen besloten.

1) Ongelukkig troffen het deze Vorstelijke Personen te Haarlem, waar zij op hunne reis naar de Hoofdstad eenigen tijd vertoefden. De stad was in feestdosch gehuld, maar alles werd bedorven door een geweldigen regen, die nu en dan in stortbuien overging. Ook de Groot-Hertoginnen van Baden en Darmstadt bevonden zich in het Koninklijk gevolg.

op straat liggen, raapte het op, en daar het zulk een echten Hollandschen Oranjelievenden geest ademde, bewaarde hij het, zoodat hij het, als een proeve van de volksliederen uit dien tijd, thans kan mededeelen :

't Is feest in onze landen,
't Is feest in Amsterdam.
Wij wuiven met de handen,
Daar wij van geestdrift branden
Voor heel d' Oranjestam.

Zij zijn hierheen getogen,
Onze Erfprins en Prinses;
Hoe glinsterden hun oogen!
Zij zaten en zij bogen
Te zaam in één kaes.

Wat ziet Prinses liefallig
Naast haren Prins er uit;
Maar hij is ook bevallig,
En was wis niet zwartgallig
Toen hij haar zag als bruid.

Leef, Prins der Nederlanden,
Nog lang met uwe vrouw.
Luid klink' langs onze stranden,
En binnen onze wanden,
Uw beider liefde en trouw!

Gods zegen blijve dalen
Op uw gesloten echt:
Die dat niet vele malen,
Al biddend blijft herhalen,
Meent 't met Oranje slecht.

Den 4^{den} September 1840 werd het huwelijk van den Erfprins van Oranje gezegend door de geboorte van eenen zoon. Koning Willem I mocht nog getuige zijn van dezen vernieuwden bloei van zijn Huis, en schoon hij toenmaals reeds met het plan zwanger ging van den troon aan zijn oudsten zoon af te staan en zich vele donkere wolken boven zijn hoofd samenpakten, kon ieder, die de eer genoot hem te mogen naderen, toch de vreugde zien, die deze heugelijke gebeurtenis op hem uitoefende. 't Was ook een zeldzaam voorrecht, dat hij genoot: een kind in zijne armen te mogen nemen, dat hij zijn achterkleinzoon kon noemen. Ook de Prins van

Oranje, wiens hart niet minder leed onder de zorgen en den druk der tijdsomstandigheden, werd zeer verruimd 1) en toen hij eene maand later, als Koning Willem II de zitting der Staten-Generaal opende, gaf hij onbewimpeld zijne vreugde over de geboorte van zijnen kleinzoon te kennen, er bijvoegende: »Worden mijne vurigste wenschen verhoord, dan zal ook deze spruit van den Oranjestam voor Nederland wezen wat zijne vaderen waren of nog hopen te zijn.»

Maar op het Plein te 's Gravenhage, zoowel in de stilte der Vorstelijke kraamkamer als in de vertrekken van den Erfprins, was de vreugde niet minder groot. En geen wonder. De geboorte van een zoon, bestemd om de Stamhouder van het Oranjegelacht en eenmaal de vermoedelijke erfgenaam van een troon te zijn, moest het ouderenhart ook verblijden, en wij houden ons verzekerd dat, toen de Erfprins van Oranje dit Prinselijk wicht aan zijn hart drukte, een gevoel van erkentelijkheid uit zijne borst opgerezen is tot Hem, die wederom zooveel goedertierenheid aan het Vorstelijk Huis had bewezen. Er zijn ons van dien tijd geene berichten uit de binnenvertrekken van het Erfprinselijk Paleis geworden, maar wij twijfelen geenszins: of bij den dank, dien Prins Willem en zijne gemalin tot God opzonden, zij wel de bede zullen gevoegd hebben, dat deze zoon, hun eerstgeborene, tot hunne vreugde, tot welzijn des Vaderlands en tot eer van God mocht opgroeien. De jeugdige zoon van hunnen echt werd den 10^{den} November 1840 te 's Gravenhage gedoopt, in tegenwoordigheid van Z. M. Willem Frederik Graaf van Nassau en Koning Willem II. Bij die gelegenheid sprak de predikant van den Broek, die den doop had toegediend, de volgende gedenkwaardige woorden uit: »Meer dan zeldzaam, misschien eenig is het voorrecht, dat de hoofden van vier opeenvolgende geslachten, dat een viertal Vorsten, die de Koninklijke kroon gedragen

1) Koning Willem II, toen nog Prins van Oranje, vierde de geboorte van zijn eersten kleinzoon, door het leggen van den eersten steen der Gothische schilderij-zaal, die later, om de schatten, die zij bevatte, een Europeesche vermaardheid heeft verworven.

hebben, nog dragen of eenmaal, zoo wij hopen, dragen zullen, zich tot hetzelfde godsdienstig doel vereenigd vinden: om Gods verbond te houden en Zijne inzettingen te bewaren.”

Het volgend jaar (1840) was voor den Erfprins, voor het gansche Koninklijke Huis en niet minder voor het Vaderland zeer gewichtig, door den troonsafstand van Koning Willem I, de troonsbestijging van Willem II en bijgevolg door de verheffing van den Erfprins tot Prins (Kroonprins) van Oranje. Wij hebben dit gedenkwaardige jaar reeds vroeger beschreven en stippen nog slechts aan, dat de Prins van Oranje, bij de inhuldiging zijns vaders, alom de blijken ontving van de hartelijke toegenegenheid des volks. Ook hij had zijn deel aan de moeilijke jaren, die Koning Willem II in den eersten tijd doorworstelen moest, en toen het er op aan kwam Nederland uit de jammerlijke crisis te verlossen, bleef hij geenszins achter het zijne bij te dragen tot leniging van den nood. Men verhaalt zelfs (Maand. Kronijk 1853 bladz. 120) dat hij bij de bekende vrijwillige leening van den Minister van Hall niet alleen deel nam voor geheel zijn vermogen, maar ook zijne kostbaarheden offerde op het altaar des Vaderlands, — wel een blijk van gehechtheid aan het land, welks Koning hij thans is, en een waarborg voor zijn oprechten wil tot bevordering van Nederlands welvaart.

Op den 15 September 1843 werd zijn huwelijk op nieuw gezegend door de geboorte van eenen zoon, Prins Willem Frederik Maurits Alexander Hendrik Karel, een kind, dat de beste verwachtingen deed koesteren.

Tamelijk stil, bijna onopgemerkt was het openbaar leven van den Prins van Oranje gedurende de jaren 1840—1849. Evenals weleer Willem I gehandeld heeft met zijnen oudsten zoon, zoo ook schijnt Willem II zijnen zoon, den Prins van Oranje, weinig gelegenheid aangeboden te hebben om, in het openbaar althans, als Eerste Onderdaan des Konings werkzaam te kunnen zijn. Het is waar, Willem II zorgde zeer voor de verstandelijke en lichamelijke ontwikkelingen zijner kinderen, gelijk wij dit vroeger aantoonde, en van een krijgsman als Willem II

kon men niet anders verwachten dan dat hij zijne zonen met al de bemoeiingen van den krijgsmansstand bekend maakte; maar overigens heeft Koning Willem III weinig deel mogen nemen aan de staatkundige aangelegenheden des lands. De redenen hiervoor zijn voor ons niet ontsluitend, maar eenmaal zal de geschiedenis ook opklaren, waarom de Kroonprins een jaar vóór zijne troonsbeklimming tot een onzer staatslieden de weemoedige woorden, vol edele openhartigheid, richtte: »Ik kan u niet aanzien zonder te denken, hoeveel gij voor het vaderland gedaan hebt, en mij te bedreeven, dat ik nog geene gelegenheid heb gehad, er iets voor te doen.» 1)

De Prins van Oranje bekleedde overeenkomstig zijnen rang eenige betrekkingen. Reeds op zijn 10^e jaar (Febr. 1827) werd hij te Brussel door zijn Grootvader Koning Willem I tot Kolonel van de eerste Afdeeling Infanterie benoemd. Willem I hechte zelf de Kolonels-epauletten op de schouders van zijn kleinzoon, ten aanzien van het geheele garnizoen. Maar tijdens den Tiendaagschen Veldtocht was de Erfprins nog te jong om actief te velde te trekken, en na 1830 kon hij in de jaren des vredes voor Nederland zijne krijgskundige bekwaamheden evenmin ten toon spreiden, schoon men zegt dat hij in alle takken der krijgskunde goed onderwezen was, en bij hem diezelfde dorst naar roemrijke daden opgemerkt werd, als zoozeer het leven van Willem II vereeuwigde. Maar geen bepaalde werkkring werd hem aangewezen als Kroonprins. De Hoogleraar La uts, die eenige jaren geleden eene levensschets van Koning Willem III gaf, zegt van diens tijdvak als Troonopvolger: »Thans heette hij de vermoedelijke erfgenaam der kroon, en was, in stede van zijn vader, Prins van Oranje . . . Mocht hij, moest hij niet verwachten, dat hetgeen hem tot hiertoe was onthouden, in den nieuwen toestand, hem in ruime mate zou worden vergoed? Was zijn plaats niet naast den troon, was hij niet de erfgenaam der kroon? Echter was ook nu teleurstelling, grievende teleurstelling zijn deel. Had eene gezonde, wijze staatkunde niet aan de raadslieden van den

1) Zie Withujs in zijne Brochure: De Koning stierf! De Koning leev'! — aangehaald in de Maandelijksche kronyk 1853 I blad. 120.

Koning behooren in te fluisteren , dat , zou de Kroonprins zich als Staatsman , als Veldoverste ontwikkelen en zich tot zijne hooge bestemming voorbereiden ; zou hij eenmaal met waardigheid kunnen optreden als Regeerder over een vrijheidlievend en godsdienstig volk , de jeugdige Vorst door bedieningen , door ambten , moest worden opgeleid ? Vreesde men wellicht zijn ronde taal , zijne openhartigheid , zijn helderen blik ? Bedachten zij dan niet , die , door kleingeestige vrees bekropen , den vermoedelijken erfgenaam der kroon van alle zaken verwijderd hielden , dat zij een roof pleegden aan het vaderland ? Wisten die kortzichtigen dan niet , dat een edel gemoed , dat een werkzame geest behoefte heeft aan nuttige bezigheden , die tevens noodig zijn , om van lieverlede tot juiste en onbevooroordeelde inzichten te komen van de wereld en hare verhoudingen , van de menschen en hunne deugden en gebreken ? Hoe toch kon de jeugdige Vorst , zoolang hij van alle staatsbestuur werd verwijderd gehouden , ondervinding opdoen , menschenkennis vergaderen , inzichten erlangen in de kronkelpaden der diplomatie , en de kunstenarijen leeren wantrouwen van vleiers , die met honig in den mond , den glimlach om de lippen , zoo vaak de Vorsten zoeken te misleiden of op een dwaalspoor te brengen ?”

Wij weten niet in hoeverre de Hoogleeraar *L a u t s* recht had aldus te schrijven en wie hem de noodige inlichtingen heeft verschaft , schoon 's Prinsen eigen woorden , daar straks aangehaald , er wel eenige aanleiding toe gegeven hebben . Maar hoe het zij , al wat wij van den Prins van Oranje gedurende de jaren 1842—1848 weten , is , dat hij (behalve zijn lidmaatschap van den Raad van State) tot Luitenant-Generaal werd benoemd en het Beschermheerschap aannam over de te Delft opgerichte Koninklijke akademie van ingenieurs . Het deel , dat hij in de beraadslagingen van den Raad van State nam , is natuurlijk onbekend gebleven ; zijn ijver voor de Delftsche akademie werd zeer geroemd .

Stil — wij herhalen het — gingen dus die jaren voorbij , een tijdperk van huiselijk geluk en vrede . Vele inwoners der Residentie zullen zich nog wel met genoeg de dagen kunnen herinneren toen de Kroonprins en de Kroonprinses met den

vierjarigen Erfprins van Oranje in het Bosch wandelden. Geen uiterlijke staat, geen gevolg soms, onderscheidde hun hoogen rang. Het Prinsje trippelde snappend en keuvelend aan de hand zijner ouders voort, op wier gelaat men bespeuren kon dat zij hoogst gelukkig waren met het bezit van dit kind, dat zulk eene schoone toekomst te gemoet ging. Ieder die dit Vorstelijk drietal zag wist iets te vertellen van de minzaamheid der Kroonprinses, van de goedhartigheid van den Prins van Oranje en van de vriendelijke knikjes, die het Erfprinsje de voorbijgangers toewierp. Ja dat waren gelukkige jaren, jaren van oudervreugde en stil genoeg. Maar de hemel blijft zelden lang wolkenloos, en 't is ook goed dat geen bestendige zonneshijn van onbelemmerde vreugde ons deel is. God, die alleen weet wat goed voor ons is, laat het toe dat ons zorgen, tegenspoeden, verdrietelijkheden en rampen overvallen, die zeker tot ons heil medewerken, zoo wij ons tot Hem uitstrekken, die hulpe geeft in benauwdheid en uit den donkersten nacht het heerlijkste licht weet te voorschijn te roepen.

De Prins van Oranje vertrok den 20sten Januari 1849 naar Engeland, weinig vermoedende welke gewichtige gebeurtenissen er op handen waren. Hij bevond zich op de grenzen van Schotland toen hem, 19 Maart, de tijding van den onverwachten dood zijns vaders gewerd en vertrok onmiddellijk naar Londen en van daar den 20sten naar het vaderland, met de Cycloop, waarop zich de Minister van Buitenlandsche Zaken de heer Lightenvelt bevond, die den 18 Maart de Theems was opgevaaren. In den vroegen morgen van den 21sten was de Cycloop in het gezicht van Scheveningen, waar de Prins van Oranje, om den kortsten weg te maken, wilde landen. Maar inmiddels was de stoomboot de Kinderdijk van Hellevoetsluis uitgezonden om op de Cycloop te kruisen, en, dit schip aantreffende, werd den Prins de tijding gegeven, dat zich de Prinses van Oranje, benevens eene deputatie uit den raad der Ministers te Hellevoetsluis bevonden, om daar de komst van den troonopvolger af te wachten. Terstond stevende de Cycloop naar laatstgenoemde plaats, en te 8 ure in den morgen werd de vaderlandsche grond betreden door Neerland's derden Koning Willem III.

WILLEM III.
SEDERT 1849.

't Is Neerlands Koning! de Vorst in wiens aad'ren
Het bloed van d' onsterfelijken Zwijger nog vloeit!
't Is Willem, wiens boezem, als die zijner vaad'ren,
Van liefde voor 't dierbare Vaderland gloeit,
De Vorst, die zijn volk als een vader bemint,
En zich aller harten door weldaden wint.

W. F. N. MUSKELJN.

TWEEDE HOOFDSTUK.

KONING WILLEM III.

Wij ontveinzen ons geenszins de moeilijkheden, die zich voordoen nu wij ons neerzetten, om het leven en de regeering van onzen geëerbiedigden Koning Willem III te beschrijven. Niet genoeg hebben wij die moeilijkheden overwogen, toen wij, op verzoek onzer uitgevers, deze taak op ons namen; maar al lezende en schrijvende, onderzoekende en raadplegende werden die bezwaren elken dag grooter en menigvuldiger, vooral daar ons gedurig de oude spreuk voor den geest kwam: spreken is zilver, zwijgen is goud. Bij de levensschetsen van Koning Willem I en II waren die moeilijkheden van minderen aard, daar er talrijke bronnen waren, waaruit wij naar keuze konden putten. Maar tot dusver bestaat er, zoover wij weten, geene levensbeschrijving, klein of groot, van Koning Willem III, behalve eene zeer beknopte levensschets, die de Hoogleeraar L a u t s geleverd heeft en waarvan ons slechts een uittreksel geworden is. Onze taak werd niet minder verzwaard door de inachtneming der voegzaamheid (convenance), welke voegzaamheid wij bij eene beschrijving van een nog regeerend Vorst niet uit het oog mochten verliezen, gevaar loopende van bijna geene bladzijde te kunnen schrijven zonder vleierij, en de grenzen moettende afbakenen, binnen welke wij, uit den aard der zaak, ons moesten bewegen. Intusschen hebben wij naar vermogen getracht, vele moeilijkheden te boven te komen, en uit tijdschriften, dagbladen en eene groote menigte brochures een overzicht saamgesteld van al datgene wat wij der vermelding waardig achtten te zijn.

Het is geenszins ons voornemen eene kroniekmatige levensbeschrijving van onzen geëerbiedigden Koning te geven, evenmin eene karakterschildering. Wij geven wat wij op den titel beloofd hebben: eene schets, doch zullen daarbij pogen zoo volledig mogelijk te zijn, waardoor onze lezers in staat worden gesteld, zich zelve het levende beeld van onzen Koning te vormen. Ons doel is niet onzen Vorst te vleien, schoon ons dit zeer gemakkelijk zou vallen, daar alle geschriften en brochures, dagbladen en tijdschriften, die onder onze oogen kwamen, slechts goeds van hem melden, en zijne vaderlandsliefde, zijn ijver, om waar hij kan wel te doen en andere edele beginselen, hebben uitgebazuind. Wij willen trachten Willem III te schetsen als Volkskoning, als een Vorst, die deelneemt in de vreugde en de rampen van zijn volk, als een Vorst, die mensch blijft onder het Koninklijke purper.

Op den 21sten Maart 1849 vaardigde Koning Willem II de volgende proclamatie uit:

»Geliefde Landgenooten en Onderdanen van alle rangen en standen!

Door het afsterven van mijnen onvergetelijken vader geroepen tot den troon der Nederlanden, gevoel ik diep het gewicht van de taak, die op mij rust.

Met het oog op God en vol vertrouwen op een volk, dat zoo innig aan mijn Huis is verbonden, aanvaard ik de Regeering.

Mijne eerste behoefte was, hiervan, uit mijne Residentie, openlijk bekendmaking te doen, ofschoon treurige en heilige plichten mij onverwijld elders roepen.

Willem de Eerste nam het Souverein Gezag op, om het naar eene Constitutie uit te oefenen.

Willem de Tweede wijzigde, in overleg met de Vertegenwoordiging, de Grondwet naar de behoeften des tijds.

Mijne roeping zal het zijn, op denzelfden voet aan de Grondwet volledige werking te geven.

Ik reken, bij de vervulling van die roeping, op de getrouwe medewerking van alle grondwettige machten.

Ik bevestig alle ambtenaren, alle officieren van het leger, van de vloot en van de schutterij, van welken rang zij ook mogen zijn, in hunne betrekkingen.

Nederlanders! blijft getrouw aan de spreuk uwer vaderen: Eendracht maakt macht, en zoekt met mij de ware vrijheid in onderwerping aan de wet."

De treurige en heilige plichten, waarvan de Koning in deze proclamatie gewag maakte, riepen hem naar Tilburg, naar de lijksponde zijns vaders. Nog dienzelfden avond begaven zich de Koning en Koningin derwaarts. Diepe smart lag op het gelaat van Z. M., toen hij door het glasdeksel heen de trekken aanschouwde van hem, wiens hand hij 19 Januari voor het laatst had gedrukt. Welk een wederzien! Vooral smartelijk voor zijne moeder, de Koningin-Weduwe Anna Paulowna, die geene woorden had nu zij haren oudsten zoon bij het lijk van haren Echtgenoot in de armen sloot. Het waren treurige oogenblikken en dagen voor den Koning, memento mori's voor hem zelven. Hij had alle inspanning en kracht noodig om niet te vergeten, dat hij nu zelf Koning was, wien eene menigte werkzaamheden wachtende waren. Geen wonder dat hij weer spoedig naar den Haag vertrok, en, behoefte gevoelende aan sterkte en zegen, een Besluit uitvaardigde, »waarbij alle godsdienstige gezindheden uitgenoodigd werden, zich in hare gebeden met hem te vereenigen en den Allerhoogste vurig te smeeken, dat Zijne Goddelijke goedheid de pogingen ondersteune, welke hij ernstig voor heeft ter bevordering van het welzijn van het Nederlandsche Volk, en zijne Regeering door Zijnen zegen begunstige en voorspoedig make." 1)

Een bewijs van de oprechtheid zijner meening, in bovenge-

1) In de circulaire, die de Minister voor de zaken van den Herv. Eeredienst aan de leeraren der Protestantsche genootschappen toezond, werd 's Konings bedoeling nog sterker uitgedrukt. Deze gedenkwaardige circulaire eindigt met de woorden: »Laat ons, als geloovige Christenen, al deze wenschen en beden ootmoedig en vertrouwend voor onzen God en Vader uitstorten, in den naam van onzen Heer en Heiland Jezus Christus!"

Dat was in Maart 1849.

meld Besluit uitgedrukt, gaf hij in zijn antwoord op het adres der Tweede Kamer, wier commissie den 23sten Maart bij Z. M. toegelaten werd: »De deelneming, de dankbare vereering der nagedachtenis van mijn onvergetelijken vader, de uitdrukking van de trouw en verkleefdheid der Natie, maken mij dit adres zeer welgevallig en vertroostend, en ik verzoek u, Mijne Heeren, deswege mijne erkentelijkheid aan de Kamer te betuigen. Het zal mijn streven zijn de voetstappen van mijn voorganger te drukken, wiens hart tot de laatste stonde voor Nederland klopte, en het verheugt mij de verzekering te ontvangen, dat de Tweede Kamer, in afwachting van mijne aanstaande plechtige inhuldiging, reeds nu bereid is met mij mede te werken tot welzijn van het trouwe Volk, waaraan mijn leven voortaan zal zijn toegewijd, en welks geluk ik als één beschouw met het mijne.»

De inhuldiging des Konings in de hoofdstad des Rijks had den 12 Mei 1849 plaats. Wij onthouden ons van eene beschrijving dier plechtigheid, alsmede van de daarbij plaatshebbende feesten. Toen Z. M., vergezeld van een schitterend gevolg, plaats had genomen op den Troon in de Nieuwe Kerk, sprak hij de Leden der Staten-Generaal aldus toe:

»Door mijne geboorte en de Grondwet, na het afsterven van mijnen onvergetelijken vader, tot den Koninklijken troon der Nederlanden geroepen, heb ik onmiddellijk de Regeering aanvaard en dit plechtig aan alle mijne onderdanen bekend gemaakt.

Thans is het oogenblik daar, dat ik, voor het oog van den Almachtige, die het lot van Koningen en volken in handen heeft, mij, onder inroeping van zijnen Heiligen Naam, aan mijn edel, trouw en ordelievend volk zal verbinden.

Hoog is de betrekking, waarin ik geplaatst ben. Zwaar zijn de plichten, die op mij rusten. Ook de Koningen kleven menschenlijke zwakheden aan, en daarom behoeven zij instellingen en zelfstandige voorlichting, opdat de kroon een brandpunt blijve, dat weldadigen gloed verspreidt.

Dit volk, dat een der eerste is geweest, om uit de duisternis, het geweld en de verdrukking der middeleeuwen orde en vrijheid en waarborgen voor het behoud van beide te

voorschijn te roepen, heeft ook thans weder, naar de behoefte des tijds, zijne instellingen herzien en bevestigd. Koning en volk; Oranje en Nederland hebben met kalmte dit gewichtig werk volbracht, en de onberekenbare voorrechten van rust en vrede zijn het deel van den dierbaren vaderlandschen grond gebleven.

Indien wij het oog slaan op de beroeringen, die een groot deel van Europa teisteren; op de vernietiging der bronnen van bestaan en welvaart, die zulke treffende lessen geven, laat ons dan God dankbaar zijn, die het dierbaar Vaderland heeft behouden, en sluiten wij ons nauwer en nauwer aaneen, opdat wij Zijnen zegen mogen waardig blijven.

Laten wij ons dagelijks afvragen, of wij onze plichten als Nederlanders jegens het vaderland, ik als Koning, gij, mijne Heeren, als vertegenwoordigers des Volks, allen hebben vervuld, en die Rechter, die in ons binnenste is, dien niemand verloochemen kan, zal ons den weg wijzen tot handhaving der eer, tot bevordering van het belang des Lands.

Onze rustige houding in deze bewogene tijden heeft ons niet slechts behoed voor groote rampen: zij heeft ook het aanzien des Rijks vermeerderd; want zij heeft de bewondering van alle beschaafde volken tot zich getrokken. Ik verbind mij aan een volk, grooter in deugden dan in het bezit van een uitgestrekt grondgebied; krachtiger door eensgezindheid, dan door zielental. Het is een grootsche roeping, Koning van zulk een volk te zijn!"

Na deze toespraak legde de Koning den eed op de Grondwet af! Dit was een gewichtig oogenblik voor hem zelven en velen die dit met belangstelling hadden afgewacht. Immers, er hadden geruchten geloopt, dat Willem III zwaarigheid gemaakt had de Grondwet, zooals zij daar lag, te bezweren. Het is mogelijk, dat de Koning zulke gedachten in de eerste dagen gekoesterd heeft, daar — als men ons wel onderricht heeft — zijne beschouwingen over het Koningschap nog al tegenstrijdig waren met die der Grondwet, beschouwingen, die hij eenigszins met zijn vader deelde. Willem II — het is bekend — was zeer tegen alle Revolutionaire begrippen, daar deze tegen het Monarchaal begin-

sel gekant waren, en spiegelde zich altijd Rusland en de Bourbons voor als Regeeringen, die met zijne inzichten strookten. Naar de overtuiging van Willem II lag in eene Monarchale instelling door wapenkracht gesteund, alleen een vaste waarborg voor orde en bestendigheid van den Staat, en kon de volmaakbaarheid der Staats-inrichting alleen beproefd worden op den wettigen weg en in eerbied voor verkregen rechten. Het is mogelijk — wij herhalen het — dat Willem III zijns vaders gevoelen in deze omhelsde, en dat hij, zwichtende voor de omstandigheden en gedrongen door zijne omgeving, vroegere gedachten heeft vaarwel gezegd. Maar het feit staat vast: Willem III heeft de Grondwet bezworen, en zij die 's Konings karakter kennen, hebben geen oogenblik getwijfeld aan de oprechtheid, met welke hij den eed heeft afgelegd. Eenmaal tot overtuiging gekomen, zou hij ook die overtuiging uitspreken en handhaven, met inachtneming van al de waardigheid des Koningschaps, welke waardigheid hij op hoogen prijs stelde. Dit bleek tot in kleine bijzonderheden toe, zelfs in de opening der zitting van de Staten-Generaal, waar hij het voorbeeld volgde van zijnen grootvader, die ter vergadering reed in de prachtige glazen koets. Zonder de handelwijze zijns vaders te laken, die — krijgsman als hij was — er te paard heenreed, omgeven van een schitterenden staf, meende hij het meer met de Koninklijke waardigheid te stroken, deftiger en meer overeenkomstig den wensch des volks, als hij in een rijtuig, bespannen met acht paarden naar de vergaderzaal reed. Anderen mogen hierin met ons verschillen, maar wij deelen des Konings gevoelen en hebben het steeds als gelukkig en prijzenswaardig geacht, dat Willem III een hooge meening had voor de Koninklijke waardigheid en ook verlangde dat al zijne onderdanen daarvoor eerbied koesterden. Bij deze gelegenheid deelen wij eene kleine gebeurtenis mede, die dit niet alleen versterkt, maar ons tevens doet blijken dat de Koning begeerde: eerbied voor gezag. Die gebeurtenis is ons door een ooggetuige medegedeeld, en zoo zij ons scheef is voorgesteld, is het onze schuld niet. De Koning bezocht eenige jaren geleden Gelderland, zich begevende naar eene plaats, waar

eene overstrooming had plaats gehad. Te Arnhem komende, omringd van een klein gevolg, ging hij eene straat door. Ongeveer in het midden kwam van de tegenovergestelde zijde een soldaat aan, een rekrut, aan wiens bommelenden gang men wel kon bemerken dat hij nog weinig goede manieren geleerd had. Dicht bij den Koning gekomen slaat hij eventjes met een paar vingers, zoo losjes weg, aan zijn muts en wil verder voortbommelen. Dit maakt te recht de verontwaardiging van Z. M. gaande. Hij houdt den soldaat staande en vraagt hem op een verdienden barschen toon, of hij zijne instructies niet kent: hoe te handelen als een soldaat een Generaal ontmoet, en zonder zijn antwoord af te wachten, spreekt hij die instructie uit. De soldaat, gansch verbijsterd, gaat vier schreden achterwaarts, stelt zich in postuur en salueert, waarop de Koning hem beveelt zich acht dagen in arrest te begeben.

Waren de eerste dagen van de troonsbestijging van Willem II moeilijk voor dien Koning, toen hij de Regeering des Lands in hoogst ongunstige tijden, bij een ledige schatkist aanvaardde, met niet minder moeielijkheden had Koning Willem III te worstelen. De meerderheid der Tweede Kamer, nu voor het eerst rechtstreeks door het volk gekozen, behoorde tot de liberale partij en meende dat het Ministerie in zijne wetsontwerpen de constitutie in minder vrijgevigem zin toepaste. Het gevolg daarvan was eene toeneemende oppositie, die het Ministerie drong zijn ontslag te nemen en plaats te maken voor een zuiver liberaal Ministerie, waarvan Thorbecke het hoofd was. Slechts ruim twee en een half jaar hield dit laatste Ministerie stand, wanneer het aftreden moest ten gevolge eener verbreking der eensgezindheid tusschen de Regeering en het volk, eene gebeurtenis bekend onder den naam van Aprilbeweging. En met recht mocht zij eene beweging genaamd worden, daar er eene aanmatigende pauselijke allocutie van 7 Maart 1853 was aangekondigd, door welke eene indeeling der katholieke Nederlanden met vijf Bisdommen werd voorgesteld. Het protestantsche Nederland kwam

hierdoor in groot gevaar en het regende brochures 1), die de verbittering des volks te kennen gaven. Z. M. was geenszins met deze allocutie tevreden en sprak dit onverholen uit. Midden April bevond zich de Koning te Amsterdam en ontving daar eene commissie, die hem een adres aanbood door 51000 personen onderteekend. Dit adres werd door Ds. B. ter Haar aan Z. M. overhandigd, en de Amsterdamse Courant geeft ons in hoofdtrekken de woorden, door den Koning bij die gelegenheid gesproken. Zij zegt: »De Koning heeft de commissie met de meeste welwillendheid ontvangen. Met het grootste genoegen zag hij zulk een achtbaren kring van overheidspersonen, mannen, aanzienlijk van geboorte, sieraden van den handelsstand, beroemd door wetenschap en geleerdheid, om zich heen geschaard. Evenals de Commissie was de Koning diep doordrongen van het gewicht van den gedanen stap. Menige treurige oogenblikken had zijne Regeering hem opgeleverd, maar hij had steeds opwekking en bemoediging gevonden in de hartelijke — bijna

1) Als bijzonderheid van de beweging dier dagen deelen wij de titels mede van enkele Brochures, tegen de herstelling der Roomsche hiërarchie:

De nieuw aangekomen oliekoop te Amsterdam, om de R. K. Priesters van Nederland radikaal te genezen.

Nieuw Geuzenlied, of allocutie bij de blijde inkomst van de Monseigneurs van Rome.

Wat hebben wij te doen bij de dreigende vestiging der Roomsche hiërarchie?

Onze Protestantsche Vorst.

Een blik op Rome, en een woord tot het lauwe Christendom onzer dagen door geen pausegezinde.

Rome's overwinnaar. Toespraak en gebed door Dr. J. J. van Oosterzee.

Zij zullen het niet hebben, het vrije Nederland! Een Hollandsche brief aan den Paus van Rome.

Belangrijk gesprek tusschen een pastoor en zijn oppasser.

De Paus en de Bijbel.

Doel en middelen der Jesuiten.

Vrijzinnige onstaatkundigheid en de Paus zonder recht.

De Protestantsche kerk onder Willem III in 1685 en onder Willem III in 1853.

Is het Roomsche geloof het oudste of het Protestantsche?

Merkwaardige Bijbelplaatsen tegen de leer der Roomsche kerk.

Waarom verbiedt uw pastoor u den Bijbel te lezen?

Hendrik Eemkens in 1652 te Utrecht als ketter verbrand.

De Herodias list.

zoude hij zeggen — kinderlijke, echt kinderlijke liefde van zijn volk, en »deze dag” — dus vervolgde de Koning — »maakt het, mijne heeren! aan allen, welke gij vertegenwoordigt, bekend — deze dag heeft den band tusschen het Huis van Oranje en Nederland nog hechter vastgesnoerd en dierbaarder aan mijn hart gemaakt.” Nog sterker drukte, naar men verzekert 1), de Koning zich uit tegen eene andere Commissie: »Z. M. achtte zich tegen zijnen zin door de Grondwet gebonden; hij rekende, door ontvangen beklag, over hetgeen volgens die Grondwet gebeurd is, den band tusschen het Huis van Oranje en Nederland nog versterkt.” In dat beklag deelde de Koning ten volle. Hij was een door en door Protestantsch Vorst, en schoon hij als Koning aan alle kerkgenootschappen gelijke bescherming moest verleen, wist hij tevens zeer goed, dat als hij den eed naging, dien de Bisschoppen bij de aanvaarding hunner bediening moesten afleggen, daarin geloften voorkomen, geheel strijdig met het beginsel dat alle kerkgenootschappen op gelijke bescherming aanspraak hebben. Om kort te gaan, de Koning verklaarde dat hij met zijne Ministers niet overeenstemde wegens hunne bereidwilligheid in deze pauselijke allocutie betoond, en hun aangeboden ontslag aannam. Nu ontvingen wij een ander Ministerie, waarin onder anderen Mr. F. A. van Hall, E. C. W. van Doorn en Mr. G. C. J. van Reenen zitting namen. De Kamer werd ontbonden en de nieuwe verkiezingen gaven blijken, dat men het afgetreden Ministerie niet genegen was, zoodat het nieuwe Ministerie eene wet op de kerkgenootschappen kon doorzetten, die zonder de inwendige organisatie er van te belemmeren, tot gerustheid des volks, hunne ondergeschiktheid in het staatsbestuur deed uitkomen. Wel werkte deze verandering van Ministerie weinig bijzonders uit, maar hoe het zij: Willem III heeft getoond de behoeften van de meerderheid zijns volks te kennen en pal te staan daar waar eene aan den Staat vreemde — om niet te zeggen vijandige — macht zijn Protestantsch volk bedreigt.

1) Zie Maandelijksche Kronyk 1853. Blz. 535.

Bijna drie jaren verliepen zonder dat er op staatkundig gebied iets bijzonders voorviel. In het begin van 1856 evenwel vertoonden zich de eerste wolken van een naderenden storm. Deze beweging werd gevolgd door de bekende wet op het onderwijs van 1857. Verschillende stemmen hadden zich reeds jaren lang doen hooren tegen de bestaande wet, en onderscheidene Ministeriën hadden ontwerpen gemaakt, maar die niet aanneembaar waren, omdat zij van nog minder gehalte waren dan de wet van 1806, en het christelijk element er geheel uit geweerd was. De natie had ondubbelzinnige bewijzen gegeven dat zij hare kinderen niet door den Staat ontchristelijkt wilde zien. Er ontbrak de rechte man en Willem III, die zijn volk en deszelfs wenschen zeer goed kende, dacht ook den rechten man gevonden te hebben. Hij benoemde 17 Juni 1856 Mr. J. J. L. van der Bruggen tot Minister van Justitie. Deze benoeming bracht in het gansche land eene mengeling van verbazing, ergernis en blijdschap te weeg. De heer van der Bruggen toch was bekend als een positief christen, die eene Normaalschool tot opleiding van christelijke onderwijzers opgericht en een Maandschrift uitgegeven had, bestemd tot het bestrijden der neutrale richtingen in het onderwijs. De liberalen waren bezorgd, daar zij vreesden dat er voortaan geen school zou kunnen gehouden worden dan voorzien van den Bijbel en den Katechismus. De kerkelijk rechtzinnige partij juichte, daar zij nu geloofde dat de heilzon over Nederland zou opgaan.

Maar hoe werden velen teleurgesteld! Het gelukte den heer van der Bruggen in Juli 1857 eene voorgestelde wet op het onderwijs tot stand te doen komen en wel door een enkel woordje, dat betooverend op de Leden der Staten-Generaal werkte en toch slechts een klink-klank was. De ontwerper had de behendigheid gehad er het woord christelijke in te schuiven. Hiermede voldeed hij één deel der Natie; het andere deel was tevreden met de bepaling dat »de onderwijzers zich te onthouden hebben van iets te leeren, te doen of te laten, wat strijdig is met den eerbied, verschuldigd aan de godsdienstige begrippen van an-

dersdenkenden." Het is hier de plaats niet om te vragen hoe de heer v. d. Bruggen, als positief christen, aan zulk een ontwerp van wet kon medewerken. Hij zelf heeft in de Kamer verklaard dat hij als Minister een geheel ander man was, dan als christen en Dilettant-Theoloog. Dit is ook natuurlijk: een passagier in den wagen redeneert geheel anders dan de koetsier die het voertuig bestuurt. Ook ligt het niet in den aard van dit werk, dat wij een oordeel uitbrengen over de nog van kracht zijnde onderwijswet, die overigens eigenlijk weinig verschilt van de voorgaande, daar de voorgestelde 4^e alinea van art. 22, de eenige die men zuiver Bruggheniaansch zou kunnen noemen, verworpen is. 1) De opgestoken storm was, althans voor een kleinen tijd bedaard, en de Koning gaf zijne sanctie aan de wet, in het vertrouwen dat een groot deel zijner onderdanen tevreden was gesteld. Sedert zijn vele jaren verlopen — en meer en meer blijkt, dat artikel 22 der onderwijswet voor velen een ergernis en droefheid is. Wij zullen afwachten wat er gebeurt, maar wij gelooven dat Willem III gelukkig zal zijn als hij in staat is door eene andere wet op het onderwijs veler gemoedsbezwaren weg te mogen nemen. Ziet ook het Nederlandsche volk zijnen Koning weinig, het houde zich overtuigd, dat hij van alles wat het wenscht kennis draagt en dat, waar hij kan, aan de begeerte zijns volks zóó zal voldoen alsof het zijn eigen begeerte ware. Hij heeft gezegd: Oranje en Nederland zijn één, en in zijnen mond zijn dit geene ijdele klanken.

Zoo zouden wij uit de Regeeringsjaren van Willem III vele feiten kunnen aanwijzen hoezeer hem het welzijn des volks ter harte gaat, en hoezeer het hem smart door de omstandigheden gedwongen te zijn dikwijls menig staatsstuk te onder-

1) Deze 4e alinea luidde aldus: Waar de kinderen van het bezoeken der openbare school, uit hoofde van godsdienstige bezwaren der ouders worden teruggehouden, en deze bezwaren, na een zorgvuldig onderzoek, niet kunnen worden uit den weg geruimd, wordt, indien hieraan kan te gemoet gekomen worden door de oprichting van eene bijzondere school, tot het oprichten en onderhouden van zoodanige school des gevorderd hulp verleend door middel van een rijkssubsidie. Het verleenen van zoodanig subsidie geschiedt door de wet.

teekenen, dat hij gaarne gewijzigd had ter wille van eigen gevoelens en die van velen zijner onderdanen. De sanctie op de wet der afschaffing der slavernij was voor hem eene vreugde, maar die, b. v. van verplichte vaccine kostte hem — zooals men ons verzekerd heeft — groote zelfverloochening. Hij gevoelde dat een groot deel der natie hierdoor in hare gewetensvrijheid getroffen werd. Moeielijke jaren heeft Willem III doorleefd, vooral in 1866 toen de bekende Motie-Keuchenius schier het land in rep en roer bracht. Op deze motie komen wij later terug. Zoo ooit, dan heeft Z. M. het toenmaals ondervonden: hoe zwaar de kroon eens konings hoofd drukt.

Maar gelukkig waren er nog andere dagen en jaren waarin het den Koning gegeven werd met daden te bewijzen hoezeer hij verdiende bemind te worden en ten volle den naam van volkskoning waardig was. Wij allen kennen de verslagenheid die er in het land heerschte toen onverwachts de treurmare van Tilburg kwam: »De Koning is dood.» Men kon het niet gelooven. 't Was helaas, maar al te waar. Toen de begrafenisplechtigheden afgeloopen waren, verhieven zich stemmen, om den overleden Koning, als een bewijs van hulde en dankbaarheid aan zijne nagedachtenis een standbeeld op te richten. Dit vond bijna algemeen bijval en slaagde er de Commissie in, die zich met het inzamelen der benodigde gelden belast had, bekend te maken, dat het standbeeld op 23 Maart 1854 zou onthuld worden. Willem III had op velerlei wijze zijne ingenomenheid met dit plan te kennen gegeven, en gaarne willende deelen in de blijken van liefde, die het Nederlandsche volk zijn overleden vader betoonde, woonde hij met de Prinsen Hendrik en Frederik de onthulling bij. De heer E. W. van Dam van Isselt hield bij die gelegenheid eene treffende aanspraak, waarbij hij de groote daden van den overleden Vorst in herinnering bracht en het deed uitkomen dat de kosten voor dit standbeeld door Nederlandsche burgers waren gedragen, die het thans Koning Willem III en zijn doorluchtig geslacht aanboden. Koning

Willem III nam dit geschenk aan en betuigde in hartelijke bewoordingen zijne dankbaarheid. 1)

Maar niet alleen kon Nederland zijn Koning Willem II niet vergeten, met elken dag klom — vooral in die dagen — de geestdrift, bij de herdenking aan de dagen van 1830 en 1831, toen het zwaard was getrokken tegen oproerige onderdanen en vreemde indringers. Eene vereeniging was opgericht onder den naam van Metalen Kruis, wier leden gerechtigd waren tot het dragen der medaille van dien naam, ingesteld door Koning Willem I, en werd er besloten een Monument in de Nederlandsche Hoofdstad op te richten tot eene herinnering aan den geest der jaren van 1830 en 1831. Wij kunnen niet zeggen dat de deelneming hieraan algemeen was. Velen beschouwden de poging tot het oprichten van zulk een Monument als met een politiek doel verbonden en zagen er zelfvergoding in. Doch over het algemeen was men van gevoelen dat alleen vaderlandsliefde en kameraadschappelijke herinneringen de grondslagen waren waarvan de oprichters waren uitgegaan. Zoodra Willem III van dit plan had gehoord sloot hij er zich ten volle bij aan. Het was zijn wensch dat de geest van 1830 en 1831 het Nederlandsche volk bleef bezielen, zeide hij tegen de Commissie. Toen de dag der onthulling van het gedenkteeken op den Dam bepaald was, verscheen hij met zijn broeder Prins Hendrik in de hoofdstad om de feesten bij te wonen. Op den 27 Augustus 1856 had de onthulling van het gedenkteeken, »De Eendracht'» ge-

1) Het standbeeld, dat uit oogpunt van kunstwaarde zeer verschillend wordt beoordeeld, stelt Koning Willem II voor, staande blootshoofd, los in een afhangenden mantel gehuld, steunende met de linkerhand op het heldenzwaard, en de rechterhand, als sprekende tot het volk, uitstrekkend. Het voetstuk is versierd met vier allegorische beelden: het koningschap, de wetgeving, de weldadigheid en de kunsten en wetenschappen voorstellende. Op de voorzijde van het voetstuk staat het volgende opschrift: Aan Koning Willem II het Nederlandsche volk 1853. Op de achterzijde staat hetzelfde in de latijnsche taal. Op de rechterzijde: het Nederlandsche wapen; op de linkerzijde een leeuw, rustende op een boek en een zwaard, en de namen: Badajoz, Vittoria, Ciudad Rodrigo, Salamanca, Quatre-Bras, Waterloo, Hasselt—Leuven. Een sierlijk gebronsd ijzeren hek omgeeft dit monument, dat door den Nederlandschen beeldhouwer George, een leerling van Royer, vervaardigd is. De Koning schonk den heer George bij deze gelegenheid de Ridderorde van den Nederlandschen Leeuw.

noemd, plaats, en werd de toespraak van den heer van Dam van Isselt door den Koning aldus beantwoord:

»Mijne heeren!

Voordat het gedenkteeken wordt onthuld, dat naar mijn wensch, is opgericht ter herinnering aan den voortreffelijken geest, die in 1830—1831 het Nederlandsche volk bezielde, verlang ik mijne tevredenheid te betuigen, dat ik mij op dit oogenblik in mijne trouwe Hoofdstad door zoovelen zie omringd, die in verschillende betrekkingen en langs verschillende wegen hebben getoond in die moeielijke dagen, dat zij hun vaderland lief hadden, en dat zij met vaste trouw verbonden waren aan hunnen Koning.

Het Metalen kruis is het eenige uitwendige teeken, dat uit dien tijd van ware vaderlandsche geestdrift is overgebleven.

Nadat ik mij had overtuigd, dat de vereeniging van hen, die met dit gedachten-, met dit eereteeken zijn versierd, alleen vaderlandsliefde en kameraadschappelijke herinneringen ten doel had, heb ik mij tot Beschermheer van die vereeniging verklaard, en ik heb mijn beminden broeder, Prins Hendrik der Nederlanden, benoemd tot voorzitter van het door mij ingestelde Hoofdbestuur, omdat ik, als vertegenwoordiger van het Koninklijke geslacht en van het Huis van Nassau-Oranje, het bewijs wilde leveren, dat ik die liefde en die trouw, die het Nederlandsche volk destijds aan mijn Stamhuis heeft betoond, op den rechten prijs weet te schatten.

Moge dit feest, dat de Oud-krijgskameraden van den voortreffelijken Prins-Veldmaarschalk te zamen vieren, rijk voor hen zijn in aangename herinneringen, maar bovenal, moge dit feest er toe leiden dat de band van trouw, van eensgezindheid en van liefde, die het edele Nederlandsche volk aan zijn geboortegrond en aan zijne vorsten verbindt, wordt versterkt en bevestigd.

Daartoe drage ook het gedenkteeken bij, dat aan den volksgeest van 1830/31 door ons wordt toegewijd en dat ook door mij zal worden begroet met »Leve het Vaderland!»

Luid was het gejubel dat op deze Koninklijke woorden volgde en werd de onthulling van het Monument met vreug-

degejuich en onder het lossen van het geschut begroet. Het ontbrak in Amsterdam bij die gelegenheid niet aan feesten, en Willem III, die zoo gaarne deel neemt in de vreugde van zijn volk, woonde een groot deel daarvan bij, schonk aan de vereeniging Het Metalen Kruis eene prachtige banier en den ontwerper van het Gedenkteeken, den heer Tetar van Elven, de Ridderorde van de Eikenkroon. 1)

1) Daar wij reeds hier en daar in ons werk melding hebben gemaakt van ridderorden, achten wij het noodig een kort overzicht van de Nederlandsche Ridderorden te geven.

De Nederlandsche orden zijn: De Militaire Willemsorde en de Orde van den Nederlandschen Leeuw, beide ingesteld door Koning Willem I, de eerste 30 April 1815, de laatste 29 Sept. 1815. De Militaire Willemsorde bestaat uit vier klassen: grootkruisen, en kommandeurs, ridders van de derde en ridders van de vierde klasse. Het versiersel is een wit geëmailleerd kruis met acht gouden gepareelde punten. Op de armen van het kruis staan de woorden: »Voor moed, beleid, trouw.» Over het kruis ligt het Bourgondische kruis, bestaande uit groene laurierstokken, saamverbonden door den gouden vuurslag en op de tegenzijde vervangen door een blauw geëmailleerd medaillon, waarop in het midden van een laurierkrans de W; alles gedekt door een gouden Koninklijke kroon. Het lint is Oranje met twee smalle donkerblauwe strepen. Deze orde strekt tot belooning van uitstekende daden van moed, beleid en trouw, bedreven door hen, die ter zee of te lande, in welke betrekking ook en zonder onderscheid van rang of stand, den Koning en het Vaderland dienen.

De Orde van den Nederlandschen Leeuw strekt tot onderscheiding van alle Nederlanders, die bewijzen geven van beproefde vaderlandsliefde, bijzonderen ijver en trouw, in het volbrengen hunner burgerplichten, of buitengewone bekwaamheid in wetenschappen en kunsten. De orde bestaat in drie klassen: grootkruisen, kommandeurs en ridders. Bovendien kunnen zij, die zich door nuttige daden, door zelfopoffering en door andere blijken van menschenliefde waardig maken, onder den naam van broeders aan de orde verbonden worden en genieten eene jaarlijksche toelage van 200 gulden, die voor de helft op de weduwe overgaat. Het versiersel der orde is een wit geëmailleerd kruis met een gouden W tusschen elk der armen. Het kruis heeft aan de eene zijde een blauw geëmailleerd rond, waarop in gouden letters de woorden: »Virtus Nobilitat», aan de tegenzijde den Leeuw, zooals hij in het wapen van het Rijk voorkomt; alles gedekt met een gouden Koninklijke kroon. Het lint is Nassausch blauw met twee smalle Oranjestrepen.

Behalve deze beide Nederlandsche orden bezitten wij nog de Luxemburgsche Orde van de Eikenkroon, ingesteld bij Besluit van den Koning-Groot-Hertog Willem II, 29 December 1841. Zij strekt tot belooning van burgerlijke en militaire diensten, inzonderheid door ingezetenen van Luxemburg bewezen, en van uitstekende kunstenaars. Oorspronkelijk bestond de orde uit vier klassen: grootkruisen, ridders met de star, kommandeurs en ridders. Bij be-

Van geheel anderen aard was het bewijs dat Koning Willem III drie jaren vroeger gaf van zijne zorg voor de hoogste belangen van zijn volk, namelijk de schenking en stichting der Willemskerk te 's Gravenhage. Oorspronkelijk gebouwd door Koning Willem II en bestemd voor eene rijsschool, werd het door onzen Koning aan de Nederduitsch-Hervormde Gemeente der Residentie ten geschenke gegeven met bijvoeging eener aanzienlijke som, om het gebouw tot eene kerk in te richten. Het was inderdaad een vorstelijk geschenk en de inrichting dier kerk kwam ook daarmede geheel overeen. In den Hoofdingang, die naar de Koninklijke zitplaatsen leidt, vindt men een blauwen steen, waarop gegrift staat: De eerste steen gelegd door H. K. H. de Erf-Groot-Hertogin van Saksen-Weimar-Eisenach, geboren Wilhelmina Maria Sophia Louisa Prinses der Nederlanden, 26 Mei 1845. ^{Anno}₁₈₄₆ II. Bij den herbouw tot kerk is er aan de Noordzijde bijgebracht: Tot kerk herbouwd van 1853 op 1856, terwijl aan de Zuidzijde gegrift staat: Door Willem III geschonken in 1853. De kerk kan bevatten: beneden 1400 zitplaatsen, en op de galerijen vinden 700 toehoorders plaats. Al het zilverwerk is door Z. M. geschonken, en op zijn last werden doopbekkens, schotels en schenkkannen met toepasselijke teksten versierd. De eerste godsdienstoefening had den 14 Dec. 1856 plaats onder voorgang van den heer H. L. Oort, predikant te 's Gravenhage, die tot tekst koos: 1 Kon. 8: 29^a.

Onder de rampen, die de oorlog met zich brengt, behoort niet het minst gerekend te worden de verminking van vele krijgslieden, die er deel aan namen. Hebben wij, door Gods goedheid, sedert 1831 het geluk gemaakt in geen oorlog met

sluit van 5 Februari 1858, door Koning Willem III, is aan de orde toegevoegd de klasse der officieren, rang hebbende tusschen de kommandeurs en ridders.

De Orde van den Gouden Leeuw van Nassau, voor de beide takken van het Huis Nassau ingesteld, bij Besluit van Willem III Koning-Groot-Hertog en den Hertog van Nassau van ^{29 Januari}_{16 Maart} 1858, is bij besluit van den Koning-Groot-Hertog van 31 Maart daaraanvolgende opgenomen onder de Orden van het Groot-Hertogdom Luxemburg. Voor den jongsten tak bestaat de orde, in gevolge Besluit van den Koning-Groot-Hertog van 13 Maart 1873, uit vier klassen.

Europa verwickeld te zijn, toch waren onze Koloniën dikwijls het tooneel van het rumoer en den strijd der volken. Menig dapper krijgsman keerde uit onze Overzeesche gewesten terug, verminkt of niet meer in staat het Vaderland te dienen of in eigene behoeften te voorzien. Nu bestond er wel een Invalidenhuis, doch het voldeed niet aan de eischen van zulk eene inrichting. Maar Koning Willem III, die reeds dikwijls getoond had een hart te bezitten, gevoelig voor de rampen zijner onderdanen, zorgde op eene Koninklijke wijze dat zijne verminkte Koloniaal-Militairen een goed te huis kregen. Als men in 't begin dezer eeuw langs den Velper straatweg het prachtige Rennenenk was voorbijgegaan kwam men, vóór de grenscheiding der gemeente Arnhem, aan eenige met heide begroeide heuvels, waar tusschen een beekje ontsprong, dat nauwelijks werd opgemerkt, zoover was het onder het struikgewas verscholen. Het kabbelde stilletjes voort en scheen zich onder den grooten weg te verliezen. Maar nijvere handen wisten die dorre gronden in een lachend oord te herscheppen, en dit bekoorde Koning Willem III zoodanig, dat hij dit goed op den 21 Maart 1854 van den toenmaligen eigenaar aankocht. Sedert dien tijd werd het bescheiden Landhuis in een vorstelijk verblijf herschapen, waarop, behalve andere aanzienlijke vreemdelingen, de graaf van Chambord, tijdens den oorlog tusschen Frankrijk en Oostenrijk, eene stille schuilplaats vond. Dit vorstelijk verblijf nu werd door Koning Willem III geschonken ten behoeve van een gesticht van gekwetste Koloniaal-Militairen, onder de volgende bepalingen: Vooreerst, dat daaraan nimmer eenige andere bestemming zal mogen worden gegeven dan waartoe het geschonken is, namelijk tot een Koloniaal-Militair invalidenhuis. Ten tweede, dat de Staat der Nederlanden al de lasten van dit onroerend goed zal betalen, te rekenen van 1 Januari 1860. Voorts werd er bij de acte van schenking op den 28sten September 1859 bijgevoegd, dat het goed is geschonken door Z. M. met al de heerschende gerechtigheden en lijdende erfdienstbaarheden, zooals Z. M. het heeft bezeten, en eindelijk dat de Staat der Nederlanden daarover met den 15 October 1859 zou kunnen beschikken. — Moge het invalidenhuis te

Greenwich, door den Stadhoudcr Willcm III van Oranje gebouwd, trotscher zijn, — ons Bronbeek bij Arnhem kan als een dergelyk gesticht door zijne bevallige ligging en doelmatige inrichting wedijveren met al zulke stichtingen in Europa. Het Nederlandsche volk is zijnen Koning dankbaar voor deze schoone inrichting en het bewijst dit ook door gedurig het Invalidenhuis te verrijken met passende geschenken. Wij twijfelen niet of de Invaliden, die thans Bronbeek bewonen zullen, als zij daar langs de schoone grasperken of door de boschjes heenstrumpelen, den Koning in hun hart danken voor het genot dat zij smaken, maar aangenaam zou het ons zijn te vernemen, dat er ook uit hun midden menig gebed tot God werd opgezonden, zegen afsmeekende over hem die als Vorst zulk een deel neemt in de rampen zijner onderdanen.

Maar er zijn nog andere rampen, die ons volk getroffen hebben en nog treffen, waarin onze Koning deelneemt. Oorlog is een verschrikkelijke ramp; een verwoestend onheil. Als de mensch tegenover den mensch staat met een uitgetogen zwaard om hem dat in de ingewanden te stooten, of als hij de borst van zijnen natuurgenoot, zijn mededragcr van het beeld Gods, met een kogel vaneenscheurt — o, zulk een toestand is verschrikkelijk. Noodlottig is het als de vlam zich van ons huis meester maakt, en ons van dak, have en goed berooft. Treurig en angstig zijn de tijden als de pestilentie in de donkerheid wandelt, als het verderf rondsluipr, dat op den middag verwoest; als de harten van angst feller kloppen en men vreest de lippen te openen, bang zijnde voor besmette lucht in te ademen. Vreeselijk zijn al deze rampen, — maar die allen wegen, naar ons oordeel, niet op tegen watersnood. Hoe fel de brand ook moge woe-den, er is nog wel een oogenblik van redding bij de tegenwoordig bestaande middelen, en in pestziekten kan men — onder den zegen Gods — veel doen tot voorkoming van besmet te worden, — maar bij watersnood, waar van alle zijden het water komt aanstroomen, de huizen als stoppelen weggemaaid worden, — waar is daar redding voor have en leven? Vraag het eens aan de bewoners van den Waaldijk

te Brakel en den Bommelerwaard beneden den Meidijk; aan die van den Waaldijk te Zuilichem en Leeuwen, of van den Bandijk bij Zevenaar; Angerlo enz., — vraag het daar eens wat Watersnood is, en gij zult hun gelaat zien verbleeken, hunne lippen trillen van schrik, angst en ontzetting, alleen op het noemen van dien naam, die benauwender is dan die der cholera. En zoo gij, een bewoner van veiliger streken, er op aandringt te weten wat dan eigenlijk watersnood is, zullen zij u waarschijnlijk het volgende mededeelen. Zij zullen verhalen van het geluid der noodklok, dat zoo ontzettend klinkt in den kouden, akeligen winternacht. De ijsmassa's, die zich dagen achtereen tegen den dijk hebben opgehoopt, stuwen al hooger en hooger op; de schotsen schuiven opeen met somber gekraak, stijgen torenhoog, stapelen zich op elkander en dreigen het omliggende land met ondergang. Eensklaps stort het schrikbarend gevaarte over den dijk heen, scheurt dien aan stukken en breekt er diepe gaten in. De uiteenspattende ijsschotsen door de wateren voortgezweept, ontwortelen zware boomen, werpen huizen, schuren en stallen omver, en een paar uren later ziet men de oppervlakte van het bruisende water bedekt met deuren en kozijnen, huisraad van allerlei aard, gereedschappen, stoelen en tafels, die de schuimende golven ginds en herwaarts slingeren. De angstkreten, de gilgende geluiden der wanhoop van de menschen, die om het behoud van hun leven met het snel wassende water worstelen; het geloei en gekerm van het verdrinkende vee verzwaart in dit oproer der natuur nog de uitgestrektheid van deze ramp. Maar meer nog: zij, die hunne betrekkingen, hunne vrienden door de wateren hebben zien verzwelgen en zich zelve met hun bibberend kroost ter nauwernood op het nog staand gebleven gedeelte van den dijk hebben gered, — zij zweven in aanhoudend gevaar: van alles beroofd, nat, verkleumd, uitgeput van vermoeienis, van koude, van honger, door den snerpenden oostewind aangegrepen, zonder de geringste beschutting daartegen, sterven zij den hongerdood te midden der verkleuming, nadat zij eerst hunne zuigelingen van ellende zagen bezwijken.

Van zoo verschrikkelijk eene ramp is ons Vaderland vaak,

— helaas al te vaak, het tooneel geweest, en sedert 1850, het tweede jaar der regeering van Koning Willem III klonk menigmaal de noodklok langs de oevers van Rijn, Waal en IJssel. Menigeen zal de ramp van 1861 onvergetelijk blijven. Reeds in de eerste dagen van dat jaar begon de toestand der bewoners van Maas- en Waaloevers dreigend te worden. Door afwisselend dooi- en vorst weder werd die toestand ieder uur hachelijker, en niettegenstaande alle krachtsinspanning, niettegenstaande duizende handen bezig waren de meest gevaar loopende punten der dijken te versterken en te verhoogen, bleek elke poging te vergeefs te zijn. De ijsschotsen schaterden over al dat werk; als reusgevaarten kwamen zij aan — en op den 4den Januari 1861 had de eerste doorbraak plaats nabij Brakel in den Bommelerwaard. Binnen weinige uren waren de polders van Brakel en Poederoyen volgestroomd. Mannen, vrouwen, kinderen, paarden en runderen zochten het water te ontvlieden, dat steeds hooger en hooger wies, en terwijl de eersten al hun huisraad op de waters zagen wegdrijven, trachtten zij, te midden van de ijsschotsen, die hen dreigden te verpletteren, hun leven te redden, God dankende dat zij ergens onder dak konden gebracht worden. Een ooggetuige 1) verhaalt: »De eene woning werd verzwolgen na de andere. Weldra kon men er, behalve die welke door het ijs op den dijk werden gekruid, drie en twintig tellen, die spoorloos verdwenen in de diepte, welke het met geweld naar binnen stroomend water had gemaakt. Eerst toen hield — althans voor dat oogenblik — de verwoesting op, die, zoolang zij duurde, geen einde scheen te zullen nemen. Dit gebeurde tusschen drie en vier uur in den morgenstond van den 5den Januari. Op hetzelfde tijdstip of kort daarna, brak de Waarddijk op vier verschillende plaatsen door... Als door vijf wijd geopende kaken braakte' alzoo de Waal hare baren, welke van woede schuimden, en hare ijsbrokken, die nergens voor weken, maar alles omver stieten wat zij tegenkwamen, in den polder uit. Het was alsof de gansche landstreek verging, zoo brulden de golven, zoo kraakten de boomen, zoo ratelden de ijs-

1) Zie J. C. W. Quack. Gedenkboek van den Watersnood in 1861.

schollen. Elk hoorde het met beving aan en — doch dit hoorde God alleen — menig stil gebed zal inmiddels opgeklimmen zijn tot den Almachtige, tegen wiens wil geen schepsel zich verroeren of bewegen kan..... Eensklaps verneem ik een akelig, naar gegil, dat mij ijlings heen dreef om er de oorzaak van op te sporen. Met ontroering werd ik die oorzaak gewaar. Gaande naar de zijde van de door den vloed verzwolgen woningen en door het ijs verpletterde gebouwen, ontdekte ik eenige vrouwen en kinderen, die als wanhopig hunne handen wrongen, wier weegeklag ik niet beschrijven kan. Deze miste zijn vader, gene zijne moeder, een derde haren man. Over het geheel waren er twaalf personen, die na de doorbraak niet te voorschijn kwamen en bij gevolg verdronken moesten zijn, toen het aan de overigen gelukte uit hunne ineensstortende of wegzinkende huizen te vluchten, en zodoende, met achterlating van alles wat zij hadden, het leven te behouden.”

Maar genoeg van deze ramp te Brakel. Even ontzettend was de doorbraak in den Waaldijk te Zuilichem en Nieuwaal, en niet minder de ellende veroorzaakt door de doorbraken in den Waaldijk te Leeuwen in het land tusschen Maas en Waal. Het is ons onmogelijk, in een werk als dit, al de jammeren te beschrijven door den watersnood van 1861 te weeg gebracht, maar wij kunnen ons niet onthouden nog enkele regelen te vermelden uit het aangehaalde Gedenkboek. »Achtien ongelukkigen — schrijft de heer Q u a c k bij het verhaal van de doorbraak te Leeuwen — wisten zich voorloopig te redden op eene hooischelf, die echter den drang van het ijs ook maar kort kon wederstaan. Daar dreven zij heen met dat ijs, dat hun den ondergang gezworen had, maar eerst nog met hen moest worstelen op de baren, die het her- en derwaarts dreven, eer het zijn doel bereiken mocht. Hoe vreeselijk was die worsteling, hoe ongelijk hun kans! Met de kracht der wanhoop klemden zij zich vast, zochten den vijand, die hen telkens in de diepte dreigde te storten, te dwingen dat hij hen droeg, totdat hun geschrei om hulp zou zijn gehoord of zij eene plaats bereikten waar zij veilig konden zijn. Helaas! verreweg de meesten deden dat te vergeefs!

Hier zag eene moeder hare dochter, ginds eene dochter hare moeder, daar een zoon zijnen vader, verder een vader zijnen zoon eene prooi der golven worden, die hen den een na den ander verzwolgen, als waren zij overeengekomen om de overblijvenden te martelen, niet slechts door de verliezen, welke zij hen berokkenden, maar meer door hen gedurig voor oogen te stellen welk een rampzaligen ondergang zij bereidden voor allen, die tot nog toe ontkwamen aan haar verschrikkelijk geweld. Ook echtgenooten werden daardoor gescheiden of te zamen om het leven gebracht, en broeders en zusters aan hunne broeders en zusters ontnomen. O hoe akelig, hoe zieldoorsnijdend en hoe hartverscheurend was toen het gejammer, het geweën en het gegil der bedroefden, die zelve met den bangsten dood voor oogen, hunne dierbaarste betrekkingen plotseling zagen verdwijnen, of vruchteloos kampen tegen eene kracht, die de hunne altijd overmocht. En onder al dat gejammer, onder al dat geweën, onder al dat gegil verhief zich het gehuil van den wind, het geloei van den storm, en het gezang eener krankzinnige, die hen vergezelde op den vloed, en nergens door te bewegen was om het vroolijk lied te staken, dat zij aanhief onder zooveel smart, dat zij telkens van voren af aan begon en op nieuw herhaalde onder zoo groote ellende. Met nog twee andere personen, die hunne dierbaarste betrekkingen verloren, was zij de eenige, die van dit achttiental het leven behield."

De noodkreet dezer ongelukkigen van Maas en Waal, Rijn en IJssel klonk verpletterend door het gansche Vaderland. Niemand kon ongetroffen blijven bij deze ramp, en ieder werkte mede om het lot der overstroonden te verzachten door hun huisvesting te verleenen in eigen woning, in kerken en opzettelijk daarvoor — in der haast — ingerichte gebouwen, door kleederen, voedsel en geld te zenden aan commissiën, die zich beijverden in de eerste behoeften der ongelukkigen te voorzien. En Koning Willem III? Zou hij achterblijven? Had hij niet gezegd: Oranje en Nederland zijn één? Zou hij ongetrouw zijn aan de spreuk zijner vaderen: *Ce sera moi, Nassau?*

Reeds in 1855, bij gelegenheid van een dergelijken nood,

had Willem III bewijzen gegeven dat hij een Vorst was die deelnam in de rampen zijner landgenooten. Hij was zelf heengesneld naar de plaats van het gevaar, had geholpen wat hij kon en aan het vaderland de impulsie gegeven tot bijstand en ondersteuning. »In die dagen — dus bericht de Halfmaandelijksche Kronyk 1855, 1^e deel — handelde niet slechts de Koning, maar bovenal de mensch, en is het de dank der menschheid vooral, die den Koning wordt toegebracht. De Koning zelf — en dit verhoogt het karakter zijner handeling — heeft gewild, dat men aldus 't geen hij deed, opvatte; en zijn antwoord aan hen, die hem eene serenade door de Haagsche schutterij wilden doen brengen: »neen; want ik deed niets buitengewoons; ik volbracht slechts mijn plicht,» getuigt er van hoe diep hij doordrongen was van zijne roeping als Koning en mensch.»

Het jaar 1855 moge eene gedenkwaardige bladzijde beslaan in het boek der rampen en bezoeken, die God over Nederland toeliet, maar 1861 was in vele opzichten nog rijker aan treuriger gebeurtenissen. Een onzer schrijvers zegt van deze beide jaren: »De overstroming van 1855 was nog te beschrijven, bij die van het jaar 1861 ontzinkt de pen.» Vooral was dat jaar merkwaardig, omdat bijna te gelijker-tijd, in een ander gedeelte van ons Rijk, maar op een ontzaglijken afstand, eene dergelijke ramp plaats had. Den eersten Maart van laatstgenoemd jaar kwam een regeerings-telegram in den Haag aan, het volgende bericht behelzende: »Midden-Java is in grooten ramspoed, ten gevolge van eene tot dusver ongehoorde overstroming. Groot verlies aan menschenlevens, eigendom en veldgewassen.»

Nu ligt Java wel is waar ver van Nederland, en drong zoomin de noodklok als het angstgeschrei van daar tot ons door; — maar elk medelijdend hart vernam toch met weemoed en deernis de bijzonderheden van eene ramp, die zoo gelijktijdig het Moederland en de Overzeesche bezittingen had getroffen. En treurig waren inderdaad de berichten, die tot ons kwamen van het schoone Insulinde, dat jaarlijks zoovele

schatten aan Nederland afwerpt. In een boek als dit kunnen wij wel geene uitvoerige bijzonderheden mededeelen van de rampen, die Java in 1861 getroffen hebben, maar wij mogen ze ook geenszins met stilzwijgen voorbijgaan, omdat zij behooren tot de gedenkwaardigheden gedurende de Regeering van Koning Willem III en Z. M. ook bij die gelegenheid bewees dat hij geroepen was om deel te nemen in het lief en leed, dat zijne onderdanen ondervonden.

Op Midden-Java bevindt zich de Residentie Kadoe of Kadoe, een ware luthof, rijk aan voortbrengselen, die een belangrijken handelstak opleveren. Die Residentie is omgeven van de Residentien Samarang, Pekalongan, Bagelen, Djokjokarta en Soerakarta, en telt driemaal honderd zeven en vijftig duizend bewoners. Talrijke rivieren doorsnijden dat gedeelte dier Residentie, die volgens den heer Roorda van Eysinga eene hoofdplaats heeft (Magelang), wier schoonheid van ligging moeilijk kan beschreven worden." Het is, zegt hij, een rijke, milde bodem van een heerlijke vallei, die door trotsche bergen gevormd is, een uitgestrekt dal met lommerrijke dorpjes, besproeid door een bruisende rivier; alles is bezaaid, en terwijl de een oogst, zaait reeds een ander; met een woord, het is hier het paradijs der aarde."

Maar ook dat Paradijs bleef niet gespaard. Reeds den 31sten Januari begonnen de voortteekens van het naderend onheil. Zware regenplassen, die tot den 3^{den} Februari aanhielden, deden de Ello-rivier, in het distrikt Ngasinan, Regentschap Magelang, vijftien voet hoog zwellen; andere rivieren verhieven hare wateren evenzoo, en toen den 23sten Februari het water zelfs 30 voet hoogte bereikte, waren alle oevers weggezakt, hadden er geweldige aardstortingen plaats, slingerden de golven de zwaarste bruggen weg en stortten er honderden huizen in. De dessa Kiessem, distrikt Lempoejang, ging geheel te gronde, en bovendien werden er ook dessa's van andere distrikten verwoest. waarbij meer dan twee honderd veertig menschen om het leven kwamen, van welke de meeste onder de aardstortingen levend begraven werden.

In de Residentie Bagelen, welke onmiddellijk aan Kadoe

grenst, was de ramp nog verschrikkelijker. Den 19^{den} Februari zwollen de rivieren aldaar tot vijftwintig voet hoogte. In weinige uren werden de Hoofdplaats Koeto-Ardjo en de omstreken van Prembas en het lage gedeelte van Kedong-Dawang geheel overstroomd. Meer dan zevenhonderd mannen, vrouwen en kinderen vonden hun graf in de golven en bijna vijftig werden levend begraven.

Djokjokarta, terecht nog heden den naam van een Koninkrijk dragende, met eene residentie van denzelfden naam, moest ook een deel van die ramp ondergaan. Op den 22sten Februari brak er, des namiddags tusschen vier en zes uur, een hevige storm uit het Noord-Oosten, vergezeld van een hevigen slagregen, die onafgebroken vierentwintig uren aanhield, de rivieren deed zwellen en over dijken en dammen losstroomende, vijf en veertig dessa's vernielde, bruggen verpletterde en vele menschen ellendig om het leven deed komen.

Hadden wij ruimte, wij zouden u nog verhalen hoe verschrikkelijk de uitwerking was van den watersnood op Soerakarta en in Banjoemaas. Vooral in de laatstgenoemde Residentie, die ruim vier maal honderd duizend zielen telt en eene oppervlakte van nagenoeg honderd vierkante mijlen bedraagt, was de ramp onbeschrijfelijk groot. Den 24sten Februari werden aldaar aardbevingen gevoeld, die den geheelen omtrek deden schokken en de rivier Serajoe tot eene hoogte van dertig voet opvoerden. Om de woede van dien stroom te overkomen, moesten de menschen, met achterlating van huizen, vee en have op de boomen klimmen en meer dan zes en dertig uren in den verschrikkelijksten doodsangst doorbrengen. Stel u één uur van doodsangst voor, en dit reeds is genoeg voor hem die 't ondervonden heeft, om het donkere hoofdhaar te doen vergrijzen. En daar brachten duizende menschen anderhalven dag door tusschen de zweepende takken en twijgen der boomen waar ook slangen, hagedissen, groote spinnen en allerlei wriemelend gedierte een schuilplaats gezocht hadden en deze den mensch betwistten. Hunne gansche welvaart, huizen, paarden, koeien, hunne mannen, vrouwen en kinderen, broeders, zusters en vrienden, zagen zij voor hunne oogen door den stroom meeslepen, en be-

merkten met ontzettenden schrik hoe het water nog steeg, en hier en daar hunne voeten bereikte. Omtrent twee honderd dessa's werden overstroomd en twee honderd negen en zestig menschen verloren het leven. 1)

Welk eene ramp!

Doch keeren wij naar Nederland terug waar langs IJssel-, Rijn- en Waalboorden de nooddlok weergalmde. Zoodra Koning Willem III de eerste noodlottige tijding vernam zond hij zijne Adjudanten, om op de plaatsen des onheils onderzoek te doen, met toezegging van geld en ondersteuning. Maar toen de nood hooger en hooger steeg was de Koning niet langer terug te houden.

Hij vertrok, vergezeld van Prins Hendrik en zijne Adjudanten, den 23 Januari 1861 van 's Gravenhage naar Gorinchem. De Vorstelijke personen gingen te voet over de Lek bij Vreeswijk, en zonder tijd te gunnen aan alle eerbewijzingen haastte zich de Koning om te Gorinchem de gebouwen te bezoeken, waar vele door het water verdreven personen een toevluchtsoord gevonden hadden, en hun een woord van troost en bemoediging toe te spreken. Met de grootste nauwkeurigheid onderzocht de Vorst, die achtereenvolgens de overstroomde gedeelten des lands bij Zuilichem, Brakel en Nieuwaal bezocht, of alles gedaan was wat strekken kon tot leniging der rampen. Te Hurwenen hadden vele noodlijdende huisgezinnen in de kerk en het schoolgebouw beschutting gevonden. De Koning en zijn broeder sloegen geen acht op de ruwheid des weders noch op het gevaar van den overtocht met schiettuwen; zij wilden die armen

1) Wij willen nog vermelden, dat tot leniging van deze overstroming op Java en Madura, aanzienlijke sommen uit Nederland derwaarts gezonden werden. Niettegenstaande Nederland zelf gebukt ging onder de slagen van eigen onheil, waren er toch duizenden, die medelijden hadden met hunne Overzeesche medemenschen. De commissiën, die zich met de inzameling der gelden voor Java en Madura belast hadden, brachten eene som bijeen van plus minus tweemaal honderd duizend gulden, waartoe de Vorstelijke familie, voorgegaan door den Koning, tien duizend gulden bijdroeg.

Lith. Baerck & Buijter

Z. M. KONING WILLEM III TE BRAKEL 24 JANUARI 1861.

bezoeken, met welken zelfs de hardvochtigsten medelijden moesten gevoelen, daar zij van alles, gedeeltelijk ook van bovenkleeding beroofd waren. De hartelijke en bemoedigende woorden, die Z. M. hun toesprak, waren velen tot troost en helderden veler uitzicht op. Als een vader tusschen zijne kinderen stond Willem III daar in hun midden, en menigmaal zeide hij op dankbaren toon tot hen die zich beijerden de ongelukkigen te verzorgen: »nooit zal ik dat vergeten!» Maar al sprak hij geen woord, al verried zijn tong niet wat er in zijn gemoed omging, men kon het op zijn aangezicht lezen, in zijn medelijdenden blik zien, hoezeer de ramp hem schokte. Inderdaad, hun leed was zijne smart. 1)

Den 28 Januari spoedde zich de Koning naar 's Hertogenbosch. Voor zijn vertrek uit Bommel wendde zich een grijsaard, een der verpleegden tot hem en bracht hem in ongekunstelde woorden zijn dank toe, zeide hoe het hem, die nooit iemand van het Vorstelijk gezin gezien had, innig verheugde, vóór zijn dood, Koning Willem III te hebben mogen aanschouwen. De Vorst stak hem de hand toe, die de oude hartelijk drukte. Op het Loo teruggekeerd vernam de Koning dat het westelijk gedeelte van het land, door Waal en Maas ingesloten, was overstroomd, zoodat een tal van dorpen in groot gevaar verkeerde en reeds gedeeltelijk vernield was. Op den 2 Februari begaf zich de Koning, thans vergezeld door den Prins van Oranje en Prins Hendrik, over Tiel derwaarts. Men werd nu voor den Koning bezorgd, daar men vreesde hem nergens een voegzaam nachtverblijf te kunnen geven. De Koning liet zich evenwel niet terugschrikken: »In dat geval — zeide hij — ben ik nog sterk genoeg, om het eenen nacht op den dijk te

1) Bij Zevenaar gekomen vroeg de Koning aan den Burgemeester Jonkheer van Nispen van Pannerden, wat hij in het belang van dien polder kon doen? De Burgemeester antwoordde: Zoo het Z. M. behagen mocht persoonlijk aan de Pruisische Regeering te doen verzoeken, dat er van harentwege last gegeven werd om den grooten weg voorbij Babberich te herstellen, dit voor de overstroomde landstreek een gunstig gevolg zou hebben. Z. M. verklaarde zich aanstonds hiertoe bereid, en langs den telegrafischen weg werd ook een goede uitkomst verkregen.

kunnen uithouden." Na Wamel en Leeuwen bezocht te hebben, keerde de Vorst, over ijsbergen en dammen heen, weder over de rivier, wier overtocht zeer gevaarlijk was, naar Tiel terug. Hier telegrafeerde hij aan den Minister van Binnenlandsche Zaken het volgende: »Ooggetuige van de verschrikkelijke rampen, waardoor een deel mijner beminde landgenooten geteisterd wordt, zoo verlang ik dat een beroep op de nationale weldadigheid gedaan worde, en verzoek ik u eene algemeene kollekte, evenals in 1855, daartoe te willen uitschrijven." Het hart — dus schrijft een ooggetuige — wordt waarlijk warm, als men zoo iets ziet en hoort. God zegene den goeden Vorst.

Langzamerhand begon het grootste gevaar te wijken en keerde Koning Willem III naar de Residentie terug. Hij droeg het bewustzijn mede dat hij aan zijne roeping had beantwoord, door persoonlijk van zijne deelneming te doen blijken en toen men hem, die steeds voortging met gelden te zenden, de opmerking maakte, dat hij reeds zooveel gegeven had, antwoordde hij: »Welnu, dan maar verder stoppen zooveel en zoolang wij kunnen, en ons een jaar behelpen." Op zijne terugreis werd hij overal met vreugde en bewijzen van dankbaarheid ontvangen. Te Rotterdam werd Z. M. door den Burgemeester begroet, die hem met geestdrift aansprak. De Koning gaf hem ten antwoord: »als de nood aan den man is, zijn wij altijd bij elkander." In den Haag aangekomen hield de Commissaris des Konings van de Provincie Zuid-Holland eene treffende rede, en de heer Withuijs sprak Z. M., namens den burgerstand, volgenderwijze toe: »Sire, de eenvoudige burgers, die mij de eer hebben waardig geacht om tot Uwe Majesteit voor hen het woord te voeren, zijn vertegenwoordigers der burgerstanden in Uwe Hofstad, maar wier ootmoedige nadering tot Uwe Majesteit door de burgerstanden in alle steden en gewesten des Lands zal worden toegejuicht. Toen er dijken bezweken; toen zij, die daar achter woonden in rust, welvaart en in het genot van huiselijk geluk, eensklaps van dak, dek en voedsel beroofd, op de verbroken dijken stonden en om hulpe schreiden — klonk er een noodkreet door het land.

Maar terstond daarop klonk ook een andere kreet: »De Koning gaat er heen! — Onze Koning!» Elk wist of hoorde nu van 's Konings medelijdend hart, en gevoelde dat redding en hulp zouden komen, waar de Koning kwam, en dankte den Allerhoogste, die in Zijne genade aan het Vaderland, bij zulk eene groote ramp, zulk een goeden Koning had geschonken. De burgerstanden vooral, door beperkte middelen in het vermogen om te helpen nauw begrensd, hebben diep bewogen Uwe Majesteit gevolgd in Zijn verblijf onder de ongelukkigen, in Zijne zorg voor hunne verpleging, in de ontberingen, die hij zich getroost, de gevaren, die hij verduurd en de groote offers van edel metaal, die hij gebracht heeft met zoo milde hand, uit menschenliefde, uit liefde tot het volk. En wat brengt nu deze eenvoudige burgers tot den Koning, tusschen wien en hen de afstand zoo groot is? Het is de behoefte hunner harten, om Uwe Majesteit in persoon, door een uit het hart gesproken woord, kennis te doen erlangen van de dankbaarheid, de innige dankbaarheid der burgerstanden voor al wat de Koning goeds gedaan en goeds voorbereid heeft door zijn weldadig goud, zijne troostrijke deelneming, minzame taal en werkzaam voorbeeld. Zie hunne en mijne dankbaarheid, Sire! met welbehagen; neem het gesproken hartelijk woord met goedheid aan! Uw naam is voortaan bij hen: Vader des volks. Zij bidden God, om Uwer Majesteits liefdevolle daden en opofferingen te beloonen met volheid van zegen over U en Uw Koninklijk Huis, en door de liefde der dankbare onderdanen het geluk van Uw leven tot in hoogen ouderdom te vermeerderen."

Het antwoord des Konings hierop was kort maar oprecht: »Niets — zeide hij — dan het menschelijk gevoel mij voorschreef heb ik gedaan. En is dit de plicht van iedereen, het is inzonderheid de plicht van den Koning, die Koning is over een volk als het Nederlandsche. In de liefde van dit volk vind ik mijn schoonste loon." Groot was de geestdrift die op deze woorden volgde en toen de Koning zich in zijn open rijtuig naar het paleis begaf, bleef geen hoofd gedekt, geen hart koud, geen mond gesloten. Alles juichte en allen wuifden hem toe, terwijl hij uit zijn rijtuig aan ieder binnen zijn bereik de hand drukte.

Het is onze taak niet om breedvoerig te vermelden wat door Koning en Vaderland geschied is om de rampen van den watersnood te lenigen. De Koning en de Koninklijke familie gaven bijna eene ton gouds, en de geheele opbrengst van kollekten, afzonderlijke giften, loterijen enz. bedroeg uit alle oorden des Vaderlands 1,456,209 gulden, behalve duizende guldens aan waarde van kleedingstukken enz. Vele bijdragen in geld waren van bijschriften vergezeld, van welke wij er twee zullen opteekenen. Iemand had zijn oude piano-forte verkocht en zond het geld daarvan in met de twee volgende coupletten:

Daar gaat uw opbrengst, oude stakker!
 Voor brandhout waart ge alleen nog goed.
 Gij hadt, verweerd, verroest, gesprongen,
 Voor mij uw laatsten toon gezongen,
 Maar niet voor de offers van den vloed.

De nagalm van dien toon klink' spoedig,
 Waar 't water losscheurt boei en band,
 Piano als een troost voor smarten,
 Forte als een wekbazuin tot harten
 Van duizenden in Nederland.

Bij een Bankbiljet van 25 gulden waren de volgende dichtregelen gevoegd:

Nog steeds klimt de nood,
 Mijn gift wordt vergroot,
 De Koning gaat voor,
 Ik volg zijn spoor,
 Maar niet in 't gevaar.
 Hij echter is daar:
 Dat God hem bewaar! 1)

Dat gansch Nederland opgetogen was over al de blijken van liefde, die zijn Koning gegeven had, behoeven wij niet te bevestigen. Van alle zijden stroomden hem dankadressen toe en maakte zich inzonderheid Amsterdam gereed, om hem bij zijn gewone bezoek in de maand April met gejuich en dankbetuigingen te begroeten. Wij willen niet gewagen van de hartelijke ontvangst aan het spoorwegstation; ook niet van

1) Zie J. C. W. Quack, Gedenkboek. 1861.

de toespraak des Burgemeesters van Amsterdam, Messcher t van Vollenhoven; noch van het treffende lied, dat Amstel's Mannenkoor hem daar toezong. Voorafgegaan door een Eerewacht, deed de Koning zijn intocht binnen de rijk versierde stad. Het rijtuig met vier trotsche schimmels bespannen, droeg den Koning, de Koningin en den Prins van Oranje. De Koninklijke koets werd gevolgd door het rijtuig waarin Prins en Prinses Hendrik zaten, en hier achter een onafzienbare stoet van Schutters, Leden van het Metalen Kruis, de Scherpschuttersbond, 't Studentencorps, Amstels Mannenkoor, Handboogschutterijen, Buksschieterien, Typographische Vereenigen enz. enz. Zoo trok de stoet onder het juichen en jubelen der menigte de stad door. Voor het Burgerweeshuis in de Kalverstraat hield het Koninklijke rijtuig even stil, daar de Koning de daar verzamelde weezen een groet wilde toewuiven, — een minzamen groet, zooals hij alleen dien weet te geven — en terstond hieven duizende keelen het Volkslied aan, even onverwacht als aandoenlijk. Op het Balkon van het Paleis gekomen, waar zich het Koninklijke gezin aan het volk vertoonde, stegen tienduizend jubelkreten als uit één mond hen te gemoet. Allen dankten den Vorst, die bewezen had een liefhebbend hart voor zijne landgenooten en onderdanen te hebben.

Tal van deputaties uit alle oorden des lands werden de volgende dagen bij den Koning toegelaten. Van allen vernam hij hoezeer het Nederlandsche Volk zijne liefde op prijs stelde. Vervolgens bracht hij eenige bezoeken aan de verschillende inrichtingen der Hoofdstad, maar daar het ons onmogelijk is alles te vermelden — zijn ontvangst in Arti et Amicitiae, Vereeniging voor Volksvlijt, Felix Meritis, de Schouwburg, de diergaarde — zullen wij ons slechts bij een dier bezoeken bepalen. De Koning had zijn verlangen te kennen gegeven de Willemstraat te bezoeken, eene buurt vroeger ellendig en vuil, maar wier toestand door de milddadigheid van eenige stadgenooten zeer verbeterd was, vooral sedert er een gebouw voor Evangelisatie is opgericht. De Willemstraters zijn altijd zeer aan het Huis van Oranje gehecht geweest en hunne vreugde kende geen grenzen toen zij vernamen, dat de Koning hen

bezoeken wilde. Op allerlei en zelfs zonderlinge wijze legden zij die vreugde aan den dag. Eene oude vrouw b. v. had zich van het hoofd tot de voeten in 't oranje gestoken, en boven een zeker huisje stond geschreven:

Die ons belaagt,
Beticht en plaagt,
Krijgt straf tot zijn belooning.
Die voor ons strijdt
En ons bevrijdt
Is onze God en Koning.

Wij behoeven u niet te zeggen dat de Willemstraat weergalmde van hoezee! toen de Koning in die straat kwam, waar hij vele welgemeende maar wonderlijk samengestelde toespraken moest aanhooren 1). De Godsdienstonderwijzer P. N. de Vries, die in deze buurt ijverig werkt, zeide het volgende, als het slot zijner rede: »De bewoners der Willemstraat hebben het zeer goed begrepen, U. M., toen er een schrijven van U uitging, om een biddag te houden. Zij hebben er gevolgen aan gegeven en den 19 Februari 's Heeren zegen afgesmeekt over U en Uw Huis en over 't vaderland. Maar zij hebben nog iets anders gedaan en bieden U een gering blijk aan van hunne hartelijke liefde en trouw. De Koning der koningen versmaadde het penningsken der arme weduwe niet, zij hopen dat U. M. hunne gave niet versmaden zal.»

De Koning was aangedaan toen hij die gave aannam. Het was een sierlijk bewerkte zilveren beker met deksel, 2) waarop het volgende gegrift staat:

BEWIJS VAN LIEFDE EN GEHECHTHEID
VAN DE BEWONERS DER WILLEMSTRAAT
AAN ONZEN BEMINDEN KONING WILLEM III
AMSTERDAM, APRIL 1861.

De Koning beantwoordde den spreker. »'t Is mij aange-

1) Zoo was er een man, die — als men ons goed onderricht heeft — onder anderen zeide: »God doe u nog duizende jaren leven» Iemand die achter hem stond en dit verbeteren wilde, fluisterde den spreker iets in 't oor, waarop hij voortg. ng: »duizende jaren leven . . . in onze harten, meen ik Sire.»

2) Die beker wordt te Amsterdam op het Paleis bewaard; wanneer de Koning Amsterdam bezoekt, staat die beker bij den maaltijd voor Z. M.

naam — zeide hij — mij midden onder mijn volk te bevinden, rechtstreeks te spreken tot u allen. Deze beker zal mij de aangenaamste herinnering blijven, en hoog, zeer hoog zal ik haar in waarde houden. Mocht het vaderland — wat God verhoede! — ooit weêr in nood verkeereren, dan zal ook ik niet op de plaats van 't gevaar gemist worden. Daarvoor zijn wij in de wieg gelegd; wij Prinsen van Oranje kunnen niet anders doen, weest daarvan overtuigd!”

Vervolgens bezocht Z. M. eenige scholen. Met allen onderhield hij zich minzaam en niet het minst met twee arme vrouwen, wier schamele woningen hij binnentrad, in eene waarvan de huismoeder de wasch in orde bracht. Toen de Koning de Willemstraat verliet getuigde hij het ten aanhoore van allen, die hem omgaven: »Dat zijn van die uren, die men nooit vergeet.»

Maar men was nog niet tevreden met deze bewijzen van liefde en dankbaarheid. Men misgunde Amsterdam het voorrecht den Koning zoo feestelijk onthaald te hebben; ook andere steden verlangden Willem III te zien. En de Koning begreep dat hij aan dat verlangen moest te gemoet komen en bezocht Utrecht en Zeeland.

's Konings reis door Zeeland was in vele opzichten zeer merkwaardig en duurde negen dagen, van 21—30 Mei 1862. Zeer jammer was het dat het gedurende die dagen bijna onophoudelijk regende, waardoor veel schoons verloren ging en veler verwachting te leur gesteld werd. Z. M. kwam 21 Mei te Middelburg aan, waar hij in de sierlijk gedrapeerde receptie-tent ontvangen en toegesproken werd door den Burgemeester Mr. J. F. Bijleveld van Serooskerke. De Koning beantwoordde die toespraak o. a. met de volgende woorden: »Zeeland is onder alle omstandigheden steeds trouw aan Vorst en Nederland geweest. Dit wordt door mij zeer op prijs gesteld. Ik bezoek Middelburg met te meer genoegen, omdat ik mij bevind in het hart van het gewest, in het hart van die Zeeuwsche bevolking, die van oudsher, onder al het lief en leed des vaderlands, steeds getoond heeft trouwe aanhangers van het Huis van Oranje te zijn.” Deze woorden werden met groot gejuich beantwoord en toen Z. M. de prachtig getooide stad binnenreed, waarbij het rijtuig slechts stap-

voets voort kon, wegens het groote gedrang, ondervond de Koning zicht- en hoorbaar de blijken van de liefde der Zeeuw- sche bevolking voor zijn persoon en Huis. Men wilde de paarden van zijn rijtuig afspannen, maar hij belette dit, de menschen toeroepende: »ik verlang geen slavenarbeid van mijne onderdanen.” Z. M. bezichtigde al de merkwaardigheden der stad en liet zich met groot geduld vele personen voorstellen. 1) Het zou te omslachtig worden als wij alle bijzonderheden van 's Konings reis door Zeeland wilden mededeelen. Slechts enkele trekken, die ons een wenk van 's Konings karakter en minzaamheid geven, mogen hier een plaats vinden. Te Westkapelle begaf zich Willem III terstond naar den beroemden Westkapelschen dijk, dat meesterstuk van dijkbouw, dat reeds zóólang de hevigste woede der door den storm opgeruide golven der Noordzee heeft getrotseerd, dat men er zonder twijfel de spreuk: *Saevis tranquilles in undis* op mag toepassen. Onder het geloei van den wind, die toen bijzonder sterk woei, bezichtigde Z. M. met belangstelling de merkwaardigheden der dijkwerkers, bezocht daarna de school en begaf zich vervolgens onder de menigte bij de ringrijders, die zich thans bezig hielden met hun van oudsher geliefd volksvermaak. Z. M. onderhield zich zeer minzaam met allen en mengde zich zelfs onder den hoop lieden uit den arbeidersstand. Aan een hunner vroeg hij, of hij geen vuur kon maken, om een sigaar aan te steken? »O ja wel,” antwoordde de eenvoudige Westkapellenaar en haalde zijn tonderdoos voor den dag, sloeg vuur en bood dit Z. M. aan. Toen de Koning er gebruik van had gemaakt, voegde hij den man toe: »Zie- daar, de eene dienst is den anderen waard; daar heb je een

1) »Opmerkelijk — dus verhaalt de heer A. A. Brendonck in zijn werkje »Het Bezoek door Z. M. koning Willem III aan Zeeland gegeven, in de maand Mei 1862” — opmerkelijk is de bijzonderheid, die van de gelukkige gave van een uitmuntend geheugen des Konings getuigt. Toen iemand, die in der tijd deel uitmaakte van de bemanning der kanonneerboot No. 2, waarmede J. C. J. van Speijk bij Antwerpen in de lucht vloog, voor Z. M. verscheen, sprak de Vorst, tot niet geringe verbazing van dien man, hem met zijn naam aan, als zijnde hij door Z. M. dadelijk herkend als dezelfde persoon, die voorkomt op de daartoe betrekkelijke schilderij in het paleis te Amsterdam.”

gedachtenis van me," en reikte hem te gelijker tijd een sigarenkoker over. »'k Dank je wel," antwoordde de onnoozele hals, hield den hoed op 't hoofd en stak den sigarenkoker in den zak. Men maakte hem op zijne onbeleefdheid opmerkzaam, maar hij verontschuldigde zich met te zeggen, dat hij niet wist dat het de Koning geweest was, en toen hij zijn misslag wilde verbeteren, was Z. M. reeds uit zijn gezicht.

Maar wij moeten ons tot deze mededeeling beperken. Ook in Utrecht deelde de Koning in de liefde en trouw zijns volks. Er had in de stad eene prachtige illuminatie plaats en vele huizen waren versierd met opschriften en chassinetten. Schrijver dezes herinnert zich nog eene voorstelling, die hij niet licht vergeten zal. Boven het voorhuis van een bakker was een transparant, waarop een bakker gepenseeld was, die voor een gloeienden oven stond en waarin hij iets binnenschoof. Daaronder stond het volgende tweeregelig versje :

Hen die niet Oranje minnen,
Schuif ik zoo den oven binnen.

Op nog andere wijze werd er getracht den Koning voor zijn edele daad bewijzen van 's volks dankbaarheid te geven. Te Deventer vormde zich een comité van dames, die eene uitnodiging richtten aan alle Nederlandsche vrouwen, om bijdragen te leveren voor een gedenkteeken, dat men den Koning wilde schenken. Deze bijdragen moesten binnen het bereik vallen van allen, zelfs van geringe huismoeders, zoodat b. v. ook eene gift van vijf cents welkom zou zijn. Door behulp van onder-comités werd dit voornemen bespoedigd en eene som bijeengebracht, waarvoor de Haagsche Beeldhouwer E. Lacomblé het op zich kon nemen een waardig monument in marmere te vervaardigen en op het Loo te plaatsen. Dat monument stelt voor: de Faam, staande op den rechtervoet, houdende met de linkerhand de bazuin aan de lippen en in de rechterhand een eiken krans dragende. Rondom de lokken, die op Grieksche wijze van achteren opgebonden zijn, draagt ze een krans van Oranjebloesem en is met een attribuut van het Huis van Oranje getooid. Het monument heeft met het blauwsteenen voetstuk eene hoogte van 5,40 el, terwijl het

beeld der Faam zelf, gehouwen uit wit cavarisch marmer, 2,60 el hoog is, en van de punt van den rechtervleugel tot aan het einde der vergulde bazuin 2,25 el meet. Bij de onthulling, die op 21 Juni 1864 op het Loo plaats had, werd den Vorst een album aangeboden, bevattende de namen van de leden der Dames-Comités, die medegewerkt hadden tot het oprichten van dit gedenkteeken. Een der schutbladen draagt het volgende opschrift:

AAN KONING WILLEM III,
TER HERINNERING AAN ORANJE'S LIEFDE,
ZIJN VOLK BETOOND IN DE RAMPSPOEDIGE DAGEN VAN
DE MAANDEN JANUARI EN FEBRUARI,
AANGEBODEN DOOR NEERLAND'S VROUWEN.

De Koning gevoelde zich zeer vereerd met dit blijk van de liefde en dankbaarheid van Neerland's vrouwen, roemde de schoonheid van het beeld en noodigde den kunstenaar aan de koninklijke tafel.

Laat ons nog ten slotte vermelden dat er tot herinnering aan die gedenkwaardige dagen een gedenkpenning geslagen is. Zij voert op de voorzijde, als beeldenaar, de maagd van Gelderland, vluchtende voor den dreigenden watervloed, bij eene kolom, met het opschrift: Oranje naast God. Aan de keerzijde staat:

WILLEM III
JANUARI EN FEBRUARI 1861

omgeven door eene burgerkroon, waar om heen als rand-schrift zijn geplaatst de woorden: Door weldadigheid ondersteunt hij zijn troon. Spreuk XX: 28b.

Doch gelukkig voor ons werd ons land, door Gods goedertierenheid, sedert dat betreuenswaardige jaar voor dergelijke overstromingen bewaard. Daarentegen hadden er andere ram-

pen plaats 1), die zich echter hoofdzakelijk tot een paar steden en een dorp bepaalden. Zoo brak 7 Mei 1862 een verschrikkelijke brand uit te Enschedé, die deze nijvere fabriekstad bijna geheel verwoestte. Twintig fabrieken, een weeshuis, vier kerken, het stadhuis, het postkantoor, vier scholen en 791 huizen werden door de vlammen in een puinhoop veranderd. Slechts 141 huizen bleven gespaard en verloren drie menschen daarbij het leven. Ruim 3600 inwoners zagen zich door dit onheil van huisvesting en bijna allen ook van hunne have beroofd, daar de snelle uitbreiding van den brand de redding van meubelen en goederen onmogelijk maakte, want meende men al ergens iets in zekerheid gebracht te hebben, nauw was het op de plaats, die men veilig waande, of 't werd er door 't woedende element achterhaald. De bekende Nederlandsche weldadigheid strekte onmiddellijk de reddende hand uit. De naaste dorpen boden zooveel mogelijk in schuren, huizen en stallen huisvesting aan. Eene commissie, die zich terstond vereenigde, ontving van alle zijden levensbehoefden en kleederen. Z. M. de Koning bevond zich op dat tijdstip te Parijs, maar zoodra hij de tijding van den brand vernam, gaf hij oogenblikkelijk bevel tenten van het Loo en uit het kamp naar Enschedé te zenden, ten einde de ongelukkigen, die dag en nacht onder den blooten hemel moesten doorbrengen, eenige dekking te verschaffen. Ook zond hij eene aanmerkelijke som geld en bovendien nog een groot aantal wagens met dekens, kleederen en gereedschappen, die zeer welkom waren. Ook bij den geduchten brand te Genemuiden (11 Maart 1868) en Bodegraven (31 Mei 1870), liet de Koning het niet aan ondersteuning ontbreken. Te recht werd dan ook in die dagen op straat door het volk het volgende couplet gezongen:

O Nederland! O Nederland!
 Dank vaak den goeden God
 Voor zulk een koning als gij hebt,

1) Onder anderen de vreeselijke bezoeken der cholera, die in 1849 en 1866 ons land teisterde. H. M. de Koningin had den moed zelve de hospitalen te bezoeken en de choleralijders vertroostende woorden toe te spreken, terwijl de Koning de lijders of hunne arme nagelaten betrekkingen geld en ondersteuning deed toekomen.

Die deelneemt in uw lot.
 Hij is geheel de liefde waard,
 Van 't gansche Vaderland:
 Hij gaf zooveel hij geven kon
 Met koninklijke hand.

Doch gelukkig — wij herhalen het — kwamen er ook voor Willem III dagen, waarin hij met het vaderland juichen en zich verblijden kon. Het waren de dagen toen Nederland het vijftig jaar bestaan zijner onafhankelijkheid vierde en de Novemberfeesten gevolgd werden door de herdenking aan de verlossing van Nederland uit de macht der Spaansche overheersching.

Reeds in 1862 hadden zich vele stemmen doen hooren, om in November 1863 in ons gansche Vaderland feest te vieren tot herdenking aan de verlossing van het fransche juk en de gewichtige omwenteling van 1813, toen Prins Willem I te Scheveningen landde en spoedig daarop als Souvereine Vorst der Nederlanden gehuldigd werd. Niemand dacht er aan hieraan geen gehoor te geven; elk Nederlander verheugde zich over die gezegende omwenteling en dankte God die zooveel goeds aan ons Vaderland had bewezen, vooral bij de herdenking hoe Nederland onder de regeering zijner Koningen in bloei en welvaart was gestegen. Maar hoe dat feest te vieren? Door illuminatie, vlaggen, versieringen, optochten, muziekuitvoeringen? Maar deze — zoo sprak men — gingen voorbij, en spoedig zou alles weder vergeten zijn, althans het nageslacht zou te vergeefs zoeken naar een spoor van de vreugde door Neerlands volk bij het eerste feest zijner onafhankelijkheid gevierd, tenzij men de Brochures wilde nalezen, die de feestvieringen, illuminatiën enz. beschreven hadden. Om aan deze bezwaren te hulp te komen meenden velen dat er een Gedenkteeken moest opgericht worden, een monument ter herinnering aan de dagen en de groote mannen van 1813. Deze meening vond bijval en niet het minst bij het Koninklijke Huis. Weldra werden er Commissiën gevormd en uit dezen een Hoofdcommissie, die het plan voorstelde om 1° op te richten een Gedenknaald, zoo nabij mo-

gelijk aan de plaats te Scheveningen, waar in den namiddag van 30 Nov. 1813, de Prins van Oranje aan wal stapte; 2° in het Willemspark een Gedenkteeken op te richten als eene Nationale hulde van liefde en dank aan de grondleggers van Nederlands herstelling, en aan Neerlands eersten Souverein, later eersten grondwettigen Koning. Dit plan der Hoofdcommissie, van welke Prins Frederik Voorzitter was, vond algemeen bijval in het land en gaf men gaarne gehoor aan de uitnodigingen, om door bijdragen in geld de Commissiën behulpzaam te zijn in de uitvoering. En Neerlands Koning hechte niet alleen zijn zegel aan de ontwerpen der Hoofdcommissie door haar eene aanzienlijke som te zenden, maar nam ook gaarne de uitnodiging aan om op 17 Nov. 1863 den eersten steen te leggen van het Nationale Gedenkteeken in het Willemspark te 's Gravenhage, er bijvoegende »dat hij hierdoor, als Hoofd, en aan het hoofd zijns volks, het halve eeuwgetijde van Neerland's herboren onafhankelijkheid, aan deze handeling zijne schoonste en ware beteekenis wilde geven.»

Wij wenschen geene beschrijving te geven van de feesten die in de Novembermaand 1863 plaats hadden. Dit zoude ons bestek te boven gaan. Het gansche Vaderland vierde zijn Oranjefeest; geen stad of dorp waar niet gevlagd werd of vreugdebedrijven plaats hadden; geen weldenkend Landgenoot, die zich niet met de zijnen naar kerk of tempel begaf, om God te danken voor 't geen Hij aan Nederland gedaan had. De feestviering te Amsterdam was grootsch; die te 's Gravenhage was bijzonder prachtig. De plechtigheid van het leggen van den eersten steen van het Nationaal gedenkteeken had plaats onder begunstiging van het fraaiste weder, alsof de zon wist dat zij bij een Oranjefeest behoorde. Des ochtends was er godsdienstoefening in de Groote kerk, onder het gehoor van Ds. J a s, waaraan de Koning, de Koningin en de leden van het Koninklijk gezin deelnamen. Na afloop daarvan begaven zich de leden der Hoofdcommissie naar het Mauritspark, — een gedeelte der stad, dat vijftig jaar geleden nog woest liggende grond was — en wachtten daar de komst van den Prins-Voorzitter af. Rondom de plek waar

de eerste steenlegging zou plaats vinden, waren tien tribunes opgericht, waarvan eene, bestemd voor het Koninklijk gezin, buitengewoon smaakvol versierd was. De overigen waren bestemd voor de hooggeplaatste personen, afgevaardigden en genoodigden ter bijwoning van dit merkwaardig feest. Toen de Prins-Voorzitter verscheen, werden hem de wapenbroeders voorgesteld, die in 1813 met lijfsgevaar aan de verlossing van het Vaderland hadden deelgenomen, en der zonen van de mannen, door wier moedig en vaderlandslievend bedrijf de vestiging der nieuwe orde van zaken zoozeer was bevorderd.

Te een ure verscheen de Koning met de Koningin en de verdere leden van het Koninklijke Huis, onder het geschater der fanfares en het luide vreugdegejuich van duizenden aanschouwers. Nadat de Koning plaats had genomen, werd eene feestcantate uitgevoerd en hield Professor Oosterzee eene rede, die met gebed eindigde, waarna Willem III zich met de Prinsen, de Ministers, de Voorzitters der beide Kamers en eenige andere voorname personen naar de plaats der fundering begaf, waar hem door Prinses Maria der Nederlanden een zilveren truweel werd ter hand gesteld, en Z. M. den deksteen bevestigde. Onder het zingen van de eerste vier regels van het Volkslied en het lossen van 50 kanonschoten keerde de Koning naar zijne plaats terug, maar de indruk, dien het lied op de aanwezigen maakte, was zoo groot, dat de zoo talrijke schare wijd en zijd daarmede instemde en er dus een kleine intermezzo van het programma plaats vond. Eindelijk bedaarde de opwinding der menigte een weinig en nam de optocht een aanvang, bestaande o. a. uit de weezen der verschillende Godshuizen, de corporatie der werklieden, de Scheveningsche visschers, de Schutters enz. enz., die allen voorbij Z. M. defileerden en vervolgens den weg insloegen naar het Noordeinde, welke optocht den volke, tevens als aankondiging van den afloop der plechtigheid, door 21 kanonschoten werd bekend gemaakt.

Voordat echter de optocht plaats had hield Prins Frederik eene toespraak aan den Koning en bedankte hem voor het aandeel, dat Z. M. en de verdere leden van het Koninklijk gezin aan deze heugelijke feestviering hadden genomen. De

Koning beantwoordde deze toespraak met de volgende woorden: »Het is heden de schoonste dag van mijn leven; de dag waarop Neerland's volk op zoo ondubbelzinnige wijze zijne gehechtheid en trouw — zoo menigvuldig bewezen in alle omstandigheden, welke de Voorzienigheid meende ons Vaderland te moeten laten ondervinden — aan den dag legt. Ik stel dit op hoogen prijs; en wanneer het eenigszins vermetel van mij is, althans wat welsprekendheid betreft, op dit oogenblik het woord op te nemen, zoo is het omdat het voor mij en mijn hart eene ware behoefte is een woord te spreken tot het Nederlandsche volk: een kort woord van een Koning, uit het Huis van Oranje gesproken. Dat woord kan niet anders zijn, mag niet anders wezen, dan aan alle toehoorders hier tegenwoordig, de plechtige verzekering af te leggen, dat de dag van heden, de dag van de eerste steenlegging van dit echt nationaal gedenkteeken, de dag der liefde en trouw van het Nederlandsche volk bij deze onvergetelijke plechtigheid, bij deze groote nationale herinnering, dat die dag voor mij niet alleen, maar voor alle leden van het Huis van Oranje, een nieuwe prikkel is om nog meer te doen voor het welzijn en den bloei van het volk van Nederland, dan reeds geschied is; voor dat Nederlandsche volk, waarvoor wij nooit, ja nooit genoeg, kunnen doen!»

Onbeschrijfelijk was de geestdrift der aanwezigen toen deze woorden van de lippen van Koning Willem III vloeiden. Ieder voelde en was er van overtuigd dat zij oprecht gemeend waren en dat 's Konings hart van liefde voor zijn volk vervuld was. De vreugdekreten schenen geen einde te zullen nemen en onder een daverend gejubel reed de Koning met zijn gezin naar zijn Paleis terug.

Als eene merkwaardigheid willen wij hier nog het Proces-verbaal mededeelen der plechtige grondsteen-legging voor het Nationaal Monument in het Willemspark, dat na door den Secretaris der Hoofdcommissie te zijn voorgelezen ter plaatse werd onderteekend door den Koning. Dit stuk is van den volgenden inhoud:

»Ter eeuwige gedachtenis van het halve eeuwfeest van Nederland's herstelde onafhankelijkheid heeft

Zijne Majesteit Willem de derde,
 Koning der Nederlanden,
 op den XVII^{den} November MDCCCLXIII,
 den eersten steen gelegd van dit Nationaal Gedenkteeken,
 waartoe de gelden zijn bijeengebracht uit vrijwillige giften
 van en inzamelingen bij Zijner Majesteits onderdanen zoo in
 het Koninkrijk en zijne overzeesche bezittingen als elders ge-
 vestigd; onder de leiding in het vaderland van bijna achthon-
 derd plaatselijke Commissiën en eene Hoofdcommissie, wier
 voorzitterschap mocht worden bekleed door Zijne Koninklijke
 Hoogheid

Prins Frederik der Nederlanden,
 den eenig overgebleven mannelijken telg van Oranje, die per-
 soonlijk getuige was van de groote en wondervolle gebeur-
 tenissen, aan wier dankbare herinnering dit gedenkteeken is
 gewijd.

Gedaan te 's Gravenhage op Dinsdag den zeventienden
 November achttienhonderd drie en zestig; ten aanschouwe
 van afgevaardigden, genoodigden en duizenden landgenooten
 en in de onmiddellijke tegenwoordigheid van allen, die nevens
 Zijne Majesteit den Koning en de Koninklijke Prinsen deze
 oorkonde met hunne naamteekening hebben bekrachtigd."

Zes jaren later na de grondsteenlegging had de onthulling
 plaats van het Monument. Wij willen, om herhaling te ver-
 mijden, niets vermelden van de feestviering zelve, noch van
 de volksfeesten in de Maliebaan en de prachtige illuminatie
 waarmede de 17 November 1869 besloten werd. Slechts enkele
 bijzonderheden willen wij mededeelen. Na eene godsdienst-
 oefening, des morgens in de Groote kerk, door de Koningin
 bijgewoond, trokken de verschillende corpsen, — de schut-
 terij, de koninklijke scherpschutters, de oudstrijders, de-
 tachementen der verschillende wapens van het leger, de
 weeskinderen, werklieden en vele genoodigden — naar
 het Willemspark. Onder deze genoodigden bevonden zich
 Dirk van Duijne, de visscher, die den wagen gevoerd
 heeft, welke Prins Willem van Oranje bij zijne terugkomst
 uit Engeland, van de pink naar den wal gereden heeft, be-
 nevens de gebroeders Bles, de eenige overgeblevenen van

het muziekcorps, dat den Prins bij zijn afstappen ten huize van den graaf van Limburg Stirum met vaderlandsche muziek heeft begroet. Te 1 ure verscheen de Prins Voorzitter, vergezeld van zijne dochter Maria, en kort daarna kwamen de Koning, de Koningin, de Prins van Oranje en Prins Alexander, met een aanzienlijk gevolg. Uit de toespraak van Prins Frederik nemen wij het volgende over. Wijzende op de Nederlandsche Maagd, die op den top van het gedenkteeken staat, zeide hij: »Moge die Nederlandsche Maagd in alle eeuwen uit de hoogte slechts hiervan de getuige zijn, hoe het herboren, met Oranje vereenigde Nederland, onveranderlijk wil trouw blijven aan de voorvaderlijke zinspreuk: Eendracht maakt macht. Met deze wenschen op de lippen, met deze bede in het hart, dank ik God, dat Zijne goedertierenheid mij het voorrecht heeft willen schenken, deze ure te beleven.» 1)

Laat ons, tot slot van de feestviering op 17 November 1863, nog in het kort melding maken van 't geen er den 30sten daaraanvolgende te Scheveningen plaats had. Zooals wij weten was Prins Willem van Oranje daar 50 jaar geleden, op dien dag aan wal gestapt, en die heugelijke gebeurtenis wilde men niet vergeten. Prins en Prinses Frederik benevens Prinses Maria luisterden het feest door hunne tegenwoordigheid op. Op de plek, waar de Prins van Oranje het eerst den vaderlandschen grond betrad, lag een pink geheel met vlaggen versierd. Er had een optocht plaats, waarbij de visscherij in al haren omvang waardiglijk werd voorgesteld, en nu en dan ontstak men Bengaalsch vuur, dat eene schoone uitwerking had. De leeraars Kraijenbelt en Meerdink, en de pastoor Peperkorn spraken de menigte toe, en het feest werd met een maaltijd besloten.

Schoon de feesten van 1872 nog versch in ieders geheugen liggen, zouden wij te kort doen aan ons voornemen — om

1) Als eene bijzondere merkwaardigheid zij hier nog vermeld dat ook het Chineesche gezantschap deze feestviering heeft bijgewoond, waarvan het waarschijnlijk weinig begrepen zal hebben.

door feiten te staven hoe Koning Willem III een hartelijk deel neemt in de vreugde en feestviering zijner landgenooten en onderdanen, — als wij de gebeurtenissen niet vermeldden, die op 1 April 1872 in het gansche Vaderland en vooral te Brielle plaats vonden. Wij weten het, wat aanleiding gaf tot die feestviering, en om welke reden Z. M. de Koning, vergezeld van de Prinsen zich naar dat stadje begaf, onaanzienlijk voor het oog, maar rijk aan herinneringen. Daar was het roémzuchtig voorbeeld gegeven wat eenige vaderlandslievende mannen vermochten tegenover Spaansch geweld. De 1ste April 1572 blijft onuitwischbaar geprent in het hart van Neerland's volk, en te recht mocht de redenaar in zijne »Toespraak bij de Vaderlandsche feestviering te Brielle, op den 1sten April 1872" 1) zeggen: »Zoolang dit volk nog eerbied heeft en liefde gevoelt voor zijne geschiedenis, zal het dien dag in waarde houden, als den dageraad der verlossing van het verdrukte Nederland, als den geboortedag van den vrijen Nederlandschen Staat Wel mochten onze vaders, nu honderd jaar geleden, dien blijden dag plechtig vieren en den Almachtigen God loven en danken voor de weldaden aan de stad Brielle en de gansche Republiek bewezen. Dankgebed en Psalmgezag stegen ten hemel, kanongebulder en klokgelui weergalmden, vlaggen en wimpels wapperden in de fraai versierde straten. Maar hoeveel luisterrijker nog is het feest, dat wij heden vieren, nu weder een eeuw is verstreken. Nu is het niet deze stad alleen, die den juichtoon aanheft, maar gejuich en gejubel weerklinken door het geheele land. Nu is gansch Nederland in feestgewaad gedost; jong en oud verdringen zich om hunne vreugde te toonen En te recht mag onze blijdschap luider klinken dan die van onze vaders; want al de zegeningen, door de afwerping van het Spaansche juk aan Nederland ten deel gevallen, wij genieten ze ruimer en vollediger dan ooit onze voorouders ze genoten hebben, ook op het toppunt van hun bloei. Welk geslacht ook immer Neerland's verlossing dankbaar herdenken mocht, voor het onze is die dankbaarheid een dub-

1) De heer M. de Vries.

bele plicht Laat allen wijd en zijd verkondigen dat het vrije Nederland feestviert. Ziet, onze beminde Koning is met ons ten hoogtijd opgegaan. De doorluchtige nazaat van Willem van Oranje heeft deel willen nemen aan de gedachtenisviering der Nederlandsche vrijheid, die de roem is van zijn geslacht, en daardoor op nieuw een treffend blijk gegeven, hoe in dit gelukkige land Vorst en Volk één zijn.”

En inderdaad, dit was ook zoo. De komst van den Koning te Brielle had geen ander doel dan deel te nemen aan de gedachtenis der Nederlandsche vrijheid, waarvan hij zelf met zijn volk de gezegendste vruchten mocht plukken, en waarover hij zich met gansch Nederland wenschte te verblijden en God te danken. Aan die komst was ook nog iets verbonden, dat een terugslag mocht heeten op de feestviering van 17 November 1863 en 18 November 1869 te 's Gravenhage. Ook hier, te Brielle, zou een blijvend, zichtbaar gedenkteeken gesticht worden, dat onder den zegen Gods tot in het verste nageslacht aan de glorierijke jaren 1572 en 1872 zou herinneren. Paste in de Hofstad, mede uit den aard der zaak, een Monument, dat ons de daden van Oranje en zijne getrouwen in het geheugen riep, — hier in den Briel moest een gedenkstuk komen, meer overeenkomstig de geschiedenis van 1 April 1572. Waren het niet Zeelieden, Watergeuzen geweest, die zwalpende op de hooge zeeën, geene herbergzaamheid ondervindende, door den Almachtige naar den Brielle geleid werden? Was het God niet geweest, die het hun had ingegeven zich van de tirannie der Spaansche overheersching los te maken en eene poging te wagen den Briel voor het Vaderland te herwinnen? Het waren dus zeelieden geweest, aan welke het Vaderland naast God zooveel te danken had, de zonen van Janmaat. Welkom was dus het voorstel om een Asyl te stichten in den Briel, waar oude en verminkte zeelieden een toevluchtsoord konden vinden. Dat Asyl zou een getuigenis zijn van barmhartige liefde in schoon verbond met vaderlandschen zin. 1) Tevens meende men ook nog een

1) De gelden hiervoor werden door de geheele Natie bijeengebracht, hierin goed voorgegaan door den Koning.

ander herinneringsteeken te moeten oprichten, namelijk een beeld, eene nimf, voorstellende de Nederlandsche Vrijheid, uit zee gekomen en hier hare banier verheffende. Voor de grondlegging hiervan was Z. M. uitgenoodigd en gaarne voldeed hij hieraan.

Hoe algemeen ook het feest in Nederland gevierd werd, toch verhieven er zich enkele stemmen tegen, — alleen van Roomsche zijde. Niet dat zij zich niet gaarne aansloten om eene hulde te brengen aan het Huis van Oranje en in het bijzonder aan Koning Willem III, maar zij konden het niet verkroppen, dat Nederland feest vierde bij de herdenking van de afschudding van het Spaansche juk, en niet onduidelijk gaven deze en gene woordvoerders te kennen, dat de Spaansche Koning de toenmalige wettige overheid was en de watergeuzen zich dus aan oproer en wanbedrijf hadden schuldig gemaakt. De gebeurtenis van 1 April 1572 was een revolutionair feit, zeide o. a. Dr. Nuyens 1). Bij deze opvatting was het te voorzien, dat althans de orthodoxe katholieken geen deel zouden nemen aan de feestviering, die door sommigen eene calvinistische en revolutionaire genoemd werd. Dat zich tegen deze en dergelijke beschouwingen andere stemmen, in proza en poëzy, verhieven, behoeven wij nauwelijks te zeggen.

De eene brochure werd door de andere verdrongen, waarin op krachtige wijze betoogd werd, dat onze Watergeuzen »geene boeven of piraten waren,» zooals sommige Roomschegezinden deze mannen geliefden te noemen, — maar eerlijke, brave, vrome mannen, die door Rome's en Spaansche tirannie op 't diepst gewond, gesard, gemarteld waren — en eindelijk wraak hadden genomen. Die wraakneming kon nu wel niet geprezen worden, maar toch was zij, zooals Schimmel terecht zeide in zijn dichtstuk (Aan mijn Vaderland)

Een drup slechts bij de stroomen
Gestort door Alva's stoet.

1) In zijne brochure: »Iets over het feest van den eersten April in het jaar des Heeren 1872.»

De verbittering tusschen de partijen nam toe, toen de toon der Roomschen ietwat tartend werd, en niet onduidelijk gaven de Protestanten te verstaan dat de Roomschen op hunne hoede zijn moesten, daar de Geuzen nog niet uitgestorven waren, en zij ieder oogenblik gereed stonden voor hunne vrijheid goed en bloed op te offeren.

Jammer genoeg, dat die dagen van het voorjaar 1872 door zulke bewegingen en hartstochten gekenmerkt werden. Maar het was wel te voorzien, en wij mogen God dankbaar zijn, dat de uitbarsting van het gemoed niet hier en daar tot ergerlijke tooneelen heeft aanleiding gegeven.

Het waren moeilijke dagen voor onzen Koning. Schoon van ganscher harte de feestviering toegedaan en dankbaar prijsstellend op 't geen eenmaal door de Geuzen was verricht, gevoelde hij toch dat een groot deel der natie zou gekrenkt worden, als bij de feestviering, — zoo hij deze met zijne tegenwoordigheid vereerde en met geld ondersteunde — bijzondere klem werd gelegd op een min of meer duidelijke omschrijving van den triomf der hervorming over de Roomsche hierarchie, en er van de Watergeuzen eene voorstelling werd gegeven alsof zij de banierdragers van Calvin of Luther waren geweest. Scherp was de strijd die tusschen de woordvoerders der verschillende partijen gevoerd werd, doch de liefde tot Koning en Vaderland zegepraalde ten slotte, en wist men den band te vinden tot vereeniging van bijna alle richtingen, namelijk door de feestviering de beteekenis eener Nederlandsch-nationale te geven, die zich ook zou kenschetsen in het op te richten toevluchtsoord voor oude en verminkte zeelieden. Toch gelooven wij dat verreweg door de meeste Nederlanders aan de feestviering eene godsdienstige kleur gegeven werd, en dat velen er blijde om waren dat zij eens van harte konden lucht geven aan hun ijver voor de hervorming en vooral aan hunne blijdschap dat het den Watergeuzen gelukt was op den 1sten April 1572 niet alleen Spanje maar vooral Rome een doodsteek te geven. Tal van echte kernrijke volksliedjes werden, op bekende wijzen, door het volk gezongen. Onder anderen het volgende couplet: 1)

1) De grootheid van ons voorgeslacht, zes feestliedjes.

Al droegen zij baarden zoo zwaar en zoo groot,
 En knevels onder hun neuzen,
 Al sprak uit hun oogen verdelging en dood,
 Toch lof aan de Watergeuzen!
 Hun jaad
 Heeft ons gebaat
 Want zonder hunnen geest,
 Was het met de vrijheid gedaan geweest.

Het Aprilfeest van 1872 ligt nu reeds achter ons, maar zoolang wij en onze kinderen ademhalen, zullen wij de gebeurtenissen, die tot dat feest aanleiding gegeven hebben, ons met dankbaarheid herinneren en voor het nageslacht bewaren. Aan die gebeurtenissen hebben wij het behoud te danken van dien grooten schat: het Evangelie, dat wij nu onbelemmerd mogen verspreiden, lezen en genieten; dat Evangelie, dat ons wijs maakt tot zaligheid. Dat bezit is voor ons een groot voorrecht, en elk Nederlander beschouwe het als een kostbaar kleinood, een parel van groote waarde, die ten prijs van veel kostbaar bloed is verworven en waarvoor onze vaders lijf en leven, marteling en vervolging veil hadden. Maar dat kleinood is ons geworden — heroverd mochten wij bijna zeggen — niet om het in goud en zilver te vatten en bij andere schatten neer te leggen, en in een wel versloten hoek te bewaren, — neen om het te gebruiken, om onze oogen er aan te verkwikken, ons hart er door te verblijden en onze zielen er mede te voeden. Dat zou het beste zegel zijn, door ons gedrukt op de herinnering aan de Aprilfeesten van 1872.

Merkwaardig in menig opzicht was 's Konings reis naar de Noordelijke Provinciën onzes lands. Reeds in den zomer van 1872 had Z. M. het plan gekoesterd zijne Drentsche, Friese en Groningsche onderdanen te bezoeken, maar een treurig sterfgeval, waarop wij later zullen terugkomen, had hem daarvan teruggehouden en genoodzaakt tot een volgend jaar de reis uit te stellen. In het begin van Mei 1873 bezocht de Koning Assen en bracht ook een bezoek aan de kolonie

Frederiksoord, welke stichting Z. M. met belangstelling gadesloeg. Daar stonden de leden van het jeugdig weerbaarheidskorps, van 8—14 jaren geschaard, die door Z. M. geïnspecteerd werden en voor hem defileerden. Voor de hoeve Willem III werd de Koning opgewacht door een veertigtal oudstrijders, van Waterloo, den Tiendaagschen veldtocht en verdedigers der Citadel. Z. M. onderhield zich minzaam met deze mannen, die hem in hunne eenvoudigheid vele bijzonderheden uit dien tijd mededeelden. Onder anderen was er een oudje bij, van diep in de tachtig, die geen woorden genoeg had om zijn blijdschap te kennen te geven nog eens voor zijnen dood den Koning te mogen zien. De Koning klopte hem vriendelijk op den schouder en wenschte hem nog menig gelukkig jaar toe.

De feesten ter eere van Z. Ms. bezoek te Leeuwarden zullen wij niet in het breede vermelden. De Koning, die gaarne een echt nationaal feest bijwoont, vereerde de groote harddraverij met zijne tegenwoordigheid. Het moet een schoon tóoneel geweest zijn de sierlijke krompaneelen Friesche sjeesen met de fiere harddravers langs de baan te zien vliegen, en de Koning was er dan ook opgetogen van, zoodat hij na afloop van het feest de toezegging gaf jaarlijks een gouden zweep als prijs voor eene dergelijke harddraverij te zullen schenken. Na eenige uitstapjes naar verschillende plaatsen in den omtrek, vertrok Z. M. naar Groningen, op welke reis hij door den Commissaris des Konings van die Provincie en andere autoriteiten te Buitenpost werd opgewacht. Spoedig na zijne aankomst in de stad Groningen verzochten de dames de la halle hare opwachting bij Z. M. te mogen maken, 'tgeen veroorloofd werd, en schonken die dames hem bij die gelegenheid een papieren kroon 1), die ook door den Koning aangenomen werd. Er werd over dit zonderlinge geschenk door dezen en genen gelachen en aanmerkingen gemaakt, maar men was overtuigd dat die dames het goed gemeend en geene nevenbedoelingen gehad hadden. Den 18^{den} Mei woonde Z. M. de godsdienstoefening bij in de Martini-kerk,

1) Zie Handelsblad 19 Mei 1873.

onder het gehoor van Ds. van Toorenenbergen, en denzelfden dag bracht de Koning, vergezeld van zijnen Adjudant en den Heer van Heiden Reinestein een bezoek aan den vader van den bij Atsjin gesneuvelden Generaal Köhler. Dit bezoek vond algemeene goedkeuring in het land en men zwaaide den Koning grooten lof hierover toe, schoon Z. M. slechts handelde naar de inspraak van zijn hart. Hij wilde den grijsaard persoonlijk zijne betuiging overbrengen, hoezeer hij niet alleen het verlies van den Generaal betreurde, maar ook hoe het hem smartte dat de dood den ouden vader een steun en den kinderen een verzorger ontnomen had. Bij dit bezoek was ook de zuster van den Generaal aanwezig, en de Koning, menschlievend als hij is, had voor allen een hartelijk woord en vertroostte den grijsaard met de toezegging dat hij voor de kinderen van den Generaal zorgen zou. Het is dit bezoek, dat de heer Egenberger zoo schoon heeft voorgesteld en dat wij als premieplaat aan onze lezers hebben aangeboden.

Den 23sten Mei zou de onthulling plaats vinden van het Monument te Heiligerlee, waarvan bij gelegenheid van den driehonderdsten verjaardag van dien slag aldaar en den heldendood van Graaf Adolf van Nassau, op den 23sten Mei 1868, de eerste steen was gelegd, in plaats van de eenvoudige naald, vijftig jaren geleden door eene even zedige als vaderlandslievende hand opgericht in 't veld van Heiligerlee. 1) De feestviering van 23 Mei 1868 werd bijgewoond door den Prins van Oranje en Prins Hendrik, en te recht zong bij die gelegenheid een onzer Vaderlandsche dichters:

Wij staan op de onvergeetbre steê,
 Een steê van hei en zand,
 Waar eens het zwaard vloog uit de schêe
 Tot heil van 't Vaderland.
 Waar Nassau streed, waar Nassau viel,
 Verbonden aan ons lot,
 Waar Nassau's groote heldenziel
 Ten hemel steeg naar God.

Thans was het Monument aan dien edelen Nassau gewijd,

1) Zie: Dr. W. J. A. Jonckbloet. Feestrede ter gelegenheid van den 300sten verjaardag van den slag bij Heiligerlee.

gereed en luisterden de Koning met de Prinsen Hendrik, Frederik en Alexander het feest door hunne tegenwoordigheid op. Niettegenstaande het hevig regende, had zich eene ontzaglijke menigte van allen rang en stand op het terrein verzameld, waar de Koning en de Koninklijke Prinsen door de hoofdcommissie van het Monument ontvangen en door haren voorzitter, Jhr. Mr. J. D. Lewe Quintus toegesproken werd. Professor Hofstede de Groot, die de feestrede zou houden, betrad, na aan Z. M. voorgesteld te zijn, het spreekgestoelte, dat geplaatst was voor de schoon versierde en doelmatig ingerichte tribune voor den Koning en de Prinsen. Na het eindigen der feestrede zongen de aanwezigen het Wilhelmus van Nassauen en het vers uit ons Volkslied: »Bescherm, o God! Bewaak den grond." Nu werd, op last van Z. M. het Monument onthuld, dat ontworpen is door den heer J. H. Egenberger te Groningen en vervaardigd door den heer Geefs te Antwerpen. Het is een echt kunststuk, dat door iedereen ten zeerste wordt geroemd. Z. M. gaf zijn bijzondere tevredenheid daarvoor en zijn dank te kennen aan de beide vervaardigers, die de eer hadden door Z. M. te worden toegesproken. Het Monument stelt voor: Gustaaf Adolf op het punt van te sneuvelen, beschermd door de Nederlandsche Maagd en bewaakt door den Nederlandschen Leeuw. Het staat op een prachtig voetstuk, is omgeven door een ijzeren hek, en bevat de vier volgende opschriften op marmeren steenen:

23 MEI 1568, DE EERSTE ZEGE IN DE TACHTIGJARIGE WORSTELING.

G. ADOLF LIET HIER ZIJN LEVEN IN DEN ROEMRIJKEN STRIJD;

NEDERLAND EN ORANJE VERBONDEN;

DEN VADEREN DOOR HET NAGESLACHT GEWIJD.

Het was een waar nationaal-vaderlandsch feest. Ieder was er van doordrongen dat hij op heiligen bodem stond. Dit moest ook zeker Willem III gevoeld hebben, want de woorden die hij tot dezen en genen, bij zijne wandeling over het terrein, sprak, getuigden van zijne vaderlandsliefde en dat God groote dingen aan Nederland gedaan had.

Wij besluiten de mededeeling van deze bijzonderheden met de slotwoorden uit een Vaderlandsch lied, dat schrijver dezes bij die gelegenheid vervaardigd heeft.

God, wiens stem de volken eeren,
 Die ons leidt naar Uwen raad,
 En van uit de hemelsferen
 Ons zoo vriendlijk gadeslaat;
 Die met wijsheid zonder perken,
 Aller volkren lot bepaalt,
 Zegen schenkt op 's menschen werken,
 En terecht brengt, die daar dwaalt;
 Die Uw kracht schenkt aan de moeden,
 Eigen sterkte machtloos maakt,
 Die 't geschoren lam zal hoeden
 Als de koude stormwind naakt;
 Die de zuchten hoort der armen,
 En der rijken leegte vult,
 Die uit grondeloos erbarmen
 Ons verdraagt met groot geduld;

.

God, laat U 't gebed behagen:
 Zegen Vorst en Vaderland;
 Houd in lengte nog van dagen
 Nassau's vorstlijk Huis in stand,
 Mogen Vorst en volk ervaren,
 Dat Gij hun genadig zijt,
 Wil voor rampen hen bewaren
 En voor tweedracht, haat en nijd;
 Laat Uw vriendlijk oog steeds lichten
 Over allen van wat stand,
 En onze eigen oogen richten
 Naar het Hemelsch Vaderland.

Koning Willem III vertrok weder naar zijne Residentie. Hij had veel schoons gezien, veel liefs en hartelijks ondervonden, maar God had zich ook aan hem niet onbetuigd gelaten door hem veel goede woorden te doen hooren. Moge hij ze in zijn hart bewaren en zich steeds in ootmoed buigen voor Hem, die groot van genade en barmhartigheid, maar ook een rechtvaardig Oordeeler is over Vorsten en volken.

Nog eene feestviering woonde de Koning bij in het afge-

loopen jaar. Alkmaar was een der laatste bloemen in den schoonen krans van festoenen, gevlochten ter herinnering aan onzen vrijheidsoorlog met Spanje. Hadden de Watergeuzen voor Brielle in 1572 het bewijs gegeven wat een volk vermag, dat voor de ware vrijheid gloeit, — Alkmaar zou een jaar later toonen dat een vijand, hoe sterk ook, niet bestand is tegen de vereende krachten van een volk, dat God wenscht te vreezen en Oranje te dienen. Wij kennen allen de geschiedenis van Alkmaar's beleg en de verlossing dier stad op 8 October 1573. Tot herinnering aan die heugelijke gebeurtenis vòòr driehonderd jaren wilde men aldaar een gedenkteeken oprichten, en was Z. M. de Koning uitgenoodigd, daarvan den grondsteen te leggen, 'tgeen door hem met bereidwilligheid was aangenomen. Op den bestemden dag vertrok Z. M. naar Alkmaar, en de stad had zich een recht feestelijk aanzien gegeven. »Wij hebben — dus deelt een briefschrijver uit die stad mede — wij hebben onze huizen getooid, wij hebben ons opofferingen getroost, ten einde een feit uit onze historie te gedenken, en — aan een volgend geslacht te toonen, hoezeer wij onze geschiedenis liefhebben.... Alkmaar gedenkt met dankbaarheid en fierheid den heldenmoed zijner voorvaderen, die de eerste victorie behaalden — en zal hun een monument wijden." Al de huizen en straten waren met frisch sparregroen versierd en boven menige deur prijkte een opschrift, dat recht gepast was. Een daarvan deelen wij mede:

De Spanjaard kwam, zag — en verloor.
 Hij kwam vol hoop — zij ging te loor.
 Hij zag — en raakte glad van 't spoor.
 Hij schrok — en ging er vlug van door.
 En Alkmaar dankt er God nog voor.

Reeds des morgens vroeg op den feestelijken dag werd er eene Godsdienstoefening gehouden en vol ongeduld wachtte men de komst van den Koning, die kort vòòr 12 ure aankwam, met zijn jongsten zoon en Prins Hendrik. Dat eerste bezoek van Willem III aan Alkmaar, op dèzen dag, maakte blijkbaar op allen een goeden indruk. De hartelijke wijze, waarop men de Vorstelijke personen inhaalde, ze onafgebro-

ken toejuichte en toewuifde, moet men gezien hebben, om de waarheid te kennen van het gezegde: »waar ziet men een Vorst in zulk eene verhouding tot de natie?» Toen Z. M. in het feestlokaal gekomen was, voerde het Mannenkoor de compositie van Richard Hol — »Holland's glorie» uit, waarna freule van Foreest, aan het hoofd van acht jonge dames, Z. M. volgender wijze toesprak: »Sire, de nazaten van hen die vóór drie eeuwen alles hebben opgeofferd voor hunne vrijheid, achten zich onuitsprekelijk gelukkig, thans Uwe Majesteit in hun midden te zien en haar de verzekering te geven van hunne liefde en trouw voor het Stamhuis van Oranje.» De Koning boog zich minzaam tot de spreekster, de edele afstammeling van het geslacht der Foreesten, die zooveel bijgedragen hebben tot Alkmaar's verlossing. Daarna begaf zich Z. M. naar het Raadhuis, om de eigenhandige brieven van Prins Willem I en den bekenden polsstok van van der Mey en andere merkwaardigheden te bezichtigen, waarna de geheele stoet naar het feestterrein toog, waar eenmaal het beeld der overwinning zal verrijzen. Dr. Beets hield de feestrede, waarin hij in het kort de geschiedenis van de merkwaardige belegering en der belangrijkste personen naging, en aanleiding vond om aan Koning en volk voor oogen te houden, dat zij moesten vasthouden aan het vertrouwen op God's leiding. Deze rede maakte een allergunstigsten indruk. Na het eerste gedeelte der rede legde Z. M. den sluitsteen, waarbij het gejuich geen einde scheen te zullen nemen en de grond daverde van het gebulder der kannelschoten. Na het eindigen der rede begaf zich Z. M. weder naar het Raadhuis, van waar hij den optocht kongadeslaan, die waarlijk zeer schoon was, wegens zijne vele geschiedkundige herinneringen, waarna een déjeuner-dinatoire in een der zalen van het Raadhuis plaats had. Het is niet mogelijk al de toasten te vermelden, maar het antwoord, door Z. M. gegeven naar aanleiding van een dronk op Prins Hendrik uitgebracht, is te treffend, om het niet in zijn geheel mede te deelen. »Mijne heeren», zeide Z. M., »bij gelegenheid van het eeuwfeest te Brielle was ik zoo vrij en neem heden dezelfde vrijheid, om wat ik gevoel uit te spre-

ken en dat ik beschouw als een goede tijding voor elk vaderlandslievend hart. Dat onzer aller vader, de onvergetelijke en onvergankelijke Prins Willem de Eerste, zijn broeder Lodewijk van Nassau zijn rechterhand noemde, is bekend; mijne heeren, diezelfde steun staat thans ter linkerzijde van Koning Willem den Derde, — Prins Hendrik.”

Deze woorden — dus meldde de berichtgever — 1) en de verder betoonde blijken van gehechtheid, te midden eener aanzienlijke vergadering, tusschen de Vorstelijke broeders, vader en zoon, maakten een bijzonderen indruk.

Het feest werd besloten door een prachtige illuminatie, die evenwel met vele tegenspoeden te worstelen had, daar er een donderbui, verzeld van bliksem en gevolgd door regen, boven de stad losbarstte. Maar de Alkmaarders lieten zich niet in hunne feestvreugde storen en tot diep in den nacht waren velen bijeen om te gedenken wat God van ouds aan Nederland gedaan had.

Z. M. Koning Willem III verliet te 9¹/₄ uur de stad. Hij had een bewijs gegeven hoezeer hij de geschiedenis van ons Vaderland eerbiedigt en deel neemt in de vreugde zijner landgenooten en onderdanen.

Wij hebben Willem III voorgesteld als Volkskoning, als een Vorst, die deelneemt in de vreugde en rampen van zijn volk, — ons ligt nog de taak op hem te beschouwen als een Vorst, die mensch blijft onder het Koninklijke purper.

Men moge een land gelukkig noemen, onder een grondwettigen Koning, die volgens gemaakte wetten regeert, met verantwoordelijke Ministers; het moge ook inderdaad wenschelijk zijn voor een land niet bestuurd te worden door een Vorst, die absolute macht bezit; maar, ons dunkt, dat de banden die een grondwettigen Koning binden hem soms menig pijnlijk uur en menige kwelling des geestes veroorza-

1) Zie Handelsblad 10 Oct. 1873.

ken. Terwijl het land in zijne vrijheid roemt, moet hij telkens op zoovele bladzijden papier en op zoovele woorden letten, die hem gebieden te zwijgen, waar hij gaarne spreken wilde, die hem den arm machteloos maken, waar hij dien wilde opheffen. Wat hij als mensch wil, mag hij als Koning niet altijd doen. Eigen oordeel moet hij vaak versmoren en aan bijzondere meeningen mag hij slechts in zijne binnenkamer lucht geven. Hij moet naar de volksstem luisteren en zeer dikwerf daarnaar handelen, al is deze ook geheel strijdig met zijne opvatting. Zulk een grondwettig Koning — schoon in omgekeerde verhouding — ziet zich nu en dan verplaatst als in die van Galilei. De geheele Staatsmacht stond tegenover het gevoelen van dien sterrekundige — en de groote man moest zich buigen voor het geweld der publieke opinie; en schoon Galilei zijne bekende woorden uitriep: »toch beweegt zij zich!» — werd er te zijnen opzichte gehandeld, alsof de aarde stilstond en de zon zich bewoog.

Het is volstrekt ons plan niet de voorrechten of nadeelen van een grondwettig koningschap uit te meten, — wij hebben bij dit gedeelte van ons werk geen ander doel dan te stellen, dat zulk een koningschap van zelven een strijd moet te weegbrengen: een strijd tusschen de eischen van een grondwettig koningschap en die van eigen gevoelens en meeningen. Gebonden aan zijn eed moet de Koning de Grondwet stipt naleven. Het is waar, niemand heeft hem gedwongen dien eed te doen, maar welke schromelijke verwarringen zouden er ontstaan zijn, indien de Koning dit geweigerd had? Ook is het waar, dat de Koning in den loop der regeering andere gedachten en gevoelens kan aankleven, dat hem de oogen opengaan voor 't een of ander in de Grondwet en hij begint er van te verschillen, — welnu, dan kan hij — evenals Willem I — aftreden. Dat is alles waar, maar het neemt niet weg, dat er voortdurend een strijd blijft bestaan tusschen de eischen van een grondwettig koningschap en die van eigen gevoelens.

Wij willen ons niet bezighouden met een onderzoek

te doen naar de meerdere of mindere juistheid der geruchten van 's Koning's strijd vóór de onderteekening der wet op 't onderwijs. Die wet was door de meerderheid der beide Kamers aangenomen en derhalve ook door het volk gewild. De Koning — wij stellen dit slechts veronderstellend — kon dus zeggen: mijne onderdanen wenschen dat deze wet in werking kome en derhalve zal ik Maar op 't punt van door zijne onderteekening kracht van uitvoering er aan te geven, komt hem eensklaps de gedachte voor den geest: van nu af aan wordt de Bijbel, om welks bezit mijne voorouders goed en bloed opgeofferd hebben, van de school gebannen; de gezegende naam van Jezus mag er niet gehoord worden en hij legt eenige oogenblikken de pen neder. Er is een strijd ontstaan tusschen 't koningschap en den mensch. Wat nu? Wij weten het, de Koning heeft de wet gesanctionneerd, en nu zijn twee zaken mogelijk: of de Koning heeft de bovenstaande gedachten niet gekoesterd, of hij heeft zichzelf opgeofferd ter wille der meerderheid. Wij voor ons gelooven 't laatste. Want door den heer van der Brugghen aan het roer van zaken te plaatsen, heeft de Koning in der tijd ondubbelzinnig te kennen gegeven, dat hij geene wet begeerde gelijk de door de Tweede Kamer aangenomene. Wilde de Koning consequent blijven, dan kon hij de wet niet sanctionneeren dan met opoffering van eigen gevoelens.

In het Staatsblad van Vrijdag 12 October 1866 verscheen eene proclamatie des Konings, zonder contraseing van een der Ministers. In die proclamatie werden de kiezers *allen* trouw aan de stembus van 30 October opgeroepen. Zulk eene proclamatie die een persoonlijk gevoelen des Konings bevatte, vindt wellicht hare wedergade niet in de regeering onzer Koningen, en dat zij groot opzien baarde, behoeft wel niet nader uiteengezet te worden. Vooral nam dat opzien toe, toen er van die proclamatie duizenden in het land werden verspreid, versierd met de Nationale kleuren: rood, wit en blauw. De vraag ontstond nu: wat was er gebeurd, dat tot zulk eene daad aanleiding had gegeven?

Wij zullen dit, zoo beknopt mogelijk, beantwoorden. Het

Ministerie Thorbecke had plaats moeten maken voor een Ministerie Frans van de Putte, welk Ministerie het ook niet naar den zin van de Tweede Kamer kon maken. Een voorgesteld amendement van den heer Poortman op het ontwerp van een Cultuurwet voor Indië noodzaakte den heer van de Putte af te treden en kregen wij toen een zoogenaamd Conservatief Ministerie waarin de heeren J. Heemskerk Bzn., Graaf van Zuylen en P. Mijer zitting namen. Ook dit Ministerie kon niet behagen en dit gaf aanleiding tot de bekende Motie van Keuchenius. Nu volgde er eene kamerontbinding en vaardigde de Koning de bedoelde Proclamatie uit. Wij willen die Motie Keuchenius niet meer ter sprake, noch er ons oordeel over uitbrengen. Slechts dit wenschen wij aan te toonen, dat de Koning door zijne proclamatie twee dingen duidelijk aan het licht liet komen: dat die Motie hem mishaaide, als ingrijpend in zijn Koninklijk recht, en dat hij eene bestendiging van richting verlangde, zoo noodig voor kracht van bestuur en uitvoering. Wij gelooven dat dit verlangen alleszins billijk was. Een groot deel der dagbladders trachtte wel te betoogen dat zulk eene bestendiging van richting niet was te verkrijgen, maar er waren er toch velen in den lande, die deze van een Conservatief Ministerie verwachtten, een Ministerie dat blijkbaar door den Koning gesteund werd, daar hij om het te behouden de Tweede Kamer had ontbonden. Hieruit volgde dus van zelf, — schoon de Proclamatie, zeer voorzichtig gesteld, er niets van gerept had — dat Z. M. andere leden voor de Tweede Kamer wenschte dan dezulken, wier meerderheid de Motie-Keuchenius had aangenomen. Het was evenwel een bijzonder gevoelen des Konings, gevolgd door eene bijzondere daad, die *als zoodanig* op velerlei wijze besproken, geprezen of afgekeurd is geworden. Wij onthouden ons van eenig oordeel, maar kunnen toch de opmerking niet weren, dat ook hieruit weder blijkt: hoe menigvuldig de strijd is tusschen de eischen van het Constitutioneel koningschap en de bijzondere gevoelens van hem die de Nederlandsche kroon draagt.

Eene andere moeielijkheid openbaarde zich in den zomer van 1866 bij de zoogenaamde Luxemburgsche questie. Willem III is — wij weten het — niet slechts Koning der Nederlanden, maar ook Groot-Hertog van Luxemburg, over welk gewest hij 13 Maart 1850 Prins Hendrik tot Stadhouder benoemde. Willem III heeft zijn Groot-Hertogdom weinig — althans zelden officiëel — bezocht. In Mei 1855, legde hij er — te Dalheim — in de onmiddellijke nabijheid van het beroemde Romeinsche kamp, dat waarschijnlijk plotseling verwoest werd, den eersten steen voor een Monument. 1) De laatste maal dat de Koning Luxemburg bezocht, was in 1872, waarop wij straks zullen terugkomen. Prins Hendrik neemt zijne hooge betrekking met ijver waar, en is niet alleen zeer gaarne gezien te Walferdange, waar zich het vorstelijk lustslot — een geschenk der Luxemburgsche Stenden — bevindt, maar door het gansche Groot-Hertogdom gaat er slechts ééne stem op over den hooggewaardeerden Stadhouder. 2) Luxemburg was beurtelings in het bezit der oude Germanen, Frankische Vorsten en van de Hertogen van Bourgondië, wanneer het aan het Oostenrijksche Huis onderworpen werd tot in 1792, toen de Fransche Republiek er hare adelaars plantte in 1795. In 1814 werd Luxemburg bezet door Hessische soldaten onder den Oostenrijkschen Generaal Dufour, en voorloopig gebracht onder het gezag van Pruisen, totdat het in 1815 aan Koning Willem I der

1) Eene zeer belangrijke mededeeling hiervan wordt gevonden in de *Publications de société pour la recherche et la conservation des Monuments Historiques dans le Grand-Duché de Luxembourg*, par A. Namur.

2) Op den 5en October 1859 hadden er te Luxemburg groote feesten plaats ter gelegenheid van de openingen der beide spoorwegen naar Dienenhoven en Arlon. De Prins van Oranje (toen 19 jaar oud) en Prins en Prinses Hendrik waren er bij tegenwoordig. De Prins van Oranje maakte een zeer gunstigen indruk op de aanwezigen; zijn open gelaat beviel iedereen. De heer Adamus, Provicarius, sprak den zegen uit over de locomotieven en betuigde zijn dank, dat men de kerk tot deelneming aan de plechtigheid had uitgenoodigd. Op het stadhuis werd een prachtig banket gegeven dat 15000 frcs. kostte. Den volgenden dag werd de eerste steen gelegd van de eerste reusachtige viaduct, bestemd om de stad met het spoorwegstation te verbinden, welke steenlegging door den Prins van Oranje volvoerd werd.

Nederlanden werd afgestaan. Uit dit korte overzicht verneemen wij dus hoe Luxemburg steeds een twistappel geweest is — en wellicht blijven zal, al schijnt voor 't oogenblik de begeerte der naaste Mogendheden te sluimeren. In 1866 evenwel ware het Groot-Hertogdom wellicht door een paar pennestreken aan Frankrijk gekomen, of zou zich misschien gansch Europa gewapend hebben om aan den sterkste de keuze te laten. 1) Ziehier de aanleiding daartoe.

Door de gebeurtenissen van dat jaar was het gebouw van den ouden Duitschen Bond ingestort. Luxemburg had opgehouden een Bondsvesting te zijn, en nogtans lag er voortdurend een Pruisisch garnizoen. Er rezen nu moeielijkheden op, die uit den weg moesten geruimd worden, en de Fransche Gezant te 's Hage kreeg in last den Koning mede te deelen, dat volgens het gevoelen der Fransche Regeering eene oplossing der zwaarigheden noodig was. 2) Ook de President der Luxemburgsche Regeering bezocht 's Hage en met den Franschen Gezant sprekende, kwam men — zoo schijnt het — tot het resultaat: dat een afstand van Luxemburg aan Frankrijk groote moeielijkheden aan het Groot-Hertogdom kon besparen. De Koning-Groothertog ontving hierop een voorstel van Frankrijk, maar meende het noodig te zijn, alvorens een besluit te nemen, den raad van onzen Minister van Buitenlandsche Zaken omtrent het voorstel der Fransche Regeering te moeten inwinnen. Graaf van Zuyleu (de Minister van Buitenlandsche Zaken) gaf Z. M. te kennen dat het ophouden der dynastieke banden, die tusschen Nederland en Luxemburg bestonden, hier te lande algemeen gewenscht werd, en dat het Nederlandsche volk er zijn Koning dank voor zou weten 3), als hij er in toestemde, ter wille van

1) Zie: *Le Grand-Duché de Luxembourg illustré, Précis historique et descriptif*. Paris 1867. Ook: *Du droit de l'Allemagne sur le Luxembourg*, par R. W. J. C. Bake. La Haye. H. C. Susan.

2) Zie: *Diplomatieke bescheiden betreffende de Limburg-Luxemburgsche Aangelegenheden 1866—1867*. In het Dagblad van Zuid-Holland en 's Gravenhage, van Maandag 16 Maart 1868.

3) Zie: *Open Brief der Nederl. Maagd aan Z. M. den Koning van Nederland*. 1868.

Nederland, zich de opoffering te getroosten van eene Souvereiniteit, waaraan zijne voorgangers zoo gehecht waren geweest, en die zijne stelling als Europeesch Vorst vergrootte. — Wij weten wat er verder gebeurd is: de voorstellen van Frankrijk konden niet aangenomen worden. Luxemburg werd als vesting geslecht, het Pruisische garnizoen verliet die stad — en onze Koning bleef in het bezit van zijn Groot-Hertogdom. Hebben wij, door de zeer korte mededeeling van het bovenstaande nog wel noodig hier iets toe te voegen? Wilde de Koning, om den vrede van Europa niet in gevaar te brengen en aan den wensch zijner onderdanen gehoor te geven, zich niet eene opoffering getroosten? Dat hierbij inwendige strijd heeft plaats gehad, wie zal het ontkennen? Maar wij mogen W i l l e m III wel dankbaar zijn, dat hij — al was de uitslag ook anders dan hij verwachtte — eigen liefde prijs gaf voor algemeen welzijn.

Wij zouden nog eene belangrijke questie kunnen bespreken, n. l. die van de verhouding van Nederland in den Duitsch-Franschen oorlog van 1870 en 's Konings bijzondere gevoelens, — maar de bescheiden hierover zweven nog te veel in het duister, dan dat wij hieromtrent iets stelligs kunnen mededeelen. Wat Nederland betreft: de gevoelens waren zeer verdeeld. Sedert de nederlaag van Oostenrijk in 1866 was Duitschland en vooral Pruisen ontzaglijk in macht gestegen, en bestond bij enkelen de vrees dat het Duitschland eens in den zin mocht komen ons land te annexeren. Anderen waren zeer anti-Franschgezind, om redenen, die wij niet nader wenschen uiteen te zetten 1). Als 's Konings bijzonder gevoelen — heette het — dat hij steeds meer sympathie voor Frankrijk dan voor Duitschland koesterde, iets wat ons zeer verwonderen zou, daar zoowel Willem I als Willem II steeds van het tegendeel blijken hadden gegeven. Wij willen evenwel ons oordeel opschorten totdat de Geschiedenis er meer licht over heeft verspreid. Eigenlijk gezegd doet het voor het

1) De dagbladpers in Nederland koos toen partij voor Duitschland, met uitzondering van het Dagblad voor Zuid-Holland en 's Gravenhage.

oogenblik niets ter zake af; maar wij meenden deze kwestie slechts te moeten aanhalen, om onze bovenvermelde stelling te bewijzen.

Een Koning moge omhangen zijn met een hermelijnen mantel en een prachtige kroon moge zijn hoofd versieren, — dit vrijwaart hem niet van ook als mensch zijn aandeel te erlangen van al de zorgen, moeiten, smarten en beslommeringen, die het leven medebrengt. Dit moge voor de waardigheid van het koningschap wel eenigszins vernederend zijn, maar voor den mensch is het uitermate goed en nuttig. God wil dat alle menschen zalig worden: Koning en onderdaan. Aan beiden heeft Hij laten verkondigen, dat zij hier geene blijvende plaats hebben en zich moeten voorbereiden Hem te ontmoeten, die ons zal oordeelen naar hetgeen wij in het lichaam gedaan hebben, hetzij goed, hetzij kwaad. Hebben wij hier geene blijvende plaats, dan is het goed dat wij ons hart niet te veel hechten aan het vergankelijke, en zullen wij eenmaal voor God verschijnen, dan is het noodig, dat wij ons reinigen en reinhouden van alles wat ons zou kunnen besmetten. Om ons hierin te gemoet te komen, schonk God ons Zijn woord, Zijne hulp, en zoo wij traag zijn deze aan te nemen, klopt Hij, uit liefde, dikwijls bij ons aan, op eene wijze die wel het vleesch pijnlijk aandoet, maar een gewenscht gevolg kan hebben. De melk toch brengt geen boter voort als zij niet gedrukt wordt; den wijn bekomt men niet zonder persing der druiven; de diamant fonkelt niet, tenzij hij goed geslepen wordt, — en evenzoo komt geen mensch, Koning of onderdaan, tot de heerlijkheid der toekomst zonder verdrukking in het tegenwoordige.

Ook Koning Willem III heeft zijn ruim aandeel ontvangen van de moeilijkheden, zorgen en smarten die dit leven medebrengt.

Een der eerste moeilijkheden, die de Koning na het overlijden van Willem II ondervond, was de rechtszaak betreffende de nalatenschap zijns vaders, waarover zelfs pleidooien zijn gevoerd voor den Hoogen Raad der Nederlanden. Eischer

in deze was Jonkheer R. L. van Andringa de Kempenaer. Ieder, die betrekkelijk deze zaak iets meer verlangt te weten, leze :

1. Een ernstig woord aan 'de Ned. Natie, ter zake van Hoon- en Lasterschriften, met het oog op de ingestelde Procedures voor den Hoogen Raad der Nederlanden, tegen de Erfgenamen van wijlen Koning Willem II, door R. L. van Andringa de Kempenaer. 's Gravenhage Gebr. J. en H. van Langenhuyzen 1850.

2. Fragmenten uit mijne Portefeuille door en bij dezelfde 1^e st.

3. Nadere Fragmenten uit mijne Portefeuille 2^e st. 1851.

4. De rechtzaak der Dynastie van Oranje voor den Hoogen Raad der Nederlanden. Amsterdam J. H. v. d. Beek.

5. Pleidooien van Mr. D. van Raalte en Mr. G. Delprat, in zake Jonkheer R. L. van Andringa de Kempenaer, eischer, tegen de Erfgenamen van Wijlen Koning Willem II, gedaagden, gevoerd voor den Hoogen Raad der Nederlanden op 21 Februari 1851 met ten processe overgelegde stukken en bijlagen. 's Gravenhage bij Gebr. J. en H. van Langenhuyzen 1851.

6. Eene geschiedkundige Bijdrage tot eene juiste waardering der Staatkundige gebeurtenissen in Nederland in de Maand Maart 1848 enz. enz. door R. L. van Andringa de Kempenaer. 's Gravenhage bij H. G. Stahl 1853.

Het voegt ons niet in bijzonderheden over deze rechtstwis- ten en processen te treden. Alleen willen wij nog als eene zeer merkwaardige bijzonderheid vermelden, dat Jonkheer R. L. van Andringa de Kempenaer met het schip the City of Glasgow naar Amerika vertrok, welk schip waarschijnlijk met man en muis is vergaan, daar men er sedert niets meer van vernomen heeft.

Wij willen zwijgen van het koningschap zelf, dat, gelijk wij hierboven uitvoerig uiteengezet hebben, aan beslom- meringen en lasten van allerlei aard onderhevig is. Wij hebben thans uitsluitend het oog op den Vorst, die mensch blijft onder den Koninklijken mantel.

Na het overlijden van zijnen vader was de eerste smart die hem trof, het verlies van zijn kind, Prins Willem Frederik Maurits Alexander Hendrik Karel. Geboren — gelijk wij vroeger bericht hebben — op den 15 September 1843, ontwikkelde zich het knaapje voorbeeldig, tot het eensklaps op ruim zesjarigen leeftijd door eene verraderlijke ziekte werd aangetast en niettegenstaande alle bemoeiingen en middelen der wetenschap den 4^{den} Juni 1850 stierf. Het was smartelijk voor de doorluchtige ouders dit aanvallige kind te moeten verliezen, en vooral heeft er — gelijk de dagbladen van dien tijd vermeldden — de Koningin zeer onder geleden, maar Koning en Koningin moeten leeren zich te buigen onder den wil van Hem, die een Koning der Koningen is en niet verantwoordt van Zijne daden.

Na de smart weer de vreugde. In het volgende jaar schonk God een nieuwen zegen aan het Vorstelijke Huis door de geboorte van Prins Willem Alexander Karel Hendrik Frederik, die 25 Augustus het levenslicht aanschouwde. Schoon de geboorte van dit kind het verlies van hunnen Maurits niet vergoeden kon, werd de smart der ouders hierdoor toch zeer verzacht en op zeer treffende wijze heeft dit de Koningin aan den dag gelegd. Deze Vorstin, wier hooge kunstzin bekend is, droeg den Beeldhouwer van der Ven op een groep uit wit marmer te vervaardigen, waarin beide gebeurtenissen: het smartelijk verlies en de nieuwe ouderenvreugd, aanschouwelijk werden voorgesteld. Dit kunststuk prijkt sedert 1858 in het Koninklijk Paleis en is een gedenkteeken, dat geen Nederlander zonder bewondering, maar ook niet zonder een weemoedigen traan in het oog kan beschouwen. Het stelt voor Prins Maurits als een Cherubijn, die uit den hemel neergedaald, een kind, Prins Alexander, in zijne armen draagt en het zijnen treurende ouders aanbiedt, terwijl zijne gansche houding en andere aanduidingen uitdrukken, dat hij den jonggeborene ten schutsengel strekken en het langs bloemenpaden op den levensweg begeleiden zal.

In het jaar 1865 trof den Koning eene nieuwe smart. Ditmaal gold het zijne lieve moeder, de Koningin-Moeder Anna Paulowna die van zijne zijde werd weggerukt. Hier en daar

hebben wij in ons werk reeds met eenige korte trekken aangeduid, hoe groot de liefde was, die Willem III voor zijne doorluchtige moeder koesterde; geen wonder, dat hij smartelijk bewogen was nu hij aan haar sterfbed moest staan. In 't laatst van Februari 1865 door eene hevige borstaandoening aangetast, ontstond er spoedig grond voor de vrees dat het leven van de Koningin-Moeder in groot gevaar verkeerde, en zeer dikwijls begaven zich de leden van het Koninklijke Huis naar Zorgvlied 1), om de kranke Vorstin te bezoeken. De toestand verergerde met den dag en er werd hiervan kennis gegeven aan de Groot-Hertogin van Saksen-Weimar, Prinses Sophia der Nederlanden, de eenige dochter der Koningin-Moeder, die dan ook den 28sten Februari te 's Hage aankwam. Den volgenden dag werd de toestand der lijderes hopeloos, en toen zij den kerkelijken bijstand van haren Almoezenier (de Vorstin was aan hare Grieksche belijdenis getrouw gebleven) ontvangen had, waren al de leden van het Koninklijke Gezin getuigen van haar kalm afsterven. Zij overleed op Woensdag 1 Maart 1865 des namiddags te 4³/₄, in den ouderdom van ruim zeventig jaren. Zij was eene zeer verstandige, scherpzinnige vrouw en had veel gevoel voor de lijdende menschheid. Zij ondersteunde vooral inrichtingen, waarin ongeneeslijke kranken waren opgenomen, en naar men zegt, was haar lievelingsboek: *Les Mémoires de A. Bost*, wiens gezegend werk zoowel in het zuiden van Frankrijk als ten onzent bekend is. Uit eigen middelen heeft zij het hospitaal gesticht voor de in den strijd van 1830 en 1831 gewonde en verminkte krijgslieden, dat ook haren naam heeft gedragen. Des winters bewoonde zij Zorgvlied en des zomers het lustslot van Soestdijk, en niet alleen deze plaats en het naburige Baarn, maar ook Scheveningen zullen nog jaren de nagedachtenis zegenen der Vorstin, die waar zij kon, lijden verzachtte en armoede te hulp kwam. Zij werd 17 Maart 1865 te Delft begraven en rust aan de zijde van haren

1) Dit bekende Buitenverblijf werd weleer bewoond door Jacob Cats, en door de Koningin-Moeder aangekocht, met eenige gronden tusschen Loosduinen en Scheveningen, voor de som van 239,000 gulden uit de nalatenschap van Koning Willem II.

gemaal, den voor Nederland onvergetelijken Koning Willem II.

In het jaar 1870 trof het Koninklijk Gezin een nieuwe slag, door het afsterven van Prinses Frederik, die den 6 December bij 's Gravenhage, op het Huis de Pauw overleed, en twee jaren later moest Prins Hendrik zijne gemalin van zijne zijde missen. De Koning was van plan de Noordelijke Provinciën te bezoeken, toen onverwachts uit Luxemburg de tijding kwam van het bijna plotseling overlijden zijner schoonzuster, en hoewel Z. M. velen moest teleurstellen, die zijne komst hadden verbeid, kon hij aan den drang van zijn hart niet wederstaan, en snelde, als een liefhebbende broeder, naar Luxemburg, om zooveel hem mogelijk was den treurende Vorst te troosten. Waarlijk, wel een bewijs hoe lief de beide broeders elkander hadden, en niet zonder aandoening kan men de berichten lezen, die ons het wederzien, tusschen den Koning en Prins Hendrik, na zulk een smartelijk verlies, beschreven hebben. De overledene Prinses Amelia Maria-da-Gloria Augusta, eene dochter van wijlen Bernhard, Hertog van Saksen-Weimar-Eisenach, was den 20 Mei 1830 geboren en heeft zich gedurende haar leven onderscheiden als eene zeer begaafde vrouw, die met haren gemaal een voorbeeld was van huwelijkstrouw en van een echt christelijk huisgezin. 1)

Vrijwaart de Koninklijke mantel niet tegen het leed en de zorgen dezer aarde, aan den anderen kant biedt de kroon hem die haar draagt, vele voorrechten aan, die boven het bereik zijn van de meeste stervelingen. Wij willen niet gewagen van de prerogatieven aan het Koningschap verbonden, noch van den invloed, dien een Koning ten gunste van

1) 30 Maart 1871 overleed te Stockholm de Koningin van Zweden en Noorwegen, oudste dochter van Prins Frederik der Nederlanden. In hetzelfde jaar huwde 18 Juli de eenige dochter van Prins Frederik, Prinses Wilhelmina Frederika Anna Elisabeth Maria met Wilhelm Adolph Maximiliaan Carl, Vorst von Wied, uit welk huwelijk 28 Juni 1872 te Neuwied een zoon geboren is.

duizenden kan uitoefenen en waardoor hij meer dan eenig mensch in staat is anderen gelukkig te maken, — wij hebben meer het oog op de genietingen, die zich Koning Willem III door zijne hooge inkomsten kan verschaffen, overeenkomstig den stand, waarin God hem geplaatst heeft. Een van die genietingen is zijn verblijf op het voorvaderlijk Lustslot, het Loo, waar hij zich vrijer en ongedwongener kan bewegen dan in de Residentie; waar hij de zorgen der Regeering een weinig kan laten wegdrijven en al de genoegens smaken van het buitenleven. Daar is hij recht op zijn gemak en bindt hem het kleed der *étiquette* niet; daar geeft hij zich over aan het jacht- en vischvermaak, dat hij zeer bemint, meer dan het soldatenleven. In dit opzicht gelijkt hij niets op zijn vader, die geheel soldaat was. Niet zelden ziet men den Koning geheel alleen rondwandelen, en waar het pas geeft met dezen of genen arbeider een gesprek aanknopen. Dat Z. M., die gewoonlijk 's morgens zeer vroeg opstaat en zich zelden laat te bed begeeft, — een onvermoeide wandelaar is en eigenlijk geene vermoeidheid kent, hiervan zouden de heeren van zijn gevolg menig staaltje kunnen vertellen. Dikwijls toch gebeurt het, dat Z. M., na eene lange wandeling of eene jachtpartij van bijna een ganschen dag, met dezen of genen zijner adjudanten of kamerheeren een gesprek aanknoopt, dat soms drie tot vier uren achtereen door den Koning staande gevoerd wordt.

Nu en dan brengt de Koning een bezoek aan personen, die in 't geheel niet zijn voorbereid op zijne komst. Maar na zulk een bezoek is ieders mond vol van 's Konings gulhartigheid, oprechtheid en minzaamheid. En inderdaad, Willem III bezit een gul hart. Hij zou, als hij slechts kon, gaarne alle menschen gelukkig maken. Het zou schrijver dezès niet moeilijk vallen eenige feiten te noemen van 's Konings weldadigheidszin, waaraan Willem III gewis nog meer zou toegeven, als zij, die zijn vertrouwen bezitten, hem niet van tijd tot tijd opmerkzaam maakten, dat er veel misbruik van zijne goedheid gemaakt wordt. Het strookt niet met de voegzaamheid, dunkt ons, om van bijzondere gevallen te spreken, daar zoowel weldoener als beweldadigden nog leven, — maar één klein

voorbeeld willen wij toch mededeelen, dat beide, 's Konings gul- en weldadigheid, treffend doet uitkomen.

Op zekeren schoonen herfstdag was Koning Willem III op de jacht, en gebruikte met zijne medejagers en heeren van zijn gevolg op echte jagerswijze een hartig ontbijt op een door dikke boomen beschaduwde plek van het jachtveld. Terwijl de Koning met zijn gezelschap daar at en dronk, rookte en praatte, had zich een arme jongen achter een boom geplaatst, en sloeg van uit dien schuilhoek menigen begeerlijken of liever hongerigen blik naar de kostelijke spijzen, die op het mos uitgespreid waren. Een der heeren — dien wij niet noemen willen — had den knaap opgemerkt en dacht bij zich zelve: »ik wou dat Z. M. wist, dat die jongen daar stond.» Maar hoe dit den Koning te zeggen te midden van den drukken jagerskout? Een eenvoudige list gelukte. Hij begaf zich, telkens met korter tusschenpoozen, naar den boom, zoolang, totdat de Koning, in wiens nabijheid hij zat, vroeg: »Wat hebt gij daar toch te kijken?» — »Och Sire,» was het antwoord, »er staat daar achter dien boom een jongen, die met zulke gretige oogen hierheen ziet, alsof hij alles wel zou willen opeten.» — »Staat daar een jongen,» zeide de Koning, »wel, laat hem dan hier komen.» — Eén wenk — en de jongen stond bloothoofds en barvoets tusschen de jagers. Met eigen hand gaf de Koning hem een overvloed van brood en gebak, waarvan de knaap smakelijk at en — soms met een mondvul — vrijmoedig antwoordde op de vragen naar zijn familie, die uit ouders, broertjes en zusjes bestond. Toen de knaap weg was zei de Koning tot den Kamerheer: »Het zou u zeker zóó nog wel niet genoeg zijn.» — »Nu, misschien doet Uwe Majesteit nog wel wat meer,» was het antwoord. Er werd op last van den Koning spoedig een onderzoek naar den jongen en zijne familie ingesteld, met dat gevolg, dat Z. M. den vader van den knaap als arbeider op het Loo plaatste en een huisje voor het arme gezin liet inrichten, waarin gelegenheid was om een paar koeien te houden, en land genoeg dat zij, naar Geldersch gebruik, zelf de benodigde rogge en aardappelen konden teelen. Dat dergelijke, door Z. M. voortgeholpen huisgezinnen, den Koning als op de handen dragen, behoeft geene verzekering.

Op het Loo bezoekt Willem III dikwijls de school, die hij daar gesticht heeft, een waar sieraad voor Apeldoorn en inderdaad eene zeer nuttige instelling, die onder de leiding staat van den geachten Onderwijzer den heer Neelmeijer. De gemeente Apeldoorn heeft overigens verscheidene belangrijke werken aan Koning Willem III te danken: de grindwegen langs het Uttelermeer en Staverden naar Harderwijk, die naar Uttel, naar Garderen en naar het Kamp. Dicht bij eerstgenoemden weg prijkt sedert het voorjaar 1861 een fraai tentgebouw (chalet), naar de teekening van 's Konings Bouwmeester Camp opgericht, en waarin Z. M. doorgaans het middagmaal gebruikt, zoo vaak hij den legerschouw in 't kamp van Millingen bijwoont. Willem III behoeft overigens niet verlegen te zijn werwaarts hij ginds zijne schreden richten zal. De natuur is daar overal schoon en het ontbreekt er niet aan prachtige vergezichten en liefelijke plekjes, sommigen van meer dan 100 el hoogte boven het vlak der zee. Vooral het Soerensche bosch biedt veel schoons aan. Een der hoogten, waarover het bosch zich uitstrekt, is de Pomphul, een breede, zacht glooiende heuvel, bij Hoog-Soeren, die westwaarts het uitzicht geeft over bloeiende korenvelden, welke amphitheatergewijze langs de helling der heuvelen nederdalen, en oostwaarts een blik gunt over 't hart der woeste Veluwe met een prachtig belommerden heuvel tusschen beiden. Een omrasterd waterbekken weerkaatst er 't groene landschap, en niet zelden hoort men daar 't geklingel der schaapschel van eene kudde, die langs het watervlak naar de hoogte en eene der nabijzijnde stallen trekt. Hoog geboomte welft zich daar een koel dak, en in duizend schakeeringen breidt zich naar het noorden en oosten 't groen van het prachtigst woudgeboomte uit. Die begroeide bergtop van den Pomphul werd een lievelingsplekje voor de Koningin, en toen de arbeiders van 's Konings domein dit opgemerkt hadden, plaatsten zij er een eenvoudige rustbank, waarvan de Koningin, zoo dikwijls zij 't Loo bezoekt, gebruik maakt, en van waar zij vergezichten geniet, die haar aan haar vaderland herinneren, aan Heschlach en Bothnang in Stutgard's omstreken. 1)

1) Zie: Nederlandsch Magazijn 1862.

Sprekende van de school van Willem III op het Loo, gelooven wij grond te hebben te zeggen dat de Koning zeer veel belangstelt in het onderwijs en dit bevordert waar hij kan. Hij zelf heeft bewezen dat hij aan het schoolonderwijs de voorkeur geeft boven privaatonderricht. Zijn oudste zoon de Prins van Oranje, heeft als knaap op de schoolbanken van een instituut gezeten en later de uitnemende inrichting te Noorthey bezocht. Hierin was de Koning geheel het gevoelen zijns vaders toegedaan, die gelijk wij in het leven van Willem II verhaald hebben, wegens politieke redenen verhinderd werd daaraan gevolg te geven, maar die voor Willem III niet bestonden. 1)

Konden wij een blik slaan in 's Konings vertrekken, wij zouden spoedig overtuigd worden dat Willem III veel zin en smaak heeft voor muziek, en deze schoone kunst ook op alle mogelijke wijze tracht te bevorderen. Hiervan zouden de Koninklijke pensionnaires voor toonkunst en declamatie ons menig treffend feit kunnen noemen, en schoon de Koning weinig, eigenlijk zelden, den schouwburg bezoekt, is hij toch een minnaar van alles wat verheven, edel en schoon is en dat hij met groote geldelijke opofferingen tracht te bevorderen.

Even zelden bezoekt Z. M. de kerk. Wij kunnen, — als wij 's Konings karakter nagaan — zeer gemakkelijk de reden hiervan gissen. Willem III is een oprecht, rond man en haat vleierij. — En helaas, hij moet deze maar al te zeer hooren, zelfs in de kerk. De overleden Koning van Pruisen Friedrich Wilhelm IV, de broeder van Keizer Wilhelm I, was een vroom en ook een kerkelijk man. Maar

1) Bij gelegenheid dat de Prins van Oranje zijn 18de jaar bereikt had en hij meerderjarig werd verklaard, met het recht van zitting te nemen in den Raad van State en het genot van een jaarlijksch inkomen van honderd duizend gulden uit 's Lands schatkist, rezen er vele bezwaren hiertegen op. Onder anderen deze: dat er in Art. 34 der Grondwet alleen sprake is »van eene meerderjarigheid des Konings op achttienjarigen leeftijd.» Die hiervan meer wil weten en de belangrijke discussiën deswege wil nagaan, leze: de Maandelijksche Kronijk II 1858 bladz. 108, benevens: Bedenkingen tegen de beweerde meerderjarigheid van den Prins van Oranje, bij de vervulling van zijn 18e jaar, en zijne afkomst uit Guilelmus Eremita, door A. v. d. Does de Bye, alsmede diens: Nader Betoog, ten antwoord aan Mr. P. van Bem melen.

het hinderde hem altijd dat de predikanten steeds het oog op hem richtten in hunne leerrede. Vandaar beklaagde hij zich eens hierover in de volgende bewoordingen: »Het is ongelukkig dat de predikanten, als ik eene godsdienstoefening bijwoon, meer op den Koning letten dan op den zondaar. Vooral voor een Koning is het noodig telkens herinnerd te worden aan de groote waarheid, dat de mensch alleen uit genade zalig wordt.» En hoogst waarschijnlijk zal dit Willem III bevestigen. Gelukkig voor den mensch is de kerk niet de eenige plaats waar men God kan aanbidden. Sedert, bij den dood van Jezus, het voorhangsel van den tempel te Jeruzalem van boven tot beneden in tweeën gescheurd en hierdoor feitelijk verkondigd is, dat de toenadering tot het aangezicht van God niet aan eene plaats is verbonden, — kan ieder die God wil zoeken, Hem overal vinden. Ook op het Loo of in het paleis in het Noordeinde zullen er wel binnenkameren zijn, waar de Koning zich voor den Koning der koningen kan buigen, van Wien kracht wordt ontvangen op onzen moeielijken levensweg en waar een God te vinden is, die naar ieder zijne armen uitbreidt, om te troosten, te zegenen en te behouden.

En hiermede zouden wij voor het oogenblik, onze taak volbracht kunnen rekenen, zoo er nog niet twee zaken waren, die wij niet met stilzwijgen mogen voorbijgaan. Wij hebben in een onzer beschouwingen gezegd dat Koning Willem III vele goedertierenheden en zegeningen van God genoten heeft en hierbij hadden wij vooral op het oog, de menigvuldige bewaringen in tijden van gevaar, waarvan de Koning het voorwerp geweest is. Zoo onder anderen brachten een paar jaren geleden de dagbladen het bericht, dat bij gelegenheid van 's Konings reis in Duitschland, de paarden van zijn rijtuig op den hol gingen en Z. M. te nauwernood aan een groot levensgevaar ontsnapte. Voor den oppervlakkigen lezer moge dit een voorval zijn van weinig beteekenis — een toeval, iets wat iedereen gebeuren kan en waarvan men met een kleinen schrik afkomt, — maar voor iemand die aan een Godsbestuur geloof, heeft zulk een voorval meer gewicht.

Voor zoo iemand is het geen toeval, maar een wenk Gods om hem indachtig te maken dat ons leven in Zijne hand is. Voor hem is het een nieuw bewijs dat de oogen des Heeren steeds op hem gericht zijn, en — hij dankt er God voor. En naarmate hij ouder wordt en op zijn afgelegden weg terugziet, beschouwt hij al die bewaringen uit gevaren, al die goeder-tierenheden als zoovele rustpunten, bij welke hij gaarne vertoeft. Zij verkwikken hem, geven hem sterkte op den verderen levensweg en wakkeren zijn vertrouwen aan op den God des heils.

Nog slechts weinige maanden en Nederland zal te zamen met den Koning een heugelijk feest vieren, het Zilveren feest van de Regeering van Koning Willem III. Reeds worden er van alle zijden toebereidselen gemaakt om den Koning een blijk te geven van 's volks belangstellende liefde voor zijn Vorst, en ook wij meenden niet te moeten achterblijven, om — hoe zwak ons pogen ook zij — een Gedenkboek te vervaardigen, dat voor ons volk van blijvende waarde is, daar het verhaalt wat, onder Gods zegen, Onze drie Koningen voor Nederland gedaan hebben.

En nu, leve de Koning!

God zegene U, Koning Willem III, U en uw Huis nog in lengte van dagen met hemelsche en aardsche zegeningen!

VOORLOOPIGE

NAAMLIJST VAN INTEEKENAREN.

Z. M. de Koning.

H. M. de Koningin.

Z. K. H. Prins Alexander.

Mr. R. A. Baron van Hoevell tot Nijenhuijs , Honorair kamerheer
des Konings , lid der Ridderschap van Overijssel , oud lid van
den Hoogen Raad van Adel , Ridder van de orde van den Neder-
landschen Leeuw versierd met het Metalen Kruis , te Wijhe.

S. H. Mossel , Generaal-Majoor , Kommandant der Genie in de
3^e Stelling , Amsterdam.

J. J. Wichers , Schout bij nacht , Directeur en Kommandant der
Marine , Amsterdam.

N. van Willes , Kolonel der Infanterie , »

Y. de Vries , Luitenant-Kolonel Militie-Kommissaris , »

Gautier , Luitenant-Kolonel der Marine , »

F. Th. Everard , Kassier , »

J. G. Sillem , Koopman en Bankier , »

C. G. H. Tiessen , Winkelier , »

A. Groussot , Coiffeur , »

G. Kleber , Werker voor den handel , »

J. M. C. van der Zande , »

L. Fernhout , Houtkooper , »

W. N. Vis , Makelaar , »

B. Barger , Winkelier , »

Höveker & Zoon , Boekhandelaren , »

Mevr. Wed. J. M. Simons Conradi , de Vries , »

Mejufvr. » P. van Scherpenzeel , Winkelierster , »

G. J. Defournij , Koopman ,	Amsterdam.
C. F. Stemler , Boekhandelaar ,	»
S. Bolle Mzn. ,	»
J. den Breems , Student ,	»
L. Franken , Commissionair in effecten ,	»
D. Los , Boekdrukker ,	»
Jan Leendertz , Boekhandelaar ,	»
J. H. Bille , Vleeschhouwer ,	»
A. H. de Lange , Onderwijzer ,	»
Mej. W. F. Fuchs , Onderwijzeres ,	»
J. Weverink ,	»
J. H. Brinkman , Boekhandelaar ,	»
H. Bronkhorst , Timmerman ,	»
G. W. Man , Broodbakker ,	»
C. A. Carlqvist , Boekbinder ,	»
Meeke Garrelt de Freese , Smid ,	»
M. C. F. Sachse , Dienstbode ,	»
H. de Hoogh & Co. , Boekhandelaars ,	»
H. van den Brink , Winkelier ,	»
H. N. van den Brink , Timmerman ,	»
J. F. Straubesand , Winkelier ,	»
J. J. Schutte , Koopman ,	»
A. N. Vaz , Stalhouder ,	»
J. Vita Israël , firma J. B. de Mesquita , Uitgever ,	»
J. Meijer , Diamantsnijder ,	»
M. Wout , Bierhandelaar ,	»
J. D. Haalmeijer , Aannemer ,	»
C. F. L. Meijer , Schoenmaker ,	»
Mr. J. F. van Lennep , Advocaat ,	»
H. R. Kop , Commissionair in effecten ,	»
J. F. Wustenhoff , Commissionair in effecten ,	»
J. A. E. Simon Thomas , Directeur der Koninklijke Chemische Fabriek ,	»
W. Eelkema , Boekhandelaar ,	»
C. de Swaan Jr. ,	»
J. de Ruijter , Boekhandelaar ,	»
Casp. H. van Buuren , Fabriekant ,	»
R. C. Schipper , Boekhouder ,	»

J. F. P. Weinssen , Bierslijter ,	Amsterdam.
P. Wolff , Houtkooper ,	»
O. Spoelstra ,	»
C. M. van Gogh , Boekhandelaar ,	»
Schalekamp , v. d. Grampel en Bakker , Boekhandelaars ,	»
H. Haije Azn. , Commissionair in effecten ,	»
H. H. Londt , Vleeschhouwer ,	»
A. J. Breedenbeek , in Galanteriën ,	»
C. D. R. Witteveld , Smid ,	»
J. A. C. Rullmann , Vergulder ,	»
G. Borg , Boekhandelaar ,	»
P. J. Mijnaerends , Behanger ,	»
A. Weber , Kuiper ,	»
A. Zeegers , Vergulder ,	»
N. Masee , Bakker ,	»
J. Gijselaar , Timmerman ,	»
Jacobus Mens , Vischkooper ,	»
L. van Bakkenes & Co. , Boekhandelaars ,	»
C. Kerkelaan , Vischkooper ,	»
Jan D Brouwer , Boekhandelaar ,	»
J. M. E. & G. H. Meijer , Boekhandelaars ,	»
G. J. Muller , Burgemeester ,	Schagen.
Jb. de Nijs Wzn. , Raadslid ,	»
C. Smit ,	»
S. B. van Lon ,	»
J. Ligthert ,	»
Jhr. Ph. A. H. van Bevervoorden tot Oldemeule , Secretaris ,	»
P. van der Oord , Landbouwer ,	»
J. W. Vader ,	»
A. Knikken , Koffiehuishouder ,	»
E. Hoekstra , Geneesheer ,	»
Johs. Denijs , Goudsmid ,	»
J. Vis , Fabriekant ,	»
J. Schenk , Landbouwer ,	»
J. Bakker Vzn. ,	»
A. Vader ,	»
B. G. v. d. Have , Landbouwer ,	Ouwerkerk.
B. Giljam ,	»

K. Kik , Landbouwer ,	Ouwerkerk.
Wed. J. Verstraaten ,	»
Jb. Romeijn ,	»
L. H. Dijkhuis , Burgemeester ,	Ulrum.
W. L. Dijkhuis , Lid van de Ged. Staten der Provincie Groningen te Vierhuizen Gemeente	»
J. van Julsingha , Secretaris ,	»
J. van de Helm , Landeigenaar ,	Vliedorp.
R. J. Loot , Landeigenaar ,	Vierhuizen.
K. Dijkhuis ,	»
H. Kagei , Burgemeester ,	Urk.
P. Snoek , Wethouder ,	»
T. Hoekstra , Lid van den Raad ,	»
J. Snoek , » »	»
W. Timmerman , » »	»
A. Asma , » »	»
F. F. W. Bode , Geneesheer ,	»
W. Visser , Predikant ,	»
Mart. Deé , Godsdienstonderwijzer ,	»
J. Gerssen , Hoofdonderwijzer ,	»
W. Koopman , Scheepstimmerman ,	»
P. Boterkooper , Smid ,	»
Teunis Snijder , Zeilmaker ,	»
J. Roos , Smid ,	»
C. W. Kramer , Timmerman ,	»
H. van Urk , Bakker ,	»
Jb. Nijman , Bakker ,	»
C. K. Kramer , Winkelier ,	»
L. Hoekman , Koopman ,	»
E. J. Hakvoort , Zeilmaker ,	»
F. Groen , Horologiemaker ,	»
Het Gemeentebestuur van	Hoensbroek.
C. Cremers , Notaris ,	»
B. Horstmans , Bierbrouwer ,	»
E. C. Rahms , Boekhandelaar ,	Oudewater.
L. J. Heldring , Predikant ,	Leinden.
W. Romeijn , Bakker ,	Kockingen.
P. Brouwer ,	»

P. Berghoef, Timmerman,	Kockingen.
G. van Dijl,	»
A. van Soest, Metselaar,	»
A. H. M. Kessels, Geagr. Klerk,	Weert.
A. W. Erkens, Rijks-Ambtenaar,	»
J ^b . Mattiesing, Gemeente-Ontvanger,	Wassenaar.
J. Masseus, Rijks-Ambtenaar,	Borné.
P. Daane van Stapele, Burgemeester,	Poortvliet.
J. Boogaart, Wethouder,	»
H. J. Vooren, Hoofdonderwijzer,	»
W. Tiddens, Rijks-Ambtenaar,	Sellingen.
W. F. Ketjen, Burgemeester,	Elburg.
Mr. A. H. Hoefhamer, Candidaat-Notaris,	»
J. C. K. Nonhebel, Predikant,	»
W. Sypkens,	»
W. C. Top, Banketbakker,	»
H. R. Balk, Dzn., Koopman,	»
G. A. T. Top, Grondeigenaar,	»
G. Hengeveld, Schilder,	»
H. J. Hengeveld, Timmerman,	»
E. J. W. Top, Grondeigenaar,	»
M. Wolff, Koopman,	»
L. v. d. Kamp, Grondeigenaar,	»
J. G. Scheltus van IJseldijk, Grondeigenaar,	»
J. Wijnne, Winkelier,	»
D. S. Spanjaard,	»
G. Veldhoen, Gemeente-Ontvanger,	»
L. J. Cohen, Koopman,	»
H. Heijman, Onderwijzer,	»
K. Karssen, Schilder,	»
R. Staverman, Apothecar,	»
T. van de Beek, Bakker,	»
P ^h . v. d. Kamp, Waag- en Havenmeester,	»
D. B. Idsinga, Koopman,	»
B. C. Boks, Logementhouder,	»
M. M. v. d. Maaten,	»
K. Engel, Beurtschipper,	»
C. H. Römer Dicke,	»

H. Lipke , Timmerman ,	Elburg.
W. A. v. Dompseleer ,	»
B. Koldenhof , Opzichter v. d. Waterstaat .	»
G. A. J. Ter Linden , Organist ,	»
J. Boudet van Dam van Brakel ,	Utrecht.
A. van Os , Burgemeester ,	Brakel.
C. van Dalen Vervooren , Wethouder ,	»
C. van den Bogerd , Lid van den Raad ,	»
A. van der Have , Burgemeester ,	Oosterland.
Job Bouman , Dijkgraaf en Wethouder ,	»
J. Flohil , Lid van den Raad ,	»
J. L. van Vessem , Landbouwer ,	»
J. W. F. G. de Borst Verdoorn , Landbouwkundige ,	»
Jacob de Rijke Sijn. , Landbouwer ,	Sirjansland.
Jan Reinier Laurent Corbeij , Burgemeester ,	Wessem.
Pieter Hennissen . Wethouder ,	»
J. Heijthuijsen , Raadslid ,	»
L. Verhegen , »	»
Leonard Smeets , Gemeente-Ontvanger ,	»
H. Visser , Koopman ,	»
P. Weerens , Herbergier ,	»
J. Grams , Student ,	»
L. A. L. Baron van Hugenpoth tot Aerdt , Burge- meester ,	's Heerenberg.
J. W. F. van Barneveld , Oud-Kolonel der Cavalerie ,	»
B. Kouwenberg , Onderwijzer ,	»
A. R. v. d. Loeff Jr. , Predikant ,	»
Hajenius , Rentenier ,	»
A. v. d. Loeff Pzn. , Doctor ,	»
K. van Nispen , Rentenier ,	»
H. M. Bosman , Rijks-Ambtenaar ,	»
Mr. R. J. W. F. Baron van Hoevell , Burgemeester en Secretaris ,	Nieuwleusen.
J. Bijker , Wethouder ,	»
J. Gijsberti Hodenpijl , Geneeskundige ,	»
A. van den Berg , Hulponderwijzer ,	»
K. Alteveer , Landbouwer ,	»
H. Alteveer , »	»

G. Bruggeman , Bakker ,	Nieuwleusen.
E. G. Dommerholt , Bakker ,	»
Wed. Schutterop , Winkelierster ,	Staphorst.
E. van Beresteijn , Burgemeester ,	Stedum.
Karel Elders , »	Bergen.
W. J. Boelken , »	Sleen.
Mr. J. Snijder , Burgemeester en Lid der Staten van Zeeland ,	Veere.
Th. de Winter , Directeur van het Postkantoor ,	Oisterwijk.
A. M. F. van Eden Nierhoff , Rijks-Ambtenaar ,	»
Mr. C. W. Ament , Burgemeester ,	Oldeberkoop.
C. Prins ,	»
J van Bentum & Zn. , Boekhandelaars ,	Gouda.
A. Boll Azn. , Boekhandelaar ,	Coevorden.
Herm. Cortes & Zn. , Boekhandelaars ,	Alkmaar.
Van Egmond & Heuvelink , Boekhandelaars ,	Arnhem.
A. Nuijens , Boekhandelaar ,	Alkmaar.
H. H. Christjani , Burgemeester ,	Lobith.
P. Crnll , Secretaris ,	»
W. F. d'Harvant , Oud-Burgemeester ,	»
H. Kempers , Expediteur ,	»
G. Schooff , »	»
P. J Kemmling , Grondeigenaar ,	»
G. van Nouhuijs , Geneesheer ,	»
Th. J. Daams , Koopman ,	»
G. H. S. E. van Embden , Grondeigenaar ,	Ossenwaard.
Th. van de Sandt , Landbouwer ,	Aerdt.
P. J. A. de Bruine , Burgemeester ,	Hoogwoud.
C. Pijp , Wethouder ,	»
A. de Wit , Lid van den Raad ,	»
P. Vijn , »	»
Mr. J. Bredius , Burgemeester van Waarder ,	Woerden.
C. de Jaager , Doctor ,	Waarder.
D. van Leeuwen , Landbouwer ,	»
P. Bonthoorn , Koopman ,	»
A. de Vos , Winkelbediende ,	»
A. Bezooijen , Schoenmaker ,	»
P. D. de Jong , Brugwachter ,	»

D. Hoogendoorn , Landbouwer ,	Waarder.
C. van Elten , »	»
D. Zaal , Timmerman ,	»
Robt. Campbelt , Burgemeester ,	Nijverdal.
G. Kluyvers , Notaris ,	Hellendoorn.
G. Is. Beuningh , Geneeskundige ,	»
Mej. A. J. Ninaber ,	»
A. Bruins , Hoofdonderwijzer ,	»
A. J. v. d. Berg , Winkelier ,	»
J. F. Vogel , Rijks-Ambtenaar ,	»
Wed. D. A. Stokkers ,	»
L. J. Fledderus , Predikant ,	»
G. F. Meinders , Logementhouder ,	»
Mej. Wed. S. D. Ninaber ,	»
G. J. Hartgers , Sub-Ontvanger ,	»
L. A. Wolterink ,	»
F. de Meer , Klerk ,	»
F. van Buren , Timmerman ,	»
J. W. Cellarius , Winkelier ,	»
H. L. Laarman , Hoofdonderwijzer ,	Haarle.
H. Willems , Predikant ,	Daarle.
H. Wevers , Hoofdonderwijzer ,	»
J. Reefhuis , Raadslid ,	»
H. A. W. H. Streithorst , Hoofdonderwijzer ,	Egedé.
J. Ruttink , Hoofdonderwijzer ,	Nijverdal.
H. B. Breijer , Boekhandelaar ,	Arnhem.
S. Smeding , »	Leeuwarden.
Johs. van Leent , »	Alblasserdam.
Mr. Jan van Lakerveld Bisdom , Burgemeester ,	»
F. H. von Linderen , Fabrikant ,	»
D. van Wageninge , Notaris ,	»
A. G. Rijkee , Particulier ,	»
G. Post , Fabrikant ,	»
J. E. Tulleners Jzn. , Wijnhandelaar ,	»
C. J. Pijl , Koopman ,	»
D. P. Pijl , »	»
C. van der Lee , Fabrikant ,	»
C. von Lindern , Scheepsbouwmeester ,	»

A. J. Labberton , Hoofdonderwijzer ,	Alblasserdam.
F. Feijtama Tjallingii , Burgemeester ,	Sexbierum.
A. Witholt , Notaris en Wethouder ,	»
J. de Jonge , Koopman ,	Ter Neuzen.
J. C. Harte , Schipper en Koopman ,	»
J. Lensen , Landbouwer ,	»
J. A. Tazelaar , Winkelier ,	»
P. Moes , Landbouwer ,	»
M. de Regt , »	Hoek.
G. de Regt , »	»
A. Besteboer , »	Maasdam.
Jac ^s . Dam , Molenaar ,	»
A. Kooij , Kastelein ,	»
H. de Pee Hzn. , Koopman ,	»
C. van Meer , Burgemeester ,	Zevenbergen.
Baron van den Bosch genaamd van Rowmons , Rent- meester ,	»
Mr. G. Willink van Bennebroek ,	Bennebroek.
J. C. van der Laan , Genees-, Heel- en Verloskundige ,	»
J. H. Weller , Vleeschhouwer ,	»
J. van der Zande , Burgemeester en lid van de Provin- ciale Staten van Gelderland ,	Varsseveld.
F. H. ten Brink , Hoofdonderwijzer ,	»
R. A. E. Boland , Koopman ,	»
G. Arentzen , Geneeskundige ,	»
J. Baron van Pallandt , Landbouwer ,	»
Jhr. van Schuijlenburch van Wisch ,	Terborgh.
Losecaat Vermeer , Kantonrechter ,	»
Elsensohn ,	»
S. Thiebout van Zijden , Oud-Notaris ,	»
G. W. Kobes , Hoofdonderwijzer ,	Sinderen.
A. C. G. Ruebel van Sinderen , Landbouwer ,	»
J. J. Kranenburg , Burgemeester ,	Heenvliet.
Adrianus de Kievit , Wethouder ,	»
Hendrik Sieling , Landbouwer ,	Obbenbroek.
W. Hillebrandt , Rijks-Ontvanger ,	Nieuwkoop.
J. Loretz , Boekhandelaar ,	*s Hertogenbosch.
Charles de Pauw , Boekhandelaar ,	Baarle-Nassau.

J. Giltaj , Boekhandelaar ,	Dordrecht.
L. J. Schoonheijt , Burgemeester ,	Roosendaal.
P. A. G. v. Gilse , Wethouder ,	»
Mr. P. E. A. Janssen , »	»
G. v. d. Schriek , Luitenant-Kolonel der Schutterij ,	»
J. Jacobs , Verificateur ,	»
P. L. B. J. Oosterbaan , Verificateur ,	»
Ch. J. Daverveldt , Expediteur ,	»
Brieve , Lijn inspecteur Rijkstelegraaf ,	»
A. J. Buijsen , Hôtelhouder ,	»
C. van de Ven , Controleur 's Rijks belastingen ,	»
H. B. Jäger , Expediteur Fabrikant ,	»
J. P. Revers , Boekhandelaar ,	Dordrecht.
Jac. v. d. Meer , »	Deventer.
Wed. H. H. Uijtenbroek , »	Venlo.
A. J. Bierens , Burgemeester ,	St. Annaland.
J. de Graaf , Wethouder ,	»
H. Polderman , »	»
P. J. Roggeband , Raadslid ,	»
A. Geluk , Tzn. , »	»
W. Bruijnceel , »	»
M. Elenbaas , Hzn. , »	»
J. W. Slager , Hoofdonderwijzer ,	»
J. F. de Later , Predikant ,	»
C. Steijn ,	»
L. Bierens , Landbouwer ,	»
D. Goedegebuure , »	»
S. J. Everaers , Broodbakker ,	»
G. J. Koenderink , Rijks-Ambtenaar ,	Goirle.
J. Lam , »	»
H. W. Eilbracht , »	Nieuw Schoonebeek.
J. Schuur , »	Laude.
C. Morks , Jzn. , Boekhandelaar ,	Dordrecht.
A. A. W. Bolland , »	Goes.
A. van Wassenaar , »	Delfshaven.
G. Fockens , »	Groningen.
P. C. Maas , Jr. , »	Gouda.
F. A. Bosman , »	Franeker.

J. Cremer , Boekhandelaar ,	Groningen.
J. Wedding , »	Harderwijk.
C. van Doorn & Zn. , Boekhandelaars ,	's Hage.
M. J. Visser , Boekhandelaar ,	»
S. van Velsen , Jr. , »	»
F. B. Banning , »	Oldenzaal.
Gebr. Vermande , »	Hoorn.
A. Ophorst , »	Wageningen.
G. Voerman , Briefgaarder ,	Assendelft.
J. van Zaanen , Onderwijzer ,	»
J. A. Huneman , Boekhandelaar ,	Kampen.
D. Meeter , »	IJlst.
J. G. Wester , »	Leeuwarden.
Louis Legros , »	Antwerpen.
Xav ^r . Cheijsens , Oud-Notaris lid van den Provin-	»
cialen Raad ,	»
C. Noé Lzn. , Boekhandelaar ,	Leeuwarden.
W. Eekhoff & Zn. , Boekhandelaars ,	»
Albert Wedding , Boekhandelaar ,	Middelburg.
F. B. den Boer , »	»
Pr. Keeman , »	Noordscharwoud.
A. Smit , »	Steenwijk.
A. J. Bronswijk , »	Oostburg.
J. O. v. Houten , »	Assen.
A. Jansen , »	Oude-Wetering.
A. Schout Velthuis , »	Vlissingen.
F. Vogel , »	De Rijk.
B. H. Colenbrander , »	Zutfen.
H. W. Wenk , »	Rotterdam.
Broese & C ^o . , »	Breda.
J. Bleeker & C ^o . , »	Amsterdam.
Hoog & Kruijt , Boekhandelaars ,	Rotterdam.
A. M. Slothouwer , Boekhandelaar ,	Amersfoort
G. B. 't Hooft , »	Rotterdam.
Altman & Rosenberg , Boekhandelaars ,	»
E. de Haas , Boekhandelaar ,	»
J. J. Wiarda , »	Sneek.
W. J. Visser , »	Sliedrecht.

J. L. Beijer ,	Boekhandelaar ,	Utrecht.
Is. An. Nijhoff & Zn. ,	»	Arnhem.
H. van Tusschenbroek ,	»	Wageningen.
J. M. W. Waarders ,	»	Delft.
F. Kleeuwens & Zn. ,	»	Goes.
G. B. Poeschman ,	»	Rotterdam.
J. M. Stolk ,	»	Schiedam.
G. B. van Goor Zonen ,	Boekhandelaars ,	Gouda.
Gebrs. Muller ,	»	Maastricht.
P. J. Persijn ,	Boekhandelaar ,	Hoorn.
L. Groot ,	Burgemeester ,	Berkhout.
K. Boon ,	Predikant ,	»
C. Kooijker ,	Boekhandelaar ,	Leiden.
Jan D. Brouwer ,	»	Amsterdam.
H. J. v. d. Garde ,	»	Zalt-Bommel.
P. de Wit ,	»	Hoogkarspel.
Dannenfesler & Co. ,	»	Utrecht.
J. R. v. Eerde ,	»	Winschoten.
H. B. Maaskant ,	»	Gouda.
B. Blankenberg (firma Couvee en Co.),	»	Leiden.
M. F. v. Piere ,	»	Eindhoven.
H. Moolenijzer ,	»	Amsterdam.
Mevrouw de Wed. D. F. Crommelin ,		Haarlem.
Freule van Tuijl van Serooskerken ,		»
J. M. Baron van Tuijl van Serooskerken van Vleuten ,		»
W. C. de Graaff ,	Boekhandelaar ,	»
W. Rosenkranz ,	»	Maastricht.
J. H. Dunk ,	»	Rotterdam.
C. L. Heijl ,	»	Zevenbergen.
Van Gorcum & Co. ,	Boekhandelaars ,	Assen.
J. W. E. & G. H. Meijer ,	»	Amsterdam.
J. Desableijn ,	Boekhandelaar ,	Overschie.
A. Egmond ,	»	Enkhuizen.
W. Eelkema ,	»	Amsterdam.
J. v. Weezenbeek ,	»	Rotterdam.
P. B. Nieuwenhuijs ,	»	Breda.
J. W. Eversz ,	»	Zeist.
Gebrs. Hendriksen ,	Boekhandelaars ,	Rotterdam.

J. C. & W. Altorffer, Boekhandelaars,	Middelburg.
P. G. de Veij Mestdagh, Boekhandelaar,	Vlissingen.
H. C. Susan CHzn., »	's Hage.
H. C. Blom, »	Utrecht.
A. van Dorsten Jr., »	»
J. H. v. Peurseem, »	»
A. Z. de Looze, »	Zierikzee.
P. L. de Jongh Dzn., Burgemeester,	Lagezwaluwe.
S. F. de Visser, Opziener der Domeinen in de Provincie N.-Brabant,	Hoogezwaluwe.
C. Voerman, Wethouder en Dijkgraaf N.-Zwa- luwe-Polder,	Lagezwaluwe.
J. G. Becking, Rentmeester,	Hoogezwaluwe.
C. van Es Vogel, »	»
G. Vos, Notaris,	»
C. C. Vogel, Landbouwer,	»
L. A. de Visser, Vlashandelaar,	»
P. S. den Boer, Houthandelaar,	»
L. de Visser Pzn., Beurtschipper & Koopman,	»
A. J. Vos, Secretaris,	»
H. C. Rijnders, Officier O.-I. Leger,	Breda.
R. J. H. Rock, Hoofdcommies bij 's Rijks belastingen,	Rijsbergen.
P. H. Witkamp, Letterkundige,	Amsterdam.
F. E. de Zote,	Made.
Andrea, Sergt.-Majoor 6 ^e Regt. Inf.,	Breda.
Blom en Olivierse, Boekhandelaars,	Culemborg.
G. D van der Werff,	Marienwaerd onder Beesd.
Mr. J. I. D. Nepveu,	Utrecht.
Mej. G. M. van Voorthuijsen,	»
J. van Driel,	»
Mevr. Douairiere van Vreede, Geb. d'Yooij,	»
» van Hoogenhuijze,	»
M. A. Dickhof, Kapitein der Maréchaussees,	Venlo.
H. C. A. Thieme, Boekhandelaar,	Nijmegen.
J. F. G. Holthaus,	»
F. W. F. Sluijter, Behanger,	Rotterdam.
L. H. Vethuis, Landbouwer,	Scharmer.
W. F. Pienzler,	Amsterdam.

A. W. Quint, Boekhandelaar,	Houtrijk & Polanen.
P. van Essen, Aaunemer,	»
Mej. I. M. Braakenburg,	»
» H. C. Quint,	»
J. de Groot, Kastelein,	»
N. C. Swagers,	Halfweg.
A. Cos, Machinist,	»
C. Borst, Veenbaas,	Baasdorp.
Mej. de Wed. H. Sweers, Broodbakkerij,	Haarlemmermeer.
G. Hazekamp, Winkelier,	»
G. Koene, Horologiemaker,	»
C. Koeleman, Veenbaas,	Slooten.
A. Spruit, Molenaar,	Baasdorp.
M. van der Kolk, Landbouwer,	Haarlemmermeer.
Scheltema & Holkema, Boekhandelaars,	Amsterdam.
P. Brouwer, Predikant,	Aalsmeer.
J. H. Perk,	Moordrecht.
J. F. M. Femminck, Officier,	Gouda.
Cantine-Depot 4 ^e Regt. Infant.	»
W. de Vos Jbzn., Luitenant-Kolonel, Adjudant in buitengewone dienst van Z. M. den Koning,	Amsterdam.
W. A. A. B. van Toll, Luitenant-Kolonel,	's Gravenhage.
F. Ypeij, Kapitein-Adjudant,	»
J. J. H. van Frankenhuijsen, Officier van Ge- zondheid 2 Klasse,	»
W. A. Baron Mulert tot de Leemkule, Kapitein,	»
G. Clockener Brousson, Kapitein,	»
E. J. van Bel, Luitenant-Kolonel,	»
T. van Os, 1 ^e Luitenant,	»
H. Breuninghoff, Onderwijzer,	Abcoude.
R. Kooiman,	»
H. D. Mollenkramer, Logementhouder,	»
R. van Noord Borski,	»
Dr P. H. Kapteijn, Geneesheer,	»
H. J. Meijer,	»
J. Koekenbier, Landbouwer,	»
B. van der Kroon,	»
S. van Harten,	»

G. Adriaans , Schoenmaker ,	Abcoude.
D. Kortland ,	»
M. Vermalen ,	»
C. van der Vegt ,	»
J. Jansen , Veldwachter ,	»
J. de Vries ,	Baanbrugge.
G. de Groot Pzn. ,	»
H. Huibers Hzn. , Wethouder ,	»
Wed. B. J. Kuijper ,	»
Mr. J. L. G. Gregorij , Commissaris des Konings in de Provincie Drenthe ,	Assen.
J. B. L. J. Kolkman , Kapitein der infanterie	»
L. Polis , Uitgever ,	Maastricht.
F. H. Schiffer , »	Vlissingen.
J. Römelingh , »	Groningen.
C. H. Jurh , Boekhandelaar ,	Schiedam.
A. Gezelle Meerburg , »	Heusden.
M. S. de Zeeuw , Uitgever ,	Middelburg.
Mej. J. E. Nuchenius ,	Amsterdam.
M. Smink Jr. ,	»
P. H. van Coeverden ,	»
H. Meijer ,	»
M. Lange ,	»
Bibliotheek van de vereeniging ter verbreiding der waarheid ,	»
J. Klaassens , Uitgever ,	's Hertogenbosch.
J. C. Drabbe , »	Leiden.
G. W. Boonstra , »	Barneveld.
G. J. Gelderman , Boekhandelaar ,	Meppel.
H. Bokma , »	Leeuwarden.
A. Tjaden , »	Deventer.
H. Lakenman , »	Zierikzee.
Jos. Russel , Uitgever ,	Maastricht.
W. F. G. Noman , »	Gennep.
Alex. A. Crafford & Zn. , Uitgevers ,	Middelburg.
Em. Smeets , Uitgever ,	Weert.
M. S. van Tusschenbroek , »	Wijk bij Duurstede.
J. W. Eversz , Boekhandelaar ,	Zeist.

F. Kleeuwens & Zn., Uitgevers,	Goes.
G. Schook, Uitgever,	Gorinchem.
W. Foor, Boekhandelaar,	Krommenie.
J. J. Malga Jr., Uitgever,	Nijkerk.
H. B. Bremer, Boekhandelaar,	Amsterdam.
J. D. van der Veen, Uitgever,	Winschoten.
G. Ph. Zalsman, Boekhandelaar,	Kampen.
H. C. A. Campagne, Uitgever,	Tiel.
W. R. Hauff, »	Kampen.
J. Smit, Opzichter,	Schagen.
Mej. de Wed. Massereeuw,	Amsterdam.
W. van der Sloot, Uitgever,	Venlo.
P. P. Kool, Boekhandelaar,	Weesp.
W. Budeker, Bloemist,	Amsterdam.
J. Odé, Boekhandelaar,	Schiedam.
W. Cool van Bokma, »	Sneek.
A. Tonckens,	Wijk.
G. A. Uiterweerde,	Baanbrugge.
J. A. M. Haak, Uitgever,	Wageningen.
W. van Gorcum, »	Assen.
T. Hooiberg & Zn., Boekhandelaars,	Leiden.
A. W. Sijthoff, Uitgever,	»
N. Reuvekamp, »	Deventer.
K. van Hulst, »	Kampen.
J. F. van Dobben, Boekhandelaar,	Haarlem.
J. van Oel Jr., Uitgever,	Delft.
J. A. Verkouteren, »	Bergen-op-Zoom.
T. van Halteren, »	Wildervank.
Kirsch, Kolonel 1e Reg. Int.,	Leeuwarden.
Officiers Bibliotheek 1e » »	»
Cantine 1e » »	»
Wichers Wierdsma, Sergeant 1e » »	»
R. Velstra,	»
Jhr. H. van Sminia Azn.,	Oudkerk.

NB. Aangezien zeer veel opgaven ontbreken kunnen nog niet alle namen worden opgenomen. De namen welke nu nog worden opgegeven zullen later afzonderlijk vermeld en de inteekenaren toegezonden worden.

I N H O U D.

KONING WILLEM I.

Bladz.

EERSTE HOOFDSTUK.

IN LIEF EN LEED 3.

TWEEDE HOOFDSTUK.

DE JAREN DER VERDRUKKING 51

DERDE HOOFDSTUK.

DE SOUVEREINE VORST DER NEDERLANDEN 103.

VIERDE HOOFDSTUK.

WILLEM I, ALS KONING DER VEREENIGDE NEDERLANDEN. . . . 149.

VIJFDE HOOFDSTUK.

WILLEM I, ALS KONING DER NEDERLANDEN 195.

ZESDE HOOFDSTUK.

Z. M. KONING WILLEM FREDERIK, GRAAF VAN NASSAU 223.

KONING WILLEM II.

Bladz.

EERSTE HOOFDSTUK.

DE VORSTELIJKE ZWERVER 249.

TWEEDE HOOFDSTUK.

DE PRINS VAN ORANJE. 277.

DERDE HOOFDSTUK.

STRIJD EN AFWACHTING 304.

VIERDE HOOFDSTUK.

KONING WILLEM II. 337.

KONING WILLEM III.

EERSTE HOOFDSTUK.

WILLEM III ALS ERFPRINS EN KROONPRINS DER NEDERLANDEN . . 369.

TWEEDE HOOFDSTUK.

KONING WILLEM III SEDERT 1849 401.

PLAATSING DER PLATEN.

Komst van H. K. K. H. den Erfprins en de Erfprinses van
Oranje aan het Huis ten Bosch, 16 Juli 1839.

Tegenover den titel.

Bladz.

Willem I met zijne ministers arbeidende 171.

De Prins van Oranje (Willem II) voor Leuven 327.

Willem III te Brakel, 24 Januarij 1861 426.
